

Források Erdély jogtörténetének a
tanulmányozásához

Források Erdély jogtörténetének a tanulmányozásához

Szerkesztette:
Fazakas Zoltán József, Fegyveresi Zsolt,
Veress Emőd

1. kiadás

Forum Iuris Könyvkiadó
Kolozsvár, 2021

Megjelent Magyarország Igazságügyi Minisztériumának a támogatásával.

A Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem Jogtudományi Intézetének megbízásából kiadja a Forum Iuris Könyvkiadó.

© Fazakas Zoltán József, Fegyveresi Zsolt, Veress Emőd (szerk.), 2021

© Forum Iuris Könyvkiadó, 2021

ISBN 978-606-9061-27-5

Minden jog fenntartva. Bármilyen másoláshoz, sokszorosításhoz, illetve adatfeldolgozó rendszerben való tároláshoz a kiadó előzetes írásbeli engedélye szükséges.

Borítófotó: Gyulafehérvár, 1960 (Fortepan/Sütő András örökösei)

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Források Erdély jogtörténetének a tanulmányozásához / szerkesztette:

Fazakas Zoltán József, Fegyveresi Zsolt, Veress Emőd. - Cluj-Napoca:

Forum Iuris, 2021

Conține bibliografie

ISBN 978-606-9061-27-5

I. Fazakas, Zoltán József (ed.)

II. Fegyveresi, Zsolt (ed.)

III. Veress, Emőd (ed.)

Tartalom

Bevezető.....	9
I. rész: Erdély, mint a Magyar Királyság része	11
1. István megkoronázása	11
2. Diploma Andreanum – II. András szabadságlevele az erdélyi szászok számára (1224).....	11
3. IV. László oklevele a székelyeknek (1289)	13
4. III. András első dekrétuma (1291)	14
5. Károly Róbert kiváltságlevele a kolozsvári polgároknak (1316)	16
6. A szebeni, segesvári, szászsebesi és szászvárosi céhek szabályzata (Nagyszeben, 1376. november 9.)	16
7. Kolozsmonostori egyezmény (1437).....	20
8. A kolozsvári lakatoscéh alapszabályai (1475).....	25
9. 1495. évi XLV. törvénycikk: a rácok, ruthének és oláhok ne fizessenek dézsmát.....	27
10. Székely Nemzeti Constitutio (1505).....	27
11. Fogarasi statútumok (1508).....	29
12. 1514. évi XXV. törvénycikk: milyen módon van a jobbágyok költözése eltöltve ³⁴	
13. Werbőczy István: Nemes Magyarország Szokásjogának Hármaskönyve (kivonat, 1517).....	34
II. rész: Az Erdélyi Fejedelemség kora.....	59
14. 1528. évi II. törvénycikk - a pártütők megbüntetői.....	59
15. A váradi béke (1538)	59
16. 1542. évi (besztercebányai) XXII. törvénycikk - az a tizenöt év és hat hónap, mely alatt a zavargások tartottak, nem számít az elévülésbe	60
17. 1552. évi I. törvénycikk - Erdélynek az ország más alsó részeivel együtt történt visszaszerzése	60
18. 1563. évi IV. törvénycikk - az adózásról és arról, hogy a ruthének, oláhok, molnárok és mesteremberek miképpen adózzanak	61
19. A vallásszabadsághoz vezető út (1557-1568).....	61

20.	Speyeri szerződés (1570).....	62
21.	A gyergyóújfalvi falutörvény (1581).....	64
22.	A zsitvatoroki békekötés (1606).....	67
23.	A bécsi békekötés (1606).....	71
24.	Bocskai István végrendelete (1606).....	84
25.	A nikolsburgi béke (1621).....	89
26.	1630. évi XLVI. törvénycikk – az elhunyt néhai Gábor, erdélyi fejedelem részéről az ország felső részeiben elfoglalt, ideiglenes joggal átruházott vagy másképpen adományozott fekvőjóságoknak a visszavétele módjáról és rendjéről.....	90
27.	1635. évi LXXXIV. törvénycikk – az erdélyi fejedelemnek és hitvesének az ügyvédvalló leveleket minő alakban engedjék meg?.....	90
28.	A linzi béke (1645).....	91
29.	Az osnabrücker béke - az Instrumentum Pacis Osnabrugensis, a vesztfáliai békeszerződés része (1648).....	91
30.	1655. évi XLII. törvénycikk – az Erdélybe és a kapcsolt részekbe költöző jobbágyok visszaköltözésének a módja és a kétszeres harminczad szedésének az elintézése tárgyában biztosokat neveznek ki.....	92
31.	1655. évi LXXXIII. törvénycikk – az urak és nemesek az Erdélyhez kapcsolt részekből és ottan létező fekvőjóságaikból szállított majorsági termékeikből harminczadot és vámot ne fizessenek.....	93
32.	Approbáták (1653).....	93
33.	Compiláták (1654-1669).....	130
III. rész: Erdély a Habsburg Birodalomban és az Osztrák-Magyar Monarchiában.....		145
34.	Diploma Leopoldinum (1691).....	145
35.	A karlócai béke (1699).....	150
36.	II. Rákóczi Ferenc kiáltványa (1703. június 7.).....	151
37.	A szatmári béke (1711).....	159
38.	1741. évi XVIII. törvénycikk – Erdélyről, valamint a Magyarországhoz tartozó megyék, kerületek és vidékek visszacsatolásáról és bekebelezéséről ..	160
39.	1744. évi erdélyi I. törvénycikk a felséges ausztriai ház uralmának, az erdélyi fejedelemség részéről való elfogadásáról és a török portával való összeköttetést megállapító törvények eltörléséről.....	161

40.	1744. évi erdélyi II. törvénycikk a fejedelmválasztás jogának eltörléséről.....	163
41.	1744. évi erdélyi VII. törvénycikk a római katolikus és az ezzel valóban egyesült görög szertartású vallásra sérelmes czikkelyeknek az eltörléséről.....	164
42.	Az erdélyi románság számarányának növekedése.....	164
43.	II. József nyelvrendelete (1784).....	165
44.	Supplex Libellus Valachorum (1791) - részlet.....	166
45.	1791. évi erdélyi VI. törvénycikk Erdélynek Magyarországgal való kapcsolatáról, és ennek a nagy fejedelemségnek saját, és semmi más országnak alá nem vetett alkotmányáról.....	167
46.	1791. évi erdélyi VII. törvénycikk a fejedelemmel és rendekkel közös törvényhozó hatalomról.....	168
47.	1791. évi erdélyi VIII. törvénycikk a végrehajtó hatalom törvényes gyakorlásáról.....	168
48.	1791. évi erdélyi X. törvénycikk hogy országgyűlést évenként kell tartani	169
49.	1791. évi erdélyi XI. törvénycikk az országgyűlés tartásának módjáról és rendjéről.....	169
50.	1791. évi erdélyi XIII. törvénycikk a szász nemzet egyetemének és az e nemzet kebelében létező székek, városok és mezővárosok közönségeinek törvényes hatáskörükben és szabadságukban való megtartásáról.....	174
51.	1791. évi erdélyi XXXI. törvénycikk a közügyeknek az erdélyi fejedelemség határain belül magyar nyelven való tárgyalásáról.....	175
52.	1791. évi erdélyi XXXII. törvénycikk a törvényszékekről általában ..	175
53.	1791. évi erdélyi XXXIII. törvénycikk a táblabírák és íródeákok kiválasztásáról.....	175
54.	1791. évi erdélyi XXXVII. törvénycikk a váltólevelekről.....	176
55.	1791. évi erdélyi XXXVIII. törvénycikk a bűnvádi perekről és a tagcsönkítés eltöltéséről.....	176
56.	1791. évi erdélyi LIII. törvénycikk az Erdélyben bevett négy vallás jogainak, szabadságainak és szabad gyakorlásának egyenlőségéről.....	177
57.	1791. évi erdélyi LIV. törvénycikk az alapítványoknak az alapítók szándéka szerint való kezeléséről.....	177
58.	1791. évi erdélyi LVI. törvénycikk a vallásos könyvek szabad nyomtatásáról.....	177

59.	1791. évi erdélyi LX. törvénycikk a görög szertartásu nemegyesültek vallásának szabad gyakorlatáról.....	177
60.	1792. évi XI. törvénycikk – Erdélyről, valamint a Magyarországot illető vármegyék és kerületek visszacsatolásáról és bekebelezéséről	178
61.	A 12 pont (1848).....	178
62.	1848. évi V. törvénycikk – az országgyűlési követeknek népképviselői alapján választásáról.....	179
63.	1848. évi VII. törvénycikk – Magyarország és Erdély egyesítéséről...180	
64.	1848. évi XX. törvénycikk a vallás dolgában	181
65.	1847. évi erdélyi I. törvénycikk a magyar nyelvről.....	182
66.	1848. évi erdélyi I. törvénycikk Magyarország és Erdély egygyé alakulásáról.....	183
67.	1848. évi erdélyi II. törvénycikk a legközelebbi közös honygyűlésre küldendő követek népképviselői alapján választásáról	185
68.	1848. évi erdélyi IV. törvénycikk az urbériségeken fekvő ur szolgálat (robot) dézsma és pénzbeli fizetések kisajátításáról.....	188
69.	1848. évi erdélyi V. törvénycikk az urbéri kisajátított magánur javadalmak státusz adóssággá változtatásáról	189
70.	1848. évi erdélyi VI. törvénycikk az urbéri viszonyok elenyészésének testületek irányában következéséről és a IV. törvénycikkely rendelkezése alá foglalt dézsmákon kívüli egyéb dézsmákról.....	190
71.	1848. évi erdélyi IX. törvénycikk a bevett vallások teljes jogegyenlőségéről.....	191
72.	Az 1848. évi balázsfalvi román nemzetgyűlés határozatai	192
73.	Wesselényi Miklós bárónak 1848. augusztus 25-én a felsőházban benyújtott törvényjavaslata a nemzetiségek megnyugtató céljából.....	193
74.	Az 1848. szeptember 23-án a magyar országgyűlés kiküldött bizottsága által készített „Törvényjavaslat az erdélyi románokról“	194
75.	A román vezetők által Olmützben 1849. február 25-én átadott emlékiratban előterjesztett kérelmek.....	195
76.	1849. évi I. törvénycikk - a rögtönítélő hadi s polgári vegyes bíróságok felállítása, szerkezete, eljárása, - s ítéletek alá tartozó esetek meghatározása tárgyában	196
77.	A kemsieri 1849. évi március 4-iki birodalmi alkotmány.....	197
78.	A Függetlenségi Nyilatkozat (1849. április 14-19.).....	198

79.	Karl Ernst császári királyi törzshadbíró jelentése Haynaunak, Arad (1849. október 6.).....	198
80.	A Kütahyai Alkotmány (1851).....	199
81.	Román-magyar békekötési terv – Kossuth Lajos és Nicolae Bălcescu valamint Cezar Bolliac által aláírt egyezmény (1849).....	201
82.	1849. évi VIII. törvénycikk a nemzetiségekről.....	203
83.	1849. évi IX. törvénycikk a zsidókról.....	204
84.	Ausztriai Általános Polgári Törvénykönyv (kivonat).....	205
85.	Gojdu Emanuel (Gozsdu Manó) főispán székfoglalója (1861. január 31.) 206	
86.	A Dunai Szövetség tervezete (1862).....	209
87.	Az 1863/64. évi erdélyi országgyűlés bizottmányának törvényjavaslata a román nemzet és annak vallásai egyenjogúságának keresztülviteléről.....	209
88.	Az 1863/64. évi erdélyi országgyűlés bizottmányának törvényjavaslata a három országos nyelv használatáról a közhivatali közlekedésben.....	210
89.	1867. évi XVII. törvénycikk az izraeliták egyenjogúságáról polgári és politikai jogok tekintetében.....	212
90.	1868. évi XXXVIII. törvénycikk a népiskolai közoktatás tárgyában.....	212
91.	1868. évi XLIII. törvénycikk Magyarország és Erdély egyesítésének részletes szabályozásáról.....	214
92.	Az 1868. évi nemzetiségi törvény képviselőházi tárgyalása alkalmából a nemzetiségi képviselők által előterjesztett ellenjavaslat.....	216
93.	1868. évi XLIV. törvénycikk a nemzetiségi egyenjogúság tárgyában.....	221
94.	1872. évi XIX. törvénycikk a kolozsvári magyar királyi tudományegyetem felállításáról és ideiglenes szervezéséről.....	226
95.	1874. évi XXXIV. törvénycikk az ügyvédi rendtartás tárgyában.....	227
96.	1874. évi XXXV. törvénycikk a királyi közjegyzőkről.....	228
97.	1875. évi XXXVII. törvénycikk a Kereskedelmi törvényről (kivonat) 229	
98.	1879. évi XVIII. törvénycikk a magyar nyelv tanításáról a népoktatási tanintézetekben.....	235
99.	A magyarországi és erdélyi román nemzeti pártnak 1881. május 12-14-én Nagyszebenben tartott értekezletén megállapított programja.....	236
100.	Az 1892. évi román memorandum.....	237

101.	Az Osztrák-Magyar Monarchia, Románia és Németország szerződése (1883. október 30.).....	263
102.	A Román Nemzeti Párt 1905. évi programja	264
103.	1911. évi I. törvénycikk a polgári perrendtartásról	266
104.	A Román Nemzeti Párt kívánságai, melyeket az 1913. év végén megindított tárgyalások alkalmával Gróf Tisza István miniszterelnök elé terjesztett.....	267
105.	A magyar kir. kormány megoldási terve, melyet gróf Tisza István miniszterelnök a román vezetőkkel folytatott tárgyalásainak megghiúsulása után a képviselőház 1914. február 20-i ülésén ismertetett	269
106.	Népeimhez! Ferenc József kiáltványa az Osztrák-Magyar Monarchia népeihez a Szerbia elleni hadba lépésről.....	274
107.	Románia titkos szerződése az antanthatalmakkal (Bukarest, 1916. augusztus 17.)	276
108.	A bukaresti béke (1918. május 7.)	276
IV. rész:	Erdély 1918-1989 között.....	279
109.	Wilson elnök 14 pontja (1918. január 8.).....	279
110.	A román nemzeti párt deklarációja az Országgyűlésben (1918)	280
111.	Jászi Oszkár javaslata a „Román Nemzeti Komité“ megbízottai előtt Aradon (1918. november 13.)	281
112.	IV. Károly magyar király eckartsauai nyilatkozata (1918. november 13.) 282	
113.	A Gyulafehérvári Határozatok (1918. december 1.).....	282
114.	Párizsi kisebbségvédelmi szerződés (1919).....	284
115.	1921. évi XXV. törvénycikk a kolozsvári és pozsonyi m. kir. tudomány egyetem ideiglenes áthelyezéséről.....	287
116.	1921. évi XXXIII. törvénycikk az 1920. évi június hó 4. napján a Trianonban kötött békeszerződés becikkelyezéséről.....	287
117.	Védelmi szövetségi szerződés a Román Királyság és a Csehszlovák Köztársaság között Bukarest (1921. június 7.).....	294
118.	Védelmi szövetségi szerződés Románia és a Szerbek, Horvátok és Szlovének Királyság között Belgrád (1921. június 7.).....	295
119.	A csúcsai paktum (1922).....	296
120.	A román alkotmány vitája (1923. március 17.)	303
121.	Az 1923. évi román Alkotmány	305

122. Az Országos Magyar Párt 1924. december 14-én megtartott nagygyűlésén elfogadott határozati javaslatok	325
123. 1924. évi törvény az alapfokú oktatásról	326
124. Mikó Imre dr. programbeszéde Székelyudvarhelyen (1937. december 14.)	326
125. Az ostromállapotot elrendelő rendelettörvény (1938. február 11.)	330
126. 1938. évi román alkotmány	331
127. Szász Pál Memoranduma a Román Koronatanácshoz (1938. április 27.)	346
128. Kisebbségi főkormánybiztosság felállításáról szóló 1.668. számú királyi rendelet (1938. augusztus 4.)	354
129. A kisebbségek kívánságainak elintézésénél a minisztériumok által követendő vezéreelvekről szóló minisztertanácsi határozat (1938. augusztus 4.)	356
130. A kolozsvári VI. hadtest parancsnokság 1938. szeptember 24-i rendelete	359
131. Az aradi himnusz-rendelet (1938)	361
132. A magyar kormány emlékirata a turnu-severini tárgyalásokról (1940. augusztus 24.)	362
133. A második bécsi döntés (1940. augusztus 30.)	363
134. Horthy Miklós hadparancsa (1940. szeptember 3.)	364
135. 1940. évi XXVI. törvénycikk a román uralom alól felszabadult keleti és erdélyi ország résznek a Magyar Szent Koronához visszacsatolásáról és az országgal egyesítéséről.....	364
136. 1940. évi XXVIII. törvénycikk a Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem újjászervezéséről és a Magyar Királyi Horthy Miklós Tudományegyetem felállításáról	367
137. Rendelettörvény a romániai német népcsoport jogállásáról (1940. november 20.).....	368
138. 1941. évi V. törvénycikk a nemzetiségi érzület büntetőjogi védelméről	368
139. Horthy Miklós Kiáltványa (1944. október 15.).....	369
140. A Nemzetiségi Statútum (1945).....	370
141. A Nemzetiségi Statútum elkövetett egyes bűncselekmények megállapításáról és megtorlásáról szóló törvény (1945)	373

142.	1947. évi XVIII. törvénycikk a Párisban 1947. évi február hó 10. napján kelt békeszerződés becikkelyezése tárgyában.....	375
143.	Az 1948. évi román alkotmány (kivonat)	377
144.	Rákosi Mátyásnak, az Magyar Dolgozók Pártja főtitkárának levele Gheorghe Gheorghiu-Dejhez, a Román Kommunista Párt főtitkárához (1949. január 6.).....	378
145.	Az 1952. évi román alkotmány (kivonat)	378
146.	A varsói szerződés (1955. május 14.).....	379
147.	Kádár János pohárköszöntője Marosvásárhelyen a román munkáspárt és néptanácsi vezetői által adott díszebéden (részlet, 1958. február 25.)	380
148.	Az 1965. évi román alkotmány (kivonat)	380
149.	1966. évi 770. törvényrendelet a terhesség-megszakítás szabályozásáról 381	
150.	1974. évi 1. törvény Románia Szocialista Köztársaság Alkotmányának módosításáról (kivonat).....	383

Bevezető

1. Jelen kötet az erdélyi jogtörténet forrásainak a szemelvénygyűjteménye. Az első évfolyamos joghallgatók számára szerettünk volna olyan forrás-összeállítást készíteni, amelyet a jogtörténeti szemináriumokon haszonnal forgathatnak, és amelyből megismerhetik Erdély jogtörténetének a hihetetlen gazdagságát. Reményünk szerint e gyűjtemény a jelenünk jobb megértéséhez is hozzájárulhat. A forrásszemelvényeknek ez a célja nyilván jelentős korlátot állított a szerkesztők elé: elsősorban az oktatásban történő hasznosítás szem előtt tartva válogattunk a rendkívül gazdag anyagból.

A források elemzésre, összehasonlításra, a kontextus megértésére ösztönöznek, inspirálják a olvasót. Ugyanakkor a források közelebb hozzák az adott történelmi korszak gondolkodásvilágát és elősegítik annak jobb megértését. A legfontosabb források megismerése nélkül elképzelhetetlen a jogtörténet tanulmányozása és tanulása.

A forrásgyűjtemény elsődleges feladata és célja így a joghallgatókkal megismertetni Erdély jogtörténetének primer forrásait, felkelteni érdeklődésüket a jogtörténeti irodalom iránt. A kötetben fellelhető dokumentumok ugyanakkor kiegészítik az *Erdély jogtörténete* c. kötetet, amely a Sapientia EMTE jogászképzésének tananyagát képezi. A hallgatók egy féléven keresztül tanulnak a magyar állam- és jogtörténetet, megismerkedve az erdélyi szabályozási és jogalkalmazási sajátosságokkal is.

Meglátásunk szerint a forráskötetbe összegyűjtött dokumentumok segítségül szolgálnak majd a joghallgatóknak a gyakorlati órákra, valamint a félévet lezáró vizsgára való felkészülésben, de ezen túlmenően a kötetben összegyűjtött ismeretanyag felkelti majd az érdeklődésüket a jogtörténeti források teljesebb megismerése iránt.

2. Erdély, mint sajátos „jogtörténeti tér”,¹ történelmi nemzeti köz- és tudományos gondolkodásában kiemelt jelentőséggel bír. A társadalomtudományok közül a legutóbbi időkben – a teljesség igénye nélkül – a történelem, irodalom, politológia, szociológia, néprajz, művészettörténet művelői tárgyalják a trianoni békeszerződéssel, illetve a jelenleg hatályos 1947. évi párizsi békeszerződéssel Magyarországtól Romániához csatolt, a köznyelvben Erdélyként nevesített terület jellegzetességeit. E tudományterületek közül – a II. világháborút követő változások egyik eredményeképpen – fájdalmasan hiányozott a korábban hangsúlyosan megjelenő jog- és államtudomány szemléletmódja. Ezen a hiányon kívántak változtatni a Kolozsváron újraindult, legalább részben magyar nyelvű jogászképzés keretein belül azon kutatók és oktatók, akik célul tűzték ki a fentiek szerint

¹ Vö. Veress Emőd: Erdély mint jogtörténeti tér, in *Erdély jogtörténete*, 2. bővített és javított kiadás, Forum Iuris, Kolozsvár, 2020, 15-19. o.

meghatározott Erdély, mint jogtörténeti tér bemutatását, tudományos feldolgozását.

A cél elérését több mű, kutatás, konferencia és tudományos tevékenység szolgálja. Ennek a folyamatnak a részeként jelen kötet több mint ezer esztendő jogtörténeti primer forrásainak összegyűjtésével és e források válogatásával vázolja fel Erdély jogéletének keletkezését, alakulását, illetve fejlődését 1989-el bezárólag, kronologikus rendben követve a történelmi folyamatok által meghatározott korszakokat.

Tíz évszázad emlékei közötti választás nehézségei alapvetően mutattak rá arra a tényre, hogy Erdély jogtörténetének gazdagsága és öröksége a vállalt feladat legitim voltát alapozzák meg, azaz e tér jogéletét nem elegendő pusztán Magyarország vagy újabban Románia joga szempontjából elemezni, hanem annak Erdély-központú szemlélete is indokolt.

3. Jelen kötetben forrásszemelvényeket tárunk az olvasó elé, amelyek rávilágítsunk a történelmi tények mellett a jog, mint a mindennapi életet befolyásoló társadalmi norma széles szerepére. Ennek megfelelően a közjogi és alkotmányjogi források mellett különös szerepet nyernek a magánjogi források, amelyek Erdély államélete mellett az Erdélyt lakó emberek életét határozták meg. Kötetünk ennek megfelelően a közjogtörténet mellett magánjogtörténeti intézmények alapjainak feltárását és megértését is szolgálja. A források közötti ilyen értelmű választás reményeink szerint így nem csak azok számára bír haszonnal, akik Erdély sajátos közjogi jellemzői iránt érdeklőnek. Viszont a válogatásban hangsúlyos szerepet kapott a kisebbségi jogi források szerepeltetése, amelyek a nemzetiségi kihívásra adott törvényhozási válaszok mellett a kisebbségi igények kortól függő és kortól független összefoglalását és érvrendszerét tartalmazzák: a jelennek való üzenet mellett a múlt tanulságainak levonása érdekében.

Mindezeknek megfelelően bízunk abban, hogy a kiválogatott forrásszemelvények nem csak ezer év látletekeként szolgálnak, hanem a hatályos jog történeti értelmezéséhez is segítségül hívhatók és mindezek mellett árnyalni képesek az Erdélyről alkotott képet.

4. Kötetünkkel *Balás Gábor (1909-1995)* jogtörténésznek kívánunk emléket állítani, aki a szovjet típusú diktatúra mostoha körülményei között is foglalkozott Erdély jogtörténetének a feltárásával.

5. Amennyiben szemelvény forrása nincs külön, lábjegyzetben feltüntetve, akkor az adott jogszabály a *Corpus Juris Hungarici*-ban szerepel.

A szerkesztők

I. rész: Erdély, mint a Magyar Királyság része

1. István megkoronázása

„Miután elhozták a levelet az apostoli [pápai] áldással, a főpapok a papsággal és az ispánok a néppel együtt dicséreteket énekeltek, az Isten szeretetében álló Istvánt királlyá kiáltották, a szent olajjal felkenték és a királyi méltóság koronájával szerencsésen megkoronázták.”²

2. Diploma Andreanum – II. András szabadságlevele az erdélyi szászok számára (1224)

András Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Horvátország, Ráma, Galicia és Lodomeria királya mindörökké. Valamint a királyi méltóságra tartozik, hogy a hatalmasok dölyfét erővel megzabolázz, úgy illő az is a királyi kegyességhez, hogy az alacsonysorúak sarnyargatásain könnyörületesen enyhítsen, és hívei szolgálatát megbecsülje és valamelyeket érdemeik szerint a viszonzás kegyében részesítse. Ennélfoga híveink mindannyian az erdőn túli (erdélyi) német vendégek lábaink elé járulván alázatosan könnyörögvén térdreborulva elpanaszolták nekünk sérelmeinket, hogy ama szabadságukat, amellyel nagyatyánk, a legkegyesebb Géza király behívta őket, teljeséggel elveszítették volna, ha királyi felségünk megszokott kegyességének tekintetét reájuk nem veti, - ezért nem is tudtak az igen nagy nyomorúság okán a királyi felségnek semmilyen szolgálatot tenni. Mi tehát megnyitván füleinket ezek jogos kéréseinek a megszokott könnyörületességgel a mostaniaknak és az eljövendőknél tudtára kívánjuk adni, hogy elődeink nyomdokain haladván a szívünkben ébredt könnyörületességből visszaadtuk nekik az egykori szabadságot mégis úgy,

(1) hogy az egész nép a Uarosstól (Szászváros) kezdvén egészen Baraltig (Bárót) a székelyek földjével, a Szebus (Sebes) földdel és a Daraus (Daróc) földdel együtt egy nép legyen, és egy bíró alá számláltasson, szűnjék meg teljességgel minden ispánság a szebenin kívül.

(2) Akárki legyen pedig a szebeni ispán, ne próbáljon senkit az említett megyékben bírónak állítani, ha az nem közöttük lakik, és ha azt, aki arra inkább alkalmasnak látszik nem a népek választják meg. És Szeben megyében ne merjen más valaki pénzt (adót) szedni.

(3) Kamaránk hasznára pedig ötszáz márka ezüstöt tartozzanak évente fizetni. Akarjuk, hogy senki prediális vagy bárki más, aki ugyenezek határai közé

² István nagyobbik legendájából, 1080 körül.

helyeztetett, ne legyen mentes ennek megfizetésétől, csak azok, akik erre nézve különös kiváltságot élveznek.

(4) Azt is megengedtük nékik, hogy ama pénzt, amit nekünk fizetni tartoznak, vagy elismernek, semmilyen más pénznemben, csak ezüst márkában legyenek kötelesek megfizetni, amint azt a legkegyesebb emlékű atyánk, Béla a számukra megállapított, tudniillik a szebeni mérték szerint ötödfél fertonnyit egy kölni dénárban, hacsak el nem térnek azok értékben.

(5) A kiküldötteknek pedig, akiket a királyi felség rendelt a mondott behajtásra, minden nap, amíg ott időznek, három lotot a költségeikre ne vonakodjanak kifizetni.

(6) Az országon belül és országos hadjáratra (felkelésre) pedig ötszáz katonát küldjenek, az országon kívül pedig százat, ha a király a saját maga személyében megy. Ha pedig az országból jobbágyot küld akár barátja megsegítésére, akár saját ügyeiben, csupán nuszonöt katonát tartozzanak küldeni.

(7) Papjaikat pedig válasszák meg szabadon, és mutassák be a megválasztottakat, és fizessnek nékik tizedet, és minden egyházi jogot illetően a régi szokások szerint tegyenek.

(8) Azt is akarjuk és erősen megparancsoljuk, hogy felettük ne ítélkezzék senki, csak mi vagy a szebeni ispán, akit a maga helyén és idején mi rendeljük nékik, ha pedig bármely bíró előtt elmarasztalták őket, csak a rendes bírságot tartozzanak megadni, és ne merje őket más a jelenlétünk elé idézni, hacsak ezek ügyét saját bírójuk előtt nem lehetne befejezni.

(9) A fent elmondottakon kívül az oláhok és besenyők erdejét a vizekkel együtt, amit tudniillik az említett oláhokkal és besenyőkkel közösen használnak, nékik adományoztuk, hogy az előbb mondott szabadságot élvezvén, ne tartozzanak ezután senkinek se szolgálni.

(10) Ezenkívül megengedtük nékik, hogy legyen egyetlen egy olyan pecsétjük, ami általunk és előkelőink által egységesen el lesz fogadva.

(11) Ha pedig valamelyikük a másikkal pénz dolgában akar egyezkedni, nem lehet a bíró színe elé másokat, csak a határaikon belüli személyeket tanúkul állítani.

(12) Kivéven őket teljességgel minden joghatóság alól, régi szabadságaik szerint megengedjük, hogy a Szent György ünnepének nyolcada, Szent István ünnepe, hasonlóképpen Szent Márton ünnepének nyolcada táján mindentől szabadon tört sót szedjenek (sót vágjanak) úgy, hogy senki adószedő, sem oda felmenvén, sem onnan megtérvén, őket ne merje megakadályozni.

(13) Az erdőt pedig minden tartozékaival együtt és a vizeknek hozadékait medreikkel együtt, amik egyedül csak a király adományozására tartoznak, mindenkinek, mind a szegényeknek, mind a gazdagoknak megengedjük, hogy szabadon használják.

(14) Királyi tekintélyünkkel azt is el kívántuk rendelni, hogy jobbágyaink közül falut, vagy valamely prédiomot a királyi felségtől senki se merészeljen

követelni. Ha pedig valaki ilyet követelne, az általunk nekik adott hatalomnál fogva mondjanak ellent.

(15) A mondott híveinknek ezen felül elrendeltük, hogy amikor megesik az, hogy hadi készületre hozzájuk vonolunk, csupán három megszállást tartozzanak javunkra megfizetni. Ha pedig a vajda a király érdekében hozzájuk vagy földjükön keresztül küldetik ki, két megszállást, egyiket mentében, másikat jöttében ne vonatkozzanak teljesíteni.

(16) A fent mondott szabadságokhoz azt is hozzátesszük, hogy ezek kereskedői, ahol csak akarnak, országunkban szabadon és vámmentesen jöjjenek, menjenek, a királyi fenség tekintetében jogukat eredményesen gyakorolván.

Hogy pedig ezek, amiket az előbb mondottunk erőben és háborítatlanul megmaradjanak az eljövendőkre, a jelen levelet kettős pecsétünk oltalmával erősítettük meg. Adatott az Úr megtestesülésének ezekettől százhuszonegyedik, uralkodásunknak pedig a huszonegyedik esztendejében.³

3. IV. László oklevele a székelyeknek (1289)

Egyszer, amikor a hűtlenné lett kunok vakmerően zászlót bontottak, és még attól sem borzadtak, hogy felségsértést kövessenek el, felkeltek személyünk ellen, és Hódnál összegyűltek, ekkor a székelyek nem tartva attól, hogy sikerük a szerencsén is múlik, a szemünk láttára a csatasorba állt kunokkal férfi módra olyan dicséretre méltóan szálltak szembe, hogy az ütközetben többszörösen kiérdemelték tetszésüket.

Ezenkívül egyszer a hitetlen tatárok kegyetlen ellenségként országunkra törtek, annak nagy részét szörnyű pusztítások és rablások közepette bekalandozták, országunk lakóinak mérhetetlen tömegét szörnyű rabságba hurcolták és mikor a tatárok a zsákmányukkal, országunk javaival megrakodva hazafelé vették útjukat, akkor az említett székelyek, hogy népüket és hazájukat megszabadítsák, Torockó vára alatt a nekibőszült tatárok tömegével bátran szembeszálltak. A székelyek olyan dicséretre méltó csatát vívtak, hogy ebben az ütközetben több mint ezer embert a tatárok szörnyen kegyetlen fogságából kiszabadítottak. Mi tehát, mivel az uralkodás terhét magunkra vettük, kötelesek vagyunk mérni és mérlegelni mindenkinek az érdemeit, és kinek-kinek jutalmat adni érdemeinek megfelelően, ezért megfontolva a székelyek szívesen végzett dicséretre méltó szolgálatait, melyeket István király úrnak és nekünk nyújtottak, tordai várunk Aranyos nevű földjét az Aranyos és a Maros folyók között, melyet korábban már István király úr nekik átengedett, minden hasznával és tartozékaival odaadtuk az említett székelyeknek és örökösöknek és örökösök

³ *Rerum Hungaricarum monumenta Arpadiana*, Edidit Stephanus Ladislaus Endlicher, Sangalli, Scheitlin & Zollikofer, 1849; Mezey Barna (szerk.): *A magyar jogtörténet forrásai. Szemelvénygyűjtemény*, Osiris Kiadó, Budapest, 2006, 134-135. o. Fordította: Béli Gábor.

utódainak, hogy örökjogon visszavonhatatlanul birtokolják hűséges szolgálatuk jutalmául, valamint azért a nyolcvan lóért, melyeket szükség idején a székelyektől kaptunk.⁴

4. III. András első dekrétuma (1291)

A NEMESEK ÉS AZ ERDÉLYI SZÁSZOK HADKÖTELEZETTSÉGÉRŐL

Úgyszintén, ha valamely idegen hatalom országunk megtámadására jönne, vagy az országnak valamely része vagy tartománya a király vagy az ország iránti engedelmségből vagy függetlenségből kivonná magát vagy valamely módon elszakadni akarna, országunk nemesei és azok az erdélyi szászok, akiknek birtokai vannak és magukat a nemesek módjára viselik, kötelesek mellénk állni és minket segíteni. De ha egy külső ország elfoglalására akarnánk vonulni, nem tartoznak jönni csak ha felségünktől pénzt kaptak.

Kinyilvánítván azt is, hogy országunk nemesei és az említett erdélyi szászok kedvük vagy akaratuk ellenére az országnak sem belső, sem külső ügyeiben és dolgaiban nélkülünk és pénz nélkül nem kötelesek báróink egyikével se menni.

A NEMESEK ÉS AZ ERDÉLYI SZÁSZOK ADÓ ÉS BESZÁLLÁSOLÁS ALÓLI MENTESSÉGÉRŐL

Úgyszintén a nemesektől és az említett erdélyi szászoktól, valamint ezek népeitől semmiféle adót vagy boradót, vagy beszállásolást igénybe nem veszünk, sem pedig kamaránk hasznának ürügyével vagy valamely más címen tőlük semmit be nem hajtunk.

A NEMESEK ÉS A SZÁSZOK NÉPEINEK TERMÉNY ÉS BORTIZED TERHEIRŐL

Úgyszintén a termény tizedét a szent királyok törvényei szerint úgy kell fizetni tudniillik, hogy mindegyik nemes vagy a nemesek közül való szász minden eke után egynegyed márkát fizessen tized fejében, eme nemesek és szászok népei pedig minden kepe után egy pondust fizessenek. És a tizedszedő ne egyedül, hanem a megyésispán emberével együtt legyen köteles a kirovást elvégezni. Ezeket a tizedeket Szent Márton ünnepéig a nemesek népeinek esküje alapján kell fizetni, ezen ünnep után pedig a tizedszedő esküjének kell hinni.

⁴ Levéltárak – Kincstárak. Források Magyarország levéltáraiból (1000-1686). Közreadja Blazovich László, Érszegi Géza, Turbuly Éva, Magyar Levéltárosok Egyesülete, Budapest-Szeged, 1998, 213-214. o.

Úgyszintén a bortizedet ősszel a helyszínen kell szedni must alakjában, ha pedig az új bor vagy must ideje már lejárt a behajtáskor, a becslést, vagyis a pénzt kell a must helyett megfizetni.

A NEMESEK ÉS A SZÁSZOK SZABAD RENDELKEZÉSI JOGÁRÓL

Úgyszintén megengedtük, hogy ha valaki a nemesek vagy az említett szászok közül örökös nélkül hal meg, az így megholtnak örökös, vásárolt vagy szerzett birtokait semmiképpen se legyen szabad a kincstár részére lefoglalni. Hanem az illetőnek álljon szabadságában, hogy ezeket halála esetére rokonainak együttesen vagy rokonai közül valamelyiknek, avagy feleségének, vagy akár lelke üdvéért az egyháznak hagyhassa, vagy még életében bárkinek, akinek akarja, eladományozhassa.

A NEMESEK ÉS SZÁSZOK BIRTOKAIT TERHELŐ HITBÉR ÉS LEÁNYNEGYED MEGVÁLTÁSÁRÓL

Úgyszintén a nemesek vagy az említett szászok birtokaiba ... idegen személy ne nyerhessen beiktatást sem hitbér, sem a leányoknak járó negyed címén, hanem a megholtnak örökösei vagy a nemzetségükből való közelebbi rokonai váltsák meg azokat az országunkban szokásos igazságos becslés szerint.

A JÓSZÁGVESZTÉSRE ÍTÉLT NEMESEK ÉS SZÁSZOK BIRTOKAINAK MEGVÁLTÁSÁRÓL

Úgyszintén, ha valaki a nemesek vagy az említett erdélyi szászok közül kihágásai vagy büntetetei miatt birtokait esetleg el kellene, hogy veszítse, legyen joga rokonainak és hozzátartozóinak a birtokot megváltani, nehogy az ő saját és szerzett birtokaiban idegen birtokost legyenek kénytelenek eltűrni.

AZ ERDÉLYI NEMESEK ÉS SZÁSZOK, VALAMINT A SZLAVÓNIAI NEMESEK BESZÁLLÁSOLÁS ALÓLI MENTESSÉGÉRŐL

Úgyszintén akarjuk, hogy az erdélyi vajda az erdélyi rész nemeseire és az említett szászokra egész Szlavónia bánja pedig a Dráva melletti résznek nemeseire semmiképpen ne szállhasson, sem őket valamiben jogtalanul meg ne terhelje.⁵

⁵ Árpádkori törvények. Szilágyi Lóránd fordítása, Budapest 1951; Mezey Barna (szerk.): A magyar jogtörténet forrásai. Szemelvénygyűjtemény, Osiris Kiadó, Budapest, 2006, 116-117. o.

5. Károly Róbert kiváltságlevele a kolozsvári polgároknak (1316)

Benedek, kolozsvári plébános és gyulafehérvári kanonok, illetve Tark comes, kolozsvári bíró, a saját és a mi ottani telepeseinek nevében elének jöttek, és alázatosan könyörögve ilyen javaslatot tettek [...] Mi tehát figyelembe véve az előbb említett telepések és szászok azon szolgálatait, melyekkel nem csak javaikat, vagyonaikat és személyüket tették ki veszélynek, hanem az elszenvedett halál és meggyilkolásuk révén bizonyították hűségüket, különösen pedig figyelembe véve, hogy a legutóbbi időkben a király vetélytársai ellen támadva, vagyonaik és személyeik nem kicsiny kockázatával hű szolgálatot tettek. Mindezen okokból őket és örököseiket visszatesszük és visszahelyezzük ősi szabadságaikba, amelyekkel az említett [V.] István király ajándékozta meg őket.

1. Földbér gyanánt minden egyes telepésünk, aki ekével rendelkezik, Szent Márton napján fizessen minden évben egy királyi súlyú fertót. A többi telepes, aki csak házzal, de ekével nem rendelkezik, három nehezéket fizessen az említett ünnepnapon. A zsellérek pedig ugyanarra az időre másfél nehezéket.

2. Hatvan háznép után egy kellőképpen felszerelt fegyverest kötelesek a mi hadseregünkbe küldeni.

3. Falunagyot [azaz bírót] maguk közül választhatnak, aki minden közöttük levő és határaikon belüli ügyekben ítélezhet, kivéve az emberölést, lopást, rablást, gyűjtogatást és bajsebet [megsebesítést]. Ez utóbbi esetekben a mi bírónk és az ő falunagyuk együtt ítéleznek. A bírságból pedig kétharmad a mi bírónknak, egyharmad a falunagynak jár.

4. Azt is megengedjük a mi telepeseinknek, hogy Erdély határain belül, úgy a városokban, mind más helyeken, áruik és javaik után semmilyen vásárvámot ne fizessenek.

5. Papot és plébánost közakarattal szabadon választhatnak, amint az más városainkban is szokás, aki az őt megillető összes jogokkal rendelkezik.

6. Azt is megengedjük nekik, hogy a környező földeket, amelyeket mindeddig jogosan birtokoltak, erdőkkel, berkekkel, rétekkel, szántóföldekkel és más hasznélvezetekkel együtt továbbra is birtokolják és használják békével és csendesen, de mások joga és sérelme nélkül.⁶

6. A szebeni, segesvári, szászsebesi és szászvárosi céhek szabályzata (Nagyszeben, 1376. november 9.)

Mi, az erdélyi hét szék öreg-bírái, polgármesterei, polgárai és lakosai valamennyien tudomására hozzuk jelen levelünkkel mind a mostani élőknek, mind az összes jövődöbelieknek, akiket illet, hogy kézműveseink újonnan

⁶ Lupescu Radu: Károly Róbertnek a kolozsvári polgároknak adott kiváltságlevele 1316-ból, Művelődés, 2016/4, 27. o.

visszaállított és engedélyezett valamennyi céhe, a mi természetes és legfelsőbb urunk. Lajos, Magyarország, Lengyelország, Dalmácia stb. fejedelemurának legkegyelmesebb engedelmevel, érett megfontolás után s előzetes tanácskozások alapján, valamennyi kézművesünk akarásával és beleegyezésével, különösen pedig Goblinus erdélyi püspök úrnak, Krisztusban a mi tisztelendő atyánknak, továbbá a nemes férfiúnak, Joannis de Scharpenek úrnak, a Lanzkron nevezetű vár ispánjának különös rendeletére és utasításai alapján, a közjónak jobban megfelelő királyi rendelet szerint mindenkinek közjávára, méltányosságára és hasznára törekedvén, kézműveseink sok régi és rossz szabályait eltörölvén, az alant írt határozatokat és végzéseket rendeltük a Szebenben, Segesvárt, Szászsebesen és Szászvároson levő és leendő egyes kézműves céhek számára.

Nevezetesen, hogy az Ur születése ünnepének nyolcadan belül minden céhben évenként két céhmester választassék, kik esküvel fogadják, hogy a város és a tartomány közérdekét az ő mesterségökben szem előtt tartják; hogy céhökben semmiféle tiltott jogtalanságot, tudva, sem barátságból, sem kedvezésből, sem adományért meg nem engednek, sem megtorlatlanul nem hagynak, és hogy gyűlölségből egyetlen ártatlant sem bántalmaznak. Ugyanezen céhmesterek az ő székük polgárságának s lakosainak negyedévenként tartandó gyűlésein jelen lesznek, hogy ott a közjóban vagy a kézművesek dolgában valami fogvatkozás mutatkoznék. azok ugyanott előterjesztvén, kijavíttassanak és pótoltsassanak.

Továbbá hogy bármely kézműves a maga mesterségét bármi helyes módon akarná gyakorolni, a munkájához és mesterségéhez tartozó kellékeket és szükségleteket, amennyit akar és képes, a maga számára egyedül, más vagy mások társasága nélkül vásárolhat. a saját művéből amennyit akar és módjában áll, készíthet, vásárba vihet és árusíthat, mind a házánál, mind a piacon; valamint inast és legényt saját munkájához, amennyit csak akar, szabadon tarthat.

Továbbá egy kézműves se zálogolhasson meg adósságért, mellyel neki tartoznak, senkit semmi módon, sem pedig más kézművest az olyannak dolgozni ne akadályozzon, hanem követelését bírói eljárás útján követelje és keresse.

Továbbá két vagy több mesterségét egy kézműves se gyakoroljon, hanem ha közülük valamelyik több mesterséghez is ért, azok közül azt, melyet gyakorolni akar, válassza ki, a többi mesterségét húsz márka finom ezüst büntetés az alább írt módon való megfizetésének terhe alatt örökre elhagyja.

Továbbá ha bárki bármely jövevény kézművest valami bűnnel vagy becstelenséggel vádolna s ezáltal őt a céhbe való felvételében megakadályozni akarná, a vádló azt a bűnt vagy becstelenséget a vádlott ellen tartozik bebizonyítani saját faradságával és költségén; mit ha bebizonyítani nem tudna, akkor az ugyanazon bűnre vagy gyalázatra kiszabott büntetést szenvedje.

Egy jövevény kézműves sem kényszerítendő arra, hogy becsületének és jó hírvének kimutatása végett hazájába menjen Vissza, hanem bármely kézműves, mind jövevény, mind bennszülött, ha a mi körünkben nincs megbélyegezve, saját mesterségének céhébe felvétetni tartozik, felvevén tőle az

alább írt díjakat, úgy azonban, hogy minden szegény kézművesnek a céhbe való lépés alkalmával céhbe állási díja kiegyenlítésére kellő időhaladék tűzessék ki.

Továbbá a céhekben a kihágások után minden beszedett és beszedendő bírság gyertyára és a szegények temetésére fordíttassék, Isten dicsőségére.

Továbbá minden céhbe tartozó kézműves fiai, leányai és özvegye teljes ingyen céhjoggal bírjanak; azok a férfiak pedig, kik a céhen kívül állanak, de céhbeli özvegyekkel házasodnak össze, a céh kötelékébe féldíjjal lépnek. Azok az ifjak, akik a fent említett négy város valamelyikében tanulják a kézműves mesterségét, a céhbe féldíjjal léphessenek, kivéve azon kevés özvegyet, leányt, olyan mesterségét tanuló ifjat, kikről itt alább más intézkedés történik.

Azonkívül a mészárosok a céhbe állási díjat tíz szebeni forint, két font viasz, két veder bor és egy lakoma fejében tartoznak megadni. A mészárosok a városnak és az abba bejövőknek tiszta és friss húst mindig bőven tartoznak készenlétben tartani, és Valahányszor mészáros lopott marhát vásárolna, mindannyiszor egy forint bírsággal bűnhődjék és a húsarulástól négy hétre felfüggesztessék. Amelyik mészáros a mészárszékekben férfit vagy nőt sértegetne, azt egy ortóval, a temetésen részt nem vevő pedig mulasztását három garással tartozik megváltani. A céhmesterek, ha a mészárosok székében akármiféle romlott és tisztátalan húst találnának, a kutyaéknak dobják oda táplálékul.

Továbbá a pékek céhbe állási díja hat forint, két font viasz, két veder bor és egy lakoma. A pékek pedig a városbelieket és jövő-menőket mindenkor elegendő fehér kenyérrel tartoznak kiszolgálni. Valahányszor pedig hiány lesz fehér kenyérben, ugyanannyiszor minden péktől, aki az ilyen hiányban vétkes, egy forint bírság hajtassék be. Ha valamely pék nem fehér kenyeret sütne, egy forint bírsággal s a sütésnek nyolc napra való felfüggesztésével bűnhődjék.

Továbbá a tímárok céhének tagságáért nyolc forint, négy font viasz, négy veder bor és lakoma adassék. Bőrt a háznál és bőrt szarv nélkül egy tímár se merjen venni, lopott marhák vételének elkerülése végett. Huszonöt marhabőrnél kevesebbet egy kereskedő se merjen venni, mind idegen, mind városi, sem pedig bármely tímár vásári napon az első mise elvégzése előtt bőrt ne vegyen. A tímár ezenfelül, ha valakit gyalázzal illet, fizessen egy ortót; és az elégtelenül s nem jól kidolgozott bőr. ha vásárba vitték, a tímárok céhmesterei által egészen elkoboztassék.

A fehérszűcsök céhében hat forint, két font viasz, két veder bor s egy lakoma a céhbe állási díj; az ő leányaikat és özvegyeiket nőül vevő férfiak pedig két font viaszt, két veder bort s lakomát adjanak a céhnek. Aki pedig ezen céhből valakit gyalázzal illet, vagy a temetési szertartáson részt nem vesz, váltásdíjjul egy font viaszt ad.

Továbbá a vargák céhébe való felvétel hat forintért, két font viaszért, két veder borért s lakomáért történjék.

Továbbá a kovácsok céhbe állása hason lóképpen hat forintért. két font viaszért, két veder borért s lakomáért váltassék meg. Valakinek a lovat egy kovács se tarthassa vissza zálogba, csak abban az esetben, ha a vasaltatás díját

nem fizették ki. Hogyha a kovács a patkószeg beverésénél a lovat megsérti, a megnyilazott lovat tartozzék ugyan gyógyítani, a takarmányt azonban a ló gazdája fizesse. Ha kovács mást rágalmaz, minden jelenlévő mesternek tizenegy dénárt fizet, a temetési szertartástól távol maradó pedig tizenegy dénárt fizet. Ezenfelül a tűkészítők, üstművesek, kocsigyártók, övkészítők, kardművesek és lakatosok a kovácsokkal egy céhbe tartozzanak.

A szűcsök céhének négy forint, két font viasz, két veder bor és lakoma a váltsága, a mesterségét tanuló ifjú pedig a céhnek egy forintot, két font viaszt, két veder bort s egy lakomát ad. Mókusbőrt 100, báránybőrt 50, róka- és nyestbőrt 25 darabon alól egy kereskedő se merjen venni. A szűcsök idegen prémből semmiféle munkát ne készítsenek, hacsak a bőrök tulajdonosa azt a munkát nem a maga vagy a családja számára kívánja készíttetni. Régiel hamisított új munkát a szűcsök céhmestere kobozza el a Szent Mihály főangyal oltára javára. Egy szűcs se merjen prémnek vásárlására pénzüsszeget elfogadni idegen kereskedőtől, és idegen kereskedőnek bármely prémet a hét szék határain belül el ne adjon. Ha a szűcs más mestert gyalázó szóval illet, minden jelenlévő mesternek hat dénárt fog adni bírságul. Az a Szűcs pedig, akiről kiderül, hogy a bőrökkel üzelmet folytat, évenként a Szent Mihály főangyal oltárára két forintot fog adni.

Továbbá a kesztyűsök céhének két forint, két font viasz, két veder bor és egy lakoma a tagsága. Közülük fehér bőröket eladásra senki se készítsen, sem pedig többet, mint amennyit a saját munkája megkíván és igényel.

Továbbá a késművesek céhének négy forint, két font viasz, két veder bor s egy lakoma a céhbe állási díja. Továbbá a ruhajavítók, kiket foltozósabóknak neveznek, és a kalaposok céhének három forint, két font viasz, két veder bor és egy lakoma a tagsága.

Továbbá a kötélverők egy forint, négy font viasz, két veder bor és egy lakoma árán váltsák meg a céhtagságot, és jelesül, ha valaki abból a céhből özvegyét vesz el, egy forintot, két font viaszt, két veder bort és egy lakomát, és az az ifjú, aki az ő kézművességüket tanulja, négy font viaszt, két veder bort tartozzék adni a céhöknek.

Továbbá a gyapjuszövők [tudniillik a szűrposztó készítőik vagy úgynevezett csapómesterek] a céhtagságot négy forintért, két font viaszért, két veder borért s lakomáért nyerjék el. Amelyik hamis gyapjú szőtttest készít, valamennyi ingó javának elvételével bírságotassék meg. Aki pedig a rendes hosszúságot és szélességet el nem érő szűrposztót rendes vég gyanánt adna el, az olyan azt teljesen veszítse el.

Továbbá a takácsok, bodnárok, szabók és nyergesek céhöknek két forinttal, két font viasszal, két veder borral és lakomával tartoznak a felvételért. és különösképpen az az ifjú, aki a takácsmesterséget tanulja, a takácsok céhének csak két font viaszt és két veder bort fog adni. A kádárok a hordóra húzott abroncsért csak három dénárt számítsanak. A fazakasok céhébe beálló mester,

az elébb említett díjakon kívül, egy misézésnél használható gyertyatartót tartozik adni a szent kereszthez.

Ezenfelül minden előbb elmondottak megerősítése végett rendeljük, hogy ha valamelyik céh valaha a fent írottakkal ellenkező vagy azok bármelyikét megváltoztató új szabályokat alkotna, vagy pedig a céh részére valakitől többet venne el, mint ahogy fent írva áll, vagy ha attól, aki tagja akar lenni a céhnek; az illető céhtagságot jogtalanul megtagadja, az ilyen céhbírság fejében 20 szebeni súlyú finom ezüstmárka bírsággal fog lakolni, melyek közül 10 a mi királyi urunkat, a fent említett Lanzkron várához, a másik 10 pedig a mi provinciánk egyetemét illeti.

Amiért is bármely céh, ha abba a céhbe beállani jelentkezőt nyolc napig hátráltatja, miután a község bírái által megintetett, hogy azt a céhbe fogadja be és a céhet a legközelebbi újabb nyolc napon keresztül tőle törvényes ok nélkül megtagadja, tudja meg, hogy húsz ezüstmárka bírságot von maga után ezen tetteivel.

Mindezeknek örök érvényessége és ereje céljából jelen levelünket a mi provinciális pecsétünk ráfüggesztésével megerősíteni rendeltük.

Kelt Szebenben, a Szent Márton püspök hitvalló ünnepe előtti legközelebbi vasárnapon az Úrnak ezerháromszázhetvenhatodik esztendejében.⁷

7. Kolozsmonostori egyezmény (1437)

A Boldogságos Szűz Máriáról nevezett kolozsmonostori apátság konventje Krisztus minden hívének, úgy a most élőknek, mint a jövődöbelieknek az Úr nevében üdvöt kíván!

Mindenkinek tudtára adjuk, hogy egyrésztől László, Farnasi Benedek fia, másik László a Szamosfalvi Gerő fia, Zsuki Benedek és Farnasi Dénes nemes emberek a nemesek testületé által; — a másik részről pedig a következő előrelátó férfiak, mint Biró László, Judex Vincze és Bana László, a hírneves László fiának, Maróthi Báni Jánosnak Alparéten és Antal, a derék Losonczy Dezsőnek Magyar-Bogáthon lakó jobbágjai; továbbá Antal mester és Gál Kendről, Tamás mester Zeékről, János, Jakab mester fia, Kolozsvárról, Gál fia, László, Anthusról, mint kapitányok és harcosok a magyarság részéről, nemkülönben Vajdaházi Pál mester, ezen erdélyi fejedelemség összes magyar és oláh lakosainak a zászlótartója, az alább írott ügy végrehajtására ezen összes nép által megválasztatván, előttünk személyesen megjelenvén, előszóval és közmegegyezéssel a következőleg nyilatkoztak és vallottak:

⁷ A céhes élet Erdélyben. Válogatta, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Kovách Géza és Binder Pál, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1981, 57-65. o.

Az erdélyi részekben bárkinek a birtokain lakó magyarok és oláhok egyrészt azért, mert a Krisztusban tisztelendő atya, Lépes György püspök úr a magyar lakóság részéről neki járó tizedeket a silány értékű folyó dénárookban beszélni nem akarván, azokat három éven át felhalmozódni hagyta s most egyszerre csak azt kívánta a megterheltektől, hogy azokat az ő nagy kárukra és veszteségükre a nagy és súlyos pénzben fizessék; majd ezen igaztalan megterheltetés nem teljesítése miatt nyilvánosan és méltatlanul egyházi átok alá vetette őket, a mely tilalom alatt levőnek az oltáriszentség felvétele nélkül kimúlt szüleit, illetve apját, anyját, testvéreit, gyermekeit avagy egyéb hozzátartozóit nem engedte a temetési szertartásban részeltetni, azokat az egyházon s a temetőn kívül temették el megszorodott szívvel s a legmélyebb fájdalommal; továbbá nővéreik s leányaik sem a római közönséges egyház törvényei és szertartásai szerint, hanem éppen azok ellenére házasodtak, vagy mentek férjhez; másrészt pedig azért, mivel földesuraik által, mintha pénzen vett rabszolgák volnának, nehéz szolgálásra vannak vetve, mert ha valamelyik más birtokra szeretne átköltözni, ura az elmenőt minden javából kifosztja és utoljára még sem ereszti szabadon, az urak az ő szabadságuk legkisebb jogát is lábbal tapodják s azonfölül elviselhetetlen terhekkel halmozzák el őket; ezek miatt s ezekből kifolyólag gyűltek tehát ők itt össze az Alparéthoz tartozó Bábolna hegyen, hogy visszaszerezzék, helyreállítsák szabadságukat, azt a szabadságot, a melyet Magyarország szent királyai adtak ezen magyar haza valamennyi lakosának és hogy egymás között jól megfontolt szándékkal súlyos terheiket levessék és komolyan tanácskozáván saját ügyeikről, küldött követeik által a legalázatosabban kérték uraikat, hogy vennék le a jobbágytság nyakáról az elviselhetetlen szolgálai jármót és lennének tekintettel a szent királyoktól nyert szabadságukra.

Uraik azonban kérésükre füleiket bedugták, kérésüket nem hallgatták meg és a fennebb említett követeiket Csáky László erdélyi vajda elfogatta, lenyakasztatta és szétarabolhatta; azután pedig őket az alvajda és a két székely ispán hadaival megtámadta, mely harcban mindkét részről sokan estek el.

Vége a mindenható Isten kegyes sugallata által megintetve, ugyanazon nemesek és országglakók részéről bizonyos istenfélő nemesek és a szent lélek kegyelme által megvilágosított férfiak – kik a pártok közötti békekötés végett magokat közbevetették – szíveiknek megszelídülése után a teljes béke és egyezség megkötésére jutottak; az egymás ellen elkövetett eddigieket félretevőn, közös akaratból ilyen, – s egymás között esküszegés terhe alatt sérthetetlenül megtartandó rendeletet és határozatot hoztak, annak különös kijelentésével, hogy ők az aláírt határozatokkal Istennek és az ő anyaszentegyházának, a szent koronának nem különben az ő felséges természetes uruknak, Zsigmondnak, – Magyarország királyának és a korona jogainak ellenére tenni semmiben sem szándékoznak, hanem az alattvalói hűség megtartásával, ők egyedül a szent királyok által már régen megengedett, most pedig különféle visszaélések behozatala által feltűnően elnyomott és teljesen eltörült szabadságokat újra visszaszerezni törekcsenek; az ország urainak, a nemeseknek és a bármely

méltóságban levő és kiváló egyházi személyeknek ellene szegülni, bajt okozni vagy ártani azonban nem akartak, sőt a jövőben sem kísértik meg.

Mivel pedig a jelenben folyó dénár pénzjegy változása következtében a püspöki tizedeknek ilyenekkel való nem fizetése miatt míg magok összeütközésbe jöttek, másrészt egyenlenségek és az előre bocsátott veszedelmek származtak és történtek volt, a jövőben hasonló veszélyektől való óvakodás és ezek elhárítása végett elhatározták és elrendelték, hogy mostantól fogva jövőre a püspöki tizedek fizetése fejében húsz kereszt után egy arany forintot, vagyis száz dénárt folyó pénzben tartoznak adni és fizetni; a püspöki tizedek dézsmálása idején pedig sem azon család tagja, sem a nemesek pártján levő ne dézsmáljon; kilenczedet azonban akár saját jobbágyaiktól, akár idegen földművelőktől vagy szőlőművelőktől elvenni és elszedni a mágnások, nemesek, vagy bár minő urak közül senki se merjen.

Azok pedig, kik az érintettekben az uraktól szőlőt vagy földet haszonbérben bírnak, a szőlők után a szokott tizedet, a szántóföldek után adót s a szokásos jövedelmet, tartoznak fizetni.

Minthogy továbbá az ország lakóinak minden erőszakos fosztogatása és elnyomása onnan származik, hogy azokat, a kik tartózkodás végett máshová szándékoztak költözni, még kifosztva sem bocsátották el, azt határozzák, hogy a szabad állapotban levő emberek tizedeik és adósságaik megfizetése után bárhová akarnak, szabadon és bánalom nélkül költözködhessenek.

Ha pedig a nemesek közül valaki az ilyen jobbágyokat, kik más helyre akarnak költözni, gátolná s javaitól megfosztaná, három márkát fizessen büntetésül. Azok pedig, a kik kihágásaik miatt törvényszék elé állítatnak vagy zálogletételre köteleztetnek, csak ügyeik kitisztázása után távozhassanak máshová.

Azokat a jobbágyokat pedig, kik titkon a nélkül, hogy a tizedet lefizették volna, távoznak el, vagy a jog és törvény keze alól magukat önhatalmúlag kivonják, urak jogosan, — az ország jogszokása szerint, — saját törvényes bírójától visszakövetelheti, ha saját és más két tanú esküjével beigazolja, hogy azok titkon távoztak el, vagy a törvény alól magukat kivonták. Továbbá határozzák, hogy azoknak javaiból, kik utód nélkül halnának el, a földesúr egy három éves tinónál többet el ne vehessen, a többi vagyon az özvegyet vagy rokonait illeti. Ha pedig némelyeknek feleségeik, örököseik és vérrokonaik nem volnának és végrendelet nélkül halnának el, javaikat a földesurak bírják.

Azt is rendelik és szigorúan megtartandónak határozzák, hogy évenként ezután folytonosan mindig urunk meny- bemenetének ünnepe előtt minden egyes tanyából, uradalomból és községből két-két értelmes és szavahihető ember, az előbb említett kapitányokkal vagy közülük legalább némelyekkel, vagy más ez alkalomra kinevezendőkkel, a nevezett Bábólna hegyen megjelenjenek és ott ugyanazok a kapitányok, vagy közülük valamelyik, azoktól az öregektől megkérdezze és kitudakolja, vajjon az ő uraik őket saját szabadalmaikban meghagyták-e vagy nem? és ha úgy találnák, hogy a nemesek közül valaki az

előrebocsátott rendeletet az alább írt záradékokkal egészben vagy valamely részben megsértette volt, vagy azokkal ellenkezően cselekedett, esküszegőnek tartassék és a többi nemesek annak védelmezésétől tartózkodjanak és óvakodjanak.

Továbbá az adók fizetésére, az ajándékokra és a szolgálatok véghezvitelére nézve azt határozzák, hogy ha Szent István király, vagy az ő utódainak szabadságlevelét –melyben az ő szabadságaik foglaltatnak – megtalálnák, vagy míg a felséges uralkodótól újra kinyerhetnék, addig az évi adófizetésre, ajándékok adására és szolgálatok megtételére a következő módon köteleztetnek. Évi adó fejében minden jobbágy folyó pénzben egy dénárt és nem többet tartozik fizetni Szent István napján.

Azoknak a földesuraknak, kiknek nincs malmuk, Urunk születése ünnepén egy köből zabot és húsvétkor hasonlóképen két kalácsot és egy csirkét tartoznak adni az illetők, az említett többi ünnepen pedig, a mint föntebb elsoroltatott, mindent tartoznak adni.

A szolgálatok teljesítésének fejében pedig egy napon kaszálni vagy aratni, vagy a malmok gátjait javítani és bevett szokás szerint kellő állapotban fenntartani köteleztetnek.

A sertés vagy méhtizedet vagy más ilyenmű adót, a mint ez bizonyos időben, nevezetesen a várnépek között úgy a magyaroktól, mint az oláhoktól eddig megköveteltetett, úgy szintén a közönséges „akó”-nak nevezett adót, a földesuraknak senki se tartozzék megfizetni.

Továbbá a jobbágyok a kamarai rendes szolgálatokat és szolgálmányokat teljesíteni tartoznak, de ezenkívül őket másra erőszakolni a kamarai gróf ne merje. Ugyanazon kamarai ember a bort más házakban vagy helyeken, mint saját házában nem mérheti és saját borainak mérése idejében más bormérőket a méréstől el ne tilthasson.

Határozzák és rendelik, ha Szent István szabadságlevelében hiányosan lenne kifejtve az urak és jobbágyaik között való viszony, akkor maguk közül Istenfélő és buzgó embereket tartoznak választani, kik megválasztatván, a többi jóakarattá nemesekkel, kik erre a célra a nemesek közönsége által választattak, üljenek össze, erről komolyan tanácskozzanak és rendelkezzenek, meghatározva a módot és jogszokást, a melyben a jövőre nézve úgy ők, mint utódaik, békével megmaradhassanak.

Törvénybe ment továbbá, hogy bárminő szükségből támadt táborozás alkalmával, a melyben résztvesznek mindazok, a kik hadakozásra kötelesek, úgymint: a püspök, a vajda, a székely ispánok, valamint a lakóság is és más ilyenféle állású s rendű emberek, – ezek a szükséges élelmezést a következő módon szerezzék be: Mihelyt tábort ütnek – nyáron a mezőn, télen a falvakban és városokban – a sereg fővezére, vagy a kapitányok azonnal hívják magukhoz a közelfekvő birtokok majorosait, vagy a helység bíróját és komolyan beszéljék meg az élelmezési ügyet; a bíró aztán ne engedje meg, hogy az élelmet a piaczi árnál drágábban adják.

Így azután a hadsereg tisztességes áron elegendő mennyiségben kapván élelmet, semmit sem fognak elragadni, senkit megkárosítani vagy megsérteni, a mint ez eddigelé történni szokott.

Elhatározták, hogy azok a bárók, a kik királyi rendeletből az ország védelmére teljesen felszerelt bandériumokat tartanak, a jövőben biztos és hű kutatókkal, illetve kémekkel rendelkezzenek és holmi újdonságok, csalfa hírek által félrevezettetve ne kényszerítsék a lakosokat felkelni és így nekik kárt tenni, vagy magának az országnak is ezáltal bajt okozni.

Íme, most már mindent békésen elintéztek, vessenek hát fátyolt arra, a mi már úgyis megtörtént. A földesúr pedig bármily lelki fájdalmakat érezzen is, az elkövetett véres tettekért sem saját jobbágyainak, sem idegeneknek szemrehányást ne tegyen s a megboszulás ürügye alatt őket elnyomni senki se merészelje.

Az ez ellen vétő nemest, ha a vétség 2-3 tanúval rábizonyítható, hitszegőnek tartsák és az ilyenek a védelmezésétől a többi nemes óvakodjék.

És viszont, ha a nemesek jobbágyai közül valaki, akár saját ura ellen, akár más nemes ellen fellázadna és más ilyen dolgokat megkísértene, vagy a hozott békét ép ésszel megtámadná és ezt hasonlóképen 2-3 tanúval rá lehet bizonyítani: úgy ezen az alapon minden javától fosztassék meg és főbenjáró pörben marasztaltassék el.

Erős feltételek alatt megtiltották, hogy a nemesek közül senki se merje a nép kapitányait és egyéb kiválasztott férfait vagy akárkit is közülük bármiféle okoskodás, ürügy alatt — bármely időben is akadályozni, zavarni, megkárosítani s általában nekik akármi módon ártani.

Különösen pedig ne legyen jogában semmiféle rendű- rangú embernek, akár a vajda, akár a székely ispánok, akár a püspök, akár az alvajda vagy a megyei ispánok legyenek is azok, — más érzelmeket táplálva, a nép kapitányait a történekekért felelősségre vonni. Ha megteszik, hitszegőknek tartassanak ők is.

Elhatározták azután, hogy a néhány év óta nem fizetett püspöki tizedekért kárpótlásul most egyszer és mindenkorra a folyó értékben öt dénárt fizessenek, illetőleg 20 kepe után száz dénárt.

A királyi jog szerint kirott ötvenedeket azonban — a mint már előbb is megemlítették — a kirovás szerint meg kell fizetni, a nélkül, hogy megvárnák ennek a megkönnyebbitésére vonatkozó királyi választ.

Végre is, ha a nemesek és a nép követei elhoznák a felséges király, vagy a nádor, vagy az országbíró vagy valamelyik káptalan hiteles pecsétjével szent István király leveleit: akkor a szent királytól kiszabott szabadság legyen érvényes és a most hozott szabályok és rendeleteket semmiseknek nyilvánítsák ki.

Ha azonban nem találnák meg szent István leveleit s azoknak hiteles nyomaira sem akadnának, akkor a már megalkotott egyezkedés legyen mérvadó mindörökre úgy nekik, mint utódaiknak.

A midőn tehát mindezeket így megalkották és szentesítették és valamelyik párton mégis akadna olyan ember, a ki akadékoskodnék és vagy egész

terjedelmében, vagy csak részleteiben is a szerződési pontokat megtámadná, szóval akármi úton-módon megkísértené azokat alapjukból kiforgatni: akkor az ilyent béketörőnek, hitszegőnek tartásuk és egyik párt se merje védelmezni.

A nemesség részéről László, Benedek fia, a másik László, Gerő fia, Zsuki Benedek, Farnasi Dénes; a jobbágyság részéről pedig Biró László, Judex Vincze, Bana László és Antal stb. mint a már említett kapitányok, harcosok és zászlóvivők, - ezek a fenn elmondottakat előttünk egyenkint és személyesen megerősítették.

Kelt az Úr 1437. évében, Sarlós Boldogasszony napját követő szombaton.⁸

8. A kolozsvári lakatoscéh alapszabályai (1475)

LAUS DEO SEMPER ANNO DOMINI 1475.

Az lakatgiartoknak az miniemw (így) Che leuelek adatot az feliül meghirt Eztendeoben, az kolosuary Bechuletés Tanácztyol Vgian azon Levelben ualo Articulosoknak és Priuilegiumoknak Magyarazattiók igh köuetkezik.

I. Elseo Articulos. Valamely Ember az Lakatos Czehnek tarsasagaban es gyulekezetiben beakar allany Hogy tiztesseges Atiatol Aniatol, es tiztesseges agjbol ualo, es hogý Iffiusagatol fogva tiztessegesen uiselte magatt Eleghseges bizonyisagokkal az Che egüt leuen megh bizonyyczia.

II. Masodik Articulos. Ez így leuen tartozzek az Che mestereknek: bizonyos elrendelt Chehek giulekezetj napian negý Araný forintot adni, es Ennek felette az eo tiztessege es ereie zerent egy ebedet az Chenek zokasa es rendtartasa zerent adni. Es ha valamely Mester Inast akar zegeottetni, Effele Inas az Chenak tartozzek egy forintot adni.

III. Harmadik Articulos. Senki addegh, migh az Chebe magat nem iktattia az eo tudomaniat ne giakorolhassa aval ne elhessen: Mind addegh migh az oda fel meghirt mod zerent tiztessegesen a Cheben magat nem zamlallia es zamloltottia. Az ki pedigh az meghirt mod zerent magat bezamlaltottia, Ez illien mindenkoron bizuast tudomaniat giakorolhatia es elhet uele.

IV. Negyedik Articulos. Az Cheh Mestereknek erre kualtkeppen ualo uigiazasok legien, hoga senky keozullek Idegen nem illendő mwuet hamisson ne czinalhasson.

V. Eotodik Articulos. Es hogý az Kalmarok idegen Lakatosok muueket az varosban eladasnak okaert ne hozhassanak figielmetesen uigiazzanak:

⁸ Gombos Ferencz Albin: Az 1437-ik évi parasztlázadás története különös tekintettel a jobbágyi viszonyokra s a husszítismusra hazánkban való elterjedésére, Kolozsvárt, 1898, 83-91. o.

Melyben ha az Kalmárokat megkaphatták: ottan, akori Birónak Ereiuel azokat elfoglalhassak es magoknak tarthassak.

VI. Hatodik Articulus. Vizontagh: Se Mester, se legený es se Inas: Valamelý Zarnak Probalasara mastol Kolcziott ne czinalhasson es czinalni semmikeppen ne merezellien: Hanemha valamely Embernek akarattiabol az dolgot bizonioson megk ertuen, czinal. Es Senki valamely Embernek tauol letheben se lakattiat, se zariat, megnittani ne merezellie, hogy abbol valami czialardsagh ne kouetkezhessek.

VII. Hetedik Articulus. Hogy ha penig ualaky feleseget idegen hellien elhadgia, auagy torueni nelkul tolle elualik. Effele tizen eotod napnal toabb ne muelhessen.⁹

Mai olvasat szerint:

Dicsóség az Istennek mindenkor. Az Úr 1475-ik évében.

A lakatgyártóknak az minemű céhlevelük adatott a felül megírt esztendőben, a kolozsvári becsületes tanácstól ugyanazon levélben való articulusoknak és privilégiumoknak magyarázatjok így következik.

Első articulus. Valamely ember a lakatoscéhnek társaságába és gyülekezetiben be akar állani, hogy tisztességes atyától-anyától és tisztességes ágyból való, és hogy ifjúságától fogva tisztességesen viselte magát, elégséges bizonyosságokkal a céh együtt lévén, megbizonyítsa.

Második articulus. Ez így lévén, tartozzék a céhmestereknek: bizonyos elrendelt céhek gyülekezete napján négy arany forintot adni, és ennek felette az ő tisztessége és ereje szerént egy ebédet a céhnek szokása és rendtartása szerént adni. És ha valamely mester inast akar szerződtetni, efféle inas a céhnek tartozzék egy forintot adni.

Harmadik articulus. Senki addig, míg a céhbe magát nem iktatja, az ő tudományát ne gyakorolhassa, avval ne élhessen mindaddig, míg az odafel megírt mód szerént tisztességesen a céhbe magát nem számlálja és számoltatja. Aki pedig a megírt mód szerént magát beszámoltatja, az ilyen mindenkoron bizvást tudományát gyakorolhatja és élhet vele.

Negyedik articulus. A céhmestereknek erre kiváltképpen való vigyázások legyen, hogy senki közülük idegen nem illendő művet ne csinálhasson.

Ötödik articulus. És hogy a kalmárok idegen lakatosok műveket a városban eladásnak okáért ne hozhassanak, figyelmetesen vigyázzanak. Melyben ha a kalmárokat megkaphatják: ottan, akkori bírónak erejével azokat elfoglalhassák és magoknak tarthassák.

Hatodik articulus. Vizontagh: Se mester, se legény és se inas valamely zárnak próbálására mástól kulcsot ne csinálhasson, és csinálni semmiképpen ne

⁹ Jakab Elek: Oklevéltár. Kolozsvár története. I. Buda. 1870. 248-249. o.

merészeljen, hanemha valamely embernek akaratjából a dolgot bizonyosan megértvén, csinál. És senki valamely embernek távollétében se lakatját, se zárát megnyitani ne merészelje, hogy abból valami csalárdság ne következzen.

Hetedik articulus. Hogy ha penig valaki feleségét idegen helyen elhagyja, avagy törvény nélkül tőle elválik, efféle tizenötöd napnál tovább ne művelhessen.¹⁰

9. 1495. évi XLV. törvénycikk: a ráczok, ruthének és oláhok ne fizessenek dézsmát

Van az ország végvidékein fekvő több olyan hely, a hol ráczok, ruthének, oláhok és más szakadárok laknak a keresztények földén, a mely földek után azok, a maguk szertartásai szerint élvén, eddigelé egyáltalán semmi dézsmát sem szoktak fizetni, a kiket mindazonáltal az illető főpap urak dézsma fizetésre akarnak kényszeríteni.

1. § És mivel ezeket a Krisztus örökségeül felajánlott dézsmákat a Krisztus hiveitől és nem más, tőle elszakadt emberektől (különösen pedig nem ezektől, a kik a királyi felség, a vajdák, bánok és az ország végvidékeit őrző többi tisztviselő meghívására és biztosítása mellett laknak ezeken a helyeken) szokták szedni, azért rendeltük és végeztük:

2. § Hogy ezután a ráczoktól, ruthénektől, oláhoktól és a keresztények bármely földén lakó más szakadároktól, többé egyáltalán semmi dézsmát sem szabad szedni.

10. Székely Nemzeti Constitutio (1505)

[...] Mi az egész Székelyföldnek lakosai és minden székeknek akármicsodaféle Renden levői adgyuk emlékezetne mindeneknek az kiknek illik ezen Levelünknek rendiben: Hogy mikoron mi 1505 Esztendőben Szt. Erzsébet királyné aszszonynap után ötöd nappal, Udvarhely városában az mi országunknak régi szokása szerint némünemü szükséges dolgai az mü felliebb megirt országunknak véghez viteliért és némely illetlen szokásoknak megjobbításáért közönséges gyűlést hirdettünk és celebrattunk volna, holott több szükséges sok dolgaink között nem utolsónak teczek és itélők lenni, hogy a mi országunknak ritka Gyűlése miatt sok pereknek, melyeknek Appellatioja és újabban való meglátása Országunknak közönséges népét illetné, véghezvitele napról napra haladozna, mely tovább- tovább való elmúlások és haladozások, sokaknak nagy károokra és nyilvánvaló fogyatkozásokra volna. Ezt is igen világosan megpróbált dologból tapasztalhatóképpen eszünkben vettük, hogy a

¹⁰ Kelecsényi Gábor mai olvasata itt: Kíncses Kolozsvár. I kötet, Válogatta, szerkesztette, sajtó alá rendezte, az utószót írta Bálint István János, Magvető Kiadó, Budapest, 1987.

szeretet, a harag, gyűlölség, és az magok hasznoknak keresése az Bírákat, és a Törvénytevőket itt a mi Székelyországunkban gyakorta nem engedi meg, hogy igazat lássanak és Itiljenek. Mely Pereknak halogatására és a Törvénytevőknek, Bíráknak maga illetlen magaviseletére nézve, hogy jó idején gondviselésünk által igen szükségesnek Ítéltük lenni, és ugyan meghivhatatlanképpen örökösön mindenféle lakóitól országunknak, hogy megtartassák, elvégeztük és rendeltük: Hogy az Udvarhely és Keresztúr fuszéken lakó székely atyánkfainak az Elsői közül négy embereket és ugyanazon széken lakó Lófejek [lófők] közül tizenhármát, az mű Székelyországunknak régi bevett autoritásából, és hatalmából bírának, és az igazság kiszolgáltatásának véghezvitelére rendeltük, kik egy Summában lésznek tizenheten, a kik minden Székeknek és Országunkban akármi renden levő székelyeknek személyeket és képeket viselyék, mely Bírák a választás után elsőbben Istennek tartozó hütököt deponálván ezen: Hogy eők sem szeretet- re, sem gyűlölségre, sem könyörségre, sem pedig magok hasznokra nézve nem, hanem csak az egy Istenre és annak igazságát szemek előtt viselvén, valami az két feles peresek között Igazság leszen azt cselekszik és végezik, melyet ha meg cselekednek igen jó, ha pedig nem (kit Isten távoztasson) ha a Bírák közül valamelyik Istenit elfelejtvén és a maga üdvösségét is hátra hadván, hogy könyörgésért, vagy ajándékért, vagy pedig maga hasznáért az igaz útból valamelyféle kitérne, az olyan mindgyárt örök számkivetésre sententiaztassék, minden ingó-bingó marháját és örökségit is elveszesse, és annak utánna, mint olyan hamishitü és Névbeli személy Székelyországban ne maradhasson s lakhassák. Az olyan is pedig, valaki az olyan hamishitü számkivettetettnek hazajövésében vagy megmaradásokban fáradna és munkálkodnék, hasonló számkivetésre, mint olyan embereknek oltalmazója, Itiltessék és kárhoztassék. Továbbra, hogy a megnevezett Bírák, melyek a megirt mód szerént megesküittenek, Törvények és ítéletek hogy hiában ne legyen, ezt végeztük, hogy valamely dologban Törvényt mondanak azt az eő Ítéleteket illendő képpen véghez is vigyék, igazságokat megadván. A Kapitányok és Király Bírák Esztendőnként, az kik edgyik a másik helyében következnek, a Tisztviselők közül, ha valamelyik az üdő forgásában megtalálkoznék halni, akkor mindgyért hasonló renden levők közül a meghalt helyiben, kik ugyanazon megmondott székben lagnak, az mű Székelyországunknak arra rendelt Autoritásával és hjatalmával mást válaszszanak, hogy a 17 szám a mi Országunkbeli Bírák között meg ne fogyatkozzék és kevesedgyék. Hogy pedig ez megirt Rendelésünk és végzésünk illendőképpen véghez- vitessék ez okon rendeltük közülünk a gyorsaságos Patakfali Pétert, hogy az ide alább megirt Végzésünket és Rendelésünket megérthető szóval közönségesen mindeneknek hallására itt az egész Gyűlésben mindenütt kihirdesse és jelenese. Végezetre az egynéhányszor megmondott Bírák hasonlóképpen elválasztassanak ugyan itt mostan az egész Gyülekezetnek jelenlétében, az itt alább megirt okon Országunknak Bírául. Az Orzágnak pedig Első és kiváltképpen valói közül a Lófejek közül is ugyan a megmondott Udvarhely és Kereszturszékbelieket

válaszszanak. Tudniillik: Nyujtodi Pált, Könczei Antalt, Benedekfi János és Pétert a Bethlenfalvit, Patakfali Pétert, Kedei Kelement, Lokodi Pétert, Kedei Ferenczet, Szombatfalvi Gergelyt, Vágási Imrét, Patakfalvi Kelement, Márkus Mihályt, Bíró Balázst, lengyelfali Boldizsárt, Fancsaly Balázst, Akadác Mihályt Pálfalvi Lukácsot, Mely Bírakat az mű bizonyos tudományunk szerint elválasztván az elébb megirt végzésünkre és rendelésünkre az megmondott hit szerint közönséges Gyűlésünkbe megesketők, mind annak rendi és módgya kívánja vala. Ez okáért mű is hasonlóképpen minden Elsők, Kiváltképpen valók, Lófejek és Közrendek felemelvén jobb kezünköt erőss hüttel megesküvénk, hogy mindezeket örökké meghivhatatlanul megtartyuk és másokkal is megtartattyuk. Melynek bizonyosságára adtuk ez mű rendelésünkről Írott levelünkét pecsétünkkel megerősítvén. Költ Udvarhelyt az megirt napon és Esztendőben. Főkapitány Bögözi János, ugyan Bögözi.¹¹

11. Fogarasi statútumok (1508)

Mi, Bornemissza János budai várnagy és a királyi felség tanácsosa (consiliarius) emlékezetül adjuk, hogy az igen kiváló Tomori Pál, a mi Fogaras várunk várnagya (castellanus), megfontolva a mi bojárjainknak (Boyarorum) és mindenki másnak a panaszait Fogaras várunk kerületében és tartozékaiban (pertinentys). (Tudniillik) azokat a (panaszokat), amelyeket a mi ősi szokásjogunk szerinti bírságainknak kiszabásaiban a jogi eljárásban megmutatkoznak. Továbbá (azokat, amelyek) még gyakrabban, a korábbi várnagyok által a nem szokásos bírságoknak különböző kitalálásaiban elszenvedettek voltak. Azok miatt ugyanennek az említett várnak a kerületei és tartozékai már nem voltak képesek megújulni.

Ezért maga (Tomori) Pál valamennyi bojárjával, és ugyanennek a Fogarasunknak a kerületének wlachjaival, a bírságoknak és kivetéseinek a mérséklésével és csökkentével, abból a célból, hogy az említett Fogaras várunknak ezen kerületének és tartozékainak számos népe megtiszteltessék, rendelkezett és szabályt alkotott, amelyeket az alább leírt cikkelyek tartalmaznak.

Először: Amelynél fogva eddig valamennyi bojár, amidőn indokoltan valamely ügyben egy ember vérdíjában bírói úton elmarasztaltatott, akkor mindig a bírói és várnagyi officiálisok kicsikartak belőle 66 forintot (floreos). Ezért az a statutum (lesz), hogy ezután a bojárrok, akiket vérdíjban elmarasztaltak mindig csupán 33 forintot fizessenek a már említett várnagyoknak és officiálisoknak. Avagy annyit, amennyiről azokkal megegyezni tudnak. Az összeg 33 forintnál kevesebb lehet, de magasabb nem.

¹¹ Mezey Barna (szerk.): A magyar jogtörténet forrásai. Szemelvénygyűjtemény, Osiris Kiadó, Budapest, 2006, 137-138. o.; Kolosvári Sándor - Óvári Kelemen (szerk.): A magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye. I. kötet. Az erdélyi törvényhatóságok jogszabályai, Budapest, 1885, 13-16. o.

Hasonlóképpen, a wlach parasztoknál is először olyan szokás élt, hogy, amidőn bírói úton egy ember vérdíjában voltak elmarasztalva, vérdíjként 33 forintot fizettek. Most tehát statutum (lesz) az, hogy az ilyen parasztok, akik bíróságilag elítéltek, csak 25 forintra ítéltessenek. Így akár 25 forint alatt is megegyezni bírjanak és képesek lehessenek.

A Vár árulói, hűtlenjei a fejüktől fosztassanak meg, vagy ha tudják, bírják a mi Urunk kegyelmét. Eddig a régi szokás az volt, hogy az officiálisok, amidőn valamely rablókat vagy tolvajokat, avagy bármely más nyilvános gonosztevőket (malefactores) különbségtétel nélkül, a királyságban, vagy a királyságon kívül elfogtak, a megőrizés és a várba való bevezetés céljából valamely falusi emberre, jobbágyra (villanus) vagy parasztra bízta. Ám, ha az ilyen fogoly – valamely véletlen okból – kiszabadult, akkor a vérdíj mindig ennek a helynek a birtoka által volt behajtvva. Ezért az a rendelet (most), hogy a továbbiakban, amidőn az officiális az ilyen foglyot magánál tartja és a várba való átvitele végett valakinek vagy valakiknek a kezébe adja, és a fogoly tőle vagy tőlük újból visszaszökik, és ha visszavinni nem tudják; akkor másokat azért, hogy nem akadályozták meg, előre ne vegyenek elő. Ha pedig a falusiak (jobbágyok, villanorum) kezére bízta és visszaadni nem tudják vagy a fogságból elbocsátották, aszerint, hogy nem tudni azt sem, hogy valamilyen módon önként felszabadították (volna); akkor a vérdíjat egyszersmind fizessék meg. De ha csupán szolgálval vagy szolgálkkal (persone vel personis) tart együtt, akkor az ilyentől vagy ilyenektől is a gonosztevő vérdíja követeltessek.

A korábbi szokásjog az volt, hogy bírságként vére hullás bűne miatt 13 forintot hajtottak be. Tehát az előnyös hasznosság és a tartozékok megújulásának érdekében egybefoglaltuk azt, hogy ezután az ilyen ellenszegülő miatt bíróságilag elítéltek csak 4 forintot fizessenek meg bírságként. A tíz életév alatti gyermek, aki vérontást követ el, bírságot ne fizessen, hanem csupán saját maga önmagával rendezze el, ahogyan az erkölcs mondja.

Aki házat vagy kúriát vagy kertet valamely faluban vagy földön, szántóföldön vagy mezején ugyanennek, a jogrend nélkül, hatalmaskodással elfoglalt, és ha akkor, miután a jogrendet betartották, bírói úton elmarasztalták, ez efféle hatalmaskodásért 13 forintot tartozzék fizetni.

Előtte az volt a szokás, hogy aki hatalmaskodást (actus potentiarum) követett el a területen, például a szomszédok földjének felszántásával vagy földek mezőinek lekaszálásával, marhák áthajtásával, az ehhez hasonlókért 3 forintot fizessen. Most a tartozékok megújulásáért, egybefoglaltuk azt, hogy az ilyenért bírói úton elmarasztaltak csak 1 forintot fizessenek.

Elrendeltük azt is, hogyha, ahogyan szokták, némely wlach leány, szüleinek beleegyezése nélkül, férjhez megy, minkét fél közös akaratából, és ha azután a saját házastársa vele, házastársaként mellette akar maradni, akkor 2 forintot fizessen bírságként. Korábban az volt, hogy az ilyen tettért 6 forintot kellett fizetni.

Elrendeltük azt, hogy ha valaki más valakinek a leányát vagy szűzleányát, vagy unokatestvérét (nőtestvérét) megerőszakolta és (ártatlanságától) megfosztotta, akkor ezért 13 forintot fizessen.

Ha a valóban megerőszakolt lányt házastársként magához akarta venni, de éppen ellenkezőleg a leány házastársként nem akart vele maradni, akkor fizessen csak 4 forintot. Korábban 12 forintot kellett fizetni.

Ha a bojár feleségek – a saját erkölcsük és szokásuk szerint – saját maguk elválni akartak és amikor már őket tovább maradni nem akarják, akkor a váló fél a várnagynak vagy az officiálisnak fizessen meg 1 forintot.

Hasonlóképpen a wlach paraszt is, aki a feleségét elhagyni akarja, az előbb megnevezett módon a váló fél, a saját bojárjának, aki alatt áll, fizessen 9 asprát.

A bojárrok vagy a wlach parasztok, akik saját feleségeikkel házassági kötelékben össze vannak kötve, és ha a házastárs vagy a feleség a házasságot gyakran nem tiszteli, akkor az ilyen nem tisztelő fél a saját részét, mind az örökségeiben, mind az ingó dolgokban veszítse el. A házasságot valóban tisztelő félnek a része viszont az örökségével együtt egyedül maradjon meg.

Korábban szokás volt, hogy a bojár arra volt kötelezve, hogy életét bevégezvén egy nyeret lándzsával a várnagynak adjon. Ha híjával volt a lónak, még akkor is egy lovat tartozott e helyett adni. Tehát elrendeltük azt, hogy a lóval híján lévő bojár, ezután, a halál után a ló helyett csak 3 forintot tartozik fizetni.

Az eretnekek vagy az ő szolgálatukat gyakorlók, az erővel vagy másképpen akármilyen módon erőszakoskodó és erőszakot tevő verrokonok egészen a harmadik ízig, vagy az átkos eretnek szokás mellett magukat védők, bármilyen könnyorületesség nélkül, ahogyan eddig is szokás volt, tüzes máglyán égettessenek meg. A gyújtogatók, a pénzhamisítók hasonlóképpen máglyán égettessenek el.

Minden évben a várhoz hordjanak két szekérenyi követ, fejenként, egyszer az Úr születésének ünnepén, máskor pedig Boldog Mihály arkangyal ünnepe előtt.

Kaszálni a szokás szerint egyszer csak 2 napon kötelesek és csak összegyűjteni és beszállítani tartoznak.

Amikor egy bojárt a halál érintett meg, és nincsenek örökösei, akkor először a feleségének az ingó vagyontól egy harmadrészt vegyenek el, másik két rész pedig az úrnak az örökséggel együtt maradjon meg, amelyből ő (a feleség) nem részesül (non parturit).

Ha valaki fiúörökösnek híjával volt és leánya van, akkor a leány örökölje minden ingó vagyont. Az örökségből továbbá legyen kivéve a negyed rész a leánynak. Miután ezt a rendet figyelembe vették, a becsű szerint, minden egyes jobbágytelekből (a singulis sessionibus populosis) adjanak a leánynak 12 dénárt, az üres (lakatlan) jobbágytelkek után 6 dénárt, az üres, de épületek nélküli belső (penitus) után pedig 3 dénárt. Ha pedig osztályos atyafiak is vannak, akkor ez

vagy az ilyenek az előbb említett leányt szorítsák rá arra, hogy az örökséget az előbb említett becsű által váltsák vissza magukhoz. Abban az esetben, amikor osztályos atyafiaktól eláll (deficeret), amely ritkán vagy sohasem történik meg, a földesúrnak, az előbb mondott becsűvel, az ilyen örökségből a leányt legyen ereje kizárni. Ez nem hagyja (figyelmen kívül) azt, hogy ha a leány az atya halála előtt, már házas volt, semmilyen részt az ingó dolgokból ne vihessen el. De, ha a földesúr elé (lett) hozva, az örökségből csupán az előbb mondott becsű által legyen kizárva. Mivelhogy a wlachok törvényében az örökség a női nemet nem érinti. Mindig, miután a feleség részét kivették, hogy mi módon, gyakrabban előbb el lett mondva.

Ha valaki a leányát vagy leányait óhajta az örökségben fiúsított örökössé tenni. Akkor először a földesúrtól és végül az esküdektől (a juratis) legyen neki hatályos oklevele, pecséttel megerősítve, és így végül az ilyen örökség az ilyenhez – éppúgy, mint egy férfinhoz – háramoljon.

Más nyelvvétség megváltása 13 forint volt, (most) egybefoglaltatott az, hogy ezek az officiálisok által ugyanezen nyelvváltáságként 6 forintra büntetettnek.

(Ha) a vármegyei törvényszéken valaki valaki másra gyalázkodó szavakat mondott, akkor őt 1 forintra büntessék, mivel a sedrián (így) szabad és tiszteletre méltó.

Ha valakit a várnagy vagy ugyanennek az officiálisának a pecsétjével megintenek (felszólítanak) és ezzel ő nem törődött, akkor 1 forintra büntessék.

Szokás volt, hogy másokat valaki felbujtva az officiálisok ellen, magának azt susogta, hogy ez olyan tolvaj vagy rabló vagy bármely ilyen gonoszságnak az elkövetője. Miután ezeket meghallották, az officiálisok ezeknek a vagyonát elvették. Így maguk akarták az ilyen hírtől őt megisztítani és helyreállítani. Továbbá az, aki a másik ellen bepanaszoltatott, a leginkább alámerült, vagy néha a bíró volt, hogy Isten ellen és az ő Igazsága ellen volt és az officiálisok voltak ennek a vádlói (causidicti). Tehát mindezek miközülünk el lettek vetve, statutum (lesz) az, hogy ezután a várnagyok és officiálisok közül senki a per vagy az ügy eldöntése előtt senkit ne merészellen kifosztani vagy megbírságotolni, hanem előbb a bírósági tárgyalást kell tartani, még ha ezek magukat igen jól ki tudták menteni, máskülönben csak a törvényszék tanácskozása szerint fizessen bírságot. Továbbá, ha hiábavalónak bizonyult, akkor az officiálisoknak legyen lehetőségük a másik fél bírságok elleni panaszával szemben a büntetéseket kikényszeríteni és kiszabni.

A tolvajok tekintetében megtartott a régi (büntetési) mód. Így tudniillik, ha (valaki) egy juhot, egy disznót vagy más marhát, marhákat lopott el, akkor 12 forintot fizessen és így a saját fejét megváltsa a bitófától, ahogyan az eddig is szokásban volt az ilyenek ellen. A jövőben ugyanez a szokás, ha egy lovat lopott, akkor 12 lovat tartozik teljesíteni vagy minden egyes lóért 2 forintot, ez így 24 forint, és így az életét a bitófától megváltani bírja.

Ha a lopás (esetén) akármilyen állati vagy szarvasmarha nyomok vagy más jószágok nyomai valakinek a birtokára vezetnek és követték azokat, és a károsultak egészen a nyomokig beléptek, és annak a helynek az egész birtoka tagadja, hogy a lopás ott van, elrendeltük azt, hogy ha az egész birtok (tisztító)esküvel magát tisztázta, akkortól az a birtok legyen háborítatlan. Abban az esetben, ha az esküt megtagadják, akkor az ilyen birtok elégitse ki a károsultat (damnificatum), azonfelül a szokásos ilyen bírságoktól mentesüljön.

Ha a várnagyok megtiltották azt, nehogy valaki lovat, ökröt, juhot vagy mást a királyságon kívül eladni merészeljen, és valaki ezt megszegte, akkor az összegnek a felét (medietatem), amennyiért az állatokat eladták, a várnagyok és officálisok az ilyen eladóktól, a visszatartás ellenére bírják kikényszeríteni. Másik fele azoknál az eladónál háborítatlanul megmaradjon.

Elrendeltetett, hogy mások szokása szerint, aki hamisan esküdött, amint a keresztények szoktak, azért nehogy az emberség és a dolgok elveszenek, ez nem elfogadott, hanem (elkövető) fizessen az officálisnak 1 forintot és a korábbi tisztelete maradjon meg, ahogyan az a régi megfigyelés által is volt.

A parasztnak a disznóiból ennek a területnek és tartozékainak – azon szokás szerint, amíg a makkok termékenyek és szomszédosak – sem a földesúr, sem a bojárrok ennek a várkerületnek és tartozékainak a parasztjaitól bármit beszédni ne merészeljenek, kivéve azt, akinek az erdejében makkfa növekszik. Ennek a helynek a bojárjai által más falvakban tartózkodó falubeliek (jobbágyok) tartoznak megbékíteni a bojárrokat 1 köböl zabbal és 1 pint borral.

Akik mások házait kiásták vagy az ablakon bementek, a fejüktől fosztassanak meg.

Akik, maguktól, a várnagyok vagy officálisok és azok emberei ellen támadni merészeltek, a fejüktől fosztassanak meg.

Az előbb mondott bírságok lecsillapításért és könnyítéséért miután tehát egyező akarattal megfontoltuk és megtanácskoztuk: és a vár megőrzéséért... elrendeltük és egybefoglaltuk, hogy a várnagyok részére fejenként 1 forintot adni és fizetni tartoznak a korábbi károkért, 1 köböl gabonával és 1 köböl zabbal.

Aki, a saját szomszédja házában valamilyen úton való átadása nélkül, azt, ami a házon kívül van, például az udvarból, istállóból, kertből alattomban valamely dolgot elvitt, akkor büntessék meg 6 forintra, hogy megértse az lopás, a szokott módon „induspes”-nek neveznek.

A mihozzánk való kérelem és folyamodás útján ezeket a megerősített, óhajtott és elfogadott cikkelyeket megparancsoltuk, mi azokat szóról szóra elfogadtuk és jóváhagytuk, és ha valami több még a közjó és az állam érdekében ugyanezeknek a megszorításáért nekünk már megmutatkozott, a mi jóakaratumat ugyanezeketől nem vonjuk meg, a mi okleveleinknek az erejével és

tanúságával orvosolva. Kelt Budán, a boldogságos Bölcs Özvegy ünnepén, az Úr 1508. évében.¹²

12. 1514. évi XXV. törvénycikk: milyen módon van a jobbágyok költözése eltiltva

Mindazonáltal határozottan kijelentvén azt: hogy a jobbágyok ezután való elvonulásának vagy költözésének tilalmáról fentebb megirt és előadott czikkelyt (miután a jobbágyok elvitele és visszatartóztatására nézve eddigelé igen sok és igen nagy alkalmatlanság és csaknem mindennapos veszekedések támadtak) minden helyre és minden az országnak s alája vetett részeinek határain belül bárhol lakó jobbágy és paraszt sorsu emberre egyaránt kell érteni és alkalmazni.

1. § Akképen, hogy ezután a jobbágyoknak elbocsátása és elvitele egyáltalában szünjék meg s örök időkre elmaradjon s mindenkorra eltörlöttnek tekintessék.

2. § De ezzel a rendelkezéssel a jobbágyoknak a királyi felség és főurak szabad városaiból, azoknak ugyancsak szabad városaiba való kölcsönös költözése megtiltottnak nem tekintendő.

13. Werbőczy István: Nemes Magyarország Szokásjogának Hármaskönyve (kivonat, 1517)

ELŐBESZÉD

Nemes Magyarországnak törvényeit és törvényerőre emelkedett szokásait készülvén leírni, elhatároztam, az előttem álló tárgyra nézve némely megjegyzésre méltó dolgokat röviden előrebocsátani. Először is: az igazságról. Másodszor meg: a jogról és a jognak felosztásáról. Harmadszor pedig: a törvényről és a törvénynek nemeiről. Negyedszer: a szokásról és ennek feltételeiről: Ötödször és utoljára: a jó biró kellékeiről és egyéb, az igazságos törvényszolgáltatásra tartozó dolgokról, föltevén azt a kérdést: vajjon a birónak a perben előadottak és bizonyítottak alapján kell-e ítélnie, vagy pedig lelkiismerete szerint úgy, a mint a dolgot maga tudja. A minek röviden előrebocsátván, a dicsőséges Istennek segedelmével céloimhoz indulok és ennek a Magyarországnak külön törvényeit és törvényerőre emelkedett szokásait, a melyekkel közönségesen a törvénykezésben élünk (a mint azokra

¹² Latinból fordította Szabó Pál. Lásd: A magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye I. Az erdélyi törvényhatóságok jogszabályai. Összegyűjtötték, felvilágosító, összehasonlító és utaló jegyzetekkel ellátták Dr. Kolosvári Sándor és Dr. Óvári Kelemen, Budapest, 1885, 169-175. o.

visszaemlékezhetem és azokat gyöngé elmémbe foghatom) sorrend szerint előadom.

1. CZIM

Az igazságról: ennek meghatározása és felosztása

Az igazság ugyanis az az állandó és örökké tartó akarat, a mely mindenkinek a maga jogát megadja. Még pedig nem mindenkor a cselekedetekre, hanem az indulatra nézve is. Mert az igazság a léleknek állapota és az elmének indulata, melynek alapján valakit igazságosnak mondunk; mikor tudniillik kedvezés és személyválogatás nélkül tartja, a mennyiben rajta áll, akárkinek a maga jogát megadni.

2. CZIM

A jogról és a jognak felosztásáról

A jog pedig, a mennyire czélunkat illeti, annyi, mint: helyes vagy igazságos, a mi az igazságtól származik. És czélunkhoz képest úgy vesszük, mint a mi akár írásban foglalt, akár írásba nem foglalt szokásainkat.

3. § A jog tehát kétféle. Az egyik ugyanis közjog, a másik pedig magánjog. A közjog az, a mely főként az uralkodásra és országok igazgatására meg a közhaszonra czéloz és a mely szent dolgokra, papokra és tisztségekre tartozókat ölel magában. Innen, a ki a papokat vagy szent dolgokat, avagy a tisztségeket, azaz: a nép igazgatóit bántja, azt mindenki, mintegy közbűntett miatt vádolhatja. A magánjog pedig külön jog, a mely az egyes emberek hasznára néz. És ez háromféle, tudniillik természeti jog, nemzetek joga és polgári jog.

9. § Polgári jog pedig az, a melyet minden nép vagy minden polgári társaság isteni és emberi okból magának alkotott, és nevezzük: polgári jognak, mintegy a polgári társaság tulajdon jogának. Ezt hármaz értelemben vehetjük. Először általában; és ez az, a melyet minden polgári társaságban általánosan megtartanak. Másodszor különösen; és ez az, melyet minden nép vagy minden polgári társaság isteni és emberi okból tulajdonaként magának alkotott. Harmadszor, kitünőleg, tudniillik a római jog kitüntetésére, a melyet birodalmi jognak is nevezzünk. Mert a mikor nem jelöljük azt egyik vagy másik polgári társaságnak nevével, akkor kitüntetésképen csak a római jogot értjük, a mint a görögöknél a költő név alatt Homerusra, a lationoknál Vergiliusra gondolunk. És a szentírásban apostol alatt, ha más név nincs kitéve, Szent Pált értjük.

4. CZIM

A hadi jogról és a jogtudományról

A hadi jog a hadindítás szertartása, a szövetség megkötése s adott jelre az ellenség megrohanása. Továbbá a katonai büntett megfenyítése (azaz megbüntetése), ha ki helyét meg nem állja. Továbbá a zsoldfizetés módja, a méltóságok fokozata, jutalmakkal megtisztelés, például midőn dicskoszorúval, vagy arany lánczczal ajándékoznak meg valakit. Továbbá: döntés a hadi zsákmány felett és ennek igazságos elosztása a személyek minősége és munkája szerint; és a fejedelem részedése.

1. § A jogtudomány pedig az isteni és emberi dolgoknak ismerete; az igazságosnak és igazságtalannak tudása. Az igazságosnak tudniillik, hogy azt cselekedjük, az igazságtalannak pedig, hogy kerüljük.

5. CZIM

Különbség van az igazság, jog és jogtudomány között

Az igazság, jog és jogtudomány pedig különbözik egymástól.

1. § Mert az igazság erény, tudniillik erkölcsi. A jog ez erénynek végrehajtója. A jogtudomány ennek a jognak tudása.

2. § Továbbá, az igazság az erények közt a legfőbb jó, a jog középrendű, a jogtudomány a legkisebb.

3. § Továbbá, az igazság mindenkinek megadja az övét; a jog meg elősegíti; a jogtudomány pedig tanítja, hogyan történjék ez.

6. CZIM

A törvény meghatározásairól és ennek kellékeiről

Mivel főntebb azt mondtuk, hogy minden jog vagy törvényekből, vagy szokásokból, azaz: írt vagy nem írt jogból áll; tehát az írt jogról, vagyis az emberi törvényről röviden tudnunk kell, hogy azt különböző módon határozhatjuk meg.

1. § Az ugyanis először: a nép rendelete, mely szerint valamit az előkelők a köznéppel együttesen végeztek. De ez a meghatározás nem talál a mi célunkra, mert a rendelkezésnek és törvényalkotásnak minden hatalma, a mely hajdanában a népnél volt, ez idő szerint fejedelmünket illeti, mit alább világosabban fogok előadni.

2. § Más módon, a törvény az a végzés, mely a tisztességest parancsolja, a tisztességtelent és ellenkezőt tiltja.

3. § Vagy másképen: az igazságból levont helyes ok, mely a tisztességest parancsolja, a tisztességtelent tiltja.

7. § Azért az emberi törvényeknek az isteni törvényből kell eredniök. Mert csak abban a köztársaságban van rend, a melyet isteni törvényhez

alkalmazott törvényekkel kormányoznak. Az isteni törvényt el nem ellenkező törvénynek tehát sem a nép megegyezéséből, sem huzamos szokásból ereje nincsen.

7. CZIM

Miért vannak alkotva a törvények? és a törvénynek négyféle tisztéről

Minthogy minden törvény vagy isteni, vagy emberi; és az isteniek természet szerint valók, az emberiek pedig erkölcsökből és szokásokból erednek: azért különböznek is egymástól; mivel az egyik nemzet egy, másiknak más van tetszésére.

3. § A törvény tiszte pedig négyféle; mert minden törvény vagy enged, vagy tilt, vagy büntet, vagy parancsol. Megenged valamit; például, hogy a vitéz, derék férfiú jutalmat kérjen. Tilt; például: az apáczaszűzek egyikét sem szabad házasságra kérni. Büntet: mint például: a ki embert öl, feje essék le. Néha pedig parancsol; mint: szeresd a te Uradat, Istenedet. Innét a vers: Quatuor ex verbis virtutes collige legis: Permittit, punit, imperat atque vetat.

8. CZIM

A statutumról és helyhatósági jogról

A törvény mivolta és különbsége előadva lévén, most már a statutumról kell szólanom.

1. § A statutum, a melyet közönségesen végzeménynek nevezünk, az országnak olyan valamely közös joga, a melynek törvényereje van. És "statutumnak" mondjuk, mert mintegy állandóképen "stabiliter" és erősen van elrendelve, vagy mivel mintegy a közállapotot határozza meg. Gyakran pedig a polgári jog elnevezése alá is esnek a statutumok.

2. § A hol azt kell eszünkbe vennünk, hogy a polgári jog kétféle. Vagy közönséges; és ez az a jog, a mely a római jogkönyvekben van foglalva, és ezt csakis a császár vagy más legfőbb fejedelem alkothatja. Vagy pedig saját különös jog, melyet helyhatósági vagy "statutarius" jognak is mondunk. És ilyen minden vidék vagy tartomány, sőt néha város is hozhat magának.

3. § A helyhatósági jog pedig valamely helynek tételes joga. Ennek nevezzük azért, mert csakis abban a helyhatóságban (azaz városban) és helyben áll fenn. Ugyanezt (a mint előbb említettük) statutarius jognak is nevezzük.

10. CZIM

Mi a szokás és mik szükségesek annak megerősítésére?

Most már a szokásról (consuetudo) kell értekeznünk. Holott is tudni való, hogy a szokás erkölcsökből származott az a jog, a mely, törvény hiányában, törvény gyanánt szolgál. És egyre megy, hogy írásba van-e foglalva, avagy a

meggyőződésben él; mivel a törvényt is az okosság javalja. Továbbá, ha a törvény az okosságon alapszik: akkor törvény mindaz, a mi az okosság szerint megáll; csakhogy a vallással megegyezzek, a rendhez illő legyen és az üdvösségre szolgáljon. Szokásnak mondjuk pedig a közönséges megszokottságtól, és emberi gyakorlatnak azért, mert közönséges gyakorlatban van.

1. § De a szokást (a mi célunkhoz képest) világosabban ekkép határozhatjuk meg: a szokás az a jog, melyet erkölccsel hoz be az, a ki közhatalmával törvényt alkothat. Ezért esik a szokás is a jog elnevezése alá. És ha a fejedelem meghagyja, hogy a jogszabályok szerint kell ítélni, akkor a bíró meghozhatja ítéletét a szokás és az illető hely statutumai szerint is. A mint megfordítva, a szokás elnevezése alá esik a közönséges jog is. Miért is, ha ki keresetében szokást említ, az alatt, úgy látszik, a közönséges jogot is értette.

2. § Helyi szokást akármely nép hozhat be. De hogy a szokás erőre kapjon és erőben maradjon, arra egy és más szükséges.

3. § Először: hogy okszerű legyen. Okszerű pedig akkor, ha a jog célja felé tör és halad. Az egyházi és isteni jognak célja a lélek boldogsága. A polgári jognak célja pedig a közjó. Ugyanazért a szokás, ha a lélek boldogságára törekszik, az egyházi és isteni jog szerint okszerű; ha pedig az örökkévaló céllal ellenkezik, okszerűtlen. A polgári jog szerint pedig, okszerű a szokás, ha a közjóra törekszik. És mivel erre nézve nincsenek különös szabályok, mondd, hogy a természeti joggal, a nemzetek jogával, vagy a tételes joggal nem ellenkező szokást, okszerűnek tekintjük.

5. § Másodszor szükséges, hogy idősült legyen, azaz: kellő időn át tartson és az elévülésre megkivánt időnek folyása alatt megerősödjék. De ez csak az egyházi jogra nézve áll, és még e szerint is csak akkor szükséges ez, ha a tételes joggal ellenkezik. A polgári jog szerint pedig, a szokás alakulására elég egy évtized, vagyis tíz évnek a lefolyása, még abban az esetben is, ha az a polgári joggal ellenkezik. Ha pedig a szokás az egyházjoggal ellenkeznék, akkor annak negyven évig kell tartania. Ha azonban a szokás a törvény hiányában keletkeznék, akkor az egyházjog szerint is egy évtized elégnek látszik. Ennek a tíz évi időnek folyása pedig a népnek első cselekvésétől kezdődik.

6. § A mit pedig a polgári jogra nézve mondék, hogy tíz esztendő minden különbség nélkül elégséges, ezt úgy értsd, hogy ha a szokás nem olyan dolgokra nézve keletkezik, a melyek a legfőbb hatalom jeléül, a fejedelemnek vannak fentartva. Mert akkor szokás csak oly hosszú idő lefolyása után keletkezhethék, melynek kezdete az emberi emlékezetet túlhaladja.

7. § Harmadszor: a tudósok közös vélekedése szerint szükséges a cselekvés ismétlődése. Mondd mégis, hogy az ismételt cselekvés magában a szokás keletkezésére nem szükséges, hanem mivel a gyakorlatból ismerhető fel a nép megegyezése, a melyet többnyire egyetlen egy cselekvésből ki nem vehetünk. A cselekvések ismétlődése tehát úgy jelentkezik mint ok, a szokás pedig, mint okozat. Szükséges pedig annyi és olyan nyilvánvaló cselekvés, hogy az a népnek minden valószínűség szerint tudására jutott legyen, mindazonáltal a

szokást nem a cselekvés, hanem a népnek hallgatólagos megegyezése hozza létre. Innét, a hol csak a hozzávetésekből kivehetjük a nép hallgatólagos beleegyezését, ott nem törődünk többé a cselekvések ismétlődésével. Sőt néha egyetlen egy cselekvésből is eredhet szokás, ha ennek folytonosan ható oka, és a szokás keletkezésére megkivánt időtartamra megvan, mint például ha valakinek az országúton hídja van, vagy más efféle.

11. CZIM

Miben különbözik a törvény a szokástól: és a szokásnak hármass erejéről

A törvény pedig háromféleképen különbözik a szokástól. Először: mint a hallgatólagos a nyíltan kifejezettől.

1. § Másodsor: mint a feljegyzett és fel nem jegyzett, habár ez nem lényeges különbség. Mert a fejedelem törvénye, ha leírva nem volna is, azért törvény maradna. És ha a szokás írásban foglaltatnék, azért mégis csak szokás volna; mint például: a hűbéri szokások, a melyeket írásban foglaltak.

2. § Harmadszor: mint a pillanatnyi és az egymásra következő; minthogy a szokás nem rögtön keletkezik. Mert a hallgatólagos dolgok lassúbb lépéssel haladnak, mint a nyíltan kifejezettek. És mert az a mi hozzávetésből ered, nem annyira bizonyos, mint a határozottan kifejezett. Épen azért a szokást a nép tulajdonképen be sem hozhatja rögtönösen, hanem csak idő folytán.

3. § A szokásnak pedig hármass ereje van. Tudniillik magyarázó, mert a törvények legjobb magyarázója; a miért is, ha a törvény kétséges, a helyi szokáshoz kell fordulnunk, és ha ez felvilágosít, nem kell eltérnünk attól az értelemtől, a melyet a szokás adott.

4. § Másodsor van törvény-rontó ereje, mert lerontja a törvényt, ha ezzel ellenkezik.

5. § Harmadsor van törvény-pótló ereje, mivel a törvényt pótolja, a hol ez hiányzik.

12. CZIM

Az egymással ellenkező törvényről, statutumról és szokásról mit kell tartanunk?

De kérdés támad: hogyha a törvény vagy rendelet és a szokás egymással ellentétbe jön, melyiket kell követnünk? Mondd: ha a törvény megelőzi az ellenkező szokást, akkor a szokás, ha általános, a törvényt általában és egészen megdönti. Ha pedig a szokás csak helyi, akkor a törvényt nem általában, hanem csak azon a helyen dönti meg, hol a szokás fennáll. Ha pedig a szokás előzi meg az ellenkező törvényt, akkor a szokás nem erősebb a törvénynél, sőt inkább a későbbi törvény erejét veszi annak.

13. CZIM

Mi a biró, mi a birói vizsgálat, mi az ügy, mi a felperes és alperes

De mivel a bírák alkalmazzák a törvényeket, a kik az őket illető joghatóságnál fogva minden egyes dolgot helyes megbírálással megvizsgálják, ugyanazért helyén való, hogy róluk is szóljak valamit.

1. § Holott is tudnunk kell, hogy a bírót "judex"-nek, mintegy "jus dicens"-nek, azaz a jog kimondójának nevezzük, mivel a jog szerint bíraskodik, azaz igazságot szolgáltat a népnek.

2. § A jog pedig tárgya az igazságnak; ezért az ítélet elnevezésénél fogva annyi, mint az igaznak, vagy jognak meghatározása abban az ügyben, a mely a biró elibe kerül.

3. § Az ügynek "causa" elnevezése, a "casus" = eset, szóval veszi eredetét. Mert ez anyaga és kezdete a dolognak, mielőtt ezt a vitatkozó vizsgálat földerítette volna; a mely az előterjesztés következtében, ügygyé válik: ennek megvitatását ítéletnek; bevégzését igazságnak tartjuk. És e helyen azt mondjuk igazságnak, a mit törvénynek neveznek. Törvénynek pedig a jog állapotát nevezzük, mivel az ítélet magában nem alkot jogot, hanem a jog állapotát deríti föl.

4. § Minden dologban pedig, a mely birói ítélet alá kerül, ezek a személyek kívántatnak meg: biró, felperes és alperes. Nem nyilvánvaló dolgokban pedig a tanúk is szükségesek.

5. § A felperes "actor" tehát, mintegy "accusator" = vádló, azért, mivel perbe "ad causam" idéz. Az alperest: "reus" pedig a peres dologtól "a re" nevezzük, ha mindjárt magát hibásnak nem is érzi.

6. § A tanukat hajdan "superstites"-nek mondták, mivel az ügyállásnak felvilágosításáért állították elő.

7. § Innen az emberek (a mint Aristoteles mondja), a bíróhoz mint valamely élő igazsághoz folyamodnak.

ELSŐ RÉSZ

NEMES MAGYARORSZÁG JOGAINAK ÉS SZOKÁSAINAK HÁRMAS FELOSZTÁSÁRÓL ÁLTALÁBAN

1. CZIM

Miután Isten segedelmével túlestem azokon a nevezetesebb dolgokon, a melyeket e munka bevezetésére előbocsátani szükségesnek láttam, most már különösen e nemes Magyarországnak szokásairól kívánok értekezni.

1. § Minthogy tehát minden jogi szokás, a melylyel élünk, vagy a személyekre, vagy a dolgokra, vagy a törvénykezésre tartozik; már pedig bizonyos, hogy minden jog a személyek kedviért keletkezett; azért méltónak látom, hogy a fölvetett tárgyat a személyek jogán kezdjem és azután a szokásjog

másik két részéről értekezem (nem mindig következetesen ugyan, hanem néha megfordított rendben, miként tudniillik a törvényszékeken felmerülő dolgok rende és állása kívánja) és ezért helyesnek láttam e munkámat három részre osztani.

2. § Első részében ugyanis, szólok a személyekre tartozó dolgokról, tudniillik: a mi nemességünk eredetéről és szabadságáról, fekvő jószágok és birtokjogok szerzéséről, kormányzásáról, megosztásáról, eladásáról, elidegenítéséről, cseréléséről, elévüléséről, zálogba adásáról, a határjárásról, a leánynegyed és hitbér fizetéséről, az ingó és ingatlan javak becsüjéről.

3. § Második részében pedig a most említett fekvő jószágok és birtokjogok és egyéb dolgok iránt indítandó és támasztandó perekről, végrehajtásokról és az azok iránt hozandó ítéletek rendjéről.

4. § Végül a munkának harmadik és utolsó részében szólok, a maga rendjén, azoknak az ügyeknek és pereknek rendéről és módjáról, a melyeket az ország vármegyéiből. Horvát-Slavonországból, Erdélyből és a szentszékektől föllebbezés útján a királyi Curiához följebb vinni és átküldeni szoktak. Ugy szintén a szabad városok törvényeiről, a bűnügyekről és ezek eldöntéséről; mindig azokkal a szükséges dolgokkal, a melyek az említett tárgyakra nézve megkívántatók és szükségesek.

AZ ORSZÁG JOGAINAK ÉS SZOKÁSAINAK ELSŐ RÉSZÉRŐL KÜLÖNÖSEN ÉS ELŐSZÖR

4. CZIM

Hogy a valóságos nemességet hadi szolgálatokkal és egyéb érdemekkel szerzik és birtokadományozással erősítik meg

A valóságos nemességet tehát katonai étellel és tudománynyal vagy egyéb lelki és testi adományokkal és erényekkel lehet megszerezni. Mert mihelyt fejedelmünk bármely állapotú embert jeles tetteiért és szolgálataiért várral vagy mezővárossal akár pedig majorról vagy más birtokjoggal megajándékoz, az a fejedelemnek ilyen adománya által (ha ezt törvényes iktatás követi), azonnal valóságos nemessé lesz és a parasztság állapotának minden igája alól kikerül.

1. § És ezt az adományos szabadságot a miéink nemességnek mondják. A honnan az ily nemesek fiait joggal örökösöknek és szabadoknak nevezzük. Az ilyen nemeseket az imént említett javakban való részesülés és összekötetésnél fogva a szent korona tagjainak tartjuk, a kik senki más hatalmának alávetve nincsenek a törvényes megkoronázott fejedelmén kívül.

5. CZIM

Hogy szolgálataival szerzett javairól mindenki szabadon rendelkezhetik

Az oly fekvő jószágok és birtokjognak pedig, melyet valaki hadi szolgálat által szerzett, a római törvénytudók szerint "peculium castrense", annak pedig mit tudományával vagy ismereteivel szerez "peculium quasi castrense", a neve "Peculiumnak", mintegy saját vagy magánvagyonnak azért mondjuk, mivel arról a fiú apjának akaratán kívül is szabadon rendelkezhetik és viszont.

1. § Ez eredete és alapja annak a mi dicséretes és eleitől fogva fennálló szokásunknak, hogy tudniillik minden báró úr, mágnás és nemes a maga munkája, szolgálatai és érdemei által bármiképen szerzett vagy nyert összes dolgok, fekvő jószágok és birtokjogok fölött az atyjával vagy testvéreivel történt osztály előtt (a mint akarja) mindig szabadon rendelkezhetik, a mint ezt alább az atyafiak osztózása rendén világosabban előadom.

6. CZIM

Hogy nemessé birtokadományozás nélkül is lehet valaki és hogy a törvény előtt a nemesség bizonyítására nemesi czimer nem szükséges

Tudnunk kell továbbá, hogy valaki valóságos nemessé lehet vagy azzá tehető más módon is, fekvő jószágok és birtokjogok adományozása nélkül; midőn tudniillik fejedelmünk bármely közrendű embert a parasztoznak és nem nemeseknek szolgaságából kiszakítván és kivevén, az ország valóságos nemesének gyülekezetébe, társaságába és rendébe soroz és iktat. Az ilyenek birtokadományozása nélkül is a valóságos nemesek számába jőnek. És az ilyen, bármelyik módon tett nemeseket, valamint ezeknek fiúágon törvényesen leszármazó összes örököszeit (még ha nemesi czimerök, vagy a czimert leíró s ennek adományozásáról szóló levelük nincsen is) valóságos nemeseknek tekintjük.

1. § Mert a czimer, a melyet a fejedelem valakinek ad, a nemességnek nem szükséges kelléke, hanem csak ékessége. Mert a czimert adományozása egymagában senkit sem nemesít; minthogy sok polgárnak és közrendű embernek van a fejedelemtől nyert czimere, de azért még sem számítjuk a nemesek közé.

2. § A nemesség bizonyítására a törvény előtt nem szükséges tehát a nemesi czimer előmutatása, hanem csupán az adománylevelnek vagy a birtokadományozást is tartalmazó iktató levelnek felmutatása; sőt azoknak hiányában, a leánynegyed kiadásáról készült nyutató-level is (ha ez a királyi jogok elévülési idejét meghaladta) az ilyen nemesség bizonyítására bőven elégséges.

3. § Mert leánynegyed csak közszolgálatokkal szerzett fekvő jószágok és birtokjogokból jár ki.

4. § A vásároltakból pedig a bárók, mágnások és nemesek leányai s leányágon leszármazói nem leánynegyedet, hanem megfelelő örökrészt kapnak.

7. CZIM

Hogy a nemes atyától és nem nemes anyától született gyermekek valóságos nemesek, de nem megfordítva

Továbbá azokat, a kiknek csak anyjuk nemes, de atyjuk nem nemes, valóságos nemeseknek nem mondjuk, hacsak netán a király az asszonyt az atyai jogok valóságos örökösévé (de a törvényes örökösök sérelme nélkül) nem tette és nem fiúsította.

1. § Mert ily módon nem nemes atyától származott fiai is (mivel a fiúsításnak olyan ereje és természetes van, mint az adományozásnak és a birtokjogok átruházásnak s ezt képviseli), valóságos nemesek lesznek.

2. § Ellenben pedig a nemes atyától és nem nemes anyától született fiakat valóságos és igazi nemeseknek tekintjük.

3. § Mert az atya a nemző, az anya pedig a nemzés alakját adja meg.

4. § Hogy az említett fiúsításnak mikép lehet és kell megtörténnie, azt alább találod megírva.

8. CZIM

Hogy az örökbe fogadás is nemesít

Továbbá még más módon is lehet valaki nemessé; örökbe fogadás útján: a mikor tudniillik valamelyik úr vagy nemes valamely parasztot vagy nem nemest fiaként örökbe fogad és fekvő jószágainak utódjává és örökösévé rendel; ha az ilyen örökbe fogadáshoz a királyi jóváhagyás járul és ezt a jószágaiba való törvényes beiktatás is követi (mivel az örökbefogadásnak épen úgy, mint a fiúsításnak királyi jóváhagyás mellett adományereje van) az a nem nemes és ennek fiai igazi nemesek számába jőnek.

10. CZIM

Hogy fejedelmünk az ország minden báró urának és nemeseinek igaz és törvényes utóda

Mivel fentebb azt mondtam, hogy minden nemesítésnek és birtokadományozásnak teljes hatalma fejedelmünkre szállott át, azért szükséges megjegyeznünk azt is, hogy fejedelmünk minden báró úrnak és mágnásnak, az ország többi nemeseinek és birtokosainak igazi és törvényes utódja, abban az esetben, ha valamelyikük örökösök és maradék nélkül halna el.

1. § Mert azoknak összes fekvő jószágai, és birtokjogai a jelzett átruházás erejénél fogva, eredetileg Magyarország szent koronájától függenek és törvényes birtokosuk magvaszakadtával mindig ugyanerre is néznek és háramlanak.

18. CZIM

Miért nem illetik a leányágot a szolgálatok fejében adományul nyert birtokjogok?

Ha pedig kérdés támad, hogy miért nem illetik a nőágot a szolgálatok fejében adományul nyert fekvő jószágok és birtokjogok? feleled, hogy azért,

mivel e Magyarország, az alá vetett részekkel együtt, ellenségektől környezve s ezeknek torkában fekszik, melyet eleink mindig csak karddal és fegyverrel szoktak oltalmazni és védeni, jószágaikat és birtokjogaikat is (mint közönségesen) katonai szolgálattal s vérük ontásával szerezték, a minthogy most is, így szokás azokat szerezni. Már pedig asszonyok és hajadonok nem szoktak fegyverrel katonáskodni és az ellenséggel küzdeni s ezt nem is tehetik; s ez okon nem illetik azok a jószágok a leányágot.

23. CZIM

Meddig tart a királyi jog s mennyi idő alatt évül el?

Minthogy tehát a királyi felséget (a mint előbocsátottam) minden magvaszakadt báró úr, mágnás, előkelő és az ország nemesi igazi és törvényes utódának tekintik, hát akadnak többen, urak, nemesek és országglakosok, tudniillik birtokos emberek, kik a királyi jogokat álnokul, tudniillik vagy zálogczímen vagy erőtelen és sikertelen, avagy királyi jóváhagyást nélkülöző bevallás alapján maguknak követelik és azt koholják, hogy azok atyafisági vagy más utódlási, vagy örökségi jogon reájuk háramlottak vagy egyéb áluton (kiváltképen háborús és zavaros időkből) imígy-amúgy azoknak uralmába belopódnak és azokat titkos hallgatással megtartani, kormányozni és gyakorolni szokták, azzal a szándékkal, hogy az ilyen birtokjogokban hosszú idejű elévüléssel magukat megerősítsék és hosszú időre biztosítsák.

1. § A honnét tudnunk kell, hogy a királyi jog bármely rosszhiszemű birtokos fekvő jószágában és birtokjogaiban száz évig tart s ennyi ideig lehet kereset tárgya, senkinek elévülési kifogása ellent nem állván.

38. CZIM

Miből ered a vértagadás?

Míg ellenben másfelől, ha a felkérő az említett eredeti leveleket az ilyentén eskütétel megtörténte után, vagy önmaga, vagy ügyvédje által használta, vagy pedig egyébként is eléggé és nyilvánvaló bizonyítékokkal ki lehet mutatni és be lehet bizonyítani, hogy azokat eltitkolta és hogy azokat a birtokjogokat az előbb említett új adomány címén ama levelek tartalmának ellenére gonoszul és az atyafiak vagy a leányág jogainak is sérelmére kérte föl, és azoknak neveit, kikről tudta, hogy őket azok a jószágok törvény szerint illetik, az adománylevélből kihagyta és ezáltal fivéreit vagy nővéreit azoknak a jószágoknak örökségéből hamisan ki akarta tudni: akkor az ilyent a hamis eskü és vértagadás büntetésében méltán el kell marasztalni.

1. § Nemkülönben valamennyi eskütársát legott hitszegésben és hasonlóképen a hamis eskü büntetésében kell elmarasztalni.

2. § Ha pedig az eskütétel abban marad és csak az örökségből való kitagadás szándéka világlik ki: akkor a hamis eskü büntetése elesik és egyedül vértagadásnak lesz helye.

39. CZIM

A vértagadás meghatározása és ennek büntetéséről

A vértagadás pedig az, a mikor az egyik fivér vagy nővér a másik fivért vagy nővért az ő törvényes jogaitól ravaszul, alattomosan és ármányosan megfosztja és az örökségből kitudja.

1. § A fivér és nővér alatt pedig értsd e helyen bármely nemzetségi atyafiát, a ki a birtokjogban vele egyenlően örökösödik.

2. § A vértagadás büntetése pedig az ebből eredő gyalázon és becstelenségen kívül az, hogy az elítélt vártagadó minden fekvő jószágától és örökségétől örök időre elesik, és azok a jószágok és örökségek mind, arra a fivérre vagy nővérré szállanak át, a kit tudniillik megrövidíteni s törvényes jogaiból kirabolni s amaz örökségből tudniillik törekedett, és hogy ő maga is, saját személyében ennek ellátása alá és szolgálatába kerül; kit a megtagadott fivér és nővér mintegy cselédjeként, halála napjáig élelemmel és ruházattal ellátni tartozik.

56. CZIM

Az apai hatalom megszűnésének és eltörlésének módjairól

Ámbár pedig a fiúknak az apai hatalom alól fölszabadulása és szárnyra bocsátása (a mint előbb megjegyzém) az osztály által szokott megtörténni, mindazáltal vannak némely esetek, a melyekben az apai hatalom másképen is megszűnik és véget ér.

1. § Első: a végrendelet nélkül elhunyt apának halála, ha tudniillik nem törvényeskorú fiának végrendeleti gyámot nem rendelt; és ez akkor, ha az apa maga is már önjogú volt és nem állott apjának hatalma alatt: mert különben a fiúnak nagyapja hatalma alá kell visszakerülnie.

2. § Továbbá: megszűnik az apai hatalom, ha az apát valamely hűtlenség vétke, vagy egyéb szerfölött való bűnös kihágása miatt fekvő jószágainak és birtokjogainak örökségétől megfosztják s ez által főbenjáró ítélettel elmarasztalják. Mert a mennyire bizonyos és való, hogy őt, az ilyen hűtlenség vétke és bűnnek büntetése a jószágok kölcsönös és viszonos öröklésére nézve mind fiaitól, mind atyafiaitól elszakítja, annyira bizonyos, és való, hogy az apai hatalmat is megszünteti és eltörlí.

3. § Továbbá: megszűnik az apafi hatalom ha az apa ellenség kezébe és fogságba esik: mert a kit elfogtak, annak hatalma alatt más nem lehet; mivel

ekkor nem önjogú. És ez addig tart, a míg fogságban van; mert kiszabadulása és hazatérése után az apai hatalom ismét helyre áll és föléled.

4. § Innen van, hogy e közben az elévülési idő sem foly, sem ellenében, sem javára; hanem visszatéréséig minden az előbbi állapotban marad; hazatérése után pedig minden ügyes-bajos dolgaira és pereire nézve, előbeni állapotát nyeri vissza.

57. CZIM

Hogy minden ur és nemes saját fekvő jószágairól szabadon rendelkezhetik

Tudnunk kell pedig, hogy minden báró úr és mágnás a birtokos nemes ember, a kinek fiai és leányai vannak, ezeknek beleegyezése nélkül, sőt akarata ellenére is az ő vagyona, fekvő jószágai és birtokjogai fölött, a melyeket saját szolgálataival szerzett és nyert, vagy saját pénzén (a mit szintén szolgálatokkal szokás szerezni) vásárolt és vett, életében (a mint akarja), szabadon rendelkezhetik és azoknak elidegenítésére is teljes joga és hatalma van; a fiúknak vagy leányoknak semmiféle ellenmondása, tiltatkozása vagy egyéb ellenszegülése útját nem állván.

1. § És ha maga az apa az ilyen vagyonban, fekvő jószágokban és birtokjogokban fiai és leányai közt még életben osztályt tett azért, nehogy az ő kimultával közöttük magva keljen az egyenletlenségnek, gyűlölségnek, viszálykodásnak és meghasonlásnak: ez oknál fogva, az osztályt a fiúk és leányok, az apa halála után is, helyben hagyni és abban örökre megmaradni kötelesek.

2. § És ugyanezt kell tartanunk azokról a fekvő jószágokról és birtokjogokról is, a melyek valamely szerződés, testvérré fogadás vagy fiúsítás erejénél fogva szállottak vagy jutottak valamely férfirra vagy nőre, mert úgy értjük és bizonyosnak vesszük, hogy az illetén jószágokat ez vagy az egyedül önmaga nyerte.

66. CZIM

Mi a szerződés és mikor szükséges ahhoz a törvényes iktatás?

Meg kell jegyeznünk tehát, hogy bármely birtokos emberek vagy más személyek között, akármiféle fekvő jószágoknak, az egyikük megszakadásával a másikra átháramlása iránt kötött bármely szerződést, melyet tudniillik úgy királyi jóváhagyás, mint a bevalló személyek többsége, az imént említett módon állandóvá tett és megerősített, akármelyik félnek megszakadásával, egy év forgása alatt (mint előre bocsátám), törvényes iktatással kell helyben hagyni.

1. § Az életben maradó fél pedig az ilyen szerződésből, vagy testvérré fogadásból származó utódlási jog erejénél fogva, a magvaszakadt fekvő jószágainak uralmát, mintha ez tudniillik osztályos atyafia lenne, időközben is egyszerűen magáénak követelheti és (hacsak valamely törvényes akadály nem gátolja), kezéhez veheti.

2. § A szerződés vagy testvérré fogadás pedig az: midőn valaki (törvényes örökösök hiányában), fekvő jószágainak örökösévé valamely idegen személyt engedély mellett helyettesít.

3. § Készakarva mondám pedig: "örökösök hiányában", mert ha valóságos és törvényes örökösök és utódok léteznek és maradnak hátra, a testvérré fogadásnak helye nincsen; de ezeknek hiányában ama fekvő jószágok háramlására nézve, az ilyen utódlás hatalmára és jogára a testvérré vagy fiúvá fogadott fog szert tenni.

4. § Azt is mondám, hogy: "engedély mellett helyettesít", mivel fejedelmünk engedélyének vagy jóváhagyásának kinyerése nélkül, az ilyen helyettesítésnek vagy örökbe fogadásnak semmi ereje nincsen vagy nem lesz; hanem ama javasak háramlása egyenesen a fejedelemre és a szent korona joghatóságára néz és tartozik; és a fejedelem jóváhagyása nélkül az örökbe fogadott testvér vagy fiú az ilyen fekvő jószágok uralmába be sem léphet, vagy magáénak nem követelheti.

80. CZIM

A zálogos birtokjogokról általában

Miután a fentebbieknek a birtokjogok tulajdonságait és az örökségeket és ezek különböző neveit megmagyaráztam, most még a zálogos jogok rendjéről és mibenlétéről kell szólanom.

1. § És ámbár a zálogos birtokjogoknak nem csak birtokában és uralmában lenni kárhozatos és az üdvösséggel ellenkező dolog, hanem azokról valamit még írni is irtózatossá látszik, mégis minthogy a római császári és polgári törvények ennek használatát megengedik, azért ez a veszedelmes szokás ebben az országban és alávetett részeiben nagyon meggyökerezett s erősen elharapódzni kezdett, úgyannyira, hogy ha a többi közt eziránt hozott országos végzeményben kiszabott büntetés némelyeket vissza nem rettentene, még az őket illető pénz letétele s kifizetése után sem gondolnának valaha arra, hogy azokat a zálogos fekvő jószágokat és birtokjogokat visszabocsássák, hanem saját lelkük veszedelmére addig a meddig lehet viszatartanak: ennél fogva elhatároztam, hogy magának az elzálogításnak módjáról és erejéről egyet-mást ide iktatok.

112. CZIM

Kiket tekintünk önjoguaknak és a gyermekek háromféle gyámságáról

Önjoguaknak pedig azokat mondjuk, a kik senkinek hatalma alatt sem állanak.

1. § Tudjuk pedig, hogy a szűzek és leányok, míg férjhez nem adják, mindig másnak gyámsága és hatalma alatt vannak; mert a leányokat különben, ha gyámjuk nem volna, könnyű gondolkozásuknál fogva könnyen félrevezethetnék

és rászédhetnék. Miért is szükséges, hogy a gyermekek gyámságáról és gyámjairól egyet mást elmondjak.

2. § A hol meg kell jegyeznünk, hogy a gyámság háromféle, tudniillik: törvényes, végrendeleti és rendelt; a mely, habár a meghatározás szerint nem egyéb, mint jogosan adott és engedett hatalom annak oltalmára, a ki nem teljeskoránál fogva magát meg nem védheti, mégis elnevezésének erejénél fogva mindenkor védelmet jelent.

3. § Innét a gyámoknak is csak a gyámgyermekek javainak megvédésére és nem elidegenítésére van hatalmuk.

MÁSODIK RÉSZ NEMES MAGYARORSZÁG JOGAINAK ÉS SZOKÁSAINAK MÁSODIK RÉSZÉRŐL ÁLTALÁBAN

3. CZIM

Kik alkothatnak törvényeket és statutumokat?

Immár azt a kérdést veszem fejtegetés alá: vajjon a fejedelem törvényeket és statutumokat önmagától alkothat-e, avagy a nép beleegyezésének is szükséges hozzájárulnia?

1. § Mire nézve meg kell jegyeznünk, hogy jóllehet hajdan, a midőn a magyar nemzet még pogány módra élt és nem királyi, hanem vezér és kapitányok igazgatása alatt állott, akkor a törvényhozásnak és rendelkezésnek minden hatalma ezeknél vala.

2. § De minekutána a katolikus hitre tértek és maguknak önként királyt választottak, úgy a törvényhozásnak, mint bármely birtok adományozásnak és minden biráskodásnak hatalmát és jogát az uralkodással és kormányzással együttesen ez ország szent koronájának, melylyel Magyarország mindenik királyát megkoronázni szokták, joghatóságára és következésképen a mi törvényesen rendelt fejedelmünkre és királyunkra ruházták át. És így ettől fogva a királyok a törvényeket a nép összehívása és megkérdezése mellett kezdték alkotni, a mint ez korunkban is történni szokott.

3. § A fejedelem mindazáltal egyedül a maga akaratából és önkényesen, kiváltképen az isteni és természeti jogot sértő dolgokban és az egész magyar nemzet régi szabadságának ártalmára semmit sem rendelhet; hanem össze kell hívnia és megkérdeznie a népet; ha vajjon ennek az ilyen törvények tetszenek-e vagy sem? a kik ha igennel felelnek, azontúl az ilyen végzéseket (az isteni és természeti jog mindig épségben maradván) törvényekül tartjuk meg.

4. § Többnyire pedig, közös megegyezéssel, maga a nép is elhatároz valamit, a mit a közjóra hasznosnak itél és írásban terjeszti a fejedelem elé, kérvén, hogy erre nézve neki törvényt adjon és ha maga a fejedelem az ilyen végzéseket elfogadja és helyben hagyja, akkor az törvényerőre emelkedik s azonnal törvénynek kell tekintenünk.

5. § Mégis mindezeket nem a nép, hanem különösen a fejedelem statutumainak mondjuk azért, mert ha a fejedelem beleegyezése és megerősítése mindkét esetben azokhoz nem járul, eme rendeleteknek semmi ereje nem lesz. Mindazáltal általános néven eme rendeleteket igen gyakran az ország végzeményeinek nevezzük.

4. CZIM

Kiket értünk a nép és kiket a köznép elnevezés alatt?

E helyen a nép neve és elnevezése alatt egyedül a főpap és báró urakat és egyéb mágnásokat s a többi nemeseket kell értened, de nem a nem nemeseket.

1. § Noha e kifejezés: nép minden nemest és nem nemest egyaránt felölel, mindazáltal a nem nemesekről (kiket a köznép elnevezés alatt értünk) e részben célunkhoz képest szó sincsen.

2. § Mert miként a nem a fajtól, úgy különbözik a köznép a néptől. Mert a nép elnevezés magába öleli az összes nemeseket, úgy a mágnásokat, mint az alsóbb rendűeket, a nem nemeseket is ide számítva; de a köznép elnevezése alatt egyedül a nem nemeseket értjük.

5. CZIM

A rendeletek és statutumok kiket köteleznek?

Továbbá, ha azt kérdezzük, hogy a rendeletek és a végzemények kit köteleznek? Tudnunk kell, hogy első sorban magát a fejedelmet kötelezik, a ki azokat a nép kívánságára közre adta, miként a közmondás tartja: "vesd magad alá a törvénynek, a melyet magad hoztál". Mászt tartunk a pápáról és a római császárról, a kiktől e részben semmi szó sincsen.

1. § Azután köteleznek mindenkit, a ki a fejedelem joghatóságának alá van vetve.

2. § És nem csak ezeket, hanem mindazokat az idegeneket is, a kik ebben az országban tartózkodnak.

3. § De ha a közönséges rendelkezés valamely büntetést vagy hátrányt czélozna, akkor az idegeneknek három havi időt adnak, a mely idő reájuk nézve a statutumok kihirdetését pótolja. Példának okáért, ha az volna elhatározva és elrendelve, hogy e bécsi vagy boroszlói avagy más idegen se merészseljen feje és minden javai elvesztésének terhe alatt árúczikkeivel az ezen országban tartani szokott vásárookra jönni vagy az országból juhokat, ökröket és lovakat nyájanként kivinni és kihajtani, akkor a három hónap időközben az ilyen idegent, még ha tetten kapnák is, jogosan sem halállal büntetni, sem vagyonától megfosztani nem lehet, mivel őt a statutumok nem tudása és ki nem hirdetése menti.

4. § De csakis egy hónap illeti meg az idegent akkor, ha nem büntetésre vagy hátrányra czéloz, hanem valaki jogának vagy az ítéletnek orvoslására, avagy a perlekedés módjára tartozik.

5. § A bentlakókra nézve pedig bárminő rendűek, méltóságúak és rangúak legyenek, a statutumok közzé tételének ideje elégséges. És ilyen módon sem a belföldiek sem az idegenek magukat nem menthetik, mert: "a ki Rómában van, annak római szokások szerint kell élnie".

7. CZIM

A kiváltság meghatározása és hányféle a kiváltság?

Továbbá, mivel szokásainknak bizonyos része (a mint előadám) a fejedelmek kiváltságleveleiből van véve, azért elhatároztam egyet-mást a kiváltságokról is elmondani.

1. § Mire nézve tudnunk kell, hogy a mit kiváltságnak mondunk, az mintegy a többtől kivált és különszerű törvény, a mely csak egy, vagy kevés embert illet.

2. § Másképen pedig, kiváltságnak mondunk valamely előjogot és különös megtiszteltetést. És ez a fejedelem jótéteménye, melyben gyakran a közönséges jog ellenében részesít valakit.

3. § A kiváltság pedig kétféle, tudniillik általános és különös. Az általános az, a melyet valamely közönségnek vagy testületnek, például városnak vagy káptalannak avagy konventnek adnak. És ez örökös.

4. § A különös pedig az, a melyet csupán személynek adnak. És ez a személylyel elenyészik; hacsak netán arról nem történt gondoskodása, hogy a kiváltság ereje a kiváltságoltnak örökösire és utódaira is átszálljon. Mert ebben az esetben az ő örökösének és utódainak is javára szolgál.

18. CZIM

A perbehívásokról

Miután az előbocsátott nevezetes dolgokon átestem, e második rész megkezdett tárgyának folytatására kell visszatérnem; a hol először a perek kezdetéről, tudniillik a perbehívásokról szándékozom szólni.

1. § Mire nézve tudnunk kell, hogy a perbehívás nem egyéb, mint a rendes bíró elibe való törvényes idézés valakinek keresetére vagy panaszára, melyet ez más valaki ellen ugyanazon bíróhoz benyújtott.

2. § A melynek ebben a mi időnkben több faja van és sokféle nemét különböztetjük meg. Mert a perbehívások közül némelyek egyszerűek, mások ügydöntők vagy értesítőek, az egyik megintő, a másik meg iktató és határjáró.

19. CZIM

Miképen és kiknek kell a perbehívásokat végbe vinni

Minden perbehívást pedig a király vagy nádor és valamely hiteles hely embereinek kell véghezvinniök, még pedig a perbe hivandók örökös vagy zálogos birtokjogaiból avagy tisztségeiből is.

1. § A tisztségekre nézve pedig ezt akkor tartsd helyén levőnek, ha a perbehívást abban a tisztségben elkövetett hatalmaskodásoknál fogva rendelik el. Mert a birtokjogra vagy egyéb dolgokra nézve valakinek tisztségéből való perbehívása nincsen megengedve.

2. § Minden királyi vagy nádori embernek pedig, a ki perbehívást, valamint fekvő jószágokban való iktatást, visszaiktatást, határjárást és akármely más törvényes végrehajtást visz véghez, abban a megyében, a hol a végrehajtás történik, nemesi örökségének kell lennie.

3. § Mert különben, hacsak talán az ország rendes birái őt arra a végrehajtásra a királyi udvarból ki nem rendelik és ki nem küldik, semmi végrehajtást nem teljesíthet.

4. § Mert ily módon bármely nemes, sőt nem nemes is, (mindazáltal, ha az a nem nemes a királyi udvar iródeákja vagy jegyzője) akármely végrehajtásban eljárhat.

5. § Mert régente a végrehajtásokra és főképen a fekvő jószágokba való iktatásokra a királyi udvar vitézlőit és más udvari embereket küldöttek ki.

26. CZIM

A perbehívásban három dolognak világos megjelölése szükséges

Továbbá, minden perbehívás és kereset előadásában, főkép a melyek hatalmaskodások tárgyában kelnek, három dolgot szükséges világosan megjelölni.

1. § Először: a személyt, a ki panaszt emel vagy keresetet indít, és a ki ellen ezt teszi.

2. § Másodszor: az időt, vagy időpontot, a mikor valaki másnak kárt vagy sérelmet tett és okozott.

3. § És harmadszor: a helyet és vármegyét, a hol és a melyben tudniillik az efféle károkat és sérelmeket tették és elkövették.

4. § Továbbá, ha valaki birtokjogok elfoglalása miatt indította a pert, az is szükséges, hogy az elfoglalt birtokrészt jól megjelölje.

5. § Mert a rendes bíró eme feltételek nélkül a felek közt igazságosan és illően nem ítélni, főképpen, ha az ügyet a felek szóváltásaihoz képest közös tanuvallatásra kell vinni és bocsátani, a melynek eszközlésekor, mind az időnek kitételére, mind a helynek és vármegyének megjelölésére, valamint a véghez vitt dolognak felsorolására vagy az elfoglalt fekvő jószágok mennyiségének föltüntetésére is, mindig felette nagy szükség van és lesz.

42. CZIM

Az ítéletek fajairól, különféleségéről és azok végrehajtásáról

Minthogy pedig a főbenjáró ítéletről említés történt, ezért elhatároztam, hogy e helyen az ítéleteknek meghatározásáról, fajairól, végrehajtásairól és különbféleségéről szóljak.

1. § Az ítélet tehát, mennyiben célunkra tartozik, a birónak az a határozata, a mely az ügynek és perlekedésnek véget vet és a mely elmarasztalást vagy felmentést foglal magában.

2. § Jóllehet ennek, más értelemben sokféle jelentése van és különböző módon fogják fel, de minthogy azok a jelentések a mi célunkhoz nem illenek, azokat mellőzendőknek véltem.

3. § Különbözik pedig az ítélet a véleménytől abban, hogy az ítélet kétségtelen és határozott feleletadás, de a vélemény, (habár valószínű oka van) kételkedve adott felelet. Mire nézve, ha valamely ügyben többféle vélemény van, akkor azt kell megtartanunk, a melyik jobb és helyesebb okon alapszik.

4. § Innen az ítéletek közül némelyik főbenjáró, a másik fejjátságot illető: a másik hűtlenség vétkét tárgyazó, a másik pedig egyszerű és ismét vagy nyelvváltságot vagy patvarkodást kijelentő.

5. § Főbenjáró ítéletet tehát a mi korunkban csupán a nemesek házába való berontás, azok megölése, megverése és megsebesítése és helyes ok nélkül letartóztatása; ezek mellett a bármi névvel nevezett birtokjogoknak és tartozékaiknak elfoglalása miatt szoktak hozni és kimondani.

6. § És az ilyen főbenjáró ítélet csupán csak a férfi nemen levő világi és a vérségtől idegen személyeket illeti és sújtja. Mert az egyházi, nemkülönb az asszony és nőnemen levő személyek és nemzetségi atyafiak között és ellen főbenjáró ítéletet (kivéve az alább felsorolandó eseteket) el nem határoznak és ki nem mondanak; hanem (az ország régi szokása szerint) csakis a feje díját vagyis váltságát illető ítéletet hoznak és mondanak ki; mindazonáltal a különböző személyekre tekintettel, különböző módon, a mint ez alább kitűnik.

AZ ORSZÁG JOGAINAK ÉS SZOKÁSAINAK HARMADIK RÉSZÉRŐL ÁLTALÁBAN

2. CZIM

Vajjon minden nép vagy vármegye hozhat-e önmagától statutumokat?

Mivel azt látjuk, hogy az előbb megnevezett Dalmát-, Horvát-, Slavonországok és Erdély régóta jóváhagyott törvényei és szokásai némely tettekre és cikkelyekre nézve a mi hazánknak, tudniillik ennek a Magyarországnak törvényeitől és szokásaitól különböznek; némely vármegyék is

a többi vármegyétől, sőt magától a királyi curiától is eltérőleg és különváltan imigy-amügy behozott bizonyos szokásokkal törvény gyanánt élnek:

1. § Ezért kérdésbe jön, hogy vajjon hozhat-e minden nép vagy vármegye avagy bármely város önmagától és külön-külön statutumokat? Azt kell felelnünk, hogy másképen egyetlen egy olyan nép vagy közönség sem alkothat statutumokat, a melynek saját joghatósága nincsen, hanem másnak uralma alatt áll, mind a följebbvalójának beleegyezése mellett; és ezt is csak azokban az esetekben, a melyek isteni és emberi jogot sérteni nem látszanak, úgy, hogy azok a statutumok valami jogtalanságot és az üdvösséggel ellenkezőt magukban ne foglaljanak, sem mások jogainak nyilvános ártalmára és sérelmére ne legyenek.

2. § Innen, jóllehet a dalmátok, horvátok, slavonok és az erdélyiek az emberdíjak és bíróságok fizetésében és a pereknek bizonyos egyéb folyamatában, valamint a törvényszakok megtartásában (a mint alább világosabban előadom) a miénktől nagyon eltérő, más és más szokásokkal élnek, élhetnek és követelhetik azokat és magok között jelenleg is a fejedelem beleegyezésével azokhoz valami hasonlót határozhatnak és rendelhetnek; mindazáltal ennek a Magyarországnak közönséges határozatai és végzeményei ellen, ugyszintén azok ellen az ítéletek és bírósági határozatok ellen, a melyeket a fekvő jószágok és birtokjogok tárgyában a királyi curiában a rendes bírák hozni és kimondani szoktak, semmit sem rendelhetnek és semmi statutumot nem alkothatnak.

3. CZIM

Slavon- és Erdélyországnak külön szokásjogáról

Tudnunk kell tehát, hogy a slavon- és erdélyországi nemesek számos ügyre nézve külön szokásokat követnek és olyanokkal élnek; főképen pedig a díjak fizetésére nézve.

1. § Mivel a slavoniaiak száz, az erdélyiek pedig hatvanhat forinttal szokták a díjakat számítani.

2. § És innen a nyolczados törvényszakokon az ügyvédi szóváltásokat is hasonló teher mellett huzzák vissza.

3. § Bármelyik elhunyt feleségének (kivéve azokat, a kik a báróság tisztét viselik vagy viselték) hitbérét Slavonországban hasonlóképen száz, Erdélyben pedig hatvanhat forinttal fizetik.

4. § Mindazáltal ezt úgy értsd, ha az elhunyt férj fekvő jószágai és birtokjogai anyagi girát kitesznek, mert ha a fekvőjószágok kevesebb becsüek, akkor ott is (mint Magyarországon) az özvegyeknek kevesebb hitbért adnak.

5. § A bárók feleségeinek azonban, úgy kell fizetni a hitbért, mint Magyarországon.

6. § Mind a két országban pedig a birtokjogokat vagy egyéb különös és nagy jelentőségű dolgokat illetőleg a nyolczados törvényszakokon indított pereket, a perdöntő ítélet után bármelyik peres félnek feljebbvezésére érettebb

megvizsgálás és megvitatás végett egyszer a királyi curiába, tudniillik az országbíró elibe küldik át és azután a végső befejezésre és végrehajtásra ismét az előbbi bíróhoz, t.i. a bánhoz vagy vajdához küldik vissza.

7. § Egyébiránt az erdélyi nemeseket a kisebb hatalmaskodásért ötven, ugyanannyi arany forintot tevő arany girában marasztalják el. Az alispánokat és szolgabirákat pedig két annyiban marasztalják.

8. § Az elődíjt pedig nálunk harminczhárom forintban róják le.

9. § Továbbá a hitbér két részét készpénzben leszámlálva, harmadrészét pedig könnyen pénzzé tehető ingóságokkal szokták fizetni.

10. § Továbbá az erdélyi nemesek közönséges országgyűlésének és összejövetelének, melyet a király parancsára vagy az erdélyi vajda úr rendeletére tartanak, megsértéséért száz, a törvényszék sértéséért pedig ötven girát vesznek, a mi ugyanannyi forintot tesz.

11. § Továbbá a kártérítések és adósságok dolgában a nemes főperes személyt, a ki tudniillik akár felperes, akár alperes, három forintig bocsátják esküre. A többi nemesek, mint az ő eskütársai, azonban esküjökkel nem többet, hanem egyenként csak egy-egy forintot szerezhhetnek vissza.

12. § És jóllehet az előbb megnevezett peres ügyek folyamában, az erdélyiek szokása szerint, minden gira száz dénárt teszen; mindazáltal a nyolczados törvényszakok elibe tartozó peres ügyek folyamán begyült birságokat és törvénykezési terheket úgy, miképen a magyarországi nemeseknél (az első rész végén leirt mód szerint) mindenkor négyszáz dénárral szokták számitani.

13. § Továbbá a vármegyei törvényszékeken az alispánok és a szolgabiráok előtt indított és három forintot föl nem érő peres ügyeket a vajda elibe nyolczados törvényszakra nem küldik föl.

14. § Továbbá az erdélyi parasztok egész díját huszonöt, felét pedig (a mit elődíjnak neveznek), tizenkét forintra és ötven dénárra, a tagoknak, úgy mint a kéznek, fülnek megcsonkítását s a szemkivájtást és arczsebzést húsz forintra, a fogkiütést pedig hat forintra becsülik.

15. § Továbbá, ha a paraszttól vétke helyéről megszökhetik, az ő elkövetett és véghez vitt erőszakosságának és hatalmaskodásának büntetése nem a sértett félnek, hanem a paraszttól földesurának jut; a sértett pedig csupán kárért és megsebesítéséért kap kárpótlást.

16. § Továbbá a parasztokat, a kártételből behajtott marháknak és barmoknak erőszakos kieresztéséért és elviteléért vagy a javaknak bármely más helytelen lefoglalásáért, az ilyen marhák, nyájak és lefoglalt javak becsüjében marasztalják.

17. § A nemesekre nézve is e részben ugyanígy kell itélni.

18. § Továbbá az okozott károk és adósságok megtérítésénél a paraszttól főperes személy, tudniillik felperes vagy alperes, saját esküjével egy forintot kaphat meg, a többi következő paraszttól pedig, tudniillik amannak eskütársai, esküjökkel hárman egy forintot és nem többet szerezhhetnek vissza.

4. CZIM

Az erdélyi scithákról, a kiket székelyeknek hívunk

Ezenkívül annak az erdélyi részekben a scithák, kiváltságos nemesek, a kik a scitha néptől, ennek Pannoniába való első bejövetele alkalmából származtak el, a kiket mi romlott néven "sculusoknak" nevezünk; a kik teljesen külön törvényekkel és szokásokkal élnek; a hadi dolgokban legjártasabbak: az örökségekben és a tisztségekben egymás közt (a régi szokás alapján) törzsek, nemzetségek és nemzetségi ágak szerint részesednek és osztozkodnak.

1. § Ezek díját huszonöt forinttal számítják.

2. § Nyelvváltásukat tizenkét forintban és ötven dénárban szabják meg.

3. § Ispánjuk előtt, a székely ellen hozott főbenjáró ítélet huszonöt girára terjed, a mely ugyanannyi forintot tesz ki. Az elmarasztalt és elítélt örökségét el nem veszti, hanem az örökösire és atyafiaira száll. A hűtlenség és bűnügyek eseteinek kivételével, feje is épen marad.

4. § Törvényszékük előtt minden girát ötven dénárral szoktak letenni és kifizetni.

5. § Továbbá ispánjuk és alispánjuk, bármely peres ügyben, a meghozott és kihirdetett ítélet után, a maga birói illetékét (még ha az elmarasztalt az ellenfelével kibékült volna is) azonnal követelheti.

6. § Továbbá az örökségek dolgában közöttük indult és három forint értéket meghaladó peres ügyeket, a szokott feljebbezések megtartása mellett, behatóbb megvitatás végett a király ítélőszéke elibe szokták átküldeni.

7. § Ezeknek az országoknak és nemeseknek egyéb municipalis jogait (mivel azok úgy is közöttük állanak erőben és előttük ismeretesek) bővebben fejtegetnem nem szükséges.

8. CZIM

A szabad városokról és ezek állapotáról általában

Minthogy az következik, hogy röviden a szabad városokról értekezem, azért tudnunk kell, hogy a város e nevet: civitas, mintegy a polgárok összességéről viseli, minthogy ott sok nép van egybegyűlve.

1. § Tulajdonkép pedig a város, házaknak és utcáknak a szükséges falakkal és bástyákkal körülvett sokasága, a mely a jó és tisztességes megélésre kiváltságolva van.

2. § De mivel a polgároknak eme sokasága egy közönséget alkot és mutat föl és az ilyen testületi közönségek a mint fekvésükre, úgy kiváltságaik és szokásaik különbözőségére nézve is egymástól eltérnek és elütnek; innen van, hogy bizonyos városok a királyi felség személyes jelenlétének joghatósága alatt állanak, mint: Székesfehérvár, Esztergom és Lőcse: mások meg az ország régi szokásánál fogva a királyi tárnokmester joghatósága alá tartoznak, mint Buda, Pest, Kassa, Pozsony, Nagy-Szombat, Sopron, Bártfa és Eperjes.

15. CZIM

A polgárok közt megtartani szokott törvényes elévülésről

Mert, noha az elévülésnek az elidegenített dolgokra nézve a városi polgárok ellenében a javára tizenkét év leforgása alatt kell bekövetkeznie, mindazáltal visszaélés képen és a falusiak szokásának módjára, a mai időben csak egy év és egy nap leforgása alatt szokott az bekövetkezni.

1. § Ha pedig az a felperes vagy ellenmondó a maga ellenfelét, tudniillik az örökségnek vagy azoknak a dolgoknak birtokosát az érintett tiltakozás után egy esztendő alatt perbe vonni elmulasztotta: akkor a tiltakozás napjától bezárólag számítva minden évben, a másik évnek és mondott napnak forgása alatt tiltakozását (az előadott módon) ismét megtegye, hogy a mikor szükségessé lesz és teheti, arra a vagyonra nézve a pert megkezdhesse.

2. § Ha pedig a bíró az előtte avagy az esküdt polgárok előtt történt ilyen tiltakozást, netán gyűlölségből vagy forralt haragból, avagy bármely más okból- a város jegyzőkönyvébe vagy könyvébe bejegyezni vagy tiltó levelet kiadni vonakodnék, akkor az ellen az ország rendes birói vagy a hiteles helyek előtt szabadon óvást tehet, csakhogy emez óvást (szükség esetében) világosan bizonyítani tudja.

25. CZIM

A jobbágyoknak nevezett falusiak állapotjáról és törvényeiről

A többire nézve, miután a szabad városok jogait és a védelmet, meg a támadást megmagyaráztam, most már a falusiakról (kiket jobbágyoknak nevezünk) kell értekezniem.

1. § Kiknek állapotja sokféle, mert némelyek magyarok, mások szászok és németek, mások pedig csehek és tótok, a kik a keresztény hitet vallják. Ezenkívül némelyek oláhok és oroszok, némelyek pedig rácok vagy szerbek és bolgárok, kik a görögök tévelygését követik. Vannak ezenfelül jászok és kúnok, kik királyi földeken telepedtek le és ott laknak és hasonlóképen a keresztény hitet vallják. Az oroszok és bolgárok közül pedig némelyek a mi hitünkhöz, másik pedig a görögök tévelygéséhez ragaszkodnak.

2. § És ámbár mind e népségek (a királyi jászok, kúnok, oroszok és polgárok kivételével) eddigelé a szabadság amaz előjogával éltek, hogy, ha úgy akarták, szabadságukban állott, törvényes földbérük letétele és adósságaik kifizetése után lakóhelyeikről bármikor más, nekik inkább tetsző helyre költözniök, hogy majdan ott lakjanak, minthogy azonban pártot ütöttek és bizonyos Székely György nevű leggonoszabb haramia vezérlete alatt az egész nemesség ellen az úgynevezett kurucz lázadásban váratlanul felkeltek és e miatt örök hűtlenség vétkébe estek: az elmúlt nyáron szabadságukat végkép elvesztvén, földesuraiknak föltétlen és örökös szolgaságába kerültek.

3. § Kiket ez ország törvénye és rég törvényerőre emelkedett szokása értelmében semmiféle dolog miatt (kivéve azokat, a melyek nyilván egyházi törvényszékre tartoznak) sem az ország rendes birái, sem egyházi vicáriusok vagy egyéb egyházi bírák, sőt még valamely megyei ispán elé sem lehet egyszerűen és közvetlenül idézni, hanem részükről első sorban mindenkori földesuraik, legyenek azok akár egyháziak, akár pedig világiak, tartoznak bármely panaszlónak és perlekedőnek törvényt és igazságot szolgáltatni.

4. § És azután, ha valamelyik fél, az ilyen ítélettel nem akarna megelégedni, azt a pert világosabb és érettebb megvitatás és megvizsgálás czéljából annak felsőbb bírója elé viheti, a kire tudniillik annak a pernek megvizsgálása tartozik.

5. § Akképen tudniillik, hogy ha a per sora szerint az egyházi törvényszék elé látszik tartozni akkor a megyés püspök és helyettese elébe, ha pedig tudnivalóképen világi bíró elibe tartozik, a megyei ispán és szolgabírák elibe kell azt felküldeni.

6. § És az illetén biráskodásnak és igazságszolgáltatásnak, akár perbehívás útján a királyi Curiában, akár idézés útján a megyei ispánok vagy egyházi vicáriusok előtt támasztották és indították legyen a pert, mikor ezt az illető földesúr eleibe visszaküldik, mindenkor egy vagy két szolgabíró jelentlétében kell történnie, folynia és végbemennie.

A MUNKA BEFEJEZÉSE

Ezek azok, legbölcsebb és legjobb fejedelem, a miket a te parancsodra és felhatalmazásod alapján nemes Magyarországodnak, a melyben annyi év óta a legszerencsésebben uralkodol, törvényeiről, intézményeiről és hazai szokásairól írásban foglalni jónak láttam. A miben sok mindent kellett figyelembe vennem: nevezetesen azoknak a fejedelmeknek, kik elődeid valának, végzeményeit, a honnan, mint tapasztalni fogod, majdnem az egész munkámat merítettem. Másfelől lelkem előtt lebegtek azok a hazánkfiai, kiket e munkámmal oktatnom kell vala.

KIRÁLYI JÓVÁHAGYÁS

Mi tehát, a kik az említett Magyarországunkat és a többi uradalmainkat is, nem kevésbbé kívánjuk a törvényekkel és statutumokkal, mint a békességgel és fegyverekkel igazgatni és kormányozni, ezt a könyvet vevén és a mondott főpap és báró uraknak és országunk nemeseinek kéréseit meghallgatván és arra kegyelmesen hajolván, mivel úgy találtuk, hogy az e könyvben foglalt és megírt és e kiváltságlevelünkben minden kihagyás vagy hozzáadás nélkül szóról-szóra beiktatott minden fejezet, az összes címek és cikkelyek igazságosak és a tisztességgel megegyezők, és hogy a mi előbb mondott Magyarországunknak és az ebbe keblezett s ennek alávetett részeknek és országoknak törvényerőre

emelkedett szokásait és jogait helyesen említik föl és adják elő; sőt azokat, valamint ezeket, világos szavakkal magukban foglalják; azért úgy azokat, mint ezeket helyeseltük, elfogadtuk, jóvá és helyben hagytuk és az említett Magyarországunk valamint az ennek (mikép fölhoztuk) alávetett részek, megnevezett főpap és báró urai, összes nemesi és előkelői s ezeknek valamennyi örökösei számára örökre megtartandó törvények, jogok és szokások gyanánt, királyi hatalmunk teljességénél fogva megerősítettük; sőt helyeseljük, elfogadjuk, helyben és jóváhagyjuk és megerősítjük, igérvén, hogy annak minden fejezetét, záradékát, címeit és czikelyeit, jelen iratunk erejénél fogva, megtartjuk és megtartatjuk. A minek emlékezetére és örökkétartó erősségére, a mi titkos pecsétünknek, a melylyel, mint Magyarország királya élünk reáfüggesztésével megerősítva, e kiváltságlevelünk kiadását elrendeltük.

Kelt Budán, a boldogságos Erzsébet özvegy ünnepén tudniillik az említett országgyűlés és közönséges összejövetel harminczharmadik napján, Urunk ezeröttszáztizennyedik, magyarországi stb. országlásunknak huszonötödik, a csehországinak pedig negyevenötödik esztendejében.¹³

¹³ Werbőczy István Hármaskönyve. Az eredetinek 1517-iki első kiadása után fordították, jogi műszótárral és részletes tárgymutatóval ellátták Kolosvári Sándor és Óvári Kelemen, 3. kiadás, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1894.

II. rész: Az Erdélyi Fejedelemség kora

14. 1528. évi II. törvénycikk - a pártütők megbüntetendők

Mivel a különböző rendű és rangu emberek között igen sokan vannak, a kik Zápolyai János felekezetéhez és pártjához szitanak, a kik közreműködésök által ez országot annak különböző vidékein, a királyi felség hiveinek nem csekély zaklatása és vagyonuknak elrablása mellett, károkkal és ártalmakkal és mindennemű gonosztettel sanyargatják és terhelik, s a kik eddigelé a királyi felség szerencsés megkoronázása végett Székes-Fehérvártt tartott országgyűlésen hozott határozathoz képest Zápolyai Jánostól elpártolni és a királyi felség iránt köteles engedelmességet tanusítani áttallottak:

1. § Ennélfogva, hogy azoknak gonosz tetteit elfojtsák és a királyi felség hivi békében maradhassanak, végeztük és határozottuk:

2. § Hogy a királyi felség az ilyeneket, bármely rendűek és ranguak legyenek, mint hozzá nyilvánvalóan hűtleneket, nyilvánosan elítélvén, megfenyítse és tényleg kellő büntetéssel sujtsa.

15. A váradi béke (1538)

Ezentúl a császári felség és mileveleinkben s mindenütt másutt felséges János királyt testvérünknek és Magyarország, Dalmácia, Horvátország stb. királyának fogjuk írni és nevezni, s ő is ezt teszi a császári felséggel, velünk s mindkettőnk fiaival és örököseivel...

Ami Magyarország állapotát és kormányzatát illeti, megegyeztünk és elhatározottuk, hogy mindenik közülünk az ország s a neki alávetett tartományok ama részét, amelyet most tényleg bír, szabadon, a királyi hatalom teljességével bírja és birtokolja azon határokkal, amelyeket nyolc magyar ember határoz meg; ezt a nyolc embert közösen választjuk ki azokból, akik ismerik a megyék fekvését, határait és viszonyait; Tótország [Szlavónia] Horvátországgal és Dalmáciával a mi kezünkben marad, Erdély pedig életfogytiglan a felséges János király hatalmában.

Mínhogy pedig felséges János királynak most sem felesége, sem gyermekei nincsenek, ha Isten kiszólítaná ez árnyékvilágból, még ha volna is akkor fia, az ország és a keresztény világ üdvére való tekintetből, amelyet ebből a békéből és szövetségből Isten segítségével bizton remélünk, és hogy ezáltal végre már vége legyen annak a sok bajnak, amelyet ez az ország az elmúlt évek alatt s már régebben is szenvedett, a saját családja és utódai dicsőségét a közjó érdekének alárendelni akarván, beleegyezett abba, hogy halála után, még ha volna is fia, az egész magyar birodalom összes országaival, tartományaival s

alávetett részeivel s a királyi jog egész teljességével mi reánk, vagy ha mi időközben meghalnánk, fiunkra szálljon és maradjon, akit az ország köteles lesz közös megegyezéssel királlyá választani, és ha az is elhalna, az ő törvényes s a fiaitól vagy azoknak törvényes örökösaitől leszármazó örökösökre és utódokra és ha azok is kihalnának, a császár ő felségére s az ő fiaira és törvényes örökösire szálljon...

Ha pedig az említett örökösödésre kerül a sor, mi vagy fiunk, vagy említett örökösaink, mielőtt az ország és tartományai s a neki alávetett részek uralmát átvennék, kötelesek a magyar királyok szokása szerint ünnepélyesen megesküdni, hogy szabadságait, törvényeit, szokásait megtartják.

Míthogy pedig magyar királlyá választásunkkor megígértük, hogy tiszteletben tartjuk Magyarország jogait és szabadságait, s erről az országnak és párfeleinknek levelet is adtunk, kötelesek leszünk ily levelet adni e béke s az országglakosok esküjének kihirdetésekor azoknak is, akik János király halála után, amikor az ő utódává leszünk, engedelmisségünkre térnek.¹⁴

16. 1542. évi (besztercebányai) XXII. törvénycikk - az a tizenöt év és hat hónap, mely alatt a zavargások tartottak, nem számít az elévülésbe

A nevezett Lajos király halálától a folyó márczius hónap elsejéig számított utolsó tizenöt évet és hat hónapot egyáltalán nem kell azoknak az éveknak a sorába tudni, a melyek az igaz uraik és örökösök birtokából bármiképen kikerült örökségekre és birtokjogokra nézve, az ország törvényénél és szokásánál fogva, a hosszú idejü elévülésnek vannak szánya.

17. 1552. évi I. törvénycikk - Erdélynek az ország más alsó részeivel együtt történt visszaszerzése

Holott a királyi szent felség, az ő tett előterjesztésében, a jelen országgyűlés kezdetén, mindenekelőtt kijelenteni méltóztatott, hogy az ő hű országos karait és rendeit ide azért hívta egybe, hogy őket idejekorán a fenyegető veszélyekre és egyéb, főképp javukra tartozó dolgokra kegyelmesen figyelmeztesse és az alkalmatosság úgy hozván magával, ugyanez előterjesztésében röviden fölemlítette, hogy Magyarországot kezdetől fogva mennyi költséggel és munkával igyekezett megvédelmezni és hogy Erdélyt az ország többi alsó részeivel együtt, isten jóvoltából hatalma alá már visszafoglalta és az egész ország egységét helyreállította.

¹⁴ Fekete Bálint (szerk.): Szöveges források a történelem tanításához. A kora újkori Magyar Királyság története (1490–1790), Újkor Alapítvány, Budapest, 2020, 17. o.

1. § Az ország hű karai és rendei elismervén, a királyi szent felségnek, legkegyelmesebb uruknak és királyuknak irántuk való atyai jóakarátát és különös kegyelmességét, ennek okából ő szent felségéhez ép a hivei iránt való olyan sok és nagy jótéteményeiért, a lehető legnagyobb hálaadással vannak és viseltetnek.

2. § És ő szent felségének s fenséges gyermekeinek boldogságaért és állandó egészségeért, a legjobb és mindenek fölött álló istenhez, szüntelenül könyörögnek.

3. § Aztán pedig készeknek nyilvánítják, az ő felsége és fenséges gyermekei iránt való hűségben és szolgálatban, önmagukat, életüket és vagyonukat minden időben fölládozni.

18. 1563. évi IV. törvénycikk - az adózásról és arról, hogy a ruthénok, oláhok, molnárok és mesteremberek miképen adózzanak

Azt is elhatározták, hogy a portákat azon mód szerint, a melyet az ezeröttszázötvenhetedik évi közönséges végzésekhez képest, a közelébb mult adóbehajtásnál megtartottak, újból összeírják, hogy mind a két évi adót ez összeírás szerint szedjék fel; mert a karok és rendek úgy látják, hogy a közelebbiről történt adózás ideje óta ennek az országnak a megmaradt része még inkább leapadt és megfogyatkozott.

1. § Egyedül azt adva hozzá és azt jelentve ki, hogy a ruthénok és oláhok is, a kiknek jóllehet házuk nincsen és csak kunyhókban laknak, de nem megvetendő számu barmot tartanak, a megajánlott adóknak a felerészét megfizessék.

2. § És ha közülök valaki tudva és földesurának akaratával, akár csak addig, a míg az adókirovás tart, időlegesen a szomszéd országokba vagy tartományokba szökik és ez nyilván bizonyosságra jut, helyette maga a földesur kétszeresen fizessen.

3. § Továbbá, hogy azok a molnárok és kézművesek is, a kik nem földesuruk zsoldjában szolgálnak, az adó fizetésére kötelezettek és reá szorítottak legyenek.

4. § De a leégetteket és elhagyott helyekre megtelepedőket, a kik ott új házakat építettek és az adó alól mentesek, a mentességükben megtartsák.

19. A vallásszabadsághoz vezető út (1557-1568)

„[...] kegyesen beleegyeztünk, hogy kiki tartsa meg azt a hitet, amelyet akar, az új és a régi szertartásokkal, megengedjük, hogy hitük ügyében azt tegyék, ami nekik tetszik, de bárkinek a sérelme nélkül. Az új hit követői ne zaklassák a régi vallást, vagy annak követőin valami módon jogtalanságot ne kövessenek el.”

(Az 1557-es tordai országgyűlésből)

„Mivel a vallás ügyében, különösen az úrvacsora osztásáról állandóan különféle viták, perlekedések, civódások, vélemények voltak a kolozsvári magyar nemzetiségű [kálvinista] és a szebeni szász nemzetiségű [lutheránus] egyház [...] között, az ilyen egyenetlenségek megszüntetésére mindkét fél lelkiismeretének megbékítésére és az ország lakóinak nyugalmáért úgy döntöttek: mostantól kezdve a jövőben mindkét félnek szabadságában áll, hogy akár a kolozsvári, akár a szebeni egyház vallását és felfogását kövesse. Úgy azonban, hogy ha valamely város, mezőváros vagy falu lelkésze a kolozsvári egyház vallását és felfogását akarja hirdetni és a népet erre erővel kényszeríteni, nem teheti, hanem amilyen vallást maga a város, mezőváros vagy falu követni akar, olyan felfogású lelkészt tarthat, az ellenkezőt pedig eltávolíthatja. Ugyanezt a szebeni egyházmegyében is érvényesíteni kell.”

(Az 1564-es tordai országgyűlés határozata)

„Urunk ő felsége miképpen ennek előtte való gyűléseibe országával közönséggel az religió dolgáról végezött, azonképpen mostan és ez jelen való gyűlésbe azont erősíti, tudniillik, hogy midőn helyükön az prédikátorok az evangéliomot prédikálják, hirdessék, kiki az ő értelme szerént, és az község ha venni akarja, jó, ha nem penig, senki kényszerítéssel ne kényszerítse az ü lelke azon meg nem nyugodván, de oly prédikátort tarthasson, az kinek tanítása ő nékie tetszik. Ezért penig senki az superitendensök közül, se egyebek az prédikátorokat meg ne bánthassa, ne szidalmaztassék senki az religióért senkitől, az elébbi constitutiók [intézkedés] szerént, és nem engedtetik ez senkinek, hogy senkit fogsággal, avagy helyéből való priválással [megfosztással] fenyegettesse az tanításért, mert az hit Istennek ajándéka, ez hallásból lézőn, mely hallás Istennek igéje által vagyon.”

(Az 1568-as tordai országgyűlésből)¹⁵

20. Speyeri szerződés (1570)

Először is, minthogy azon címről támadt vita ő legszentebb császári és királyi felsége s a fejedelem között, melyet e békés megegyezést követően a János fejedelemnek használnia kell – a közjó érdekében és a nemes magyar királyság hagyományainak megőrzésére törekedve –, abban egyeztek meg, hogy a fenséges fejedelem lemond „Magyarország stb. választott királya” címéről és ezzel kapcsolatos minden igényéről, s azzal a címmel, mely alább következik, ő

¹⁵ Fekete Bálint (szerk.): Szöveges források a történelem tanításához. A kora újkori Magyar Királyság története (1490–1790), Újkor Alapítvány, Budapest, 2020, 27. o.

is, leszármazottai és utódai is meglegszenek, s kinyilvánítja hogy e címet használva akar gyümölcsözően tevékenykedni a keresztény világban:

Fenséges fejedelem János úr, a néhai felséges János királynak, Magyarország, Dalmácia, Horvátország stb. királyának fia, Isten kegyelméből Erdély és magyarországi Részek fejedelme. E címet ő legszentebb császári és királyi felsége, valamint utódai mindvégig meg fogják őrizni a fenséges fejedelem és utódai számára. Ettől függetlenül – különböző veszélyek elhárítása céljából – ama levelekben azonban, melyeket esetleg a törökök császárához kellene írnia, ő szent császári és királyi felségének kára nélkül, szabadon használhatja a „választott király” címét.

Továbbá, ugyanazon fenséges fejedelem, valamint gyermekei, utódai, fiági leszármazottai az egész Erdélyt és az általa ez idő szerint birtokolt magyarországi Részeket bírhatják és birtokolhatják mint szabad fejedelmek, a javak adományozásának és átruházásának szabad és teljes jogával, a peres ügyek megítélésének és az ítéletek végrehajtásának jogával s más olyan ténykedésekkel egyetemben, melyek a szabad fejedelem hatalmát és tekintélyét megilletik. [...]

Hűségesen segítségére lesz a fejedelem ő császári felségének és utódainak mindabban, ami ugyanazon magyar királyság megvédelmezésére és megővésére szükség lesz; úgy, hogy valahányszor arra kerül sor, hogy ő császári és királyi felsége vagy utódai mellé kell állni személyesen, ott is lesz saját személyében vagy saját segédcsapataival, ha a közös ellenség ellen segítséget kell adni, s megvédésében szabad keresztény fejedelem s igaz, becsületes szövetséges módkára fog serénykedni. Ezzel szemben ő császári és királyi felsége abban az esetben, ha a törökök császára a fenséges fejedelem ellen háborút indítana és birodalmát ellenségesen megtámadná, a fenséges fejedelem védelmére és oltalmára fog sietni, teljes erejével és azzal a hűséggel s becsülettel, mely keresztény császárhoz és királyhoz illő.

Ugyanúgy a fenséges fejedelem esküvel kötelezi magát és területének összes karait, hogy abban az esetben, ha fiutód nélkül halna meg, vagy ha leszármazóinál és utódainál halna ki a fiág, Erdély minden akadály nélkül senki másnak, csakis a szent császári és királyi felségnek s utódainak mint Magyarország királyainak birtokába és hatalmába fog kerülni mint birodalmuk valóságos és elválaszthatatlan része.

A szent császári és királyi felség pedig saját személyében és utódaiban kötelezettséget vállal a fenséges fejedelemmel és Erdély karaival szemben, hogy mindazon jogokat, törvényeket, kiváltságokat, adomány-és zálogbirtokokat, melyeket Erdélyben vagy a magyarországi Részeken birtokolnak, valamint a fenséges fejedelem mint választott király és felséges apja által hozott törvényeket és határozatokat épen és sértetlenül, jogerősekként megőrzi, s mindezeket kivétel nélkül – utódaival egyetemben – érvényben és hatályban fogja tartani.

Ugyanúgy mindkét oldalról – tehát mind a szent császári és királyi felség, mind a fenséges fejedelem részéről – szorgosan gondoskodni kell afelől, hogy egyik a másikat semmiféle pártoskodás viszályával meg ne támadja azon

akadékoskodások, erőszakoskodások, károkozások miatt, amelyek mindkét részről megtörténtek az uralkodóik iránt tanúsított hűség következtében. [...]

Mindezt azonban úgy kell intézni, hogy e dologból ne tudódjék ki semmi.¹⁶

21. A gyergyóújfalvi falutörvény (1581)

Mü, kik vagyunk Gyergyószékben, Újfaluban lakozandók, nemesek, darabantok és vajda urunk őnagysága jobbágyi közönséggel, mind a teljes falu irattuk az emléközetre ez levelet, hogy miképpen az mü kegyelmes fejedelmünk, Báthori Christoph, Erdélyországának vajdája, az ő maga tanácsival és országával elvégezte, hogy Székelyországban az tilalmas vetésnek rendiből a királybiráknak büntetése leszállana, akarván őnagysága az ő maga jobbágyit es egyebeket ennek előtte való súlyos büntetéstől megoltalmazni, ennyi résziből, hogy minden falu az ő falujában 12 hütös bírákat esküssenek, kik az tilalmas vetésnek oltalmazására gyakorlatossággal vigyázzanak, minden ahhoz való külső, belső dolgokkal, hogy az 12 hütös bírakkal egyetemben az falu az királybirák büntetésin kívül megbüntessék önnön köztök való végezett bírságokkal; annak okáért mü is értvén az őnagysága országával való kegyelines végezését, és őnagyságának erről kiadatott articulusát előnkbe vettük, és az őnagysága végzésinek mindenben engedelmesek lévén, az 12 hütös bírákat elválasztván az mü tilalmas vetésünknek oltalmazására, az őnagysága articulusa tartása szerint mindenekkel mü is végeztünk teljes faluval némely büntetésekről és azoknak bírságának megvételiről.

Articulus primus

Az kapubírság denar 50, ha valami barom mégyen bé rajta, arról valami kár lészen, az kapus ember megfizesse a kárt, hajtópénzzel edgyütt.

Articulus 2-dus

Káros kert bírsága den. 25; ha valami barom mégyen bé rajta és kárt téssen, a kárt hajtópénzzel együtt a kertés ember megfizesse, ha pedig valami gonosz szokásos marhát mutathat ki, törvény szerént minden fizetés arra száll.

Articulus 3-tus

Ha valamely ember éjjel juhát falu híre nélkül falu szabadítása előtt a tilalmasban behajtja, annak a bírsága flor. 1, ha pedig nappal bocsátja be a tilalmasban, annak a bírsága den. 50; az hajtópénz minden 10 juhtól 1 pénz. Valamely marhát behajtnak pedig, a bírák házokhoz hajtsák, a bíró pedig kezesen ki tartozik adni, de úgy, hogy mind kárról, hajtópénzről igazat fogadjon a kezes.

¹⁶ Unger Máttyás: Történelmi Olvasókönyv III. Forrásszemelvények az egyetemes történelem (1640-1849) és Magyarország története (1526-1849) tanításához, Tankönyvkiadó, Budapest, 1974, 248-250. o.

Articulus 4-tus

Az tilalmasban ha valami barmat találnak, ha pásztoros leszen is, behajtsák; ha káron találják, az kárt fizesse meg az barmos ember hajtópénzzel együtt, annak a hajtópénze minden baromtól egy pénz és aprótól kettőtől egy pénz. Ha valaki az hajtó embertől az marhát elvérszi, három girán maradjon érette; ha disznót találnak a tilalmasban, és kárt térszen, megfizesse disznós ember a hajtópénzzel együtt; annak a hajtópénze két öregtől egy pénz, aprótól négytől egy pénz.

Articulus 5-tus

Minden ember, ki lovát a tilalmasban tartja, ennek előtte való törvényünk szerint nyűgben s kötélén jó módon tartsa, ha valami módon elszalad és megesküszik az ember rajta, hogy jó módon tartotta, a kárt megfizesse, de bírságot ne fizessen; de ha meg nem esküszik, annak a bírsága den. 12; éjjel pedig, ha valaki lovának a kötelit elorozzák, az ember megesküszik, hogy elorozták, a kárt megfizesse, a hajtópénzt is, de bírságot ne fizessen; ha pedig más ember lova miatt szalad el, és megbizonyíttatik, minden fizetés arra szálljon.

Articulus 6-tus

Ha valahol az falu határában vagy a falu között gonosz sár vagyon, és annak megtöltése falura vagy tízesre néz, a bírák meghirdessék, hogy megcsinálják; annak bírsága flor. 1. Ha csak egy ember személyit nézi, annak a bírsága den. 25.

Articulus 7-mus

Ha valahol a falu határában utakat szántanak el, az bírának valamely felől panasz megyen felőle, a bírák tartoznak rámenni és meglátni, az út megszabaduljon törvény szerént, az ember az elszántásért megbüntettessék három girára; ha pedig a bírák meg nem látják, a hatalmat ki cselekütte, az egész falu ugyan rámenjen, és felkeressék ki-ki nyugodalmáért.

Articulus 8-vus

Az elszegődött szolgát is mind az urával együtt az 12 hütös bírák eleibe híhassák, ha valakinek kárt tött, senki pedig ennek meg nem ítélt törvényivel a földesura eleiben ne mehessen az falu végezése szerint tilalmas vetés dolgából.

Articulus 9-nus

Ha valaki lovát vagy egyébféle barmát a csóvás parlagon pásztoroltatja vagy rákötí Szent János-napig, 3 girán maradjon. Szent János-nap után, ha kaszálófű leszen rajta, megláttatik, azt a bírák meglássák, s az ő szabadításoknak utána minden ember bírhatja mert a tilalmas vetés nemcsak egy ember kertivel oltalmaztatik meg.

Articulus 10-mus

Valaki szénafűben vagy irotván szénafűben lovát vagy egyéb barmát tartsa, és megbizonyíttatik, vagy valamelyik félnek törvény megyen felőle, mivel akarattal való kártétel, 3 gira a bírsága. Ezekben pedig mind a hütös bírák előtt törvény legyen, és törvény szerint büntettessék minden ember,

Articulus 11-mus

Minden tilalmasbéli való kártétel, ki nem történettel léssen, megbizonyítatik, hogy nem akarat szerént való kártétel, annak bírsága 3 gira.

Articulus 12-dus

Minden tilalmasbéli csóvás szénafű vagy parlag ha léssen, de senki semmi biradalmával rá nem mehet az bírák híre nélkül, mert ha rámegeyen maga gondolatjával, 3 girán marad az ember.

Articulus 13-tus

Ha valaki a tilalmasban kárt tétet és meg nem alkuszik az káros emberrel törvénylátásának előtte, vagy megtagadná, hogy nem őmiatta vagyon a kártétel, ha bírák eleiben jutnak, 3 girán maradjon érette a barmos ember a mi módunk szerint, mivel törvényt várt rája.

Articulus 14-tus

Minden, valaki ebben ellentartó léssen a teljes falu végezésiben, kiváltképpen az ön[agysá]ga articulusának continentiaja szerint, ha valaki bírságon esik, az executiónak eleiben ne állhasson; ha pedig eleiben állana, 12 forintokon maradjon az az ember. Minden bírságnak pedig a fele a bíráké, fele a teljes falué legyen.

Articulus 15-tus

Mindenekre ha jó módon az tizenkét hütös bírák gondot nem viselnek, ami az ő tiszteket nézi, és valaki a királybirónak panaszt téssen és megbizonyítatik, hogy a bírának vigyázatlanságok miatt lött a kár, az bírákra száll a tizenkét forint, és a falu tisztán marad minden büntetéstől.

Articulus 16-tus

Valaki méltatlan panaszol tisztnek falu híre nélkül: 12 forinton marad az az ember érette.

Articulus 17-mus

Minden esztendőben a hütös bírák a falut megfeleltessék, a falu is ahhoz embert válasszon, és valamint a falu megfelel, írva legyen, és úgy büntessenek mindeneket; valami barmot pedig kifelelnek tilalomszegésre, annak bírsága denár 12.

Articulus 18-vus

Valakinek az falu közül házához küldnek bírságért, a falu adta emberrel együtt egy vagy kettő a bírák közül légyen, kérje a törvénynek annyi erő marháját, az mennyit az bírság téssen, ha törvénynek nem adgya, az bírák eleiben hijják azt az embert, engedetlenségen marad az falu végzése szerént, mint lófó 8, darabant és szabad székel, jobbágy 3 girán marad érette.

Articulus 19-mus

Mivelhogy az falunak végezése volt még a régi székel szabadságnak idejében is, hogy senki az falu határában, mezőn, erdőn, falun és falu híre nélkül örökséget ne foglaljon magának, hanern falutól kövesse, ha az teljes falunak adhatája léssen, meglássák azt az helyet, de a falu engedelmiből örökítse, de ha csak maga gondolatjából megeyen rá, a falunak vesszen minden marhája, az örökség is; ennek pedig mindenkor három törvénnel való tilalma volt; ebben

pedig a teljes falu előtt lött törvény mind a hütös bírákkal együtt, a három törvény ellen három tilalman, azaz 9 girán marad az az ember, hogy az falu végezésinek engedetlen volt.

Articulus 20-mus

Ha valamely ember bírságon esik, vagy káros kerti vagyon, kiről mind a teljes falu végezett, mindezekben a bírák igazítani mennek az ő tisztek szerint, ha ez az ember házánál honn nem lenne, azért az bírák a bírságot ugyan megvehessék törvény szerint, amivel tartozik, háza népitől, törvénynek kérhessék a házat és zállagot vehessenek, de hatalommal marhát ne vegyenek; ha törvénynek nem adja marháját, az az ember három girán maradgyon, amint feljebb megíratattott; ha pedig az igaztételről a bírákot eltiltja, és a tilalomnak okát nem adhatja, az ok nélkül való tilalom is megmaradgyon, egy tilalom ellen három girán, három tilalom ellen 9 girán.

Articulus 21-mus

Ha valamely embernek ítéltetett törvénye a bírák előtt nem tetszik, apellálhasson más falubeli bírák eleiben, újobban való ítélésnek okáért, hogyha jobban ítelnének. Amen.¹⁷

22. A zsitvatoroki békekötés (1606)

A II. Rudolf és I. Hehomát szultán, római és török császárok közt, az 1606. évben kötött béke és szerződés feltételei:

Mi reinecki és drosendorffi Molárd János, szabad báró és a szentséges császári és királyi felség hadi tanácsosa, Komárom főkapitánya és Ő felsége véghelyein a pattantusmesterek főfelügyelője:

1. § Goldbergi és mursteteni Althán Adolf, szabad báró és a szentséges császári és királyi felség hadi tanácsosa, és a mezei pattantusok főfelügyelője és a szentséges császári és királyi felség hadseregének kormányzója;

2. § Betlenfalvi Thurzó György gróf, Árva vármegye örökös ispánja, Magyarországon királyi főasztalnokmester és a szentséges császári és királyi felség tanácsosa;

3. § Kisasszonyfalvi Isvánffy Miklós, Magyarországon főajtónállómester és a császári és királyi szent felség tanácsosa;

4. § Kollonich Szigfrid, a császári és királyi szent felségnek Magyarország dunáninneni részeiben főkapitánya, haditanácsosa és aransarkantus vitéz.

5. § Batthyány Ferencz, Sopronvármegye ispánja, a császári szent felségnek Magyarország dunántuli részeiben főkapitánya.

6. § Monyorókeréki Erdődy Kristóf, moszlavinai örökös ispán, a fenséges Mátyás, ausztriai főherceg, kamarása; mint a béke alkudozásokra kiküldött biztosok:

¹⁷ Székely Oklevéltár V. 124-128. o.

7. § Valamint a nagyságos fejedelem, István, Erdély fejedelme, székelyek ispánja, és a magyarországi részek ura, részéről, ugyanezen béke alkudozásokhoz kiküldött: Illésházy István: Trencsén és Liptóvármegyék ispánja; bedeghy Nyáry Pál; czobor-szent-mihályi Czobor Mihály és Hoffman György, a jelen levelünk rendiben adjuk emlékezetre és jelentjük mindenkinek, a kit illet:

8. § Hogy miután Ő felsége, második Rudolf, Isten kegyelméből mindenkor felséges római császár és Németország, Magyarország, Csehország, Dalmátia, Horvátország és Szlavonia királya, a mi legkegyelmesebb urunk, meg a néhai második Murát és harmadik Mehemet török császárok között a békét, ezek megszegvén, a megindult háboru egész a jelen, tudniillik a leghatalmasabb Hehomát, mostani török császár idejéig, folytonosan tartott:

9. § Ezek a császárok tehát, a hosszas, tudniillik tizenöt éven át tartó, és mindkét részről változó szerencsével folytatott háborutól lesujtott nép iránti szánakozásból kiindulva, önmaguknak és a többi alattvalóiknak is, nyugalmat és csendességet szerezni és a háboruk veszedelmeit valamennyire csökkenteni óhajtván; ismét a béke megujtására szánták el magukat:

10. § A leghatalmasabb török császár, tekintetes és nagyságos Aly basa urat, Buda helytartóját és főkádiját, erre kiszemelvén, a vele itt is, ott is, megtartott különböző egyezkedések és megbeszélések után, végre mindkét részről szigoruan megtartandó következő békefeltételekben állapodtunk meg:

Első feltétel

Hogy a követeknek, mind a két császárhoz a megérkeztével, egyik a másikat kölcsönösen atyjává és fiává fogadja, a mi ezen követség útján történjék.

A második

Hogy mindenféle irásokban, levelekben és vizsgálatokban, illedelmes eljárást kövessenek és egyik a másikat császárnak nevezze és nem királynak.

A harmadik

Hogy a békében, a tatárok és a többi nemzetek is benna foglaltak legyenek és a béke tartama alatt, a keresztyén országoknak és tartományoknak semmi kárt ne tegyenek.

A negyedik

Hogy a két császár között a béke, minden helyre kiterjedjen; főképpen pedig Magyarországra és a régtől fogva ehhez tartozó tartományokra; valamint a két császár alá tartozó más országokra, vidékekre és tartományokra is ugy a tengeren, mint a szárazon; és bele vannak foglalva a nemes ausztriai ház alá rendelt avagy az ettől függő országok is. És, ha a spanyol király is békére lépni kívánna, az ellenünkre nincsen.

Az ötödik

Hogy az összes portyázások teljesen megszűnjenek. Ha valamely esetben rablók támadnának és valamelyik félnek károkat okoznának, az ilyen gonosztevőket szabad legyen fogságba vetni és azoknak fogságban létéről a mások felet értesíteni; a kikkel szemben aztán a törvény útján járjanak el, az előtt

a kapitány előtt, a kinek kapitánysága alatt az ilyen erőszakoskodások történtek; és az elvett dolgokat adják vissza.

A hatodik

Hogy sem titkon, sem nyíltan, sem valamely csellel a várakra törni és azokat elfoglalni, sem azoknak elfoglalását valamely ürügy alatt megkísérelni, sem valamelyik félnek az embereit fogságra hurczolni, sem a gonosz embereknek és a két császár ellenségeinek menhelyet és tápot nyújtani szabad ne legyen. A mit pedig a nagyságos Bocskay urnak engedtek, az a Bécsben kötött béke szerint maradjon.

A hetedik

Hogy a foglyokat, mind a két fél visszaadja és a személyek egyenlősége szerint kicserélje. Ugy, hogy az egyezséghez képest azoknak az urai, mindkét részen, megelégedve legyenek. A kik pedig az övéikkel a váltságdíjra nézve már végeztek, azt megfizessék; a kiket azonban a fegyverszünet alatt fogtak el, azokat ingyen bocsássák szabadon.

A nyolczadik

Hogy a győri generalis kapitánynak, valamint a budai basának (a többiek pedig ettől függenek) és a szlavoniai bánnak, meg a többi dunántúli és inneni főkapitányoknak, a véghelyeken esetleg előfordulható összeütközések és botrányok kikerülése céljából, teljes hatalmat adjanak; hogyha pedig valami nagyfotosságu ügyek merülnének föl, a melyeket ők eldönteni nem tudnának, akkor az ilyenekre nézve mind a két császárt megkeressék.

A kilencedik

Hogy a várakat az ő régi helyeiken ujra építeni és megerősíteni mindenik félnek szabad legyen; de új várakat és erődöket építeni szabad ne legyen.

A tizedik

Hogy a mi részünkről, a török császárhoz ajándékokkal követet küldjenek és nagyságos Murát Zerdár basa a mi fenséges Mátyás főherczegünkhöz, igen kegyelmes urunkhoz, ajándékokkal szintén követet küldjön; és a mikor a mi követeink a béke megerősítése végett Konstantinápolyba érkeznek, a török császár, onnan is, az eddig szokottnál nagyobb ajándékokkal, Prágába a mienkhez követet küldjön.

A tizenegyedik

Hogy Ő császári felsége követe, az igérethez képest, most egyszer s mindenkorra Konstantinápolyba kétszázezer forint értékű ajándékot vigyen.

A tizenkettedik

Hogy a béke a jövő évi január elsejétől számítva, husz évig tartson. És három esztendő multán, egymáshoz mind a két császár tetszése és belátásához képest, ajándékokkal, de az ajándékok kötelező megnevezése nélkül követeket és pedig egyenlő és méltó személyeket küldjön. E husz év tartamába bele kell érteni Ő császári felségének minden törvényes örökösét és utódát, Magyarországnak királyait, továbbá bele kell foglalni testvéreit, sógorait, unokáit és ezeknek a

törvényes örökösait és utódait; s mindezekkel a béke állandó maradjon. Ugyan így legyen és ez értendő a török császár részéről is.

A tizenharmadik

Hogy Tata, a mely a kezünkön marad, fölépíthető és kibővíthető.

A tizennegyedik

Hogy a mikor a császári szent felség követei a portához megérkeznek, a török császártól azt kérhessék, a mit akarnak.

A tizenötödik

A hódoltságban levő falukra nézve abban egyeztek meg, hogy azok a melyek Fülek, Somoskő, Hajnácskő, Dévény, Kékkő, Szécsény, Gyarmat, Palánka, Nógrád és Vácz várakkal, a török hódoltság és járom alól fölszabadultak, ezeknek alávetve, vagy adófizetői jövőre se legyenek; miután ama várak most a mi hatalmunkban vannak, s azokhoz egy bárhol lakó töröknek, vagy spáhinak se legyen semmi joga; se hódoltságra azokat ne kényszerítse. Kivéve azokat a falukat, a melyek Eger bevétele után megszakítás nélkül mindig adófizetők voltak, s a melyek szükségkép hódoltságban maradnak; ezeken kívül az egi tötökök igájuk alá egy falut se hajtsanak.

A tizenhatodik

A mi az Esztergomhoz tartozó részeket illeti, mivel azt a keresztyének a törököktől foglalták vissza, a miképpen azok a faluk abban az időben a törökök járma és birtokában voltak, úgy most és jövőre is alávetve maradjanak. De azokon kívül másokat a törökök hódoltságra ne kényszerítsenek.

A tizenhetedik

A Kanizsa körül fekvő falukra nézve abban egyeztek meg, hogy a budai basa és hasonlóképpen Batthyányi Ferencz ur is, kiválóan alkalmas embereiket küldjék ki, és ezek az oda tartozó falukat vizsgálják meg, vegyék számba és igazítsák ki. Ha a hódoltsági falukban nemesek laknak, vagy azokban házuk van, ezek a törököknek se adót, se dézsmát ne fizessenek és semmi tekintetben adókötelesek ne legyenek; hanem úgy fekvő jószágaikra, mint személyükre nézve teljesen szabadok legyenek. És a kik a törvényes királynak semmit sem fizetnek, azok a törököknek se fizessenek. És a törökök a falukra ki ne szálljanak, hanem jövedelmeiket a falusi birák útján szedjék föl. De ha a birák azt nem teljesítenék, irjanak át azok kapitányainak vagy földesuraiknak, hogy ezek fölhajtsák. Hogyha ily módon sem érnének célra, a felhajtás végett csak akkor szálljanak ki. Ugyanezezen módon a magyarok is.

Mi tehát, a többször említett császári és királyi felségnek, egyben a mi legkegyelmesebb urunknak biztosai és tanácsosai, Ő felségének és kiváltképen a fenséges Mátyás főherczegnek szintén a mi igen kegyelmes urunknak és a nemes egész ausztriai háznak a nevében és személyében kötelezzük magunkat és biztosra ígérjük, hogy Ő császári és királyi felségének, meg ő felségének előbbirt czikkelyeit, a melyek miközöttünk és a leghatalmasabb török császár nevében az elől megnevezett nagyságos Aly basa és Hebil Effendi, budai kádi, között végzésbe mentek, addig a mig azokat a törökök részéről meg nem szegik,

minden pontjaikban és záradékaikban megtartjuk és azoknak a fő Zerdárja, kapitányai és a többi elöljárói is, a kiket illet, szigoruan és sértetlenül meg fogják tartani.

1. § A mely dolgoknak hitelére és erősségére, a kezünk aláírásával és pecsétünkkel megerősített jelen levelünket, mindazoknak, a kiket illet, összesen és egyenként, bizonyágtételül kiadandónak találtuk.

2. § Kelt a Duna és a Zsitva folyók közt levő táborban, az Úrnak ezerhatszázhatodik esztendejében, Szent Márton ünnepén, november hava tizenegyedik napján.

23. A bécsi békekötés (1606)

Mi Mátyás, Isten kegyelméből Ausztria főhercege, Burgundia, Styria, Karinthia, Krajna és Württemberg hercege, Habsburg és Tirol grófja stb. a jelen levelünk rendében adjuk emlékezetre és tudtára mindenkinek a kit illet:

1. § Hogy a császári és királyi szent felség, a mi nagyon tisztelt urunk és testvérünk, a mi különös közbenjárásunkra kegyelmesen hajolván, a nemes Magyarországon támadt mozgalmak és zavargások lecsillapítására nekünk teljes hatalmat adott; a minek következtében a császári és királyi szent felség akkori belső titkos és más tanácsosainak, meg biztosainak a közbejöttével egyezkedés történt és végül megállapodás is jött létre, a melyet mind a két fél biztosai aláírásukkal és pecsétjük reányomásával megerősítettek:

2. § Minthogy azonban tekintetes és nagyságos kismarjai Bocskay István ur és a vele tartó magyarok részéről e fölött bizonyos nehézségek még fentmaradni látszottak; a melyeknek ujólagos megvizsgálására nagyságos illésházi Illésházy István, Liptó és Trencsén vármegyék ispánja, a melléje adott többi nemesekkel, tudniillik: vizeleti Vizelethy Tamással, giletinczi Oztrossits Andrással és nagyapponyi Apponyi Pállal, a kellő fölhatalmazásokkal ellátva ide Bécsbe hozzánk jött:

3. § Annak okáért mi, a nekünk adott és fennebb érintett teljes hatalom alapján, az összes keresztyénség és a béke közjávára és ennek az országnak a fenntartására (hogy saját belső meghasonlása föl ne eméssze és annyi keresztyén vérnek az ontása megkimélve legyen meg, hogy a szomszéd országok és tartományok is a folytonos betörésektől valahára megszabaduljanak és magyarországgal együtt föllélekzelhessenek), kegyelmesen beleegyeztünk és hozzájárultunk ahhoz, hogy ezeket a nehézségeket, a melyek az előbbi egyezkedésből fennmaradni látszottak, ujólag fölvegyék, tárgyalják s azokban véglegesen határozzanak.

4. § Ennélfogva a méltóságos, tekintetes és nagyságos Trautsonn Sixtus Pál, falkensteini gróf, sprecheni és schrofensteini szabad báró, Kaya és Laa ura, Tirol grófság örökös marsalja; niklasburgi, chernahori és biskupiczi Liechtenstein Károly, a morva örgrófság főkapitánya; a Molárd Ernő, reinekki és

drossendorffi szabad báró, az alsó-ausztriai főhercegség kormányzó-helytartója; Preiner Szigfrid Kristóf, stübingi, fladniczi és rabensteini szabad báró, az alsó-ausztriai kamara elnöke:

5. § Monyorókeréki Erdődy Tamás, Moszlavina örökös grófja és Varasd vármegye ispánja, főtárnokmester; bethlenfalvi Thurzó György, Árva szabad és örökös grófja és azon Árvamegye főispánja és főasztalnokmester; ghimesi Forgách Zsigmond, Nógrád vármegye ispánja és magyarországi főpohárnokmester; és neyvolaki Kremberg Ulrik, a császári szent felség belső titkos és más, erre az egyezkedésre kiküldött tanácsosai;

mindkét részről az itt következő módon egyeztek meg.

Az első cikkelyre nézve

A mi tehát a vallás ügyét illeti: erre nézve most a közönséges végzések, sőt még az ezerhatszáznegyedik évi legutolsó törvénycikkely sem állván ellent, miután ez az országgyűlésen kívül és az országalakók beleegyezése nélkül volt hozzáadva és ezért el is törlik, elhatározták:

1. § Hogy tudniillik a szentséges császári és királyi felség az ő korábbi elhatározásához képest (a melyre az országalakók a viszonzásválasziratukban hivatkoznak), a karokat és rendeket, a kik csak Magyarországnak a határain belül élnek, összesen és egyenként, úgy a mágnásoakt és nemeseket, mint közvetlenül a koronához tartozó szabad és kiváltságolt városokat; továbbá a magyarvéghelyeken levő magyar katonákat, az ő vallásközlésében és hitükben soha és seholy megháborítani nem fogja, sem mások útján háborgatni és gátoltatni meg nem engedi.

2. § Hanem az előbb említett összes karoknak és rendeknek az ő vallásuk szabad gyakorlata és használata megengedve legyen, de a római katolikus vallás sérelme nélkül és hogy a római katolikusok papsága, templomai és egyházai érintetlenül és szabadon maradjanak és a melyeket ezekben a zavaros időkben mindkét részről elfoglaltak, azokat kölcsönösen ismét visszaadják.

A másodikra nézve

A korábbi egyezkedés végzése megmarad, hogy a magyarokkal és törökökkel a békesség és kibékítés egyszerre történjék.

A harmadikra nézve

A nádort a legközelebről tartandó első országgyűlésen a maga méltósága fentartásával a régi bevett szokás szerint meg kell választani.

1. § Mivel pedig Ő császári és királyi felsége az összes keresztyénség különböző szükségletei miatt, Magyarországon vagy a szomszédos helyeken nem lakhatik, nehogy az országalakóknak bármiféle ügyeikért Ő felsége távolabbi székhelyére kelljen menniök és azért nagy költségeket tenniök, a hol még a magyar tanácsosok sem lehetnek mindenkor jelen Ő felségének az oldala mellett:

2. § Ezért megállapították és elvégezték, hogy ő fenségének, a magyarországi ügyekben Ő felségétől a végett nem oly régen nyert teljes felhatalmazásánál fogva, a nádor és a magyar tanácsosok útján, a kihallgatásra, előterjesztésre, biráskodásra, végezésre, intézkedésre és rendelkezésre nézve,

mindazokban a dolgokban, a melyek Magyarországnak a fentartására, meg az országalakók nyugalmára és javára szükségeseknek látszanak, az a teljes hatalma és joga legyen, mintha éppen Ő felsége személyesen jelen lenne.

3. § És, hogy a mostani királyi személynök a helyén maradjon; de úgy, hogy ezutánra az ország végzéseihöz képest válaszszaák.

A negyedikre nézve

Az országalakók azt is kéri Ő felségétől, hogy a békésebb idők beálltával a koronát (a többi országok bevett szokásához képest) Magyarországra, Pozsonyba vissza hozzák.

Az ötödikre nézve

A kincstárnokra nézve is, az első egyezkedés megállapodásához képest, megmarad az a czikkely, hogy a kincstárnok, nevezzék őt akár a királyi jövedelmek beszedőjének, akár felügyelőjének, avagy bármi más néven: a többi melléadottakkal együtt, Magyarország kormányzásának semmi ágába bele ne elegendjék; hanem csupán a királyi és koronai jövedelmekre ügyeljen.

1. § Sőt inkább végzésbe tették, hogy ezutánra mindenkor született magyarokat és világiakat válaszszanak; valamint, hogy a közadókhoz is adóbeszedőkke vagy adókivetőkke az országalakók az eddigi szokás szerint azokat választhassák meg, a kiket akarnak.

2. § A mi a két főtisztelendő urat, tudniillik az egri és a váradi püspököt illeti, ezek mindaddig, míg peres ügyüket eldöntik, avagy másképp kiegyenlítik, az országtól távol maradjanak.

3. § Maradjon meg az a már előbb végzésbe ment czikkely is, hogy a szentséges császári és királyi felség méltóságán és hatalmán semmi csorba ne essék; és belátásától függjön, hogy püspökké azokat válaszsza, a kiket akar. Mindazonáltal a tanácsba másokat, mint azokat, a kiknek püspöki egyházaik vagy egyéb püspöki jogaik vannak, ne bocsássanak. És arra, hogy ezek között is azok, kik nemes vérből származva arra alkalmasak, a mint eddigelé, úgy jövőre is, a többiek fölött különös tekintetben részesüljenek, Ő császári és királyi felsége kegyelmesen ügyelettel fog lenni.

4. § A miket pedig a püspököknek vármegyei ispánságára nézve részletesen előadnak, hogy vajjon az ilyen egyházi személyek világi méltóságokat viselhetnek-e, erre nézve a király és az országalakók a jövő országgyűlésen határoznak.

5. § De a prépostságok és az apátságok a mai állapotukban maradjanak, úgy a mikép alapítva voltak.

6. § És mivel ezen czikkely függelékében Modor, Szent-György és Bain mezővárosok föl vannak említve, hogy tudniillik ezeknek a főpapok, mágnások, nemesek, karok és rendek közt ülésük és szavazatuk lehet-e? ezt az egész ügyet is Ő felsége, valamint az ország karai és rendei további megfontolása és elhatárolása végett a legközelebb jövő országgyűlésre halasztják.

7. § Fekvő jószágokat pedig a szentséges császári és királyi felség, Ferdinánd király ezeröttszáznegyvenkettedik évi közönséges végzéseire képest községeknek ne adományozzon.

A hetedikre nézve

Az előbbi egyezkedés megállapodásához képest megerősítik azt a czikkelyt is, hogy a szent székek megmaradjanak.

1. § Ha pedig azokba valamelyes visszaélések férkőztek volna be, azokat a legközelebbi országgyűlésen Ő felsége és az ország rendei előtt, előterjeszhetik, szabályozhatják és kijavíthatják.

2. § A hol a dézsmákra s az ezek körül való visszaélésekre voantkozó panaszokat is, a király és az országlakók hasonlóképpen ki fogják egyenliteni.

A nyolczadikra nézve

A magyarok abba, hogy a jezsuitáknak Magyarországon fekvőjószágai és birtokjogaik legyenek, bele nem egyeznek. De Ő felsége a jogaihoz ragaszkodik.

1. § Az adománylevelek záradékait illetőleg, az adományozások, az ország dekretumai és a régóta bevett szokások értelmében történjenek.

A kilencedikre és tizedikre nézve

A szentséges császári és királyi felség, Magyarországot és ennek kapcsolt részeit, ugymint: Szlavóniát, Horvátországot és Dalmátiát, született magyarok és a neki alávetett, meg hozzá tartozó nemzetbeliek birtoklása mellett fogja uralma alatt tartani.

1. § Továbbá ugy a nagyobb, mint a kisebb országos tisztségeket, még a külföldieket is, valamint a véghelyi tisztartóságokat a magyar tanácsból, valláskülönbség nélkül, magyaroknak és a hozzá tartozó alkalmas nemzetbelieknek fogja adományozni.

2. § De ha Ő császári és királyi felségének ugy fog tetszeni, a dunai részeken két véghelynek a tisztartóságát, belátása szerint, az Ő felsége szomszédos tartományaiból való jól érdemesült külföldieknek is adományozhatja.

A tizenegyedikre nézve

Ez a czikkely a nádorra nézve, a harmadikban már elintézés nyert.

1. § Azt adván hozzá: hogy a panaszkodók az ő bántalmaik orvoslását a törvény útján keressék, és törvényes idézés meg a törvény rende szerint való elmarasztalás nélkül senkit se büntessenek.

2. § És azt sem mellőzvéen el, hogy az ország decretumait, a melyek ezeknek a zavaroknak a tartamán, a különböző országos végzések által, több helyütt, az ország régi törvényeivel ellentétbe jöttek, a legközelebbi országgyűlésen az ezeröttszázötvenedik és ezeröttszázötvenharmadik, meg az ezeröttszázhatvanharmadik évi végzésekhez képest kijavítsák.

A tizenkettedikre nézve

1. § Illésházy Istvánnak és feleségének a peres ügyét egyenlitsék ki és elégítsék ki őket.

2. § A Dobó örökösök ügyében a megegyezés Priny Zsófia, mint elsőrendű örökös utján, Ő felségével megtörtént.

3. § Homonnay György az ország közönséges végzése alapján volt elmarasztalva; de hogy a kamara az ítéletet idő előtt végrehajtotta, az Ő felségének föl nem róható; mindazonáltal jövőre minden ítéletet a kellő módon és az ország decretumai értelmében kell végrehajtani.

4. § Zólyom és Dobraniva várakat Dersffy Ferencznek és Miklósnek s ugyszintén a Dersffy feleségének és örököseinek a szentséges császári felség ideiglenes átruházása alapján, vagy visszaadják, vagy pedig az átruházási összeget nekik vissza fizessék.

5. § Belgiojoso generális Bánffy Dénestől tizennégyezer tallért kapott, ennél fogva Ő felsége őt vagy fekvő jószágokkal vagy pénzzel fogja kielégíteni.

6. § Minthogy pedig a Balogh-féle fekvő jószágokat az örökösök Ő felségétől pénzzel önkéntesen visszaváltották, ez a dolog semmi helyrehozásra nem szorul; mert az nem sért, a mi saját akaratból történik.

7. § A Récsei és Bohonitzi, meg a Deregnyei birtokok ügyét, a legközelebb jövő országgyűlésen, az ország rendes birái előtt, a rendestől eltérő törvényes uton kell megvizsgálni.

8. § A kállói fekvőjószágokat örököseiknek Ő felsége már előbb átengedte és visszaadta.

9. § A Pelény, Meleg és Csapi fekvő jószágok ügyét az ország rendes birái az országgyűlésen, a rendestől eltérő törvényes uton vizsgálják meg.

10. § Mágóchy Ferenczet és Homonnay Bálintot méltóztassék Ő felsége a Regétz vára iránti kereset alól fölszabadítani; miután ezek a fiörökössel: Alaghy Ferenczczel máskülönben is már kiegyeztek.

11. § Kassa szabad város, a régi királyoktól neki adományozott fekvő jószágokat, szabadon és a régi módon, megtartsa és birtokolja.

12. § A Telegdi fekvő jószágok ügyét, a jövő országgyűlésen, az ország rendes birái, a rendestől eltérő törvényes uton vizsgálják meg.

13. § Nádasdy Tamást a szentséges császári felség sem házasságára, sem fekvő jószágaira nézve törvényesen háborgatni nem fogja.

14. § Hasonlóképpen Makowitza várára nézve, Ő császári és királyi felsége, Rákóczy Zsigmondot és a Balassa családot sem háborítja meg.

15. § Bánffy Gáspár özvegyét, a kit Bánffy Kristóf és György mindenétől megfosztott, előbbeni állapotába kell visszahelyezni.

16. § Igy Balassa Zsigmond is, a ki az igazság és a természeti törvény ellenére, anyjának apáról való hugát és saját apjáról való fitestvérét is fogságba ejtette és minden ingó és ingatlan javaiktól megfosztotta; azoknak az ő összes elvett, ugy ingó, mint ingatlan javaikat, azonnal visszaadja; a mit ha meg nem cselekednék, a kifosztott fölperesek idézzék őt a legközelebbi országgyűlésre és az ország rendes birái, ezt az ügyet, rendkívülig azonnal fölvegyék, megvizsgálják és az ország decretumai szerint itéljenek.

A tizenharmadikra nézve

Mínt hogy az efféle elvett és elpusztított ingó javaknak a visszaszerzése az ilyen zavaros időkben lehetetlennek látszik; ennél fogva a közbéke javára, a kárvallottakat innen is, túl is, a feledésnek adják át.

A tizennegyedikre nézve

Mínekutána a Bocskay urtól kiadott némely adománylevelek egyeseknek a helytelen tájékozása következtében, az országnak legnyilvánosabb kárára, mások pedig különböző módon keltek; ezért Magyarországon a közjó és a békesség, meg a barátság kölcsönös fentartása érdekében szükségképpen kívánatos, hogy az országglakók azokat az adományokat a legközelebb jövő országgyűlésen közös akarattal megvizsgálják; és a melyeket föntartandóknak ítélnék, azok érvényben maradjanak.

1. § Az ideiglenes átruházások pedig, meg a fekvő jószágok, a melyeket vagy Bocskay ur vagy Illésházy István elzálogosítottak, addig erejükben maradjanak, a míg az országglakók azokkal a közönséges országgyűlésen foglalkozni fognak és azokat, a kik pénzt adtak, kielégítik; ezutánra pedig semmiféle ideiglenes átruházások, semmi czim és ürügy alatt ne történjenek.

2. § A Bocskay ur részéről történt nemesítések érvényüket megtartsák, de úgy, hogy erre nézve a leveleket a közönséges országgyűlésen fölmutassák, hogy az illetőknek a nemessége tudva legyen, nehogy e tekintetben a törvények ellen vétés történjék.

3. § Mínt hogy pedig a legközelebb Kassán tartott gyűlésen, a Bocskay urral tartó országglakók azt végezték, hogy azok, a kik a legközelebb jövő Szent Jakab napjáig, hozzá és az ő párthiveihez nem csatlakoznak, minden fekvő jószágukat és birtokjogaikat elveszítsék: elhatározták tehát, hogy ez a végzés teljesen megszűnjék és érvénytelenné legyen.

A tizenötödikre nézve

Ezt a cikkelyt is, az előbbi egyezkedés megállapodása szerint erősítik meg: tudniillik, hogy a magyarok azokat a fekvő jószágokat és várakat, a melyeket a külföldiekre ideiglenesen átruháztak, ezeknek a pénze visszaadása mellett és Ő felsége bejegyzésével, szabadon visszaválthassák.

1. § A szabad városok kiváltságait pedig (a melyeknek élvezetében voltak) fenn kell tartani és azokkal jövőre minden megkülönböztetés nélkül, úgy a magyar, mint a német és cseh lakosok, egyenlő joggal éljenek.

2. § Az ellenükben való panaszokat pedig a legközelebb jövő közönséges országgyűlésen meghallgassák és az országglakók, vagy az ország bírái ítéletesen elbírálják.

A mi Bocskay ur személyét és az ő kielégítését illeti

Erdélyhez, a magyarországi részekkel, a melyek Báthory Zsigmond birtokában voltak, átmegy Tokaj vára is, ennek a mostani összes tartozékaival, meg a Tiszán innen és túl levő két egész vármegyével: Ugocsával és Bereggel együtt; hasonlóképen Szatmár erőssége is a régi határaival és ugyanezen Szatmár vármegyével együtt.

1. § Ő császári és királyi felsége pedig belegeyzik abba, hogy Bocskay ur, azt a két mezővárost: Kereszturt és Tarczalt, a melyek Rákóczy Zsigmondnál és Thököly Sebestyénnél zálogban vannak, visszaváltsa és a régi szokáshoz képest mint Tokaj várához tartozókat birtokolhassa.

2. § Az egi dézsmák, a Tiszán tul, valamint az összes többiek is, hasonlóképpen a Tiszán tul, maradjanak Bocskay urnak; a Tiszán inneniek pedig Ő császári és királyi felsége számára szedjék.

3. § És ezek öröklési jogon mennek át ugyan Bocskay ur birtokába, de ha fiu ágon a saját ágyékából és törvényes házasságból nemzett leszármazói nem lennének, akkor mindazok, a miket neki átengedtek, önként Magyarország törvényes királyára és következésképpen az ország koronájára szálljanak, ugy, hogy a vérrokonai vagy sógorai és ezek örökösei közül senki, se a fejedelemségre, se a Bocskay urnak átengedett tartományokra és vármegyékre, soha semminemü joghatóságot ne követelhessen.

4. § Hogyha pedig leánygyermeke maradna, ennek az ország végzéséhez képest, a leánygyeddal meg kell elégednie, vagy belenyugodnia abba, a miben Ő felsége Bocskay urral megegyezik.

5. § Liszka mezőváros, a régi alapítás értelmében, a szepesi prépostsághoz tartoznék ugyan, de átmegy Bocskay urnak addig, a mig vele más kiegyenlítés és egyezkedés történik.

6. § Kassának és a többi felsőmagyarországi részeknek a kormányzata, ugy a miképpen a közönséges törvénycikkelyben végezték, a magyaroké legyen.

7. § Az egi káptalan ellátására nézve pedig biztos és alkalmas helyről, ha Kassán nem lehetne, Ő császári és királyi felsége és az országalakók, a jövő országgyűlésen fognak gondoskodni.

8. § A czimezést illetőleg: az a czim illeti meg őt meg, a mely Báthory Zsigmondnak volt: ugyanis, hogy magát "birodalmi és erdélyi fejedelemnek, székelyek ispánjának és a magyarországi részek urának nevezhesse"; hasonlóképpen a nemzetségiék és egyéb szerzetek mellett. Erdély czimét is viselhesse, a melyet Báthory Zsigmond viselt.

9. § Beiktatása a tartományba és az Ő felségétől átengedett részekbe, az Ő felsége biztosai utján történjék, mihelyest Bocskay ur és az ő párthivei mindeneket helybenhagytak.

10. § A mikor az erdélyieknek az Ő felsége iránt tett hűségi esküjök alól való feloldozásuk is megtörténik.

11. § De Bocskay ur is megigéri gondoskodását arról, hogy azok a régi helyes utra visszatérjenek.

12. § Valamint hogy a követeket is, azokból a vármegyékből, a melyek Magyarországhoz tartoznak, a Magyarországon tartandó közönséges országgyűlésükre fogja küldeni és menesztetni.

13. § Elvégezték azt is, hogy a mágnás urak és a nemesek mindkét részről, ugy az Ő felsége, mint a Bocskay ur részéről, az összes fekvő jósaikat

és birtokjogaikat ugy a Tiszán tul, mint azon innen, szabadon birtokolják és azokat a korábbi uraiknak és birtokosainak visszaadják.

14. § Hasonlóképpen, hogy Szokolcza szabad várost, meg a többi várakat: Sasvárt, Holicsot és Berencset és bármely másokat, a melyek Magyarországhoz tartoznak, a korábbi birtokosoknak visszadják.

15. § És hogy a vármegyék törvényes ispánjai és szolgabirái előtt és ugyszintén a nyolcados törvényszékeken is, a maga jogát mindenki kereshesse.

16. § Továbbá, hogyha a gonosztevők, avagy Ő felségének, vagy más országglakóknak a tisztviselői és sáfárai, károkat és gonoszságokat elkövetve, Erdélybe, vagy az ehhez kapcsolt részekbe szöknének át; akkor az ilyeneket az Ő felsége megkeresésére, vagy bármelyik országglakó panaszára, ott minél előbb törvény elibe állítsák és a kártételért az ország decretumai értelmében megbüntessék; a szentséges császári és királyi felség részéről is ugyanez fog történni.

17. § Megállapították azt is, hogy ennek a békének a végzéssé válása és a végzésnek megerősítése után, mindeneket végrehajtsanak, és a fennebb említett összes várakat, erősségeket, szabad és mezővárosokat, falukat és bármiféle egyéb birtokokat (kivéve a jelen békekötés alapján, a Bocskay urnak átengedettek) Ő felségének és az országglakóknak, meg az előbbi uraiknak és birtokosaiknak a kezébe mind visszaengedjék és átadják; leszámítva az adományokat és a zálogos fekvő javakat, a melyek felől az országglakók fennebb, a 14-ik cikkelyben végeztek.

18. § A mi pedig Ő felségének a hiveit, név szerint: Kornis Boldizsárt és Sennyey Pongrátot, meg a többi összes erdélyieket illeti, a kik hűségük és a szentséges császári és királyi felség iránt tett esküjök miatt Erdélyben fekvő jószágait elvesztették, minthogy ezek a cselekedetükkel, mindenki előtt méltán inkább dicséretre, mint valamely büntetésre érdemesek; a Bocskay ur párthiveinek pedig mindenüket visszabocsátják és a megtörtént dolgokat a feledésnek adják át, ő fensége tehát kegyelmesen azon van és azt kívánja, hogy a Ő felsége hivei is ugyanazt az igazságot érezzék és tapasztalják és hogy a fekvő jószágait ezeknek is visszaadják, a melyeket akár önmaguk, akár mások útján birtokolhassanak, akár pedig illő árban szabadon eladhassanak és elidegenithessenek.

19. § Ezenfelül Bocskay ur kijelenti, hogy a nagyvezértől neki ajándékozott koronát, nem a király és Magyarország, meg ennek régi koronája kisebbitésére fogadta el.

20. § Végül azt is elvégezték, hogy azokat a kölcsönöket, a melyeket a szentséges császári és királyi felségnek a biztosai, Ő felségének a szükségleteire az erdélyiektől fölvettek, Ő császári és királyi felsége fizettesse vissza vagy pedig engedje meg, hogy azoknak a keresményéből, avagy a harminczadokból lassanként töröltessenek.

21. § Mindezeket ekképpen kiegyenlítvén és összeegyeztetvén, az van hátra, hogy mindazok, a kik Bocskay urral tartottak, a hűségéről, amelyet neki

fogadtak, lemondva: ismét a szentséges királyi felség, mint törvényes királyuk kegyelme és hűsége alá visszatérjenek és fogadtassanak. És mostantól fogva jövőre, a császári és királyi felség és ennek törvényes magyar király utódai iránt tartozó hűségtől (az ország jogainak és szabadságainak épségben hagyása mellett) soha el ne hajoljanak.

22. § A mi, hogy annál könnyebben megtörténjék és örökké megmaradó erőt nyerjen, és hogy maguk a Bocskay urat követő magyarok is efelől biztosított, nyugodalmas és csendes lélekkel legyenek; Mi, a szentséges császári és királyi felségtől nekünk adott teljes hatalomnál fogva, mindazokra nézve összesen és egyenként, a kik ily módon a szentséges császári és királyi felséggel kibékültek, mindazokat, a miket ezek az ezerhatszáznegyedik évi október tizenötödik napjától kezdve mostanig tettek és elkövettek, kegyelmesen feledésnek engedjük át; úgy, hogy az öldökléseket, rablásokat, váraknak a kifosztását, szabad és mezővárosoknak az elvételét, faluknak és majoroknak az elfoglalását és általában az összes erőszakos cselekvényeket, a melyeket ez idő alatt véghezvittek és elkövettek semmiféle állásu, állapotu, rendü és rangu embernek (ide nem értve a fent kivetteket) be ne tudják, hanem mindazok teljesen és egyszerűen feledésbe menjenek és azokért soha többé senkit, semmiféle keresett ürügy és szín alatt, se a császári királyi felség és utódai: Magyarországnak törvényes királyai, se maguk a megkárosított országglakók, egyik a másikat, nyíltan vagy titokban, a törvény útján vagy azon kívül, önmaguk vagy mások útján meg ne háborítsanak vagy másképpen se terheljenek.

23. § Sőt inkább mindezek, mindannyian, a mondott idő alatt elkövetett cselekvényeikre nézve, mindenféle fölperesektől, ügyvédektől és perlekedőktől, a bíróság előtt és azonkívül, szabadok és teljesen fölmentettek legyenek és ilyeneknek tartassanak; és őket egy rendes bíró is, semmi módon el ne ítélhesse és elítélni ne merészelje, kivéve azokat a számadástételre kötelezetteket, a kik Ő császári felségének és a többi uraknak, meg nemeseknek a szolgálatában állanak, a kiket ezen kivételnél fogva mindenesetre számadástételre szorítsanak. Ha pedig úgy találnák, hogy az ilyen jövedelmeket, úgy Ő császári felségétől, mint az országglakóktól fegyverrel és erőszakkal vették el, ez esetben az ilyen jövedelmeket visszatéríteni nem tartoznak.

24. § És ha a Bocskay urat követő említett magyarok közül valaki, akármely várat, erősséget avagy erődítményt önként vagy akarata ellenére, a magyarok kezébe adott volna, vagy külföldieknek, törököknek, tatároknak a segítségét maga mellé véve, Ő császári királyi felségének vagy a magyaroknak, avagy a szomszéd tartományoknak is, károkat okozott volna; hasonlóképpen, ha szabad városokat, bányákat, mezővásárokat, majorokat, falukat, taksákat, adókat és jövedelmeket, akármi névvel nevezetteket, beszédett, vagy a maga részére lefoglalt volna, ez is úgy, mint a fent nevezettek, fölmentve legyen, úgy mindazonáltal, hogy ezutánra minden efféléktől végképpen tartózkodjék.

25. § A minek sikeresebb hatályosulása tekintetéből végre elhatározták, hogy azok a magyarok, a kik Bocskay urral tartottak, mindezeknek az elvégzése

és megerősítése után, az annak tett esküt, kötelezettséget és összeköttetést minél előbb valósággal fölmondják, azoktól elálljanak és magukat fölszabadítsák, maga pedig Bocskay ur soha és semmi időben ezeket magával szemben kötelezetteknek ne tekintse, sőt inkább a neki tett eskü alul tettleg föloldozza, és fölmentetteknek kijelentse.

26. § Hogy pedig mindezek annál nagyobb és hathatósabb erőt nyerjenek és a Bocskay ural tartóknak a szívében a bizalmatlanságnak minden csirája gyökeresen megsemmisüljön és hogy ez az egyesség és kibékülés annál állandóbb legyen; a szentséges császári és királyi felség, az erre nézve szerkesztett és kiadott oklevelével erős ígéretet fog tenni és a mellett Csehország, az ausztriai főhercegség, a morvai örgrófság, a sziléziai hercegség és a fenséges Ferdinánd főherceg is a styriai hercegséggel együttesen biztosítékot fognak nyújtani afelől, hogy a szentséges császári és királyi felség ezt a kibékülést a magyarokkal, minden részében, sértetlenül meg fogja tartani; valamint a szomszéd országok és tartományok sem fognak semmi olyast elkövetni, a mi a szomszédság jogát sérthetné.

27. § Éppen így viszont Magyarországnak s a hozzátartozó tartományoknak és vármegyéknek az országlakói is, a császári és királyi felség s ennek utódai, mint Magyarország törvényes királyai iránt, az ország közönséges végzéseikhez képest, magukat örökös hűségre és engedelmességre kötelezik: és hogy (az ország jogainak és szabadságainak mindenkor épségben maradása mellett) soha elszakadást, föllázadást, felkelést, a közbéke megzavarását, a szomszéd tartományokba való betörést és pusztítást, belső és külső összeesküvést; töröknek, tatároknak avagy bármely ellenségnek Magyarországra és a szomszéd tartományokba való behozását, Ő császári és királyi felsége és a közjó ellenére magán összejöveleket tervezni nem fognak és semmi keresett szín és ürügy alatt megkísérteni sem fognak.

28. § Sőt inkább a régi kötésekhez és szerződésekhez képest, úgy a magyarok, mint a szomszédos tartományok, a jó szomszédságot és kölcsönös szeretetet éleszteni és a keresztyének között innen is, tul is a szabad érintkezést mindenekben fenntartani fogják. Valamint hogy a szomszédság fenntartására és mindazokra nézve, a melyek szükségeseznek látszanak a magyarok és viszonzásul akármelyik szomszédos tartomány számára, kölcsönösen, külön oklevelüket ki fogják adni.

29. § És ha a törökkel tisztességes békét kötni nem lehetne s maguk a törökök olyan feltételekhez ragaszkodnának, avagy olyanokat ajánlanának, a melyek Magyarországra és a szomszéd tartományokra károsak és veszedelmesek lennének; hogy akkor ellenében, mint az összes keresztyénség és a haza közös ellenségével szemben hűségüknek a bebizonyítására és az ország decretumaihoz és végzéseikhez képest, egyesített erővel s a szentséges császári felség hadaival együttesen, hasonló buzgósággal, készséggel és minden szabadkozás nélkül fognak eljárni.

30. § Ha pedig ellenkezőleg történnék, az ellenkezőt cselekvők azonnal örökös hűtlenség bűnébe essenek.

31. § Történtenek ezek és végzésbe mentek Bécsben, Ausztriában, az ezerhatszázhatodik évben, június hava huszonharmadikán.

Mátyás, Trautson Pál Sixtus, Molárd Ernő, Erdődy Tamás, Moszlavina örökös grófja, ghimesi Forgách Zsigmond, Liechtenstein Károly stb. Preiner Szigfrid Kristóf és Thurzó György, Árva örökös ispánja; Krembergh Ulrik, Illésházy István, Vizkelethy Tamás, Osztrosith András, Apponyi Pál.

A magyaroknak, a csebek sat. részére adott levele

Mi, ghimesi Forgách Ferencz, nyitrai püspök és e helynek örökös ispánja és Magyarország kancellárja; Náprágyi Demeter, veszprémi püspök és e helynek ispánja; Radovics Péter, váci püspök és Lépes Bálint, tinnini püspök:

1. § Monyorókeréki Erdődy Tamás, Moszlavina és Varasd vármegye örökös főispánja, főtárnokmester; bethlenfalvi Thurzó György, Árva örökös grófja és ezen Árva vármegye főispánja, főasztalnokmester; kisasszonyfalvi Istvánffy Miklós Magyarország alnádora, főajtónállómester, ghimesi Forgách Zsigmond, Nógrádmegye ispánja, magyarországi főpohárnokmester:

2. § Révay Péter, Turóczvármegye ispánja; Dóczi András, Barsvármegye ispánja; zombori Lippay János, királyi személynök és a szentséges császári és királyi felség tanácsosai:

3. § Batthyáni Ferencz, Sopronvármegye ispánja és Magyarország dunáninneni részeinek főkapitánya, Zrinyi Miklós, örökös gróf és Zalavármegye főispánja; Kolonits Szigfrid, aranyssarkantyus vitéz és az említett szentséges császári és királyi felségnek hadi tanácsosa és Magyarország dunántuli részeinek generálisa, meg az ujbáryi véghelynek főkapitánya; rimaszécsi Széchi Tamás; buzini Keglevich János, hasonlóképpen buzini Keglevich György, gyarmati Balassa Imre, Turóczi Benedek; gersei Petheő György; Szombathelyi György, Mosonvármegye alispánja; Kéry Ferencz, Zólyomvármegye alispánja; Thury Ferencz; az ujbáryi véghely alkapitánya; Megyeri Imre; Koháry Péter; Cziráky Mózes, királyi ügyek igazgatója; valamint Dalmát- és Szlavonország követi és küldötti: Merniauchich Kristóf, az említett országok al-bánja és Kitionich János, mint ő fenségétől az ő felsége részére meghivottak.

4. § Továbbá: Mi illésházi Illésházy István, Trencsén és Liptó vármegyék ispánja, Magyarország országbirája és az említett császári és királyi szent felség tanácsosa; Mágocsy Ferencz, Tornavármegye ispánja; homonnai Drugeth György, Ungvármegye ispánja; bethlenfalvi Thurzó Szaniszló, Szepesvármegye örökös ispánja; Tököly Sebestyén; Hoffmann György; mladsovich Horvát Péter; giletinczi Ostrosith András; vizkeleti Vizkelethy Tamás; nagyapponyi Apponyi Pál, az István fejedelem ur és a vele tartó magyarok részére ide Bécsbe

követekül küldve, a jelen levelünk rendében adjuk emlékezetre és jelentjük mindenkinek, a kit illet:

5. § Hogy miután Magyarországon, az előbbi időkben támadt belső mozgalmak lecsillapítása céljából, egyrészt a szentséges császári felség, a mi legkegyelmesebb urunk, és másrészt István fejedelem ur és a vele tartó magyarok között, a fenséges fejedelem: Mátyás ausztriai főherceg ur és egyben a mi igen kegyelmes urunk, az Ő felsége által neki adott teljes hatalmánál fogva, az ügyet végre a kibékülés biztos alakjába juttatta, a melyet ugyanis a közelebbi múlt június hónap huszonharmadik napján, úgy ő felsége és az arra mindkét részről kiküldött biztos urak aláírásukkal és pecsétükkel elláttak, mint Ő felsége is, a jelen év augusztus hava hatodik napján megerősített:

6. § Mi tehát, a felül megnevezettek, a kik egymás között most kiegyeztünk, nemes Magyarország és az ehhez kapcsolt részek összes karainak és rendjeinek nevében, szabadon, önkéntesen, komolyan elhatározott szándékkal ígérjük, fogadjuk és kötelezzük magunkat, hogy ezt az Ő felségével és a szomszédos országokkal meg tartományokkal megkötött békét, úgy mi és Magyarországnak az említett összes karai és rendei, meg az ehhez kapcsolt részek, valamint azoknak utódai és maradékai is, minden részben sértetlenül meg fogjuk tartani.

7. § Sőt inkább, a régi kötésekhez és szerződésekhöz képest, (a melyeket jelen levelünkkel megújítunk és mintha soha sérelmet sem szenvedtek volna, az előbbeni állapotba visszahelyezünk) a jó szomszédságot és kölcsönös szeretetet irányokban örökre ápoljuk és a keresztyéneknek érintkezését itt is, ott is, mindenki részére fenntartjuk; éppen úgy, mintha mindazokat Magyarország közönséges országgyűlésén tárgyalták volna el.

8. § A melynek hitelére és bizonyására a jelen levelünket kezünk aláírásával és pecsétünkkel megerősítve, Csehország és az abba keblezett tartományok, a morva őrgrófság, a sziléziai hercegség, valamint az alsó és felső Lausicz őrgrófságok karainak és rendjeinek a jövő biztonságuk és bátorságba helyezésük kedvéért kiállítandónak és kiadandónak találtuk.

9. § Kelt Bécsben, Ausztriában, az ezerhatszázhatodik év szeptember hava huszonharmadik napján.

10. § Következik: 19 kisebb pecsét és 36 aláírás.

A cseheknek sat. a magyarok részére adott levele

Mi, báró Sternberg, Becchina és Sedlecz ura, a szentséges császári és királyi felség tanácsosa és Csehország főkamaraása; ifjabb Szazava melléki hradecki és lovositz báró Waldstein Ádám, a szentséges császári felség tanácsosa, kamarása és a cseh királyi felség udvari marsallja; strakonitz báró Lobkovitz Máté, Diepold Poppel, a szentséges császári és királyi felség tanácsosa, és a csehországi prioratusnak főmestere; zinkovai és zitinai, klenovehoi és jenoviczi János, a szentséges császári és királyi felség tanácsosa és Csehország főjegyzője;

choltitzi Gerssdorff György, a császári és királyi szent felség tanácsosa; és vlassimi és somossini Kralovitz Vostrovetz János, a császári és királyi szent felség asztalnoka; nemes Csehország karainak és rendeinek küldöttei:

1. § Nikolsburgi Liechtenstein Károly, Veltsperg, Baumgarten, Eissgrub, Plumbau, Prosnitz, Ansov és Czernahor ura, a császári és királyi szent felség belső tanácsosa és a morvaországi őrgrófság főkapitánya; Strovizavi és Oen melléki neuburgi gróf Salm Veykard, a császári és királyi szent felség tanácsosa; hodiczi, plavetzi és rudotzi Hodiczky György; zdaunkachi, fstarovaneczi és zdietini Zaubeg Vilmos, a morvaországi őrgrófság főjegyzője; zachradeczi és budiskoviczi Zachradeczky Venczel; golcziáni és klabersdorffi Golcz Gunther, mint a morvaországi őrgrófságból való követek.

2. § Vartenbergi, penzlini, militschi, ronawi és drumbi Malczan Joachim szabad báró, a császári és királyi szent felség tanácsosa; raszbóri és przbóri Frigyes, a nagyméltóságú brandenburgi választó fejedelem tanácsosa, és a karnowi hercegség főkapitánya; Henschel Kristóf, jogtudor, vratislavi ügyész, és a vratislavi hercegség, s az ahhoz csatolt kerületek alkanczellárja; mint a felső és alsó sziléziai hercegségből való követek.

3. § Elstrai Ponikaw Fábian János, a felső lausitzi tartományfőnökök seniora; és Kindler Zsigmond; Zittau városi titkár, mint a felső őrgrófságból való követek; és ambtitz Lóben Miksa, tartományi királyi törvényszéki elnök; és Gastó Ábrahám, Gube városi ügyész és tartományi törvényszéki ülnök, mint az Alsó-Lausitzból való kiküldöttek; adjuk ezeknek rendében emlékezetre, jelentvén mindenkinek, a kiket illet:

4. § Hogy miután Magyarországon az előbbi időkben támadt belső mozgalmak lecsillapítása céljából, egyrészt: a szentséges császári és királyi felség a mi legkegyelmesebb urunk és másrészt: tekintetes és nagyságos kismarjai Bocskay István ur és az őt követő magyarok között, a fenséges fejedelem: Mátyás, ausztriai főherceg ur, igen kegyelmes urunk, az Ő felségétől neki adott teljhatalomnál fogva, az ügyet végre a kibékülés biztos alakjába juttatta, a melyet ugyanis a közelebbi múlt június hónap huszonharmadik napján, ugy ő fensége és az arra mindkét részről kiküldött biztosok aláírásukkal és pecsétökkel elláttak, mint Ő fensége is ezen év augusztus hava hatodik napján megerősített:

5. § Mi tehát a mi fölebbvalóinknak, a csehországi és az abba keblezett tartományok rendeinek nevében és tőlük nyert felhatalmazás alapján és a tisztelettel említett szent felség beleegyezésének és hatalmának a hozzájárulásával, szabadon és önkéntesen, fogadást teszünk és az említett Bocskay urat és Magyarországnak, meg Erdélynek az összes karait és rendeit biztosítjuk, hogy a szent felség a magyarokkal megkötött ezt a békét, minden részében, nemcsak sértetlenül meg fogja tartani, hanem a nemes Csehország és az ebbe keblezett tartományok karai és rendei is, a magyarok ellen semmi olyasmit, a mi a szomszédság jogát sérthetné, megkísérelni nem fognak.

6. § Sőt inkább a régi kötésekhez és szerződésekhöz képest (a melyeket a jelen levelünkkel megújítunk és az előbbeni állapotukba visszahelyezünk, úgy, mintha azok soha sérelmet sem szenvedtek volna) a jó szomszédságot és kölcsönös szeretetet őszintén táplálni és a keresztyének között, itt is, amott is, a szabad érintkezést mindenki részére fenntartani fogjuk; éppen úgy, mintha mindazokat Csehországnak, a morvaországi őrgrófságnak, a sziléziai hercegségnek, valamint a felső és alsó lausitzi őrgrófságnak a közösleges országgyűlésén tárgyalták és határozták volna el; csakhogy a magyar nemzet is, az e végből nekünk különösen kiadott levele értelmében, ugyanazt tegye.

7. § A minek erősségéül a jelen levelünket, a pecsétünk reá függesztésével, megerősítettük.

8. § Kelt Bécsben, Ausztriában, az üdv ezerhatszázhatodik évében, szeptember hava tizenhatodik napján.

24. Bocskai István végrendelete (1606)

Én Bocskai István, Istennek kegyelmességéből Magyarországnak és Erdélynek fejedelme, székelyek ispánnya. Noha testemben a Szent Istennek látogatásából ennyi időtől fogván való betegségem miatt erőtlen voltomat esmérem, de elmémben és lelkiismeretemben csendes lévén s meggondolván az halálnak minden rendeken személy válogatás nélkül való uralkodását és annak órájának bizonytalan voltát, ilyen testamentom tételemet rendelem meghitt lelkipásztorom és igaz idvességre tanítóm Alvintzi Péter uram előtt, Eörvendi Pál uram tanácsink s kincstartónk előtt és Péchi Simon deák meghitt belső secretariusom előtt:

Igaz keresztyény hitemről először és vallásomról, mellyel idvességemre az én kegyelmes Istenemnek, Teremtőmnek tartozom: ilyen vallást tészek: hogy vallom az Atyát, Fiát, és Szent Lelket, a tellyes Szent Háromságot egy bizony Istenségben lenni, és az egy Ur Jézus Krisztusnak érdeméért minden bűnömnek bocsánattját, és noha ifjúságomtól fogva minden életemet, mind ő Szent Istensége, mind az emberek előtt jó lelki esmérettel igyekeztem viselni: de mint Ádámtól származott és gyarlóság alá vettetett ember, por, hamu, nem angyal lévén, a bűnnek terhe alá vettetettnek vallom, és esmérem magamat lenni; de erős és bizonyos hitem minden én bűneimnek bocsánatja felől oly vagyom, az én Idvezítő Kristusomnak érdeméért, hogy ha mind a széles világnak bűneit, és annak számlálhatatlan voltát egyedül cselekedtem volna is, és terhe rajtam volna, az én Idvezítő Kristusomnak minden hivekért, és érettem is szegény bűnös férgéért a keresztfán kiontott csak egy csep vére is azoknál nagyobb, hathatósab és érdemesebb lévén, én róllam azt elmosta, Szent Attyánál nékem azzal kegyelmet és engesztelést szerzett, és az én igaz hitem mellett, engemet az Idvezülendőők száma közébe rendel- vén, a Szenteknek örök életre választott

seregében, társaságában részessé, tett, és e képen minden kétség nélkül bizonyos levén

Idvességem felől, az én lelkemet ajánlom az én Idvezítő Istenemnek kezében, testemet pedig viszontag a földnek, közönséges Anyánknak hagyom, az honnét vétetett, tudván, hogy por volt, és ismét porrá kell lenni. De viszontag az igazaknak és idvezülendőknak száma között halottaiból az is feltámadván az örök életre, az idvességre, dicsőségre minden Szentekkel egyetemben vitetik.

Hitemről és idvességem örök életéről bizonyos vallást tevén, veszem szemem eleibe ifjúságomtól fogva való életem viselését, és minthogy minden emberi háládatosság között Hazánknak, Nemzetünknek tartozunk mindenek felett több jóval, Erdély Országot mind édes Hazánkat, ki minket szült, nevelt, és tartott, kinek sok javát vettük, és lassan lassan valamire Istennek kegyelmességéből egész életünkben vezéreltetünk, eredeti mind azoknak Hazánkból volt: azonképen holtunk után is hírünket ott igyekeztünk inkább terjeszteni, nevelni és dicséretes emlékezetünket hagyni.

Intjük azért és kérjük atyafiúi szeretettel abban a kedves Hazánkban lévő minden hűveinket kicsinytől fogva nagyig, vegyék csendes füllel és elmével, és adgyanak hitelt ilyen állapotunknak, mikor minden emberi hír, dicsőségkívánást és kedve-keresést hátra hagyván, utolsó akaratunkról teszünk bizonyosgot.

Hogy a mi némü romlások és vérontások az elmúlt esztendőben abban a kedves Hazánkban estenek, nem mi tanácsinkból, akaratunkból se tettésünkből lettenek, mert nem hogy romlására; hanem inkább javára s meg-maradására igyekeztünk, sőt kész lettem volna mindenkor még életemnek elfogyásával is néki szolgálni, ha az idő úgy hozta volna.

Inkább annakutánna nagy méltatlanul, és minden igaz ok nélkül sok javainkból megfosztatván, és határin kívül mint egy számkivetésben lévén, valamiben az én szolgálatom kívántatott s valamikor erőm felett is magam fejét, életét személyem szerént kockára vetvén, éjjel-nappal kész voltam, noha az idő alatt jószágomból ugyan kirekesztetvén voltam.

Most utóiban ilyen számkivetett állapotomban, mikor a Római Császár Ő Felsége hűsége mellől, kit annakelőtte sok hasznos emlékezetes, és az egész keresztyénségnek javára való szolgálatommal magamhoz kapcsoltam vala, ugyan az ő Felsége tisztviselői éles kardgyokkal, fegyverekkel, és az Ő Felsége ágyuival váraim foglalásával minden törvény nélkül elkergetének az ő Felsége hívsége mellől, életem oltalmáért fegyvert fogván az ő Felsége hadai ellen, és szerencsét próbálva igaz igyemben, és nyilvánvaló igazságomban Isten megsegítvén, olly áldását mutatta dolgaimban ki, mind magam, és minden emberi reménség kívül, mint Mósest régen a pásztorságból, Dávidot a juhok aklából, a bujdosó számkivetett Jephthét kivette, és a Népek fejedelmévé, királyává tette; azonképen engemet is nagy kegyelmesen először magam Nemzetéből, kik hiteknek és régi szabadságoknak meg-kereséséért mellém támadtanak volt, fejedelemmé választván: azután egész Erdély Országá is hasonló állapotra fogadván; mellyben annakutánna csak hamar a két hatalmas

császárok közül az egyik, a török meg is koronázott, a másik ezen fejedelemségben confirmálván, az Imperiumi Fejedelmek közében vett. Melly csudállatos velem való nagy jótéteményéért noha én tehetségemmel tellyes életemben éjjeli és nappali hálaadással tartoznám; de most ilyen állapotomban, a mellybe az ő szent akarattából jutottam, leborulván előtte tellyes szivből rövid szóval örök hálákat adok ő Felségének, hogy engemet méltatlan férget minden időknék előtte erre rendelt és választott volt: légyen azért ő Istenségének szent neve, mennyen és földön mind örökké áldott, szent és dicséretes.

A Szent Istennek penig kegyelmessége után nagy háladatossággal veszem mindez jókat a Magyar Országi Uraktól, becsületes hiveimtől, hogy engemet mint csak egy hoháti számkivettetett embert bujdosó állapotomban meg nem utáltanak, és nem nézték azt, hogy nem ő Kegyelemök közzül való, sem nem közöttök nőtt nevedett ember volnék, nem csak bé-fogadta- nak ő Kegyelemek, és nem csak szállást adtanak; hanem urokká és fejedelmekké nagy szeretettel és becsülettel választottanak; kiért én ő Kegyelemeknek tellyes életemben való hálaadó szolgálatra köteles levén, adósnak is tartván magamat, és meg-is bizonyítottam volna, hogy hasznos szolgálja lettem volna ő Kegyelemeknek, ha életem határát a Szent Isten kegyességéből tovább nyujtotta volna.

Az Magyar Országi becsületes és vitézlő hiveinknek választása után Erdély Országa is, és minden rendek vettének, és szabad akaratjuk szerént nyilván választottak az ott való fejedelemségre, kiknek mindenféle ellenségektől való megszabadításában és csendes állapotra való juttatásában, magam személyem szerént itt kün való hiveimmal együtt, mint fárad- tam, munkálódtam, ő magok lehetnek bizonyságok.

Szivem örvend rajta és Istennek érette nagy hálákat adok, hogy én ő Kegyelemeket és az Országot mint édes Hazámat most mindenféle ellenségtől megszabadult állapotban hagyhatom. Belső egymás között való felzavarodott dolgok, hogy az idő alatt hirtelen le nem csendesedtenek, azt az itt kün való foglalatoságnak, és hoszsu betegségünknék tulajdonítsák, mert arra is mennél hamarább gondunk lett volna. Azért legelsőbben is Erdély Országában minden hiveinket, és abban minden rendeket nagy atyafiui szeretettel, s jóakarattal követünk, ha mi fogyatkozás dolgainkban esett volna, vagy ifjuságunktól fogva akárkinek tellyes életünkben, vagy uri vagy fejedelmi állapotunkban valamit vétettünk volna, az egy élő Istennek kedvéért minékünk meg-bocsássa, hogy ő is Istentől bűneinek bocsánatját vehesse.

Azonképen a Magyar Országi becsületes hiveinket, mind urakat, nemeseket, községet, és az egész hajdu vitézeinket is kicsinytől fogva nagyig kérjük, hogy ha mi valamikor az ő Kegyelemek jó akarattának háladatossággal meg nem felel- hettünk volna, vagy valakinek marhájában, javaiban ez háború idő alatt kárvallása történt volna, azt nem nékünk, hanem az időnek tulajdonítsa. Ha kinek pedig vagy szónkból, vagy egyéb cselekedetünkből valamit vétettünk volna, kicsinytől fogva nagyig atyafiui szeretettel kérjük, és követünk minden

rende- ket az egy élő Istennek kedvéért, és az ő szent Fiának érdeméért minékünk meg-bocsássanak, és holtunk után méltatlan dolgokkal minket ne terhellyenek.

Ezeknek utánna mint Nemzetemnek, Hazámnak igaz jóakarója, fordítom elmémet a közönséges állapotnak elrendelésére, és abból is az tanácsomat, tettszésemet igazán, és jó lelkiismerettel meg-hagyom s irom, szeretettel intvén mind az Erdély és Magyar Országi Hiveinket az egymás között való szép egyességre. Atyafiui szeretetre az Erdélyiekért, hogy Magyar Országtól, ha más fejedelemség alatt lesznek is, el ne szakadjanak. A Magyar Országiakat, hogy az Erdélyieket töllök el ne taszítsák, tartsák ő attyokfiainak, és ő véreknek, tagoknak. Ha a fejedelemségek, a mint szokott lenni, vagy Erdély- ben, vagy Magyar Országban változnak, ő magok között a Respublicák az egyességet a Confoederatio szerént tartsák meg, és az idő ha mit hoz, egymás javát örvengyék, és egymás nyava- lyáját fájlallyák, és mindenben oltalommal, segítséggel legyenek egymásnak, mert tudó dolog az, hogy a visszavonással nagy birodalmak is el-romlanak: viszontag az egyességgel ki- csinyek is nagyra nevednek. Magyar Országot is, a mi Nemzetünket idegen földről ki-szállitván az egyesség, erre a szép földre plántálta, nagygyá nevelte, és sokáig floreáltatta a visszavonás viszont megszagatta, elrontotta, és ebbe a jó napba hozta, mellyben mostan vagyon; szánkban az izi, az egynehány eszten- dőkben micsoda romlást hozott, hogy az Magyar egymást vágta rontotta, minden nemzetségeknak, még az nyilvánvaló ellen- ségeinknek is előtte, szidalmunkra, gyalázatunkra, óllyon az Isten minden keresztény lelki-esméretet annak, s a félének csak gondolattjától is.

Az egyességek pedig örökösen való megtartásában ezt az utat látjuk: A fejedelemségek ha szintén változnának is, mindenik helyen a szabad választás szerént, de a Respublicáknak soha egymás ellen senki ingerléséből, izgatásából ne törődgyenek. Valameddig pedig a Magyar Korona ott fen nálunknál erősebb nemzetségnél, a németnél léssen, és a magyar Királyság is a németeken forog, mindenkor szükséges és hasznos egy magyar fejedelmet Erdélyben fen-tartani, mert nekik is oltalmokra, javokra léssen. Ha pedig Isten azt adná, hogy a Magyar Korona, Magyar Országban magyar kézhez kelne, egy koronás királyság alá, ugy az Erdélyieket is intyük, nem hogy attól el-szakadná- nak, vagy abban ellent tartanának, de sőt segélyék tehetségek szerént, és egyenlő értelemből azon Korona alá a régi mód szerént adják magokat. Melly dologról, ha valaha hitel felett való Confederatio lehet közöttük, felette igen javallyuk.

Az Magyar Országi állapotot arra hadgyuk, hogy mint Császár ő Felségével végezetünk vagyon, a szerént minden foglyok exequáltassanak, és a Szent Békesség, kit egyszer véghez vittünk, fel ne bomollyon, sőt megerősitessék. Az Erdélyi állapot minthogy szabados dispositio alatt vagyon, noha tudgyuk, hogy azon Nemes Orzágnak eleitől fogván való szabad választása volt, most is abban ő Kegyelmekeknek semmit sem derogálván, tartozásunk szerént mégis az ő Kegyelmekek javáért utánnunk olly successort nevezünk, kit ő Kegyelmekek javokra, megmaradásokra esmérünk lenni. Inttyük

szeretettel, ne difficultálják, vegyék ebből a mi tettésünket, és noha mind öreg idejű embereket és magunk vér szerint való attyafiait ez állapotra méltán magunk szolgálattyanak tekintetiért commendálhatnánk, de sok bizonyos okokért mind ifjuságához képest meg-ért jó erkölcsű, Istenfélő természetiért, józan életiért, és Magyarországban régi Tekintetes és Nagyságos urí nemzetéért ezzel az Országgal is Erdélynek hasznos szövetségéért, hogy innen nagyobb gyámola lehessen, mindenkor javalljuk, hogy a Nemes Ország mi utánnunk nem mást, hanem a Tekintetes és Nagyságos Homonnai Bálintot Uramat vegyék, válasszák és esmérjék fejedelmeknek. Ha ez tanácsunkat meg-fogadják, sok jót látnak benne, de leg- nagyobbat, hogy egész Magyar Országot evel magokhoz kapcsolván, nem tarthatnak ezután örökös megmaradásokra semmi ártalmat, mind eddig vagy Magyarországból vagy a mint szokott volt lenni csak a két Oláh Országból is; és minden abból következő jókat ha ide nem írhatunk is, a Nemes Országot Isten bölcs ítéllettel szerette, magoktól fel-találhatják és eleve megláthatják.

Az Erdélyi fejedelemséghez hagyjuk, hogy birassanak, Fagaras, Gyula, Szamosujvár, Várad, Lippa, Jenő, és minden végházak tartományostól.

Az Koronát is, kit nekünk Török Császár adott, hagyjuk az ország tárházába, úgy hogy fejedelemségről fejedelemségre maradjon, és annak készen tartassék, a ki az Országnek, ura leszen avál a köves szablyával edgyütt, amellyet adott véle. Szathmárt pedig minden hozzá tartozó jószágokkal, jeles Hazánkhoz meg-mutatandó háládatosságunkért, és hogy a Posteritas is megemlékezzék jó szolgálattunkról, és a Nemes Ország ilyen szép erősséggel kerítették, hadjuk Erdély Ország- nak, és abban való Nemes Republicának örökben.

Intyük a Nemes Országot Erdélyt, mint édes Hazánkat, sőt megmaradásoknak örökségéért az Istenre kénszerittyük ez egy dologról. Látván mind jelenvaló, mind következő állapottyokat hogy a Székely Nemzetséget a mi töllünk nekik adott szabadságban tartsák meg, és successorunkat is intjük, erre légyen fő gondgya. Így mind az Országnek és mind magának a birodalma örökösebb lehet. A Székelységet pedig mind kedves hiveinket intyük fejenként, szolgállyanak hiven Hazájoknak, és az Országban szép egyességgel alkuván, igyekezzenek az egész Magyar Nemzetségnek meg-maradására. Többé magyar vérbe fertőzni, és a nemesség romlására ne igyekezzenek; hogy minden nemzetségek előtt dicséretes jó hírek, nevek fen maradhasson. Minthogy keresztyén hitünk tartása szerint az Ur Isten lelkünket e testünkből az idvezülendők száma köziben meg- kívánván, testünknek el-takarítására is gondunknak kell lenni. Az urakat, tanácsinkat, és minden rendbéli hiveinket szeretettel kérjük és intyük, előttök viselvén mind édes Hazánkhoz és Nemzetségünkhöz jó akarattal meg-mutatott szolgálattunkat, és ha mi abban hátra maradtott volna is, arra jó akarattal való szándékunkat, és hogy Isten az ő Kegyelmeke választásából immár mire hiva volt közöttük, és micsoda állapotra rendelt volt, mi a mi temetésünknek helyét rendeltük Erdélyben Gyula-Fejérváratt mint szerelmes Hazánkban; minthogy az odavaló fejedelmek ott

szoktak eleitől fogva temetkezni: kérjük ő Kegyelmeiket szeretettel, nem csak pompával, sem nagy költtséggel, hanem a mint állapotunk és a mostani időnek fogyatkozása engedi, úgy temessenek el bennünket tisztességesen.¹⁸

25. A nikolsburgi béke (1621)

[...] A fejedelem úr a királyi címet, valamint Magyarország egész igazgatását, kormányzását és jelvényeit őszintén és teljesen leteszi, egyúttal róluk örökre lemond; és soha semmi szín alatt sem fog az ország igazgatásába és kormányzásába avatkozni s elegyedni, jelen szerződés erejénél fogva a fejedelem úrnak átengedett [terület] kivételével. [...]

Az ország szent koronáját a fejedelem úr, az összes ereklyékkel és ékszerekkel, még mielőtt ő felsége említett biztosai Kassára érkeznek, oda fogja vitetni, s miután ő felsége biztosai az őrző urak jelenlétében tüzetesen megvizsgálták és szemügyre vették, a koronát és az ereklyéket az őrző urakkal és ő felsége biztosaival saját területéről sértetlenül [...] a legközelebbi országgyűlés alatt, előzetesen kijelölt őrzőhelyére, Pozsonyba, kellő módon vissza nem viszik. [...]

Ezenkívül ő felsége a mondott fejedelem úrnak az ország Tiszán túl és Tiszán innen fekvő hét egész megyéjét, úgymint: Szatmárt, a hason-nevű erősséggel, Szabolcsot, Ugocsát, Bereget, Zemplént, Borsodot, [...] és Abaújt Kassa városával, összes régi területükkel és határaikkal, a teljes bírói és igazgatási hatalommal, de mégis az alább következő feltételekkel élete végéig átengedi, hogy az tartsa és birtokolja.

A fejedelem úrnak átengedett említett hét vármegyében a katolikus vallás és az egyházi hatóság mindenütt békén megmaradjon, és szabadon gyakorolható legyen. [...]

Az említett megyék az ország törvényeinek és bíraskodási ügyekben a nádornak és az ország rendes bírójának legyenek alárendelve a szokásos végrehajtási eljárással, és követeiket is szokott módon küldjék és menesszék az országgyűlésekre, ugyanígy a mágnások és az országgyűlésekre meghívott más személyek is [jelen legyenek], de mégis a fejedelem úr tudtával, akit az országgyűlés tartásáról ő felsége értesíteni fog. E megyék egyébiránt megmaradnak szabadságaikban és kiváltságaikban. Az egyházi jószágok adományozása és a kegyúri jog ezekben a megyékben ő felsége részére épségben maradjon. [...]¹⁹

¹⁸ Monumenta Hungarica: azaz Magyar emlékezetes irások, 2. kötet, Pest, 1816, 315-338. o.

¹⁹ Fekete Bálint (szerk.): Szöveges források a történelem tanításához. A kora újkori Magyar Királyság története (1490–1790), Újkor Alapítvány, Budapest, 2020, 34. o.

26. 1630. évi XLVI. törvénycikk – az elhunyt néhai Gábor, erdélyi fejedelem részéről az ország felső részeiben elfoglalt, ideiglenes joggal átruházott vagy másképpen adományozott fekvőjóságoknak a visszavétele módjáról és rendjéről

A felső-magyarországi részekben, a néhai Bethlen Gábor erdélyi fejedelem részéről, az 1619-ik évtől kezdve az ő haláláig elfoglalt, elvett, eladott, ideiglenes joggal átruházott, megváltott, avagy a fejedelem párthiveitől és ezeknek az örökösaitől, a korábbi birtokosokkal szemben bármiképpen birtorolt, ugy egyházi, mint világi összes fekvőjóságoknak és birtokjogoknak a visszaadására nézve elhatározták:

1. § Hogy az ilyen fekvőjóságoknak, a károsultak s ezek örökösei, utódai és érdekeltjei kérésére, az alispánok közvetítése mellett megkeresett mostani birtokosait, az ilyen fekvőjóságok visszaadása és az időközben huzott jövedelmek megtérítése iránt megintsék.

2. § A kik, ha azokat azonnal vissza nem adnák; akkor a károsultaknak a kérésére az ország azon felső részeiben, az ország nádor ura részéről kitüzendő határidőben és helyre, törvényesen perbehivatván, megjelenni tartozzanak és kötelesek legyenek.

3. § Az ország nádor ura pedig, a tanácsos urakkal, meg a királyi tábla előkapható bíráival, az ilyen fekvőjóságok visszaadása iránt, végső határozatot hozhasson és ezt, semmiféle jogorvoslat ellen nem állván és ellen nem állhatván, végrehajtással foganatosíthassa.

27. 1635. évi LXXXIV. törvénycikk – az erdélyi fejedelemnek és hitvesének az ügyvédvalló leveleket minő alakban engedjék meg?

Nagyságos Rákóczy György erdélyi fejedelem urnak a kérésére megengedték, hogy ugy magának, mint hitvesének ez országban fekvőjóságaira és egyéb dolgaira nézve (mellettök vagy ellenök) indított és fenforgó peres ügyeiben, a mig él, saját neve és pecsétje alatt ebben az alakban: „Hogy mi ugy magunk mint N. hitvesünk összes peres ügyeiben és azok czikkelyeiben stb.” ügyvédvalló leveleket állíthasson ki.

1. § És az ilyen leveleknek ne csak a törvényszékeken helyet adjanak, hanem azok a fejedelem urat és fejedelemné asszonyt kötelezzék is.

2. § És ez az engedély csakis az említett fejedelem urnak szolgáljon javára.

28. A linzi béke (1645)

I. Ami a vallásügyet illeti, az 1608-i koronázás előtti 1. cikkelyben és a királyi hitlevelek 6. feltételében s más ez ügyben hozott következő, érvényben hagyott országos statútumokban, a különféle előző akadályok és magyarázatok nem vétetvén tekintetbe, kijelentett és elhatározott, hogy az ország összes karai és rendei, maguk a szabad királyi városok is, valamint a kiváltásos mezővárosok s a végvidéki magyar katonák mindenütt szabad vallásgyakorlással rendelkezzenek, szabad templom-, harang- és temető használattal, s szabad vallásgyakorlásában senkit semmiképpen és címen zavarni és akadályozni nem szabad.

II. Affelől, hogy a parasztokat ne akadályozzák vagy zavarják vallásukban kijelentettük és elhatároztuk, hogy az ország java, békessége és nyugalma érdekében, az említett cikkely és feltétel szerint, őket se akadályozzák szabad vallásgyakorlatukban, legyenek bár confirmáriusok, mezővárosiak, vagy falusiak, bármely földesúri vagy kincstári birtokokban a királyi felség, tisztviselői, vagy földesuraik semmiképpen és semmi szín alatt. Azoknak, akik eddig akadályoztattak és zavartattak, legyen szabad újból megkezdeniök, gyakorloniok és folytatniok vallásuk szabad gyakorlását, s ne kényszerítsék őket arra, hogy vallásukkal ellentétes szertartásokon vegyenek részt.²⁰

29. Az osnabrücker béke - az Instrumentum Pacis Osnabrugensis, a vesztfáliai békeszerződés része (1648)

XVII. cikk: A béke hatálya

1. § A békekötés ratifikálása

A császári, királyi és birodalmi fejedelemségek követői és meghatalmazottai ígérik, hogy az e formában megkötött békét Svédország királynője, valamint a Szent Római Birodalom fejedelmei, hercegei és fejedelemségei által a mindkét fél által elfogadott formában ratifikálni fogják és biztosítják, hogy a formális ratifikációs okmányok – azok elkészültét és aláírását követően - nyolc héten belül eljuttatják Osnabrückbe és kicserélik egymás között.

2. § A béke mint a Szent Római Birodalom alaptörvénye

Jelen szerződés valamennyi rendelkezésének nagyobb érvényesítése és biztosítása érdekében e szerződést, a Birodalom összes többi törvényéhez és alaptörvényéhez (*leges et constitutiones fundamentales imperii*) hasonlóan

²⁰ Unger Máttyás: Történelmi Olvasókönyv III. Forrásszemelvények az egyetemes történelem (1640-1849) és Magyarország története (1526-1849) tanításához, Tankönyvkiadó, Budapest, 1974, 286-287. o.

időtálló birodalmi alkotmánytörvényként (perpetua lex et pragmatica imperii sanctio) inkorporálni kell a következő Birodalmi Gyűlés által elfogadott határozatok közé és a következő császári törvénygyűjteménybe és azokat, mint örökkön figyelembe veendő, érvényes szabályokat (tanquam regula quam perpetuo sequantur) követnie kell minden, a Birodalomhoz tartozó vagy azon kívüli egyházi vagy világi személynek, császári tanácsosnak, a városi tanácsosoknak és szolgálóknak, tisztviselőknek úgy, mint a bírácoknak és bírósági tisztviselőknek. [...]

[Résztevők a császár oldalán]

[10. §] A jelenlegi békemegállapodás kiterjed és tartalmazza a legnemesebb császár részéről: ő felségének minden szövetségesét és támogatóját, nevezetesen a katolikus királyt, az Osztrák Házat, a Szent Római Birodalmat, a választókat és a fejedelmeket, köztük a savoyai herceget is, továbbá a többi császári birtokot, - beleértve a szabad császári lovagságot és a Hanza-városokat; továbbá Anglia királyát, Dánia és Norvégia királyát és királyságait a hozzájuk tartozó országokkal, valamint a schleswigi hercegséget, a lengyel királyt, a lotharingiai herceget és az összes itáliai fejedelemséget és városi köztársaságot, valamint az Egyesült Németalföld Tartományainak fejeit, Svájc kantonjait és Erdély fejedelmét.

[Svédország részvétele]

[11. §] Őfelsége a svéd királynő és a Svéd Királyság részéről szövetségesek és támogatók, nevezetesen a legkeresztényebb király, a választók, a fejedelmek és birtokok urai, beleértve a szabad császári lovagságot és a Hanza-városokat, az angol király, Dánia és Norvég Királyság királya és a hozzájuk tartozó országaik, a Schleswigi Hercegség, Lengyelország királya, a Portugál Királyság Királya és Királysága, Moszkva nagyhercege, a Velencei Köztársaság, az Egyesült Németalföldi Tartományok, Svájc és Erdély fejedelme.²¹

30. 1655. évi XLII. törvénycikk – az Erdélybe és a kapcsolt részekbe költöző jobbágyságok visszaköltözésének a módja és a kétszeres harminczad szedésének az elintézése tárgyában biztosokat neveznek ki

Ő felsége, az ő kegyes elhatározása értelmében, a jelen országgyűlés után azonnal méltóztassék kegyesen valami utról módról gondoskodni, hogy Erdély nagyságos fejedeleme urával a Zemplén, Szatmár, Szabolcs, Bereg, Ugocsa és más vármegyékben Erdélybe és a hozzákapcsolt részekbe átszökött jobbágyságok visszakövetelése, ugyszintén a Magyarország felső részeiben divó kétszeres

²¹ Fordította F. Tóth Gábor.

harminczadnak a szedése, valamint az iránt is történjék tárgyalás és megállapodás, hogy se az Ő felsége uralma területén lakó nemesek és nem nemesek ne legyenek kénytelenek az ott fekvő javak vagy más magyarországi ügyek tárgyában Erdélyben és a kapcsolt részekben, se viszont az erdélyiek vagy a kapcsolt részekben lakók az Erdélyben és a részekben előforduló ügyek vagy ott fekvő javak tárgyában Magyarországon, tudniillik Ő felsége területén törvényt állani.

1. § És a magok részéről biztosoknak kinevezik főtisztelendő Pálfalvay János, erdélyi püspök urat, Somody Ferencz, leleszi prépost urat, Rákóczy László és Tököly István gróf urakat: továbbá nemzetes Barna Györgyöt és Szirmay Pétert; kik ha elhalnának vagy törvényes akadályok miatt meg nem jelenhetnének, a nádorispán urnak hatalmában álljon helyükbe másokat tenni.

31. 1655. évi LXXXIII. törvénycikk – az urak és nemesek az Erdélyhez kapcsolt részektől és ottan létező fekvőjóságukból szállított majorsági termékeikből harminczadot és vámot ne fizessenek

Határozták továbbá, hogy a harminczadosok és vámszedők az urakat és nemeseket az Erdélyhez kapcsolt részekben levő fekvőjóságukból, az Ő felsége uralma alatt levő területre szállított saját majorsági termékeik és jövedelmeik után ne kényszerítsék harminczadok és vámok fizetésére.

1. § És a harminczadosok az ország nemeseitől se szedjenek harminczadot a saját majorsági földükön tenyésztett marhák után (ha semmi család sem forog föl) és ez iránt a javak uraitól és azoktól a vármegyéktől, a melyekben laknak, kielégítő bizonyágleveleik vannak.

32. Approbáták (1653)²²

a melyeket

az ezeröttszáznegyvenedik esztendőől kezdve, a jelen ezerhatszázötvenharmadik évig alkotott törvénycikkelyekből összeszedtek és elsőbben a tanácsos urak átvizsgáltak, azután pedig a fenséges fejedelemnek II. RÁKÓCZI GYÖRGY-nek, isten kegyelméből Erdély fejedelmének és az ehez kapcsolt magyarországi részek urának, a székelyek ispánjának, az ő legkegyelmesebb uruknak a parancsából, a jelen 1653-ik év Januárius hava tizenötödik napján Gyulafehérvár szabad királyi városban egybesereglett

²² Erdélyország és az ehez kapcsolt magyarországi részek Approbata Constitutioi (*Approbatae Constitutiones Regni Transylvaniae et Partium Hungariae Eidem Annexarum*).

országglakó uraknak a közönséges országgyűlésén nyilvánosan fölolvastak, beillesztvén az ezen országgyűlés alatt kelt czikkelyeket is.

ELŐBESZÉD

Mi, II. Rákóczi György, Isten kegyelméből Erdély fejedelme, Magyarország részeinek ura és a székelyek ispánja, stb.

Jelen levelünk rendén adjuk emlékezetére és tudtára mindeneknek, a kiket illet, hogy, mivel a helyes kormányzásra és uralkodásra megkívántató jeles dolgok között nem áll utolsó helyen az, hogy az igazságnak diadalemléket állítsunk és az igazság istennőjét e földre visszahívjuk és mivel tudjuk, hogy ezt másképen, mint a szükségnek megfelelően szerzett és helyesen alkotott törvények segítségével el nem érhetjük: e miatt való aggodalmunkban és az országglakosoktól unszolva, már fejedelemségünk kezdete óta nem kevésbé foglalkoztunk evvel az üdvös és egy fejedelemhez és keresztény tiszthez illő törekvéssel, arra irányítván szándékunkat, hogy ez az igazságos és szükséges gondoskodás az isteni akarat dicsőségére és az uralmunk alatt levők köznyugalmára és javára óhajtott sikerre vezessen; mert jól tudjuk, hogy a helyesen alkotott és a közjóhoz és szükséghez alkalmazott törvények lélekképpen szerepelnek; valamint ugyanis ez a testnek elevenséget és szépséget kölcsönöz, sőt annak a létezését lehetővé teszi: ugy azok a közügyeknek és az uralkodók trónjainak állandóságot és erőt szoktak nyújtani, a fejedelmeket hiveikkel a szeretet viszonyos kötelékével egybekapcsolják, sziveikbe azok kölcsönös követésére nézve buzgóságot csepegtetvén és oltván, őket egy testté forrasztják össze, a miből, a tapasztalás tanúsága szerint, mind a béke gyönyörűsége, mind a hatalom gyarapodása fakad. És ezen nincs mit csodálni, mert a létrejött törvények, a melyeket Mózes, az első törvényhozó följegyzett és a következő századok alatt a legkiválóbb tehetségű férfiak különböző nemzetekint, országonkint és városokint behoztak, módosítottak és az emberek erkölcsihez alkalmaztak, Istentől, mint azok szerzőjétől, vették eredetöket, a mely férfiaknak fenséges czimeit és hires neveit - mivel azok csakis a világ végével enyészhetnek el - felsorolni szükségtelennek tartván, egyesegyedül Justinianusról, arról a nagy császárról akarunk megemlékezni, a ki, mint harczban és békében hatalmas, a törvények rendszeres felállítására annyi fáradságot fordított, hogy a római jognak egész gyűjteményes munkáját manapság az ő nevéől justinianusi jognak mondják.

Ez a törvények körül való fáradozás a mi nemzetünknel sem hiányzott, a mint azt a régi királyok decretumai tanusítják, különösen Ulászló király alatt, a mikor Verbőczy István mester munkált közre (a ki evvel a hazánkban kifejtett munkásságával a Hármaskönyv szerzőjének czímét érdemelte ki). Ugyanerre a célra irányították a Négyeskönyv szerkesztői, ezek a jeles férfiak az ő fáradhatatlan tevékenységüket; és azután a főhatalomért szerencsétlen eredménynyel versengő I. Ferdinánd és János királyok alatt nemzetünket, a mely

soká a legszebb győzelmeket aratta, a bel- és külháboru hullámai szánalomra méltó módon árasztották el és véginségre jutott; a hazának ez a része pedig, a mely ma Erdélyország czimét viseli, kénytelen volt magának, dühöngő háborut is viselve, külön fejedelemség alatt, menekvést keresni, és ámbár a fegyverek zajában a törvények elnémulnak, mindazonáltal sok szokásával és a szükséghez képest elmésen kigondolt decretumaival megmutatta, hogy azokra igen nagy gondot fordított.

Ebben a mi időnkben pedig a nagyságos fejedelem, a mi kiváló hirnevü atyánk-urunk és elődünk is, ugyanazon törvényszerkesztési hajlamtól vezérelve, gondoskodott a régi törvényeknek a vármegyék és városok közlevéltáraiból és jegyzőkönyveiből való összegyűjtéséről és felkutatásáról, csakhogy a fontos uralkodási ügyek megvonták tőle az e dologra megkívántató nyugalmat és a béke helyreálltával neki, a győzedelmesnek, életfonalai megszakadtak; ő előtte Bethlen Gábor az igen dicső fejedelem is, 1619. évben, a törvények rendezését hasonló óhajással és törekvéssel tervbe és munkába vevén, a törvénykezési eljárásról egy nem megvetendő munkát adott ki, a melyet a törvénykezésben manapság is többnyire irányadóul szoktak követni; de valamint amaz végzetszerű szükségből félbeszakadt, ugy ez, ugy látszik, a dolgok jelen állapotához képest kelleténél rövidebb, és sem a régi törvények lényegét a maga teljességében ki nem meríti, sem a dolgokat az ő jelentőségük szerint kellően beosztott rendszerben meg nem különbözteti.

Ennélfogva Mi, a jognak valamely teljesebb és helyesebben elrendezett kézi könyvéről gondolkozván, hogy a zavarossággal járó homályosság eltávolításával mind a bírának és perlekedőknek, mind pedig a törvénykezést tanulmányozóknak az előnyéről gondoskodjunk, a mult évi országgyűlésen (a mely legkedvesebb fivérünk halála és ugy a magunk, mint a mieink kétségbeejtő betegsége következtében ránk nézve kissé mostoha volt), köztörvény erejénél fogva a régibb és újabb, tudniillik az 1540. évtől a jelen évig kelt decretumoknak rendszerbe való gyűjtésére bizonyos módot szabtuk elő, arra alkalmas és a hazai törvényekben és szokásokban jártas férfiakat nevezvén ki, a kik ezt a dolgot ugyanabban az évben dicséretre méltó munkásságukkal be is végezték. Azután annak az évnek a nyugtalanságain Isten segedelmével tulesvén, mihelyt a jelen ezerhatszáz ötvenharmadik esztendő beköszöntött, azonnal szükségesnek láttuk, hogy Erdélyországunk és Magyarország kapcsolt részei három nemzetbeli országlakos urainak, e Gyulafejevár városunkba, a közügyek tárgyalására és az egybegyűjtött czikkelyek megvizsgálására és az ezek iránt való intézkedés czéljából, január hó 15-ére az évfordulati országgyűlést kihirdessük.

Miután egybegyűltek és az előzetes országgyűlési szertartásokat szokott módon és rendben elvégezték a többi közügyek között, sok fáradságot fordítottak az összegyűjtött czikkelyek átvizsgálására, a melyek miután előbb a tanácsban külön is megvitatták és megfelelő rendbe szedték, könyv alakját nyerték; és hogy ez annál tökéletesebb szerkezettel lásson napvilágot, a tanácsos urak ismételt átvizsgálás mellett meghányták-vetették, aztán az országlakos urak

ülésében is nyilván és ismételten felolvasván és a hazai jogok s dolgok zsinórmértékeül ismervén el, jónak látták, nem ugyan logikai, de szokásos renddel, a következő részekre osztani.

Először ugyanis az egyházi dolgokra nézve történik intézkedés. Másodsor, a fejedelmet, az álladalmat és a fiscust illető dolgok kerülnek tárgyalásra. Harmadsor, az országlakosokra néző fontosabb dolgok vannak előadva. Negyedszer, a törvényszéki ügyek nyernek szabályozást. Ötödször, a közedictumok sora következik. És jónak látszott ezek közé a jelen országgyűlésen a mi előterjesztéseink értelmében cikkelyekbe foglalandó dolgokat is, a mint a dolgok körülállása kívánta, beiktatni. És Erdélyországnak s Magyarország kapcsolt részeinek három nemzetbeli urai, a karok és rendek, az egész munkát könyv alakjában tisztán összeírván, élénkbe terjesztették, alázatosan könyörögvén, hogy miután ők ezt a közös megfontolással annyiszor megvizsgált könyvet jogaikra és az igazságszolgáltatásra nézve előnyösnek és minden záradékában összhangzónak ismerték el, azt és minden abban foglaltat elfogadni és helybenhagyni, részükre és örökösök meg maradékaik részére mint törvény- és szokáserejűt fejedelmi hatalmunkkal megerősíteni és állandósítani méltóztassunk; a mely könyvnek a tartalma im ekképen következik:

ELSŐ RÉSZ

ELSŐ CZIM

Réliigiókra nézendő dolgokról

ARTICULUS I. Igen helyes és követésreméltó cselekedeti volt eleitől fogva ez hazának, hogy a közönséges jóról akarván concludálni országos gyűlésekben, mindeneknek előtte az Istennek tiszteletire nézendő dolgokon kezdették el elmélkedéseket. Most is azért illendőnek ítéltetett, hogy minden egyéb világi dolgoknak igazgatási előtt, azon isteni tisztelettről való végezesek praemittáltassanak.

ARTICULUS II. A négy recepta religiók az országnak ezen megegyezett közönséges végezesei szerént, ennek utána is in perpetuum pro receptis tartassanak, boldog emlékezetű eleinknek dicséretes példájok szerént, holott az hazának közönséges megmaradása is azt kívánja, hasonlóképen az ország constitutioi és néhány rendben lött uniók is. Ezen négy recepta, úgymint: Evangelica reformata, (vulgo Calviniana) Lutherana sive Augustana, Romano-Catholica, Unitaria, vel Antitrinitaria religioknak szabados exercitiumok in locis juxta constitutiones regni solitis ezután is megengedtessek.

ARTICULUS III. A négy recepta religiokon kívül in articulis fidei vel religionis, se privatus akármi rendbéli emberek, se pedig gyülekezetek innovatit, se pedig szakadozásokat béhozni vagy cselekedni ne merészeljenek, sub poena notae infidelitatis.

Az ecclésiiai directiokban és ritusokban pedig reformálniok, vagy variálniok az ecclésiáknak eleitől fogva szabados volt, mely keresztyéni

szabadság ezután is el nem rekesztetik, és tiltatik; de úgy, a mint más keresztyén országokban, s ez miénkben is éltenek, és élnek mostan is; tudniillik: hogy in minoribus, és a melyek csak az egyházi rendeket illetik, magok az egyházi rendek is concludálhatnak és constitutiokat csinálhatnak; de azokat is közönséges generalis gyűlésekben. Az hallgatókkal és külső rendekkel köz, vagy azokra is nézendő dolgokban pedig, nem különben, hanem azokkal is közértelemből, úgymint: kiki magok religióján lévő főmagistratusoknak és patronusoknak egyenlő tetszésekből.

Ki nem rekesztetvén mindazáltal az is, ha mikor, és miben valakik az ecclesiáknak épületére nézendő sz. irás szerint való tetszéseket communicálni akarják, mely ily móddal engedtetik, hogy a közönséges egyházi gyülekezetben tartoznak proponálni, és mind magokat, s mind pedig opiniojokat a közönséges gyülekezetnek censurája alá submitálni, melyet azok a sz. irásnak serpenyőjében igazságoson megfontolván, minden privatus respectusok kívül, vallásokon lévő külső fő, és utánna lévő magistratusokkal s patronusokkal communicálván, ha mind hasznosnak, s mind pedig szükségesnek ítéltetik, közönséges megegyezett végzésből vétessék ususba is; és ekképen in externis ritibus directioneque ecclesiastica lehessen a reformatio avagy variatio (semiben meg nem illetvén a hitnek és vallásnak fundamentumában, s articulusiban való dolgokat), ellenben pedig a dolog nem jovaltatván, sem acceptaltatván, afféle opiniok interdictumban légyenek, ez megirt módon kívül, semmi rendek magokat afféle dolgokba ne elegyítsék.

Egyébaránt, ha hol, és kik, s akárminemü rendbéli emberek felől olyan dolog hallattatnék, azon vármegyéknek, vagy székeknek tisztei, azon religion lévő püspökök, vicariusok, esperesek, dékánok, a kiknek tudniillik inspectiojok alatt az olyan emberek resideálnának, egymást tudósítván, conflualjanak mindkét rendből álló értelmes, elégséges számú emberekkel, certificálván a vádoltatott személyeket is, akár egyházi, s akár külső rendek légyenek, és a dolgot szorgalmatosan examinálják meg, s ha comperiáltatik igaznak lenni a megirt tilalmas dolgokból lett vádoltatások, elsőben, megintessenek szorgalmatosan, és ha mindjárt desistálnak, s magokat az intésnek engedelmesen submitálják, meg ne bántassanak; ha pedig ugyan contumaciter abban perseverálnak, annál inkább abbéli opiniokat praxisba vennék, vagy valamely ecclesiában privata autoritate a közönséges megegyezés kívül introducálnák, citati per directorem, ha secularis emberek lésznek, immediate, ha egyházi rendek, degradáltassanak elsőben, és azok is a szerint citáltatván, mindkét rendbéliek, comperta rei veritate, legitimoque juris processu in talibus observari solito, in notam perpetuae infidelitatis incurraljanak, id est, amissionem omnium bonorum, ipsos solos praecise, concernentium, caput tamen redemptibiliter. . Ha kik pedig efféle dologért convincáltatott embereknek párttartói találkoznának tudva, rei veritate comperta, ezen mód és processus szerint convincáltatván, hasonló poenába incurraljanak; interim a convictusok perseverálván azon vétekben, binaria gratia

életeknek is ne adassék. Ide nem értvén az oláh, vagy görögök sectáján lévőket, kik pro tempore szenvedtetnek, usque beneplacitum principum et regnicolarum.

ARTICULUS IV. A judaismus, a mint régi időktől fogva, nem hogy a négy recepta religiok közé számláltatott volna, de sőt publicis regni constitutionibus sub animadversione ac severa poena interdicáltatott, s annak idejében a kik vakmerőképen azon tévelygésben találtattanak, a constitutiok szerént meg is büntetettek, ezután is in perpetuum mint azoknak büntetések, úgy a következőknek is vigore eorundem articulorum, ac etiam praesentium végeztetik, sub eadem poena processuque in articulis expresso, melyről bővebben írás találtatik annak seriesében.

ARTICULUS V. A jesuita szerzetbélieken kívül, egyéb rendbéli papokat vagy barátokat, magyar nemzetből állókat, vagy ha más nemzetből állók lennének is, a fejedelmek hírével, és nem titkon jövéen be, a fejedelmek hűségére és ország javára, szabadságára, az ő egyházi rendekben szokott juramentumoknak formájok szerint köteleseket tarthassanak, magoknak a hazafiai egyet-egyét házoknál, és a szokott helyeken való megyékben és templomokban is, valahol usque ad ann: 1649. exercitiumok volt, ezután is azon módosítással observáltassék.

Hasonlóképen a mely derekas templomok a romano-catholikusoknak azelőtti végezések szerint is meghagyattattanak, most is meghagyattatnak, nevezet szerint a kolos-monostori, udvarhelyi, somlyai templomok, a klastromok és collegiumok, noha még in anno 1610. interdicáltattak és a fejedelmek is kötelességeknél sérelme nélkül meg nem szabadíthatnák az országnak consensusa kívül; mindazáltal most, consentientibus statibus regni a két klastromok, úgymint a csiki és mikházi, azokhoz eleitől fogva tartozó parochialis helyekkel (valamelyeket contra constitutiones regni nem applicáltanak: vagy fiscusnak, akár pedig valamely privata personának praejudiciumával nem apprehendáltak) helyben hagyatnak; a tövisi templomhoz való praetensiojoknak, ha mi lehetett volna is, (noha eddig is ususában nem voltak, a constitutiok pedig effélékre mutatnak) a catholikusok is renuncióltatnak.

ARTICULUS VI. Kolozsvár városában az orthodoxa evangelica religion lévő papoknak bévétetések, etiam publico statuto végeztetett, mely mostan is confirmáltatik, és azon reformáta, evangelica religion lévőknél inter caetera Kolozsvárott az Ó-Várban lévő puszta templom conferáltatik in anno 1612. arról emanált donatiojoknak conditioi szerint, mely az országtól is confirmáltatott. Annak utánna pedig ugyanazon kolozsvári Farkas-utczai templom is hozzávaló collegium helyével és minden pertinentiájával, proventusival, és a déési öreg puszta templomnak is megépítése, azon religion lévőknél birására engedtetett, melyek most is helybenhagyattatnak, és confirmáltatnak.

ARTICULUS VII. A különböző religion lévő helyekben, a hol csak egy volt a templom, a régi végezések szerint, a major parsnak per commissarios mindenik recepta religiokból aequae idoneos, ad id deputatos szokott igazításba

vétetni, és a melyik religión lévők több számúakon találtnak lenni, azoknak adattatni a templom, közönségesen pedig a több religikon lévőknek, mind számok, mind a közös templomnak proportiojok szerint ellimitált más templomot építtetni. Most is annakokáért az eddig lett igazítások helybenhagyattván, jövendő időkre is, a hol olyan hely találtnak, azon mód végeztetik observáltatásra, ha melyik rész reluctálna, vagy a commissáriusoktól praefigálandó terminusra, része szerint az építést nem continuálná, admoneáltatván, a tisztectől, ha ugyan contumaciter praetermittálnák, toties quoties a tisztect flor. 200 exequáljanak rajtok, melynek két része azon helybéli ecclesiához convertáltassék, harmada pedig az executoroké legyen.

ARTICULUS VIII. Végeztetett, hogy senki alatta lévő községet, jobbágyokat, házok népét, se semminemü rendeket, erőszak, vagy akárminemü büntetésnek is fenytékje alatt maga religiojára ne kényszeritse, se pedig a földesúr, más religion lévén a falunak vagy városnak templomát el ne foglalja, más religion lévő papokat reájok ne vigyen, se inponáljon, maga vallásán lévő papokkal semminemü alkalmatosságokban való egyházi szolgálatokat ne celebráltasson, sub poena fl. 200.

ARTICULUS IX. A négy recepta religion lévők közül, a felül megnevezett reformata evangelica, lutherana vagy augustana, unitaria vagy antitrinitaria religion levőknek tulajdon püspökjük magok vallásán levők legyenek, a catholicusoknak vagy pápistáknak pedig vicariusok, kik az ő religiojok és inspectiojok alatt az egyházi rendekre vigyázzanak, mindazonáltal az eleitől fogván observáltatott usus szerint, a kik a püspökségre vagy vicariusságra választatnak, az ő közönséges egyházi gyülekezeteknek tetszésekből és végezésekből, azok a fejedelmektől confirmáltassanak, (non obstantibus tamen regni legibus ac usu roboratis consuetudinibus) melyek szerint mind a püspökök, mind esperestek a visitatiok állapotjában procedáljanak, kiki a maga inspectioja alá bizattatott és ez ideig observáltatott usus szerint.

ARTICULUS X. Az ecclesiái jövedelmek, parochiális régi örökségek, azokról iratott végezések szerént, a melyek voltak és meghagyattatnak, ezután is helybenhagyattassanak; ha melyek pedig contra jura regni praejudiciumque fiscí, juris regii, vel legitimorum haeredum lettenek, vagy ez után is lennének, mindazok invalidáltassanak és egyházhöz vagy valamely ecclesiához semminemü immobile bonumok a régi parochiális örökségeken kívül ne applicáltassanak, sőt, ha mik volnának olyanok, adimáltassanak, observáltatván ezen dologról az ecclesiasticum bonumok felől irott constitutiok is.

ARTICULUS XI. A catholicus papoknak Kolozsvárra, mivel többire hóstátokban lanknak, és városokban is promiscue azon religion lévők közül vadnak, betegeknek (kik súlyos nyavalyákban vadnak, juxta articulum anni 1607.) látogatására, gyóntatására, keresztelésre, halottaknak kikisérésére, bémenniek szabados legyen; ezeken kívül való semmi ceremoniákat ne peragálhassanak, melyeket elvégezvén, ismét helyekre recedáljanak. Egyéb helyekben is pedig,

exceptis Várad, Boros-Jenő et Debreczen, a megirt casusokban való exercitiumok admittaltassanak, observáltván mindazonáltal az 1630. és 1649. esztendőbeli articulusok, mind hasonló és mind egyéb exercitiumok dolgából.

ARTICULUS XII. A vasárnapi vagy hetedszakai ünnepek, (úgy mint Istentől rendeltetett hetedik napok, melyek akkori időben szombatoknak neveztettenek, és mely helyett az új testamentumban már vasárnapok tartatnak a keresztyéni ecclesiákban), megszenteltessenek és illettessenek; hasonlóképen az ecclesiában bévétetett három nevezetes innepnapok is megtartassanak és azokban való isteni szolgálatokkal illettessenek. [...]

NYOLCADIK CZIM

Oláh papokról

ARTICULUS I. Noha az oláh natio az hazában, sem a státusok közzé nem számláltatott, sem vallások, nem a recepta religiók közül való; mindazáltal, propter regni emolumentum, miglen pátiáltatnak, az oláh egyházi rendek ehhez tartásuk magokat:

I. Püspököt a fejedelemtől kérjenek, olyat, a kit egyenlő tetszésekből az oláh papok alkalmatosnak esmérnek; kit ha a fejedelmek illendőnek ítélnék lenni, úgy adjanak confirmatiót reá, mind a fejedelmek hűségére, s mind az ország javára, és egyéb szükséges dolgokra nézendő conditiók és módok szerint.

II. Az oláh püspökök, esperestek és papok a visitálásnak idején a külső tiszteteknek hivataljokba magokat ne elegyítsék, a szegénységet ne sanczoltassák, külső dolgokat ne igazgassanak, executiókat affélékről ne tegyenek; hanem visitálják csak a magok papjait és deákjait, beszerikájokat, czimteremjeket, temetőjüket; házasulandó személyeknek vagy copulatiójokat vagy elválasztásokat, az ő módjok szerint való egyházi szolgálátjokat, ecclesia követéseket és több hasonló csak az ő tisztetek és állapotjokat illető dolgokat; azokban is mindazáltal az országnak végezéséhez alkalmaztatván magokat, külső büntetésekbe, birságlásokba magokat ne elegyítsék.

ARTICULUS II. Más országból ide bėjővő oláh papok tartozzanak magokat az esperestnek praesentálni; azok viszont magok vagy püspökjök által azon vármegyebéli, székbéli vagy közelebb várakbéli tiszteteknek eleikbe vinni examenre, kik megvizsgálván, ha oly dolgot tapasztalnak, kötelességek szerint a fejedelmeknek hírré tenni tartozzanak.

ARTICULUS III. Földesuroknak proprietása, hogy jövendőre nézve annál inkább ne periclitáljon, az oláh papok annuatim bizonyos honorariummal, de csak állapotjokhoz és értékekhez illendővel tartozzanak; kiben ha a földesurnak képtelen kivánsága lenne, a vármegyét requirálván, conscientiose limitálják el; ennek nem hasznát, úgy, mint örökségének rendtartását ponderálván.

Az oláh papoknak pedig fiait, mihelyt megházasodnak avagy külön kenyéren laknak, ha nem papok, repetáltassák a szerint, mint az egyéb

jobbágyokat, sőt ha gyermekek vagy ha egyébaránt nőtelen legények is, akárhol találtassanak apjuk mellett, megfogathassák és kezesség alá vethessék; apjukon kívül valókat pedig repetálhassák akármi idős korokban.

ARTICULUS IV. A mely oláh pap igaz ok nélkül divortálna valakit, vagy más valláson valókat copulálna, vagy tudva, két feleségű embert, vagy pedig elragadott s nem pedig rendesen megkért személyeket vagy olyanokat, kik az ország végezési szerént való úton és módon nem szabadittatnak egymás mellé állani, vagy elsőben a külső büntetést véghez nem vitték, vagy ha kikkel ecclesiát kellene követetni, s elmúlnának, mind az ilyen papokat, ha az esperestek meg nem büntetnék érdemek szerént, megértvén a tisztek, admoneálják az esperesteket, ha mégis posthabeálnak, intra quindenam meg nem büntettetnék, az esperestek priváltassanak tisztectől; a papokra pedig a külső tisztek látassanak törvényt és büntessék magok érdeme és az ország végezési szerént, külső büntetéssel fl. 200. Az oláh püspök pedig papságoktól is priválja, ha ugy fogják érdemelni.

KILENCZEDIK CZIM

Az oláhokról

ARTICULUS I. Noha az oláh nemzet propter bonum publicum admittáltatott ez hazában; mindazáltal nem vévén eszében állapotjának alacsony voltát, némely nemes atyánkfiait impediálták, hogy az ő innepeken ne légyen szabad munkálkodni. Végeztetett azért azok ellen, hogy a magyar natióknak ne praescribáljanak és ennekutánna senkit is a feljebb megirt okból meg ne háborítsanak. [...]

MÁSODIK RÉSZ

ELSŐ CZIM

Fejedelmek és gubernátorok állapotjokról

ARTICULUS I. Noha ez hazának eleitől fogva való szokása szerént, a fejedelmek választásában a regnicoláknak libera electiojuk mind ez ideig megtartott, melyhez képest a választandó fejedelmeknek személyek és az időnek kivánsága szerént szoktanak a fejedelmeknek conditiókat praescribálni, és azoknak pro ratione temporis vagy változtatását, vagy helybenhagyatását az időnek mivolta hordozza magával; mindazonáltal hogy az eddig választott fejedelmeknek praescribált conditiók mindeneknél nyilván légyenek, némelyeket azok közül az articulusokba inserálni szükségesnek íteltetett. [...]

ARTICULUS III. Conditiones principis Gabrielis Bethlen

I. Hogy minden rendeket, személyválogatás nélkül szabadoson megtart religióban, és annak szokott exercitióiban az articulusok szerént.

II. Hazánknak mostani romlott állapotját és a régi jó emlékezetű fejedelmeknek dicséretes példájokat szemé előtt viselvén, minden úton elsőben

is a fényes Portához viselje oly engedelmességgel magát, hogy onnan romlása ne keletkezzék a szegény országnak. A kereszténységgel is, római császárral ő felségével és Magyarországgal a jó szomszédságot és békességet szorgalmason megőrizze.

III. Moldovai és havasali vajdákkal ugyan most az országban léteken végezzen olyképen, hogy bátorságossá tégye azoknak szomszédságokkal az ország állapotját.

IV. Tanácsokat mag mellé mind az három nemzetből válasszon, törvény, igazság, békességszerető jó lelkiisméretű embereket, kiknek tanácsadásokhoz oly köteles legyen, hogy belső és külső országos dolgokat a két császárhoz, vagy több szomszéd országokhoz való confederatiokat, derekas donatiókat és főtiszteket ezeknek hírek nélkül ne cselekedjék, se oszszon. Ha pedig a tanácsok közül országunk törvénye, szabadsága, decretumi ellen valamelyik lelkiismeret nem tekintvén, veszedelmes és ártalmas tanácsra indítaná ő nagyságát, *comperta rei veritate*, kedvezés nélkül afféle tanácsadót *proscriptio*val és *notoriusság*gal büntetessen.

V. Urak, nemesek, kerített és mezővárosok, székelység, százság, régi és legitime emanált *privilegium*okban, *donatió*jukban, melyek helybenhagyattanak, *annuentiá*jokban, *inscriptió*jokban megtartatnak.

VI. Az országnak közönséges és egyenlő akaratból való végezésit, *articulus*it maga is megtartja, másokkal is megtartatja; szegénynek, boldognak személyválogatás nélkül igaz törvényt szolgáltat; a *sententiá*knak *executió*kat nem *impediál*ja.

VII. Minthogy mostan ennyi hadaknak ez országban létele alatt kellett fejedelmet választanunk, köteles legyen reá, hogy a *libera electi*ót teljes életében, semmi úton nem *impediál*ja, az országnak azt nemcsak integre megtartja, hanem a fényes Portával újolag mennél jobb móddal, a császártól ő hatalmasságától szerzett *athnámé levél*lel *confirmált*atja.

VIII. Tanácsrendeknek és ország gyűlésében is mindeneknek *libera vox*ot enged, mindenféle panaszokodásoknak és igazságoknak előszámlálására.

IX. Idő lévén hozzá, *omnia fiscalia bona, et alios proventus fiscales recuperálni* igyekezzék illendő módok alatt, és az ország határit, végházait tehetsége szerént, kiváltképen tanács és ország hire nélkül nem *abalienál*ja.

X. A minémű *titulust* mostan országul a *fejedelemség*nek adunk, azt az ország hire nélkül nem *augeál*ja, sem változtatja, henem épen *contentus* lészen véle. [...]

Conditiones principis Georgii Rákóczi I.

I. Mivel Bethlen István az előbbeni kegyelmes urunk, csak teljességgel a mi megmaradásunkért és szegény hazánknak veszedelmének eltávolztatásáért igaz keresztyéni indulatjából (magát igen megaláztatván) cselekedte azt, hogy fejedelmi méltóságát *resignálná* és ujabban való *electi*óra *szabados vox*ot engedne; ez nagy szeretetiért s indulatjáért ő nagys. a mostani újonnan választott

kegyelmes urunk ő nagyságát előbbeni uraságában, javaiban, jószágiban minde illegitimus impetitorok ellen mególtalmazza és manuteneálja, és sem a mostani kegyelmes urunk, sem ő nagyságának alatta valói, ő nagyságának méltóságát, becsületét meg nem sértik.

II. Mivel ő nagysága igaz legitime eligáltatott s inauguráltatott fejedelem volt, ő nagyságának minden collatióit, donatióit, inscriptióit, annuentiáit, valamelyek legitime emanáltak, ha kik olyak vagynak, intacte et illibate megtartja és meghagyja azokban.

III. Hogy a fényes portától soha semmi időben el nem szakad, sem az országot elszakasztani nem igyekezik, hanem mindenkben kedvét keresi és ahhoz illendő obsequiumát praestálja; Erdélynek a török császárral való régi frigyét intacte megtartja és a portára járandó követeket is, az előbbeni dicséretes fejedelmeknek szokások szerint expediálja.

IV. Hogy sem római császár ő felsége, sem egyéb keresztyén fejedelmek, és szomszád országok ellen, hadat ő nagysága offensive, ha okot nem adnak reá, nem indit, hanem azon békességet minden tehetségével oltalmazza.

V. Hogy mindeneket személyválogatás nélkül a négy recepta religiókban és azoknak szabados exercitiumában ő nagysága megtart és másokkal is megtartat, és egyik religion való ecclesiákra is hatalmason nem küld és el nem foglaltatja ő nagysága, religioknak respectusáért is senkit is a hazafiai közül meg nem vét, hanem ebből minden személyválogatás nélkül és discretio nélkül a boldog emlékezetű fejedelemnek dicséretes példáját követi, tudván azt, minémü hasznos megmaradása volt mind ő felségének, mind pedig hazánknak ebbéli cselekedeti.

VI. Hogy hazánknak mostani első rendeit, tanácsit, érdemes tisztviselőit, állapotjokba, tisztekbe, hivataljokba, a kik meg akarnak maradni, ő nagysága megtartja és semmi időben a hasznos hazafiait, más idegenért, hátra nem veti, hanem azoknak tanácsokkal és szolgálatjokkal él, kinek-kinek az ő állapotja szerént való becsületit illendőképen megadván és hogy alattvalói közül is a hazafiait senkinek becstelenséggel illetni nem engedi. Annakfelette, hogy belső és külső országos dolgokat a két császárhoz vagy több szomszéd országokkal való confoederatiókat tanács hire nélkül nem cselekszik, sem az országhoz tartozó birodalmokba, semminémü erősségeket, fortalitiumokat, végházakat, azoknak határait, semminémü praetextusok alatt el nem igéri, sem idegeniti, hanem a végházakban is hasznos hazafiait tart.

VII. Hogy urakat, nemeseket, kerített és mezővárosokat, szászszágot és székelységet, régi és minden legitime emanált privilegiumokban, donatiójokban, annuentiájokban, inscriptiókban megtart, a Sz. András király decretumának continentíája szerént.

VIII. Hogy soha senkinek vádlására, uri, nemes és egyéb szabadsággal élő rendek közül, törvény előtt nem arestáltat, semmi szin és mód alatt, hanem legitima citatione mediante, juris ordine convictum et aggravatum és semmi violentiát, akárkiktől is alattvalói közül, senkin exercálni nem enged, hanem

ebből az utolszori fejérvári gyűlésben és az idvezült fejedelem inauguratiojaker emanált erről való articulus observáltassék, anni 1613.

IX. Hogy az országnak libera electióját teljes életében semmi úton nem impediálja hanem azt az országnak integre megtartja és senkire a fejedelemséget nem transferálja és arról ország hire nélkül senkivel sem tractál.

X. Hogy a tanácsrendeknek és országos gyűlésekben is mindeneknek szabados voxot enged, mindenféle panaszolkodásoknak és igazságoknak előszámlálására.

XI. Hogy az elmúlt fejérvári gyűlésben végezett unionak conditióit minden czikkelyében fogyatkozás nélkül megtartja.

XII. Hogy valakik egyebek veszedelmére, s hazánk szabadságának romlására ártalmas tanácsot adnának ő nagyságának azok ellen az elébbeni articulus observáltassék, t. i. art. 1613.

XIII. Az országnak közönséges és egyenlő akaratból való végezésit, articulusit maga is megtartja, másokkal is megtartatja; szegénynek, boldognak igaz törvényt szolgáltat, a sententiáknak executiójokat nem impediálja és terminuskor semminemű törvénynek discussiójában benn nem ül, holott ad suam praesentiam appellálják a törvényt, mint summus justitiarius eleibe.

XIV. Minthogy mind a magyar natio, s mind pedig a szász uraink s atyánkfiai magok natiojokból szoktanak magoknak tisztet, ispánokat választani, a székelység nem utolsó tagja lévén e hazának, ő nagysága kapitányokat, királybirákat, generalisokat, magok nemzetéből állókat és köztök lakókat adjon elejkebe, megmaradván mindazonáltal mindenekből az ő nagysága jurisdictiója és méltósága: a királybiráknak pedig választások specificice csakugyan ő kegyelmek székinék szabadságán álljon. Főispánokat is a magok vármegyéjékből valókat adjon ő nagysága.

XV. Udvarhely várának állapotját ő nagysága az országnak proponáltatván, a mint egy akaratból a magok javára és megmaradására valót, a közönséges igazságnak módja szerént, arról az ország végez, azt követi. [...]

HARMADIK CZIM

Tanácsrendeokről

ARTICULUS I. A tanácsrend azért szokott a fejedelmet mellé adhibeáltatni és kötelességek is azt tartja, hogy minden jó és közönséges haszonra nézendő tanácsokat adjanak; valakik annakokáért törvénytelen ok nélkül való dolgokra tanácslanák, comperta rei veritate, legitimeque citati ac convicti, in notam perpetuae infidelitatis incurraljanak. [...]

ÖTÖDIK CZIM

Országgra nézendő dolgokról

ARTICULUS I. Az ország házai, fiscalis várai és jószágai, noha a fejedelmeknek kezekbe engedtetek, de proprietásokat azoknak az országnak megtartsák. Az egyébféle jószágoknak collatiojok fejedelem autoritásában hagyattatnak.

ARTICULUS II. Az országnak szóló levelet, a fejedelmek az országgal communicálják.

HATODIK CZIM

Moldovai, havasalföldi és többekkel is lévő confoederatiokról

ARTICULUS I. In anno 1601. Moldova, Havasalfölde és Erdély között a minémü confoederatiók interveniáltak volt, azt a nemes ország etiam publico articulo azon esztendőben confirmálta; és ugyis deliberált, hogy az országnak mindenik nation lévő statusi kötelezzék magokat hittel is azoknak megtartására, mostan is melyekkel azok közül az országnak confoederatioja vagyon, ha ők nem violálták, miglen szentül és igazán observálják, ez ország fejedelminek részéről is, a végezések azokban lévő conditiók szerént megtartassanak. Ha melyekkel azok vagy más szomszéd országbeliek közül nem volt volna, vagy pedig violaltatott volna, annak véghezvitelében vagy megújításában a mi hasznosabb és szükségesebb ez hazának javára, s megmaradására a fejedelmek magok kötelességek és conditiók szerént azt cselekedjék az ország statusival együtt. [...]

HARMADIK RÉSZ

ELSŐ CZIM

Uniókról

ARTICULUS I. Az ország statusi minémü módok és contitiók alatt való uniót celebráltak legyen egymás között az 1613, 1630 és 1649. esztendőben, erről lett constitutiókból kitetszik; de mivel az 1630. esztendőbéli articulusban az bővebb declarációval iratott meg s az 1649. esztendőbéli articulus is arra láttatik mutatni, az szóról-szóra ez articulusban is inseráltatott, mely ekképen következik:

Forma juramenti super unione per regnicolas depositi, sequitur hoc modo

Én T. és T. esküszöm az élő Istenre, ki Atya, Fiú, Sz. Lélek, tellyes Sz. Háromság egy igaz Isten; hogy a négy recepta religióknak ez hazában való megtartására igyekezem teljes tehetséggemmel és soha annak oppressiójával a magam religióját promoteálni nem akarom, sem azoknak oppressiójokra való dolgokban soha, sem titkon, sem nyilván nem cselekszem; senki személye ellen,

hitiért, vallásáért, gyűlölséget, ellenkezést nem viselek, hanem kinek-kinek szabad megtartására igyekezem és sem titkon, sem nyilván senkivel *contraria religio* ellen, sem másokkal nem *practicálok*, annak *oppressiójára*, se ártalmas tanácsommal, sem fegyveremmel, sem magam, sem mások által, semmi úton nem igyekszem; sőt ha kit effélet tudnék, megjelentem az egész tanácsnak és minden tehetséggel eltávoztatni igyekezem, sem fejedelmeknek egymás ártalmára való tanácsot nem adok és hazámnak közönséges és csendes békességének megmaradását, szabadságának *promoveálását* egyenlő értelemmel és tehetséggel igyekezem óltalmazni és ez ellen hazámon kívül valókkal senkikkel nem *tractálok*.

Mivel pedig a fejedelmek is hitek szerint *assecurálják* a *regnicolákat*, hogy valakik a haza közönséges java ellen *árulkodnának*, megjelentik az országnak és tanácsnak, én is így kötelezem magamat erre az előszámlált hitre, valamig a fejedelmek is ehez és nekünk hittel tölt egyéb ígérekhez és *conditiókhöz* tartják magokat, addig tartozván én is ehez tartani magamat, egyikünk a másikunkhoz is addig, valamig más felebarátom is ennek felbontására okot nem ad. A ki pedig ezt felbontaná, *comperta rei veritate in notam perpetuae infidelitatis incurálatnak* lenni *pronunciálok*.

Conditiones utem in unione specificatae sequuntur hoc modo

A négy recepta *religióknak* *szabados exercitiumi* engedtesse nek és *illibate* megtartassanak az országban és *in partibus Hungariae huic regno incorporatis*, hogy minden helyeken a major pars tartson vallásán való papot, ha hol pedig *exercitiumja* valamely helyen valamelyik vallásnak nem volna is, beteg gyóntatására és *in casu necessitatis* gyermekek keresztelésére szabad legyen bémenni a magok vallásán való papoknak; három nemzetből állván az ország (az ország *constitutíói* megtartatván). Ha valamelyik nemzetnek szabadságában, *immunitásiban*, *privilegiumiban*, szokott és régen bévött rendtartásiban bántódása lennek, *requirálván* felőle a két nemzetséget, tartozzanak hitek és köteleességek szerint ország gyűlésének előtte is *defacto* mindjárt megtalálni a fejedelmet és tanácsit, a panaszolkoldó nemzetségnek megbántódása felől; sőt minden úton és módon a három nemzetség egymásnak óltalommal, segítséggel tartozzék lenni, méltó panaszolkodásokra.

Ha valamely nemes *privata personának*, akár személyében, akár jószágában, marhájában és szabadságában bántódása lenne a fejedelmektől, vármegyéit, vagy székit *requirálja* felőle és ha méltónak itéli lenni a panaszt a vármegye avagy székek, *requirálja* mindjárt a fejedelmet és tanácsit, kire ha méltó tekintete nem lenne a fejedelmeknek, halogátás nélkül tartozzék mindjárt a vármegye a megbántódott személy mellett *requirálni* a több vármegyéket, mind itt ben; s mind ott kin valókat; a szerint a székelységet, százságot, kik hitek és köteleességek szerint, *de facto* mindjárt (gyűlést arra nem várván) tartozzanak *requirálni* a fejedelmet és tanácsit *denuo* a dolog felől, és a tanács *in tali casu maturo iudicio deliberálván*, előtte viselje az ország közönséges szabadságát s törvényt és magok köteleességét, az országnak is arról irott *articulusát* és mint a

fejedelem előtt való igen seria instantiájokkal, mind magok deliberatiójok s autoritásokkal tartozzanak helyre állatni megbántódását a panaszolkodóknak.

Ha vármegyéken és székelységen lévő kerített és mezővárosoknak, avagy communitásoknak lenne is bántódások, ezen mód observáltassék. Országgyűlésében a mit hazánk megmaradására, békességes csendességére, szabadsága és törvénye megtartására nézendő jókat feltalálhatnak, afféle dologban egy értelemben légyen minden, kiki hátra vetvén a maga utilitását és privatumját és nemzetségünk, szabadságunk mellett, sőt csak egy privata persona méltó igazsága mellett is, mind a három nemzetség és minden statusok egyenlő értelemmel és akarattal, minden úton és módon egymásnak patrocínáljunk és egymást óltalmazzuk.

Ha kik pediglen vádolnának méltatlanul, és hamissan valakiket; vagy executorok lennének valaki vádlására megfogásban, törvény előtt való dologban, jószága s javai elfoglalásiban, in notam perpetuae infidelitatis incurraljanak. [...]

HATODIK CZIM

Nemességről

ARTICULUS I. A nemes ember csak coram suo competente iudice tartozzék törvényt állani és nem másutt.

ARTICULUS II. Sem egyházhelyi, sem egyéb rendbéli nemesség postaló adásra, gazdálkodásra, se a kösség közzé, se egyéb rendeknek szabad akaratja kívül ne tartozzék.

ARTICULUS III. A nemes ember, nonnisi legitime citatus, et iudice convictus arestáltathassék, fogattathassék, vagy károsíthatassék meg javaiban, excipiáltatván az articulusokban és decretumban expresse irott némely casusok és azoknak modalitási, sub sautione itidem articulis, decreto, ac conditionibus expressis.

ARTICULUS IV. Kénszerítésből a nemesség szabad akaratján kívül nem tartozik senkit szolgálni s a fejedelmek is nem erőltethetik, kiváltképen számadó tisztre.

ARTICULUS V. Hadi expeditióra is felülni nem tartoznak különben, hanem a fejedelmek parancsolatjából.

ARTICULUS VI. A fiscus jószági között lakó nemesek is praerogativájokban és immunitásokban indifferenter minden helyeken megtartassanak, azok szerént a módok szerént mindazáltal, a mint per speciales constitutiones annak seriessében accomodáltattak.

ARTICULUS VII. A nemesség semmiképen, azoknak jobbágyi is pediglen, semminémü egyéb vecturára és teher hordozásra ne kénszeríttessenek, hanem ha mikor pro bono publico a fiscalis várakba valamely munitiókat visznek; olyankor is pedig a vármegye tisztei tégyenek illendő rendelést, igazságos kötelességek tartása szerént, úgy a mint a szegénységnek is nagyobb könnyebbségével lehet és sem újtokban a szállítók a szegénységet ne

sanczoltassák, sem marhájakat visszabocsátani a rendelt helyről el ne mulassák, azért való minden exactio nélkül; alioquin ha az sanczoltató nemes ember lészen fl. 200, ha nemtelen fl. 100 büntetessék, comperta tamen rei veritate; melyet competens tisztei a cselekedőknek, omnibus juridicis remediis exclusis exequáljanak; és a laesa parsok s a tisztek között ez mulcta két felé osztassék. Egyebekben is a nemesi szabadság megtartassék.

HETEDIK CZIM

Armalistákról

ARTICULUS I. Valaki armalist extrahál, ne csak országgyűlésén (mely szabadságában áll), hanem ha az országbéli ember, a mely vármegyebéli vagy székbéli volna, ott is publicáltassa armalisát; ha pedig nem ez országi ember, minthogy ha tisztességbéli személy, kell is valami bizonyos rendinek lenni, annakokáért valamely helyben, vagy valakinek háta megett lakik, annak székes helyén publicáltassa, ha pedig zászlók alatt, vagy csak nőtelenségben és semmi bizonyos helyben nem lakos ember volna, bár országgyűlésen publicáltatta légyen is, de annak idejében, mihelyt bizonyos helyet verhet magának, azon helynek székes helyén akkor publicáltassa, az ország gyűlésén lett publication kívül is, annuali revolutione non obstante egyébaránt erőtelen lészen armalisa.

ARTICULUS II. Hogyha valakinek jobbágya, urának manumissiója nélkül extrahál armalist magának, annak semmi ereje ne légyen, és ha valamely bizonyos helyben vagyon lakása, mint elbujdosott egyéb jobbágyok dolgában, azon szerént procedáljon a földes ura, ha pedig sem zászló alatt, sem egyéb bizonyos helyben nincsen lakása, hanem csak széjjel vándorló és bujdosó, valahol találja, szabadon megfoghassa, annak a helynek tisztviselője által, a holott találta; ha pedig künn való helyen találja, megfoghassa ugyan, de azon territoriumnak tisztviselőjének kezébe vigye, és az termináljon néki, s arra az időre reámenvé, ha comperiáltatik, mind praetensiójának igaz volta, mind pedig a fogott személynek residentiátlansága, adassék kezébe földesurának, ha pedig valakit szolgálna és az az ura felelne felőle, hogy törvényre előállatja, annak adassék kezéhez, és attól kéresse, mint bujdosott jobbágyát, meglássa mindazonáltal kiki, hogy valami módon igazságosan nobilitáltatott személyt meg ne fogjon, ha annak szokott poenáját el akarja kerülni. [...]

TIZENKETTEDIK CZIM

Articulusokról

ARTICULUS I. Az ország végezésének és articulusok csinálásának idején, a tisztába irott articulusok, in veris originalibus a praesidenseknek és itélőmestereknek kezeknél, azoknak pecséték és subscriptiójok alatt megmaradjanak és megtartassanak s igazán való párt ki is adjanak azon mód szerént, mind fiscus számára s mind pedig vármegyék, székek és városok

requisitiójára addig, miglen nyomtatásban a fejedelmek subscriptiójok és pecsétek alatt emanáltathatnak, az pedig meglévén, azon pecsétek alatt, a praesidens kezénél lévő adassék be a fejevári káptalanba, az egyik itélőmester kezétől a kolos-monsotori conventbe, a másik itélőmester kezétől a váradi káptalanba, efféle irott articulusoknak pedig taxája fl. 1.

TIZENNEGYEDIK CZIM

Salvus conductusokról

ARTICULUS 1. Néha ez hazának és legitimus fejedelminek sokszori veszedelmes állapotjokban való forgásokból és károkkal tapasztalt experienciákból sok időktől fogva erős tilalmak végeztetnek, hogy semminémü rendbeli emberek más idegen országokra, fejedelmek engedelmé és salvus conductusok nélkül ki s be ne járjanak, hogy ez által is a gonosz igyekezetű emberek refrenáltassanak; a haza közönséges végezésére és csendességére pedig a fejedelmek és utána való több tisztek inkább vigyázhatnának, sőt még irogatások, küldözések, izengetések is ne lennének.

Mindazáltal a hazának mostani csendességében és a szomszéd országokkal is békességes állapotjában, és hogy a hazának igaz tagai s fejedelmeknek igaz hivi igazságos dolgokban és járásokban-kelésekben meg ne akadékoztassanak, s valaha történt vagy történhető valamely gonosz igyekezetű emberekkel az igaz és becsületes emberek is egyenlő fontban ne mérsékeltesse; nemesi szabadságokban bántódást ne szenvedjenek, az alább megirt módok alatt való irások, küldözések és járások, a becsületes és igaz haza tagjainak megengedetni végeztetett.

I. Ha kik idegen országba deáki tudománynak, nyelveknek tanulásáért, peregrinálásért, viszont a hazával és fejedelmekkel nem elleséges helyekre vitézi vagy egyéb tisztességes állapotbéli szolgálatért ki akarnának menni, avagy gyermekeket küldeni, elsőben is azon vármegyebéli, székbéli vagy városi főtiszteket requirálván, azok szorgalmasan megvizsgálják az elmenni igyekezőnek vagy küldendőnek minden állapotját, szándékának méltó okát, és ha valakinek véle oly preatensiója nincsen, melyet subterfugiálni azzal akarna; sőt ha elégségesen nem constálna a tiszteknél, a vármegyének vagy széknél közönséges gyűlésére is rejiciálják és a dolognak ugyan fundamentumából menjenek végére; igazságos és méltó szándéka, a feltett dologra alkalmas volta comperiáltatván, ha in publica congregatione forog, vármegye pecsété alatt, ha csak a főtiszték előtt, azonoké alatt vegyenek testimoniálist, melyet a cancellariára producálván (hogyha a fejedelmeknek is nem constál valami oly dolog azon exponens felől, kit netalán a tisztek nem tudhattak volna, mely vagy a fejedelmi személynek, vagy az országnak ártalmára való volna), tartozzanak az olyanoknak salvus conductust adni, és ekképen békével elmehessenek; mindazonáltal másutt való lakosokban is magokat úgy alkalmaztassák, hogyha a fejedelmek és haza ellen való ártalmas dolgokban elegyitik magokat, az olyanok

de bonis citáltassanak az ország törvénye szerint, ha convincáltatnak, azon ország törvényében specificált poenával is büntetessenek, mint az hazában lakók; de a mint hogy a citatio poersonaliter nem léssen, ugy per procuratorem constitutum, sőt azon távol lévő embernek atyja vagy anyja vagy oly atyafia is, kiknek legitima successiójok volna a citatusnak jószágában, titulo et nomine ingredientium defendálhassák a citatusnak causáját, etiam absque constitutione és ne csak per non venientiam, hanem ugyan per meritailem allegationem, ejusdemque comprobationem legitime dijudicáltassék a causa, és comperta rei veritata convincáltassék is; sőt ha medio tempore arról az országról való hostilitas interveniálna, a holott az ilyenképen kiment hazafia szolgálna, tartozzék ad fidelitatem principis unionemque regni redeálni, alioquin eo facto amittálja ez országban minden javait, egyébiránt is pedig ez hazában lévő jószágokra nézve subjaceálnak ezen haza törvényének és terehviselésének, ezek közé nem értetnek azok, kik más birodalomban resideáló emberek.

II. A kik nem ez feljebb megirt okokból, hanem más valamely szükséges és igazságos dolgoknak véghezvitelére, vagy annál inkább magok jószágokba akarnak menni, nem köteles szolgák, sem nem tisztviselő emberek, az olyanok a vármegyéknek és székeknek főtiszteinek s azon vármegyebéli vagy székbéli kapitányoknak is, a hol lenni szoktanak, értékre adván és azok is a fejedelmeknek és hazájoknak tartozó kötelességek szerint a dolgot jól megvizsgálván, ugy adjanak testimonialist valamely nem hosszas ideig és az utnak is nem derekas messzeségére, de a hazának állapota sok okokból ugy kívánván, hosszas időre és derekas messzeségre, fejedelmek salvus conductusával menjenek; a köteles szolgák és tisztviselők is fejedelmek salvus conductusa nélkül el nem mehetnek.

III. Ez ország széliben lakozó és szomszéd országokkal határozó vármegyékről és székes helyekről viszont csak szomszéd vármegyéig igazságos méltó dolgokban és szükségekben, testimonialis vétel nélkül is elmehetnek. Csakhoy az igaz derekas szabados utakon, s nem pedig a megtiltott utakon és ösvényeken járjanak.

Mindezek pedig békességes időkről és békességes szomszedságu s keresztyén országokról s helyekről értetnek, mert háborúságos időkben és ellenséges szomszedságu helyekre való menés és jövés, fejedelmeknek vagy az állapotoknak mivoltokhoz képest arra specialiter rendeltett tisztviselőknek salvus conductusok nélkül való járás, irogatás vagy küldözés, semmiképen nem szabados.

A kereskedő rendek pedig, ha a határos és békességes szomszedságu helyekre és országokra mennek, előttök járó tisztviselőjüktől vegyenek hiteles testimonialisokat, azokat a harminczadokon praesentálván, mehessenek és jöhessenek. Távolabb való országokra a városi zálagos hazafiaiból álló kereskedő rendek, fejedelmek salvus conductusával menjenek, és a salvus conductusok és hiteles testimonialisokra adassanak, különben cselekedvén, minden javok confiscáltassék és magok személyekben törvény szerint büntetessenek. A

kolosváriak mindazonáltal tanács testimonialisával elmehessenek; de azok is annak mását küldjék a conservatoriumba; tudják a fejedelmek, ki hová s micsoda országra jár.

IV. A kik az ide feljebb megirt módon szerént fejedelmek *salvus conductus*ának impetrálásával és annak virtusával tartoznak járni és a *salvus conductus* denegáltatván nékik, mégis elmennének, az olyanokat a *director* törvény szerént *prosequálja*, és ha személyekben elmennének is, de *bonis citáltassanak*; a generális *diaeta* alatt *legitime convincáltatván* és *comperiáltatván*, hogy vakmerőképen a fejedelmek ellen mentenek el, s méltó okát nem adhatják, magok személyekre nézendő minden javokat amittálják.

V. Ha kik pedig egyéb igazságos szineknek *praetextusa* alatt *extrahált* *salvus conductus*okkal *abutálván*, ország *statutum*i és *interdictum*i ellen való dolgokba *elegyítették* volna magokat, vagy ezután is *affélébe impingálnának*, *evocáltatván* a *fiscalis directorok* által *octavális terminus* vagy *diaeta* alatt való táblára, a megtiltott dolognak *meritumja* szerént, *affélékről decernáltatott poenán* *convincáltassanak*.

VI. Hogyha találkoznának olyak, kik akár *salvus conductussal*, akár azon kívül való ki s *bejárásnak* *alkalmatosságával* fejedelmeknek vagy hazájoknak tartozó kötelességek ellen való *árultatásba* *elegyitenék* magokat, a *dolog comperiáltatván*, *juxta contenta decreti, articulorum regni, in nota perpetuae infidelitatis convincáltassanak* és *büntettenessenek*; akár magok, akár mások, vagy pedig akár *levelekbéli irogatások* által *cselekednék*, hasonló *poenába* *incurráljanak* azok is, a kik *tudva afféle ártalmas leveleket* vagy *követségeket* *hordoznának*. Hasonlóképen ha mely *ártalmas és nyughatatlan elméjü emberek* más *jámboroknak* *hírek* és *consensusok* nélkül *oly leveleket* *írnának*, melyek a fejedelmeknek *méltósága* és a *hazának közönséges java* és *megmaradása* ellen *volnának*, azon *poenába* *incurráljanak*. [...]

TIZENHETEDIK CZIM

Gyülések állapotjáról

ARTICULUS I. Noha ennelőtte *esztendőnként kétszer*, *ugymint* *szent György napban* és *szent Mihály napban* *celebráltattanak* a *gyülések*; de bizonyos *respedtusokra* nézve a *szent Mihály napi gyűlés*, *extra casum inevitabilis necessitatis* *abrogáltatott*, *ugy mindazonáltal*, *hogy minden szükségének complementumára* való *contributiók*, azon *egy* *szent György napban* *celebrálandó gyűlésben*, az *elébbi szokott terminusokra* *felvettethessenek*; mely *gyűlésre* minden *regalissal* *hívott személyek* és *gyűlésbe választott emberek*, a *gyűlésnek első napján* *compareálni* és *mindaddig ott lenni*, *mig az articulusok* *kikelnek*, *sub poena ducentroum florenorum* *tartozzanak*; hasonlóképen a *kiket ország gyűlésére* az *ispánok* vagy a *székek tisztei* az *eddig való usus* szerént a *vármegyéknek* és *székeknek egyező értelmekből* *választanak*, és *el nem akarván menni*, *jó ratiókkal* *nem menthetnék* magokat, azon *penába* *incurráljanak*, melyet

az ispánok vagy királybírák, *exclusis omnibus juridicis remediis* a jószágokon *exequálhassanak*, melynek harmada a *fiscus*, harmada a vármegyéé vagy szék szükségére való, harmada pedig az *executoré* légyen, melyet ha a tisztek nem *exequálnának*, in *duplo convincáltassanak*, a gyűlésben választott személyeknek pedig szükségekre, mind *fiscus*, urak és főemberek jószági, a vármegyéken lévő egyéb nemességnek jószággal együtt egyiránt *contribuáljanak*; hasonlóképpen az egyházhelyi nemesség is, sőt egyebek is, kiknek jobbágyok nem *contribuál*, segítsenek a gyűlés pénz adásban. [...]

XLI. CZIM

Idegen és jövevény emberekről

ARTICULUS I. Mind a más országbéli példák, fejedelmeknek *conditiói*, az országnak is *statutumai* azont mutatván, végeztetett, hogy valamely *uri*, nemes és *vitélő* emberek ez hazában meg akarnak telepedni és jószágot s egyéb örökségeket birni, vagy tiszteket viselni, mihelyt vagy jábor szolgálatjok, pénzek, házasságok által vagy egyéb tisztességes szabados utakon jószágot és örökséget szerezhethetnek, *mindjárt* a közelebb következő országgyűlésen a fejedelmeknél és ország *statusinál* illendő *submissióval* igyekezzék *impetrálni*, hogy a hazának fiai és *statusi* közé magokat *incorporáltathassák*; melyet ha *obtineálhatnak*, *solemniter* tartozzanak *juramentumokat* *deponálni* in *publica congregatione regnicolarum*, a fejedelmeknek hűséges szolgálatjokra és a hazának minden szabadságának, törvényinek *observálására*, életeknek fogyásával is teljes tehetséggel való oltalmazására, és eképen *recipiáltatott* hazafiaivá tétetvén, azon gyűléskori *articulusoknak* végébe be is irattassanak; annakutána mind jószágokat birhatnak, mind pedig fejedelmek *kegyelmessége* által állapotjokhoz és *residentiájokhoz* képest érdemlett tiszteket is viselhetnek; de különben se jószágot ne birhassanak, se annál inkább tiszteket ne viselhessenek.

Más birodalomban vagy országokban lakók pedig, kiknek jószágok ez hazában vagyon, jószágokról tartozzanak *praestálni* azt, a mivel mások is jószágokról a végezések szerint tartoznak.

ARTICULUS II. Idegen, jövevény és uratlan paraszt emberekből álló *vagus* embereket senki maga jószágában *here* módon élni ne szenvedjen, azért is, hogy kinek-kinek bizonyos *ura* és *residentiája* lévén, ha mi *excessust* cselekednének, jobb móddal *animadvertálhassanak* ellenek; tartozzék annakokáért minden *dominus terrestris* az olyanokat megfogni és azoknak állapotjához képest *szolgáltatván*, jobbágygá tenni, sőt ha lehet kezesség alá is vetni. [...]

XLVII. CZIM

Latrok büntetéséről

ARTICULUS I. A gonosztévőknek kikeresésére mi módon menjenek ki a tisztek és generalis inquisitiók mimódon celebráltassanak, arról a czirkálásoknak seriesében világos írás vagyon; kivántatik annakokáért, hogy a tisztek mind a generalis inquisitiók által, mindeddig azon kívül való authoritások szerint a gonosztévőknek megzabolásokban szorgalmatosan forgódjanak kötelességek szerint, és minden néven nevezendő vétkeknek megtudakozásában, azoknak cselekedőinek magok érdemek és az országnak affélékről írott törvényei szerint való büntetésben igazán eljárjanak.

Elsőben is azért a czirkálásban kiadott, vagy azonkívül is captiváltatott, ország tövénye szerint halálra sententiáztatott gonosztévőknek magok authoritásokból a tisztek gratiát adni, avagy halált érdemlő dologért, vagy pedig a panaszló és káros emberek injuriájával, kárával s azoknak tartások ellen, törvénye lőtt megsanczoltatni s elbocsátani ne merészeljék; azt cselekedő tisztek citati per directorem fl. 500 poenán convincáltassanak és a panaszló vagy káros embernek refusióján; illendő terminust adván mindazáltal a panaszló vagy tartató embernek, azok is a törvényre reá menni el ne mulassák, ne kellessék sokáig vagy fogsággal nyomorgatni a vádlott embert, vagy pedig történet szerint elszalasztani.

ARTICULUS II. Noha a lopóknak büntetések felől az országnak sok külömb-külobbféle kemény végezési voltak eleitől fogva, de mind a szegénységnek majd elszenvedhetetlen romlásával, sőt egyéb rendeknek is véghetetlen panaszával tapasztaljuk, hogy több vétkeknek nemek között a lopás annyira eláradott ez hazában, mely sem keresztyén, sem egyéb nemzetek között semmi egyéb országokban ennyiben nem hallatik.

Kételesség annakokáért nevedekvén a véték, nevedekdni kell a büntetésnek is, és mivel a lopó az istennek nemcsak az egy parancsolatja ellen láttatik véteni, hanem egyszersmind több parancsolatok ellen is; ugymint, ki némely többire csaknem koldulásával élő, magát s háza népét alig táplálható embereknek metszi meg a torkát és juttatja avagy éhhalálásra, avagy valami rettenetes vétkekre való elvetemedésre.

Annak felette nemcsak nem kívánja felebarátjának marháját, de sőt ugyan el is lopja; nem is szereti felebarátját a lopó, sőt inkább rontja; dolgait pedig sok hamis esküvésekkel fenyegeti, sőt másokat is maga mentségének alkalmatosságával kárhuzatos hamis hitekre viszen; és ekképen az Istennek csaknem mindenik parancsolatja ellen külön-külön vétkezni láttatik és az apostol mondása szerint, reus est omnium. Sőt ha arra viheti a dolgot, hogy alkuvásra és fizetésre mégyen, kész megnyert dolognak tartja és ez által alkalmatosság adatik ujjabb-ujabb lopásra.

Hogy annakokáért mind a szegénység a lopók insége alól bátorságot és pihenést vehessen, mind pedig a véték megzaboláztassék, végeztetett, hogy

valaki száz pénz érő marhát ellop, és megtudatik, a falu büntesse meg forint birsággal és a kárnak megfizetésével. Másodszor, hogy ha hasonló és csak annyit érő lopásban találtatik, akkor is a falu egy forinttal büntesse meg és a kárt fizesse meg, azonfelül ecclesiát conciliáljon. Harmadszor ha száz pénz érőt lop, comperiáltatván, felakasztassék érette. Ha a lopás két forintot érő lészen, első vétkéért megfogattassék, és a pellengéren vagy kézi kalodában igen-igen megveretessék, a kárt is fizesse meg és az ecclesiában poenitentiát tartson. Másodszor hasonló vétkéért ismét megveretessék, a kárt megfizesse, a tisztek is fl. 12 megbirságotják és az ecclesiát is conciliálja. Harmadszor hasonló vétkéért felköttesék.

Ha pedig három forintnál többet érő lopásban találtatik, comperiáltatván a dolog, minden tovább való halogatás kedvezés és birságlás kívül csak felakasztassék, ha a sententia előtt nem concordált a károssal; de ha a károssal megbékéltet, díjával változzék meg a lopó, és egyszeri vétkére adassék engedelem; mindazáltal a bélyegzés helyett a füle vágattassék el első vétkéért, ha díját le nem teszi, hogy megismertessék arról; és ha efféle dolgáért vágattatott el (nem egyéb casusban) comperiáltatván másodszori vétke, felakasztassék, ha szintén concordált volna is. Mert a ki mind az Isten parancsolatjával, s mind az országának erős edictumával nem gondolván, azok ellen vakmerőképen cselekszik, nincsen hatalmában a káros embernek, hogy az ő megbékéllésével, az Isten, ország, s fejedelmek ellen cselekedett vétekből a gonosztevőt absolválhassa.

ARTICULUS III. Mivel a generalis inquisitio malefactorum harmadik esztendőben fog celebrálatni ordinarie (hanem valami extraordinarius casus miatt ex deliberatione comitatum et officialium kelletnék a rendkívül való időkben kibocsátaniok és menniek, a mint ennek előtte való időkben is történt) ez ilyen generális cirkáláson kívül is a malefactorokat szabad a tiszteknek akármikor megfogniok, és érdemek szerént megbüntetniek: úgy mindazonáltal, hogy ante latam sententiam, a megfogott embernek marháját el ne vegyék, de azt is kezesség alá vethetik addig, a végre, hogy a törvénynek ítéleti szerént ha úgy fog kívántatni, légyen miből mind a káros embereket contentálni, mind pedig ha mi mulctát a törvény ítél, azt is exigálni. Sőt csak privatus nemes ember is suspicióra a paraszt embert megfogattathatja, mind személyének laesiója, mind javaiban való megkárosítás nélkül; de a tiszt kezéhez tartozzék adni a megfogott embert, és adjon oly competens terminust, melyre rá érkezhessék a megfogott embernek ura, vagy gondviselője, de a megfogató avagy fogó ember, tartozzék certificálni. A törvény után abban járjanak el, a mit a törvény fog itélni.

ARTICULUS IV. Mint hogy pedig nem találatnék annyi gonosztévő, hogy ha a falukon és városokon orgazdák nem volnának; végeztetett annak okáért, hogy valamely faluban a generális cirkáláson valamely gonosz emberek kiadattatnak, és akkor meg nem büntetethetnek, magok lévén a kiadó személyek a falubéliek, tartozzanak azon kiadott gonosztévőket, orgazdákat, latroknak pártfogóit megfogni, és a tiszteknek kezekhez vini, sub poena fl. 200, egyébiránt

ha megtudatik, hogy a kiadás után a faluba ment, s ott latilált, avagy nyilván is köztük lakott, irremissibiliter exigálják a tisztek a falun a fl. 200. Sőt a generális czirkáláson kívül is, ha kire suspiciálnának, avagy annál inkább bizonyos vádlásokat értenének a tisztek valamely paraszt ember felől, és a falusi biráknak megparancsolják megfogását, sub eadem poena tartozzanak eljárni benne; melyben hogy ha a földes ur vagy más valaki impediálná a községet, a poena arra háramoljék, és irremissibiliter vigore praesentis articuli azon exigáltassék. A hódoltságban lévő faluk kikre a török ottan-ottan szabadosan járhat, a megirt módok szerint való latrok fogására ne kényszeritessenek; melyből mely faluk légyenek expdiálándók, a Bihar és Zaránd vármegyei tisztek, a faluknak állapotjuk szerint intézzék el.

ARTICULUS V. A megfogott latrot ha azon falubéliek találják elszalasztani, a kik megfogták volt, intra quindenam tartozzanak ismét megfogni és tiszttel kezébe adni, azon fl. 200. poena alatt, de ha akaratjuk szerint bocsátják el a megfogott latrot, annál inkább ha a tisztek avagy mások fogták meg, s adták kezekhez és úgy szalasztanak vagy bocsátanak el, s intra quindenam kezekre nem keritenék a tiszteknek, fl. 500 poenán az eddig való usus szerint convincáltassanak.

ARTICULUS VI. Tolvaj kiáltásra, és harang félen verésre, ha a faluk fel nem támadnának, és a gonosztévőket falujokban vagy határookban meg nem fognák, tiszttel kezébe nem vinnék, vagy ha tolvajt kiáltó vagy panaszló ember instantiájára törvényre meg nem tartanak, hasonlóképen fl. 200. tartozzanak, és a panaszlónak kárának megfordításával; úgy mindazonáltal, hogy afféle latrok megtartoztatása ne praesjudikáljon az arestatiókról írott törvényeknek.

ARTICULUS VII. Hogyha a generalisczirkálásban kiadott és halálra sententiáztatott, urak vagy nemes emberek udvarokban, és hátok megett lévő gonosztévő emberek megtudatnak, azon helybéli tisztek kéressék kézbe, (értésekre adván mind vétkeket, mind pedig sentenciájokat hiteles testimoniumokkal a tiszteknek és czirkáló biráknak) ha kézbe adják, bene quidem; de ha nem adják, admoneáltassanak, hogy sístálják azon kézbe kért latrot, a tisztektől praefigálandó terminusra és a vármegyéknek oly alkalmas köz helyére, a holott előállatván értsék meg, ha lehet valami méltó mentsége, vagy pedig fejedelmektől való gratia; és ott finaliter dijudicáltassék, executióba is vétessék; de hogy ha vagy a latrot elő nem állitanák, vagy pedig már a vétek annyira innotescálván, azt az executiót qualitercunque impediálnák, nullo remedio obstante, minden tovább való processus nélkül fl. 500. poenát exequáljanak a latornak pártját fogó embernek tulajdon javaiból, ha találtatik, ne pedig jobbágyáéból: interim a lator ugyan persequáltassék, és exequáltassék is, valahol kaphathatik. De ha a poena után is ugyan maga körül tartaná vagy protegálná a latrot, toties quoties, ezen megirt mód szerint való poenával büntetődjék.

Interim ha a kézbe kérés és a processus előtt udvarán kívül deprehendáltatik a kiadott és megsententiáztatott lator, a tiszttel szabadosan

megfoghassa; ha pedig nem halált érdemlő a dolog, hanem csak fizetést; a törvény ítélte summáig való satisfaciót keressenek a tisztek; és ha denegálnák. a feljebb megirt mód, processus és terminus szerént cselekedjenek a tisztek, s ha contumaciter a terminált időre, és megbizonyításkor is satisfaciálnak fl. 200. poenát, és a felkérített satisfacióknak is valorát exequálják rajta.

Mely ilyen mód szerént való executionának ha violenter resistálna valaki, a tisztek citáltatván és legitime convincálván azon helybéli maga rész jószágát amittálja, az hol az executiót impediálta, mindazáltal redemptibiliter, juxta contenta decreti.

Mind ezek pedig úgy értetnek, hogyha bizonyosan a kézbe kért gonosztévők, vagy a kéréskor, vagy azután, usque ad decisionem modo supra declarato fiendam keze és hatalma alatt lettenek vólna az urnak vagy nemes embernek. Ha jószágokból és egyéb értékekből ki nem telnék a fenn specificált poena, személyekhez is hozzá nyulhassanak, usque ad plenariam satisfactionem.

ARTICULUS VIII. Több gonosztévők között, a kik felelőknek neveztetnek, csalhatatlanul suspectusok méltán lehetnek; anakokáért valakik magok személyek szerént reájok bizott, és fogadott marhák mellett nem vigyáznak, vagy azon faluban, hol e pásztorságot felvállalták, nem laknak, sőt magok másutt lakván a pásztorságnak igaz rendi szerént a marhák körül nem forgódnának, s némelyek pedig nem is az ő botjok vagy gondviselések alá bizattatott marhák felől csak, hanem az egész falunak minden marhái felől felelnek, némelyek viszont mezőn álló marha legeltetésnek idején kívül is, az embereknek udvarokon lévő marhájok felől is felelnek; mind ezek megtudatván, szabadosan megfogattassanak, és nem különben mint orgazdák halállal büntetessenek. A falu is pedig, valamely ilyen módon felelőket fogadna, fl. 200. poenával büntetessék.

ARTICULUS IX. A gonosztévőknek büntetésekben, hogy jobb móddal a tisztek előmehessenek, a hol s a mikor kívántatik requiráltatván a fiscalis tisztek, assistentiával legyenek; de hogy annak alkalmatosságával a szegénységnek kára távoztatódjék, olyankor a vármegye tiszteitől legyen dependentiájok, és jó disciplinában tartsák őket; sőt az egyházhelyi nemes rendek is a tisztek mellett insurgálni tartozzanak, sub poena fl. 12. simpliciter exigendorum.

ARTICULUS X. Ha valamely falu vagy városbéliék, mezőn és erdőn lappangó latroknak gazdálkodnának, vagy azoknak kergetésére fel nem támadnának, tiszteknek és több faluknak is hirt felőle nem tenének, a falu fl. 500. büntetessék; a bíró pedig és polgárok, ha ő rajtok mulnék el, harmad magokkal karóba veretessenek; ha pedig bíró és polgárok hírek nélkül privatus ember cselekedné, vagy a gazdálkodást, vagy pedig a hir nem tételt, az is halállal büntetessék; de egy vagy két privatus embernek vétkéért, ártatlanul a szegénység közönségesen ne büntetessék.

ARTICULUS XI. A mely nemes ember, annál inkább tisztviselő a gonosztévőkkel consentiálná, sőt tudva a hamis keresetben részt venne; a tisztet a director; a privatus nemes embert, a tisztek citáltatván, tanquam conscius

criminis egyenlő büntetéssel büntetődjék. A mely nemes ember pedig a latrot megfogna, és sem törvényt reá nem láttatna, sem tiszt kezébe nem adná, hanem vagy simpliciter, vagy pedig megsanczoltatás által elbocsátaná; mint a feljebb írott articulusban, a latrot meg nem fogó falu, úgy a nemes ember is fl. 200. büntettség; mindazonáltal citationa mediante, és az egy exmissión kívül, minden remediumok, és tovább való processusokon kívül exequáltassék.

ARTICULUS XII. Egyik vármegyebéli vagy székbéli tisztnek hiti szerént való rescriptumokra, más helyekbéli tiszt azon szerént tégyenek executiót, mintha előttök az ország constitutiója szerént decidáltatott, volna, hogyha másutt legitime convincáltatott a gonosztévő.

ARTICULUS XIII. Az orgazdák és felelők ha nemes emberek taláztatnak lenni, citáltassanak a tisztektől, és első széken megszóllittatván, s ha kivántatik, egyszer bizonyásra is kibocsáttatván, második széken sententiájok pronuciáltassék, egyéb remediumok és processusok excudáltassanak, az appellatio mindazáltal admittáltassék; de interea vagy arestum, vagy kezesség alatt tartassanak. Ezen processus observáltassék azok ellen is, kik égetést cselekednének, avagy azzal csak fenyegetődnének is, avagy pedig más által cselekedtetnék is.

ARTICULUS XIV. A czégéres vétekben élt, és ország törvénye szerént megsententiáztatott gonosztévőknek, a fejedelmek absque informatione officialium gratiát ne adjanak: ugyis oly usitata conditiókkal, hoy a gratia az expositiók szerént suffragáljon a casusoknak mivoltához képest: adversariusival is conveniáljon, és többé hasonló vétekbe magát ne elegyitse a gratiát impetráló czégéréseknek pedig, kik magokat szántsándékkal arra adják, gratia semmiképen ne adattassék; *authoritate principali salva permanente*.

ARTICULUS XV. Ha valamely czégéres vétekben comperiáltatott, és legitime convincáltatott ember, udvari, mezei, várakbéli, hadak, és praesidiumok közé, akna helyekre, bányákra, vagy egyéb állapotbéli szolgálajokra a fejedelmeknek adnák magokat; a szerént akármely privilegiatus helyekre refugiálnának is, azon helybéli tisztnek hit szerént való rescriptumokra, avagy legitime emanált sententiákra, etiam ad simplicem requisitionem exponentium, annál inkább fejedelmek paancsolatjára, afféléknek tisztviselői tartozzanak arestálni, és érdemek szerént megbüntetni; ha pedig még nem convincáltatott volt, törvényre előállatni és igazságot szolgáltatni, s executiót is peragáltatni; alioquin a tiszt büntetődjenek fl. 500. az hol azoknak bonumi taláztatnak, penes mandatum executorokat vivén reájok; melynek két része a panaszló féle, harmada az executoroké.

ARTICULUS XVI. A mely gonosztévőket a tiszt, vagy másik is, kiknek incumbal; és az ország törvénye arra való szabadságot engedett, megfogván, ha a tisztnek arra alkalmas helyek nincsen; a fiscalis várakban és a kerített mezővárosokban is, az hol arra illendő fogházak és tömlöczök szoktanak lenni, tartozzanak bevenni, és mind addig is tartani, miglen dolgok eligazodik; élés adással mindazáltal a raboknak, magok szabad akaratiokon kívül,

nem tartoznak; midőn onnan kiviszik, ha megszabadulásra valók, azok, a kik oda vitték, a szokott tömlöcz váltsággal tartoznak; de azon helybéli tisztek, sem magok authoritásokból, sem mások requisitiojokból, vagy parancsolatjokból, azoknak hírek és engedelmei nélkül, kik oda vitték vagy küldötték, elbocsátani ne merészeljék; egyébiránt ha halálra való embert bocsátának el a tömlöcztartók, halállal büntetessenek; a mely tisztek azokkal elbocsáttatták, citáltatván, de bonis ad competens forum egy exmissio után ha comperiáltatik, in poena fl. 500. convincáltassanak; és akárholott találtatandó javokból azon sententia mellett exequáltassék; ha pedig csak fizetésre való, a porkoláb is ne halállal, hanem azon fizetésnek refusiójával büntetődjék; és ha nem előttejárói parancsolatjokból cselekedte, a poena is ő reá szálljon.

Ha pedig a tisztek, kiknek tömlöczökbe vitetnek a gonosztévők, és a büntetés is hivataljok szerint incumbálna, magok bocsáttatnák el, vagy jobbágyokká tennék, vagy megsánczoltatnák, a director evocáltassa, és ha méltó okát cselekedeteknek nem adhatják, legitime convincáltatván, tisztektől priváltassanak.

ARTICULUS XVII. A mely nemes embernek semmi jószága nincsen, és valamely czégéres vétkeket, ugymint violentiákat, potentiákat, égetéseket, vagy azokkal fenyegetőzéseket, más jámboroknak veszedelmére leselkedéseket, kóborlókat, és egyéb hasonló insolentiákat patrál és cselekeszik, ad instantiam laesae partis a tisztek szabadoson megfoghassák, és az első szék napjára a vármegyének avagy székeknek proponálván, ha a dolognak meritumjához képest annyira való zálagja lenni comperiáltatik, vagy pedig elegendő kezest állapot, elbocsáttassék és szabados állapotjában törvénnyel prosequáltassék; egyébiránt fogva tartassék a törvénynek vége szakadásáig, és convincáltatván, annakutánna érdeme szerint büntetessék; sőt citatio vagy exmissio előtt is: egyébiránt legitime celebráltott collateralis attestatiók avagy czirkálásnak idején nemes személyek által való kiadás is helyes légyen ellenek.

ARTICULUS XVIII. Az 1646. esztendőbéli articulus szerint a lopók, ha kik érdemek szerint exequáltatnak, azoknak javokból elsőben is a károsok contentáltassanak, ha mi abból marad, az executor tisztek kivén szokott jutalmokat, abból a mi marad, földes urok számára hagyattassék, annak szabadságában lévén, ha magának reserválja-é, vagy pedig a jobbágy asszonyoknak és gyermekinek engedi.

ARTICULUS XIX. Ha valaki maga jószágában, akár idegen s akár maga jobbágyából, vagy udvar népe közül való latrot megfogat, pro testimonio a tisztekben is hivatván, és arra alkalmas törvénytévőket is gyűjtván, és legitime convincáltatván szabadoson exequáltathatja is, a tiszteknek tovább, mint nem az ő industriájok által megfogott és büntettetett embernek javaihoz, se személyéhez semmi praetensiójok ne légyen; de ha kedvezésből, nem pedig a törvénynek absolutiojából bocsáttatnék el, a tisztek azután is hozzá nyulhatnak; ide nem értvén a birságos causákat.

ARTICULUS XX. A mely nemes ember gyilkosságot patral, a tisztek citáltassák a vármegye székire, avagy octavalis terminusra, ha oly bizonyos és arra elégséges keresője nem találatnék; ha pedig a tisztek vagy halogatnák, vagy pedig ultro a directornak cedálnák annak acquisitióját, a fiscalis direktor prosequálhassa servatis de jure servandis, és ha kivántatik, a székről appellatióba is bocsáttassék; de a pernek decisiójáig az in causam attractus ha a széken convincaltatik, detentióban tartassék, vagy pedig elegendő kezesség alá vetessék, és annak utánna a törvénynek vége szakadván, érdeme szerént büntetessék.

ARTICULUS XXI. A nős parázna személyek halállal büntetessenek, a nőtelenek pediglen ne birsággal, hanem veszzszóvel büntetessenek, és annak utánna ecclesiát követni tartozzanak, ha egymást el nem veszik; de ha egymást elveszik, meg ne veszzszóztessenek, hanem ecclesiát tartozzanak követni.

ARTICULUS XXII. Isten ellen való káromkodó és hallani is irtozásra való szitkozódások kezdettenek beszármaszni csak nem régen hazánkba; melyért is hogy annak neme és mivólta szerént való kemény büntetéssel, és ha annak érdeme úgy mutatja, halállal is megbüntetessenek affélét cselekedők, végeztetik: hasonlóképen itt külön-külön nem specificáltatott, de in genere mindez czégéres, Isten s ország tilalma ellen való vétkekért, hogy azoknak cselekedői kedvezés nélkül megbüntetessenek, a kiket a dolog illet, azoknak serio imponáltatik; ez megirt büntetéseknek módja pedig és rendi ez országnak mindenik natióból álló statusira, és minden helyekre extendáltatik, megmaradván mindazáltal a kapitányoknak is eddig observáltatott autoritások, azok között signanter a váradi fő és vicé kapitányoké is, és az ekkédiglen megtartatott, s per contrarias constitutiones nem tolláltatott privilegiált helyeknek szabadságok.

XLVIII. CZIM

Fiak erkölcstelenségekről

ARTICULUS I. Az erkölcstelen fiakat, kik atyjokat s anyjokat nem becsülik, sőt kesergetik: decernáltatott, hogy a tisztek vármegyéken és székes helyeken, törvény szerént juxta demerita ipsorum pro qualitate delicti megbüntetessék; a városokban is azon szerént: mindazáltal mivelhogy personális az actus, in persona luat poenam, non in bonis, és a poena decernáltassék pro qualitate delicti, a mint a birák előtt fog comperiáltatni: úgy tudniillik, hogyha attyát, anyját szidalmazza, vagy poenitentiaztassék, vagy egyébbiránt castigáltassék a birák ítéleti szerént: atyjoknak s anyjoknak megveréséért, egyik kezek vágattassék el: megsebhetésekért, vagy ölésekért, mint a kik atyjokfiaival azon cselekszik, a decretumban irott azon poenan convincáltassanak.

E két első casusban, két széken decidáltassék a causa, az utolsó casus pedig diaetán prosequáltassék; a vármegyén vagy székes helyeken a panaszló fél, vagy a tisztek; a dietán a director prosequálja. De nemes ember ellen a paraszt bizonyságok ne admittáltassanak e casusban, melynek prosecutiója a dietára

relegáltatott; a több feljebb irt casusban pedig, a házi cselédeknek, szomszédságoknak, és egyéb rendbéli embereknek, si sint honestae famae et conditionis homines; egyébiránt ez ország törvénye szerént való módon recipiáltatott bizonyságok admittáltassanak.

XLIX. CZIM

Csavargókról

ARTICULUS I. Ha valahol csavargó, szegénységen erőszakkal élődő, sokadalmas és egyéb uton járó után leselkedő emberek hallattatnak lenni, és vagy valamely falunak határán lappanganak, vagy falukra bémenni, azon falusi birák, ha birnak vélek, megfogni tartozzanak sub poena fl. 500. és a tiszteknek kezekhez vinni; de ha vélek nem birnának is, mind egy s mind másképen azon poena alatt tartozzanak a tiszteknek hirekké tenni; a kik is viszont magok személyekben, és szolgálkkkal, s mind pediglen mellettek a faluk felkelni, afféle embereket kergetni, megfogni tartozzanak; sőt a jószágtalan egyházi nemesség az ispánoktól és tisztektől requiráltatván személyekben is insurgálni tartozzanak, a faluk sub poena supra specificata, a nemes emberek pedig sub poena fl. 12. Sőt ha a szükség úgy kívánja, brachium is adassék a tisztek mellé a várakból vagy zászlók alól.

ARTICULUS II. Csavargók és latrok, kik a török földre csatáznak, ha kik azok közül residentiások, per directorem ad diaetam citáltatván büntetődjenek, tanquam publicae pacis perturbatores, ha kik pedig residentiátlanok, az olyanokat a kapitányok, hadnagyok kergessék, fogják és büntessék.

Ha hajdu városokon olyan alájáró csavargók szállást tartanak, azon helyeknek kapitánya, hadnagyja, esküttivel együtt sub capitum et bonorum suorum amissione megfogják, és Váradra vigyék. Ha pedig hajdu kapitányok, hadnagyok nem praestálnák, sőt az olyan latroknak fautori, párttartói találtatnak lenni, annál inkább a prédált marhát elrejténék, vagy osztoznának véle, akármely praetextus alatt, az olyan hajdu kapitányokat, hadnagyokat és eskütteket, comperta rei veritate, a váradi kapitány halállal büntesse. ha mely hajdu városbéli kapitányok, hadnagyok, vagy a városbéliek az olyan latrok csavargók kergetésére nem insurgálnának, a director ad dietam evocáltatván immunitásokat ammitálják. Ha pedig paraszt emberek lennének az olyan latroknak párttartói, a vicéispán comperta rei veritate büntesse kedvezés nélkül érdemek szerént.

LI. CZIM

Kereskedésről

ARTICULUS I. Noha az időnek és állapotoknak mivoltához képest a kereskedésnek állapotja, ez országban külömb-külobmbféle karban forgott eleitől

fogva, mindazáltal most az Istennek ingyen való kegyelmességéből, kicsiny csendessége és pihenése lévén, azt is pedig experiálván, hogy a szabados commerciumok által, mind a fejedelmeknek tárházai, mind pedig az országnak egyéb lakosi szoktak épülni; annak okáért ez hazában is az igazán való kereskedés, adás, vevés, felszabadittatik: úgy mindazáltal, hogy minden rendek az ország statutumihoz alkalmaztassák magokat, és annak színe alatt ez hazának és fejedelminek ártalmokra nézendő dolgokhoz semmi rendek magokat ne elegyítsék, és a ki mi harminczaddal tartozik, az igaz harminczadot megadják; excipiáltatván némely dolgok, melyek per speciales regni constitutiones articulusokban, avagy publicum edictumokban hagyattattak, avagy fiscus számára hagyattattak. Hasonlóképpen, ha némely dolgok ennekutánna, pro rerum et temporis ratione újabb constitutiókba vétetnének.

LII. CZIM

Görögök állapotjáról

ARTICULUS I. Görögöknek, örményeknek, ráczoknak, bolgároknak, dalmatáknak és egyéb nemzeteknek is, kik kiváltképen a török birodalmából szoktanak jönni, menni, és kereskedni, mind kiknek az országban való szabados járások néha hasznos, néha pedig káros hogy lett légyen, az experienciák nyilván mutatják; ezután is annak okáért azoknak ez országban szabados járásoknak, kereskedéseknek megengedése, vagy némely időkben megtiltása áll a fejedelmeknek dispositiójokban, úgy hogy az időknek és állapotoknak mivóltához képest communicálván a tanács urakkal, ha mikor az országnak kárára, s ártalmára fogna ismertetni, ország közönséges gyűlését és végezéseit arra nem várván, ha úgy itélik lenni alkalmasnak, suspendálhassák akármikor a fejedelmek azoknak szabados járásokat és kereskedéseket; melyre a harminczadosoknak, városok bíráinak, és egyéb székbéli tiszteknek is vigyázása légyen, és ha mi ártalmas dolgot felőlők eszekbe vésznek, a fejedelmeknek megjelenteni tartozzanak; hogy ahoz képest lehessen a reájok való gondviselés; addig is mindazáltal, míg szabados járások engedtetik; ily conditiókkal szabadittassanak.

Elsőben is, hogy tilalmas útakon és ösvényeken ne járjanak, hanem csak a derekas szabados ország utján.

Másodsor, hogy ex omnibus educendis et introducendis az igaz harminczadot megadják.

Harmadsor, hogy az igaz kereskedésen kívül egyéb dolgokba, kimlelésekbe, levelek és izenetek hordozásába magokat ne elegyítsék, a szerént az ország tilalma ellen való dolgokba, sub amissione capitum et confiscatione omnium bonorum; és ezek mellett, ha az országai emberekkel való controversiájok emergál vagy adósság dolgából, vagy egyebekből, ugyan itt tartozzanak törvényt is állani: ha residentias emberek, coram suo iudice

competenti; ha residentiatlanok, a görögök bírása előtt, és onnét per appellationem fő komornyik eleibe menjen, ott finaliter decidáltassék.

LIII. CZIM

Kalugyerek felől

ARTICULUS I. A minthogy az oláh natiónak vallása is nem a négy recepta religiók közül való, úgy az a szerzet, melyben lévők kalugyereknek neveztetnek, nem acceptáltatott, sőt inkább megtilalmaztatott. Hagyattatik annak okáért mostan is az országnak és fejedelmeknek szabados dispositiójokra, úgy hogy valamikor illendőnek vagy szükségesnek itélik, teljeséggel exceludáltassanak

LIV. CZIM

Kincs találsruól

ARTICULUS I. Ha ki elásott régi kincset talál maga határán, harmad részét fiscus tárházában tartozzék administrálni; mások határán találván, a dominus terrestrissel is tartozzék conveniálni; ki ha eltitkolná, egészen elvétessék tőle. [...]

LVII. CZIM

Uj keresztyénekről

ARTICULUS I. Az uj keresztyéneknek, kik az országba bėjöttek, és Alvinczen laknak, s ezután melléjük jövendők lennének, mesterségek szerént való minden exerceálása megengedtetik, ország közé való minden contributiótól eximáltattak; vallások dolgából való opiniójoknak szabados exercitiuma, ő magok közt Alvinczen megengedtetett; privilegiumok is pedig confirmáltatott, salvis tamen aliorum privilegiis ac libertatibus; úgy mindazonáltal, hogy miveket, posztójokat a hazafiatól eltagadván, más idegeneknek el ne adják; melyet ha cselekednének, toties quoties azt cselekednék, fl. 200. exequáljon rajtok a praefectus, fiscus számára két részét, harmadát a panaszló félnek

LVIII. CZIM

Czigányok vajdaságáról

ARTICULUS I. A cigányoknak, hogy közönségesen az erdélyországi birodalomban egy kiváltképen való vajdájok légyen, kinek esztendő által adófizetéssel tartozzanak, valamely fundamentum nélkül való abusustól csúszott volt be némely időkbén; mely nem csak annak a nyomorult nemzetségnek rajta való sok huzásával, vonásával elviselhetetlen terhére volt, de sőt a nemesi praerogativának és jobbágyoknak birásában való jurisdictionnak és praepjudicált; melyre nézve penitus tolláltatott egynéhány rendbéli constitutio által az

országának; mindazáltal idvezült néhai idősbik Rákóczy György fejedelem urunk kegyelmes requisitiójára, az országának és annak fejedelmének, noha idegen nemzetből ez országba származott, de sok szükséges szolgálatokat praestált tekintetire nézve vitézlő Vallon Péternek életéig megengedettett bírása, azon cigányok vajdaságának tisztinek szokott jövedelmével együtt: úgy mindazonáltal, hogy sokadalmokon, városokon és egyéb helyeken darabontok vagy egyéb insolens emberek által ne kergettesse, fogdostassa őket, megadván ők is szokott taxájokat; de rajta kívül, soha in perpetuum többé azon cigányok vajdaságának tiszti fel ne vétetessék, se fejedelmek ne conferálják, se senki ne is sollitcítálja sub poena violationis constitutionum regni; hanem a cigányoknak possessori szabadosok légyenek azzal, akarjanak-é cigány jobbágyokon valami adót venni, avagy nem: és ha kiknek felesen vannak afféle jobbágyi, azoknak eleibe vajdát vagy egyéb szolgálkat rendelni. [...]

LXXVI. CZIM

Székelységről

ARTICULUS I. A székelységen kapitányokat a fejedelmek szoktak praeficiálni, magok conditiójokban specificált mód szerint, a fejedelmek autoritásának reservatiójával; a fő király bírák pedig praecise a székeknek szabados választásokban áll, s mind pedig azoknak megváltoztatások; megtartatván mindazáltal a fejedelmek jussa és autoritássá abban is.

ARTICULUS II. Azon székely natióbéliek, hogy ekkédiglen observáltatott szabadságokban, és immunitásokban megtartassanak, és törvénytelen executiókkal ne terheltesse, a szokott helyeken való vadászat, barmoknak havasokon való legeltetések, bőröknek és egyebeknek szabados adása és vevése, valamelyek per expressas regni constitutiones, nem interdicáltattanak, a köztük ekkédig megmaradott usus szerint, ezután is helyben hagyattassék, végeztetett.

ARTICULUS III. A lófőség is a székelységen magok örökségét azon szabadsággal birhassák, mint a nemesség, azoknak elidegenítések; adások, vevések kívül.

ARTICULUS IV. A székely darabantságot, vagy egyéb közrendet, ha a főrend nyomorgatná és törvénytelen háborgatná, nem lévén elégsége maga oltalmazására, vagy az ott való perlekedésre, requirálják a fő tiszteket, kik tartozzanak adsistálni, mególtalmazni, és törvény szerint meg is büntetni az olyanokat, károkat refundáltassák, és insuper minor potentián maradjanak a cselekedők.

ARTICULUS V. Mind székelység s mind egyéb rendek, kik az oláh oszágokkal határosok, azoknak is határirra való irruptióktól. kártételektől magokat megtartoztassák, fejedelmek hírek s engedelmek nélkül sub poena fl. 100. hogy abból is háboruságra való okadás ne következék; excipiálván azt, ha

onnanide kapdosó latrok in facto, vagy continua persecutione deprehendáltak, tolvajlott marhának nyomát bé is követhetik.

ARTICULUS VI. A székelységen lévő sóaknák fiscus számára foglaltattanak in anno 1567. mindazáltal azoknak is szükségesekre elégedő só adattassék, a végezesek szerint, melyről annak seriesében világosabb irás vagyon.

ARTICULUS VII. A székelységen való jószágok, melyek jure haereditario, és az ő régi szabadságok szerint birattatnak, (és ha a possessorok, vagy azoknak praedecessori, jus regiumot nem vittének azon jószágban) ezután is a possessoroknak, vagy azoknak legitimus successorinak, és igaz haeresinek akarajok s kedvek ellen, se a fiscus, se más senki jus regiumot az olyan jószágokba bé ne vihessenek, és annak erejével magokat ne intronittálhassák; úgymint oly jószágokba, kikbe régi privilegiumok ellen mást just bé nem vittének mind ez ideig is a possessorok.

Ha mely jószágban jus regium lett volna is valamikor, és annak possessori decedálván, mások akárkik is olyan jószágot appredenháltak volna, és ad fiscum regium nem redeálhatott volna 32 esztendőnek forgása alatt, és annak a jószágnak pacificum dominiumjában lehetneek volna, ez ilyen módon való időtöltéssel absolváltatott a jus regiumnak praetensiója alól, és ismét a régi örökös haereditarium jusra redeált, s azzal birattathatik; de ha ekképen való békességes időtöltése 32 esztendő eltölte alatt nem lehetett, subjaceáljon a jus regiumnak az arról iratott közönséges ország törvénye szerint. Ez mód observáltassék a székelységen lévő jus regium alatt lévő vagy haereditario jure ekkédiglen birattatott jószágoknak állapotjokból. A mely jószágokba pedig spontanea voluntate nem más idegenek, hanem tulajdon magok a legitimus possessorok vagy haeresek vitték bé, vagy vinnék ezután is a jus regiumot, az olyanoknak mind birodalmuk s mind jövődő devolutiójok, úgymint jus regium alatt lévő bonumok, ez országnak a jus regiumról iratott közönséges törvényihez accomodáltassanak tam respectu fisci quam etiam donatariorum.

ARTICULUS VIII. Mind nemes lófő, gyalog avagy darabant, és egyéb vitézlő rend, az ország végezése szerint parancsolatokra, fogyatkozás és halogatás nélkül jó hadi apparatussal, hogy felülhessenek, és ha a szükség úgy kívánja, mindjárt indulhassanak is, arra magokat mindenkor kész állapottal tartásák: in casu repentinae necessitatis pedig, fejedelem parancsolatjától sem várván. A kik pediglen közülök szolgák, magok képében való mást állatással jószágokról és örökségekről, ha annyira való értékek vagyon, a szerint tartozzanak mint a vármegyei nemes renden való szolgákról irott articulus tartja; ha pedig arra való értékek nincsen, urokkal a hadban jelen lévén, más zsöldost állatni nem tartoznak; sőt ha honn hagyattaknak is uroktól a hadi expeditiókból, örökségekről jószágokról ne tartozzanak zsöldost állatni.

De úgy, hogy mint a vármegyebéliek felől való articulus is tartja, a szerint meg is vizsgáltassanak, és csak az olyan szolgáknak suffragáljon, a kik valósággal s nem pedig csak névvel fizetett szolgák; udvarokban, jószágokban,

vagy magok körül szokták a szolgálatot continuálni, s nem pedig csak szin és formáért, valami adásért magok kötelezett avagy azzal foglalt szolgák, és kik nem is csak a had hirnek idejében kötelezik magokat.

ARTICULUS IX. A gyilkosságnak casusában az a régen bėjött, keresztyénséghez nem illendő szokás, mely miatt a hólt testek sok ideig földszinén tartattak úgymint a mely mondatott tetemre való hívásnak, és ugyanakkor való hit feladásnak, azért való fizetéssel együtt; viszont a mely halál ujtásnak hivattatik, mind ezek a székelység közül in perpetuum tolláltattak.

ARTICULUS X. Székelységeen lévő főnemes rendeknek jobbágyainak, földes uroknak manumissiójok nélkül, hogy armalisok ne adassanak, ha kiknek adatnék, vagy adatott volna is, invalidáltassanak, és efféléknek állapotjuk a közönséges ország törvényéhez alkalmaztassanak, végeztetett. [...]

ARTICULUS XX. Mint egyebek, ugy a székely vitézlő rendek is, a végezések szerént hadi exdeputiókra felülni tartozzanak: ha a fejedelmek vagy arra bizatott generalisok vagy főtiszték előtt a mustrára rendelt időben és helyben jelen nem lennének, az eddig való usus szerént a tiszték büntesség; megindulván pedig, ha a hadi szükségnek idején, mint arról a generalis articulusban világos írás vagon, jelen nem lennének, a magok főtiszték előtt magok mentségeket comprobálván, ha kötelességek szerént mentségeknak helyes és igaz voltáról testimonialist adnak, meg ne büntetessenek, ha pedig méltó mentségek nem lészen, a fejedelmek autoritásából halállal büntetessenek, de jószágokat ne amittálják, és ha in redemptionem capitis ugy kívántatik lenni, ez ilyen casusban zálogképen el is adhassák jószágokat, örökségeket; suffragálván pedig a székelységeen is, a betegekről és nyomorultakról való közönséges articulus.

ARTICULUS XXI. Az oláhoszági határok felől való szélhelyekben építettett erősségecskékre a székelység ugy provideáljon, hogy ne ruínáltassanak, sőt inkább jobb móddal conserváltassanak, a várakban és utakon való őrizetek és vigyázások is az eddig való usus szerént continuáltassanak. [...]

LXXX. CZIM

Szászságról

ARTICULUS I. A kételenségből való ingyen gazdálkodás dolgából lévén az országnak közönséges végezése, mely a szászságra is extendáltatott, és hogy ország közönséges dolgaiban vagy fejedelmek parancsolatjából való szolgálatban nem lévő alá s fel járó semminémü rendbéli embereknek szabad jó akaratjukon kívül pénz nélkül gazdálkodni ne tartozzanak, ha fejedelmektől való specialis salvus conductusok nincsen arról, végeztetett, mindazáltal annak modalitása és az ellen cselekedőknek büntetések ez alább megirt módok szerént observáltatni rendeltetett.

Valakik azért nem in publicis regni negotiis, vagy pedig a fejedelmek specialis commissiójokból való szolgálatban, hanem csak in privatis negotiis alá s

fel járnának, kiknél a fejedelmeknek arról való *salvus conductusok* avagy *czimerek* nincsen, ingyen *gazdálkodásra*, se pedig *postaló*, *szekerek* és *marhák* adásra a *szászságon* levő *szegénységet* ne *kényszerítsék*, és azok is ne *tartozzanak* magok *emberségén* és *szabad jó akaratojokon* kívül. Ha kik ez ellen *cselekedő* emberek *találatnának*, akármely *nemes rend*, ha *residentiás* emberek, azon *székbéli tisztectől*, vagy ha azok *prosequálni* nem akarnák, a *fiscalis directoroktól* *evocáltassanak*, *szabados arbitriumokban* állván, ha *vármegyéjekre* vagy *székes helyekre* a *cselekedőknek*, vagy *octavalis*, akár pedig *gyűlés* alatt való *táblára*, mely *causa* ha az *alsó forumon* kezdetik is, de *appellatióba* onnat is ne *bocsáttassék*, hanem mind ott s mind a *feljebb való forumokon* *finaliter decidáltassék*.

A *legitime recipiáltatott collateralis attestatiók*, és azon *falunak lakosinak* *hiteles bizonyági*, mind pedig a *más félnek* maga mellett *lévőknek* *vallási e casusokban admittáltassanak*, *utrnique reciproce*, *kiváltképen helybéli papoknak*, *mestereknek* és *deákoknak* is *fassiói*; ha a *dolog elégségesen* nem *constál*, a *biráknak* *ítéletekből*, egy *exmissio* *megadattassék*; de *egyébiránt* minden *tovább való processusok*, *remediumok* *excudáltatván* és a *dolog comperiáltatván*, *fl. 200* *convincáltassanak*, mindazáltal *ők is szállásadással*, a *folnagyok*, *polgárok* *szerit* tévén a *falukban* vagy *városokban* *feltalálhatandó*, *ember és marha élésbéli* s *egyéb szükséges gazdálkodással* lenni *pénzekért* a *szállóknak* *tartozzanak*, *illendő áron*, ezen *megirt processus* és *abból következő* szokott *poena* alatt.

A *residentiátlan nemesség*, *fejedelmek*, *urak* vagy *főrendek* *szolgái* és *egyebek* is, ha *kik efféle dolgot attentálnának*, az *olyanoknak* *megfogattatások*, *büntetések* a *szerént légyen*, a *mint a generale és publicum edictumban* *világosan exprimálván* vagy *on afféle lézzegő sanczoltató embereknek* *állapotjuk*.

Ellenben pedig ha *kik méltatlanul fogdosnának*, *kárositanának* vagy *törvénnyel is vexálnának* *valakiket*, és *méltatlan panaszokat* *tennének*, ezen *megirt processus* mellett *in poenam talionis* *incurráljanak*; ha pedig *nemes emberen* *történnék*, *szabadságában* álljon, ha *servatis de jure servandis* *juxtaque continentiam decreti* *procedál*, vagy pedig ezen *articularis brevis processussal*, *hacsak ezen articularis poenát* *akarná keresni*.

Nem *interdicáltatik* pedig az, ha *kikhez az állapotoknak* és *személyeknek* *mivoltokhoz képest* *illendő emberséggel* és *becsülettel* *lésznek* *gazdálkodásból* is *szabad jó akaratojokból*, a *kik pedig a haza közönséges dolgában* vagy *fejedelmek* *szolgálatjában* *járni comperiáltatnak*, azoknak *gazdálkodni* *tartozzanak* *illendő módon*, *tékozlás*, *részegeskedés* és a *szegénységnek* *sarczoltatás* nélkül.

ARTICULUS II. A *fundus regius*ról a *szász natio* közül *disturbium* alatt *elbujdosott jobbágyok*, ha *elébbeni lakóhelyekre* *vissza akarnának menni*, (ha *jobbágyságra* *nem kötötték* *magokat*, vagy *egyéb igazításra* *való akadályok* *nincsen*) *elbocsáttassanak* *mindenféle javokkal* és *marhájokkal*, *refundálván* *azt*, ha *mit földesurok* *adott volna*.

ARTICULUS III. A *vármegyei* vagy *egyéb tiszték* a *regius funduson* *ne czirkáljanak*, *sőt* *magok jurisdictioja* alatt *lévőknek* *czirkálására* *menő utjokban* is

megszállván, mód nélkül való gazdálkodásra a szászságot ne erőltessék; postaló adásra pedig teljességgel semmiképen ne, annál inkább egyéb exactiókra.

ARTICULUS IV. A törvénytelen arestumokról való közönséges végezés observáltassék, mindazonáltal mind szász és magyar városokon a megszenteltáztatott latrokat, és in flagranti loco delicti deprehendáltatott gonosztévőket, viszont ha kiknek kezeknél lopott marha találtatnék, az ilyen paraszt embereket szabadoson arestálhassák a bírák, tam propria autoritate, quam ad instantiam aliorum, a nemesség részéről mindazáltal, nonnisi iuxta continentiam decreti et articulorum.

ARTICULUS V. A szászságnak vármegyéken lévő jószágiban a czirkálásnak seriesében iratott közönséges articulus és abban specificált módok observáltassanak.

LXXXI. CZIM

Városok állapotjáról

ARTICULUS I. Minthogy a fejedelmek is minden rendeknek, viszont a fejedelmeknek is az országbéli minden statusok hittel szokták magokat kötelezni, nem utolsó requisituma ennek okáért a fejedelmekhez való hűségnek és tartozó kötelességnek az is, hogy akármely időben is, de kiváltképen a szükség ugy kívánván, valamely városban lakni, resideálni, vagy csak bizonyos ideig mulatni akarnak, mind magok, udvarok népe, fizetett és egyéb rendbéli hadai ott lakhassanak, melyről ennekelőtte is az országnak voltak bizonyos constitutiói; ez egész világon lévő minden országbeli példák is azont mutatják, mostan is anakokáért ujabban örökösen megállandóképen végeztetett.

I. Hogy az országnak legitimus fejedelmi akármely kerített, privilegiumos és költsos városokban birodalmokbéliék közül, minthogy ugyan fiscalis városoknak is denomináltatnak a szabad városok, valamikor akarják, mind békességes és háborúságos időkben, mind magok személyek szerént, udvarok népe, ország népe, fizetett és egyéb rendbéli hadas praesidium locumtenensi, avagy arra rendeltetett tisztviselői, az állapotoknak és szükségeknek mivoltához képest, szabadon bébocsáttassanak, lakhassanak és a közönséges haza s fejedelmek javára szép egyező értelemmel vigyázhassanak, a városoknak kapui, bástyái, czejtházai, egyaránt őriztessenek, birattassanak és oltalmaztassanak, azoknak egyébiránt való szabadságoknak s privilegiumoknak megsértődése nélkül, sub poena notae infidelitatis; amissioneque libertatis et omnium immunitatum.

II. Sőt az igaz unio és concordia azt is kívánván, hogy a mint a városok külső jószágokat is egyiránt birnak, és minden szabadságival, hasznaival az országnak ususát és fructusát nemcsak egyiránt, sőt inkább fontosabban élük és vészük az országbéli egész statusoknál és a szükségnek idején azoknak nemcsak fegyverekkel, hanem vérek hullásával is és életek fogyásával is oltalmaztatnak, annak okáért a régi végezések szerént is ujabban communi omnium voto

concludáltatott; hogy akármely natióbéli, statusokbéli regnicoláknak szabados házak és örökségeknek vétele, adása, vévése, concambialása, mind örökáron s mind zálogképen, vagy sellérül vagy megbérlés és alkuvás által az alkuvás szerént lehető akármely időre megengedtessek semminémü szin és praetextus, fenyték vagy egyéb alkalmatosságok által meg ne gátoltassék, a köztök resideálandó egyéb natióbéliek az ő ottvaló állapotjoknak és örökségeknek mivoltok szerént, ők is a városoknak privilegiumival, szabadságival és minden immunitásával egyaránt élhessenek és semmiben feljebb ne aggraváltassanak.

III. Ha kiknek pedig a megirt mód szerént házak, continuus szállások nem lehetnek is, de a több natiokbéli statusok, sőt a szükségnek idején mind magok, házok népe és minden javok szabadoson bé s annak idejében békével ki is bocsáttassék; miglen benne léznek, ott való semmi rendektől meg ne háborittassanak, károsittassanak, azokat a városbéliek magokkal és magokéval egyiránt oltalmazzák, ellenségeknek ki ne adják, se magokat, se egyéb javokat, s ha a dolog békességre mégyen, abból is akkor ki ne rekeszszék, s ne azoknak javokból tractáljanak és békéljenek. Szállásadással tartozzanak, és illendő házbérrel megelégedvén, akármilyen időben bé és kiviendő élésekből semminémü bért és taxát ne vegyenek; de azok is, a mig ott léznek, a városnak szabadsági ellen semmit ne cseleljenek, pénzeken éljenek.

Hogyha azért a feljebb megirt mód szerént való szabados adást és vévést megengedni nem akarnák, valami titkon való interdictumok, magok között való constitutiók által (a venditiót és a megirt conditiókat) avagy qualicumque sub praetextu impediálnák, eo facto a házat venni akaró ember akár maga prosequálja, akár pedig ad instantiam ejus a director, szabados légyen és diaetalis avagy octavalis terminuson peremptorie decidáltassék e causa, és az ilyen városbéliek és annak tiszteli, vármegyéken lévő jószágokat amittálják, melynek két része fiscusé s a harmada a peresé légyen. Vármegyebéli jószágoknak pedig azok értetnek, melyek a vármegyék tiszteinek jurisdictionójok alatt, a vármegyei porta számnak rendiben vannak felirattatva, aszerént is szoktak contribuálni és hadi expeditiókat is praestálni.

Ha mely városnak pedig vármegyén jószága nem volna, az ide feljebb megirt második casusbéli poenába incurráljanak, id est; amissionem immunitatum ac privilegiorum, az exponensnek is pedig satisfactiója légyen, és in isto casu absque pecuniarum solutione introducáltassék a megvenni akaró a házba, a venditort pedig a város contentálja.

Ha pedig a harmadik punctumban megirt mód szerént háboruságos időkbén bémenő, lakó, kijövő embereknek dolgokban violálnák a constitutiókat, in amissionem privilegiorum ac immunitatum incurráljanak, azon processus szerént, mint feljebb van megírva a házak vétele dolgából. [...]

NEGVEDIK RÉSZ

I. CZIM

Törvények processusiról

ARTICULUS I. Hogy mindennemü bántódások, melyek külömbkülömbféle törvénytelenégekből szoktak emergálni, megorvosoltathassanak és kiki az ő igazságát jobb módjával assequálhassa, végeztetett, hogy a fejedelmek a terminusokat mindenik natiónak az ő szokott idejekben kiszolgáltassák, és minden vármegyéken, székeshelyeken, mind Erdélyben, s mind a partiumban a törvéynes székek celebráltassanak, valamely kiváltképen való okok nem impediálván. [...]

ARTICULUS IV. Történhetik az is gyakorta, hogy valamely szegény nemes embernek oly nagy embertől esik vagy személyében, vagy javaiban bántódása, ki ellen törvénybéli processust indítani nem mér, és ha szintén törvényt moveál is ellene, de a törvénytévők a causát avagy nem leválják, avagy ha leválják is, secundum juris rigorem pronunciálni nem mernek, hogy azért mind a törvénytlátók és perlők az ő hivataljokban bátorságosabban procedálhassanak, ha azoknak akármi renden lévő emberek turbatori lennének, puniantur juxta contenta decreti, ha pedig a perest, vagy a törvénytévőt fenyegetnék, in poena fl. 200 Hungaricalium convinceáltassanak, comperta rei veritate; mindazáltal a fenyegetőknek állapotját a bírák igen szorgalmason megvizsgálván, a decretumnak continentájához accomodálják a poenát. [...]

XIX. CZIM

Procurátorokról

ARTICULUS I. Sok szegény igyefogyott nemesség, és egyéb rendek fogyatkoznak meg a miatt igazságokban, hogy valamely tekintetes és értékes ember mind maga mellé attrahálván a procurátorokat, a másik fél vagy teljességgel destituáltatik procurátor nélkül, avagy ha szintén a törvénytévő bírák prokátort az olyan megfogyatkozott causans mellé adnak is, a minthogy adni tartoznak is: de impositive lévén, és készületlen is a dologhoz, úgy is periclitál a szegény causans.

Akarván annakokáért ezt is megorvosolni, végeztetett: hogy senki egy casusában több procurátort, hanem csak legfeljebb kettőt foglalhasson maga mellé: tilalmaztatik pedig az olyan collusio is, hogy valaki a procurátorokat maga mellé a kettőn kívül fel nem állathatván, úgy végezne, hogy ellene ne leváljanak causákat, avagy inkább kötelesek lévén alattomban benn üljenek, és egyszersmind bírák, s még ártalmasban agálók is légyenek, sub eadem poena. A hol pedig a bírák a peresnek együgyűségére és fogyatkozására nézve prokátort rendelnének a perlő ember mellé, tartozzanak ugyan felvenni, és sincere agálni

sub poena homagiū, de a peres is tartozzék fáradságának érdemlett jutalmát megadni.

ARTICULUS II. Mind a régi szokás és decretum, mind pedig a közönséges igazság is úgy kívánván, valaki magát procurátorjának hivataljára adja, és causákat agálni akar, a táblai ítélő mesterek és praesidens előtt, valamint a bírák az igazán való ítélettételre, úgy a procuratorok principálisoktól rájuk bízott causáknak nem prodálására, másokkal nem colludálásra, és a causának decisiójáig, tehetsége szerént igaz sinceritással való procurálására hittel légyenek kötelesek, különben sub amissione bonoris sohol ne agálhassanak.

Illetlen exactiókra és fizetésre is a causansokat ne kényszerítsék, és ha mely causans a procuratoroknak képtelen kívánságok miatt meg nem alkhatván prókátorból megfogyatkoznék, exponálván panaszát, és denominálván az olyan prókátort a bírák előtt, a holott causáját akarná inchoálni, azon bírák conscientiose limitálják el, micsoda fizetést érdemeljen érette a prókátor és akkor megintvén, tartozzék azon fizetésért igazságoson procurálni; és hogy ha mégis contumaciter nem engedne a bírák impositiójának is, ugyanott in facie sedis eo facto homagiumnak poenáján maradjon.

ARTICULUS III. Ha valamely prókátor kötelessége ellen el nem járna hiven a felvett causájában principálisának, avagy adversariusával valamely praetextus alatt colludálna, igazságát prodálna idő előtt, a fiscalis director procedáljon az olyan ellen, és büntetődjék mint hitit kötelességét megszegő ember.

Ha pedig principalisának leveleit elveszti, (excipiálván valami szerencsétlen casust) vagy adversariusával való collusio miatt c causans kárt vallana, keresse suis modis procuratorán kárát.

ARTICULUS IV. A procuratoria constitutiók mindenütt az országnak részeiben, fő és vicé tiszteknek, notariusoknak, cancellistáknak, kik speciáliter arra exmittáltattnak, hasonlóképen városi rendeknek a bírák előtt lett hit szerént való rescriptumokra, mind két cancelláriáról, és káptalanokból is megadassanak. [...]²³

33. Compiláták (1654-1669)²⁴

ELŐBESZÉD

Mi Apafi Mihály, Isten kegyelméből Erdély fejedelme és az ahoz kapcsolt magyarországi részek ura, és a székelyek ispánja sat.

²³ Erdély országának Három Könyvekre osztatott Törvényes Könyve, Kolozsvár, 1779.

²⁴ Erdélyországnak és az ehez kapcsolt magyarországi részeknek, az ezerhatszázötvennegyedik évtől a jelen ezerhatszázhatvankilenczedik évig alkotott törvényczikkelyeiből kiszemelt Compilata Constitutioi (*Compilatae Constitutiones regni Transylvaniae et Partium Hungariae eidem annexarum*).

A jelen levelünkben adjuk emlékezetre: hogy a midőn mi, a királyok legfőbb királya és minden dolgok alkotója kedvező kegyelmének akaratából, annyi csapás, oly sok tűzvész, annyi belső és külső háboru dühöngése és mindenféle veszedelmek sokasága után, a melyek ez Erdélyországot sujtották, emésztették, kimerítették, megrongálták, kétségbe ejtették és csaknem a végpusztulás szélére juttatták, erre a magas méltóságra jutottunk, semmit sem tartottunk előbbrevalónak, fontosabbnak és megfontolandóbbnak mint azt, hogy annyi balszerencse csapásai között, a midőn a mi Erdélyországunk és a hozzákapcsolt magyarországi részek védőistenei is veszedelemben forogtak és már-már kétségbeestek, életünk és vérünk kimélése és számbavétele nélkül, a fényes török portánál az óhajtott szent béke reményének visszaszerzése mellett, mindeneket a legjobban végezve, elintézve és föllevenitve, Astréát ismét visszahívjuk és a szent Themisnek oltárt emeljük, hogy azt a mi nagyevü és boldog emlékezetü fejedelem elődeink példájára, a fejedelemségünknek alávetett tartományokban, az igazságnak, mint a belső béke alapjának újraébresztésével ékesítsük föl; miután pedig nagy ügygyel-bajjal, kimondhatatlan töprengéssel és sok igyekezetünkkel (isten kedvező segedelméből) a fényes török portával a békét már megkötöttük és visszaszerztük, úgy a magunk önkényes elhatározásától ösztönözve, mint a karok és rendek részéről is kérve és szorgalmazva, feladatunkká tettük, hogy a körülbé csörtető fegyverek zajában szárandó módon felfogatott s a fejedelmek viszontagságai meg (fájdalom) azoknak a leghátrányosabb változásai miatt összezavart és (legtöbbire) egymással ellentétesen alkotott hazai törvényeknek a helyreállítására, egyeztetésére, összegyűjtésére, rendbeszedésére és nyomtatás alá adására nézve, az említett Karok és Rendek kérésének a kedvező elfogadása és kegyelmes meghallgatása mellett, ehhez az annyira hasznos, mint a törvénykezési zavarok elenyésztetésére, kiegyenlítésére és mérséklésére nézve előnyös dologhoz, a beleegyezésünket megadjuk és

a törvényczikkelyeket az ezerhatszázötvennegyedik esztendőtol kezdve, kihagyván közülök azokat, a melyek a hazai alaptörvényekre ártalmasok és azokba ütközők, a többieket pedig kiválasztván, a kiválasztottakat egybegyűjtván, az egybegyűjtötteket aztán átvizsgálván, az átvizsgáltakat rendbe szedvén, végül a rendbeszedetteket nyomtatók közreműködésével kinyomassuk. Eme czikkelyeknek az egybegyűjtése gondját az ezerhatszázhatvannyolczadik esztendőben, arra alkalmas, a hazai törvényekben és a törvényerőre emelkedett szokásokban legjáratosabb férfiakra bíztuk, a kik teljes igyekezetüket a hűségükre és ügyességükre bízott ügyre fordítván, azt még ugyanezen évben dicséretesen be is fejezték és a mi Erdélyországunk s az ehhez kapcsolt magyarországi részek három nemzetből álló karainak és rendeinek, az ország némely igen sürgős és az egész közönséget egyformán érdeklő ügyei elintézésére, valamint a már egybegyűjtött czikkelyeknek az átvizsgálása végett a folyó évi januárius 25-ik napjára, Gyulafehérvárra hirdetett és itt megtartott közönséges országgyűlésen be is mutatták. Jóllehet, hogy ezeknek a hazai törvényeknek és

törvényerőre emelkedett szokásoknak egy zsinórmértékül szolgáló könyvbe foglalására és beillesztésére sok időt fordítottunk, de mindamelllett is az ország sürgős ügyei miatt azt, a mit óhajtottunk, el nem érthettük. Azonban a hazai törvényeknek és a törvényes szokásoknak eme czikkelyeit, a melyeket az országglakós urak közönséges országgyűlésén nyilvánosan és ismételten fölolvastak és tüzetesen megvizsgáltak, rendbeszedés és külön fejezetekbe illesztés végett a törvénykezési dolgokban jól érdemesült férfiakra bízunk. A kik az Approbata Constitutiok rendszere szerint, jónak látták, hogy (a mi előterjesztésünkhöz képest, meg a miképen a dolgok rendje is javasolta és megkövetelte, a karoknak és rendeknek az ez országgyűlésen alkotott czikkelyeit is beleiktatva) azt öt részre oszszák (hogy az Approbata Constitutiok rendelkezéseihez és beosztásához szokott elmék azt annál gyorsabban felfogják és megérthessék) ennélfogva az I. rész magában foglalja az egyházak gondozását; a II. rész a fejedelem, a karok és a fiscus ügyeit rendezi; a III. rész az országglakós urak dolgainak sorát írja elő; a IV. részben a törvénykezési eljárás sorakozik mellé, végül az V. részben az edictumok vannak, és így az egész kis munkát röviden egybefoglalva, a mi Erdélyországunk és az ahhoz kapcsolt magyarországi részek három nemzetből álló karai és rendei nekünk bemutatták, alázattal kérvén és szorgalmazván minket, hogy mi ezt a rövid, és a közönséges országgyűlésen nyilvánosan átvizsgált és (ámbar a háboru dühöngései között) a dolog természetéből származó törvénycikkelyekből kiszemelt, feldolgozott, de jogaikkal és az igazságszolgáltatással egybehangzó és arra előnyösnek talált munkát, minden abban foglaltakkal és létezőkkel együtt egyenként maguk, örökösök és maradékaik számára, a jövőre érvényes szabályképen engedélyezni, helybenhagyni és fejedelmi hatalmunknál fogva kegyelmesen megerősíteni és hatályra emelni méltóztatnánk. A mely munkának tartalma és szó szerinti foglalata így következik:

ELSŐ RÉSZ

ELSŐ CZIM

Ekklesiái dolgokról

ARTICULUS I. A mely réligión lévőeknek templomok kezökből a más réligión lévőktől hatalmasul kifoglaltattak magok autoritásokból, az ilyen hatalmaskodók ellen procedáljanak, az ilyenekről irt articulusok szerént. [...]

ARTICULUS IX. Az oláh papok is hoztak olyan alkalmatlanságot bé, hogy némely nemes atyánkfainak, kik közülük ugyanazon a sectán vannak, vagy magokon, vagy jobbágyokon törvénytelen büntetéseket cselekesznek, az vladica is olyan dologban elegyiti magát, mely nem az ő tisztit illeti; ha kit pedig közülük efféle excessusért in jus akarnának attrahálni, residentiátlan lévén, hol légyen competens foruma, nem tudjuk. Azért a megbántódott félnek arbitrumában légyen, ha vármegyén akarja-e keresni, vagy táblán, az olyan dolgokat patroló vladicát? a vármegyéről pedig transmittáltassék táblára, ha a causának meritumja

úgy kívánja és tartozzék kétszáz forintig kezest állatni, hogy a törvényt végig állja, légyen is miből a triumphans félnek satisfactiot impendálni.

ARTICULUS X. Némely oláh esperesek és papok privata injuriából, vagy magok privatumoktól viseltetvén, magok halgatójok közül némelyekre neheztelvén, egész falukat tiltottanak el a templomtól, holt embereket is el nem temetnenek, a kisdedeket is keresztesletlen hagyták meghalni; concludáltuk azért, hogy az oláh vladica sub amissione honoris et officii, az ilyeneknek igazán végére menvén, a hol comperiáltatni fognak az ilyen exorbitáló esperesek és papok, mind most s mind ennek utána érdemek szerént, semmiben nem kedvezvén nékiek, igaz törvény szerént megbüntesse.

MÁSODIK RÉSZ

ELSŐ CZIM

Fejedelmi dolgokról

E hazának eleitől fogva való szokása volt a libera electio, melyre nézve, a választandó fejedelmeknek, az időknék folyása szerént a regnicolák conditiokat is szoktak praescribálni és azoknak a conditióknak helyben hagyásokat s megváltoztatásokat, következő fejedelmeknek az idő szokta hozni. Hogy azért némely fejedelmeknek conditioi nyilván légyenek, méltónak itéltük ide írni. [...]

ARTICULUS IV. Conditiones principis Johannis Kemény

I. Hogy a haza fiait személy válogatás nélkül a négy recepta religiokban és azoknak egyaránt való szabados exercitiumában, megtart és másokkal is megtartat és egyik religion lévő ekklesiákra is hatalmason nem küld és el nem foglaltatja ő nagysága; religióknak respectusáért senkit is a hazafiai közül meg nem vét, hanem ebből minden személyválogatás és megkülömböztetés nélkül éltet mindeneket.

II. Hogy az országtól végeztetett és helyben hagyatott uniónak conditióit minden cikkelyivel minden fogyatkozás nélkül megtartja, melyre hogy minden jelenvaló rendek mostani gyülésünkben megesküdjenek, a kik meg nem esküdtek, a kik pedig jelen nem volnának, székes helyeken effectuálják fő tiszttek előtt: jövendőben is esztendőnként, a kik még arra való időt nem értek volna, vagy gyűlésekben, vagy székes helyeken, hogy megesküdjenek, ő nagysága ne impediálja.

III. Hogy a fényes portától soha semmi időben el nem szakad, sem az országot elszakasztani nem igyekeznek; hanem mindenkben kedvét keresi és ahoz illendő obsequiumát praestálja, Erdélynek a török császárral való régi frigyét intacte megtartja, úgy mindazáltal, ha a porta is nyilván való romlásunkra és veszedelmünkre nem igyekeznek, in tali casu ő nagysága is minden utakat módokot hazánk megmaradására elkövethessen, az ország és tanácsok tetszéséből. A portáról hozandó athnáménak impetrálásában is nem annyira maga személyére, mint az országnak közönséges hasznára és megmaradására

vigyáz. Azt pedig len mi formában kellessék sollicitálni, az egész tanács consensusából végezi, meghozatván a portáról első közelbik gyűlésen publicáltatja és az országgal közli.

IV. Hogy mindenekkel a jó szomszédságot és szép békességet minden tehetségével oltalmazza és megtartja és senki ellen semminemű hadat offensive nem indít, ha méltó okot reá nem adnak. És ha szintén adnának is, az egész ország statusi megegyezett consensusokból cselekszi, a portát is arra való annuentiáért nem sollicitálja, ország engedelme nélkül.

V. Hogy semmi követségeket, valamelyek constálnak, hogy a hazát, az országot, és közönséges dolgokat illetik, tanács nélkül meg ne hallgasson, se első jövetelekor se azután el se bocsáthasson azok nélkül; szállásokra is senkit titkon ne jártasson, és azokra való választ ő nagysága ne adhasson, se követséget ne instituáljon a tanácsoknak tetszése és megegyezett akarata nélkül confederatiókat is pedig akármely szomszéd avagy távol való országokkal, királyokkal és fejedelmekkel nemkülönb, hanem az egész országnak minden statusinak megegyezett akaratajokból országgyűlésében tészen ő nagysága.

VI. Az országnak határit és végházait semmi uton és módon nem abalienálja ő nagysága, és el nem igéri.

VII. Hogy az országnak libera eclectióját, semmi uton nem impediálja, teljes életében, hanem azt az országnak megszerzeni igyekezik, és senkire a fejedelemséget nem transferálja, nem is tractál arról senkivel is, sem az országnak soha nem proponáltatja, és senkinek is nem intimálja, avagy intimáltatja, sem pedig tacite senkivel is arról nem concludál; sem pedig a maga fejedelemségét semmi uton módon másra nem transferálja.

VIII. Hogy a tanácsi és minden egyéb rendeknek, mind országos gyűlésekben, mind azonkívül is libera voxot enged ő nagysága, nem fenyegetőzésekkel, sem ígéretekkel, sem adományokkal, sem valakiben külön való beszélgetéssel, vagy mások által való intimatióval, sem semmi egyéb utakon módokon azt nem impediálja, és senkire a szabados voxért indignatióját nem veti, mindenféle panaszolkodásoknak és igazságoknak előszámlálására szabadságot enged.

IX. Hogy minden rendeknek és mind a három natióknak eleitől fogva bécsuszott, és articulusba iratott vagy szokásba vett szabadságtalanságit, és megbántódásit első közönséges országgyűlésében ő nagysága megorvosolja, és a szabadsággal ellenkező articulusokat az országgal együtt tollálja; sőt ennekutána is valamely dolgot mind a három natio maga hasznára itél, megegyez és áll rajta, s ő nagyságát requirálja, tartozzék confirmálni: melyet ha nem cselekednék is, articulusba irattassék s ereje légyen.

X. Hogy urakat, nemeseket, kerített, és mezővárosokat, székelységet és százságot régi és minden legitime emanált privilegiumokban, donatiókban, annuentiákban, inscriptiókban, assecuratiókban, és consensusokban ab antiquo bévött ususokban salvo jure alieno, és szabadságokban megtart.

XI. Hogy a decretum és articulus tartása szerént mindennek személy válogatás nélkül igaz törvényt szolgáltat *ő* nagysága, és méltó executiókat tétet, senkit sem személyében, sem jószágában, sem semminémü javaiban, törvény nélkül meg nem bánt, sem másoknak bántani nem enged; uri nemes és egyéb szabadsággal élő rendek közül törvény előtt senkit is nem arestáltat, semmi szín mód alatt, hanem ha ki legitima citatione mediante, juris ordine, in foro et coram iudicibus competentibus convictus et aggravatus esset és semmi violentiákat, avagy törvénytelenségeket, akárkitől is alattavalói közül senkin exerceálni nem enged tudva; terminusokon és diaetákon is, semminémü törvényeknek discussiójában ben nem ül, holott ad suae celsitudinis praesentiam appellálják a törvényt, mint summus justitiarius eleibe: mely *ő* nagysága eleibe appellálandó törvényekben, a tanácsi rendnek nagyobb részének vox álljon meg, kik is a decretum és articulusok szerént tartozzanak törvényt tenni *ő* nagyságával együtt.

XII. A fejedelem kinek kinek szabadságot engedjen törvényes utjában való igazságának előmozdításában, és abban semmi színek és módok alatt senkit is meg ne akadályoztasson, és senki peribe magát ne elegyitse, se írása sem prókátornak avagy más rendbélieknek való parancsolatok által: se pedig semmi egyéb utakon ne is végezzen senkivel, afféle perben függő jószágoknak magára, feleségére vagy gyermekére való maradása felől; lévén decretalis utak és módok a jószágoknak fiskusra nem fejedelmekre való szállások felől. Ide nem értvén, ha valamely oly miserabilis personának segítséggel lenne *ő* nagysága, istenre tekintvén, minden maga haszna nélkül; melyet mint keresztyén fejedelem, méltán megcselekedhetik.

XIII. Hogy az országnak közönséges és egyenlő akaratból való végezéseit, articulusit, melyek per contrarias constitutiones nem tolláltattak, és jövendőben is nem tollálatnak, maga is megtartja, másokkal is megtartatja.

XIV. Hogy ez hazának mostani és léjendő első rendeit, tanácsit, tisztviselőit, kiket az ország *ő* nagyságával együtt érdemeseknek ítél, tisztekben, állapotjokban, hivataljokban a kik meg akarnak maradni, *ő* nagysága megtartja, (ide nem értvén esztendő és conventiók szolgálk állapotját,) megmaradni nem kényszerit, és semmi időben a haza fiait más idegenekért hátra nem veti, azoknak tanácsokkal és szolgálatjokkal él, kinek-kinek felső és alsó rendeknek azon állapotja szerént való becsületeket megadja, és azokat becstelenséggel illetni senkinek is alattavalói közül nem engedi tudva, sem maga becstelenséggel nem illeti igaz ok nélkül.

XV. Hogy tanácsokat pleno numero, azaz tizenkét számukat mindenik natióból az ország választván *ő* nagyságával együtt; *ő* nagysága confirmálja, kik közül ha decedálnának, első közelbik gyűlésen a megirt mód szerénthelybe állassanak, kik is juramentumokat deponálják, az ország és fejedelem hűségére, ugyan az ország előtt: kiknek tanácsadásokhoz oly köteles légyen *ő* nagysága, hogy azoknak megegyezett akaratjok nélkül, derekas országos dolgokat ne igazgasson, országházaiban főtisztteket azok tetszéseik nélkül ne oszszon, azokkal együtt is az ország articulusa kívül ne különben az ország semmivé tegye: ha

pedig a tanácsok közül országunk törvénye, szabadsága és decretumi ellen, valamelyik lelkiismeretét nem tekintvén, veszedelmes és árlalmas tanácsra inditaná ő nagyságát, comperta rei veritate kedvezés nélkül afféle tanácsadót proscriptióval és notoriussággal büntessenek meg. A tanács renden kívül is a kik másoknak veszedelmére, hazánk szabadságának romlására, ártalmas és törvénytelen dolgokra való tanácsokat adnának; azokat az egész tanácsnak megjelenteni tartozzék; kik is a feljebb megirt poenával modo praemisso büntetessenek az országtól, comperiáltatván a dolog.

XVI. Hogy a vármegyéknek főispánokat, azon vármegyékben elégedendő, legalább ezer forint érő záloguakat adjon ő nagysága; kiknek ha vacantiájuk történik, másokat helyekbe rendelni ne halaszsa: hogy azoknak nem létek miatt, a vármegyéknek törvényes székeinek celebrálási ne inturbáltassanak; fiscalis és egyéb várakbéli főkapitányokat, és azokban lévő minden egyéb derekas tiszteket, kiváltképen a kikre országházai, fortalitiumi, fegyvere, sőt minden lovas és gyalog vitézlő rendei szoktak bizattatni, nem másokat, hanem nativus igaz hazafiait, avagy per solennem incorporationem recipiáltatott, és az ország közé köteleztetett, zálagos és érdemes embereket állat ugysis a tanács nagyobb részének egyező tetszéséből: kik is az ország törvényére, szabadságára és hűségére, fejedelmek tartozó köteleességek mellett, hittel légyenek kötelesek, mind lovas, gyalog, fizetett hadak, és azoknak tisztviselői hasonlóképen hittel légyenek kötelesek, kiknek számok felől ő nagysága az országgal együtt végezzen: idegen nemzetből álló hadakat is ő nagysága az országnak akaratja nélkül ne tartson. A vitézlő népnek, senki személyén és jószágán semminémü injuriákat cselekedni ne engedjen tudva.

XVII. Hogy a székelységen generalisokat, kapitányokat magok közül valókat, és elégséges residentariusokat, ugymint legalább ezer forintig adjon ő nagysága a fő királybiráknak pedig választása, és azoknak megváltoztatása specifice csakugyan az ő kegyelmek szabadságában álljon.

XVIII. A szász natio is e hazának egyik becsületes tagja lévén, királybirákat és minden egyéb tiszteket választassanak magoknak; csak szintén a szebeni királybirónak confirmatioja állván az ő nagysága autoritásában, mivel az comes universitatis saxonicae az eddig ő kegyelmek között való usus szerént.

XIX. A fejedelem ő nagysága mostani bėjövetelinek alkalmatosságával, vagy azelőtt is, ha szintén némelyek láttattak volna véteni ő nagyságának, mivel oly köteleességek akkor ő nagyságához nem volt, boszut nem üz, senkit nem injuriál és károsit.

XX. Hogy a liber quaestust semmi uton módon ő nagysága nem impediálja, hasonlóképen a salvus passust is a hazafiaitól.

XXI. Hogy a mely jószágok per notam, avagy defectum szállanának fiscusra, avagy eddig is szállottak, azokat ő nagysága magánál ne tartsa, feleségének, se gyermekének ne adja az ország akaratja nélkül, hanem bene merita personáknak adja ő nagysága: nem is igyekezik a fiscus jószágát különben szaporítani, hanem csak a decretumban és articulusokban megirt utakon és

módokon; kivéven Vinczet jószágostól, melyet a szükséghez képest magának reserválhat a fiscus, salvo tamen jure alieno. Mindazáltal ha azt is valakinek conferálni akarja, szabadságában légyen.

A mi kegyelmes urunk ő nagysága inauguratiojakor a feljebb megirt conditióinak megtartására letött juramentumának formája

Én Kemény János Erdélyországnak fejedelme, Magyarország hozzátartozó részeinek ura, és székelyek ispánja, esküszöm az élő Istenre, ki Atya, Fiu, Sz.-lélek, teljes Sz.-Háromság egy igaz örök Isten, hogy én a megmondott birodalomban lévő minden rendeket, a mostani előmbe adatott conditiók szerint igazgatok, semmi ujtást az országnak régi jó szokása és szabadsága ellen bé nem hozok, sőt mindeneket, valamiket a szegény hazának, és benne lévő minden rendeknek közönséges javára, hasznára, és törvény szerint való szabadságára mivelhetek, az én erőm s tehetségem szerint azon lések az országgal együtt, isten engemet ugy segéljen, és ugy adja lelkem idvességét.

Forma juramenti dominorum regnicolarum

Én T. T. esküszöm az élő Istenre, ki Atya, Fiu, Sz.-lélek, teljes Sz.-Háromság egy igaz Isten, hogy az én kegyelmes uramnak, a méltóságos Kemény János urunknak, Erdélyország fejedelmének, Magyarország hozzátartozó részeinek urának, és székelyek ispánjának, teljes életemben igaz és hü lések, ellenségének ellensége, barátjának barátja, soha se titkon, se nyilván az ő nagysága méltóságos személye vagy fejedelemsége ellen nem practicálok, sőt ha másokat értenék is olyanokat, vagy magam vagy mások által ő nagyságának idejénkorán értésére adni el nem mulatom, tehetségem szerint magam is az olyanoknak ellenek állani igyekezem. Ugy mindazonáltal, ha ő nagysága is az eleibe adatott conditiók szerint bir és igazgat, isten engemet ugy segéljen s ugy adja lelkem idvességét.

ARTICULUS V. Conditiones celsissimi principis domini Michaelis Apafi

I. Hogy mindeneket személy válogatás nélkül a négy recepta religiókban, és azoknak egyaránt való szabados exercitiumában ő nagysága megtart, s másokkal megtartat, és egyik religión lévő ekklesiára is hatalmason nem küld, és el nem foglaltatja ő nagysága, religiónak respectusáért is a haza fiai közül senkit meg nem vét, hanem ebből minden személyválogatás és megkülömböztetés nélkül éltet mindeneket.

II. Hogy az országtól végeztetett és helybenhagyott Uniónak conditióit minden czikkelyeivel fogyatkozás nélkül megtartja, melyre kegyelmes szemmel vigyáztván ő nagysága jövendőre esztendőnként, a kik még arra való időt nem értek volna, hogy megesküdtek volna debito tempore, vagy gyűlésekben, vagy székeshelyeken, megesküdjenek, ő nagysága ne impediálja, sőt parancsolja.

III. Hogy a fényes portától soha semmi időben el nem szakad, sem az országot elszakasztani nem igyekezik, hanem mindenekben kedvét keresi, és ahhoz illendő obsequiumát praestálja: Erdélynek a török császárral való régi frigyét intacte megtartja, és a portára járandó követeket is, az elébbi dicséretes

fejedelmek szokása szerint expediálja; a portáról hozandó Athnáménak impetrálásában is nem annyira maga személyére, mint az országnak közönséges hasznára és megmaradására vigyáz. Azt pediglen miképen kellessék sollicitálni, az egész tanács consensusából végezi: meghozatván a portáról első közelbik gyűlésen publicáltatja, és az országgal közli.

IV. Hogy mindenekkel a jó szomszédságot, és szép békességet, minden tehetségével oltalmazza és megtartja, és senki ellen semminémü hadat offensive nem indit, ha méltó okot reá nem adnak; és ha szintén adnának is, az egész ország statusi megegyezett consensusokból cselekszi, a portát is arra való annuentiáért nem sollicitálja ország engedelmé nélkül.

V. Hogy semmi követségeket, valamelyek az országot, és közönséges dolgokat illetik, tanács nélkül meg ne hallgasson, se első jövetelekor se azután, el se bocsáthasson azok nélkül; szállásokra is titkon senkit ne jártasson, és azokra való választ ő nagysága ne adjon, se követséget ne instituáljon a tanácsoknak tetszések és megegyezett akaratjok nélkül; confoederatiókat pedig akármely szomszéd vagy távol való országokkal vagy királyokkal és fejedelmekkel, nemkülömben hanem az egész országnak minden statusinak megegyezett akaratjokból országgyűlésében tészen ő nagysága.

VI. Az országnak határit és végházait semmi uton és módon nem abalienálja ő nagysága, és el nem igéri.

VII. Hogy az országnak libera electióját, semmi uton nem impediálja teljes életében, hanem azt az országnak valósággal megszerzeni igyekezik; és senkire a fejedelemséget nem transferálja, nem is tractál arról senkivel is, sem az országnak soha sem proponáltatja és senkinek is nem intimálja, vagy intimáltatja, sem pedig tacite senkivel is arról nem concludál; sem pedig a maga fejedelemségét, semmi úton módon másra nem transferálja.

VIII. Hogy a tanácsi és minden egyéb rendeknek mind országos gyűlésekben, mind azonkívül is libera voxot enged ő nagysága, nem fenyegetőzésekkel, sem ígéretekkel, sem adományokkal, sem valakikkel külön való beszélgetéssel, vagy mások által való intimatióval, sem semmi egyéb utakon módokon azt nem impediálja, és senkire a szabados voxért indignatióját nem veti; mindenféle panaszolkodásoknak és igazságoknak előszámlálására szabadságot enged.

IX. Hogy minden rendeknek és mind a három natióknak eleitől fogva bécsuszott, és articulusokba iratott, vagy szokásba vett szabadságtalanságit, és megbántodásit első közönséges országgyűlésében ő nagysága megorvosolja, és a szabadsággal ellenkező articulusokat az országgal együtt tollálja; sőt ha ennekutána is valamely dolgot mind a három natio maga hasznára itél, megegyez és áll rajta, ő nagyságát requirálván, tartozzék confirmálni melyet ha nem cselekednék is, articulusba iratassék s ereje légyen.

X. Hogy urakat, nemeseket, kerített, és mezővárosokat, székelységet és százságot, régi és minden legitime emanált privilegiumokban, donatiókban,

annuentiákban, inscriptiókban, assecuratiókban, és consensusokban, ab antiquo bévött ususokban salvo jure alieno, és szabadságokban megtart.

XI. Hogy a decretum, és articulusok tartása szerént, minden személyválogatás nélkül igaz törvényt szolgáljat ő nagysága, és méltó executiókat tétet, senkit sem személyében, sem jószágában, sem semminemű javaiban, törvény nélkül meg nem bánt, sem másoknak bántani nem enged; uri, nemes és egyéb szabadsággal élő rendek közül törvény előtt senkit is nem arestáltat, semmi szín és mód alatt, hanem ha ki legitima citatione mediante, juris ordine, in foro et coram judicibus competentibus convictus et aggravatus esset; és semmi violentiákat, avagy törvénytelenéseket, akár kiktől is alatta valói közül senkin exerceálni nem enged tudva. Terminusokon és diaetákon is, semminemű törvényeknek discussiójában ben nem ül, holott ad suae celsitudinis praesentiam appellálják a törvényt, mint summus justitiarius eleibe: mely ő nagysága eleibe appellálandó törvényekben, a tanácsi rendnek nagyobb részének voxá álljon meg, kik is a decretum és articulusok szerént tartozzanak törvényt tenni ő nagyságával együtt.

XII. A fejedelem kinek-kinek szabadságot engedjen igazságának előmozdításában, és abban semmi szín és módok alatt senkit is meg ne akadályoztasson, és senki peribe magát ne elegyitse, se írása sem prókátoroknak avagy más rendbélieknek való parancsolatok által, se pedig semmi egyéb utakon ne is végezzen senkivel, afféle perben függő jószágoknak magára, feleségére, gyermekeire való maradása felől; lévén decretalis utak és módok a jószágoknak fiscusra nem fejedelmekre való szállások felől. Ide nem értvén, ha valamely miserabilis personának segítséggel lenne ő nagysága, Istent tekintvén, minden maga haszna nélkül, melyet mint keresztyén fejedelem, méltán megcselekedhetik.

XIII. Hogy az országnak közönséges és egyenlő akaratból való végezéset, articulusit, melyek per contrarias constitutiones nem tollaltattak, és jövendőben is nem tollaltatnának, maga is megtartja, másokkal is megtartatja.

XIV. Hogy ez hazának mostani és léendő első rendeit tanácsit, tisztviselőit, kiket az ország ő nagyságával együtt érdemeseknek itél, tisztekben állapotjokban, a kik meg akarnak maradni, ő nagysága megtartja, a nem akarókat nem kényszeríti; és semmi időben a hasznos hazafiait más idegenekért hátra nem veti, azoknak tanácsokkal és szolgálattal él, kinek-kinek alsó és felső rendnek az ő állapotja szerént való becsületeket megadja, és azokat becstelenséggel illetni senkinek is alatta valói közül meg nem engedi, sem maga becstelenséggel nem illeti.

XV. A tanácsokat pleno numero, azaz tizenkét számuakat mindenik natióból az ország választván ő nagyságával együtt, ő nagysága confirmálja; kik közül ha decedálnának, első közelbik gyűlésen a megirt mód szerént helybe állattassanak: kik is juramentumokat deponálják, az ország és fejedelem hűségére ugyan az ország előtt, kiknek tanácsokhoz oly köteles legyen ő nagysága, hogy azoknak megegyezett akarattal, derekas országos dolgokat ne igazgasson, országházaiban is főtiszteket ne oszszon és tégyen, azokkal együtt is az ország

articulosa kívül ne; különben az ország semmivé tégye. Ha pedig a tanácsok közül, országunk törvénye, szabadsága, decretumi ellen, valamelyik lelkiismeretit nem tekintvén, veszedelmes és ártalmas tanácsra indítaná ő nagyságát, comperta rei veritate kedvezés nélkül afféle tanácsadót proscriptióval és notoriussággal büntessenek meg. A tanács rendek kívül is, ha kik másoknak veszedelmére, hazánk szabadságának romlására, ártalmas és törvénytelen dolgokra való tanácsokat adnának, azokat az egész tanácsnak megjelteni dolgokra való tanácsokat adnának, azokat az egész tanácsnak megjelteni tartozzék, kik is a feljebb megirt poenával modo praemisso büntetessenek az országtól comperiáltatván a dolog.

XVI. Hogy a vármegyéknek főispánokat, azon vármegyékben elegendő, legalább ezer forint érő záloguakat adjon ő nagysága: kiknek ha vacantiájok történik, másokat helyekbe rendelni ne halaszsa, hogy azoknak nem létek miatt, a vármegyéknek törvényes széki celebrálása ne inturbáltassanak: fiscalis és egyéb végvárbeli főkapitányokat, és azokban lévő fő derekas tiszteket, kiváltképen a kikre országházai, fortalitiumi, fegyvere, sőt minden lovas és gyalog vitézlő rendei szoktak biztatni, nem másokat hanem nativus igaz hazafiait, avagy per solennem incorporationem recipiáltatott, és az ország közé köteleztetett, zálagos és érdemes embereket állat; ugysis a tanács nagyobb részének egyező tetszésekből; kik is az ország törvényére, szabadságára, és hűségére, fejedelmünknek tartozó köteleességek mellett, hittel légyenek kötelesek. Mind lovas, gyalog, s fizetett hadak, és azoknak gondviselői hasonlóképen légyenek hűttel kötelesek, kiknek számok felől ő nagysága, az országgal együtt végezzen; idegen nemzetből álló hadakat is az ország akaratja nélkül ne tartson. A vitézlő népnek, senki személyén és jószágán semmi injuriákat cselekedni ne engedjen.

XVII. Hogy a székelységnek generalisokat, kapitányokat, magok nemzetéből állókat, és köztök lakókat adjon ő nagysága. A fő király biráknak pedig választások, és azoknak megváltoztatások specificice csakugyan az ő kegyelmek szabadságában álljon.

XVIII. A szász natio is e hazának egyik becsületes tagja lévén, királybirákat és minden egyéb tiszteket választhassanak magoknak: csak szintén a szebeni királybirónak confirmatiója állván az ő nagysága autoritásában; mivel az comes universitatis Saxonicae

XIX. Hogy az ország jövedelmének percipiálására, az országnak fő rendeiből lévő thesaurarius rendeltessék ő nagyságától és az országtól, ki is az ország mindenféle jövedelmének erogálásában micsoda modalitást kövessen, ugyan most ő nagysága az egész tanács tetszéséből deliberáljon felőle: ha pedig annak vacantiája történik, mentől hamarébb, a tanácsok egyező értelmekből, mást alkalmatost substituáljon ő nagysága, és a közelebb következő gyűlésen az ország is approbálja.

XX. Hogy a liber quaestust semmi uton módon ő nagysága nem impediálja, hasonlóképpen a salvus passust is a hazafiaitól.

XXI. Hogy a mely jószágok per notam, avagy defectum szállanának fiscusra, avagy eddig is szállottak, azokat ő nagysága magának ne tartsa, feleségének, se gyermekének ne adja, hanem bene merita personáknak adja ő nagysága: nem is igyekszik különben is fiscus jószágát szaporítani, hanem a decretumban megírt utakon és módokon; kivéven Vinczet jószágostól, melyet a szükséghez képest magának reserválhat az ország, mindazonáltal ha azt is valakinek conferálni akarja, szabadságában legyen.

XXII. Hogy soha ő nagysága az országnak semmi rendeit reversalis adásra, és kételen szolgálásra ne kényszerítsen, sőt emlékezetbe se hozza, contentus lévén ő nagysága a homagiumnak depositiójával, és kinek-kinek szabad akaratja szerint való szolgálatjával.

XXIII. Hogy ő nagysága a hazafiait extra limites regni ki nem viszi, sem küldi expeditióra porta parancsolatja kívül, hanem ez haza oltalmára vészi csak fel intra limites regni.

XXIV. Hogy ő nagysága soha semmi időben és dologban ez hazafiaitól azt nem kívánja, sem parancsolja, hogy ő nagyságát és a tanács rendet authorálja, hanem az ország közönséges értelméből és tetszéséből discurráljon minden haza javára czélozó és megmaradandó dolgokról.

Forma juramenti ejusdem celsissimi principis

Én Apafi Mihály Erdélyországnak fejedelme, Magyarország hozzátartozó részeinek ura, és a székelyek ispánja; esküszöm az élő Istenre, ki Atya, Fiu, Sz.-lélek, teljs Sz.-Háromság, hogy én a megmondott birodalomban lévő minden rendeket, a mostani előmbe adatott conditiók szerint igazgatok, semmi ujitást az országnak régi jó szokása és szabadsága ellen bé nem hozok; sőt mindeneket, valamiket e szegény hazának, és benne lévő minden rendeknek közönséges javára, hasznára és a törvény szerint való szabadságára mivelhetek, az én erőm s tehetségem szerint azon lések az országgal együtt, Isten engemet úgy segéljen, és úgy adja lelkem idvességét.

Forma juramenti dominorum regnicolarum

Én T. T. esküszöm az élő Istenre, ki Atya, Fiu, Szent-Lélek, teljes szent-Háromság egy igaz Isten, hogy az én kegyelmes uramnak, a méltóságos Apafi Mihálynak, Erdélyország fejedelmének, Magyarországnak hozzátartozó részeinek urának, és székelyek ispánjának, az én tehetségem szerint, teljes életemben igaz és hü lések, ellenségének ellensége, barátjának barátja lések, soha se titkon, se nyilván az ő nagysága méltóságos személye vagy fejedelemsége ellen nem practicálok; sőt ha másokat értenék is olyanokat, vagy magam vagy mások által ő nagyságának, vagy belső hívének idejénkorán értésére adom, és tehetségem szerint az olyanoknak ellenek állani igyekezem. Ugy mindazáltal, ha ő nagysága is az eleibe adatott conditiók szerint bir és igazgat, és a hatalmas török császárhoz való tökéletes hűségben végiglen megmarad: isten engemet úgy segéljen, s úgy adja lelkem idvességét.

MÁSODIK CZIM

ARTICULUS I. Midőn a fejedelemnek Fejérváratt continuálják lakásokat, udvara népének lovait a Fejérvár körül lakó nemességnek rétekre kötni ne merészeljék, hasonlóképen egyéb helyeken is, a hol a fejedelmek lakásokat continuálják, ezen mód observáltassék. [...]

KILENCZEDIK CZIM

Bányák colálásáról, s idegen országokra való szabados járásról-kelésről

ARTICULUS I. Mindenféle szabados kereskedés, bányáknak magok határokon colálása, a haza fiainak keresztyén országokra igazságos dolgokban szabados járasok-kelésok, javoknak tartása országokban, s egyéb szükséges dolgaikban való mulatások simpliciter szabados légyen. Tanulásra, szolgálatra, lakásra, peregrinalásra való mehetések is pedig nem hogy interdicáltatnék; sőt annak tilalma az hazában in perpetuum emlékezetben se légyen. Mindazáltal salvus conductust tartozzanak impetrálni, a fejedelmek is adni, melyet ha denegálnának vagy procrastinálnának is, szabadoson elmelessenek. Városi és kereskedő vagy mives legények állapotjokról az eddig való usus tartassék; mindazáltal a hazának is legitimus fejedelmeknek ártalmokkal ne merészljenek lenni. E végezésünket pedig kívánjuk pro perpetuo et irrevocabili decreto tartani, hoc per expressum declarato. hogy ha ki akármely idő folytában, fejedelmek, statusok, constitutiók változásiban, csak propositióban vagy postulatumban adná vagy venné ennek abrogálását, megkisebbitését, annál inkább a ki voxolna, annuálna vagy cselekedetivel annak ellene cselekednék, vagy contraria constitutiót csináltatna, csinálna vagy acceptálna, a jövendő világon istentől átkozott légyen, e világon pedig becsületivesztett. [...]

TIZENEGYEDIK CZIM

Vármegyékről

[...]

ARTICULUS III. Nem kevés excessusok esnek a vármegyéken, a főispánok után való tisztektől. Végeztük azért, hogy valakik illetlen excessusokat, exactioakat, decretum és articulus kívül való executioakat ennekelőtte ab anno 1657 cselekedtek, vagy ezután is cselekesznek, a megbántódott fél vármegye székin vagy gyülesin megbántódását adja elő, s comprobálja is, melyet minden imide-amoda való mutogatás és kedvezés nélkül, a főtisztek kötelességek szerént az oda gyülekezett rendekkel együtt tartozzanak igazításba venni, és ad quindenam az exequált vagy extorqueált jókat cum poena articulari florenos 200 faciente, restituáltatni a damnificatusoknak, melyet ha ad quindenam executioba nem vennének a tisztek, tehát a damnificatusok a deákok által nulla prachabita

certificatione, vigore saltem praesentis articuli exclusis omnibus juridicis
remediis exequaltathassák az olyan exorbitáló tiszteken. [...]²⁵

²⁵ Erdély országának Három Könyvekre osztatott Törvényes Könyve, Kolozsvár, 1779.

III. rész: Erdély a Habsburg Birodalomban és az Osztrák-Magyar Monarchiában

34. Diploma Leopoldinum (1691)

Mi, Lipót, Isten kegyelméből a rómaiak választott, mindenkor dicsőséges császára, Németország, Magyarország, Csehország, Horvátország, Dalmácia, Szlavónia stb. királya stb., nagyságos, nemzetes, vitézlő és nemes, valamint bölcs és körültekintő, jóakaratóan kedvelt híveinknek, az erdélyi tartomány összes karainak és a többieknek, mind az egyházi, mind pedig a világi rendűeknek, akiket csak illet, császári és királyi kegyelmünket küldjük és minden jót kívánunk. Jóindulatúan áttekintve mindazt, amit Erdély küldötte, Bethlen Miklós, nemes és kedvelt hívünk részletesen előadott, hogy tudniillik mi az, amit irántunk való tisztelettel és hűséggel kér tőlünk, 1686. június 28-án kelt Diplománk megerősítésére, az ottani területen gyakorolt vallásokkal, a méltóságokkal és tisztségekkel, a porció s a téli táborozás költségeinek csökkentésével, a tartománynak régi virágzásába történő visszaállításával és egyéb, a köz javát erősen elősegítő dolgokkal kapcsolatosan; legfőbb királyi kötelességünknek (amelyből, ha a seregek ura támogatja, az idők viszontagságai közepette szerencsés eredmények szoktak fakadni) ismertük el azt, hogy e számunkra annyira kedves erdélyi országrészt - mely évszázadok óta a mi dicső Magyar Királyságunk része - egyre inkább úgy kell szeretnünk, mint a lelkünk üdvösségét: mellőzve ugyanis minden más, a keresztény név közellensége ellen tervezett hadműveletet, hadsereggel Erdélybe küldöttük Lajos badeni őrgróf ökedvességét, hogy vessen gátat ama nagyon gonosz Thököly és lázadó párthívei, valamint a törökök és tatárok támadásainak; arra a szilárd reménységre támaszkodva tettük ezt, hogy az, aki által a királyok uralkodnak és igazságos dolgokat határoznak el, karjának hatalmas erejével, az igazság érdekében, isteni áldásával fogja segíteni császári fegyvereinket és az erdélyi hadsereget, s a királyi szándékot sikerrel koronázza majd. Nem kétséges, hogy az a hűségeskü, melyet már korábban engedélyeztünk, valamint a halhatatlanságra való törekvés arra fogja lelkesíteni nemcsak az egész hazát, hanem azokat is, kiknek a mi királyi védelmünk alatt e tartomány vezetését gondjaikra és okosságukra bíztuk, amit soha el nem évülő dicsérettel látnak el, hogy e munkájukban minden adott esetben, minden képességükkel bebizonyított hűségüket (amelyet kellően értékelünk) továbbadják az utódoknak s minden erejükkel becsületesen azon legyenek, hogy az ellenség ezt, a kegyekkel koszorú módjára övezett országrészt ne mocskolhassa be rablással, zsákmányolással, tűzzel és vassal, majd pedig az ősidők óta azonos akaratban eggyéforrott nemzeteket fondorlatos mesterkedésekkel és izgatásokkal szétzüllesztve, a barbárok súlyos jármába

taszítsa és ezt a népet, amely eddig az egész kereszténység védőbástyája volt, elpusztítsa.

Ami pedig a fejedelmi székek Apaffy Mihály által történő utódlását tartalmazó Diploma megerősítése iránti kérelmet illeti: tekintettel arra, hogy ő, mint 14 esztendőös serdülő ifjú, a törvények szerint (melyeknek szent megtartását kívánják a nemes karok) huszadik életéve előtt nem érett meg az uralkodásra, s kegyesen úgy ítéltük meg, hogy ezekben a Thököly álnoksága által megzavart időkben nem is szolgálna sem Erdély, sem a haza javát az, ha az említett törvények megsértésével kellene valami új gyakorlatot bevezetni, éppen ezért neveljék a kiskorú ifjút azon belső tanácsosok, akiknek gondjára van bízva a tartomány vezetése, az Isten félelmében, fejedelemhez méltó erényekben, serdülőkora végéig, a fejedelmi szék utódlásának reményében; ki kell várni a benne érlelődő és felcsillanó lelki adományok bizonyítékait, melyeket végül a császári és királyi kegy, a haza javára, a legjóságosabban fel fog karolni.

Hogy pedig Erdély összes rendjeinek ne legyen okuk a közbeeső időben arra, hogy kétségek közepette várokozzanak s bármi mást sejtсенek, mint a mi atyai jóindulatunkat, úgy véltük, hogy az alábbi cikkelyek tekintetében, a mi hűséges karaink és rendjeink egyetemességének, valamint utódaiknak, kikről bízást hisszük, hogy mindnyájan állhatatosak maradnak majd királyi koronánk iránti hűségükben, királyi szavunkkal és töretlen hittel biztosítékot nyújtunk.

Először. Semmit sem változtatunk az Erdélyben bevett vallások ügyében, ez idő szerint meglévő templomaik, iskoláik lelkészségeik tekintetében, és nem vezetünk be más papságot vagy egyházi személyeket; ennek ellenkezőjét soha nem fogja elérni az egyházi vagy világi rend semmiféle tiltakozása sem; olyan értelemben azonban, hogy a katolikusok saját költségükön, tehát a többi vallás legcsekélyebb megterhelése nélkül, Kolozsvárott, jelenlegi imaházuk helyén templomot építhetnek, továbbá: Gyulafehérvárott, a nemrégiben Báthori Kristóf által emelt, ez idő szerint azonban romban álló templomukat helyreállíthassák; ugyanazon katolikusok minden helységben - ha kevesen vannak és jövevények, akkor magánmódon, ha azonban sokan vannak, akkor nyilvánosan - gyakorolhassák vallásukat és meglegyen nekik templomépítési joguk, ugyanúgy, ahogyan mindez megilleti a többi bevett erdélyi vallást is, abban az esetben, ha tagjai az adott helységben többségben vannak.

Másodszor. Megerősítjük a magyar királyok, valamint Erdélynek Magyarországtól való különválása idejében, valamennyi erdélyi fejedelem által hűséges karainknak juttatott összes adományozásokat, átruházásokat, kiváltságokat, címadományozásokat, nemesi leveleket, hivatali rangokat, méltóságokat, tizedeket, végül minden juttatást és jószágot, akár magánszemélyek, akár városok, közösségek, testületek, avagy bármelyik bevett vallás temploma, lelkészsége, iskolái kapták azokat, akár Erdélyben, akár a Magyarországi Részekben, akár Székelyföldön, akár Debrecenben, még abban az esetben is, ha valaha valamilyen templomhoz, konventhez vagy káptalanhoz tartoztak volna; úgy, hogy ezen a címen senkit se zavarhassanak meg

semmiképpen javaiban, sem mi, sem bárki más egyházi, vagy világi rendű férfiú, sem támadással, sem perrel, hanem ki-ki azt, amije most van és amit ez idő szerint birtokol, a jövőben is tartsa meg és birtokolja, a magyar királyok és erdélyi fejedelmek említett adományozásai folytán; kivéve azokat, amelyeket maguk a fejedelmek vontak vissza, saját döntéseik alapján.

Harmadszor. Kijelentjük, hogy ennek a hazának jóváhagyott és összegyűjtött törvényei, végzései, Werbőczy Hármaskönyve (kivéve abból András király törvényének kilencedik cikkelyét, melyet a legutóbbi pozsonyi országgyűlés hatályon kívül helyezett), továbbá: jogszabályai, a szász nemzet törvényhatósági joga sértetlenül érvényben maradnak ugyan, mivel azonban maguk a karok mind vallás, mind saját jogszabályaik és kiváltságaik szempontjából különböznek egymástól, és a katolikusok a fentebbi első és második cikkelyt vélik sérelmesnek magukra nézve; a szászok viszont azt kérik, hogy a harmadik cikkelyben jobban biztosítani kellene ősi kiváltságaikat, azok használatát s szokásaikat; éppen ezért úgy véltük, hogy a rendek saját érdekükben igyekezzenek, császári jóváhagyásunktól függően, baráti megegyezéssel és egyetértéssel azon egymás közti nehézségeiket, melyek az említett három cikkely körül támadtak, elegyengetni, mert ha ez nem sikerül, akkor - császári és királyi tisztünknek megfelelően - mi leszünk kénytelenek végül is azt határozni, amit a felek meghallgatása és erdélyi tanácsadóink véleményének megértése után e tárgyban igazságosnak és jogosnak látunk majd.

Negyedszer. Úgy parancsoljuk, hogy sértetlenül meg kell tartani az eddig bevezetett gyakorlatból mindazt, amiről úgy láttuk, hogy a főhatalmat nem sérti: a kormányzések, a titkos tanács, az országgyűlések, az önkormányzatok szabadsága, továbbá az ítélőtábla, az ítélőmesterek és [táblai] ülnökök, valamint az alsóbb bírói székek joghatósága, az igazság szolgáltatás szokott rendje és gyakorlata (fenntartva azonban a súlyosabb esetekben a királyhoz folyamodás kötelezettségét). A gazdasági ügyekben is - ami a regálékat és kincstári ügyeket illeti -, a leghűségesebb karaink előzetes jóakarató tájékoztatása alapján, olyan ügyvitelt és gyakorlatot fognak követni, hogy sem kamarai bizottságok útján, sem más úton-módon senkit se érhessen és ne is érjen semmiféle sérelem, sem a nemesek, sem a polgárok, sem a magánemberek közül.

Ötödször. Minden hivatalt - akár a rendfenntartásban, akár az igazságszolgáltatásban, akár a gazdasági ügyek lebonyolításában szükséges tisztségekről van szó - erdélyi honosokkal töltünk be, tehát magyarokkal, székelyekkel és szászokkal, nem tévén különbséget közöttük vallási szempontból; idegen nemzetbeliek vagy azok, kiket ők velünk együttesen idegeneknek és alkalmatlanoknak minősítenek, nem kerülhetnek tisztségekbe és hivatali állásokba, valahányszor ilyen állások megüresednek; fenntartjuk azonban magunknak a jogot, hogy az ő beleegyezésükkel, a névjegyzékbe történő felvételre vagy abból való törlésre javaslatot tehesünk.

Hatodszor. Azokat a javakat, melyek akár utódok hiánya, akár hűtlenségi perek során szállnak a királyi kincstárra, érdemes erdélyi honosoknak - tudniillik

magyaroknak, székelyeknek és szászoknak - fogjuk kegyesen juttatni, nem tévén különbséget közöttük vallási szempontból. A magánszemélyek azon javait pedig, melyeket fegyvereinkkel foglalunk vissza az ellenségtől, királyi kegyünk jóvoltából, régi birtokosaiknak vagy ezek leszármazottainak kell visszaadni. E célból kegyes királyi megbízással meghagyjuk valamelyik erdélyi ítélőszéknek, vagy hadvezérünknek, hogy az okmányok megtekintése után e különleges esetben döntsön, az igazság szerint.

Hetedszer. Főkörmányzónkat, akit a régi időkben vajdának neveztek, vagy annak helyettesét, a mi erdélyi honos nemeseink és előkelőink sorából fogjuk kiválasztani, akár katolikus, akár más, de ott bevett vallás híve lenne is, amennyiben hűségben és érdemekben kiemelkedik. Ugyanezt fogjuk megtartani az erdélyi hadsereg főkapitánya, a főkancellár, a titkos tanácsosok, a főispánok, a székelyek kapitányai, az ítélőmesterek és más, régi méltóságok betöltésénél; és mindezt.

Nyolcadszor. Azzal a módosítással adjuk meg kegyesen, hogy a kormányzói, az erdélyi hadsereg főkapitányi, a kancellári, a titkos tanácsosi, az ítélőmesteri méltóságok jelöltjeit - valahányszor e méltóságokat be kell tölteni - megerősítés céljából mutassák be nekünk; hogy a különféle nemzetek állama annál nagyobb nyugalomban élhessen, száműzzék a veszélyes mesterkedéseket és törekvéseket, és gyökerezzék meg mindenki lelkében egyakarattal a köz java az ország jóléte érdekében, ami mindenki célja. Ami pedig a többi tisztségviselőt illeti, tudniillik a királybírákat a szászok és székelyek között, a szolgabírákat és az alispánokat a megyékben, a bírákat, polgármestereket és hasonló tisztségeket a városokban, kiket ők maguk szoktak megválasztani szabad választás útján, ezek maradjanak meg ugyanazon szabadságban és szokásjogban a jövőben is; de a fentebb említett esetek mindegyikében, ugyanúgy, mint az előzőekben, tőlünk kell kikérni a megerősítést.

Kilencedszer. Kegyesen úgy véljük, hogy a közjóra abból nagy haszon származnék, ha a tizenkét tagú titkos tanácsban legalább három tanácsos katolikus lenne, az ugyancsak tizenkét tagú ítélőtáblánál szintén hárman lennének katolikusok, míg a többi tagot az egyéb vallásúak közül válogatnák össze. Továbbá: a titkos tanácsban, a bevett törvények szerint, a szász nemzetből való szebeni királybíró is jelen legyen, az ítélőmesterek közül egy legyen katolikus; viszont a jelenlegi tagok közül mindenki maradjon meg tisztségében.

Tizedszer. A közügyek megtárgyalása, az igazságszolgáltatás és - ha lennének ilyenek - a királyi előterjesztések tudomásulvétele szempontjából szükséges évi országgyűlések, valamint az ünnepnyolcadi határnapok meghirdetését kormányzónkra s a titkos tanácsra bízuk; de mindannak megerősítését, amit ezeken tárgyalnak, saját személyünknek tartjuk fenn.

Tizenegedszer. Főkörmányzónknak legyen meg az őt megillető hatalma, rangja és kiváltsága; állandóan a tartományban kell tartózkodnia, s a haza törvényeit - egyházi és világi törvényeket egyaránt - köteles megtartani; kegyesen

úgy határozunk, hogy neki is, a titkos tanács, valamint az ítélőtábla tagjainak is, megfelelő javadalmuk legyen a mi királyi kincstárunkból és kincstári jövedelmeinkből. Ha pedig a köz érdeke s a különféle, ott élő nemzetek nyugalma azt tenné kívánatosná, hogy a főkormányzót évente cseréljük, a karok a legszabadabb módon tegyék meg mielőbb más személyre vonatkozó javaslatukat és terjesszék fel hozzánk, hogy a továbbiakban kegyelmesen dönthessünk.

Tizenkettedszer. Béke idején (amit a béke istene adjon meg mielőbb) 50 000 birodalmi tallér, Magyarország és Erdély elleni háború esetén pedig 400 000 rénes forint adóval leszünk elégedettek, számításba véve a természetbeni szolgáltatásokat is; az adó megosztásának és behajtásának módját meghagyjuk hűséges karainknál és a tartomány tisztségviselőinél; nekik kell azt pártoskodás nélkül, igazságos arányban beszédniök; mindazt, ami a haza védelmére az említett összegeken felül szükséges - hűséges karaink iránti szeretetből s az egész nép sorsának megkönnyítése céljából -, a királyi és kincstári javakból, a só- és a többi ércbányákból, a zászoknál a harmincadvából és tizedekből, a megyéknél pedig a tizedbérletekből és egyéb jövedelmeinkből fogjuk fedezni.

Tizenharmadszor. Természetbeni szolgáltatásokat és egyéb, ott nem ismert szokásos adókat nem fogunk bevezetni, a vámokat és a harmincadot nem növeljük.

Tizennegyedszer. A székelyek - az emberiség e legharciasabb fajtája - legyenek teljességgel mentesek a jövőben is minden adótól, csakúgy, mint eddig, a téli és nyári katonatartás minden terhétől szintén, továbbá: a tizedektől és szolgáltatásoktól is, azon javaik után, melyeket a székely felkelés kötelezettségével birtokolnak. Ezzel szemben fennmarad abbéli kötelezettségük, hogy a haza védelmére saját költségükön kell katonáskodniok. Nem értjük azonban ide a székely parasztokat vagy jobbágyokat.

Tizenötödször. Ugyanúgy, amint az a fejedelmek idejében volt, megengedjük minden dolog szabad forgalmát és a szabad kereskedést, kegyesen úgy akarjuk, hogy etekintetben is meg kell őrizni a nemesek előjogait és kiváltságait.

Tizenhatodszor. A tizedeket - melyeket náluk eddig bérlettel szoktak megváltani - meghagyjuk a földesuraknál; a bérbeadást azonban a kincstárnak tartjuk fenn.

Tizenhetedszer. Nem terheljük a tartományt nagy és szükségtelen őrsereggel, melyet részben a helyi katonaságból szervezünk és kincstárunkból látunk el; élére azonban német tábornokot állítunk, kinek a kormányzóval, az államtanáccsal és az erdélyi hadsereg főkapitányával hadügyekben majd a kölcsönös kapcsolatot kell tartania, de más, az említett államot és kormányzóságot érintő dolgokba nem árthatja magát.

Tizennyolcadszor. A szász nemzet és az egész szegény nép nyakából leoldjuk a bármiféle és bármilyen rangú utasemberek díjtalan ellátásának terhét, ezt a megcsontosodott rossz szokást, és a lovak és minden egyéb igazállat,

valamint a szállások és ezekhez hasonlók igénybevételét, ezeket az utasemberek által eddig gyakorolt visszaéléseket; kegyesen azt javasoljuk, és el is rendeljük, hogy a postát az államtanács szervezze meg - először udvarunkhoz terjesztvén fel erről szóló tájékoztató jelentését -, míg vendégszállásokat olyan utasemberek számára, kiket jóakarattal befogadnak és igazságos díjért s árért el is látnak, alapítsanak a földesurak és a városok.

Mi tehát, teljesíteni akarván királyi kötelezettségünk legkegyesebb feladatát: valamennyi és minden egyes hívünk boldogulását, a köz javát és nyugalját, a kereszténység ügyének gyarapodását, úgy véltük szívünkben, hogy Isten segítségével, a nekünk annyira kedves Erdélyt semmiképpen sem engedjük a török Minotaurus Labyrinthusába belebonyolódni, s miután a fent elmondott cikkelyeket és pontokat áttekintvén és megvizsgálván, úgy találtuk, hogy azok a karok és rendek, az összes lakosok és az egész keresztény világ javát szolgálják, azokat minden részükben és fejezetükben jóváhagyjuk és jelen soraink szavával, örökérvényű törvénnyel szentesítjük, megígérvén királyi szavunkkal, általunk és legfelségesebb királyi házunk által soha meg nem sérthető hűséggel, hogy valamennyit szilárdan és sértetlenül megtartjuk és megtartatjuk, arra törekedvén, hogy a mi leghűségesebb népünket egyre nagyobb és nagyobb jótéteményekkel halmozzuk el.

Kelt Bécsben, a mi Városunkban, az Úr születése utáni 1691. esztendőben, december hónap 4. napján. Római királyságunk 34., magyar királyságunk 37., cseh királyságunk 36. esztendejében.²⁶

35. A karlócai béke (1699)

[...] Erdély területe, amint most a császári felség birtokában és hatalmában van, ugyanannak az uralma alatt maradjon.

A Temesvár vára alá vetett tartomány minden kerületével és a köztük folyó folyókkal együtt maradjon a magas török birodalom birtokában és hatalmában.

Azok a vidékek, amelyek az Unán túl a Szávától távol esnek, s amelyeket mindkét fél őrséggel megszállva tart, azokkal a földekkel együtt, amelyek a jelen háború előtt hozzá tartoztak, maradjanak mindkét birtokló fél birtokában, azzal a feltétellel, hogy majd a mindkét fél részéről kiküldendő megbízottak válasszák el egyenként az egyes kerületeket és járásokat, megvonán a határvonalakat részleteiben, meg jelölvén árkokkal, kövekkel, karókkal vagy valamely más módon, a zavar elkerülése végett, és ezek a jelek legyenek a választóvonal Horvátországnak a vidékein a határvidék végéig azokon a helyeken, amelyek mindkét hatalom birtokában maradnak, és ha bármelyik részről akárki meg

²⁶ Mezey Barna (szerk.): A magyar állam- és jogtörténet forrásai. Szöveggyűjtemény, Osiris Kiadó, Budapest, 1998, 141-145. o.

merné másítani, változtatni, kidönteni, elvenni, vagy bármely más módon megsérteni valamelyiket az említett jelek közül, az minden irányú nyomozással elfogatva mások előtt például kegyetlen büntetéssel lakoljon.

Végül az ezen szerződés által meghatározott, és a szükségeshez képest kiküldött megbízottak által a helyszínen megállapított közös határvonalak mindkét részről teljes törvényes tiszteletben tartandók, úgy, hogy semmi okból vagy ürüggyel kiterjeszteni, áttenni vagy megváltoztatni ne lehessen, S az egyezséget kötő felek közül egyiknek se legyen szabad a másik fél területére az egyszer megállapított határvonalon túl kiterjeszteni vagy gyakorolni semmilyen jogot vagy hatalmat, vagy a másik fél alattvalóit meghódolásra, vagy adó fizetésére kényszeríteni, akár hátralékról, akár jövődő adóról legyen is szó, vagy bárki más, emberi ésszel kigondolható behajtással és zsarolással zaklatni, hanem minden vitát igazságosan kell elintézni.

Ellenséges betörések, megszállások és mindenféle orvul vagy hirtelen történő támadások, bármelyik birodalom területének fosztogatása és pusztítása a legszigorúbb tilalom alá vettessék, s ennek a szakasznak a megszegését, bárhol fogják el őket, börtönbe kell vetni és engedékenység nélkül méltóképpen megbüntetni.

Tilalom alatt legyen továbbá az elkövetkező időkben is menedéket és támogatást nyújtani rossz embereknek, lázadó vagy engedetlen alattvalóknak. [...]

Egyik félnek se legyen szabad fenntartani és táplálni a hajdúkat, akiket szabadoknak hívnak, a pribékeknek nevezett emberrablókat, s a bűnös embereknek azt a fajtaját, akik nem állanak egyik fejedelem zsoldjában sem, hanem rablásból élnek.

Minden vita, nézeteltérés vagy viszály teljes kiküszöbölésére, amely a határvidéken a jövőben előállhat ennek a szerződésnek valamelyik szakasza tekintetében, vagy bármely ügyben, mikor gyors és idejében való orvoslásra van szükség, rendeljenek ki mindkét részről a határvidéken mindjárt az első időben egyenlő számmal választott megbízottakat.

A kereskedelem, az eddigi érvényes törvénycikkek szerint, legyen szabad mindkét fél alattvalóinak a két birodalom minden országában és minden vidéken.²⁷

36. II. Rákóczi Ferenc kiáltványa (1703. június 7.)

A' keresztyén világ minden fejedelmeinek és respublikáinak, úgy egyéb akármelly, akárminémű állapotú, betsületű, méltóságú, tisztű és felsőségű rendeknek.

²⁷ Unger Mátyás: Történelmi Olvasókönyv III. Forrásszemelvények az egyetemes történelem (1640-1849) és Magyarország története (1526-1849) tanításához, Tankönyvkiadó, Budapest, 1974, 301-303. o.

Mi felsővadászi Rákóczi Ferencz, Istennek kegyelméből fejedelem, Saáros vármegyének főispánnya, mukácsi és makoviczai herceg, Sáros-Pataknak, Tokajnak, Regécnek, Etsednek, Somlyónak, Ledniczének, Szerentsnek, Ónodnak örökös ura.

A' dolognak örök emlékezetire!

Meg-újúlnak a' ditsőséges magyar nemzetnek régi sebei, és hazánk megsebesült szabadságának mostoha kézzel ennyiszor enyhített sebhelye, minekutánna alattomban el-bádgyadott tagai, az Austriai Háznak Isten ítéletiből való birodalma alatt, féltvén hogy ép részére is reá hat a' végső veszedelem, fegyverrel kíván el-vágattatni. Elámulnak sokaknak elméjek, a' meg-háborodott országnak viszontagságos ujságátul meg-rettenvén, és hogy ez a' megnem rontatott, ditsőséggel s szép kies tsendességgel ennyi sok száz esztendőktől fogván virágzó és fenn álló nemzet már idő folyásával gyászos változásban öltözik, midőn a' világ tsudállya, sokan a' király ellen való hitetlenséggel és támadást indító véle született kívánsággal vádollyák, vétkes vélekedéssel, nem tudván a' dolgokat. Adgyatok engedelmet igaz fájdalmunknak és panaszunknak, és egy kevésbé fellyebb emelvén elmélkedésteket, kikkel vagy a' nem jól elhitt elmebeli eleve bé-vett vélekedés, vagy a' zabolátlan magános tettetésnek hévsége nem igazán értetett, midőn okát igaz táborozásunknak nyilván valóvá tesszük, legyetek igaz ítülő bírák.

Egynéhány száz esztendeje múlt-el, olvassuk, miólta az uralkodásnak negédes kívánásával és az országnak nagy rendei sok jó-akarattyoknak behálózásával, magoknak vették az austriaiak a' királyi felségnek jussát, mindazonáltal meg-forgatván fellyebb az időknél minden folyásit, hogy mindenkor az ország ősi szabdságának tsalárd mesterségeket készítettének veszedelmesül, azt mind a' históriák igazán írják, mind az utolsó idő most is beszéli nemzetünk maradékinak. Mi kényszerítette régen a' ditsőséges Báthori familiát ez ellen a' Ház ellen fegyver fogásra? Mi okot vet-fel Bethlen hazánk óltalmára? Mi indította Botskait a' fel-kelésre? Mitsoda a' mi eleinket, Rákócziakat és Tökölit? Nyilván van a' világ előtt! Nem is lehet semmi álnoksággal elfelejtetni országunknak igaz nehézségeit. Leg-főbb oka most is, mindenkor mászszor is vólt, az illy nagy és sok indulásokban, hazánk törvényeinek meg-mondhatatlan rontsolása, szaggatása; mert mihelyt észre vették az austriaiak, hogy először hozzájuk édesgettetett, tsalárdságokkal nékiek alájok vettetett nemzetünk alattomban és naponként csúszván, mászván szabadsága uralkodásoknak, lassan-lassan olly szemtelenségre mentenek, hogy már ki-rontván a' királyok hitleveleinek rostélyait, valami tetczett, azt szabadságosnak ítülvén, s mezőt vévén hazánk szabadságának elrablására, alattomban való veszedelmes tanátskozásoknak nyilván való jeleit mutatnák. Innen (ó fájdalom) sok magyar vérből álló ditsőséges nemzeteknek elöltattatások, sok jószágoknak erőszakos el-foglaltatások, a' haza fiaitúl a' méltóságoknak elvétetetések, az idegen törvényeknek szokatlan bé-hozattatások, és az elviselhetetlen adózásoknak terheinek felvettetése után:

1. Országunknak arany szabadságát, mely ennyi száz esztendőktől fogva a' királyok szabad választásában maga erejét meg-rontatlan szokással megtartotta, örökös uralkodásnak ábrázattára, az ebbe való megedgyezésre rettéssel élván, szolgálai változással el változtatták, és hogy abból felettébb való szabad uralkodásoknak nagyobb eredetét vehessék.

2. Amaz nagy királynak, Jerusalemi Andrásnak nagy törvényét, mely minden rendeknek leg-főbb szabadságait ez alább való időkig nemzetünknek maradandó örök ditsőségére magába foglalta, az' haza törvényei meg-rontásakor, a' királyok ellen való állásra örökös hatalmat engedett, maga uralkodásának különös tetczésével és az országnak főbb rendeinek kényszerített megedgyezésével gyalázatosan el-törlötték, és noha a' királyok szabad választásának és azok ellen való állásban lévő szabadságnak el-vételén kívül hazánk minden egyéb törvényeit, a' felül írt királyi hitnek önként való értelmével, hogy meg-állják s szentül megtartyák meg-esküdenek, útát tsinálván mindazonáltal akár mely nehéz és képtelen dolgokban való bátorkodásra, hazánk törvényeinek minden igasságát, minden megkülömböztetés nélkül szabad szakálra pusztították, távul légyen minden gyűlölség és negédség, méltán és igazán panaszollyuk.

3. Fájdalmas dolog nyilván ez Mársal társalkodó nemzetnek, a' ki végtelen munkájival, vérével és költségeivel, minden ellenségek ellen régi időtől fogva ditsíretessen oltalmazta az egész keresztyénséget, hadi méltóságbul levetkezteteni, és annak idegen nemzetre, az hát megé vettetett magyarai virtusnak meg-csufolásával, a' haza nyilván való törvényei ellen, 's nevezetesen a' királyi diplomának 4-ik része, mely, az 1658. esztendei I. Articulusban foglaltatik, és a' 10.11-dik 1608. esztendei, úgy az 38-dik 1659. esztendei articulus ellen olly közönséges véle való éléssel ruháztatni, hogy alig láthat valaki, egy vagy két erősségben magyar főisztet, és így el-vétettetvén a' fellyebb mehetésnek alkalmatossága, a' maga hazájában számkivetett haza fiának, hogy idegen járom vettetik a' nyakában, (s' ki szenvedhetné ezeket-el?) tsak fohászokodunk.

4. Mindenek tellyesek ez országban meg-zavarodással, meg-ujtattott az uralkodás ábrázattya, és az ország minden dolgainak tsak intéssel parantsolgatásképen való igazgatását az Udvari Tanáts negédessen magának tulajdonittya, és végre az ország főrendeinek minden tanátsa ki-rekesztvén, mind azok valamik az ország közönséges állapottyát nézik, kiváltképen tiltván azt a' haza rendelései, nevezetessen 3-dik része a' felül írt diplomának, az 1681. esztendei 4-dik, az 1655. esztendei 50-dik és az 1659. esztendei 14-dik articulusban, (a' mint arra bizonyság a' minapi hírünk nélkül lett kárloviczi frigy-kötésnek tractája) mi felőlünk, mi nálunk nélkül végeztetnek.

5. Ki vólna, ezeken felül, a' ki nem tudná az Udvari Camarának szabados uralkodását? Az egeket verik a' siralmok és az Isten boszszuállásáért esedeznek az árvák s' az özvegyek. Irtózik az elme tsak az egy ujjonnan keresett, tirannusi tanátsal képzelt igasságnak emlékezetire-is, mellyet noha az ország vármegyéire

ki adott végezés szerint egyszer el-engettenek, és semmi törvényei a' hazának soha helyben nem hattanak, úgy az igaz lelki ismérettel-is hogy meg nem egyezett, s' meg sem egyezhetett, felette nehéz okok mutatták, mindazonáltal ennek a' Mammon hallatlan keresetinek modgyával sokféle kigondolt szín alatt megrontatván a' királyi fogadás, mennyi kárt tettek, nagy része az országnak törvényes uraitól el-vétettétvén és idegen nemzetnek adattatván, a' második András király decretumának 26-dik és Uladislaus király 5-dik decretumának 10-dik és az 1599. esztendei 31-dik articulusnak értelme ellen félre tétettétvén a haza értelmes fiai, nyilván vagyon. Bizony semmi nem volt ennél méreg boszszúra valóbb, a' magyar nemzet elméjének is az austriaiaktól el-idegenítésére alkalmatossabb és a' közönséges igazságtul idegenebb dolog, mint hogy az olyan jószágoktól, mellyeket sok száz esztendővel ez előtt a' török birodalom alatt is szüntelen békességes bírassal birtanak, tsak egyedül a' töröknek a' hazából való kiűzetéséért, mellyel a király maga hiti szerint tartozott, az igaz földes urak megfosztassanak és attól a' mellyel magokat s jószágokat az ellenség ellen való jeles szolgálatokkal, vérekkal s' végetlen költségekkel akkoron is oltalmazták, megfosztattatván keresztyén király alatt, rút járom alá vettettessenek. Semmit nem használt itt az okoskodás és a' könyörgés, sőt inkább uraságokat formálván széllyel, a' papi-rendek a' világiakkal együtt a' minden nemzeteknek törvényei ellen, minekelőtte idéztettek vagy megszententéztattanak volna, már meggyőztettek és jószágokból kirekesztettek valának, nem is volt egyéb hátra, hanem hogy minden tanácsok a' nemességnek az országból való ki-űzetésére esküttenek volna egyben, bizonytal el-hintենék. Innen meg-sanczoltattatván, és az újjonnan keresett igazságnak fel-váltására kényszerítettétvén sok vármegyéi az országnak.

6. A' parantsolat szerint való ítéletek bé-hozattattanak és a' törvények szabadságának rontására fel-nyílt úttal bérohantának, mellyek noha az országnak világos rendelésével, úgy-mint 1603. esztendei 12-dik, 1618. esztendei 14-dik, 1638. esztendei 26-dik és 1649. esztendei 41-dik és az austriaiak királyi hitekkal meg-erősítettett articulusokkal valójában megerősítettettek.

7. Mindazáltal a' tsuffá tétett haza lakosi szokatlan törvény folyásával országunkon kívül, ellenkeztétvén azt az 1536. esztendei 41-dik és a' királyi diplomának 5-dik része melly az 1659. esztendei 1. articulusban tetettetett, leveleiknek elő hozására s' igazságoknak meg-bizonyítására citáltattatván, nem tsak nehéz, s' a' dolgoknak érdemét gyakrabban felül muló költséggel terheltettek, hanem végezetre az Udvari Kamara is egyszer s' mind bíróságot s' fel perességét is viselvén helytelenül az 1681. esztendei 37. articulus ellen, mind felettéb való nagy károkkal, jószágok el-tserélésére kényszerítettettek, mind félre tétettétvén az ország rendes törvény széke és bírái, tsak a' királyi fiscus vélekedése szerint ítültettek-meg, ujjabb' s meg ujjabb vendégek érkezvén ottan ottan az országban, nem egyebet kell vala hallanunk amaz szomorú sententiánál: Költözzél-el régi lakos!

8. Fohászkozik a' kunok s jászok királyi ditsősséges privilegiumokkal ékesítetett régi szabadsága, melly lába alá vettetett a' német nemzet szokatlan uralkodásának, és hogy az iga alól kiszabadíttassék, alattomban szüntelenül fohászkozik.

9. Fohászkozik hasonlóan a' maga igasságából le-vetkeztetett Magyar Kamara, és midőn a' mindenek körül való igaz rendelés hatalma hogy nagy megutáltatásával az Udvari Kamara által tőle el-véttetett arrúl panaszol, a' törvényeknek világos meg-rontatását, mellyek az 1622. esztendei 18-dik, az 1647. esztendei 146-dik és az 1681. esztendei 31-dik articulusokon fundáltatnak, és az egymást értést helyben hagyván, az egymástól való függést nyilván kirekesztik, méltán fájlallya.

10. Mint vádollya az Istennek szolgálója a' természet is maga az Udvari Kamarának mondhatatlan fősvénységét, mert noha az Isten ritka kegyelmességéből az országban elfogyhatatlan bősége van a' sónak, mindazáltal azt olly drága áron adatta, hogy már nagyobb része az ország lakosinak mindennap sótalan kenyérrel élt, elvétetvén a' szabad kereset, és a' természetnek ez jótéteményétül a' lakosoknak megfosztatása nagy gonosság nélkül nem lehet.

11. El-kerülyük a' koronához tartozandó jószágoknak el-idegeníttetését, melly tiltatik az Uladislaus király 7-dik decretumának 2-dik articulusában.

12. Az országban a' meg-kettőztetett harminczadokat,

13. Az árus boltoknak meg-árendálttatását,

14. Tsak egyedül az el-viselhetetlen portio quantumának szedését vevését hozzuk-bé igaz fájdalommal. Oh! melly bő materiája jó ki ebből a' szomorúságnak! Mert a' midőn a' szabad rendelés negédességét magának vette az udvar, nagy milliók summáját vetvén az országra, noha a' szabad ország szabadsága az egész ország gyűlésén kívül semmi adó szedést nem enged, azt bizonyítván a' Mátyás király 3-dik decretumának 1. articulusa, a' honnan olly nagy s meszsziére való maradékink által is meg-siratandó romlása következett a' hazának, hogy virágzó és ritka gazdagságokkal bővelkődő állapottya után édes hazánknek nem láthatunk egyebet régi boldogságának színes árnyékánál. Nehéz kimondani, hogy a' szegény kösség ki fogyván minden értékéből, a' honnan fizethessen, sokféle kétségben esett; bizonyos dolog, hogy némellyeknek fel-akasztani magokat, némellyeknek török szolgálattyaival könnyíteni állapottyokat, némellyeknek hallatlan példára feleségeket az executoroknak, gyermekeket a' töröknek zálogba vetni tetczett. Oh! Szabad nemzet által el-szenvedhetetlen kegyetlen szolgálat! Hogy lágyabb sorsa vólt az uralkodó hold birodalma alatt az ország népének, most is emlegeti, és hogy az austriaiaknak egy esztendei sarczoltatása a' töröknek adott ötvenesztendei fizetéssel felette meg-egyezett, köz írás által meg-bizonyíttatott. Nem is forrott ki az austriaiaknak ez kegyetlen kívánsága, valamig az ország minden rendei ellen egyaránt nem kegyetlenkedett. A' pap urak, főrendek, nemes emberek és a' szabad városok adó fizetés alá rekesztetnek, és noha meg-megbiztattatott az ország az utolsó fizetés végső

esztendejének már jelen léteivel, a' köz válaszokban a' gyakran meg-jelentvén, de midőn az illy nehéz és el-viselhetetlen adózás terhe semmiképpen meg nem szünt, sőt naponként az ígret ellen mesterségesen nevededett, új fizetés neme, accisa formáltatott; a' hadi executio uralkodott, tömlöczözés, verettetés támadott, az országban alattomban a' sóhajtás szaporodott, azokból a' dolognak nyilván valósága azt bizonyította, hogy könnyü a' következés, mellyel a' szabad nyakra a' szolgálatnak örökké való jármát akarják vetni.

15. Mi kell több? Az ország rendes ítéletei, melyek a' királyi hit és az haza törvényei szerint minden esztendőben szoktak lenni, mind eltöröltetnek, mind szokott idejekben, ötven esztendő alatt-is (a' mint az octavák) nem folyhattanak, melly-is bizonyos veszedelmére vala az országnak: bő magva nőtt ebbül a' zűrzavarnak, megrontottak a' törvények, meg-újítottak a' per folyások, következtek a' ragadományok, nőtt a' hatalmasabbak szabadsága, megnyomorítottak az árvák, fel-prédáltattak az özvegyek, és midőn a' haza lakosinak a' magok törvényével való élés meg-nem engedtetett, sem az idegen bíróságot könnyen bénem vehették, mindenek tövel hegygyel egyelettenek össze, számkivettvén az igasság.

16. Kitsoda az, a' ki előtt titok volna a' religiónak (isteni tiszteletnek) meg-háborításának szines fogása. Bizony a' vallás háborgatása, mellyet mind az ország' s mind az imperiumi törvények helyben hagytanak, hogy azzal a' meg-rontatott haza szabadságát tsufohassák, a' személy válogatás nélkül megnyomorított csehek példájával régi szokott dolga az austriaiaknak a' közmondásként: Eloszlatnak a nagy vizek, 's patakokká lésznek, és ekképpen széllyel szaggatván a' haza nagy rendeinek elméjeket, midőn a' vallás színe alatt az egyenletlenségnek magvait hintik, alattomban ereje el-fogyattatván, tapasztallyuk az országnak romlását. Bizonyosságok erre a' magok idegen nyelven szóló papjok ellen panaszló prédikáló székek, és a' kívül valóknak az 1681. esztendei 27-dik articulus ellen engedtetett gazdag óltárok, kiket midőn csak a' pompás jövedelemre vágnak, a' magyar nemzetnek lelki építése nélkül el-foglalt a' hanyatt fekvő tunyaság.

17. Az austriaiak gonosz kívánsága alá vettetett hazánk törvényei hevernek, és hajdani arany szabadsága az ország gyűléseinek egy udvari tanátsnak udvarol. Az építésnek micsoda tovább való reménsége van, elromolván a' fundamentum? A' kegyetlenség úttjának nevelésére bizony nints semmi bizonyosabb jegy, mint a' szabad országnak közönséges ország gyűlésétül el-vonattatni. Innen nőtt a' nagyobbakat tselekedni merészlő telhetetlen szabadság, és valamit magános tanátsal elrendeltenek, az leg-főbb törvény erejévé vált a' képtelenesek előtt: semmit sem hattak elpróbálatlanul, hogy e' gazdag ragadományban őrvendezhessen az austriai hatalom.

18. Rá vetette azért az országra a' dicasteriumokat az ország gyűlései helyett, mellyek által midőn a' haza lakosit maga tettése szerint igazgattya, megítélheti az igaz bíró, hogy nints egyéb hátra a' szabad országban, hanem a magános tettés szerint való gazdai hatalmas uralkodás.

19. De mit mulatozunk ezekben tovább? Ki atták az austriaiak ez nemzetrül nyilván való bizonyóságit hamis tanátsoknak, midőn ez előtt négy esztendővel az országon kívül öszve híván törvénytelen módon az ország főrendeit, több sok s nevezetesen ez illy punctumok kívül, hogy tudni illik a jövőendő szüntelen való adózás módgya a' felül írt hogy már ország gyűlése által találtassék-fel. Az alább való nemesség paraszti állapot alá vettettessék. A' fellyebb való pedig, a' szabadság szoros rostélyaival, az ország fundamentumos törvényei ellen (melly törvények minden rendeknek ugyan azon egy szabadságot tulajdonítanak, hogy abban nagyobb 's kisebb nem lehet) meghatározattassanak. Az ország szokott törvény folyása tovább az austriai törvény szokatlan folyására vonattassék, hazánk szabadságának meg-tapodásával kimutatták. Be gyönyörű szép szentsége ez a' királyi hit leveleinek!

20. Álly elő annak felette te-is, az országban való örökösségnek felállítására találtatott út, eperiesi mészárlás! Gyászolnak az özvegyek 's az árvák megfosztattatván édes szüléjktül. Elszedettek a' Gabiusoknak főbb fejei, és sokaknak kiontatott ártatlan vérek, az Ábelével együtt, az egeket verdesik. De még sints mértéke az austriaiak ennyi kegyetlenkedésének, még sem elégedett meg sokaknak vérével, 's nem nyugodott mind addig,

21. Valamíg az ő uralkodása gonosz kívánságának bé-töltésére, a' mi vérünket-is más nyolczvankét hazánk főbb tagjaiéval, kik nevek szerint registráltattanak, 's hasonló kegyetlenségre rendeltetnek szomjuhozva nem kívánta. Magános különb való életet éltünk az országban, mi, szabad fejedelmek örököse, és édes hazánknak nap nyugotra rohanandó állapottyát könyves szemmel gyakorta nézdegeltük, és midőn bátorságos lelki isméréssel minden változást tőlünk távul lenni ítélünk, és semmi következő gonoszt elmebéli gondolattal sem gyaníhattunk volna, ime hirtelen az austriaiak hazánk főbb-rendeinek el-törlése felől való tanátsokból, elmulatván az 1613. esztendei 34-dik articulus értelme szerint a' szokott idézést, vigyázatlanul lévén megfogattunk, és félre tétetvén személyünknek minémúsége, sűrű őrizettel körül-vétettetvén, szoros tömlöczi ocsmányságban rekesztettünk. Irtozik elménk annyi és olly sok gonoszinknak emlékezetitül-is, mellyekkel (bizonyosság az isteni felség) az egész világ előtt nyilván lejendő áratlanságunk az austriai kegyetlenség által szörnyűképpen vesztegettetett. Vádoltatunk a' királyi felséget sértő halálos vétekekkel, tanuknak hitetlenségét fogadták ellenünk, jutalmat ígértek rab társainknak, latrul magyarázták leveleinket és végtelen törvényekkel meg-tiltatott parantsoló ítélet, ki-zárván a rendes törvény folyást hitetlenül, rendeltének ellenünk. Mi volt hátra a' mit kellett tselekednünk? Hazánk törvényeinek illy nyilván való romlása között és a' régen elrejtett szívbéli dühösség által ártatlan életünk ellen leselkedő bizonyos veszedelem között? Meg-szabadított bennünket Dániellel az isteni jószág az oroszlának fel-tátott torkából és az undok rabságból tsudálatos szabadítással ki-hozván bátorságos rév partra vezérlett. Távul létünkben azért ellenünk olly tökéletlenségekkel 's az igazságtul olly idegen vádlásokkal tellyes hamis sententia mondatott, hogy az azt meg-fontoló 's meg-

visgáló igaz bíró előtt annak a' gonosz elméből származott alkalmatlan ítéletnek hamissága nyilván való légyen. Meg-vallya ezt azon sententiának vége felé egy szakasz, midőn a' törvény ereje szerint (a' mint ott írják) az austriai fejedelem, nem vólt köteles a' mi ellenünk való per folyás indítására, azt mondja. Ugyé hát? fel-öldoztatottnak ítéli magát lenni a' törvény alól? Minden ellenkezőt kiáltanak ezzel az ország törvényei, 's a' király esküvései, é a' királynak, hogy a' haza nemes tagjait szokott törvény folyása kívül meg-sententiázza, arra semmi hatalma nintsen a' felül elő számlált 1536. esztendei 41-dik, 1687. esztendei 6-dik, és a' tripartitum decretumnak 2-dik részének 5-dik titulusa világosan beszéllek. De nem tiltotta meg a' szemérem a' meg- említett ítéletnek más szakaszszában azt is ki nem mondani, hogy: A' királyi fiscus pert formált ellenünk. Szűkebben! Ártatlansággal bátorkodó fejet hajtottunk hazánk törvényének, és (a' mint a' császárnak ő felségének írott utólbi levelünk igaz párjából meg-láthatni) azt kívántuk egynehányszor, hogy szokott folyása szerint szolgáltatassék ki az egy igasság. Semmi tekinteti nem vólt itt a' törvénynek a' gonoszúl fel-indúlt fejedelem elméje meglágyítására, melly noha az 1687. esztendei 6-dik articulusban ezen szóval azt mondgya, hogy ha történnék ezután, hogy a' haza lakosi közzül valakik halálosan vétkeznének, az arrúl rendelt törvényeknek módgya szerint és az azokban fundálandó rend szerint kell azok ellen procedálni. Olly távul van pedig attul az, hogy ez újj rendelésnek tennének eleget, sőt inkább az idegen törvénynek és per folyásának alkalmatlan keménységének fel-vételére kényszerítettünk a királyi hitnek elfelejtésével. Mi lehet mégis a' mi dolgunk ártatlansága meg-bizonyítására nyilván valóbb, mint hogy a' hasonló hamis vádlással velünk megegyező minden halálos bűn nélkül valóknak találtattanak, meg-igazítottanak s szabadon el-botsáttattanak; mert hogy illy nagy próbájú dolgot tsak egy magános személynek tractalni nem lehetett, az értelmes okosság mutattya. Számkivettetésben van ott az igasság, valahol az elmének eleve bévett dühössége uralkodik. Elég sokáig jádczodoztanak negédességgel kiterjesztett vitorlái az austriai birodalom hajóinak, valameddig a' mi nyomoruságinkban bujálkodó folyásit az Úr Isten boszszú állásának igaz örvénye eleve el-rendelt viszontagságos nyomorúságnak habjaival el-nem burította. Nem akarja az isteni irgalmasság tovább ezt az országot az austriaiaknak tolvajlására ki-tétetettnek lenni, midőn meszsére való maradékinkhoz is példás irgalmasságával bennünket az ellenünk el-gondolt veszedelem alól meg-szabadítván, és már a' külső fejedelmek jó akarattyá által az ország belsőbb részeiben bé hozván, igaz, fegyvernek hadi vezérévé lenni akart. Igy van a' természetül rendelve, hogy a' magyarok nemes elméjek el-nem szenvedhetik a' bosszúságot, és a' szabadságban született haza szabad tagjai szolgálai állapot alá vettetvén nehezebb dolognak tartják azt a' keserű halálnál.

Nyilván való légyen azért a' keresztyén világ előtt a' magyar nemzetnek igaz fegyvere és midőn a' mi ősi szabadságunk ellen leselkedő Austriai Házat igaz ítélet tétellel fontollya, jó akarattal és segedelemmel ez szabadságátúl tilalmas és igasságtalan módon megfosztatott nemzetnek óltalmul jelen lenni vegye

szivére. Mi (mert a' maga hitit ennyiszor megszegőknek tovább hinnünk nem lehet) édes hazánknak az austriai járom alól való ki-szabadítására, mely mindeneknek minden szeretetit együvé foglallya, életünket, javainkat 's utolsó csepp vérünket is önként fel-szenteljük, hogy e' fegyver fogágunkban nints semmi negédségünk, nyerekedésünk 's magános ditsőségünk, az Isten előtt, a' szent angyalok előtt és a' keresztyén világ előtt, józan jó lelki-ismérettel közönségesen nyilván valóvá teszszük. Hadakozik értünk (Istenben vetvén vas matskáját hajónknak) az ég, és nem tulajdonítván e' nyomorúlt nemzetségnek közönséges bűneit, midőn ennyi gonoszok közt habzó hajóját igaz igyünknek a' tovább való elő menetelnek széles tengerére botsáttuk, az Isten gongyaviselésének böldegítő szelei által régi böldegőségának bátorságos révpartyára elvezérli, és immár valahára az örökké való tsendességnek diadalmaskodó örvendezésével meg-koronázza!

Költ munkátsi uraságunkban lévő táborunkban, hetedik napján Szent Iván havának, ezer hét száz három esztendőben.²⁸

37. A szatmári béke (1711)

[...] Először. Az említett jeles Rákóczi Ferenc életének és összes, Magyarországon s a hozzá csatolt részeken, valamint bárhol egyebütt található ingó és ingatlan javainak- az előbb említett császári és királyi teljhatalmú felhatalmazás alapján, melyet mi is, mint mondottuk, kegyesen helybenhagyunk és megerősítettünk- kegyelmet adunk, a javak közül kivéve azokat, amelyek az erődítményekhez tartoznak, beleértve az országban való nyugodt megmaradást is, háza népével, szolgáló nemeseivel, vagy a szolgálival együtt; ennek végső határidejéül- ha ő kegyelmet elfogadja, de a hűségeskü letételét el akarja halasztani- három hetet engedélyezünk, az előbb említett megegyezés keltétől számítva.

Másodszor. Valamennyi- mind felsőbb, mind alsóbb rendű és rangú, akár polgári, akár katonai rendben lévő- Rákóczi-követőnek, magyaroknak s mindhárom erdélyi nemzetbelieknek egyaránt, azoknak is, kik jelenleg az országban vannak s azoknak is, akik most a jeles Rákóczi Ferencnél tartózkodnak, még akkor is, ha akadtak köztük olyanok is, akik előzőleg bárkinek hitlevelet adtak, szintén a már gyakrabban említett határidőn belül, ugyancsak megbocsátó kegyelmet adunk jóságosa; és bőségesebb kegyelmünk és jóságosságunk jeleként azoknak is; kik jelen megegyezést megelőzően visszatértek a szent királyi korona iránti köteles hűségre, ámbár csak életükre szólt a kegyelmi ígélet, bármikor tértek is vissza, s tették le a hűségeskü- jóllehet

²⁸ Rákóczi Kiáltványa a keresztyén világhoz a szabadságharc okairól és céljairól, Liliium Aurum, Dunaszerdahely, 2004.

az egyezés pontjai szerint ki voltak zárva- jelen soraink szavával kegyelemesen javaikra is kiterjesztjük a kegyelemet. A fegyverletételt sem kell olyan értelemben felfogni, mintha senkinek sem lenne szabad fegyvert viselni, ezzel szemben minden ellenségeskedést abba kell hagyni; szabad lesz tehát a mágnásoknak, nemeseknek s szolgálóknak is- a nemesség ősi, bevett szokásjoga szerint- kiváltságképpen a jövőben is a fegyverhordozás (a fegyver azonban nem lehet támadásra kész állapotban).

Harmadszor. A vallás ügyében érvényben hagyjuk az ország elfogadott törvényeit. [...]

Kilencedszer. Amellett, hogy Magyarország és Erdély jogait, kiváltságait és szabadságjogait szentül és sérthetetlenül megtartjuk, semmiképpen sem engedjük meg azt, hogy e megbocsátó kegyelem ellenére új viszályokra és civódásokra adódjék ürügy.

Tizedszer. Sértetlenül megmarad a lehetőség nemcsak arra, hogy az elkövetkező országgyűlésen az egyéb sérelmeket előadhassák, hanem annak lehetősége is, hogy mindarra, ami ténylegesen a nemzet üdvét és becsületét szolgálja, szabad kívánság formájában, kellő tisztelettel és törvényes úton, a királyi kegyes jóváhagyást is megkérhessék; így tehát valójában senkinek sem kell kételkednie abban, hogy a királyi felség az előbb említett Magyarország és Erdély törvényeinek megtartásában, s azzal, hogy az országos méltóságokra e haza szülötteit emeli, az egész keresztény világnak bizonytságot akar tenni arról, hogy Magyarország és az erdélyi fejedelemség iránti jószándék tekintetében ugyanazon királyi felségtől már nem is lehet kívánni többet. [...]²⁹

38. 1741. évi XVIII. törvénycikk – Erdélyről, valamint a Magyarországhoz tartozó megyék, kerületek és vidékek visszacsatolásáról és bekebelezéséről

Az ország közönséges törvényei közé is beiktatandónak kegyelmesen elhatározta a királyi szent felség.

1. § Hogy Erdélyt, mint a mely a magyar királyság szent koronájához tartozik, valamint ő maga, ugy utódai, mint Magyarország királyai fogják birni és kormányozni.

2. § Hogy továbbá Kraszna, Közép-Szolnok vármegyét és Kővár vidékét, mint Magyarországot illetőket, ugy adózási, mint közigazgatási és törvénykezési tekintetben egészen; Zaránd vármegyét pedig, mint a mely adózási ügyekben már különben is alája van rendelve, a lehető legközelebbi időben s

²⁹ Unger Máttyás: Történelmi Olvasókönyv III. Forrásszemelvények az egyetemes történelem (1640-1849) és Magyarország története (1526-1849) tanításához, Tankönyvkiadó, Budapest, 1974, 312-313. o.

azonfelül az erdélyieknek is meghallgatása után, ez ország hatósága alá vissza fogja adatni, állíttatni s teljességgel és valósággal az országba bekebelezni.

3. § Továbbá, hogy az ugynevezett katonai helyek is, melyek Bács, Bodrog, Csongrád, Arad, Csanád és Zaránd vármegyékben fekszenek, az ország és a vármegyék hatósága alá visszaállíttassanak és vettessenek; és a tömösi, szerémi és alsó-szlavoniai kerületek, mihelyt a viszonyok nyugodtabb állapotra jutnak, hasonlóképen az országba visszakebeleztesse és joghatósága alá rendeltessenek: e végett a királyi szent felségtől biztosok fognak kiküldetni.

4. § Szintugy az ország részéről is a nádor gróf úr, Tótország részéről pedig Dalmát-, Horvát- és Tótországok bánja, ugyanazon országok karaival és rendeivel együtt, nevezend biztosokat.

5. § A kik a fönntemlített tömösi, szerémi és alsó-szlavoniai kerületekben, valamint más szomszédos részekben, a Végvidék szabályozására alkalmas és elégséges területet fognak kijelölni, s azt a határőröknek lakásra és ottani kötelességeik teljesítésére úgy fogják átadni, hogy azon határon más adózókkal össze nem vegyülve éljenek; s miután e terület az előadott módon kihalasztott és átadatott, a fönmaradó részt mindenben teljesen alá rendelendik a vármegyék hatóságának.

6. § Ő királyi felsége pedig az országnak azon részeiben fekvő vármegyék fölé főispánokat méltóztatik állítani.

39. 1744. évi erdélyi I. törvénycikk a felséges ausztriai ház uralmának, az erdélyi fejedelemség részéről való elfogadásáról és a török portával való összeköttetést megállapító törvények eltörléséről

Minekutána az erdélyi fejedelemség, a mely ennek előtte néhány századdal Magyarország szent koronájának a tagja volt, de akkor is, mint attól elkülönített és külön joghatóságú tartomány az „Erdélyi részek” czimén, a vajdák kormányzása alatt állott, és bizonyos külön részszerű törvényekkel és statumokkal élt; az idők és körülmények viszontagságai következtében amaz országtól elszakadván és különválván, azután saját fejedelmei alatt állott: a török porta hatalmának emelkedésével, önfentartása tekintetéből az akkori viszonyok kikerülhetetlen szükségessége következtében, a török porta őlalmának és védnökségének elfogadására kényszerült és a török portával való egybeköttetésre és az iránta való engedelmességre nézve, különböző törvényeket és végzéseket hozott; és jöllehet, hogy a mikor ugyan ez a fejedelemség, a török porta védnökségének és a hozzá való ragaszkodásnak feladása mellett, magát önkéntesen a dicső emlékű felséges Lipót császár alá adta és az 1867-ik esztendőben a fenséges Lotharingiai herczeggel, azután az 1688-ik esztendőben gróf Karaffa főhadvezérrel folytatott egyezkedések és végül az 1691-ik esztendőben az ugyanazon felséges császártól e fejedelemség részére

kegyelmesen kiadott császári és királyi hitlevél elfogadásával, a melyek nem csak a török portával való egybekötetésének a feladását tartalmazzák, hanem a fejedelem szabad választásának oly irányban való kiterjesztését is világosan kitüntetik, hogy egyuttal a fenséges József királynak is, a ki mint nagynevű atyja törvényes utódja, örökösödés jogán fog uralkodni, magát önkéntesen vetette alá, eme felséges császár és az ő felséges ausztriai háza uralkodását, kormányzását és uralmát egyértelemmel elfogadta és kijelentette, azok a törvények, mint ezekkel a tényekkel ellenkezők, azokba ütközők, magától érthetőleg hatályukat veszítették, eltörölték, felhagyottakká és semmisékké váltak, a miképen ezt már megelőzőleg is ellenkező törvényes czikkelyekkel, nagy igyekezettel kijelenteni törekedtünk; de mivel ez eddig hatalmukban nem állott, most hűségünknek nagyobb bebizonyítása és az előbb említett ausztriai ház uralkodására, kormányzására és uralmára nézve sérelmes eme törvényeknek és végzéseknél nyilvános határozattal való eltörlése végett, mi, az erdélyi fejedelemség három nemzetből álló összes karai és rendei, közös akarattal és beleegyezéssel ennek az erdélyi fejedelemségnek mindazon törvényeit, végzéseit és statutumait; név szerént az „Approbata Constitutiok” II-ik Része 1. czime 2-ik czikkelyét * a néhai Báthori Gábor fejedelem feltételeinek az 5-ik pontját; és ugyan itt a 3-ik czikkelyben a Bethlen Gábor feltételei közül a 2-ik pont első szakaszát, meg a 7-ik pontot; a 4-ik czikkelyben brandenburgi Katalin feltételei közül a 13-ik pontot; az 5-ik czikkelyben az I. Rákóczy György feltételei közül a 3-ik pontot; továbbá a 6-ik czikkelyben a II. Rákóczy György feltételei közül a 3-ik pontot; a II. Rész 1. czime 7-ik czikkelyét; a Rákóczy Ferencz feltételei közül a 4-ik pontot; a „Compilata Constitutiok” II. Része 1. czimében a Barcsay Ákos feltételei közül a 3-ik pontot és az országglakóknak oda kapcsolt esküformáját; nemkülönben a 4-ik czikkelyben a Kemény János feltételei közül a 3-ik pontot; az idősb Apaffy Mihály feltételei közül a 3-ik és a 23-ik pontot, az országglakóknak az ezen feltételek után következő esküformájával együtt; továbbá az V-ik Rész 44-ik és 45-ik edictumát; valamint a többi akármiképen hozottakat és alkotottakat is összesen és egyenként, legyenek azok ezen fejedelemség törvényei közé akár beiktatva, akár nem; épen ugy az összes szokásokat és eddig létezett gyakorlatot, a melyek bármiképen a török portával való egybekötetést mutatják, a jelen törvényczikkely erejénél fogva felhagyjuk, eltörlöljük és megszüntetjük, és az erdélyi törvénykönyvből kitörlöljük, semmiséknek, elavultaknak és eltöröltteknek határozzuk és kijelentjük, hogy azokat, mint már előbb is önkéntesen eltörölttek, az Approbaták és Compilatak neve alatt a szentséges hitlevéllel megerősítetteknek, nem tekintjük.

40. 1744. évi erdélyi II. törvénycikk a fejedelmválasztás jogának eltörléséről

Miután az erdélyi fejedelemség, a mint említettük, a főntisztelt néhai felséges Lipót császárnak az uralmát és uralkodását önkéntesen elfogadta, hogy a felséges ausztriai ház öröklési joga iránt való tiszteletet és engedelmisséget ez uton a mi maradékainkra örökkétartó emlékekkel átszállítsuk, ezen közönséges czikkelyünkkel, eme fejedelemség összes korábbi törvényeit, végzéseit és statutumait, nevezetesen az „Approbata Constitutiok” II. Része 1. czime, 1. Czikkelyét, Rákóczy Zsigmond fejedelem esküformájával együtt; továbbá ugyanazon czim 2-ik czikkelyét, Báthory Gábor fejedelemnek ugyancsak az esküformájával és a feltételek 2-ik és 4-ik pontjával együtt; valamint a 3-ik czikkelyt és azonfelül Bethlen Gábor fejedelem feltételeinek a 7-ik pontját; továbbá a 4-ik czikkelyben brandenburgi Katalin feltételeinek az 1-ő és 7-ik pontját; az 5-ik czikkelyben az első és második Rákóczy György föltételeinek a szabad választásra vonatkozó 9-ik pontját; azután a 7-ik czikkelyből Rákóczy Ferencz feltételei közül az 1-ő pontot; a „Compilata Constitutiok” II. Része 1. czime 1-ő czikkelyéből, a Barcsay Ákos feltételei közül a szabad választásra vonatkozó 1-ő és 7-ik pontot; meg a negyedik czikkelyben Kemény János feltételeinek hasonlóképen a 7-ik pontját és végül ugyanitt az idősebb Appaffy Mihály feltételei közül szintén a 7-ik pontot; továbbá a többi bármiképen hozottakat és alkotottakat is, összesen és egyenként, legyenek azok ezen fejedelemség törvényei közé akár beiktatva, akár nem; valamint az egyezkedéseket és egyességeket és hitleveleket, meg a bármely időben készített és közzétett egyéb okleveleket, a melyek a szabadválasztást vagy e választási jognak a fentartását, följánlását avagy átengedését hallgatólag vagy kifejezetten tartalmazzák, épen ugy az összes szokásokat és eddig fennállott gyakorlatokat, a melyek a fejedelm-választás szabadságát és jogát megadják, megengedik, meghatározzák és biztosítják, vagy bármely szin és ürügy alatt arra mutatnának, avagy a fentemlített ausztriai ház érintett örökösödési jogának és utódlásának akármiképen sérelmére vagy ellenére lennének, azokat mint a közbiztonságra veszedelmeseket egyaránt felhagyjuk, eltörljük és megszüntetjük és az erdélyi törvénykönyvből kitörljük és semmiseknek, nem irottaknak, meg nem állapítottaknak, nem tárgyaltaknak és egyesség útján létre nem jötteknek mondjuk és nyilvánítjuk.

41. 1744. évi erdélyi VII. törvénycikk a római katolikus és az ezzel valóban egyesült görög szertartású vallásra sérelmes cikkelyeknek az eltörléséről

Továbbá meggondolva azt, hogy a haza javára mi sem történhetik kívánatosabb, mint a felekezetek versengésének teljes megszüntetésével, minden egyenlenség és panaszolkodás okának a gyökeres kiirtása; ennek okáért igazságosnak tartottuk, hogy a miképen az előző hatodik cikkelyben a három nemzetről és az itt bevett négy vallásról általában gondoskodás történt és a római katolikus vallástól különböző másik három vallás teljesen és minden tekintetben szabad és semmi törvényes megszorításnak alávetve nincsen: akképen, az eddig kibocsátott elhatározások értelmében, a római katolikus püspökségnek és a káptalannak, meg a kanonokoknak a visszaállítását is, se a mi korunkban kérdésessé ne tegye senki, se pedig az ezután következő időkben a mi utódaink el ne vitathassák, minthogy azokat a karok és rendek beleegyezésével hozták és fogadták be; a jezsuita atyák rende pedig, valamint a római katolikus vallással valóban egyesült görög szertartású fogarasi püspökség, a melyeket tényleg bebocsátottak, a meglevő fekvő birtokaik és javadalmaik élvezetében megerősítve éljenek, eltörölvén az Approbata és Compilata Constitutiókba beiktatott vagy másutt levő azokat a cikkelyeket, a melyek akár általában, akár különösen és részlegesen ellenkezőt rendelnek; a mennyiben tehát azok, a többi vallások bántalma nélkül, a római katolikus vallás sérelmére vannak, a püspököt kizárják, a kanonokokat a gyulafehérvári és a kolozsmonostori levéltárak gondozásától és őrizetétől elrekesztik, az egyházakat, collegiumokat és a hazában tényleg létező szerzetesek klostromait és székhelyeit csakis bizonyos helyekre szorítják, a vallás szabad gyakorlatát tiltják és az egyház mentességével bármi módon ellenkeznek, hasonlóképen azokat a cikkelyeket is, a melyek a jezsuita társaságot kitiltják és azoknak a pártolóit hűtlenség alá vetik, eltöröltteknek nyilvánítjuk; egyebekben pedig a katolikus vallástól különböző más három bevett vallásra nézve, ezeket a törvényeket és cikkelyeket, a mennyiben ezek, azoknak a biztonságukat és úgy az egyházi, mint a világi dolgokban való jogaikat és kiváltságaikat tartalmazzák, mindenkorra érvényben hagyjuk. És mindezeket a hitlevelek és az azokat kísérő császári királyi elhatározások értelmében kell venni.

42. Az erdélyi románság számarányának növekedése

„Vannak románok is, akik közül legtöbben a legutóbbi háborúk után vándoroltak be ezekre a tájakra (e háború magvait a jelenlegi évszázad kezdetén Rákóczi Ferenc vetette el), valamint a leírhatatlan pestis után, amely az 1718. és 1719. esztendőben a székelyek földjén szerfölött letarolta az embereket; azelőtt ugyanis a székelyek szapora népe saját földjét szinte egészen megtöltötte. A

románok között vannak zsellérek is, vagy szabad költözködés jogával bíró földművesek, akiknek szabadságukban áll egyik urat elhagyva, másikat keresni maguknak.”

(Benkő József: Transsilvania specialis, 1778)

„Mivelhogy [a faluból] a szászok elpusztulván, a magyar ülte volt meg, a magyar is ennek utánna elpusztulván, Musnai Bán Pál templomhelyet adván az oláságnak, az oláhság megszorodván, oláh papot hoztanak, magyar pap nem lévén, ők [t. i. az oláhok] azóta papjuknak mind rétet, mind szántóföldet adtanak a falu közönséges [közös] földéből, a mieinknek [t. i. a reformátusoknak] pedig nem adtanak mind e mai napig [...] a szentandrás fordulóban [...] az oláhok adtanak a magok papjoknak, a magyarok itt is föld nélkül maradtanak, sőt még a magyar eklézsiának is elvették felét a Rósás nevezetű helyben, amelyet ma is bír az unitus [t. i. görögkatolikus] oláh pap.”

(Szász- vagy Kisfűlöpösre vonatkozó vallatási jegyzőkönyv, 1772)

„Ez a jövevény és idegen nép annyira elszaporodott, ugyannyira elárasztotta szinte egész Erdélyt, hogy úgy látszik, három bevett nemzete közül kettőt, ha nem is múlt felül, de már felér vele. [...] számos falu, melyet 50 évvel ezelőtt részben oláhok [románok], részben magyarok vagy szászok vegyesen laktak, ma pedig kihalva a régi lakosok, minden helyüket az oláhok termékeny sarjadéka tartja megszállva. Azonkívül számos falu látható, amelynek csak templomai és az őket körülvevő falak és tornyok árulják el, hogy valamikor magyarok és szászok birtokában voltak: mai lakosaik valamennyien idegen oláhok [...]”

(Az erdélyi magyar nemesség beadványa, 1744)³⁰

43. II. József nyelvredelete (1784)

a) „[...] Ha a magyar nyelv Magyarországon és Erdélyben közönséges volna, úgy lehetne ezzel, az ország dolgaiban, a deák helyett közönségesen élni, de tudnivaló, hogy a német, az illíriainak egynehány neme és az oláh nyelvek majd szinte olyan szokásban vagynak, hogy eszerént a magyar nyelvet közönségesnek éppen nem lehessen tartani. Nincsen tehát más nyelv a német nyelven kívül, amelyet a deák helyett az ország dolgainak folytatására lehessen választani, amellyel tudniillik az egész monarchia, mind a hadi, mind pedig a polgári dolgokban él: minémű nagy hasznára szolgáljon az a közjónak, ha az egész monarchiában csak egy nyelv uralkodjék, azon folyjanak a törvényes dolgok, és ezáltal a monarchiának minden nemű részei minémű szorosán

³⁰ Fekete Bálint (szerk.): Szöveges források a történelem tanításához. A kora újkori Magyar Királyság története (1490–1790), Újkor Alapítvány, Budapest, 2020, 50-51. o.

kötteessenek öszve, lakosai pedig közelebb való atyafisággal egyesüljenek? Akárki is átalálhatja, és Franciaországnak, Angliának és Muszkaországnak példái elég meggyőzhetik. [...]

„[...] Eszerént ezután senki, semmi tisztségre az igazságszolgáltatásban, a vármegyéken avagy a papi rend között nem fog felvétettetni, hanem csak aki németül tud [...] a vármegyéknél egy esztendő, a kisebb papi és világi tiszteknél három esztendő múlva szentül meg kell tartani. [...] Az ország gyűlésén, hogy mindenek németül folyjanak, kívánja őfelsége; s ezért három esztendő múlva oda követnek, aki németül nem tud, nem is küldethetik. [...] Ezzel a kegyelmes rendelkezésével pedig Őfelsége nem szándékozik a nemzetek született nyelvét semmi módon eltörölni, vagy pedig hogy Magyarországon, hozzá tartozó tartományokban és Erdélyben lakó különböző nemzetségek született nyelvekkel ne éljenek, és ahelyett más idegent tanuljanak, nem is az őfelsége maga könnyebbségéért, hanem ez egyedül ezen rendelkezésnek a vége: hogy azok, akik valami tisztségben akarnak lenni, az országot és a közjót illető dolgoknak folytatásában a deák nyelv helyett némettel éljenek, és ezt a nevedékeny ifjúság is a deák helyett tanulja.”

b) „Édes magyarim! Ezen kegyelmes parancsolatnak, amint itt őfelsége is mondja, az oka az, hogy született magyar nyelvünk elhagyatott, ki nem palléroztatott és országainkban közönségessé nem tétetett. Régi eleink, magyar vérből származó királyaink, bár követték volna más országok példáját, és [...] a deák helyett a magok nyelvét közönségessé tették volna [...] e’ sem volna akármely legszebb európai nyelvénél is alábbvaló [...] azért reménykedhetünk mégis, hogy néatalán kedves maradékaink elhagyatott édes nyelvünket virágzóvá s közönségessé tehetik.”³¹

44. **Supplex Libellus Valachorum (1791) - részlet**

1. Azokat a gyűlöletes és sértő kifejezéseket, hogy: megtűrt, csak beengedett, de a rendek közé be nem vett és hasonlókat, melyek külső foltként tapadtak jogtalanul és törvényes határozat nélkül az oláh nemzetre, mostantól kezdve mellőzzék s mint méltatlan és nyilvános sértéseket vonják vissza és töröljék : így Őfelsége kegyéből az újjáéledt oláh nemzet helyeztessék vissza összes polgári és országos jogaiba.

2. A kérelmező nemzetnek adassék vissza az ország nemzetei között az a hely, melyet a múltban elfoglalt az előzőekben idézett 1437. évi kolozsmonostori káptalani oklevél tanúsága szerint.

3. E nemzetnek a keleti egyházhoz tartozó papsága, tekintet nélkül arra, hogy a nyugati egyházzal mindenben egyet ért-e vagy sem, úgyszintén nemessége, polgári és paraszt népe Ugyanúgy tekintessék és kezeltessék, mint az

³¹ Magyar Hírmondó 1784. július 5. 42. sz. Baróti Szabó Dávid tudósítása.

erdélyi uniót alkotó nemzetek papsága, nemessége és népe s ugyanazon kiváltságokban (anyagi előnyökben) részesüljön.

4. A vármegyékben, székekben, kerületekben és más kö- zületekben a tisztviselők és országgyűlési követek választásánál, továbbá az udvari kancelláriai és kormányzéki hivatalok betöltésénél és előléptetéseinél e nemzetből egyenlő számú egyénekre igazságos gondoskodás legyen.

5. Azoknak a vármegyéknek, székeknek, kerületeknek és polgári közületeknek, melyekben az oláhok számbelileg fölülműlják a többi nemzeteket, elnevezése olá hul is megadassák, amelyekben pedig a többi nemzetek vannak számbelileg többségben, róluk (általuk) neveztesse nek el, vagy pedig közös magyar-oláh, szász-oláh nevet viseljenek, vagy pedig minden nemzeti elnevezés mellőzésével használják e vármegyék, székek és kerületek azt a nevet, melyet a folyókról vagy várakról viseltek, hogy a fejedelemség összes lakói minden nemzeti vagy vallási különbség nélkül ugyanazon jogokat és kedvezményeket élvezzék és erejükhez képest ugyanazokat a terheket hordozzák.³²

45. 1791. évi erdélyi VI. törvénycikk Erdélynek Magyarországgal való kapcsolatáról, és ennek a nagy fejedelemségnek saját, és semmi más országnak alá nem vetett alkotmányáról

Ő szent felsége mult évi május 7-dikén kelt kegyes leirata értelmében kegyelmesen el méltóztatott ismerni, hogy Erdély amaz ünnepélyes kijelentésének az erejénél fogva, a melyet 1688. évi május 9-én a dicső emlékü császárnak és magyar királynak, boldogult I. Lipótnak tett és a föntisztelt császár és király 1688. évi junius 17. napján, azután pedig 1691. évi december 4-én adott hitlevelében elfogadott, meggondolván Ő felsége atyai és igen hatalmas védelmét, e föntisztelt császárt és utódait, mint Magyarország törvényes királyait, a maga fejedelmeiül elfogadta, és Magyarország törvényeivel megegyezőleg, a felséges ausztriai háznak előbb ugyan az 1688. évi nyilatkozat tartalma szerint az 1687. évi pozsonyi országgyűlés 2-dik és 3-dik cikkelyének megfelelően a férfiágra, később pedig az 1744. évi 3-ik újabb törvénycikkely erejénél fogva Magyarország 1723. évi cikkelyével megegyezően a nőágra is kiterjesztett örökös utódlását elismerte és megállapította; ennek következtében eme törvények és egyességek erejénél fogva Erdélyt, mint Magyarország szent koronájához tartozót, mind Ő szent felsége, mind a felséges ausztriai házból következő utódai, mint Magyarország törvényes királyai, Magyarországgal ugyanazonos uralkodási és utódlási joron fogják hatalmukban tartani, és mint olyant, a melynek saját és semmi más országnak alá nem vetett alkotmánya van, saját törvényei és törvényesen megerősített rendszabásai, nem pedig más örökös

³² Magyar Kisebbség. 1940. XIX. 3-4. 66-67. o.

tartományok szabályai értelmében fogják kormányozni, az összes országokkal és tartományokkal való egység kapcsa a *pragmatica sanctio* értelmében az 1744. évi 3-ik cikkelylyel megegyezőleg, csakis azok együttes birtoklására és kölcsönös védelmére nézve maradván osztatlan és felbonthatatlan. A mi pedig a nagy fejedelemség czime tárgyában kelt királyi hitlevelet illeti, Ő szent felsége kegyelmesen kijelenti, hogy azt e nagy fejedelemség sajátos alkotmányának megfelelő törvényes értelemben kell venni és hogy az az önálló és más országtól független erdélyi fejedelemség jogainak a rövidségére vagy sérelmére soha sem szolgálhat.

46. 1791. évi erdélyi VII. törvénycikk a fejedelemmel és rendekkel közös törvényhozó hatalomról

Ő szent felsége kegyesen elismeri, hogy a törvények hozásának, eltörlésének és hiteles magyarázásának a hatalma az erdélyi nagy fejedelemségben közös a fejedelemmel és az országgyűlésre törvényesen egybeseregő karokkal és rendekkel, s kegyelmesen kijelentette, hogy a rendeknek ezt a jogát sértetlenül föntartandja és a mint az dicsőült I. Lipótról rája szállott, úgy ő is sértetlenül fogja az ő felséges utódjaira átszállítani.

47. 1791. évi erdélyi VIII. törvénycikk a végrehajtó hatalom törvényes gyakorlásáról

Ő szent felsége biztosítja a karokat és rendeket, hogy ezt az erdélyi fejedelemséget és az abba kebelezett részeket soha sem fogja szabályrendeletekkel vagy ugynevezett pátensekkel kormányozni, a melyeket különben soha, az ország semmi törvényszékén sem szabad elfogadni. Pátensek kiadását csak arra az esetre tartván fön, a mikor a különben a törvényekkel megegyező dolgokban a közzététel kellő hatálylyal egyedül ilyen módon volna eszközölhető. Ennélfogva a törvénykezésnek törvény útján megállapított vagy megállapítandó rendjét nem fogja királyi hatalmával megváltoztatni, sem a törvényes ítéletek végrehajtásait a törvénnyel meg nem egyező bírói parancsokkal megakadályozni vagy megengedni, hogy mások meggátolják; sem a törvényszékek törvényes ítéleteit nem fogja leküldött bírói parancsokkal megmásítani vagy felfüggeszteni, hanem a törvényesen beállítandó illetékes bírák az eddigelé alkotott vagy jövőre alkotandó törvények és az országnak oklevelekkel biztosított alkotmánya értelmében fognak ítélni, míg a végrehajtó hatalmat Ő felsége és utódai fogják a törvények értelmében gyakorolni.

48. 1791. évi erdélyi X. törvénycikk hogy országgyűlést évenként kell tartani

Hogy közönséges országgyűlést a hazai törvények és a Lipót-féle kegyelmes hitlevélnek 10-ik pontja értelmében, évenként kell tartani abban a határidőben és azon helyen, a melyet Ő szent felsége a körülményekhez képest fog kitűzni, és arra a karok és rendek királyi levéllel a királyi kormánysszék utján szokott módon egybehivandók és a törvényekben megszabott büntetés alatt megjelenni kötelesek; a hol minden országgyűlés alkalmával a királyi előterjesztéseken kívül más országgyűlési ügyeket is kellő és törvényes szabadsággal, valamint a rendeknek tárgyalandó sérelmeit is a fennálló saját törvények és a kegyes királyi biztosító levelek rendelése szerint elő kell venni és orvoslás végett Ő felsége elé kell terjeszteni; és az egyes országgyűlésen, az 1744. évi 9-ik cikkely értelmében, kegyes királyi megerősítés hozzájárulásával hozandó törvényeket pontosan végre kell hajtani, a melyeknek a végrehajtásáról Ő felsége és utódai méltóztatnak gondoskodni.

49. 1791. évi erdélyi XI. törvénycikk az országgyűlés tartásának módjáról és rendjéről

Ő szent felségének a kegyes előterjesztésére a karok és rendek jónak látták az országgyűlési ügyeknek helyes, az alaptörvények rendelkezésének és az ezekre támaszkodó gyakorlatnak megfelelő s jövőre illő módon megtartandó tárgyalási rendjét a következőkben meghatározni, és törvénycikkely alakjában megállapítani.

Először: az országgyűlések alkotó elemeiről

a) A rendes országgyűlést alkotják: a királyi főkormánysszék, a királyi tábla, a vármegyék, vidékek és székelyszékek főtisztjei, a királyi hivatalosok, a vármegyék és magyar vidékek továbbá a székely székek és a szász székek, meg vidékek, valamint szabad királyi és a taksák helyeknek nevezett városok követei, a kik az egész fejedelemség három nemzetbeli karainak és rendeinek a képét viselik.

b) A királyi hivatalosokat a királyi főkormánysszék meghallgatása után a fejedelem nevezi ki s külön levelekkel hívja egybe, a kiknek a következő tulajdonságokkal kell ellátva lenniök: hogy a tekintélyesb nemességből való teljes koru honfiak legyenek, a kiknek elegendő birtokuk és a törvényben megkívánt tulajdonságaik vannak, tapasztalás, feddhetlen erkölcsök, meg a dolgok elintézésében való egyenességük által kitűnnek és a fejedelem, meg az ország ügyeinek a tárgyalására minden tekintetben alkalmasok.

c) A vármegyék és székelyszékek megválasztandó követeitől megkivántató tulajdonságok a következők: hogy birtokos nemesek legyenek és a közigazgatásban szükséges ismeretük legyen. A mi pedig a követek számát illeti, erre nézve az ennekelőtte követett gyakorlat továbbra is fönmarad, hogy mindenik vármegyéből és székelyszékből, a fuszékeket az anyaszékkel egynek számítván, valamint a szász székekből is a képességhez és a vallások különbségéhez képest kettő-kettő választandó.

d) Az országgyűlést, a legmagasabb beleegyezés hozzájárulásával a fejedelem meghagyására a főkormányzó a tanácscsal, a mennyiben azt az idők és dolgok körülményei megengedik, szent István király ünnepére hívja egybe, megjelölván a meghívó levélben legalább a nevezetesebb királyi előterjesztések tárgyát, annak a helyét pedig a fejedelem határozza meg a főkormányzék meghallgatásával, és elküldi oda az Ő személyének képét viselő teljhatalmu biztosát, a kinek utján az országgyűlést megnyitja, és a karoknak és rendeknek mind a királyi főkormányzékkel előzetesen közlendő királyi előterjesztéseket, (a melyeket kell az országgyűlési tárgyalásokat megkezdeni), mind a karokhoz és rendekhez szóló s a rendek nyilvános ülésében előadandó királyi elhatározásokat tudtuk adja, és az országgyűlést az Ő felsége részéről kitűzendő határidőben felosztatja.

e) Az országgyűléseken rendszerint a rendek elnöke viszi az elnöki tiszte, ennek távolléte vagy hiánya esetében pedig a főkormányzék az előkelő tanácsosok egyikét küldi ki elnökül, a kik, mielőtt a rendek gyűlésében az elnöki széket elfoglalnák, kötelesek, a régi szokáshoz képest a főkormányzék ülésében megjelenni, az országos ülés napi rendjét a főkormányzék tanácscsal közölni, hogy azt, a mit a mondott tanács a főnforgó körülményekhez képest és az elnök utbaigazítása végett előadni vagy ennek az utján a rendeknek értésére hozni kíván, az elnök meghallgassa és azután az országgyűlés ülésében előterjeszse: jegyzők pedig az ítélő-mesterek. Midőn azonban a főkormányzék a rendek közibe megy, az elnöki tiszte a főkormányzó viseli.

f) Midőn a főkormányzék a rendek közt megjelenik, a következő dolgok tartoznak az ő tiszte körébe:

1. az országgyűlés tárgyaira nézve tanácsadásával a fejedelem és a rendek javát előmozdítani;

2. a karok és rendek között támadt vélemény és szavazatkülönbség esetében azok kiegyenlítésére törekedni;

3. minden fontos és nagyobb jelentőségű ügyben, minők: a törvénycikkelyek alkotása, az Ő szent felségéhez intézendő feliratok, a királyi biztoshoz menesztendő küldöttségek vagy más, ugy a közigazgatás mint jogszolgáltatás körébe tartozó ügyek, tanácsot adni és nemcsak akkor, a midőn a karok és rendek az ülésekre meghívják, hanem különben is, midőn a dolgok és körülmények kívánják, a karok és rendek közibe menni és kötelességének eleget tenni; mindazonáltal az ő hozzájárulása vagy ellenkezése a karok és rendek határozatát sem meg nem változtathatja, sem meg nem gátolhatja;

4. a királyi főkormányshék a közigazgatás sokféle gondjaival és ügyeivel levén elfoglalva, nem ül ugyan rendesen a karok és rendek közt, de a midőn azok között meg nem jelenik, küldöttségek útján érintkezik velük; a karok és rendek részéről küldendő eme küldöttségek állanak két főtisztból, két királyi hivatalosból, két-két vármegyei, székely és szász széki s taksás helyi követből, a kik előadandják, hogy mi a nézetkülönbség tárgya, mik annak okai, és mely része a rendeknek van ellenkező nézetben, a mire a királyi főkormányshék a maga vélekedését vagy két titkár, vagy a körülményekhez képest, maguk e küldöttségek útján adja tudtára a karoknak és rendeknek.

Másodsor: az országgyűlés tárgyairól és a szavazás módjáról

Az országgyűlés tárgyai egyáltalában mindazok a dolgok, a melyek a közjóra és törvényhozásra tartoznak, a melyek a királyi előterjesztések szerint és a rendek kívánatára fölveendő, továbbá a sérelmek orvoslása, a melyek általában az összes rendeket, vagy különösen az egyik-másik nemzetet vagy közönséget és illetőleg a magánszemélyeket is érintik, a mennyiben tudniillik országgyűlési tárgyakra vágnak, az adó mennyiségének meghatározása, felosztásának és behajtásának a módja, az oklevélben felsorolt tisztségekre a rendek részéről való választás és kijelölés, a honfiusítás, az ország határainak s a tiszta fiscális jószágok ügye, az ezek tekintetében fenforgó villongások elintézése, a tiszta fiscális jószágokat és jövedelmeket illető tulajdonjog és örökös joggal való rendelkezések, a törvények értelmében a rendek birói vizsgálata és eldöntése alá tartozó perek, a melyeket, valamint a törvénynél fogva az országgyűlésre utalt más tárgyakat különben II. Ulászló 2-ik decretumának 25-ik cikkelye s az ettől fogva századokon át divó gyakorlat értelmében, az egyesek szavazataiból kikerülő szótöbbséggel döntenek el, a mely szavazatokat az itélőmesterek szoktak beszédni: de a karoknak és rendeknek a felséges udvar elébe terjesztendő jelentéséhez az ellenkező nézetben levő pártnak a véleménye hozzá csatolandó. Minthogy pedig a három nemzetbeli karokat és rendeket az egység szoros köteléke fűzi össze, az egység az országgyűlési ügyek tárgyalására nézve határozottan megkívánja a következőket:

1. hogy az alkotmányt és a kormányformát mindnyájan sértetlenül tiszteletben tartsák;

2. hogy egyik nemzet a másikat az ő jogaikban, kiváltságaiban és jóváhagyott külön törvényeiben vallásra és személyre való tekintet nélkül megtartsa, sőt, hogy mindenki bármely egyes egyénnek az elnyomását is meggátolja.

Harmadsor: az országgyűlésen előforduló ügyek fölvetelésének és tárgyalásának a módjáról

aa) A királyi előterjesztések kihirdetése és fölvétele után a rendek elnökének, vagy a királyi főkormányzók jelenléte esetében a királyi főkormányzónak a kötelessége, a tanácskozás tárgyait kitüzni, a miből önként következik, hogy az elnöktől előzetesen nyert engedelem nélkül senki sem terjeszthet semmit tanácskozás alá és nem szakíthatja meg azt a tárgyalási sorrendet, a melyet az elnök meghatározott.

Az elnök mindazonáltal abban az esetben, ha a vele közölt dolog annyira sürgős és fontos, hogy annak azonnal való felvételét a közjónak vagy valamely magán elnyomásnak a tekintete követelné és a halasztással veszedelem járna, köteles a közölt dolgot, a fölvetett tárgyalási sorrendnek azalatt való félretételével, azonnal előadni vagy előadását megengedni, különben, nem sürgős esetekben, az ilyen előterjesztéseket írásban adják az elnöknek, a ki azok sorát a tanácskozás tárgyainak majdan számbaveendő rendjéhez képest kijelöli. Hogyha pedig az elnök az ilyen előterjesztésnek a fölvetését minden várakozáson kívül bármely okból elmulasztaná vagy meggátolná, az illető előterjesztőnek jogában fog állani, előbb a királyi főkormányzóhoz, és ha így sem nyert orvoslást, a királyi biztoshoz folyamodni.

bb) A míg a tanácskozás egy tárgy fölött teljesen be nem végződik, más tárgyat sem fölvenni, sem abba beleegyezíteni nem szabad, kivéven a megelőző §-ban említett esetet.

cc) Az elnök a legközelebbi tanácskozás tárgyait és napját ülésről-ülésre előre kitüzi és a rendeknek tudtára adja, a nagyobb fontosságú dolgokat és iratokat a közirodába tevén át, abból a célból, hogy a dolog jelentőségét mindenki megismerhesse s elegendő ideje lehessen a tanácskozásra előkészülni, a miért is az elnök kötelessége, az ilyen tanácskozási napok kitűzésében a dolgot úgy intézni, hogy a dolog tanácskozás alá vétele és az irodába való áttéte közt a tárgyak minőségéhez képest elegendő időköz maradjon.

dd) Miután a kitűzött határnap elérkezett és az elnök a tárgyat előterjesztette, mindenekelőtt a kérdés mivolta állapítandó meg világosan és határozottan.

ee) A kérdés mivoltának világos megállapítása után mindenkit megillet ugyan a szabad szólás és tanácskozás, mindazonáltal úgy, hogy a ki véleményét el akarja mondani, fölkelvén és kezét fölemelvén az elnöknek jelt ad vagy magát e végett bejelenti, a kinek aztán kötelessége leszen mindenkinek abban a rendben, a melyben az egyesek az említett módon jelentkeztek, bármely más elsőbbségre való tekintet nélkül, szót adni, a miből világosan látható, hogy a helyes tanácskozási rend megtartására nézve rendkívül fontos dolog az, hogy a karok és rendek minden osztálya és ebben minden egyén, a neki kijelölt helyen és széken maradjon, mert különben a tanácskozási rend az emberek ilyen sokasága között semmiképen sem tartható fön egyenletesen, holott azt fentartani feltétlenül szükséges.

ff) Hogy minden beszélő rövidségre és mérsékeltségre törekedjék, és más, a dologra nem tartozó tárgyakra ki ne térjen vagy a másképen vélekedőket

szavaival ne ingerelje, különben az elnök a rend megtartására komolyan meg fogja inteni, a kinek széktörés büntetése alatt mindenki köteles leszen engedelmeskedni.

gg) Ha valaki beszél, tiltva van közbeszólni, beszédét megszakítani vagy bármely más okból háborítani vagy végre zajt ütni, a mi ha megtörténnék, az elnök tartozik a rendet helyreállítani, és az az ellen cselekvőt komolyan meginteni s az előbbi pontban megszabott büntetéssel megfenyíteni.

hh) Miután az említett előzetes eszközök segítségével mindenkinek bőven nyílt alkalom arra, hogy a szóban forgó dolgot úgy eleve, mint az ülés tartama alatt is közelebbről megismerje, az elnök kötelessége lesz arról gondoskodni, hogy a beszédek egy és ugyanazon tárgyra nézve fölösleges ismétlések következtében idővesztegetéssel hosszúra ne huzódjanak.

ii) Minden jelentkező beszédének az elmondása és meghallgatása és a tanácskozásnak az előbbi módon való bevégezése után, az elnök a tárgyat összefoglalja; a mellette és ellene felszínre hozott okokat és erősségeket újból elősorolja és hozzálát, hogy a határozatot a szavazatok többségéhez képest megalkossa.

kk) A szavazásban a következő rendet kell tartani: A királyi hivatalosok, a kik közé számítanak a királyi tábla és a főtisztek; azután a vármegyék, székely székek, magyar vidékek, valamint a szász székek és vidékek, továbbá a királyi városok és taksás helyek követői kérdezendők meg és fogják szavazatukat beadni.

ll) A határozatok szerint ekképpen készült jegyzőkönyveket, miután azokat a rendszerbizottság (a melyben a tollvivő ítélőmester jelen legyen) minden ülés után rendbehozta, a következő ülés elején felolvassák, és ha helyben hagyták, a rendek elnöke s a tollvivő ítélőmester hitelesítik.

mm) A határozatokkal megegyező kiadványok eszközlése a tollvivő ítélőmester kötelessége, a ki azokat elkészítvén, a karok és rendek nyilvános ülésében felolvassa, s azok a megtörtént jóváhagyás után letisztázandók és a három nemzet pecsétjeivel ellátandók;

nn) A három nemzet pecsétjei, még pedig a magyaré Alsó-Fehérmegye főispánjának, a székely nemzeté Udvarhelyszék főkirálybirájának, a szász nemzeté meg a tartományi főtisztnak az őrizetére vannak bízva.

Az ügyek tárgyalási rendje a következő: hogy

1. A királyi előterjesztéseket a rendeknek azokkal összefüggő netaláni sérelmeivel és kívánságaival veszik tárgyalás alá.
2. Az egész tartományt,
3. Az egyik-másik nemzetet,
4. Az egyes vármegyéket, székeket, vidékeket és közönségeket,

5. A magán egyéneket illető sérelmeket és kívánságokat, ha a sérelem tárgya olyan, a mely a karokra és rendekre tartozik, s nem inkább a kormányhatóság vagy valamely törvényhatóság teendőibe vág. Ha azonban e közben valamely királyi leirat vagy a királyi biztosnak valamely közlése érkezik, azt mindenkor, a feljebb megírt szabály értelmében, előzetesen is előveszik.

6. Az országgyűlés elbírálása alá tartozó bírósági vagy peres ügyek az e czélra egyenesen kirendelendő külön törvénykezési ülésekben kerülnek tárgyalás alá.

7. Minthogy a királyi előterjesztések és az országgyűléseken előforduló más tárgyak néha nagyobb fontosságúak és behatóbban vizsgálandó meg, e részben pedig az egyes törvényhatóságok különös utasításaiban foglalt sérelmeknek és kívánságoknak osztályozása és egybevetése olyan természetű, hogy azt a karok és rendek teljes országgyűlési ülésében nem lehet fölvenni és elintézni vagy legalább is nagy idővesztéssel jár, ezért az országgyűlés megkönnyítésére a karok és rendek mindjárt akkor, a mikor az ilyen tárgyak fölmerülnek, rendszeresen küldöttségeket vagy bizottságokat neveznek ki, a melyek a reájok bízott tárgyak megbeszélése folyamán az országgyűlésen tárgyalandó ügyekre nézve megszabott módot fogják követni, és a melyek főtisztekből, királyi hivatalosokból, a három nemzet, valamint a szabad királyi és taksás városok követeiből állanak. S itt meg kell jegyezni, hogy fontos és az egész nemzetet vagy valamely sarkalatos jogot érintő dolgokban szabadságukban áll az e bizottságokba kirendelt követeknek, az ő nemzetüktől tanácsot kérni és ilyen módon munkásságuk folyását megkönnyíteni. A rendszeres bizottságok, munkásságuk befejeztével, az elkészült, s az illető bizottságban előzetesen felolvasott, megállapított s letisztázott munkát a netaláni ellenvélemények hozzácsatolásával, a rendek elnökének bemutatják, a ki azt a föntebbiekben előadott módon a karok és rendek tanácskozása alá bocsátja.

A szertartásról, az ülések rendéről és az országgyűlés efféle lényegtelen kellékeiről nem szükséges intézkedni; ezekre nézve a folytonos és mintegy törvénynyé vált gyakorlat az irányadó; mindazonáltal az országgyűlés helyét korlátokkal kell ellátni, hogy azok körén belül csakis az országgyűlés tagjai foglaljanak helyet, a többieknek, a tanácskozásoknak csendességben való meghallgatására, azon a téren kívül levén a helyük.

50. 1791. évi erdélyi XIII. törvénycikk a szász nemzet egyetemének és az e nemzet kebelében létező székek, városok és mezővárosok közönségeinek törvényes hatáskörükben és szabadságukban való megtartásáról

Ő felsége kegyes beleegyezésével a szász nemzet és annak egyeteme, valamint a szász székek és vidékek, szabad királyi városok és kiváltságolt városok közönségei és hatóságai is, ugy a törvénynél fogva őket megillető tisztválasztás,

mint a polgári és gazdasági közigazgatás s igazságszolgáltatás tekintetében megmaradnak az ő törvényes és a Lipót-féle hitlevélnek megfelelő állapotukban.

51. 1791. évi erdélyi XXXI. törvénycikk a közügyeknek az erdélyi fejedelemség határain belül magyar nyelven való tárgyalásáról

A magyar nyelvnek ezelőtt is divatban volt használata, Ő szent felsége kegyes beleegyezésével a magyar és székely nemzetek kebelében, valamint minden kormányhatóságnál, hivatalnál és törvényszéknél jövőre is maradjon fön.

A latint pedig az udvari, kamarai kiadványokban, a főkormányzéki jegyzőkönyvekben és a főhadparancsnoksággal vagy a tartományon kívül folytatandó levelezésekben használják.

52. 1791. évi erdélyi XXXII. törvénycikk a törvényszékekről általában

Ő szent felsége kegyes engedelmével az erdélyi nagyfejedelemségben levő három nemzetnek minden törvényszékét, tudniillik a polgáriakat, egyháziakat, és büntetőbiróságokat, ugy a felsőbbeket, mint az alsóbbakat, régi törvényes és illetőleg a hitlevél szerint való szerkezetükbe és hatáskörükbe állítják vissza; azt, a mi különösen az egyes törvényszékek tekintetében a törvénykezési dolgok tárgyalásának szabályát, a biróságok hatáskörét és a bírák számát illeti, a törvénykezés tárgyában kirendelt bizottsághoz és a jövő országgyűlésre utasítván és időközben minden törvényszék és az igazság szolgáltatása a törvények és illetőleg az újabb czikkelyek rendelkezésének megfelelő állapotban maradván.

53. 1791. évi erdélyi XXXIII. törvénycikk a táblabírák és íródeákok kiválasztásáról

Mínthogy egy részről a hites táblabírák a vármegyéknek, székelyszékeknek és magyar vidékeknek mind alsó, mind felső biróságaiban egyaránt megjelenhetnek és a fenforgó ügyek elintézésében döntő szavazatokat adhatják; más részről pedig az igazságszolgáltatás és a perek törvényes elintézése a bírák igaz lelkiismeretén és részrehajlatlanságán kívül, még azoknak alkalmasságától, a törvényekben és a perrendben való jártasságától is függ, ezért határozták, hogy jövőre a táblabírák közibe mindaddig senkit sem szabad felesketni, a míg hitelt érdemlő bizonyáglevéllal ki nem mutatta, hogy valamely

erdélyi vagy magyarországi cancelláriában vagy patvariában szorgalmasan foglalatoskodott, és magát a törvénykezési tárgyalásokban gyakorolta vagy a gyűlések szorgalmas látogatásával magát a hites táblabírói tisztségre méltóvá tette. Nemkülönben az íródeákok testületébe sem szabad addig senkit sem befogadni, míg születés- és lakhelyét ki nem mutatta és ezenfelül pedig hitelt érdemlőleg be nem bizonyította, hogy az iskolát jó eredménnyel látogatta, jó erkölcsű és mindazokkal a tulajdonságokkal fel van ruházva, a melyek méltóvá tehetik arra, hogy fejedelmének és hazájának szolgáljon. És ez a határozat a tartomány mindkét cancelláriájáról értendő.

54. 1791. évi erdélyi XXXVII. törvénycikk a váltólevelekről

A kereskedés nagyobb gyarapodása végett az olyan váltóleveleknek, a melyeket valaki kereskedés céljából bocsátott ki, a személyes kötelezettségre nézve is legyen erejük, a bármely más okból kibocsátott egyéb váltólevelek azonban csakis a rendes kötéslevelek erejével birjanak. A váltóleveleken alapuló adósságok tárgyában pedig a követelők az előtt a rendes hatóság előtt pereljenek, a melynek hatalma alá van vetve az adós; és azok ellenében, a kik kereskedés céljából bocsátották ki a váltóleveleket, ezek tartalma szerint; mások ellenében pedig a hazai törvények értelmében fognak elégtételt nyerni.

55. 1791. évi erdélyi XXXVIII. törvénycikk a bűnvádi perekről és a tagcsonkítás eltiltásáról

Ő szent felsége kegyes beleegyezésével határozzák, hogy mindaddig, míg a kiküldött bizottság a bűnügyekben nem fog bizonyos szabályt kidolgozni és ez országszerte nem lesz megállapítva, a büntényeknek ugy megvizsgálásában, mint megbüntetésében minden bíróság a hazai törvényekhez és a régi gyakorlathoz tartsa magát; mindazonáltal mivel bizonyos az, hogy az eddigelé divatban volt tagcsonkítás az élet megjavítására mit sem használ, sőt inkább az életfentartás eszközeinek a megszerzésére az alkalmat megvonja, ezért a tagcsonkítást közös szavazattal eltiltván, határozzák, hogy csak a bélyeget legyen szabad, még pedig a bűnösök háttára sütni, hogy az a büntények ismétlése esetében a vizsgálóbíró szemébe tűnjék, s ezt is csak nagyobb büntények és ismételt lopások esetében, a mikor az élet és az erkölcsök megjavulására semmi remény sincs.

56. 1791. évi erdélyi LIII. törvénycikk az Erdélyben bevett négy vallás jogainak, szabadságainak és szabad gyakorlásának egyenlőségéről

A négy bevett vallás a kegyelmes Lipót-féle hitlevélben megerősített hazai törvények erejénél fogva (miután azokat a cikkelyeket, a melyek a római katolikus vallás sérelmére voltak az 1744. évi újabb törvények 6. és 7. cikkelyei már eltörölték), jogaik és szabadságaik, valamint szabad gyakorlásuk egyenlőségében továbbra is meg fognak maradni, az ezzel ellenkezőleg kiadott rendeletek ellent nem állván.

57. 1791. évi erdélyi LIV. törvénycikk az alapítványoknak az alapítók szándéka szerint való kezeléséről

Ő szent felsége kegyelmesen biztosítja az egyes vallásokat, hogy a kegyes alapítványokat az alapítók szándékához és óhajához képest fogják kezelni és más vallások alapítványaival nem fogják összevegyíteni, épségben maradván a királyi felség felügyeleti joga, mely őt azokra nézve megilleti.

58. 1791. évi erdélyi LVI. törvénycikk a vallásos könyvek szabad nyomtatásáról

Bármely bevett felekezetnek a vallásos könyveit, úgy a jelképieseket, mint a hittudományiakat szabad legyen egyik vallásnak a másikra való befolyása nélkül nyomtatni és az ilyen vallásos könyvek nem esnek a könyvbíráló bizottság vizsgálata alá, hanem az ezekre való felügyeletet egészen a püspököknek, illetőleg az egyes vallások egyházi tanácsainak tartják fenn, mindamellettt azzal a határozott kikötéssel, hogy az érdekelteknek súlyos felelőssége alatt valamely bevett vallás kisebbitésére szolgáló csipős vagy gunyolódó kifejezéseknek a könyvekbe való beiktatását meg ne engedjék.

59. 1791. évi erdélyi LX. törvénycikk a görög szertartásu nemegyesültek vallásának szabad gyakorlatáról

A görög szertartásu nem egyesült keleti vallást, a mely e tartomány törvényei értelmében eddigelé a türt vallások közé tartozott, a jelen cikkely erejénél fogva a maga szabad gyakorlatában megerősítik, olyan módon, hogy

ennek a vallásnak az összes követői a saját szertartásukbeli püspöktől függenek, a kit Ő szent felsége fog kinevezni, és állapotjukhoz képest a többi benlakók módjára kell velük elbánni, és a közterhek viselésében, meg egyéb szolgáltatásokban, nem szabad őket másoknál jobban terhelni, továbbra is épségben maradván a királyi felségnek jogai, a melyek őt a papság, az egyház, az alapítványok és az ifjuság nevelésének ügyei körül megilletik.

60. 1792. évi XI. törvénycikk – Erdélyről, valamint a Magyarországot illető vármegyék és kerületek visszacsatolásáról és bekebelezéséről

Habár az 1741:18. cikkelyben is határozott szavakkal el van ismerve, hogy Erdélyt Ő felsége, mint a magyar szent koronához tartozó országot, magyar királyi minőségében birja: mégis a karok és rendek ez iránt tett előterjesztéséhez Ő szent felsége kegyesen hozzájárulván, határoztatik, hogy az országnak Erdélylyel való szorosabb egyesülése érdemét a közpolitikai országos bizottság tárgyalás alá vegye, s arról a jövő országgyűlésen jelentést tegyen.

A mi pedig az imént idézett cikkely fogamatossága végett Kraszna, Közép-Szolnok és Zaránd vármegyék, valamint Kővár vidéke óhajtott visszacsatolását illeti: főntebb nevezett Ő felsége nyilvánítani méltóztatott, hogy az erdélyi urakat a legközelebb tartandó országgyűlésen meghallgatandja és azok nyilatkozatát megkapván, saját kegyelmes határozatát tudatni fogja az ország karaival és rendeivel.

61. A 12 pont (1848)

Mit kíván a magyar nemzet?

Legyen béke, szabadság és egyetértés.

1. Kívánjuk a' sajtó' szabadságát, censura' eltörlését.
2. Felelős minisztériumot Buda-Pesten.
3. Évenkinti országgyűlést Pesten.
4. Törvény előtti egyenlőséget polgári és vallási tekintetben.
5. Nemzeti őrsereg.
6. Közös teherviselés.
7. Úrbéri viszonyok' megszüntetése.
8. Esküdtszék, képviselőlet egyenlőség alapján.
9. Nemzeti Bank.
10. A' katonaság esküdjék fel az alkotmányra; magyar katonáinkat ne vigyék külföldre, a' külföldieket vigyék el tőlünk.
11. A' politikai statusfogyók szabadon bocsáttassanak.
12. Unio (Erdélylyel).

Végül: Egyenlőség, szabadság, testvériség!³³

62. 1848. évi V. törvénycikk – az országgyűlési követeknek népképviselet alapján választásáról

A jelen év folyama alatt a IV-ik törvénycikk értelmében Pesten tartandó legközelebbi országgyűlésre kiküldendő követeknek népképviselet alapján választására nézve ideiglenesen következők rendeltetnek:

1. § Politikai jogélvezetet azoktól, kik annak eddig gyakorlatában voltak, elvenni, a jelen országgyűlés hivatásának nem érezhetvén, mindazok, kik a megyékben és szabad kerületekben az országgyűlési követek választásában eddig szavazattal bírtak, e jog gyakorlatában ezennel meghagyatnak.

Ezeken kívül:

2. § Az országnak s kapcsolat részeknek mindazon benszületett, vagy honosított, legalább 20 éves, és sem atyai, sem gyámi, sem gazdai hatalom, sem pedig elkövetett hűségtelenség, csempészkedés, rablás, gyilkolás és gyujtogatás miatt fenyték alatt nem levő lakosai, a nőket kivéve, törvényesen bevett valláskülönbség nélkül, választók:

a) Kik szabad királyi városokban, vagy rendezett tanácscsal ellátott községekben 300e. ft. értékű házat vagy földet, egyéb községekben pedig eddigi urbéri értelemben vett 1/4 telket, vagy ezzel hasonló kiterjedésű birtokot, kizáró tulajdonul, vagy hitveseikkel, s illetőleg kiskorú gyermekeikkel közösen bírnak.

b) Kik mint kézművesek, kereskedők, gyárosok telepedve vannak, ha tulajdon műhelylyel vagy kereskedési teleppel, vagy gyárral bírnak, s ha kézművesek, folytonosan legalább egy segéddel dolgoznak.

c) Kik, habár a fentebbi osztályokba nem esnek is, saját földbirtokukból vagy tőkájükből eredő 100 ezüst forint évenkénti állandó s biztos jövedelmet kimutatni képesek.

d) Jövedelmükre való tekintet nélkül a tudorok, sebészek, ügyvédek, mérnökök, academiái művészek, tanárok, a magyar tudós társaság tagjai, gyógyszerészek, lelkészek, segédlelkészek, községi jegyzők és iskolatanítók, azon választó kerületben, mellyben állandó lakásuk van.

e) Kik eddig városi polgárok voltak, ha a fentebbi pontokban leirt képességgel nem bírnak is.

3. § Választható mindaz, ki választó, ha életének 24-ik évét betöltötte, s a törvény azon rendeletének, mindszerint törvényhozási nyelv egyedül a magyar, megfelelni képes.

³³ Pesti Hírlap 1054. Martius 17. 1848.

4. § Az országnak követküldés végett választó kerületekre felosztása, a megyék, kerületek és szabad kir. városok törvényhatósági területére és önállóságára nézve semmi változtatást nem okoz.

5. § Fog pedig állani a képviselőház, Erdélyt ide nem értve, 377 követből, kik mindnyájan egyenlő szavazattal birandnak, s úgy a népszám, mint területi, s közigazgatási tekintetek alapjára tett aránylagos felosztással következőleg választatnak: [...]

Erdély, ha csatlakozni akar, küld a VII. törvénycikk szerint, kebelében felosztott 69 követet.

6. § Minden egy követ választása végett egy külön választókerületnek kell alakíttatni, s mindegyik választókerület csak egy országgyűlési követet választ. [...]

28. § A választásnál szavazati joggal csak azok birnak, kik a választóknak a fentebbiek szerint kerületenkint készitendő összeírásában befoglaltatnak, s csak azon kerületben birnak szavazati joggal, a mellyben összeírva vannak.

29. § Az összeírásban foglaltak közül a választási jog senkitől meg nem tagadtathatik. [...]

39. § Kiki csak személyesen szavazhat.

40. § A választóknak az összeírásnál, vagy választásnál semminemű fegyverrel megjelenni nem szabad.

41. § Az összeíró s szavazatszedő küldöttségeknek tagjai a törvény s nemzeti becsület oltalma alatt állanak, a rajtok elkövetett bármelly sérelmek bünvádi eljárás mellett a vétséghez aránylag lesznek megfenyitendők.

42. § Mind a választók összeírásánál, mind a választásnál a jó rend fentartásának joga s kötelessége a kiküldött elnököt illeti, ki szükség esetében e célra fegyveres erővel is rendelkezhetik. [...]

44. § A megválasztott követnek a kezéhez juttatott választási jegyzőkönyv, megbizólevél gyanánt szolgál.

63. 1848. évi VII. törvénycikk - Magyarország és Erdély egyesítéséről

A magyar koronához tartozó Erdélynek Magyarországgal egy kormányzás alatti teljes egyesültét, nemzetegység és jogazonosság tökéletes jögalapon követelvén, a két testvérhon érdekeinek a közelebb tartandó országgyűléseni képviseltetését pedig a jelen kor eseményei sürgetőleg igényelvén, ezeknek sikeresítésére határoztatik:

1. § Az erdélyi mult országgyűlésre meghíva volt kir. hivatalosok a magyarországi főrendi táblán üléssel és szavazattal ruháztatnak fel, ide nem értvén a királyi kormányzék, kir. ítélőtábla tagjait, és katonai egyéneket.

2. § Erdélyt - a visszakapcsolt részeket ide nem értve - a legközelebbi közös hongyülésen 69 szavazat illeti.

3. § Ezen szavazatok a törvényhatóságok között következőleg osztatnak fel:

A kilencz magyar, öt székely és tizenegy szász megyéket, székeket és vidékeket, valamint Kolozsvár, Maros-Vásárhely és Fejérvár szabad kir. városokat kétkét - összesen 56 szavazat - a többi képviseleti jogot gyakorló városokat - számszerint 13-at - egyenként egyegy szavazat illeti.

4. § A felelős ministeriumnak kötelességévé tétetik, hogy minden kitelhető törvényes eszközöket felhasználva, magát úgy az e végett a mult erdélyi országgyűlésen kinevezett bizottmánnyal, mint szintén az Erdélyben hovahamarább összegyűlendő országgyűléssel értekezésbe tegye; mindenestre pedig úgy az egyesülés teljes végrehajtására szükséges lépéseket megtegye, mint szintén e tárgyban kimerítő törv. javaslatokat terjessen a legközelebbi hongyülés elibe, vezérelvül mondatván ki, miszerint:

5. § Magyarhon Erdély mindazon külön törvényeit, és szabadságait, mellyek a mellett, hogy a teljes egyesülést nem akadályozzák, a nemzeti szabadságnak, és jogegyenlőségnek kedvezők, elfogadni s fentartani kész.

6. § A fenebbi rendelkezés mind a királyi hivatalosokra, mind a képviselőkre nézve, Erdély hovahamarább összehivandó országgyűlésének megegyezésétől feltételeztetik, s csak a közelebbi magyar hongyülésre terjed, azontul az erdélyi érdekek képviseltetésének elrendezése, azon egyesült törvényhozás feladata leend.

64. 1848. évi XX. törvénycikk a vallás dolgában

1. § Az unitária vallás törvényes bevett vallásnak nyilvánittatik.

2. § E hazában törvényesen bevett minden vallásfelekezetekre nézve különbség nélkül tökéletes egyenlőség és viszonyosság állapittatik meg.

3. § Minden bevett vallásfelekezetek egyházi és iskolai szükségéi közálladalmi költségek által fedeztessenek, s ez elvnek részletes alkalmazásával a ministerium az illető hitfelekezetek meghallgatásával a közelebbi törvényhozás elibe kimerítő törvényjavaslatot fog előterjeszteni.

4. § A bevett vallásfelekezetek iskoláiba járhatás, valláskülönbség nélkül mindenkinek kölcsönösen megengedhetik.

5. § A ministerium rendelkezni fog, hogy a bevett vallásokat követő katonák saját vallásu tábori lelkészekkel láttassanak el.

6. § Az 1844:3-ik törvénycikknek rendelete a görög nem egyesült vallásuakra is kiterjesztetik.

7. § Ha valamely község görög szertartásu lakosainak bár nagyobb része fogja jövendőben hitvallását megváltoztatni, - illy esetben a községi egyház az előbbi valláson hátramaradt lakosok birtokában hagyandó; - a mennyiben tehát a legujabb időkben is hasonló esetek közigazgatási tárgyalás alatt volnának, azok a fenebbi elvek szerint lesznek elintézendők; de ezen törvény elveinél fogva jelen

állapotot visszahatólag foglalások által háboríttatni meg nem engedtetik, - s azért, a melly egyházak iránt folyó évi januári első napjáig vagy kérdés nem támasztatott, vagy közhatósági elintézés jött közbe, azok kérdés alá többé nem vétethetnek.

8. § A görög nem egyesülteknek vallásbeli és iskolai ügyeik iránti intézkedési joga is az álladalom felügyelése mellett ezennel biztosítván, e czélból a magyar felelős ministerium lehető legrövidebb idő alatt, mindenesetre pedig a legközelebb tartandó országgyűlése előtt, egybehivandja az összes felekezet által választandó egyházi gyülekezet (congressust), mellynek tagjai addig is, míg annak szerkezete törvény által rendeztetni fog, ezúttal, a különböző nyelvű népességre való tekintettel, olly arányban választandók, hogy az egyházi osztályból 25, a világból 75, s ezek közé a határőrvidékről 25 követ küldessék.

65. 1847. évi erdélyi I. törvénycikk a magyar nyelvről

Ő felsége kegyelmes jóváhagyásával az 1791-ik évi 31-ik törvénycikk következőkben módosittatik:

1. § A törvények ezentul magyar nyelven szerkesztetnek; egyébaránt Ő felsége kegyelmesen gondoskodni méltóztatik: hogy azoknak a szász törvényhatóságok nemzeti nyelvökre közhatósági felügyelet alatt eszközözendő fordítása, azon törvényhatóságok kebelbeli használatára, az országgyűlési törvénycikkekkel együtt, a királyi főkormány utján, annak idejében átküldessék.

2. § Az országgyűlés nemcsak a jegyzőkönyvek szerkesztésében, hanem a királyi biztossali értekeződésekben és Ő felsége elébe terjesztendő feliratokban is magyar nyelvet használand.

3. § A királyi főkormány, királyi tábla és a királyi főkormány alá rendelt hivatalok, jegyzőkönyveik szerkesztésében, egymásközti és e nagyfejedelemség minden törvényhatóságaivali levelezésekben magyar nyelvet használandanak, és a királyi főkormánynak a most említett törvényhatóságokhozi rendeletei bevezetéseikkel és befejezéseikkel együtt, magyar nyelven fognak kiadatni.

4. § Minden törvényhatóság, valamint minden törvényszék és polgári közhatóság, mind tárgyalásaiban és jegyzőkönyvei szerkesztésében, mind tudósításaiban és kiadmányaiban a magyar és székely nemzet kebelében, magyar, a szász nemzet kebelében pedig német nyelvet alkalmazand.

5. § Az anyakönyvek oly helyeken, hol a szónoklatok magyar nyelven tartatnak, magyar nyelven fognak szerkesztetni, és ugyanezen nyelv leendő használva ezen egyházi hatóságoknak magyar és székely világi törvényhatóságokkal levelezéseiben; a királyföldön, valamint a magyar nemzet kebelében létező ágostai hitvallásu egyházi hatóságok továbbra is az eddig gyakorlott szokásban maradván.

66. 1848. évi erdélyi I. törvénycikk Magyarország és Erdély egygyé alakulásáról

A magyarországi törvényhozásnak a honegység tárgyában folyó 1848-ik évben behozott VII. törvénycikkelyét Erdélyország hű rokonérzettel fogadván, Erdélynek Magyarhonnal egygyé alakulását, a *pragmatica sanctio*ban szentesített birodalmi kapcsolatban épségben tartása mellett - és teljes kiterjedésében magáévá tévén - ennek következtében, valamint a testvér Magyarhonban minden lakosok jogegyenlősége kimondva és életbe lépve van, ugyanazon módon itt is, a hazának minden lakosaira nézve, nemzet-, nyelv- és valláskülönbség nélkül, örök és változhatlan elvül elismertetik, és az ezzel ellenkező eddigi törvények ezennel eltöröltetteknek nyilvánítatnak.

1. § A képviseleti joggal bíró erdélyi városok száma Kolozsvár, Maros-Vásárhely és Gyulaféjérvár városokon kívül tizenöt, s ezek közül is kettő, t. i. Szamosujvár és Erzsébetváros szintén szabad királyi város lévén, az említett VII. törvénycikk 3-dik §-ába csuszott számításbeli vétség helyrehozásával, az ugyanott kimondott vezéreszméhez képest az erdélyi szavazatok száma nem 69, hanem 73.

2. § királyi kormányzó gróf Teleki József; ennek meg nem jelenhetése esetében országos b. Kemény Ferencz elnöklete alatt.

Toroczka Miklós gróf főispán,
Balácsi József, főkirálybíró,
Lemény János, fogarasi püspök,
Id. Bethlen János gróf, királyi hivatalos,
Jósika Miklós báró királyi hivatalos,
Kemény Domokos báró királyi hivatalos,
Teleki Domokos gróf királyi hivatalos,
Horváth István királyi hivatalos,
Kemény Dénes báró, követ,
Zeyk József követ,
Wéér Farkas követ,
ifj. Bethlen János gróf követ,
Pálfi János követ,
Mikó Mihály követ,
Berde Mózes követ,
Schmidt Konrád követ,
Goosz Károly követ.
Roth Illés követ,
Löw Vilmos követ,
Wesselényi Miklós b. követ,
Szász Károly követ,
Teleki László gróf követ,

Demeter József követ,
Hankó Dániel követ,
Bohóczel Sándor követ.

Saguna András, görög n. e. püspök, és Debreczeni Márton, kincstári tanácsos személyeikben egy országos bizottmány nevezetik ki, mely bizottmány a teljes egygyé alakulás részletei iránt a magyar ministeriumot fel fogja világosítani, Erdély érdekének a Magyarországba illesztésén közremunkálni, és a közelebbi közös hongyülésre a ministerium által e tárgyban eléterjesztendő törvényjavaslatokra anyagot nyujtani.

3. § Erdélyben a közigazgatás és igazságszolgáltatás folyama és személyzeti szerkezete a közelebbi közös hongyülés általi elrendezésig jelen helyzetében marad. Az udvari cancellária functiója ellenben teljesen megszünend és azon hatóság, melyet Ő Felsége a folyó 1848 évi magyarországi III-ik törvénycikk értelmében, nádor ő fenségére és a magyar ministeriumra ruházni kegyeskedett - Erdélyre is kiterjedend mind polgári-, mind egyházi-, mind kincstári-, mind katonai igazgatás tekintetében és általán az igazgatás minden ágazataira nézve.

4. § A közigazgatásnak a ministeri felelősséggel összhangzásban, a törvény útján kívüli elmozdíthatlanság a kormányi kinevezéstől függő közhivatalok közül csak az igazságszolgáltatásra rendelt birói hivatalokra szorittatik.

Befejezés

Mi tehát kegyelmesen meghallgatván és kegyelmesen elfogadván említett hiveinknek fennevezett Erdély örökös nagyfejedelemségünk három nemzete Karainak és Rendeinek alázatos könyörgését és esedezését, azon felhivott, Nekünk a fenérintett módon törvényes alakban bemutatott törvénycikket ezen levelünkbe szórul-szóra beiktatni és beiratni rendeltük s azt; és egyenként az abban foglaltakat helyeseknek, kedveseknek és elfogadottaknak vallván, hozzájuk császári, királyi és fejedelmi megegyzésünket és jóváhagyásunkat adtuk s azokat királyi hatalmunknál fogva elfogadtuk, helybenhagytuk, helyeslettük és kegyelmesen megerősítettük; biztosítván az említett hü Karokat és Rendekeket a felől, hogy az erdélyi Nagyfejedelemség törvényei sorába beiktatott ezen törvénycikket mind Magunk megtartjuk, mind pedig minden más hiveink által megtartatjuk, miként is azt jelen levelünk ereje s tanusága szerint elfogadjuk, helybenhagyjuk, helyeseljük és megerősítjük.

Kelt Innsbruckban, Szent Jakab hava tizennegyedik napján, az Urnak ezernyolczszáz negyvennyolczadik, országlásunknak pedig tizennegyedik évében.

67. 1848. évi erdélyi II. törvénycikk a legközelebbi közös hongyülésre küldendő követek népképviselői alapján választásáról

A folyó évi július 2-ára már kihirdetett Pesten tartandó közös hongyülésre küldendő erdélyi követek népképviselői alapján választása a rögtönös alkalmazás lehetségesítését is tekintetbe vévén, csupán ez egy esetre következően lesz intézendő:

1. § Nem részesülnek a választási jog gyakorlásában általán

a) Nőszemélyek.

b) Külföldiek, kik meghonosodva nincsenek.

c) Gazdái, szülői vagy gyámhatalom alatt álló egyének.

d) Olyanok, kik bűnpörbéli ítélet nyomán fenyíték alatt vannak. -

Egyébiránt

2. § A bevett vallások követői közt (kik közé a görög nem egyesült szertartásúak is értetendőek), a születés általán sehol semmi különbséget nem tesz.

3. § A mi a külön képviselői joggal felruházott városokat illeti, ezekben választási joggal fognak birni:

a) mind azon lakosok, kik 300 ezüst forint értékű házat vagy földet kizáró tulajdonul vagy hitveseikkel s illetően kiskorú gyermekeikkel közösen birnak.

b) Kik mint kézművesek, kereskedők, gyárosok megtelepedve vannak, ha tulajdon műhelylyel, kereskedési teleppel, vagy gyárral birnak, s ha kézművesek, folytonosan legalább egy segéddel dolgoznak.

c) Kik habár a fennebbi osztályokba nem esnek is, saját földbirtokukból vagy tőkájökből eredő 100 ezüst forint évenkénti állandó s biztos jövedelmet kimutatni képesek.

d) Jövedelmekre való tekintet nélkül: a tudorok, sebészek, mérnökök, akadémiái művészek, tanárok, a magyar tudós társaság tagjai, gógyszerészek, lelkészek, segédlelkészek és iskola-tanítók, ott, a hol állandó lakások van.

e) Kik eddig városi polgárok voltak, ha a fennebbi pontokban irt képességgel nem birnak is.

4. § Vármegyéken, Fogarasvidéken és Székelyszékekben választó joggal nem fognak birni:

a) mind azok, kik az 1791-beli 12-ik törvénycikk szerint közgyűléseken szavazattal birván, az országgyűlési követek választásába is befolyjni eddig is jogosítva voltak; ha szinte ezen jog gyakorlatában ezelőtt korlátolva is lettek volna.

b) Külön képviselői joggal föl nem ruházott városok lakosai közül mindazok, kik ezen törvénycikkely 3. §-ában irt categoriák közül valamelyikbe tartoznak.

c) Rendezett tanácssal el nem látott községekben mindazon lakosok, kikre a f. 1848-ik évre az adólajstrom szerint fejpénzen felül legalább 8 pengő frt adó van kivetve; és ezeken kívül mindenik község, mely az 1791-beli 12. törvénycikk nyomán jogositottakon kívül legalább 100 füstöt számlál: befoly a követválasztásba, szabadon választott két képviselő által. Kisebb községek pedig egy képviselő által

5. § Szász törvényhatóságokban városok és helységek lakosai azon székben vagy vidékben, melyben megtelepedve vannak - valamint eddig, úgy most is együtt is minden nemzet- és valláskülönbőség nélkül fogják a választási jogot azon módon gyakorolni, mely a képviseleti joggal nem bíró magyar és székely törvényhatóságokbeli városok és falusi községek lakosaira nézve a 4-ik § b) és c) pontjai alatt írva van.

6. § Követté választható mindenki, akárhol Magyarhonban választói joggal bír, ha életének 24-ik évét betöltötte, és a törvény azon rendeletének, miszerint törvényhozási nyelv egyedül a magyar, megfelelni képes.

7. § A képviselőházban egyenlő szavazattal birandó 73. erdélyi követek a legközelebbi hongyülésre, következő felosztással fognak választatni:

a) Egyes községek által küldendő követek:

1. Kolozsvár küld	2
2. M.-Vásárhely	2
3. Gyula-Fejérvár	2
4. Szamosujvár	2
5. Erzsébetváros	2
6. Abrudbánya	1
7. Vizakna	1
8. Vajda Hunyad	1
9. Kézdi Vásárhely	1
10. Hátszeg	1
11. Sepsi Szt. György	1
12. Udvarhely	1
13. Ilyefalva	1
14. Csik Szereda	1
15. Bereczk	1
16. Szék	1
17. Oláhfalva	1
18. Kolos	1

b) Megyék, székely és szász székek - magyar és szászvidékek szám szerint 25-öt. Két-két és így összesen 50 követet küldenek, kiknek választásába a kebelbeli városok közül csak azok folyhatnak be, melyek saját követküldési joggal fennebb felruházva nincsenek.

8. § A hol a törvényhatóság a szózatlás közbeni rend fentartása érdekében szükségesnek találja, minden egyes követ választására külön választókerület alakíthatatik, tekintettel a területi és népességi arányra.

9. § Mindenik országgyűlési követnek az országos pénztárból 5 pengő forint napi díj, és lakbér fejében évenként 400 pengő forint fizettetik.

10. § Jelen törvény rendeletének fogantatására a királyi kormányzék oly megbizással hatalmaztatik fel, hogy a szózatjoggal bíró tagok összeiratását s illetően megválasztását minden e körül előfordulható nehézségek elhárítása és a szózatlások közbeni rend fentartására szükséges intézkedések mellett (a magyarországi folyó 1848-ik évi 5-ik törvénycikkben irt vezéreszmékkal és a körülményekkel összeférők, szemügyben tartva) haladéktalanul eszközölje; és általán a választások minden előkészületeit hova hamarabb befejeztesse: hogy azok következtében a követválasztások illő időben megtörténhessenek.

Ferdinand, Isten kegyelméből ausztriai császár, Magyar- és Csehország e néven ötödik, Dalmát, Horvát, Tót, Halics, Lodomér országok apostoli királya, Lombardia, Velence és Illyria királya, Erdély nagyfejedeleme és székelyek ispánja stb.

Méltóságos, tisztelendő, nagyságos, nemes, nemzetes és vitézlő, okos és gondos s őszintén illetőleg kedvelt hiveink!

Miután Erdély Nagyfejedelemségünknek Magyarországgal egygyé alakításáról általatok hű karaink s rendeink által alkotott törvényjavaslatot, folyó év pünkösdi hó 30-án kelt alázatos felirástok következtül az arról mai napon tihozzátok bocsátott királyi leiratnak értelmében megerősítettük, - hogy e folyó év Sz. Jakab hó 2-ik napjára kitűzött magyarországi közös országos gyűlésen Erdély is követei által megjelenhessen, s e végre a választások kellő időben az illető törvényhatóságok által végbe vitethessenek, - kedves öcsénket Istvánt, ausztriai főherceget, Magyarország nádorispánját, és ugyanott királyi helytartónkat ezennel meghatalmazzuk, hogy azon törvényjavaslatokra nézve, melyeket ti. hű Karaink és Rendeink, a választás módjáról alkotandatok, ön belátása szerint a királyi szentesítést megadja. - Melyhez képest a teljesítendőket teljesíteni el ne mulasztjátok.

Kiknek többire császári királyi kegyelmünkkel kegyesen hajlandók maradunk. Kelt Innsbruck városunkban Szent-Iván hó 10-dik napján, az Urunk ezer nyolczszáz negyvennyolczadik, országlásunknak pedig tizennegyedik évében.

Miután Ő Felsege, legkegyelmesebb koronás királyunk, az Erdélynek Magyarországgal egyesítése iránt hozott törvényjavaslatot megerősítette volna; a végből, hogy a f. é. július 2-ra kitűzött magyarországi közös országgyűlésen követei által Erdély is megjelenhessen, s e végre a választások az illető törvényhatóságokban korán végbevitessenek, engem felhatalmazott, azon törvényjavaslatokra nézve, melyeket Erdély hű Karai és Rendei a választás módjáról alkotandnak, önbelátásom szerint a királyi szentesítést legmagasb nevében megadni, mely legkegyelmesb meghatalmazásnál fogva a választásról alkotott törvényt, melyet Erdély karai és rendei f. év június 3-ról Ő Felsege magas színe elébe fölterjesztének, az ide mellékelt alakban ezennel megerősítem és megszentítem.

Egyszersmind megegyezvén abban, hogy Erdély hű Karainak és Rendeinek kijelentett kívánata szerint, a két haza egyesülése részleteinek meghatározása iránt kinevezett bizottmány tagjai közé Kolozsvár városának követe Gyergyai Ferencz is besoroztassék.

Mínthogy pedig a két testvérhaza már törvény által szentesített frigynél fogva is egyesült, és a megerősített választási törvény által Erdély népeinek a közös törvényhozásba való befolyása biztosított; mínthogy továbbá az egyesülésnek király és nemzet közös akaratával lett kimondása után a törvényhozó hatalom csak az egyesült haza országgyűlésén gyakoroltathatik: ennél fogva Erdély hű Karai és Rendei minden egyéb törvényhozási kérdéseket a f. é. július 2-ára Pestre összehívott országgyűlésre halasztván, hazafiúi lelkes igyekezeteket oda fordítsák, hogy a követválasztások azonnal rendeltessenek meg; következőket minden még függőben és tanácskozás alatt levő tárgyak az egyesült országgyűlésre átteendő, hol azok az örök igazság és méltány alapjain, testvéri szeretettel és az emberi s polgári jogok s érdekek teljes kimelésével fognak megfejtetni. Kelt Buda-Pesten június 19-én, 1848.

68. 1848. évi erdélyi IV. törvenycikk az urbériségeken fekvő uriszolgálat (robot) dézsma és pénzbeli fizetések kisajátításáról

Az urbériségeken (colonicaturokon) eddig fekvő uriszolgálat (robot), dézsma és pénzbeli fizetések e törvény által eltöröltetnek.

1. § A törvényhozás a magán földesuraknak kármentesítését a nemzeti közbecsület védpaizsa alá helyezi.

2. § Ő Felsege a magán földesuraknak akénti kármentesítése iránt: hogy az eddigi urbéri tartozásokkal felérő tőkeérték részökre a közállomány által hiány nélkül kifizetessék a legközelebbi országgyűlésnek részletesen kidolgozandó törvényjavaslat fog magyar ministeriuma által előterjeszteni.

3. § A földesurak által eddig vett dézsma szedése megszűnván, önként következően elenyészik a földesurak kötelezettségeit ugyanazon dézsma után járt királyi haszonbér ezután fizetésre nézve.

4. § A helységek polgárai (eddigi jobbágyok és zsellérek) azon telkek és földek használatában, melyek kezökben találtak, bár minő természetűek legyenek is, azok nem fognak bíróság közbejötté nélkül háborgattathatni, sem legeltetési, faizási, nádlási rendes és folytonos eddigi haszonvételeikben meegszoríttatni, mindazonáltal, ha valamely telkek és föld, melynek természete kérdés alá jött, a következő §-ban irt bíróság elitélése nyomán tiszta majorságnak találtak; az illető urbér és az elmaradott haszonvételt is megtéríteni köteles lesz. Építményekre fordítandó fa adása azonban ezentúl megszüntetik; egyszersmind az erdők jó karban tartására felügyelni a törvényhatóságoknak szoros kötelességökké tétetik.

5. § A magyar ministerium egy főbiróságot és albiróságokat szükséges számmal fog haladéktalanul alkotni és működésbe tenni a végre: hogy azon eseteket, melyekben a földesurak és volt urbéreseik közt a föld természete fölött kérdés forog fenn, az erdélyi törvények és magánjog elvei szerint földjétől, a mely kezén van, meg nem fosztathatják, úgy általán semminemű praestatoria nem kényszeríttethetik (a következő 6. §-ban irtak kivételével) egy urbéres is.

6. § Székely földön a tiszta majorságok közé értetik a székely örökség (siculica haereditas) ennelfogva, minthogy az adófizető és fegyvert viselő székelyek jószágai köztudat szerint többnyire tiszta székely örökségek, az ezeken lakó colonusokra azon mentesség, mely más urbéresekre nézve e törvény nyomán rögtön életbe lép, csak azon esetben terjedhet ki, ha az említett adófizető és fegyvertviselő székely tulajdonosok az ezelőtti §-ban irt biróságok előtt be nem bizonyíthatnák: hogy valamely telek és föld, mely colonusaik kezén van, majorság vagy székely örökség.

7. § Összesítés és birtok elkülönzés törvényes utoni eszközölhetése nyilván fennhagyatik, miről részletileg intézkedni a közelebbi közös törvényhozás feladata leend.

8. § Szőlők, mennyiben urbéri állományok közé tartozott helyekből fölfogvák, a dézsmaadás alól kivett helyek közé nem értetnek, a korcsmajog és egyéb kisebb kir. javadalmak (regalék) eddigi birtokosaik használatában hagyatnak.

9. § Uri és harmadnapos székek megszüntettétvén a helységek polgárainak mind polgári mind bűnperei illető helyhatósági törvényszékekre utasíttatnak.

10. § Oly földbirtokos ellen, kinek birtokához e törvény kihirdetése előtti urbériség volt kapcsolva, semmi ezen törvény kihirdetése előtti adóssági követelések - a kereskedői és mesteremberi kamatlan contók kivételével - a törvény további rendeleteig föl nem mondhatók és csupán a törvényes kamatok nemfizetése iránti követelések vétethetnek föl rajta birói eljárás útján; az adósság tőkére nézve a státustól nyerendő kárpótlék is biztosítéki alapul szolgálván.

69. 1848. évi erdélyi V. törvénycikk az urbéri kisajátított magánuri javadalmak státus adóssággá változtatásáról

1. § A magyarországi folyó 1848-ik évi XII-ik törvénycikket Erdély törvényhozása is ezennel egész kiterjedésében magáévá teszi - minek folytán:

2. § Az erdélyi volt urbéresek kisajátított tartozásainak volt földesuraik részére leendő kármentesítése alapjául Ő Felsége kegyes jóváhagyásával az Erdély kebelébeni kincstári és országos egyéb jövedelmek általán; különösen pedig mennyire kiérők leendenek, s a sóaknak jövedelmei köttetnek le kijelölt hypotheca gyanánt, melyek is alapjául lesznek szolgálandók e kármentesítés

czélszerűbb foganatosítása végett netalán fölveendő országos kölcsönnek is; mi iránt a magyar ministerium (melynek igazgatása alá e kármentesítés kezelése mindenestre tartozni fog), az előbbi §-ban elfogadott magyarországi törvény nyomán is a legközelebbi hongyülésen törvényjavaslatot terjesztend elő.

3. § Az elfogadott magyarországi XII-dik törvénycikk 4-ik §-nak Erdélyre alkalmazásaul az igazság-ministerium a földesuri kisajátított haszon megbecsülésének helyessége ellen támadható kifogások summás megítélésére Erdély számára is, - mely e részben 6-ik kerületként tekintendő, - egy 5 tagból álló és a státus által díjazandó választmányt nevezend haladék nélkül is.

Első Ferdinand, Isten kegyelméből ausztriai császár Magyar és Csehország e néven ötödik apostoli királya, ugy Lombardia, Velence, Galliczia, Lodomeria és Illyria királya, Ausztria főhercege, Erdély nagyfejedeleme és székelyek grófja stb. Méltóságos, tisztelendő, tekintetes, nagyságos, nemzetes, tisztos és vitézlő, nemes, okos, értelmes, őszintén kedvelt hiveink! Az urbériségeken feküdt uri szolgálat, dézma és pénzbeli fizetések kisajátításáról, és az urbéri kisajátított magán uri javadalmak státusadóssággá változtatásáról szóló, folyó év junius hó 7-dik napjáról költ alázatos felirástokhoz mellékelt IV. és V. törvényjavaslatok a szokott módon előnkbe terjesztvén, azokat az ide mellékelt alakokban kegyelmesen megerősítettük

Melyeket ezennel oly végre küldünk nektek, hű Karaink és Rendeink, vissza, hogy azokat a jelen hongyülésről általatok felterjesztett és Felségünk által már kegyelmesen megerősített törvénycikkokkal együtt legfelsőbb királyi szentesítésünk végett a szokott modorban Felségünk elébe terjeszteni siessetek. Kiknek egyébiránt császári kegyelmünk- és kegyelmességünkkel állandóan hajlandók maradunk. Kelt Innsbruckban, junius 22-én, 1848. esztendőben, kormányunknak pedig tizennegyedik évében.

70. 1848. évi erdélyi VI. törvénycikk az urbéri viszonyok elenyésztetésének testületek irányábani következéséről és a IV. törvénycikkely rendelkezése alá foglalt dézsmákon kivüli egyéb dézsmákról

1. § Azon igényeknek, melyek az urbériségeken eddig feküdtek, és a IV-dik törvénycikkely által testületek irányában is teljesleg megszüntetett uri szolgálat, dézma és pénzbeli fizetések, úgy a testületek birtokába akár örökös szerződés, akár királyi adomány által jutott s szintén eltörlött fiscusi dézsmák fejébeni kárpótlék iránt, testületeket illetően fenforoghatnak, - legközelebbi közös törvényhozás általi elintéztetése végett, a ministerium törvényjavaslatot fog az I-ső törvénycikkely 2-ik §-ához képest előterjeszteni; mely alkalommal a szász nemzet törvényszerü igényeire is tekintet leend.

2. § Minden dézma, melylyel akárki is mint tulajdonjoggal birt helyén feküdt járandósággal eddig tartozott, általán és minden különbség nélkül eltöröltetik.

3. § Az előbbi § rendszabályából önként következően, megszüntetetik azon confirmationis taxa és census cathedraticus, mely azon lelkészek által, kik eddig a szász törvényhatóságokban a dézmákban részesültek, - fizettetett, megszüntetetik a principis legatum név alatt ismeretes hagyományozási kötelezettség; és megszüntetetik általán minden olyan teherviselés, mely eddig akár testület, akár egyén részéről a dézmaszedés fejében teljesített.

4. § A szász törvényhatóságokbeli lelkészek, minthogy e telőfélbeli évre a census cathedraticust már nagyrészt megfizették, ez évi szolgálataiknak ellenben még eddig szinte semmi jutalmát sem vették, - egy általános rögtönös rendezési lehetetlenséget is tekintetbe vevén, - nem ugyan dézmajárandóság czime alatt - mely örökre el van törölve, - hanem mint e folyó évre illő papibért venni fogják az idén saját vallásokbeli hallgatóiktól mindazt, a mit eddigelé csupán azoktól kaptak.

5. § Az előbbi § rendszabálya szász törvényhatóságokbeli némely lelkészek jövedelmét aránytalanul megrövidítvén, hogy ezen szász lelkészek szintugy, valamint a dézmák általános eltörlése nyomán életmódjuk szükséges mennyiségétől elesett minden más egyházzemélyek is illő képe nélkül ez évben se maradjanak, a felől a ministerium (addig is míg a közös törvényhozás a magyarországi folyó 1848:XXII. törvénycikk 3. §-a nyomán intézkedhetnék), az illető hatóságok közvetítésével haladéktalanul rendelkezendik: valamint arról is: hogy a szebeni árva- és lelecnzház növendékeinek mellőzhetlen szükségéi, mennyiben azok más fönmaradó kutfőkből ki nem telnének, az álladalom által pótolassanak.

6. § Mennyiben fiscusi dézma magán családok birtokába akár örökös szerződés, akár királyi adomány által jutott, a tulajdonos magán családoknak a közálladalom által leendő kármentesítése biztosittatván, ezen kármentesítés iránt Ő Felsege magyar ministeriuma által a legközelebbi országgyűlés elébe részletes törvényjavaslatot fog előterjeszteni.

71. 1848. évi erdélyi IX. törvénycikk a bevett vallások teljes jogyenlőségéről

1. § E hazában törvényesen bevett minden vallásfelekezetek (melyek közé a nemegyesült görög szertartásuak is értetnek), nemzetkülönbség nélkül teljes és tökéletes jogyenlőséggel bírnak, mind vallásgyakorlási, mind vegyes házassági viszonyok, mind politikai igények tekintetében.

2. § A hat heti oktatás és különböző vallásuaknak egymás iskoláibani tanulhatásuk iránt minden meg van szüntetve. Térítési izgatások és vallásbeli versengést előidéző tények, mint büntettek lesznek fenytendőök.

72. Az 1848. évi balázsfalvi román nemzetgyűlés határozatai

1. A román nemzet, támaszkodva a testvériség és szabadság elvére, követeli politikai tekintetben való nemzeti függetlenségét s hogy mint román nemzet szerepeljen és számának megfelelő arányban legyen képviselve az országgyűlésen s hogy meg legyenek a maga tisztviselői a közigazgatás, igazságszolgáltatás és a katonai hivatalok minden ágában s hasonló arányban használtassék nyelve minden őt illető dologban, úgy a törvényhozásban, mint a közigazgatásban. Követeli, hogy minden esztendőben nemzeti gyűlést tarthasson.“ (Sulutz vikárius indítványára pótlólag azt is elfogadta e pontnál a gyűlés, hogy ezentúl Erdély többi nemzetei saját nyelvükön ne oláhnak, vagy walachnak, hanem románoknak nevezze a román nemzetet).

2. A román nemzet követeli, hogy a román egyház minden felekezeti különbség nélkül szabad és független legyen minden más egyháztól és továbbá egyenjogú a többi erdélyi egyházakkal. Kéri a román metropolia helyreállítását és évenkénti általános synodus tartását a régi jog szerint s hogy ebben a synodusban részt vegyenek az egyháziak mellett a világi küldöttek is. Ugyanez a synodus válassza meg a püspököket is szavazattöbbséggel és pedig minden kandidáció nélkül.“ (E ponthoz még elfogadták, hogy az esetben, ha a jövőben az egyházak és káptalanok képviselve lennének az országgyűlésen, e jog a román püspököket és káptalanokat is illesse meg).

3. A román nemzet öntudatára jutva egyéni és emberi jogainak, kéri a jobbság haladéktalan eltörlését és pedig a parasztok részéről való minden kárpótlás nélkül. Kéri egyúttal a dézma eltörlését, mint oly adózási eszközt, mely akadályozza a gazdasági fejlődést.“ (E pontnál Şaguna püspök és Barnuţiu intette a tömeget, hogy amíg ezek el nem töröltetnek, legyenek békésen türelmesek.)

4. Minden céh és külvám szűnjék meg, az ipar és kereskedés teljesen szabad legyen.

5. A török kormányral s a dunamelléki tartományokkal az erdélyi oláh juhászokra nézve kötött szerződés akként ujittassék meg, hogy a kettős adó megszűnjék.

6. A bányatized töröltessék el.

7. A román nemzet kívánja a szólás, írás és a sajtó szabadságát; ne legyen cenzura, ne kelljen kauciót tenni se a hírlapíróknak, se a nyomdászoknak.

8. A román nemzet kéri a személyes szabadság biztosítását és egyúttal a gyülekezési szabadságot is.

9. Esküdtbírótság állíttassák fel s Ítélet előtt senki se fogassák el.

10. A román nemzet kéri az országnak úgy bel- mint küllellenségtől való megvédelmezése szempontjából a nép felfegyverzését, azaz a nemzetőrség felállítását s kéri, hogy a román katonaságnak tisztjei is románok legyenek.

11. A hajdan románoktól birt s most mások kezén lévő földek amazoknak adassanak vissza. A Királyföldön s egyébütt lakó románok sérelmei orvosoltassanak.

12. A román nemzet kívánja, hogy az egész román klérus épp úgy, mint a többi nemzetek papjai, az állami pénztárból kapja fizetését.

13. A román nemzet kéri, hogy falukon és városokon román nyelvű elemi iskolákat állítsanak fel, valamint gimnáziumokat, technikai iskolákat, papnöveldéket és egy román nyelvű egyetemet s mindezeknek költségeit az állam pénztárából fizessék az adózó nép számarányának megfelelően, meghagyván a román népnek azt a jogát, hogy ő válassza az iskolák igazgatóit és tanárait s hogy az oktatás rendszerét ő állapíthassa meg és hogy az iskolákban legyen tanszabadság.

14. Adót s más közterhet mindenki aránylag viseljen.

15. A román nép kívánja, hogy Erdély számára új alkotmányt csináljon egy, az ország nemzeteiből összehívandó alkotmányzó gyűlés, amely alkotmány legyen a szabadság, egyenlőség, testvériség és az igazság elveire alapítva.

16. A román nemzet kéri, hogy az országban lakó többi nemzet a Magyarországgal való uniót ne vegye addig tárgyalás alá, míg a román nemzet is nem lesz alkotmányos nemzet tanácskozó és határozó szavazattal az ország törvényhozásában és ha az erdélyi országgyűlés nélküle mégis belebocsátkoznék az unió tárgyalásába, akkor a román nemzet ünnepélyesen tiltakozik az ellen.³⁴

73. Wesselényi Miklós bárónak 1848. augusztus 25-én a felsőházban benyújtott törvényjavaslata a nemzetiségek megnyugtatója céljából

A hon románajku polgárainak nyilvánult aggodalmai s óhajtásai tekintetéből rendeltetik:

1. §. A görög egyesült s nem egyesült polgárok a többi keresztény vallásokkal s vallásbeliekkel, az egész honban egyenlő jogokkal bírván, az eddigi Erdélyben is, egyesült úgy, mint nem egyesült vallásuk, egyházi dolgaik felett, a felelős minisztériumnak alkotmányos felügyelete alatt szabadon rendelkezhetnek.

2. §. Ezen egyházi be ügyek folytatásáról szóló jegyzőkönyveiket szerkesszék magyar és román nyelven.

3. §. Elemi iskoláikban is a tanítás nyelve román lehet, a magyar nyelv a mellett taníttatván.

³⁴ Magyar Kisebbség, 1940. XIX/3-4. 67-69. o.

4. §. A román ajkú községekben a falusi jegyzők által vinni kellett jegyzőkönyvek román és magyar nyelven szerkesztendőek.

5. §. A román nyelven irt kér-, köt- s más magánoklevelek mindenhol elfogadandók, hogyha latin betűkkel s orthographiával írvák, mi a 2 ik és 4-ik §-ban érdeklött jegyzőkönyveket illetőleg is értendő.

Báró Wesselényi Miklós³⁵

74. Az 1848. szeptember 23-án a magyar országgyűlés kiküldött bizottsága által készített „Törvényjavaslat az erdélyi románokról“

I. Fejezet a nemzetiség- és nyelvről.

1. §. A románok nemzetisége és nyelve elismertetik és biztosittatik. Ennek következtében

2. §. A románok saját templomaikban, egyházi ügyeik igazgatásában, elemi és felső iskoláikban, valamint papi növeldéikben saját román nyelvüket háborítatlanul használhatják.

3. §. Azon megyék-, vidékek-, és székekben, az úgynevezett Királyföldön, királyi- és mezővárosokban, ahol románok is feles számmal vesznek részt a tanácskozásban, románul is szabad lesz felszólalni. Egyházi testületekben, úgy a románajku községekben a jegyzőkönyveket román nyelven írassák ugyan, hanem a felsőséggeli megérthetés végett magyarul is. Azonban más, akár egyházi, akár polgári hatóságokkal levelezésüket csupán magyar nyelven tehetik.

4. §. A fentebbi értelemben román nyelven irt jegyzőkönyvi kivonatok, nemkülönbén kérelem-, köt-, biztosító s más oklevelek mindenhol elfogadandók.

5. §. Országos törvények, királyi, miniszteri és más köztörvényhatósági körrendeletek fordításban román nyelven is közzéteendőek ott, ahol románok is vannak.

6. §. Az 1848-iki 22. t. c. a volt Erdélyországra is kiterjesztetvén, a románokból alakult és alakulandó őrsereg vezényleti nyelve is magyar leendő, de a mellett a román nyelven vezényletben is gyakoroltatik.

7. §. Mindazon jogokban és kedvezményekben, amelyekben a többi határőrök törvényileg részesítettnek fognak, a román határőrök is részesítendőek.

³⁵ Magyar Kisebbség. 1940. XIX. 3-4. 69-70. o.

II. Fejezet. A kormányzást és igazságszolgáltatást illetőleg.

8. §. Az 1848-iki 16. t. c. rendelete szerinti népképviselőlet alapján alkotandó megyei szervezetbe tanácskozó tagul választhatók az olyan románok is, akik a magyar nyelvet nem beszélik ugyan, de értik.

9. §. Az állományi közigazgatás minden ágában románok, képességük tekintetbevételével, igazságos arányban alkalmazandók.

10. §. Minden királyi törvényszék mellett, ideértve a Királyföldön levőt is, a románajku szegény nép ügyeinek ingyen vezetésére egy egy, az álladalom által fizetéssel ellátandó románajku ügynököt fog a kormány kinevezni.

11. §. Mindennemű kinyomozó bizottságokban, ahol valamely román egyén, vagy közönség érdeke forog fenn, román egyének is alkalmazandók.

12. §. Az erdélyi approbata és compilata törvényekben a románokat kisebbitő, vagy terhelő bármilyen törvények eltöröltetnek.

III. Fejezet. A nevelést illetőleg.

13. §. Az elemi iskolák, felsőbb tanodák és képző-intézeteknek álladalmi költségen leendő felállításában és fenntartásában a románajkuakra nézve is éppen olyan tekintet lesz, mint az ország akármely más ajkú lakosaira.

14. §. A magyar egyetemekenél román nyelv és literatúrai tanszékek állíttatnak fel, valamint a román középtanodákban és felsőbb iskolákban a magyar nyelv és literatúra rendes tanulmány leendő.

15. §. A katonai fennálló és állítandó képezdekben román növendékek is fognak képeztetni.

16. §. Mindazon jogokban, kedvezményekben, melyeket e hon más nemzetei bírnak, vagy ezután törvényhozási utón nyerendek, a románok is részesítendők.³⁶

75. A román vezetők által Olmützben 1849. február 25-én átadott emlékiratban előterjesztett kérelmek

A román nemzet hódolat- és bizalomteljesen kéri Felsőged igazságosságától:

1. Az osztrák állam minden románjának egy egyedüli, önálló nemzetté történendő összeolvasztását Ausztria kormánya alatt, mint az összes birodalom kiegészítő részét;

2. egyházi és polgári tekintetben önálló nemzeti közigazgatást;

3. önszervezkedés végett az egész nemzet mielőbbi általános kongresszusát, és pedig :

³⁶ Magyar Kisebbség. 1940. XIX. 3-4. 70-71. o.

- a) egy Felséged által megerősítendő nemzeti főnök választására,
 - b) egy nemzeti közigazgatási tanács választására „román szenátus“ czim alatt,
 - c) egy Felséged által megerősítendő önálló egyházfő választására; kinek a többi nemzeti püspök alárendelendő leszen;
 - d) a románok községi és kerületi igazgatása szervezésének megállapítására,
 - e) az iskolaügy szervezésére és a szükséges képző intézetek fölállítására.
4. Kérjük a románokat illető ügyekben a nemzeti nyelv behozatalát;
5. a nemzeti vidékek fölött időnkint szükséges tanácskozás végett az egész nemzet évenkénti általános gyülekezését,
6. a román nemzet képviselését számának arányához képest a birodalmi általános gyűlésben,
7. a nemzeti érdekek képviselése végett a birodalmi minisztériumban a nemzet egy közege alkalmazását.
8. Felséged méltóztassék legkegyelmesebben ezentúl a „románok nagyhercege“ czimét viselni.³⁷

76. 1849. évi I. törvénycikk - a rögtönítélő hadi s polgári vegyes bíróságok felállítása, szerkezete, eljárása, - s ítéletek alá tartozó esetek meghatározása tárgyában

1. § A Honvédelmi Bizottmány felhatalmaztatik, hogy, hadi munkálatok, táborozások vagy rendes katonai parancsnokságok működése helyén - s általában ott, hol a körülmények megkívánják - rögtönítélő, hadi s polgári vegyes bíróságot alakíttasson.

2. § Ezen bíróság, melly az alább meghatározandó esetekben, úgy katonai, mint polgári egyének felett itél, öt tagból fog állani.

3. § Az elnök lehet akár polgári, akár katonai egyén - a közbirák közül pedig kettő mindig polgári, s kettő katonai leend, kiket - az országgyűlési testület tagjainak kivételével, alkalmas egyénekből, a Honvédelmi Bizottmány nevez - egyszersmind egyik vagy másik tagnak törvényes akadályozása esetére a bíróságnak helyettesítés által nyomban lehető kiegészítéséről - valamint a bírósági tagok illető napi díjáról is gondoskodik.

4. § Közvádlót, ki a vádlott ellen a közállomány nevében eljár, a Honvédelmi Bizottmány nevez.

5. § A 18 éven alóliaik, őrütek és terhes asszonyok kivételével ezen rögtönítélő bíróság ítélete alá tartozik sors és nem különbség nélkül, a magyar haza polgárai és lakosai közül, legyen az polgári, egyházi vagy katonai egyén:

³⁷ Magyar Kisebbség. 1940. XIX. 7-8. 163-164. o.

- a) Ki a magyar haza, annak polgári alkotmánya, független önállása, s területi épsége ellen valósággal fegyvert fog - vagy másokat illy cselekvésre izgat.
- b) Ki az ellenséggel czimborál - annak szabad akaratból - tettleges kényszerítés nélkül, bármí szolgálatot tesz - kémül szolgál, eleséget, fegyvert, pénzt visz - zsoldosokat szerez, utat és ösvényt mutat - írott vagy szóbeli utasítással segedelmére van.
- c) Ki az ellenség rendeleteit, intézkedéseit, s csábító felhívásait ellenállhatlan kényszerítés közbejötte nélkül - foganatba veszi s terjesztgeti.
- d) Ki Magyarország katonáját s bármely más polgárát, - ugyszintén bárminemű fegyvert, lőport s egyéb hadi szereket az ellenség kezébe szolgálat.
- e) Ki ellenállhatlan kényszerítés közbejötte nélkül az ellenségtől hivatalt vagy bárminemü megbízatást elfogad - s annak érdekében működik.
- f) Ki az ország hadseregét, vagy annak osztályát - vagy szolgálatban eljáró bármelly hivatalnokát, biztosát, futárát szándékosan tévutra vezeti, ezek működéseit tettleg gátolja, vagy személyeiket utazásaik közben letartóztatja.
- g) Ki az ország seregének, élelemmel, zsolddal, szállásali ellátását, vagy továbbszállítását tettlegesen, és szándékosan akadályozza.
- h) Ki az országgyűlés, annak határozatait, s rendeleteit s intézkedéseinek tettlegesen ellenszegül, vagy tettleges ellenszegülésre határozottan izgat.
- i) Ki magánál, tudva, ellenséges katonát vagy kémeket rejteget.

6. § Önként értetik, hogy a törvényhozó test tagjai sem vizsgálat alá, sem pörbe nem fogathatnak, ha csak a ház minden előforduló esetre különös felhatalmazást nem ad - melly rendelet kiterjesztetik a felsőház mindazon tagjaira is, kik vagy személyesen az országgyűlés helyén lévén, mint a törvényhozó testület résztvevő tagjai tekintetnek, vagy kormányi kiküldetés, és a felház engedelmé folytában vannak távol.

7. § Rögtöni rajtakapás esetében az illy bűnösök bárki által elfoghatók, - de az illető vagy polgári vagy legközelebbi katonai hatóságnak személyes bántalom nélkül általadandók. [...]

77. A kreamsieri 1849. évi március 4-iki birodalmi alkotmány

[...] 74. §. Erdély nagyfejedelemségének belszoervezete és alkotmánya a Magyarországtól való teljes függetlenségének és az országot lakó nemzetek egyenjogúságának elvei szerint a birodalmi alkotmánnyal összhangzásban egy új országos szabályzat által fog megállapittatni. A szász nemzet jogai a birodalmi alkotmány határain belül fenntartatnak. [...]³⁸

³⁸ Magyar Kisebbség. 1940. XIX. 3-4. 71-72. o.

78. A Függetlenségi Nyilatkozat (1849. április 14-19.)

Mi a magyar álladalmat [államot] törvényesen képviselő nemzetgyűlés [...]

1-ör. Magyarország a vele törvényesen egyesült Erdéllyel és a hozzátartozó minden részekkel és tartományokkal egyetemben szabad, önálló és független európai statusnak [államnak] nyilvánítottat s ezen egész status területi egysége feloszthatatlannak s épsége sérthetetlennek kijelentetik.

2-or. A Habsburg–Lotharingiai-ház a magyar nemzet elleni árulása, hitszegése és fegyverfogása által, nemkülönben azon merény által, miszerint az ország területi épségének eldarabolását, Erdélynek, Horvátországnak, Szlavóniának, Fiuménak és kerületének, Magyarországtól elszakítását, s az ország önálló státus életének eltörlését fegyveres erőszakkal megkísérteni, évégett idegen hatalom fegyveres erejét is a nemzet legyilkolására használni nem iszonyodott, saját kezeivel szaggatván szét úgy a *pragmatica sanctio*t, mint általában azon kapcsolatot, mely kétoldalú kötések alapján közötté s Magyarország között fennállott, ezen hitszegő Habsburgi, s utóbb Habsburg–Lotharingiai-ház Magyarország, s a vele egyesült Erdély és hozzátartozó minden részek és tartományok feletti uralkodásból ezennel a nemzet nevében örökre kizáratik, kirekesztetik, a magyar koronához tartozó minden címnek használatától megfosztatik, s az ország területéről s minden polgári jogok élvezetétől számkivettetik.

Aminthogy ezennel trónvesztettnek, kirekesztettnek és száműzöttnek a nemzet nevében nyilvánítottat. [...]

4-er. Az ország jövődő kormányrendszerét minden részleteiben a nemzetgyűlés fogja megállapítani, addig pedig, míg ez a fentebbi alapelvek nyomán megállapíthatnék, az országot egész egyetemes kiterjedésében a nemzetgyűlés minden tagjainak egyajkú felkiáltásával s közmegegyezésével kinevezett kormányzó elnök, Kossuth Lajos fogja a maga mellé veendő miniszterekkel; úgy saját magának, mint az általa nevezendő minisztereknek személyes felelősségük s számadási kötelezettségük mellett kormányozni. [...]"

79. Karl Ernst császári királyi törzshadbíró jelentése Haynaunak, Arad (1849. október 6.)

„[...] a vádlott urak a velük szemben folytatott hadbírószági vizsgálat során a megállapított tényállást elismerték, hogy ellentétben a császári királyi hadseregbe való belépésükkor tett esküjükkel [...] a magyar forradalmi hadsereg soraiban szolgáltak, [...] figyelembe véve, hogy részt vettek a magyar lázadó hadsereg harcaiban az ez év április 14-i debreceni országgyűlési határozatok megvalósításáért, melyek kimondták Magyarország elszakadását a császárságtól és a legmagasabb uralkodóháznak a magyarországi trónutódlásból való kizárását,

illetve az állásukban való megmaradással és a lázadó kormány alatt való további szolgálattal ezt hallgatólag elismerték – felségsértés büntette miatt [...] Aulich Lajos és Török Ignác alezredes – Láhner György őrnagy – Poeltenberg Ernő, Nagysándor József és Dessewffy Arisztid kapitány – Knezić Károly, gróf Leiningen Károly és Damjanich János százados vádlott urak az osztrák hadseregben viselt tiszti rangjuk, illetve nyugdíjuk elvesztése mellett – valamint Lázár Vilmos kötél általi halállal büntetendő minden ingó és ingatlan vagyonuk elvesztése mellett; Schweidel József vádlott őrnagy rangjának és bárhol található minden ingó és ingatlan vagyonának elvesztése mellett golyó általi halállal büntetendő; végezetül pedig

[...] Gáspár András vádlott úr [...] bár szintén harcolt a császári királyi hadsereg ellen, és elfogadta a lázadó hadseregben a tábornokká való előléptetést, de attól a pillanattól fogva, hogy az említett év április 14-i debreceni országgyűlési határozatok tudomására jutottak visszavonult a lázadó hadseregből, és semmi tovább szolgálattal nem teljesített, pusztán fegyveres lázadásba való részvétel miatt [...] kapitányi rangjának és IV. osztályú orosz Vlagyimir-rendjének elvesztése mellett tízévi várfogsággal büntetendő.”

„[...] magas parancsának mindenben eleget téve legmélyebb tisztelettel felterjesztem nagyméltóságodnak a végrehajtási záradékkal ellátott haditörvényszéki ítéleteket, azzal a legalázatosabb megjegyzéssel, hogy Kiss – Vécsey – Aulich – Török – Láhner – Schweidel – Poeltenberg – [Nagysándor] – Knezić – Leiningen – Dessewffy – Damjanich és Lázár vádlottakon a halálbüntetést ma hajnalban végrehajtották, és az elítéltek közszemlére való kitétele a törvény előírása szerint a mai nap megtörténik.”³⁹

80. A Kütahyai Alkotmány (1851)

„[...] Vannak országok, hol a lakosok különféle nyelvet beszélnek s annál fogva különféle fajhoz vagy – ha úgy tetszik nevezni – nemzetiséghez tartoznak [...] Mit fognak cselekedni nemzetiségök érdekében? [...] Azt fogják tenni, mit vallási érdekeik biztosítására s fejlesztésére cselekesznek. Egyesülni fognak [...]

Tehát az egy nemzetiséghez tartozó honpolgárok nemzeti érdekeik előmozdítása végett társaságba állnak községenként, képviselő útján kerületi egyleteket képezendnek, s a kerületeket egy köz nemzeti egyletbe összeforrasztandják; adnak magoknak oly szerkezetet, a mint nekik tetszik; választanak nemzeti főnököt, címezendik őt vajvodának, hospodárnak, a mint tetszik; egyesítendik, ha úgy tetszik, nemzeti társas egyletükkel

³⁹ Fekete Bálint (szerk.): Szöveges források a történelem tanításához. Az újkori Magyar Királyság története (1790–1914), Újkor Alapítvány, Budapest, 2020, 38-39. o.

egyházuknak, iskoláinknak kormányzatát; csinálnak magoknak szabályzatokat, kormányozandják egyletüket ezen szabályok szerint, szóval társas önkormányzati teljes szabadsággal gondoskodandnak mind azon erkölcsi s társas érdekek elő mozdtításáról, miknek öszveget „nemzetiségnek” nevezzük [...] Így lehet, így kell a nemzetiségi érdekeket biztosítani az egyéni jogok körében társadalmilag. [...]

A mi Erdélyt illeti. – Erdély nem jó olly tekintetbe mint Horvátország. Az sem Nemzetiség tekintetében nem egy compact külön nemzet, sem territorialis és történelmi tekintetben nem külön társas ország, hanem Magyarországnak elszakasztott s 1848-ban közös akarattal ujjon egyesült része. Erdélyi nemzetiség nem létezik. Itt tehát nem arról lehet szó, hogy az erdélyi nemzetiségnek (melly nem létezik), Magyarország ellenében biztosítást keressünk hanem hogy az Erdélyben lakozó nemzetiségek egymás irányában magokat biztosítva érezzék.

Itt különösen a szászok és oláhok jónek tekintet alá, s vissza kell emlékeznünk, hogy ezek részéről 1848-ban az Unio ellen emelkedett gáncs, és kifogás.

A szász nemzetre nézve megjegyzem, hogy az általam fentebb javaslatba tett szervezet mellett a szász nemzet nem csak székeit megtartaná, mindazon önkormányzati hatósággal, melyet „Megyei szerkezet” név alatt fejtegettem (e szót »megye« csak rövidség okáért nem pedig kirekesztőleg a régi »vármegye« értelemben használtam, mindent a mit a megyéről mondtam a szász és székely székekről, Jász-Kún, Hajdú-kerületekről s a vidék nevet viselt országrészekről is kívánom érteni) – mondom tehát a szász nemzet nemcsak székeit s vidékeit megtartaná, hanem azon nemzet egységi szorosabb kapcsolatot, administratív egységet s önállóságot, is, mellyel a múlt századokban birt, sőt azt a szász földet lakó minden lakosok jogegyenlőségének, s közszavazatuknak alapján önkormányzatilag tetszés szerint kifejthetné, s főtisztviselőjét is függetlenül választhatná; e mellett pedig az országgyűlésnek mindkét táblájához méltányos arányban képviselőket és senatorokat választana.

Hasonló önkormányzati jogot s képviseltetést értek a székely nemzetre nézve is.

A mi pedig az oláhokat illeti meg vagyok győződve, hogy azon alkotmányos szerkezet mellett, amellyet javaslok, s mellynek alapja az általános közszavazat, jogegyenlőség, önkormányzat községben, megyében és képviselő az országgyűlésen, meg vagyok mondom győződve, hogy erdélyi oláh rokonainknak mind nemzetiségi, mind polgári s politikai tekintetben csak kívánniok lehet – s ha higgadtan számot vetnek érdekeikkel, lehetetlen nem kívánniok – hogy Erdélynek Magyarországgal administratív uniója amint 1848-ban kimondatott, fel is tartassék.

Azonban, ha várakozásom ellenére, az Unio ellen, még mindig ellenszenv mutatkoznék Erdélyben a magyar nemzet testvéries érzelméhez illendőnek tartom hogy az 1848-ki európai forrongás impulzusa [lökése] alatt

mindkét részről elfogadott unio betűjéhez ne ragaszkodják, hanem hívja fel Erdély lakosságát hogy egy bizonyos napra kitűzendő közszavazat útján jelentsék ki, kívánják-e vagy nem a Magyarországgali uniót? s legyen úgy a mint a többség akarandja.

Ha a többség az Unio ellen nyilatkoznék – Erdély belrendezésébe s belkormányzatába a magyar országgyűlés természetesen nem avatkozhatnék, de magában értetik hogy mind azon országlati hatóság, melly 1848-ig a bécsi udvarnál volt, a magyar kormányra szállana által, s Pestről gyakoroltatnék; a közszavazat útján, tehát a magyar, székely, szász és oláh nemzet közakaratóval választandó erdélyi országgyűléstől függendvén azon országlati hatóság alkotmányos gyakorlatának útját, módját s organumait meghatározni.⁴⁰

81. Román-magyar békekötési terv – Kossuth Lajos és Nicolae Bălcescu valamint Cezar Bolliac által aláírt egyezmény (1849)

1. Az oláhok külön nemzetiséget képezvén, jövőre a közokiratokban román név alatt lesznek említendőek.

2. A magyar kormány minden Magyarországban létező nemzetiségnek szabad fejlődését óhajtván, a románoknak a következő nemzetiségi garanciákat adja:

3. Minthogy a magyar nyelv diplomatikai használata csak a törvényhozásra, a közügyek igazgatására és a kormányzásra kell hogy kiterjedjen és csak annyiban amennyiben feltétlenül szükséges a magyar állam egységének fentartására: következőleg a megyei igazgatás nyelve az lesz, melyet a lakosság többsége beszél.

4. Azon megyékben és kerületekben, melyek egészen románokból, vagy hol a többség e nemzetiségből kerül ki, tárgyalásokra épp úgy használható a román, mint a magyar nyelv. A jegyzőkönyv pedig mindkét nyelven lesz szövegezve. Az ország- gyűléssel, kormánnyal és törvényszékekkel való levelezés nyelve a magyar, kivéve a törvényszékek egymásközi levelezését, hol is két nyelv használandó. Ez esetben román nyelven is lehet levelezni.

5. Minden iskolában, úgy azokban, melyek már fennállanak, mint amelyeket az állam fog jövőre a románok részére felállítani, a tannyelv a román.

6. Azon esetben, midőn esküdtszéki vagy szóbeli eljárás foly az alsóbb törvényszékek előtt, a 4. pontban kifejtett elv kiterjesztetik a bírói eljárásra.

7. Minden románnak szabadságában áll kérvényeit saját nyelvén fogalmazva beadni.

8. A göröghitű románok egyházuk és iskoláik autonóm igazgatása tekintetében ugyanazon jogokkal fognak bírni, mint más felekezetek hívői,

⁴⁰ Kossuth Ferencz (szerk.): Kossuth Lajos iratai, 8. kötet, Athenaeum, Budapest, 1900, 283-294. o., illetve „Kutahiai alkotmány” tervezet. O. L. Kossuth-gyűjtemény, I. 1554.

következőleg függetlenek lesznek a szerb hierarchiától s szabadon fogják választhatni püspökeiket, kiknek feje pátriarcha címet fog viselni.

9. A közoktatási minisztériumban egy külön osztály fog alakítani a görög rítuson lévők ügyeinek, kizárólag e felekezeten levő románokkal.

10. E rítus iskolái és templomai élvezik mindazon előnyöket, melyeket a többi felekezetéi nyernek.

11. Mint eddig, úgy a jövőben is maguk kezelhetik templomaik • és iskoláik alapítványait.

12. A budapesti egyetemen theologiai fakultás fog részükre felállítani.

13. A románok előleges kijelentés és a kormány rendeletére évenként kerületi vagy egyetemi zsinatokra gyűlhetnek egyházuk és iskoláik dolgában, a kormány kiküldöttjének felügyelete alatt.

14. Azon megyékben, hol a román nyelv túlnyomó, a nemzeti gárda vezényszava a román.

15. Minden állami hivatal nyitva áll előttük, mint más állampolgárok előtt és tekintetben a múlt soha senkire nézve akadályt nem képezhet.

16. A Magyarország ellen fölkelt románok e szerződés aláírásától számított két hét alatt fegyvereiket a legközelebbi polgári vagy katonai hatóságnál teszik le.

17. Azon románoknak, kik a felkelésben résztvettek, de az előbbi pontban körülírt feltételt teljesítik, a magyar kormány teljes és általános amnesztiát ad.

18. A felkelő románok letévén a fegyvert, esküt tesznek Magyarország függetlenségére. Mindazok, kik ez esküt a békekötési szerződés lezárásától számított két hét alatt, fegyvereiket pedig a 16. pontban meghatározott terminusig nem tették le, az amnesztiából kizáratnak.

19. mindennemű jobbágyi szolgálmányok minden parasztra nézve a törvény értelmében megszüntettek; a felperzselt falvak határaikkal együtt tulajdonosaiknak visszaadtnak és hogy a földesurak által netalán kieroszakolt szerződések semmiek. Ezenfelül a parasztokra nézve hozzá kell fűzni, hogy

1. a robot és más feudális szolgáltatások a törvény szellemében teljesen eltöröltetnek mind a „curalista” mind pedig a „hurubás” parasztok tekintetében.

2. a felégetett falvakat azon területeikkel együtt, amelyek a parasztokéi voltak, vissza kell nekik adni, hogy mindenki megtelepedhessék a maga házában.

3. az egyes földesurak által Erdély visszafoglalása után kicsikart kényszer szerződések, amennyiben a tény bebizonyosodik, semmieknek és meg nem történteknek nyilvánítattnak.⁴¹

⁴¹ Magyar Kisebbség. 1926. V. 12. 469-470. o

82. 1849. évi VIII. törvénycikk a nemzetiségekről

Az országban levő különböző nyelvek s görög szertartású egyházakra nézve, addig is, míg a kidolgozandó alkotmány szerkezetéhez képest részletes intézkedés törvényhozás útján történnék, részint a haza nem magyarajkú polgárainak bővebb megnyugtatóására, részint a kormánynak ideiglenes rendezési intézkedéseiben utasításul, határozatképen kijelentetik:

1. A magyar birodalom területén lakó minden népiségek nemzeti szabad kifejlődése következőkben ezennel biztosittatik:

2. Országlati, közigazgatási, törvénykezési, hadiügyekben, mint diplomatiái nyelv a magyar használtatván, az országban divatozó minden más nyelvek használatára nézve kimondatik:

3. A községi tanácskozásokban mindenki akár magyar, akár anyanyelvén szólhat, a jegyzőkönyv pedig a községben divatozó nyelvek közül azon nyelven fog vezetettetni, mely szabad választás szerint megállapittatik.

4. A törvényhatósági mindenféle ülések tanácskozásaiban mindaz, ki szólásra feljogosítva van, véleményét és szavát, akár magyar, akár anyanyelvén előadhatja.

Mely törvényhatóságban valamely népfaj az összes lakosság számának felét túlhaladja, ott a jegyzőkönyv - ha kívántatik - annak nyelvén is szerkesztendő.

De a levelezések a nemzetgyűléssel, kormánnyal és minden más törvényhatóságokkal mindig magyarul vezetendők.

5. Ha az esküdtszék vagy első bíróságú törvényszékeknél a szóbeli eljárás behozatik, a 4. pont alatt kimondott elv ezen bíróságok előtti eljárásokra is kiterjesztetik.

6. Amely nyelv, községi nyelvül meg van állapitva, azon községekben a nemzetőrök ugyanazon nyelven fognak vezényeltetni.

7. Az elemi tanodákban tanítási nyelvül mindig a községi vagy illetőleg az egyházi nyelv fog használtatni.

8. Az egyházközségnek anyakönyvei és egyházi ügyei az egyházbeli község anyanyelvén fognak vezetettetni.

9. Folyamodványát mindenki anyanyelvén is bárhová benyujthatja.

10. A görög szertartásuak zsinata összehivatván egyházi és tanodai ügyekben - mint bár más hitfelekezetbeliek - szabadon intézkedhetnek, püspökeiket szabadon választhatják, a román és szerb ajkúak egyházbeli egységének kérdése szinte e zsinatra bizatván.

11. A görög szertartásuak egyházai és tanodái mindazon kedvezményekben részesittetnek, melyek az álladalom által más vallásbelieknek meg fognak adatni.

12. Tanodai és egyházi alapítványait a görög szertartásuak kizárólag maguk kezelendik.

13. Számukra a budapesti egyetemnél külön hittankar fog felállittatni.

14. A hivatalra s tisztségekre alkalmazás, nyelv és vallás figyelembevétel nélkül általában az érdem és képesség szerint fog történni.

15. A kormány felhatalmaztatik és illetőleg kötelességévé tétetik, ezen elvek alapján fogatosítani illető rendeleteit és intézkedéseit.

16. A kormány felhatalmaztatik, különösen a románok és rácok előadandó jogszerű kívánatainak eleget tenni, sérelmeiket orvosolni, rendelet vagy a nemzetgyűlésen hozandó törvény által.

17. A kormány felhatalmaztatik, mindazoknak, kik az általa kitűzendő idő alatt fegyvereiket letévén, megtérnek és a függetlenségi esküt leteszik, a nemzet nevében megbocsátani.

83. 1849. évi IX. törvénycikk a zsidókról

1. § A hazának polgárai közt vallásbeli különbség, jog és kötelesség tekintetében különbséget nem tevén, ezen elv szerint kijelentetik, mikép a magyar álladalom határain belől született, vagy törvényesen megtelepedett mózes vallású lakos, mind azon politikai s polgári jogokkal bír, mellyekkel, annak bármelly hitű lakosai bírnak.

2. § A törvényes telepedésnek feltételei, ideiglenesen, rendeletnél fogva a kormány által fognak meghatározatni.

3. § Keresztény és mózes vallású közt kötendő házasság, polgári következményeire nézve, érvényesnek nyilvánítatik.

Az illy házasság polgári hatóság előtt köttetik, mellynek módja, ideiglenesen, rendelet által fog meghatározatni.

4. § Egyszersmind a belügyministernek meghagyatik:

a) A mózes vallásúak papjaiból és népválasztottjaiból hívjon össze egy gyülekezetet, részint hogy hitágazataikat nyilvánítsák s illetőleg reformálják, részint hogy jövőendő egyházi szervezetőkre nézve, a kor kívánataival megegyező javításokat tegyenek.

b) E törvény fogatosítása azon utasítással tétetik kötelességébe, hogy alkalmas szabályok által, a mózes vallásúak a kézi mesterségek és a földművelés gyakorlására vezéreltessenek.

Melly törvény a nemzet nevében általam ezennel kihirdettétvén, rendelem és parancsolom, hogy annak engedelmeskedni, azt megtartani és illetőleg megtartatni mindenki kötelességének ismerje.

Egyszersmind pedig annak végrehajtásával a belügyminister megbizatván.

84. Ausztriai Általános Polgári Törvénykönyv (kivonat)

A polgári jog fogalma

1. §. Az álladalomban a polgári jog azon törvények összegéből áll, melyek szerint az álladalom lakosainak egymás közötti magánjogai és kötelességei meghatározatnak.

2. §. Mihelyt valamely törvény kellőleg kihirdettetett, senki sem mentheti magát azzal, hogy az neki tudomására nem esett. [...]

Magyarázat

6. §. A törvénynek alkalmazásakor más értelem nem tulajdonítható, mint amely a szavaknak összefüggésbeni sajátságos jelentéséből s a törvényhozónak világos szándékából kitűnik.

7. §. Ha valamely jogeset sem a törvény szavai, sem annak természetes értelme szerint el nem határozathatik, a törvényekben világosan elhatározott más hasonló esetekre, és más, azzal rokon törvények alapokaira kell tekintettel lenni. Ha a jogeset mégis kétséges marad, úgy azt a szorgalmasan összeszedett és éretten megfontolt körülmények tekintetbe vétele mellett, a természeti jogelvek szerint kell elhatározni.

8. §. Csak a törvényhozónak van hatalma a törvényt általánosan kötelező módon értelmezni. Az ily értelmezés minden még elhatározandó jogesetekre alkalmazandó, hacsak a törvényhozó hozzá nem teszi, hogy értelmezése oly jogesetek eldöntésére, melyek az értelmezés előtt véghezvitt cselekvényeket és igénybevett jogokat tárgyzanak, ne vonassék. [...]

A törvény tartalma

10. §. A szokást csak azon esetekben lehet tekintetbe venni, midőn valamely törvény arra hivatkozik. [...]

Bírói ítéletek

12. §. Az egyes eseteikben kiadott rendelmények, és a törvényszék által különös pereskedésekben hozott ítéletek, törvény erejével soha sem bírnak, más esetekre vagy más személyekre ki nem terjeszthetők. [...]

A személyiség jelleméből. Velünk született jogok

16. §. Minden ember bír vele született, már magából az észből kivilágzó jogokkal, s azért személynek tekintendő. Rabszolgaság vagy örök szolgaság és ezekre vonatkozó hatalom gyakorlata ezen országokban meg nem engedtetik. [...]

A jogok követelése

19. §. Mindenkinek szabadságában áll, ki magát jogában sértettnek véli, panaszát a törvény által rendelt hatóság elébe terjeszteni. Ki pedig annak elmellőzésével önhatalmú segéllyel él, vagy ki a vétlen védelem határait túllépi, ezért felelős.⁴²

85. Gojdu Emanuel (Gozsdu Manó) főispán székfoglalója (1861. január 31.)

Nagytekintetű megyei közönség !

Ő cs. kir. felségének parancsából foglalom el a főispáni széket, melyből szeretett hazánknak legkitűnőbb férfiai dicsően és szerencsésen kormányozták e megyét. Mindannyian már előbb szerzett tündöklő érdemeket hoztak magukkal főispáni székükbe, én pedig csak jóakaratot és tiszta hazafiui érzelmeket hozhattam.

Sok vihar vonult már el nyolc század lefolyta alatt kedves hazánk felett, de alig volt oly kor, melyben oly sűrű sötét fellegek borították volna egünket, mint a leélt évek alatt, de végre napunk sugarai keresztültörtek rajtuk, világosság lön, és pedig oly hirtelen, oly váratlan világosság, hogy az utána epedők ezrei nem hittek állandóságában. Nekünk itt a hajnal nem oly hirtelen, nem oly váratlanul fakadt, hozzánk a boldogító világosság csak hetven nap múlva ért el, bennünket készen talált elfogadására, mi a boldogsághoz vezető ösvényt azonnal felismertük.

A mult évi október 20-i engedményekben csaknem világos szavakkal van elismerve, hogy a leélt borús időszak a körülmények kényszerűsége által előidézett törvényen kívüli állapot volt, helyre lett állítva a pragmatika sanctió szentsége; visszaadva az alkotmányosság leghatalmasabb pajzsa, a megyei rendszer; ki lett terjesztve ennek jótékonyága az 1848 ik törvény alapján a nép minden osztályaira, mely hazánkban nem kevesebbet, mint ötvenkét sereget állít fel az alkotmány védelmére; vissza lett adva a nemzeti nyelv, a nyilvánosság, el lett távo- litva az idegen tisztviselők serege, megígérve a legközelebb tartandó országgyűlés, a fejedelmünk alkotmány szerű megkoro- náztatása s eskü szentségéveli megpecsételése.

Ha hazánk kitűnő férfiai közül néhány kevesek, egy pár nap alatt ennyi kedvezményeket kivívni képesek voltak, ki merne kételkedni, hogy a jövő április másodikára kitűzött s Így néhány napok múlva kezdetét veendő országgyűlés az egész haza által választandó képviselők kivívni nem tudnák mindazon jogokat, mik eddigelé alkotmányunk teljességéből hiányzanak, kivált ha szem elől nem tévesztjük az alkotmány szerű koronáztatás föltételeit.

⁴² Az osztrák Általános Polgári Törvénykönyv és az arra vonatkozó elvi jelentőségű bírói határozatok, Kolozsvár, Egyesült Könyvnyomda Részvénytársaság, 1916.

Ki volt közöttünk, ki néhány hónappal ezelőtt, midőn a birodalmi tanács összeült, ettől hazánkra nézve jótékony eredményeket várt volna; s ez volt oka, hogy találkoztak hazánk legjobbjai között, kik e tanácskozmányokban — noha az első alkalmat nyújtotta fájdalmaink nyilvános előterjesztésére — részt venni vonakodtak, csak néhány elszántabbak kísértették azt meg, s csakhamar látta az egész világ a babérokat halántékaik körül fonódni, a velők érdekekben és véleményben szemközt álló hasonlíthatatlan többséget igazságunkról meggyőzték, Európa pedig bennök nagyinak és hatalmasnak látta a magyar nemzetet.

Ekkor úgy állott a magyar erő a birodalmi tanácsban mint egy tízhez, és mégis képes volt ügye igazságáról meggyőzni a túlnyomó többséget, noha ezen annyi lelki és értelmi hatalom némán és tétlen veszteglett szétszórva a hazában : az országgyűlés küszöbén állunk, ezt az ország választottal fogják képezni, itt kizárólag a hazai érdekek fognak képviseltetni, ebben nem keilend túlnyomó idegen elemek ellen küzdenünk, ezt a műveit világ figyelemmel fogja kísélni.

Van-e még közöttünk olyan szűkkeblű, oly bátortalan kételkedő, ki kétségbe tudna esni afelett, hogy alkotmányunk hiányzó részét törvényszabta utón visszaszerezni képesek ne legyünk, miután urunk királyunknak is komoly és határozott szándéka Magyarországot és annak minden nemzetiségeit, mint koronájának legragyogóbb drágakövét, megnyugtatni, nemcsak, hanem ősi trónjának legerősebb oszlopául nyerni meg.

Nem kételkedik már most senki afelett, hogy a császári birodalom súlypontja Magyarország, hogy ennek ereje ősalkotmányában s a benne együttélő különféle nemzetiségek egyenjogúságában keresendő. Nem lehetséges, hogy a birodalmi kormány Magyarországot mostohagyermekül tekintse, nyolcszázadéves alkotmányát, ezen legdrágább örökségét csonkítva adja által egy nemzetnek, mely azt őseitől öröklötte, mely nélkül ez nagy tettek, melyekben történelme oly kitűnően gazdag, képtelen automat.

Nem bizik az a fejedelem szilárd akaratjában, nem bizik saját erejének belbecsében, aki csak egy pillanatig kételkedik, hogy a legközelebb jövendő, ősi alkotmányunk teljes birtokát meghozandja.

Krassó megyének sajátos viszonyai vannak, e megyét kis kivétellel egy olyan nemzet lakja, mely e földet a magyar nemzet honfoglalása előtt több századdal fegyverrel szerzetté. Ezen nemzet a magyar szentkorona alatt a honban lakó többi nemzetiségi töredékek arányában, számszerint a magyar nemzet után közvetlenül következik; ezen nemzet három nagy hatalmasság uralma alatt sok ellenséges és nyomasztó viszontagságok között ezredévi szenvedések után is nyelvét, szokásait, mythologjiai tradícióit s római eredetiségét a legmeglepőbb tisztaságában fenntartani képes volt, mert nemzetiségét életénél többre becsüli.

E nemzetnek nagyrésze ezredévek óta ezen földön lakik, melynek később lett neve : „Magyarország“.

Ezt több századok óta a magyar nemzettel együtt védte, saját vérével, kell, hogy a haza jótékonyágából senki által ki ne zárassék, kell, hogy testvériesen osztozzék azon a magyar nemzettel.

A magyar nemzet kormányférfiairól biztosan mondhatom, hogy figyelmüket kiválólólag a román nemzet felé irányozták, ezt nemcsak teljesen megnyugtanni, minden jogos igényeit kielégíteni, lehetőleg emelni és boldogítani, hanem őszinte bizalmát, testvéri ragaszkodását, hogy úgy mondjam lelkét is megnyerni óhajtják.

Ha van a hazában egy oly hatóság, mely hivatva lenne a két nemzet közötti testvériességet megtestesíteni, úgy Krassó megye az, ha hivatását minden személyes egyéni érdek mellőzésével magasztosabb hazai szempontból fogja fel, tiszteletet maga után vonandó példánként tűnhetik fel a hazában.

Krassó megye közönsége tehát hazafiui feladatát csak úgy oldja meg hozzá méltóan, ha mindenekelőtt szem előtt tartva a közös haza érdekét s az alkotmány alapelvét, úgy osztozunk annak jótéteményeiben, mint jó testvérek szokták örökségüket birói beavatkozás nélkül megosztani.

Képzeljünk magunknak olyan testvéreket, kik között az elsőszülöttek, megszokva az atyai vagyon feletti rendelkezést, az örökség tekintélyesebb részét kizárólólag akarnák élvezni s kiskorú testvéreiket csak munkára és szolgaságra kárhoytatva, azoknak csak a tőlük maradt morzsákat vetnék éleimül: meddig tarthatna közöttük a testvéri szeretet? Úgy hiszem, ezen kérdésre igen könnyű a felelet. A kiskorúak elérik a teljes kort, feleszmélnék, megismerik s követelik jogaikat: dicséret és di csőség ezen megyebeli nemességnek, ők igazságos és méltányos testvérek.

A haza s annak alkotmánya s e megye területe mindnyájunk öröksége, lakosai mindnyájan egyenlően jogosult testvérek, az elsőszülöttek felejtsek, hogy eddigelé kizárólólag élvezték az örökség javadalmait, szeretettel oktassák tapasztalatlanabb testvéreiket a közös örökség kezelésében és mivelésében, a csak most teljeskorúságot nyert nagy többség pedig méltányolja az elsőszülöttek gondoskodását, mely által az örökséget az ő számukra is épségben fenntartották. Viseltessenek irántuk bizodalommal, kövessék kétes körülmények között tapasztalás edzette tanácsukat, s egyesülve a többség anyagi ereje a kisebbség szellemi tehetségével s tekintélyével, az örökség virágzóbb lesz, mint volt valaha, az egyesült testvérek pedig boldogak és megtörhetlenek.

Az említett testvérek ma először sereglenek össze, az alkotmány pajzsa lett örökségük átvételére s én, kinek közöttük a békebirói szerep jutott, kérem, hogy ily érzelmekkel, ily lel- külettel fogjanak nagy és kiszámíthatatlan horderejű munkájukhoz: tegyék azt, hogy a közös anya, szeretett hazánk munkánk végével mondhassa : „Ti vagytok az én szeretett gyermekeim, kikben nagy örömöm telik!”⁴³

⁴³ Magyar Kisebbség. 1940. XIX. 5. 108-112. o

86. A Dunai Szövetség tervezete (1862)

[...] Azon országok mindenképpen sajátlagos viszonyai, melyek a Kárpátok és a Duna, a Fekete-tenger és az Adriai-tenger közt fekszenek, nagyon megnehezítvén egy egységes állam alakulását, kívánatos, hogy az e tájakon elterülő történeti államok egymással szövetségre lépjenek, melyet „dunai szövetség”-nek lehetne elnevezni.

Az új közjogi rend alapja a dunai tartományokban az egyes népek szabad beleegyezése volna, akár egy törvényalkotó gyűlés, akár az általános szavazat alapján. [...]

Az ég nevére kérem a magyar, szláv és román testvéreket, borítsanak fátyolt a multra s nyujtsanak egymásnak kezet, fölkelvén mint egy ember a közös szabadságért, s harczolván valamennyien egyért, egy valamennyiükért a svájciaktól adott régi példa nyomán. [...] Minden egyes al-dunai nemzet, [...] legfőlebb másodrendű államot alkothatna, melynek függetlensége örökös veszélyben forogna, s mely szükségkép alárendelve volna idegen befolyásoknak. [...]

Egység, egyetértés, testvériség magyar, szláv és román között! Ime ez az én legforróbb vágyam, legőszintébb tanácsom! Ime egy mosolygó jövő valamennyiök számára! [...]⁴⁴

87. Az 1863/64. évi erdélyi országgyűlés bizottmányának törvényjavaslata a román nemzet és annak vallásai egyenjogúságának keresztülviteléről

1. §. A román nemzet, a gör. katolika vallás, mint olyan és a gör. keleti vallás az erdélyi alkotmány értelmében az elismert többi három nemzet és négy vallással szintén törvénytörvényesen elismertetnek.

2. §. A görög katolika szentegyház, mint olyan és a görög keleti szentegyház Erdély Nagyfejedelemségében éppen azon önálló jogállással és önrendelkezési szabadsággal bírnak, mely-lyel az ország törvénytörvényesen elismert és államjogilag fölvetett többi egyházai, úgymint : a római katolika, a helvét-hitvallású evangélikus és az unitárius szentegyházak a teljes vallás és lelkiismeret szabadságot biztosító hazai törvények alapján bírnak. Fönntartva a koronának Erdély Nagyfejedelemsége törvényeiben meghatározott alkotmánytörvényesen gyakorlandó felügyelői jogát, mindezen szentegyházak jogosítva vannak, egyházi ügyeiket, kánonjaik és egyházi szabványaik értelmében, szintúgy mint iskolai ügyeiket, kegyes alapítványaikat, pénzalapjaikat

⁴⁴ Fekete Bálint (szerk.): Szöveges források a történelem tanításához. Az újkori Magyar Királyság története (1790–1914), Újkor Alapítvány, Budapest, 2020, 48. o.

és intézeteiket, bármely más szentegyház minden befolyásától függetlenül önállólag rendezni, kezelni és igazgatni.

3. §. A törvényszerűleg elismert négy nemzet, úgymint a magyar, a székely, a szász és a román nemzet egymás irányában teljesen egyenjogú és mint olyanok az erdélyi hazai alkotmány értelmében egyenlő politikai jogokkal bírnak. Az ország összes lakói szabad vallásgyakorlata szintűgy, mint polgári és politikai jogegyenlősége nemzetiség és hitvallás különbség nélkül ezáltal meg nem szorítottatik.

4. §. Az egyes országrészek különböző elnevezései az egyes nemzetiségek számára politikai jogokat se nem alapítanak, se nem adnak.

5. §. Erdély Nagyfejedelemség címerébe, a román nemzet részére külön jelvény vétetik fel.

6. §. Ezen elhatározásokkal ellenkező minden országos törvények megszüntetnek és jogerőn kívüliekké tételnek.

7. §. Ezen törvény kötelező ereje haladéék nélkül hatályba lép.⁴⁵

88. Az 1863/64. évi erdélyi országgyűlés bizottmányának törvényjavaslata a három országos nyelv használatáról a közhivatali közlekedésben

1. §. A három országos nyelv, úgymint: a magyar, német és román nyelv a közhivatali közlekedésben egyenjogú.

2. §. A felek szabadságában áll minden bárminemű beadványokban, valamint minden hivatalos tárgyalásban a három országos nyelv bármelyikével élni.

3. §. A felek szóbeli kérelmei, valamint azok, tanuk és szakértők kihallgatása feletti jegyzőkönyvek a három országos nyelv valamelyikén és pedig azon a nyelven veendőék fel, melyet a kihallgatandó tanú vagy szakértő kijelöl.

4. §. A peres, vagy peresügyeken kívüli bírói tárgyalásoknál, melyeken több fél vesz részt, szabadságában áll mindenik félnek a három országos nyelv valamelyikével élni.

5. §. A felek beadványaira, vagy jegyzőkönyvileg felvett kéréseire az elintézés ugyanazon nyelven adandó ki, amelyen a beadvány, vagy jegyzőkönyvileg felvett kérés szerkesztetett.

6. §. A bírói határozatok, valamint az indokok oly esetekben, ahol több fél vesz részt, azon nyelven adandók ki, melyen a kérelemlevél, vagy keresetlevél, illetőleg az első beadvány, vagy az első szóbeli kérelem szerkesztetett.

A többi felekkel, ha kívánják, a határozat fordításai is azon nyelven közlendők, melyen ők a tárgyalásnál résztvettek.

⁴⁵ Magyar Kisebbség. 1940. XIX. 5. 97-98. o.

7. §. A szóbeli végtárgyalásnak, az Ítélet kihirdetésének és kiadványozásának a három országos nyelv közül azon kell történni, mely a vádlott anyanyelve. Azonban szabadságában áll a vádlottnak egy mást is a három országos nyelv közül, amelyet neki érteni kell, évégett választani.

8. §. A felső hatóságok, vagy törvényszékek határozatai hasonlóképpen azon nyelven adandók ki, amelyeken ezen határozatok az előbbi 5., 6. és 7. §. szabályai szerint a feleknek kiadandók.

9. §. Mindenkinek szabadságában áll nyilvános tárgyalásoknál a három országos nyelv akármelyikét használni.

10. §. A városi és vidéki községekben a községi ügyek belkezelési nyelvét a község képviselőtestülete határozza meg.

11. §. A törvényhatóságokban az illető hatóság képviselte határozza meg a törvényhatóság ügykezelési nyelvét.

12. §. A 10. és 11. §§-okban foglalt határozatok a törvény- hatósági vagy községi képviselő hivatalos működése idejéig érvényesek.

Ezen hivatalos működés megszűnése után a község vagy törvényhatóság ügykezelési nyelvének meghatározása iránt új határozat hozhatatik.

13. §. Mindennemű közlések, kiadványozások, rendeletek, meghagyások stb., melyek ezen törvényhatóságokhoz, községekhez, ezek hivatalaihoz és törvényszékeihez, egyházi vagy más testületekhez és intézetekhez intézettek, az előljáró hatóságok által a három országos nyelv közül azon adandók ki, mely az illető törvényhatóság vagy község belügykezelési nyelve, vagy pedig, melyet az egyházi, vagy más testület vagy intézet használ.

14. §. A községek és törvényhatóságok, ezek hivatalai és törvényszékei, valamint az egyházi és más testületek, nemkülönben az egyházi törvényszékek is, a kölcsönös és az előljáró hatóságaikkal való érintkezésben saját belügyi kezelési nyelvüket használják.

15. §. A cs. kir. katonai hatóságokkal való érintkezésben a községek saját nyelvüket, a törvényhatóságok és ezek hivatalai lehetőségig a német nyelvet használják.

16. §. A törvényhatóságok (értsd törvényhatósági hivatalok) és törvényszékek belső hivatali nyelve az, mely az illető törvényhatóság nyelve.

A hatóságok és hivatalok elnöki hivatalos közlekedésében a három országos nyelv akármelyikének használata minden megszorítás nélkül megengedett.

17. §. A többi hatóságok és törvényszékek belső hivatalos nyelve, nemkülönben ezen hatóságok és törvényszékek egymásközi és Erdély Nagyfejedelemségén kívüli hatóságukkal való érintkezési nyelve rendeletileg fog meghatározatni.

18. §. A nép- és középoskolákban, valamint a felsőbb fan- intézetekben az oktatási nyelv meghatározása azok hatáskörébe tartozik, kiket az illető iskola és felsőbb tanintézet iránti gondoskodás illet.

19. §. Az egyházi anyakönyvek az első §-ban egyenjogúnak nyilvánított nyelvek egyikén vezetendők. Szabadságában áll különben az egyes hitfelekezeteknek, főkormányzésekkel egyetértve, erre egy más nyelvet is meghatározni.

20. §. Ezen határozatokkal ellenkező minden országos törvény megszüntetettik és érvényen kívül tétetik.

21. §. Ezen törvénycikk kötelező ereje haladék nélkül érvénybe lép.⁴⁶

89. 1867. évi XVII. törvénycikk az izraeliták egyenjogúságáról polgári és politikai jogok tekintetében

1. § Az ország izraelita lakosai a keresztény lakosokkal minden polgári és politikai jog gyakorlására egyaránt jogosítottaknak nyilvánítanak.

2. § Minden ezzel ellenkező törvény, szokás vagy rendelet, ezennel megszüntetettik.

90. 1868. évi XXXVIII. törvénycikk a népiskolai közoktatás tárgyában

I. FEJEZET

A tanítás kötelezettsége és szabadsága

1. § Minden szülő vagy gyám, ide értve azokat is, kiknek házában gyermekek mint mestertanítványok vagy házi szolgák tartatnak, kötelesek gyermekeiket vagy gyámoltjaikat (ha nevelésökről a háznál vagy magán tanintézetben nem gondoskodtak) nyilvános iskolába járatni, életidejük 6-ik évének betöltésétől egész a 12-ik, illetőleg 15-ik év betöltéséig. [...]

III. FEJEZET

A hitfelekezetek által felállított népoktatási tanintézetek

11. § A hitfelekezetek, mindazon községekben, hol hiveik laknak, saját erejükből tarthatnak fenn és állíthatnak föl nyilvános népoktatási tanintézeteket, az ily tanintézetek felállítására és fentartására hiveik anyagi hozzájárulását a saját képviselők által meghatározandó módon és arányban, amint eddig szokásban volt, ezentul is igénybe vehetik, azon intézetekben a tanítókat és tanárokat maguk választhatják, azoknak fizetését maguk határozhatják meg, a tankönyveket maguk szabhatják meg, s a tanítási rendszer és módszer iránt is,

⁴⁶ Magyar Kisebbség. 1940. XIX. 5. 98-100. o.

tekintetbe véve a 45. § rendelkezését, intézkedhetnek a következő feltételek alatt: [...]

IV. FEJEZET

A magánosok és társulatok által felállított népoktatási tanintézetek

16. § Magán egyének és társulatok is állíthatnak fel elemi és felső népiskolákat, polgári iskolákat és tanító-képezdéket, ha

a) a magán egyének az általuk nyitni szándékolt tanfolyamra oklevéllel képesítvék, vagy azon téren működésük folytán mind a tankerületi iskolai tanács, mind a kormány tudomása szerint közelismerést vívtak ki;

b) a társulatok a kormánynak eleve bejelentett alapszabályaik szerint kifejezetten e célra is alakultak.

17. § Ezen intézetek nyilvánosak lesznek, ha az illetők a felállítandó tanintézet szerkezetében és tantervében, melyet a megnyitás előtt legalább egy hónappal a tankerületi iskolai tanács útján a kormánynak bemutatni tartoznak, mindazon kellékeknek eleget tesznek, melyeket ezen törvény a megfelelő községi és állami tanintézetekre nézve megállapít. [...]

58. § Minden növendék anyanyelvén nyerje az oktatást, a mennyiben ez a nyelv a községben divatozó nyelvek egyike. Vegyes ajkú községben ez okból oly tanító alkalmazandó, a ki a községben divatozó nyelveken tanítani képes. Népesebb községekben, a hol többféle nyelvű lakosok tömegesen laknak, a mennyire a községereje engedi, különböző ajkú segédtanítók is választanak.

B) Felsőbb népiskola

59. § Oly falvak és városok községei, melyek kebelökben legalább 5000 lakost számlálnak, kötelesek felsőbb népiskolákat, vagy ha anyagi erejük engedi, polgári iskolákat állítani s tartani fenn. [...]

63. § A tanítási nyelvre és a vallás tanítására, ugyszintén az egy tanító vezérlete alatti gyermekek létszámára nézve, valamint a szünetidőket illetőleg, a fennebbi (34., 54., 57., 58.) §-ok érvényesek itt is. [...]

C) Polgári iskolák

67. § Nagyobb községek, melyeknek anyagi ereje engedi, kötelesek felső népiskola helyett polgári iskolákat állítani és tartani fenn, a község lakosai számára felekezeti különbség nélkül. [...]

75. § A tanítási nyelvre és a vallás tanítására nézve a polgári iskolákban a jelen törvény 57. 58. szakaszainak szabályai érvényesek.

VI. FEJEZET

Az állam által állított népoktatási tanintézetek

80. § Azon népoktatási tanintézeteken kívül, melyeket a törvény értelmében a községek kötelesek fentartani, a közoktatási miniszternek jogában és tisztében áll, bárhol, ha szükségesnek látja, tisztán államköltségen, a helyi körülmények által igényelt népoktatási tanintézeteket állítani, melyek a 23-78. §-ban megszabott módon szervezendők s a tankerületi iskolai tanács és tanfelügyelő hatósága alatt állanak. [...]

91. 1868. évi XLIII. törvénycikk Magyarország és Erdély egyesítésének részletes szabályozásáról

1. § Miután már az 1848-ik évi kolozsvári I. törvénycikk által Erdély minden lakosa nemzetiségi, nyelvi és vallási különbség nélkül, egyenjogúnak nyilvánított; s Erdélynek minden ezzel ellenkező törvénye eltöröltetett: az eddig létezett politikai nemzetek szerinti területi felosztások, elnevezések, s az ezekkel összekötött előjogok és kiváltságok, a mennyiben valamely nemzetiséget mások kizárásával illettek volna, megszüntettetnek; és az egyesült Magyarország és Erdély összes honpolgárainak egyenjogúsága, polgári és politikai tekintetben ujabban is biztosítatik.

2. § Erdély külön törvényhozása az 1848-ik évi pozsonyi VII. és kolozsvári I. törvénycikknél fogva meg nem lévén szüntetve, a törvények hozásának, eltörlésének, és magyarázásának alkotmányos jogát az erdélyi területre nézve is kizárólag Magyarország törvényesen megkoronázott királya és törvényesen összehívott országgyűlése gyakorolják.

3. § A Magyarország erdélyi területén lakó honpolgárok országgyűlési képviseltetését illetőleg, a képviselők választásáról ideiglenes rendelkező 1848. évi kolozsvári II. törvénycikk a törvényhozás további intézkedéseig érvényben marad.

S mindazon teendők, melyek az említett törvénycikkben, s az annak 10-ik §-a értelmében 1866-ik év januárius 10-én kibocsátott kormányszéki utasításban az erdélyi királyi kormányzéknek voltak fentartva, ezentúl a belügyminister hatásköréhez fognak tartozni.

4. § Az erdélyi határórség megszüntével köztörvényhatósággá alakult Naszód vidéke e minőségben meghagyatván, a magyar országgyűlés képviselőházába az 1848-ik évi kolozsvári II. törvénycikk szerint választandó két képviselő küldése jogával ruháztatik fel, s ehhez képest az erdélyi területbeli képviselők összes száma 75-re emeltetik.

5. § A magyarországi főrendiházban az 1848-ik évi pozsonyi VII-ik törvénycikk 1-ső §-ában foglalt tagokon kívül, az erdélyi vármegyék, Fogaras és

Naszód vidékek, s a székelyszékek főispánjai, főkapitányai és főkirálybírái, ugyszintén a szászok ispánja (comes) is ülésel és szavazattal bírnak.

6. § A kormányzat az erdélyi területre nézve is a törvények értelmében Ő Felsege magyar felelős ministeriuma által gyakoroltatik.

7. § Az 1848-ik évi kolozsvári I. törvénycikk 3-ik §-ánál fogva ideiglen fentartott erdélyi királyi kormányshék a mellé rendelt központi segédhivatalokkal együtt feloszlattatik, s működésének a jövő 1869-ik évi május 1-ső napjáig leendő megszűntetésével a ministerium megbizatik.

8. § Az erdélyi köztörvényhatóságok alkotmányos hatáskörének visszaállítása iránt az országgyűléstől nyert felhatalmazás alapján a magyar felelős ministerium által 1867-ik évi július 27-én közzétett rendelet, nemkülönben az ennek 21-ik pontja nyomán az erdélyi városok szervezése tárgyában az erdélyi királyi biztos által kibocsátott utasítás, a törvényhatóságok rendezéséről alkotandó törvény létrejövételéig érvényben marad, azon különbséggel, hogy az ezekben a kormányshékre ruházott hatáskör a ministeriumot fogja illetni.

9. § A székhelyszékek főkirálybíráit és a szász ispánt (comes) ministeri ellenjegyzés mellett, Ő Felsege a király nevezi ki.

10. § A királyföldi (fundus regius) székek, vidékek és városok belkormányzati jogainak biztosítása, képviselők szervezése és a szász nemzeti egyetem jogkörének megállapítása tekintetében megbizatik a ministerium, hogy az illetők kihallgatásával az országgyűlés elé oly törvényjavaslatot terjessen, mely valamint a törvényeken és szerződéseken alapuló jogokat, úgy az ezen területen lakó bármely nemzetiségű honpolgárok jogegyenlőségét is kellő tekintetbe vegye, és összhangzásba hozza.

S addig is felhatalmaztatik a ministerium, hogy a királyföldi székek, vidékek és városok szervezését és hatáskörét illetőleg, az itt kifejezett vezérelvek szellemében ideiglen intézkedjék.

11. § A szász nemzeti egyetem (universitas) az 1791-ik évi erdélyi XIII. törvénycikkkel egyező hatáskörben, Ő Felsege legfelsőbb s a magyar felelős ministerium útján gyakorlandó felügyeleti jogának fentartása mellett, továbbra is meghagyatik, azon különbséggel, hogy az egyetemi gyűlés, a törvénykezési rendszerben történt változás folytán, bíró hatóságot többé nem gyakorolhat.

12. § Azon törvények alkalmazása, a melyek Magyarország és Erdély törvényhozásának egyesülését megelőzőleg, Magyarország külön országgyűlésén alkottattak az erdélyi területre nézve, a mennyiben szükséges lesz, törvényhozás útján fog eszközöltetni.

Addig is azonban ezen országgyűlésnek 1867-dik évi márczius 8. és 11-én kelt, s a ministeriumot az igazságszolgáltatás terén szükséges intézkedések megtételére felhatalmazó határozata a maga épségében tartatik fenn.

13. § Az 1848-ik évi pozsonyi IX. törvénycikk 1-ső és XII. törvénycikk 6-ik §-ának érvénye, az erdélyi vesztett úrbériségekért és tizedekért kiadott, vagy kiadandó földtehermentesítési államkötvények biztosítása végett, Erdélyre is kiterjesztetik.

14. § Erdély mindazon törvényei, melyek az erdélyi területen és a korábban ugynevezett magyarországi részekben a bevett vallás-felekezettek, egyházak és egyházi hatóságok vallásgyakorlat s önkormányzati szabadságát, jogegyenlőségét, egymás közötti viszonyait, s illetőleg hatáskörét biztosítják, nemcsak sértetlenül fentartatnak, hanem egyszersmind a görög- és örménykatholikus, és a keleti-görög szertartású egyházakra is kiterjesztetnek.

15. § Az 1844-ik évi magyarországi III-ik törvénycikk 2-ik §-ának a vegyes házasságok egybekötésére vonatkozó rendelete, s ugyanezen törvénycikknek 6-tól 10-ig terjedő §-ai az egyik vallásból másik vallásba való áttérés módozatát illetőleg, az előbbi 14. §-ban említett minden vallásfelekezetre nézve, és a kölcsönös viszonyosság értelmében, a törvényhozás végleges intézkedéseig, Erdélyre is kiterjesztetnek.

16. § A Középszolnok, Kraszna és Zaránd vármegyék, s Kővár vidéke területén létező egyházak és iskolák továbbra is eddigi egyházi hatóságaik alá fognak tartozni.

17. § Ő Felségének Magyarország királyának, mint Erdély nagyfejedelemének és székelyek ispánjának (sibulorum comes) ezen cziméből Magyarország és Erdély törvényes egységének hátrányára semminemű következtetés nem vonható.

18. § Ezen törvény végrehajtásával a ministerium oly felhatalmazás mellett bizatik meg, hogy saját felelőssége alatt mindazon intézkedéseket is megtehesse, s mindazon kiviteli módozatokat is alkalmazhassa, melyek a helyi viszonyokhoz képest szükségesnek lesznek.

92. Az 1868. évi nemzetiségi törvény képviselőházi tárgyalása alkalmából a nemzetiségi képviselők által előterjesztett ellenjavaslat

Magyarország történeti országos nemzetei, magyarok, románok, szerbek, tótok, rutének és németek egyenjogú országos nemzeteknek ismertetnek el, akiknek számára a politikai, nemzeti és nyelvi egyenjogúság az állam politikai és területi egységének határain belől egyformán biztosittatik. E nemzetek mindenikének joga van nemzetiségének külső kifejezéséül nemzeti ünnepek alkalmával a magyar korona lobogója mellett a középületeken saját nemzeti zászlaját kitűzni.

Az egyes nemzetek képviselőinek és nyelve használatának szabályozásául a többség elve szolgál alapul, ezért a vármegyéket, járásokat és választói kerületeket úgy kell kikerekíteni, hogy azokban az egyes nemzetiségek lehetően abszolút, vagy legalább is relativ többséget alkossanak. A vármegyékben, a járásokban és a községekben a többséget alkotó nemzet nyelve lesz a hivatalos nyelv. A vegyes nemzetiségű vármegyékben, járásokban, városokban és községekben a számbajöhető tekintélyesebb kisebbségnek is

meglesz az a joga, hogy nyelve második hivatalos nyelv legyen. E törvényes nemzetek minde- nika legyen megfelelő számban képviselve a törvényhozás felsőházában, a középponti kormányban, a főbb bíróságoknál és a törvényhatóságok főbb tisztségeiben. A magyar nyelv, amely az ország lakossága többségének a nyelve, hivatalos nyelve a törvényhozásnak és a középponti kormánynak, de a középponti kormányzat egyes ágazataihoz is lehessen más nyelven beadványokat intézni, és az ilyen ügyek ott mindig a beadvány nyelven intéztessenek el. A törvényhozásban is az egyes nemzetek képviselőinek joguk van saját nyelvükön felszólalni. Az ország törvényei és a középponti kormány rendeletei az egyes hatóságokkal ne csak magyar nyelven, hanem az illető hatóság nyelven is közzéteszenek.

Az egyes hatóságok a felsőbb hatóságokkal saját hivatalos nyelvükön érintkezhetnek. Egymás között pedig egymás hivatalos nyelven érintkezhetnek. A magánosok saját anyanyelvüket használhatják a hatóságokhoz intézett beadványaikban. A bíróságoknál az ügyek az igazságot kereső fél nyelven intézteinek el és a végzés is ezen a nyelven közzétetik velük. Ha azonban az igazságkereső felek nem egynemzetiségűek, a tárgyalás szintén a beadvány nyelven történik, de a végzést mindenik fél a saját anyanyelven kapja meg. Bűnügyekben a vádlott saját anyanyelven hallgatandó ki és mindenféle vizsgálat, kihallgatás stb. ezen a nyelven vezetendő ellene.

Ami a közoktatásügyet illeti, mindenik nemzetnek nemcsak ahhoz van joga, hogy saját anyagi erejével állíthasson fel iskolákat és másféle közművelődési intézményeket, hanem arra is, hogy az állam vagyonából is egyenlő támogatásban részesüljenek. Mindenik törvényes nemzetnek egyenlő joga van iskolák és közművelődési intézetek alapítására vagyont gyűjteni, egyesületeket és társulatokat alakítani, sőt nemzeti kongresszusokat tartani, természetesen a korona engedelmével és legfőbb felügyelete mellett. Az összes nép-, közép- és felsőbb iskolákban a tanítás nyelve az illető törvényes nemzet hivatalos nyelve. Az egyes nemzetek községei, egyházai, társulatai és magánosai által fenntartott iskolák teljesen egyenjogúak az állami iskolákkal. Az egyetemen nemcsak az egyes nemzetiségek nyelvének és irodalmának állítandók fel tanszékek, hanem a hazai jog és törvények előadására is az egyes nemzetek nyelvével, mint előadási nyelvvél és történeljé gondoskodás arról is, hogy az egyetemi vizsgálatokat mindenki a saját nyelven tehesse le. Az egyes nemzetek által többségben lakott vidékeken jogakadémiák állítandók fel, amelyeknek tanításhoz az illető nemzet nyelve lesz. A meglevő állami közép- és felsőiskolákba tannyelv gyanánt annak a lakosságnak a nyelve vezetendő be, amely között ez az iskola vagy tanintézet működik. Az olyan nemzetek számára, amelyeknek területén még nincs ilyen iskola, haladéktalanul fel kell állítani.⁴⁷

⁴⁷ Magyar Kisebbség, 1940. XIX. 7-8. 173-174.

A román képviselők nemzetiségi törvényjavaslata
TÖRVÉNYJAVASLAT
az országos nemzetiségeknek és nyelveknek Magyarországon leendő
szabályozására és biztosítására

1. §. Magyarországon a következő történelmi országos népségek, u. m. a magyarok, románok, szerbek, szlovákok, oroszok és németek, egyenjogú országos nemzeteknek ismertetnek el, amelyek számára a nemzetiség és nyelv politikai egyenjogúsága, az állam területi épségének és politikai egységének korlátái közt, alaptörvényileg biztosítottak.

Minden nemzetnek joga van nemzeti zászlóját, mint nemzetisége külső kifejezését használni, nyilvános politikai ünnepek alkalmával és a nyilvános épületeken mindazonáltal a magyar korona zászlója mellett.

2. §. Az egyes nemzetiségek képviselése, s a nyelvek térszűrének meghatározása és szabályozása céljából a népesség lélekszám szerinti többségének elve állított fel, s a vármegyék, illetőleg kerületek, s azokban a választókerületek kikerekítése oly módon rendeltetik, hogy azok, ha nem tisztán, úgy legnagyobb vagy nagyobb részben azon egy nemzetiségből álljanak.

A kikerekítés gyakorlati kivitele különös törvény által fog szabályoztatni. Egy eziránti törvényjavaslatnak kimerítő vizsgálatok alapján leendő kidolgozására haladéktalanul kiküldetik egy az ország minden nemzetéből egyenlő arányban alakítandó országos bizottság, mely az országgyűlés legközelebbi ülészakájában terjesztendő elő munkáját.

3. §. A falusi és városi községben, valamint a vármegyében, illetőleg kerületben is, az illető népesség többségének, még pedig az általánosnak, ahol ilyen találják, vagy az elrendelt ki- kerekítés útján eszközölhető, különben pedig a viszonylagosak nemzetisége az illető vidéken a nyilvános nemzetiséget képezi és nyelve úgy a politikai, vagy politikai közigazgatási képviseletnek, valamint az ottani eljáróknak és közhatalóságoknak is hivatalos nyelve lesz, föltéve, hogy ama többség a hat országos nemzetiség egyikéhez tartozik.

Oly vegyes községben, vármegyékben és kerületekben, ahol a döntő többség mellett a 6 országos nemzetiség valamelyike amant számra és jelentőségre nézve megközelíti, képviselete tagjainak jogában áll követelni, hogy az illető községben, illetőleg vármegyében vagy kerületben, és különösen az ilyen nemzetiségtől túlnyomólag lakott részeken az ő nyelve második hivatalos nyelvül használtassék. A többi országos nemzetek tagjainak egyébiránt a képviseleti gyűlésekben szabad nyelv- használatuk van.

Azon községek, melyek többsége a 6 országos nemzet egyikéhez tartozik, községi beldolgaikban saját nyelvüket használhatják hivatalos nyelvül; a közhivatalos nyelvet azonban náluk a vármegye nyelve képezi.

4. §. Minden országos nemzet megfelelőleg legyen képviselve az országgyűlés felsőházában, a központi hatóságoknál, feltörvényszékeknél, a vármegyék, illetőleg kerületek élén, és egyáltalában azon méltóságok- és

hivatalokban, melyek betöltése a korona, illetőleg a végrehajtó hatalom kinevezésétől függ.

Az ország többségét képező országos nemzet nyelve a törvényhozásnak és a központi hatóságoknak hivatalos nyelve; de az egyes osztályokban és tanácsokban, és különösen más nyelven szerkesztett mindennemű ügyekben a tanácskozásnak lehet, a határozatoknak pedig kell ugyanabban történni.

Az országgyűlésen a kisebbségi nemzetek képviselőinek szabadságában áll saját nemzeti nyelvökön is nyilatkozhatni.

5. §. Az ország törvényei, továbbá a kormány és a központi hatóságok rendeletei és mindennemű intézvényei minden országos nemzettel, különösen a törvényhatóságokkal az eredeti szerkezeten kívül saját nemzeti, illetőleg hivatalos nyelvökön szintén hiteles szövegben közlendők, illetőleg kihirdelendők.

A két szöveg közt netalán támadó kétség esetében az eredeti szöveg határoz.

6. §. A vármegyék és kerületek, úgyszintén a városi hatóságok képviselői, tisztikarai és elöljárói, továbbá a városi, megyei, kerületi és járásbíróóságok, valamint minden alsóbb köz- igazgatási hatóságok is fölfelé a föllebbvaló hatóságokkal saját hivatalos nyelvökön közlekednek és (az 5. §. eseteinek kivételével) ugyanazon nyelven fogadják a határozatokat, megbízásokat és bárminemű közléseket. Éppen így közlekednek saját hivatalos nyelvökön az egyenrangú hatóságok, ha ugyanazon hivatalos nyelvök van; ellenkező esetben a tulajdon nyelv eredeti szövege mellett a központi hatóságok nyelvét használják. Ugyanez áll a falusi községekre és elöljáróikra nézve is, ha az ő hivatalos nyelvök a vármegyében, illetőleg kerületben divatozó nyelvnek el van ismerve. Ellenkező esetben a községek külső érintkezéseknél a vármegyében, illetőleg kerületben divatozó nyelvek egyikével élni kötelesek.

7. §. A felek ügyeire nézve általános szabályul kimondatik, hogy a felek saját nyelvüket használhatják és a hatóságok, illetőleg törvényszékek a felek nyelvén viszik a tárgyalásokat s ugyanazon hozzák a határozatokat.

Ha a vitás ügyek felei az illető hatóság területén divatozó, de különböző nyelvekhez tartoznak, mindenik saját nyelvével élhet. A tárgyalás és elintézés mindamelllett is az első beadvány nyelvén történik.

Azon félnek, amelynek a nyelve az illető hatóság területén nem divatos, jogában áll vagy az ellenfél vagy az illető hatóság vagy a központi hatóságok nyelvét használni.

Ha a felek egyike különböző nemzetekhez tartozó több személyből áll, ezek az ott divó nyelvek egyikében egyesülni, különben a hivatalos nyelvet használni kötelesek.

Bűnfenyítő ügyekben a vizsgálatok mindennemű tárgyalásokkal együtt a vádlott nyelvén folynak s az Ítéletek, valamint minden egyéb határozatok is a vádlott nyelvén hozandók, ha ez az illető hatóság területén divó nyelvek egyike; különben azon ott divó országos nyelven, amelyet a vádlott saját kijelentése szerint legjobban ért.

Azon esetekben, ahol különböző nemzetiségű több vádlott van, az ott divatozó nyelvek egyikét beszélők ezen lesznek ki- hallgatandók, és a tárgyalás reájuk nézve az ő nyelvökön, a többiekre nézve pedig tolmácsok használata mellett a törvényszék hivatalos nyelvén viendő; az Ítélet azonban saját nyelvökön közlendő. Ugyanezen intézkedések állanak a tanúvallomást illetőleg is.

8. §. A nemzeti oktatás, a közművelődés és közjólét céljából állami feladatnak ismertetik el és ehhez képest előmozdítása, valamint mindenik nemzet saját ereje, úgy az állam vagyonából leendő egyarányu segélyezés által is elrendeltetik.

Ennélfogva minden országos nemzetnek joga van öszvességében vagy részben, e célra egyesülni, iskolákat és intézeteket, társulatokat és egyleteket a szellemi és anyagi művelődés, úgy mint a műveltség, tudomány, szépirodalom, művészet és népgazdaság fejlesztésére alapítani, pénzalapokat és alapítványokat létesíteni és evégre felállított saját közegei útján önállóan kezelni.

Különösen pedig szabadságában áll minden országos nemzetnek a népoktatás, nemzeti művelődés és felvilágosodás céljából valamennyi fentebbi ágban szervesen egyesülni, nemzeti gyűlésben vagy nemzeti congressusban nemzeti egységének közegét megalakítani és szervezni, azon joggal, hogy a fentebbi célra, a korona jóváhagyásával és legfelső felügyelete alatt a congressusban képviselőre pénzkivetéseket tehessen, nemzetisége, nemzeti művelődése és fejlődése érdekeit a korona, országgyűlés és államkormány előtt előterjesztések, sérelmek és javaslatok útján mozdíthassa elő.

A nemzeti oktatásnak azon ágaiban, melyek a vallás terét érintik, a nemzeti és vallási közegek egyetértőleg fogják azon módot megállapítani, amelyen az ezen minőségű ügyek ugyanazon egy congressuson, vagy elkülönített gyülekezetekben tárgyalandók és elintézendők.

9. §. A hat országos nemzet minden népiskoláiban felsőbb művelési és tanintézeteiben saját nemzeti nyelvek az oktatási nyelv; az egyes nemzetek nemzeti és illetőleg vallásbeli művelő és tanintézetei, a tanrend általában való összhangzásának föltétele alatt, hasonló állami intézetekkel egyenlőknek nyilváníttatnak; és mindazokban, amelyekben az ország pragmatikai történelme előadatik, egyúttal saját nemzeti történelmük is kötelezőleges tárgyként előadandó.

Az egyházi és iskolai községek, hatóságok és intézetek, valamint minden a 8. §-ban kitett célokra szolgáló intézetek, társulatok és egyletek jogában áll, belső és külső közlekedésük - ben maguk közt, a kormánynyal és illetékes hatóságokkal szemben, saját nemzeti nyelvüket használni, s a kormánytól és az illetékes hatóságoktól ugyanazon nyelven szerkesztett határozatokat és válaszokat kívánni.

10. §. Az országos egyetemnél az országos nemzetiségek számára való nyelvi és szépirodalmi tanszékek mellett még a hazai törvényeknek nemzeti nyelvökön való előadására is tanszékek állíttassanak, ugyanazon nyelveken

megengedtetvén egyszersmind más szakok számára is a magántanítások (docenturák), valamint a vizsgák letétele is minden előadási nyelven. Ugyanez rendeltetik az országos jogakadémiákra nézve is, de csak az illető országrészekben erősen képviselt nemzetiségeket illetőleg. A fennálló állami közép- és felsőiskoláknál vagy tanintézeteknél az azokban tetemesen képviselt nemzeti elemek tekintetbe vétele mellett tannyelvül szintűgy azon népesség nyelve lesz behozandó, amelynek körében azok találatnak; és olyan országos nemzetek közepett, ahoi illetén intézetek hiányzanak, azok megfelelő számban országos erővel, vagy a körülményekhez mérve állam- segélylyel lesznek felállítandók.

11. §. A jelen törvény alaprendeletei, jelesül az 1. és 2. §§-ban foglaltak, az ország alkotmányának alkotmányát képezik.

12. §. Eme törvény, a 2. §-ban elrendelt kikerekítés előtt is foganatosítható intézkedéseire nézve azonnal, a többieket illetőleg pedig annak idejében fog végrehajtatni; s e törvény rendeletével ellenkező minden előbbi törvények és rendeletek ezennel eltöröltteknek nyilvánítatnak.⁴⁸

93. 1868. évi XLIV. törvénycikk a nemzetiségi egyenjogúság tárgyában

Minthogy Magyarország összes honpolgárai az alkotmány alapelvei szerint is politikai tekintetben egy nemzetet képeznek, az oszthatatlan egységes magyar nemzetet, melynek a hon minden polgára, bármely nemzetiséghez tartozzék is, egyenjogú tagja;

minthogy továbbá ezen egyenjogúság egyedül az országban divatozó többféle nyelvek hivatalos használatára nézve, és csak annyiban eshetik külön szabályok alá, a mennyiben ezt az ország egysége, a kormányzat és közigazgatás gyakorlati lehetősége s az igazság pontos kiszolgáltatása szükségessé teszik;

a honpolgárok teljes egyenjogúsága minden egyéb viszonyokat illetőleg épségben maradván, a különféle nyelvek hivatalos használatára nézve következő szabályok fognak zsinórmértékül szolgálni:

1. § A nemzet politikai egységénél fogva Magyarország államnyelve a magyar levén, a magyar országgyűlés tanácskozásai s ügykezeltési nyelve ezentűl is egyedűl a magyar; a törvények magyar nyelven alkottatnak, de az országban lakó minden más nemzetiség nyelven is hiteles fordításban kiadandók; az ország kormányának hivatalos nyelve a kormányzat minden ágazatában ezentűl is a magyar.

2. § A törvényhatóságok jegyzőkönyvei az állam hivatalos nyelven vitetnek; de vitethetnek e mellett mindazon nyelven is, a melyet a törvényhatóságot képviselő testűlet vagy bizottmány tagjainak legalább egy ötödrésze jegyzőkönyvi nyelvűl óhajt.

⁴⁸ Mikó Imre: Nemzetiségi jog és nemzetiségi politika. Minerva, Kolozsvár, 1944. 137-140. o.

A különböző szövegekben mutatkozó eltérések eseteiben a magyar szöveg a szabályozó.

3. § Törvényhatósági gyűlésekben mindaz, a ki ott szólás jogával bír, akár magyarul szólhat, akár saját anyanyelvén, ha az nem a magyar.

4. § A törvényhatóságok az államkormányhoz intézett irataikban az állam hivatalos nyelvét használják; de használhatják a mellett hasábosan még azon nyelvek bármelyikét is, melyek jegyzőkönyvekben használnak. Egymásközi irataikban pedig akár az állam nyelvét, akár pedig azon nyelvek egyikét használhatják, a mely azon törvényhatóság által, melyhez az irat intéztetik, a második szakasz szerint jegyzőkönyvei vitelére elfogadtatott.

5. § A belső ügyvitel terén a törvényhatósági tisztviselők az állam hivatalos nyelvét használják; de a mennyiben az egyik vagy másik törvényhatóságra, vagy tisztviselőre nézve gyakorlati nehézséggel járna: az illető tisztviselők kivételesen törvényhatóságaik jegyzőkönyvi nyelveinek bármelyikét is használhatják. Valahányszor azonban az állami felügyelet és a közigazgatás tekintetei megkívánják: jelentéseik és az ügyiratok egyszersmind az állam hivatalos nyelvén is felterjesztendők.

6. § A törvényhatósági tisztviselők saját törvényhatóságaik területén a községekkel, gyülekezetekkel, egyesületekkel, intézetekkel és magánosokkal való hivatalos érintkezéseikben a lehetőségig ezek nyelvét használják.

7. § Az ország minden lakosa azon esetben, a melyekben ügyvéd közbejötté nélkül akár felperesi, akár alperesi, akár folyamodó minőségben, személyesen, vagy megbizott által veszi és veheti igénybe a törvény őtalmát, és a bíró segélyét:

- a) saját községi bírósága előtt anyanyelvét;
- b) más községi bírósága előtt saját község ügykezelési, vagy jegyzőkönyvi nyelvét;
- c) saját járási bírósága előtt saját községének ügykezelési vagy jegyzőkönyvi nyelvét;
- d) más bíróságok előtt, akár legyenek azok saját törvényhatóságának, akár pedig más törvényhatóságnak bíróságai, azon törvényhatóság jegyzőkönyvi nyelvét használhatja, a melyhez az illető bíróság tartozik.

8. § A bíró a 7-ik § eseteiben a panaszt vagy kérelmet, a panasz vagy kérelem nyelvén intézi el; a kihallgatást, tanúhallgatást, szemlét és más bírói cselekményeket úgy a peres, mint a peren kívüli, valamint a bűnvádi eljárásoknál a perben álló felek, illetőleg a kihallgatott személyek nyelvén eszközli; a perek tárgyalási jegyzőkönyveit azonban azon a nyelven vezeti, melyet a perlekedő felek a törvényhatóságok jegyzőkönyvi nyelvei közül kölcsönös megegyezéssel választanak. Ha e tekintetben megegyezés létre nem jönne, a bíró a tárgyalási jegyzőkönyvet a törvényhatóság jegyzőkönyvi nyelveinek bármelyikén vezetheti, tartozik azonban annak tartalmát a feleknek szükség esetén tolmács segélyével is megmagyarázni.

Szintúgy tartozik a bíró a felek előtt megmagyarázni s illetőleg tolmácsolatni a per fontosabb okmányait is, ha ezek olyan nyelven volnának szerkesztve, melyet a perben álló felek egyike vagy másika nem ért.

Az idézési végzés a megidézendő fél érdekében, ha rögtön kitudható, annak anyanyelvén, különben pedig azon községnek, a melyben a megidézendő fél lakik, jegyzőkönyvi nyelvén, vagy pedig az állam hivatalos nyelvén fogalmazandó.

A birói határozat a tárgyalási jegyzőkönyv nyelvén hozandó: de köteles azt a bíró minden egyes félnek azon a nyelven is kihirdetni, illetőleg kiadni, a melyen kívánja, a mennyiben azon nyelv a törvényhatóságnak, a melyhez a bíró tartozik, jegyzőkönyvi nyelveinek egyikét képezi.

9. § Mindazon polgári s bünvádi perekben, melyek ügyvéd közbejöttével folytatandók, az első bíróságoknál mind a perlekedésnek, mind a hozandó ítéleteknek nyelvére addig, míg az első bíróságok végleges rendezése és a szóbeli eljárás behozatala fölött a törvényhozás nem határoz, az eddigi gyakorlat mindenütt fentartandó.

10. § Az egyházi bíróságok maguk határozzák meg ügykezelési nyelvöket.

11. § A telekkönyvi hivataloknál a törvényszék felügyelésének tekintetéből is az illető törvényszék ügykezelési nyelve használható; de ha a felek úgy kívánják, mind a végzés, mind a kivonat az állam hivatalos nyelvén, vagy azon törvényhatóság jegyzőkönyvi nyelveinek egyikén is kiadandó, a melynek területén a telekkönyvi hivatal van.

12. § A felebbezett perekben, ha azok nem-magyar nyelven folytattak, vagy nem-magyar okmányokkal vannak ellátva, a felebbviteli bíróság mind a pert, mind az okmányokat, a mennyiben szükséges, magyarra fordíttatja azon hiteles fordítók által, a kik a felebbviteli bíróságoknál államköltségen lesznek alkalmazva, s a pert ezen hiteles fordításban veszi vizsgálat alá.

Végzéseit, határozatait és ítéleteit a felebbviteli bíróság mindig az állam hivatalos nyelvén fogja hozni.

Leküldetvén a per az illető első bírósághoz, ez köteles lesz a felebbviteli bíróság végzését, határozatát, vagy ítéletét minden egyes félnek azon nyelven is kihirdetni s illetőleg kiadni, a melyen ez azt kívánja, a mennyiben az a nyelv a bíróságnak ügykezelési, vagy a törvényhatóságnak valamelyik jegyzőkönyvi nyelve volna.

13. § Az államkormány által kinevezett minden bíróságok hivatalos nyelve kizárólag a magyar.

14. § Az egyházközségek, egyházi felsőségeik törvényes jogainak sérelme nélkül anyakönyveik vezetésének s egyházi ügyeik intézésének, nemkülönb - az országos iskolai törvény korlátai között - iskoláikban az oktatásnak nyelvét tetszés szerint határozhatják meg.

15. § A felsőbb egyházi testületek és hatóságok önmaguk állapítják meg a tanácskozás, a jegyzőkönyv, az ügyvitel és egyházközségeikkel való érintkezés

nyelvét. Ha ez nem az állam hivatalos nyelve volna: az állami felügyelet szempontjából a jegyzőkönyvek egyszersmind az állam hivatalos nyelvén is hiteles fordításban felterjesztendők.

Ha különböző egyházak s egyházi felsőbb hatóságok érintkeznek egymással, vagy az állam hivatalos nyelvét, vagy azon egyháznak nyelvét használják, a melylyel érintkeznek.

16. § Egyházi felsőbb és legfelsőbb hatóságok az államkormányhoz intézett beadványaikban ügyviteli, vagy jegyzőkönyvi nyelvöket s hasábosan az állam hivatalos nyelvét, a törvényhatóságokhoz s azok közegeihez intézett beadványaikban az állam nyelvét; vagy, ha több a jegyzőkönyvi nyelv, azok bármelyikét: az egyházi községek pedig, mindezen hivatalos érintkezéseikben az államkormány és saját törvényhatóságaik irányában az állam hivatalos nyelvét, vagy saját ügykezelési nyelvöket; más törvényhatóságok irányában pedig az illető törvényhatóságok jegyzőkönyvi nyelvei egyikét használhatják.

17. § Az állam s illetőleg a kormány által már állított, vagy a szükséghez képest állítandó tanintézetekben a tanítási nyelvnek meghatározása, a mennyiben erről törvény nem rendelkezik, a közoktatási minster teendőihez tartozik. De a közoktatás sikere, a közművelődés és közjólét szempontjából az államnak is legfőbb célja levén; köteles ez az állami tanintézetekben a lehetőségig gondoskodni arról, hogy a hon bármely nemzetiségű, nagyobb tömegekben együtt élő polgárai az általok lakott vidékek közelében anyanyelvökön képezhessék magukat egészen addig, hol a magasabb akadémiai képzés kezdődik.

18. § Azon területeken létező, vagy felállítandó állami közép és felső tanodákban, a melyeken egynél több nyelv divatozik, azon nyelvek mindenikének részére nyelv- s irodalmi tanszékek állítandók.

19. § Az országos egyetemben az előadási nyelv a magyar; azonban az országban divatozó nyelvek és azok irodalmi számára, a mennyiben még nem állítottak, tanszékek állíttatnak.

20. § A községi gyűlések maguk választják jegyzőkönyvök s ügyvitelök nyelvét. A jegyzőkönyv egyszersmind azon nyelven is viendő, a melyen vitelét a szavazatképes tagoknak egy ötöde szükségesnek látja.

21. § A községi tisztviselők a községbeliekkel való érintkezéseikben azok nyelvét kötelesek használni.

22. § A község saját törvényhatóságához, annak közegeihez és az államkormányhoz intézett beadványaiban az állam hivatalos, vagy saját ügykezelési nyelvét; más törvényhatóságokhoz s azok közegeihez intézett beadványaiban az állam hivatalos nyelvét, vagy az illető törvényhatóság jegyzőkönyvi nyelvei egyikét használhatja.

23. § Az ország minden polgára saját községéhez, egyházi hatóságához és törvényhatóságához, annak közegeihez s az államkormányhoz intézett beadványait anyanyelvén nyújthatja be.

Más községekhez, törvényhatóságokhoz s azok közegeihez intézett beadványaiban vagy az állam hivatalos nyelvét, vagy az illető község, vagy törvényhatóság jegyzőkönyvi nyelvét vagy nyelvei egyikét használhatja.

A törvénykezés terén a nyelv használatát a 7-13. §-ok szabályozzák.

24. § Községi s egyházi gyűlésekben a szólás jogával bírók szabadon használhatják anyanyelvöket.

25. § Ha magánosok, egyházak, magán társulatok, magán tanintézetek és törvényhatósági joggal nem bíró községek a kormányhoz intézett beadványaiknál nem az állam hivatalos nyelvét használnák: az ily beadványokra hozott végzés eredeti magyar szövegéhez a beadvány nyelvén eszközölt hiteles fordítás is mellékelendő.

26. § Valamint eddig is jogában állott bármely nemzetiségű egyes honpolgárnak épen úgy, mint a községeknek, egyházaknak, egyház-községeknek: úgy ezentúl is jogában áll saját erejökkel, vagy társulás útján alsó, közép és felső tanodákat felállítani. E végből, s a nyelv, művészet, tudomány, gazdaság, ipar- és kereskedelem előmozdítására szolgáló más intézetek felállítása végett is, az egyes honpolgárok az állam törvényszabta felügyelete alatt társulatokba, vagy egyletekbe összeállhatnak, és összeállván szabályokat alkothatnak, az államkormány által helybenhagyott szabályok értelmében eljárhatnak, pénzalapot gyűjthetnek, és azt, ugyan az államkormány felügyelete alatt nemzetiségi törvényes igényeiknek is megfelelően kezelhetik.

Az ilyen módon létrejött művelődési és egyéb intézetek - az iskolák azonban a közoktatást szabályozó törvény rendeleteinek megtartása mellett, - az állam hasonló természetű s ugyanazon fokú intézeteivel egyenjogúak.

A magán intézetek és egyletek nyelvét az alapítók határozzák meg.

A társulatok s általok létesített intézetek egymás között saját nyelvökön is érintkezhetnek; másokkal való érintkezéseikben a nyelv használatára nézve a 23. § határozatai lesznek szabályozók.

27. § A hivatalok betöltésénél jövőre is egyedül a személyes képesség szolgálván irányadóul; valakinek nemzetisége ezután sem tekinthető az országban létező bármely hivatalra, vagy méltóságra való emelkedés akadályául. Sőt inkább az államkormány gondoskodni fog, hogy az országos birói és közigazgatási hivatalokra, s különösen a főispánságokra, a különböző nemzetiségekből a szükséges nyelvekben tökéletesen jártas s másként is alkalmas személyek a lehetőségig alkalmaztassanak.

28. § A korábbi törvényeknek a fennebbi határozatokkal ellenkező rendeletei ezennel eltöröltetnek.

29. § Ezen törvény rendeletei a külön területtel bíró s politikai tekintetben is külön nemzetet képező Horvát-, Szlavon- és dalmátországokra ki nem terjednek, hanem ezekre nézve nyelv tekintetében is azon egyezmény szolgáland szabályul, mely egyrészt a magyar országgyűlés, másrészt a horvát-szlavon országgyűlés között létrejött, s melynél fogva azok képviselői a közös magyar-hotvát országgyűlésen saját anyanyelvükön is szólhatnak.

94. 1872. évi XIX. törvénycikk a kolozsvári magyar királyi tudományegyetem felállításáról és ideiglenes szervezéséről

1. § Kolozsvárott a tanszabadság elvének alapján magyar királyi tudományegyetem állittatik fel.

A kolozsvári királyi jogakadémia és az orvos-sebészeti tanintézet megszüntettetnek.

2. § Addig, míg az egyetemi oktatás külön törvény által nem szabályoztatik, a pesti magyar királyi tudományegyetemen jelenleg fennálló szabályok ezen egyetemre nézve is érvényesek, amennyiben jelen törvény mást nem rendel.

A fentebb említett törvény meghozataláig megkivántató további szabályokat az egyetem tudománykarainak meghallgatásával az oktatásügyi minister bocsátja ki.

3. § Ezen egyetem négy tudománykarra oszlik, u. m.

1. A jog- és államtudományi,

2. Az orvosi,

3. A bölcsészet-, nyelv- és történettudományi,

4. A matematikai és természettudományi karra.

E két utóbbi karhoz kapcsolva gymnasiumi tanárképezde állittatik fel.

4. § A tudománykarok belülegeikre nézve egymástól független egyenjogu, önálló testületeket képeznek, önmaguk által évenként választott dekánjaik elnöklete alatt.

5. § A tudománykarok fölött áll az egyetemi tanács, melynek köréhez az egyetem testületi, közigazgatási és a karok egyéb közös ügyeinek tárgyalása és intézése tartozik. A tanács elnöke: az egyetem rectora.

6. § A rendes és rendkívüli tanárok, a tanítók és tanársegédek rendes évi fizetést huznak. A magántanárokat csak az előadásaik után járó tandij illeti. A közoktatásügyi minister azonban jeles magántanároknak, kik oly tantárgyat adnak elő, melynek előadása a felsőbb tudományos oktatás érdekében óhajtandó, de kik tantárgyuk természeténél fogva csak kevés hallgatóra számithatnak, vagy kiknek a tanári pályán megtartása kívánatos, az illető kar meghallgatása után bizonyos időszakra kivételkép dijt rendelhet.

7. § Ezen egyetem első szervezése alkalmával a rendes és rendkívüli tanárokat a közoktatásügyi minister előterjesztésére Ő Felsege a király, a magántanárokat, a tanársegédeket és tanítókat pedig a közoktatásügyi minister nevezi ki.

A későbbi kinevezéseknél a közoktatásügyi minister a rendes és rendkívüli tanárookra és tanítókra nézve az illető kar meghallgatása után, a tanársegédekre nézve pedig annak javaslata alapján teszi előterjesztéseit, illetőleg kinevezéseit.

8. § Magántanári előadások tartására a közoktatásügyi minister által oly egyének jogosíttatnak, kik ezen egyetemenél magántanárságra az illető tudománykar által képesítetteknek nyilvánítottak, vagy a tudomány művelésében szerzett érdemeik által képességüket nyilvánosan bebizonyították.

Ha azonban a magántanár két év alatt meg nem kezdi előadásait, vagy azok megkezdése után két éven át legalább féltanévig előadást nem tart, magántanári jogosultsága megszűnik.

A magántanárok a rendes és rendkívüli tanárokkal egyenlő érvényű előadás-látogatási bizonyítványokat állítanak ki.

9. § Az egyetem megnyitása alkalmával a tandíjakat a fennálló viszonyok figyelembevételével, a jövőben pedig úgy a tan-, mint a szigorlati díjakat is a tudománykarok meghallgatása után, a közoktatásügyi minister állapítja meg.

A tudománykarok a tan- és szigorlati díjakat szegény hallgatóknak elengedik.

10. § Ezen egyetem az 1872/3-ik tanév kezdetével megnyitattik, és a kormánynak az egyetem szervezésére nézve tett eddigi intézkedései jóváhagyatnak.

11. § E törvény végrehajtásával a közoktatásügyi minister bizatik meg.

95. 1874. évi XXXIV. törvénycikk az ügyvédi rendtartás tárgyában

I. FEJEZET Szervezet

1. § Az ország bíróságainál és hatóságainál mint ügyvéd csak az működhetik, ki bármelyik ügyvédi kamara által az ügyvédek lajstromába felvétetett.

2. § Az ügyvédek lajstromába csak azon magyar honpolgár veendő fel, ki:

1. törvényszerű ügyvédi oklevéllel bír (4. §);

2. az ügyvédi kamara kerületében állandóan lakik. [...]

4. § Az ügyvédi oklevelet Budapesten és Marosvásárhelyen felállítandó vizsgáló bizottságok az előttük sikerrel letett ügyvédi vizsga alapján állítják ki. [...]

6. § [...] Az ügyvédi oklevelet a képesítettnek ítélt részére a vizsgáló bizottság állítja ki, miután előtte a következő ügyvédi esküt letette:

„Esküszöm (fogadom) a mindentudó és mindenható Istenre, hogy felséges királyunkhoz, Magyarországhoz és ennek alkotmányához mindenkor hű maradok, ügyvédi teendőimet a törvények és törvényerejű rendeletek szerint híven, pontosan és lelkiismeretesen teljesítendem. Isten engem úgy segéljen.”
[...]

96. 1874. évi XXXV. törvénycikk a királyi közjegyzőkről

[...] 2. § Közjegyző csak teljes koru magyar honpolgár lehet, a ki feddhetlen jellemű, csőd vagy gondnokság alatt nem áll, az állam hivatalos nyelvét teljesen bírja, az 1868:XLIV. törvénycikk rendeleteinek megfelelni képes, végre az ügyvédi vagy gyakorlati birói vizsgálatot sikerrel letette, és a vizsgálat letételét megelőző vagy követő, bár megszakított két évi közjegyzői gyakorlatot kimutatni képes.

3. § A közjegyző nem lehet egyszersmind országgyűlési képviselő, gyakorló ügyvéd, rendes vagy rendkívüli nyilvános tanár vagy tanító; nem viselhet más (állami, egyházi, törvényhatósági, községi) közhivatalt vagy szolgálatot.

Kivételt e szabály alól oly egy egyházi, törvényhatósági, vagy községi hivatal képez, a melylyel nincs fizetés egybekötve; úgyszintén a hadsereg (haditengerészet) vagy honvédség tetteles állományán kívül való katonai szolgálat, a mennyiben arra a közjegyző, a véderőről szóló törvény által köteleztetnék. [...]

7. § A közjegyzői kinevezés a közjegyzői okiratoknak csak magyar nyelven való felvételére ad jogositványt; azoknak más nyelven való felvételére, akár a kinevezéssel egyidejűleg, akár utóbb, az igazságügyminister csupán akkor adhat engedélyt, ha az illető közjegyző teljes jártasságát azon nyelvben külön igazolja. [...]

78. § Ha valamely fél egyikét sem érti azon nyelveknek, melyeken a közjegyző okiratokat felvenni jogositva van: a közjegyző hites tolmács meghívása mellett, az okiratot magyar nyelven veszi fel. A 72. §-ban érintett viszonyok a tolmácsra nézve is kizáró akadályt képeznek.

Ha a fél valamely más nyelven írott nyilatkozatot hozott magával, a mit a közjegyző a körülményekhez képest követelhet is, az a 80. § szabályai szerint aláírva, az okirathoz fűzendő.

A jelen § esetében két tanu vagy egy másik közjegyző jelenléte szükséges.

79. § [...] Minden közjegyzői okirat bevezetése és záradéka magyar nyelven szerkesztendő. [...]

91. § A közjegyző azon nyelveken, a melyekre kinevezési oklevelében vagy utóbb feljogosított, fordításokat eszközölhet s a fordítás helyességéről tanusítványt adhat. [...]

93. § Ha a közjegyző a fél nyelvét nem érti, a hitelesítés meghitelt tolmács közbenjöttével történik. [...]

97. 1875. évi XXXVII. törvénycikk a Kereskedelmi törvényről (kivonat)

1. § Kereskedelmi ügyekben, ha azok iránt a jelen törvényben intézkedés nem foglaltatik, a kereskedelmi szokások irányadók, ezek hiányában pedig az általános magánjog alkalmazandó. [...]

3. § Kereskedőnek a jelen törvény értelmében az tekintendő, ki saját nevében kereskedelmi ügyletekkel iparszerűleg foglalkozik.

4. § A kereskedőkre vonatkozó határozatok a kereskedelmi társaságokra is alkalmazandók. (61. §)

Az államra, ha ez kereskedelmi ügyletekkel foglalkozik, az érintett határozatok annyiban nyernek alkalmazást, a mennyiben a fennálló törvények és törvényes rendeletek másképp nem intézkednek.

Hogy a kereskedelmi cégek, kereskedelmi könyvek és a cégvezetőkre vonatkozó (3., 4. és 5.) címek az állam kereskedelmi vállalataira miképpen nyernek alkalmazást, külön rendelettel fog megállapíttatni.

5. § Jelen törvénynek a kereskedelmi cégekre, a könyvekre és a cégvezetésre vonatkozó intézkedései a kufárookra és házalókra egyáltalán nem; a zsidóknak, korcsmárosoknak, közönséges fuvarosoknak, hajósokra s más iparosokra pedig csak annyiban nyernek alkalmazást, a mennyiben üzletük a kisipar körét meghaladja.

A kufárok és házalók egyesülései egyáltalán nem, a fentebb felsorolt többi üzletek folytatása végett keletkezett egyesületek pedig csak akkor tekintetnek kereskedelmi társaságoknak, ha üzletük a kisipar körét meghaladja. [...]

61. § Kereskedelmi társaságoknak tekintetnek:

1. a közkereseti társaságok,
2. a betéti társaságok,
3. a részvénytársaságok és
4. a szövetkezetek.

62. § A közös haszon vagy veszteségre, egy vagy több kereskedelmi ügylet tekintetében keletkező (alkalmi) egyesülések, a jelen törvénynek a kereskedelmi társaságokról szóló határozatai alá nem esnek.

Az ily egyesüléseknél, a mennyiben a felek szerződésileg másképp nem intézkedtek, a résztvevők egyenlő mértékben járulnak a közös vállalathoz; a nyereség- és veszteségben más megállapodás hiányában fejenként osztozkodnak.

Azon ügyletekből, melyeket a résztvevők egyike harmadik személylyel köt, ennek irányában kötelezve és jogosítva ő lesz. Ha azonban a résztvevő a többiek nevében és megbízásából jár el, vagy ha a résztvevők közösen vagy közös meghatalmazott által szerződnek, a szerződő harmadik irányában egyetemlegesen jogosítvák és kötelezvék.

A közös üzlet befejezése után a résztvevők közül az, ki az üzletet vezette, a többieknek számadással tartozik. Együttal ő köteles a felszámolást teljesíteni.

63. § A kereskedelmi társaságok czégjük alatt jogokat szerezhetnek, kötelezettségeket vállalhatnak, ingatlan javakra tulajdont s egyéb jogokat szerezhetnek, felperesi és alperesi minőségben perben állhatnak.

64. § Közkereseti társaság keletkezik, ha két vagy több személy kereskedelmi üzletet közös czég alatt, korlátlan, és egyetemleges kötelezettség mellett folytat. [...]

125. § Betéti társaság keletkezik, ha közös czég alatt folytatott kereskedelmi üzletnél a társak közül egy vagy több (kül) tag csak kikötött vagyonbetételével felelős, míg ellenben egy vagy több (bel) tagot korlátlan és egyetemleges felelősség terhel.

A belfogókra nézve, ha ezek többen vannak, a társaság egyszersmind közkereseti társaságnak tekintetik. [...]

147. § Részvénytársaságnak azon társaság tekintetik, mely előre meghatározott, bizonyos számu és egyenértékű (egész vagy hányad) részvényekből álló alaptőkével alakul, s melynél a részvények tulajdonosai csak részvényeik erejéig felelősek.

163. § Minden részvényest a társasági vagyon aránylagos része illeti.

A befizetett összeget a részvényes - a 154. § esetét kivéve - vissza nem követelheti, s a társaság fennállása alatt csak azon tiszta haszonra tarthat igényt, mely az alapszabályok szerint a részvényesek közt felosztás alá kerül.

164. § A részvények bizonyos névre, vagy bemutatóra állíthatók ki, de mindig csak határozott pénzüsszegekről szólhatnak és tulajdonosaikra nézve oszthatlanoknak tekintendők.

Azon (ideiglenes) részvényeken és részvényutalványokon, melyek a névérték teljes befizetése előtt bocsáttatnak ki, a tényleg befizetett összeg világosan kiteendő.

165. § Az alaptőkéből a részvényeseknek kamatot vagy osztalékot biztosítani, vagy kifizetni nem szabad; a részvényesek közt csak az osztathatik fel, a mi az évi mérleg szerint mint tiszta nyereség megmarad.

Mindazáltal az alapszabályokban meghatározott azon időre, mely a vállalat előkészítésére a teljes működés megkezdéséig szükséges, a részvényesek javára kamatokat kikötni lehet.

A részvényesek a veszteségek által csökkent alaptőke újból kiegészítéséig osztalékra igényt nem tarthatnak. [...]

172. § A bemutatóra szóló részvények átruházása azok átadása által történik.

173. § A névre szóló részvények a birtokos nevének és lakhelyének kitüntetése mellett, a társasági részvénykönyvbe bevezetendők.

Az ily részvények átruházása üres hátírat mellett történhetik ugyan, de a birtokos, a mennyiben az alapszabályok másként nem intézkednek, a társaság irányában igazoltnak csak akkor tekintetik, ha az átruházás a részvény felmutatása mellett a társasági részvénykönyvbe bevezettetett.

A társaság a birtokosi minőség vizsgálatára kötelezve nincsen.

A részvényes a névre szóló részvénynek még be nem fizetett névértéke erejéig az átruházás daczára mindaddig kötelezve marad, míg az új birtokos a társasági részvénykönyvbe be nem vezetetik.

174. § Minden egyes részvényt kereseti jog illet a közgyűlési határozat ellen, ha az a törvénnyel vagy az alapszabályokkal ellenkezik.

Ha a közgyűlési határozat a törvény vagy az alapszabályok által előszabott alakzerüések mellőzése miatt támadtatik meg, a kereseti jog a sérelmes határozatot tartalmazó jegyzőkönyvnek az illetékes törvényszéknél történt bemutatásától számított 15 nap alatt érvényesítendő, ellenkezőleg az ezen alapon megszűnik.

175. § Az alaptőke tizedrészét képviselő részvényes vagy részvényesek, a költségek előlegezése és részvényeik letétele mellett, követelhetik az illetékes törvényszéknél, hogy a társasági üzletkezelés szakértők által megvizsgáltassék s a vizsgálat eredménye velük közöltessék. A letett részvények a vizsgálat befejezéseig a törvényszék által visszatartandók.

176. § Mindazon jogokat, melyek a részvényeseket a társaság ügyei tekintetében illetik, a részvényesek összesége a közgyűlésen gyakorolja.

177. § A közgyűlés évenként legalább egyszer összehívandó. A közgyűlés tárgyai minden meghívásban kiteendők. Érvényes határozat csak is az ekként kijelölt tárgyak felett hozathatik. Kivételnek e tekintetben az oly indítványra nézve van helye, mely egy újabb közgyűlés összehívása végett tétetik.

178. § Az alaptőke egy tizedrészét képviselő részvényes vagy részvényesek a közgyűlés egybehívását az ok és cél kijelölése mellett bármikor követelhetik. Ha e kívánságnak az összehívásra jogosított közeg 8 nap alatt meg nem felel, az érdekelt vagy érdekeltek kérelmére a közgyűlés összehívását az illetékes törvényszék eszközli.

A mennyiben az alapszabályok a fentebb érintett jogot az alaptőke kisebb részének birtokához kötik, irányadóul az alapszabályok e részbeni határozatai szolgálnak. [...]

182. § A részvénytársaság ügyeit igazgatóság intézi, mely egy vagy több személyből állhat és a részvényesek közül vagy másokból fizetés mellett, vagy a nélkül választatik.

183. § Az első igazgatóságot az alapítók nevezhetik ki. Az ily kinevezés azonban, mely legfeljebb három évre történhetik, a tervezetben (150. §) világosan felemlítendő.

Az igazgatóság tagjait, a netaláni kártérítési igények épségben tartása mellett, a közgyűlés bármikor elmozdíthatja. [...]

186. § A részvénytársaságot hatóságok és harmadik személyek irányában az igazgatóság képviseli.

A társaságot illető kézbesítések érvényességére elegendő, ha azok az igazgatóság valamelyik tagjának kezeihez történtek. [...]

188. § Azon ügyletek által, melyeket az igazgatóság a társaság nevében köt, jogosítva és kötelezve a társaság lesz. Az, hogy az üzlet világosan a társaság

nevében kötött, vagy a fennforgó körülményeknél fogva a szerződő felek akarata szerint a társaság részére kötöttnek tekintendő, különbséget nem tesz.

Harmadik személyek irányában az igazgatóság tagjai a társaság nevében teljesített cselekvényekért és az elvállalt kötelezettségekért személyesen nem felelősek. [...]

194. § A felügyelő bizottságnak legalább három tagból kell állania.

E bizottság első ízben legfeljebb egy, azontul pedig legfeljebb három évre választható.

A felügyelő bizottság tagjai, netaláni kártérítési igényeik épségben tartása mellett, a közgyűlés által bármikor elmozdíthatók.

195. § A felügyelő bizottság ellenőrzi a társasági ügyvezetést minden ágaiban; e végből jogában áll a társasági ügyek menetéről tudomást szerezni, a társaság könyveit, iratait, és pénztárait bármikor megvizsgálni.

A felügyelő bizottság az évi számadásokat és mérleget, nemkülönben a nyereségfelosztást tárgyazó indítványokat megvizsgálni, és erről a közgyűlésnek évenként jelentést tenni tartozik. E jelentés nélkül a közgyűlés a nyereség felosztása iránt érvényesen nem határozhat.

Ha a felügyelő bizottság hivatalos működésében a törvénybe vagy az alapszabályokba ütköző intézkedéseket, vagy a társaság érdekeit sértő mulasztásokat avagy visszaéléseket tapasztal, a közgyűlést azonnal összehívni tartozik.

A felügyelő bizottság a fentebbieken kívül más teendővel fel nem ruházható.

196. § A felügyelő bizottság tagjai egyetemlegesen kártérítésre kötelezvék, ha a 195. §-ban megállapított kötelezéseik teljesítését elmulasztják. [...]

258. § Kereskedelmi ügyleteknek tekintendők:

1. áruk, s általában ingó dolgok vétele vagy egyébkénti megszerzése, azon szándékkal, hogy azok természetben, át- vagy feldolgozva ismét tovább adassanak;

2. az előbbeni pontban érintett oly tárgyak szállításának elvállalása, melyeket a szállító fél e végből szerez meg;

3. állampapírok, részvények vagy más a kereskedelmi forgalom tárgyát képező értékpapírok vétele vagy egyébkénti megszerzése; az esetben is, ha a megszerzés nem továbbadási szándékkal történt;

4. biztosítások elvállalása;

5. utasok vagy javak tengeren leendő fuvarozásának elvállalása és hajókölcsonök kötése.

259. § A mennyiben iparszerűleg folytatattanak, kereskedelmi ügyleteknek a következők tekintendők:

1. ingó dolgok fel- vagy átdolgozásának elvállalása mások részére, feltéve, hogy az átvállaló üzlete a kis ipar körét meghaladja;

2. a bank- és pénzváltói ügyletek;

3. a bizományi, szállítmányozási és fuvarozási ügyletek, nemkülönben a személyfuvarozásra rendelt intézetek ügyletei;

4. a közraktárak ügyletei;

5. a kiadó ügyletek, továbbá a könyv- és műkereskedés egyéb ügyletei, nemkülönben a nyomdai ügyletek, a mennyiben ez utóbbiak a kis ipar körét meghaladják;

6. azon termelők ügyletei, kik saját terményeiket át- vagy feldolgozzák és a bányáipar ügyletei, a mennyiben ez iparágak a kis ipar körét meghaladják;

7. a kereskedelmi ügyletek közvetítése.

Az érintett ügyletek az esetben is kereskedelmi ügyleteknek tekintetnek, ha azok nem iparszerűleg ugyan, de kereskedő által a kereskedelmi üzlet körében kötöttek.

260. § A kereskedőnek mindazon ügyletei, melyek kereskedelmi üzlete folytatásához tartoznak, kereskedelmi ügyleteknek tekintetnek.

Ellenben a kézművesek részéről történt eladások, a mennyiben ezek egyedül iparüzletük folytatásaként jelentkeznek, kereskedelmi ügyleteknek nem tekinthetők.

261. § A kereskedő által kötött szerződés kétség esetében a kereskedelmi üzlet folytatásához tartozónak tekintetik.

A kereskedő által kiállított kötelezvény a kereskedelmi üzlet folytatásához tartozónak tekintetik, ha ennek ellenkezője magából az okmányból ki nem tűnik.

262. § Az ingatlanok tekintetében keletkezett szerződések kereskedelmi ügyleteknek nem tekintetnek.

263. § Azon körülmény, hogy valaki hivatalánál, állásánál, iparrendészeti vagy más okoknál fogva kereskedelmi ügyletekkel nem foglalkozhatik, a kereskedelmi ügyletek minőségére és érvényességére befolyással nincsen.

264. § A jelen törvény második részében foglalt határozatok azon ügyleteknél, melyek az egyik szerződő fél részéről kereskedelmi ügyletet képeznek, mindkét félre nézve egyaránt alkalmaztatnak. Kivételnek e tekintetben csak akkor van helye, ha magukból e határozatokból kitűnik, hogy azok a felek közül csak azt kötelezik, kire nézve az ügylet kereskedelmi ügyletet képez.

265. § A kereskedelmi ügyletek megbírálásánál és értelmezésénél, nem annyira a használt kifejezések betűszerinti értelme, mint inkább a szerződő felek akarata szolgál irányadóul.

266. § A szerződés szavai közönséges értelmükben veendő, kivéve ha az érdekelt felek azt igazolják, hogy a használt kifejezésnek a kereskedelmi forgalomban elfogadott más értelmet tulajdonítottak.

Kétség esetében a szerződés szavainak oly értelmezés adandó, mely mellett az ügylet joghatálylyal bírhat.

267. § A cselekvények és mulasztások jelentőségének és joghatályának megítélésénél tekintettel kell lenni a kereskedelmi forgalomban elfogadott szokásokra és gyakorlatokra.

268. § Kik oly ügylet által, mely részükről kereskedelmi ügyletet képez, egy harmadik irányában közös kötelezettséget vállalnak, egyetemleges adósoknak tekintendők, a mennyiben a hitelezővel történt megállapodásból ellenkező ki nem tűnik.

269. § A hitelezőnek jogában áll követelése végett az egyetemleges adósokat tetszése szerint mind azok közül többet, vagy egyet megtámadni; ha a követelés tárgya felosztható, jogában áll azt felosztva érvényesíteni a nélkül, hogy e miatt jogát az egész követeléshez azon adós ellen elvesztené, ki ellen azt csak részben érvényesítette.

270. § A megtámadott egyetemleges adós a hitelező ellen csak oly kifogásokkal élhet, melyek őt személyesen vagy az adóstársakat mind a hitelező ellen illetik.

Kereskedelmi ügyletekben és általában mindazon esetekben, melyekben a jelen törvény egyetemleges kötelezettséget állapít meg, az egyetemleges adós a követelés felosztását, vagy a többi adósok előzetes beperlését nem követelheti, s azért, mert a hitelező által az egész követelésért egyedül lett megtámadva, kifogással nem élhet.

Ugyanez áll a kezesre nézve is, ha a kezesség kereskedelmi ügyletből eredő kötelezettségért lett vállalva, vagy ha maga a kezesség kereskedelmi ügyletnek tekintendő.

271. § Ki valamely ügylet folytán, mely reá nézve kereskedelmi ügyletnek tekintendő, egy másik irányában gondosságra van kötelezve, a rendes kereskedői gondossággal köteles eljárni.

272. § Ki kártérítést igényelhet, a valóságos kár és az elmaradt nyereség megtérítését követelheti.

273. § A kötbér összege semmi korlátozásnak alávetve nincsen, s az adósnek kétség esetében nem áll jogában a kötbér lefizetése által magát a teljesítés alól kivonni.

A kötbér kikötése kétség esetében nem zárja ki az igényt a kötbér összegét meghaladó kártérítéshez.

A mennyiben a kötbér azon esetre állapított meg, ha a szerződés nem kellő időben, vagy nem kellő helyen teljesítették, a hitelező a szerződés teljesítése mellett a kötbért is követelheti.

274. § A kötbér, ha valaminek abban hagyása végett köttetett ki, a kikötéssel ellenkező cselekmény folytán, ha pedig valaminek teljesítésére volt irányozva, az adós késedelmével jár le.

275. § A kötbér nem követelhető, ha a szerződés teljesítése vétkes baleset, vagy a hitelező vétkessége miatt lehetlenné válik, vagy ha a szerződés teljesítése fentartás nélkül elfogadtatott. [...]

280. § Kereskedelmi ügyletek a felén tuli sérelem miatt meg nem támadhatók.

281. § A törvényi és a késedelmi kamatok kereskedelmi ügyekben a fizetendő tőke hat százalékát teszik évenként.

Minden oly esetben, midőn a jelen törvény kamatfizetési kötelességet állapít meg, évenként 6% kamat számítható.

282. § Kinek oly ügyletből, mely az ő részéről kereskedelmi ügyletnek tekintendő, lejárt követelése van, a lejárat napjától, fizetési határnap hiányában pedig a megintés napjától kamatot követelhet.

A számla megküldése magában véve megintésnek nem tekinthető.

283. § Kereskedők, kölcsönös kereskedelmi ügyleteikből eredő követeléseik után a lejáratától előleges kikötés és megintés nélkül is követelhetnek kamatokat. [...]

311. § A kereskedelmi ügyletek érvényességéhez, a jelen törvényben kijelölt eseteket kivéve, azok írásba foglalása vagy egyéb alakszerűségek nem szükségesek.

312. § Ha valamely ügylet az jelen törvénynél fogva bizonyos alak kívántatik, vagy ha a felek az ügylet érvényességét bizonyos alaktól tették függővé, az ügylet megkötöttnek csak akkor tekintetik, ha az a meghatározott alakban létesül.

313. § Az írásbeli szerződések érvényességéhez elegendő, ha az okmány a kötelezett fél által aláíratik.

Ha a felek valamelyike írni nem képes, kézjegyét két tanu aláírásával köteles hitelesíttetni, kiknek egyike által az írni nem képes félnek neve is aláírandó.

98. 1879. évi XVIII. törvénycikk a magyar nyelv tanításáról a népoktatási tanintézetekben

Szükséges lévén, hogy a magyar nyelvnek, mint az állam nyelvének elsajátítására, minden állampolgárnak kellő mód nyujtassék, e végből a következő intézkedések állapittatnak meg:

1. § Minden, akár felekezeti, akár másnemű oly tanító-képző intézetben, a melyben a tanítás nyelve nem a magyar, a magyar nyelv, mint már az 1868: XXXVIII. tc. rendelete szerint is ez intézetekben köteles tantárgy, oly óraszámmal tanítandó, hogy azt az egész tanfolyam alatt minden tanítójelölt beszédben és írásban elsajátíthassa. [...]

4. § A magyar nyelv az összes bárminemű nyilvános népiskolákban a köteles tantárgyak közé ezennel felvétetik.

Azonban mindaddig, míg a magyar nyelv tanítására alkalmas kellő számú tanító fog rendelkezésre állani, ezen törvény fennebbi rendelete csak fokozatosan, következőleg léptethető életbe: minden oly elemi népiskolában, melyek tannyelve nem a magyar, de oly tanító van alkalmazva, ki annak tanítására képes, a magyar nyelv, mint köteles tantárgy, már a jelen törvény hatályba léptét követő tanévben; azon elemi népiskolákban pedig, a melynél ily

tanító alkalmazva nincs, mihelyt a 2-ik és 3-ik §-ok értelmében, a magyar nyelv tanításra képes tanító alkalmazva leend, azonnal tanítandó.

A magyar nyelv ezen köteles tanítását az összes községi népiskolákban a vallás- és közoktatási minister külön rendeletben szabályozza. - E szabályrendeletet, az óraszámra nézve, a népiskolai tantervek megállapításánál, az összes felekezeti és egyéb iskolai hatóságok is kötelesek szem előtt tartani. [...]

99. A magyarországi és erdélyi román nemzeti pártnak 1881. május 12-14-én Nagyszebenben tartott értekezletén megállapított programja

A nemzeti párt a törvényes kereten belül küzdeni fog a következő jogok megvalósítása érdekében:

1. Erdély önkormányzatának (autonómia) visszaállítása.
2. A románok által lakott helyeken a román nyelvnek hivatalból való (ex lege) behozatala úgy a közigazgatásnál, mint a bíróságnál.
3. A románok lakta helyeken román tisztviselők alkalmazása, a nem románok közül pedig csak azoknak, kik a román nyelvet szóval és Írásban bírják és azonfelül ismerik a román népet is és megszüntetését annak a rendszernek, hogy tisztviselőket hoznak közéjük, kik nem ismerik a népet s a nép őket.
4. A nemzetiségek egyenjogúsításáról szóló törvénynek ezek javára való revíziója, valamint lojális és valóságos végrehajtása minden törvénynek.
5. Az egyházak és felekezeti iskolák autonómiájának, mint tisztán az illető nemzetiséget érintő ügynek, fenntartása, ha kell küzdelmek árán is megszerzése. Az iskoláknak és egyéb a nemzeti kultúrát ápoló intézményeknek segélyezése az állampénztárból, mely segély arányban álljon azon vér- és anyagi áldozatokkal, melyet a román nemzetiség a haza érdekében hoz s ezzel kapcsolatban hatályon kívül helyezése azon törvényeknek és rendeleteknek, melyek útjában állanak a nemzeti fejlődésnek.
6. Általános választójog elvén álló, vagy legalább is oly választójogi törvény alkotása, mely szerint mindenki, aki közvetlen adót fizet, választói joggal ruháztassék fel.
7. Minthogy az állam virágzásának feltétele polgárainak meglegedése és egy nemzetiség kedvezményezése, másoknak pedig elnyomatása elégedetlenséget szül, zavarja a polgárok nyugalmát és kölcsönös gyűlöletet szit, a nemzeti párt küzdeni fog az állam szerveinek közvetlen, vagy közvetett magyarosítási törekvései ellen, mint hazafiatlan cselekedetek ellen.
8. A mindenek felett való közszabadsági jogok kérdésében, valamint a szükségessé vált közigazgatási reform és főleg a gazdasági és pénzügyi helyzet kérdésében, illetve az immár elviselhetetlen közterhek kérdésében, a nemzeti

párt testvériesen közreműködik mindazokkal, akik súlyt helyeznek a népek minde- nekfelett álló jólétére és érdekeire.

9. A dualizmus kérdése nem lévén most napirenden, a nemzeti párt fenntartja magának a jogot, hogy álláspontját ez ügyben annak idején kifejezésre juttassa.⁴⁹

100. Az 1892. évi román memorandum

Császári és királyi apostoli Felség!
Legkegyelmesebb Urunk!

Felséged magyar koronája országai román nemzetiségű választóiknak képviselői, akik f. évi január 20. és 21-én Nagyszebenben választói konferenciára gyűltek össze, megállapították, hogy megbízóik, elégedetlenek lévén az 1866–1868. években bevezetett kormányzati rendszer és közéletünk egész azóta lefolyt fejlődése következtében beállott helyzetükkel, szomorú tapasztalataik után, többé nem bizhatnak sem a budapesti országgyűlésben, sem a magyar kormányban, s hosszú és beható megfontolás után ez alkalommal is egyöntetűen arra a véleményre jutottak, hogy hazafiúi bölcsesség kérdése, hogy a románok ne kíséreljék meg többé azon joguk gyakorlását, hogy az országgyűlésbe képviselőket válasszanak, hanem tekintsék magukat úgy, mint akik hazájuk országgyűlésében nincsenek képviselve.

Ennek a konferenciának a megbízásából, amelyen a Lajtán inneni románság összessége képviselve volt, hódolatteljes tisztelettel járulnak Felséged trónjának lépcsőjéig, hogy felhívjuk a figyelmet azokra a veszélyekre, melyek a közös hazára a jelenlegi kormánypolitikából származnak s hogy Felséged tudomására hozzuk azokat a tényeket, melyek a románokat, a Monarchia egyik leghüségesebb és türelmesebb népét arra kényszerítették, hogy egyelőre lemondjanak legfontosabb jogaik gyakorlásáról, melyeket Felséged kegyelméből nyertek, jutalmul a vagyon- és véráldozatért, melyet az uralkodóház dicsőségéért és a Monarchiáért hoztak.

Attól az óhajtól áthatva, hogy a Felséged atyai oltalmára bizott népek boldogabb együttélése lehetővé váljék, Felséged az 1866–1868. években legkegyesebben megengedni méltóztatott, hogy a Monarchia kormányzását dualisztikus alapra helyezték.

A románok aggodalommal nézték a kormányrendszernek ezt a teljes átalakítását, mert ennek az új szervezetnek előkészületei egy hibás és veszélyes belpolitika felé való elhajlásra mutattak.

Hibásnak és veszélyesnek tartjuk, mert egy állam életében minden kísérlet a visszafelé fejlődésre, amely egyszer megadott jogokat visszavon,

⁴⁹ Magyar Kisebbség. 1940. XIX. 5. 107-108. o.

veszedelmes hiba. Államunk életének történeti fejlődése során a Monarchiát alkotó különböző népek jogai az évszázadok folyamán megerősödtek és a jobbagység megszüntetése, amely az 1848. év szomorú eseményeit követte, természetesen magával hozta nemcsak ezeknek a jogoknak az állam részéről történő biztosítását, hanem azt is, hogy ezeknek a gyakorlati életben való alkalmazásánál is a jog és igazság szerint járjanak el. És előrelátható volt, hogy az új kormányrendszerben az egyszer már elnyert jogok gyakorlása csaknem teljesen lehetetlenné fog válni.

Mint rendszerető nép és bizalommal eltelve Felsőged atyai gondoskodása iránt, a románok alávetették magukat az új helyzetnek.

Azonban csakhamar meg kellett győződniük arról, hogy a vezető körökben mindenütt elősegítik azt a törekvést, hogy az alkotmányos formák hamis alkalmazásával, a Felsőged uralkodói teljhatalmával szentesített jogokat illuzórikussá tegyék.

Az ünnepélyes ígérek ellenére, hogy az egyszer elnyert jogok tiszteletben- tartásával minden nemzetiséget kielégítenek, az új kormányrendszerrel egyuttal faji uralmat és mesterségesen nagyraövelt nemzeti hegemoniát vezettek be Magyarországon.

Ennek a nemzeti hegemoniának a biztosítására irányuló törekvés nyomtára jellemző bélyegét egész alkotmányos életünkre az elmúlt 25 év folyamán.

Ez az állampolitika a legteljesebb ellentétben áll politikai életünk egész ezeréves történeti fejlődésével, ellentmond a román nép hagyományos politikai törekvéseinek és nemzeti létérdekeinek, ugyanakkor midőn ellenkezik az újkor alkotmányos állam- szervezet követelményeivel is.

A történelem bizonyítja, hogy államunk ezeréves történeti fejlődése során az a viszony, amely a hódító és a leigázott között szokott kialakulni, mint államjogi alapelv sohasem létezett, s hogy ennek következtében politikai-nemzeti felsőbbség sem állhatott fenn.

Mindazok a surlódások, amelyek a társadalmi életben és az állam törvényhozó szerveinek megnyilvánulásaiban felszínre kerültek, az 1790–91. években meginduló mozgalomra és az általa előidézett reakcióra vezethetők vissza és a királyságot alkotó népek létükért és nemzeti fennállásuk biztosításáért vívott küzdelmének egyik szakaszaként jelennek meg.

A román nép akkor, éppugy mint azelőtt és azóta mindig, ezeréves történeti jogaira támaszkodva, az őt néptestvéreinek száma, etnikai és földrajzi helyzete, valamint tulajdonságai révén megillető jelentősége alapján mindig arra törekedett, hogy megvédje nemzeti jogait, melyekről sohasem mondott le.

Az 1696-ban, 1700-ban, 1790-ben és 1791-ben megtett lépések, az 1848-ban tanúsított magatartása éppugy, mint kitartása a jelenlegi rendszer bevezetéséig, mind- megannyi bizonyítéka annak, hogy mindig igyekezett ezen jogait fenntartani, s vágyainak minden megnyilvánulásában, mint alapszeme és mint cél, melynek megvalósítása felé haladt, az a törekvés jelentkezett, hogy nemzeti egyéniségének, mint állami tényezőnek érvényt szerezzen. A történeti

jog épügy, mint az erdélyi államjog, az alaptörvények és a *pragmatica sanctio* megtámadhatatlan módon biztosítják Erdély számára az önkormányzatot, s a román nép, különösen az egyenjogúság 1848-ban történt kihirdetése után és az államjognak az 1863–1865. években történt továbbfejlesztése következtében, ebben az értékes tényben látta nemzeti létének legteljesebb biztosítékát és nemzeti törekvései ebben az önkormányzatban érték el tetőpontjukat.

Az évszázadok folyamán érvényesült felfogással ellentétben, most az unió ezt az autonómiát az államjoggal és az Erdélyt alkotó szabad elemek jogaival ellenkező igazságtalan módon megsemmisítette, figyelmen kívül hagyva, etnikai és földrajzi helyzetét, valamint sajátos fejlődését, melyek mind kötelező módon megkövetelik ennek az autonómiának megőrzését.

A román nép úgy látja, hogy ez az eljárás sérti történeti és nemzeti jogait, mert:

a) Az uniót kimondták anélkül, hogy ebben a román nép számának és fontosságának megfelelő formában résztvett volna, mégpedig olyan országgyűlésen, melynek képviselői az 1790–1791. évi választótörvény és az 1848. évi törvények tehát oly törvények alapján gyűltek össze, melyek a legsötétebb feudalizmus korához tartoznak, melyekről Felsőged 1863 június 15-i trónbeszédében a következőket kegyeskedett mondani:

„Az erdélyi nagyfejedelemség ősi alkotmányának az a része, amely az országgyűlés összetételére vonatkozik, a nemesség kivételes helyzetének, a robotnak és az urbéri szolgáltatásoknak a megszüntetése, és az egyenlő jogoknak és kötelességeknek az ország lakosságának valamennyi osztálya számára történt bevezetése következtében, olyan mélyreható változáson ment keresztül, hogy egy, 1790–91. évi választási törvény alapján összehívott országgyűlést, amely az ország igazi érdekeivel ellentétben a lakosság legnagyobb részét kizárná polgári és politikai jogainak gyakorlásából, tulajdonképpen nem is lehetne úgy tekinteni, mint az egész ország lakosságának – rendi, születési, nemzeti és valláskülönbség nélküli – igazi képviselőjét, amely rendelkezhetne az elengedhetetlenül szükséges erkölcsi tekintéllyel ahhoz, hogy egyrészt Erdély belső ügyeit valamennyi együttlakó nemzetet kielégítő módon megoldja, másrészt pedig ennek az összmönarchiához való államjogi viszonyát illetően eleget tegyen atyai szándékainknak, melyeknek ismételtén kifejezést adtunk” – és „mivel Erdélynek Magyarországgal való uniója, melyet 1848-ban kimondták, sohasem emelkedett teljes jogerőre és tény- legesen ismét fel is bomlott, mi is érintetlenül hagytuk ezt a pontot 1860 október 20-i rendeletünkben és csupán Erdély tartományi (*regnicolaris*) képviselőjének visszaállítását rendeltük el”;

b) másrésztől sérelmesnek érzi magára nézve a román nép az uniót, mert ez az eljárás az ország autonómiáját biztosító törvények figyelembevétele nélkül hozta létre az egyesülést.

Az unió és annak az 1868: XLIII. t.-cz. által történt bevezetése nem egyéb, mint nyílt semmibevétele a román népnek, mint oly elemnek, amely az egykori Erdélyt tulnyomó többségben lakja, valamint semmibevétele minden

alaptörvénynek, amely ennek a nagyfejedelemségnek önkormányzatát biztosítja; teljes mellőzése a román elemnek, igazságtalanság mind a törvényhozás és a közjog, mind az államjog szempontjából.

Miután a dualisztikus rendszer és az unió révén a magyar elem kezébe került az államhatalom, ez az állam közös és nagy érdekeit figyelmen kívül hagyva csak azt az egyetlen célt követte, hogy saját nemzeti hegemóniáját biztosítsa és megvalósítsa a magyar nemzeti egységet, s az azóta hozott valamennyi törvény, valamint ezek végrehajtása élénk bizonyítékai annak, hogy tovább haladnak ezen a meredek lejtőn.

Ennek a szomorú igazságnak bizonyítására engedjék meg nekünk, hogy általános körvonalakban közelebbről megvizsgáljuk ezeknek a törvényeknek egy- némelyikét; így: a választótörvényt, a nemzetiségek egyenjogúságáról szóló törvényt, a közoktatásügyi törvényt, a törvényhatósági törvényt, a sajtótörvényt, és az agrártörvényeket.

A) Az Erdély számára alkotott választótörvény azonos azzal, amely az 1828-as magyar nemzeti törekvések megvalósításához alapul szolgált.

A feudalizmus uralma alatt érvényben volt társadalmi és politikai nézetekből kiindulva, ennek a törvénynek létrehozói ugyanazon indokok vezették, mint amelyeknek az 1790–91. évi törvények is köszönhetik keletkezésüket. Különbség csak abban van, hogy a korábbi főmotivumokhoz az új törvény megalkotásánál még az a szándék is hozzájárult, hogy a magyar hegemóniát a többi nép felett mesterséges eszközökkel, a feudalizmus megszűnése után is fenntartsák. Ez abból is kitűnik, hogy ez a törvény másképp intézkedik, mikor románlakta és másképp, mikor székelylakta vidékekről van szó és abból, hogy a törvény oly intézkedéseket tartalmaz, amelyek látszólag fenntartják az egykori jobbágyok és a földesurak közötti jogegyenlőség alkotmányos elvét, amennyiben meghatározott cenzus megállapításával a korábbi jobbágyparasztoknak is megadják a választójogot. – Ez a rendelkezés azonban tényleg nyilvánvaló valótalanságot tartalmaz, amely csak arra szolgál, hogy elleplezze ezt az igazságtalanságot, amelyet a felszabadított paraszt elszenved, mert ezt a cenzust – amelyet Erdélyben, ahol a föld nem oly termékeny és az V–VIII. osztályba tartozik, a föld terméséből nyert 85 osztrák forint tiszta jövedelem után számítanak – az egykori jobbágy csak igen kevés esetben érheti el. Míg a tulajdonképeni Magyarországon, ahol a föld termékenyebb, a cenzust egynegyed telek után számítják. Erdélyben kilencszeresével több a cenzus, tehát oly magas, hogy világosan kitűnik a törvény célja, hogy Erdély népét a törvényhozótestületek választási urnáitól távolítsák, s ugyanakkor fenntartsák a robot megszüntetésével létrejött jogegyenlőség látszatát is. Ez a szembevethető rendelkezés nemcsak a fent kifejtett meggyőződést erősíti meg, hanem nyilvánvalóvá teszi azt a körülményt és elszomorító tény is, hogy Erdélyben sok 2–3.000 lakosú község van, amelyben a magas cenzus miatt egyetlen választó sem akad, mert az urbéri birtok, amely a korábbi jobbágy tulajdonává vált,

tulnyomórészt csak 4–7 osztrák forint egyenesadót fizet és csak igen ritkán 8 forintot vagy ennél többet. Ilyen módon a parasztságot, a földesuri terhek alóli felszabadítása után is a többi szabad osztállyal való egyenjogúsítása és annak ellenére, hogy az egyik törvény betűi szerint minden polgári jogot elnyert, egy másik törvény betűi megfosztják a lehetőségtől, hogy szavazati jogát gyakorolhassa. Ez a tény ellenkezik az igazsággal és a demokratikus alapokon felépített alkotmányossággal, mert az ország földtulajdonosainak többségét távol- tartja legfőbb állampolgári jogának gyakorlásától és megfosztja őket annak lehetőségétől, hogy a közügyek menetére befolyást gyakoroljanak.

Az erdélyi románoknak főleg a választótörvény azon rendelkezései teszik lehetetlenné az ország törvényhozásában való megfelelő képviseletet, amelyek a városokban minden kézművesnek, még annak is, akinek egyáltalán nincs vagyona, továbbá a városokban és községekben lakó valamennyi nemes embernek és felszabadítottaknak, valamint az ú. n. szabad székelyeknek megadják a választójogot, tekintet nélkül arra, hogy fizet-e valamilyen adót az államnak vagy sem. Ami annyit jelent, hogy a törvény a gyakorlatban a székelyeknek és a magyaroknak csaknem általános választójogot ad, míg a románokat tulnyomó többségükben távoltartja a választási urnáktól. Ezen törvényes rendelkezések révén a felszabadított magyarok és kispapok, – kiknek száma, tekintet nélkül arra, hogy 1848-ig a magyar elemet nyílt kedvezményekben részesítették, igen nagy – eléri, hogy mégha foglalkozás nélküli és vagyontalan emberek is, többségben lesznek a román parasztsággal szemben, mely földet, házat és telket mondhat magáénak és a vér- és vagyonadót épüget megfizeti a trónnak és a hazának mint bárki más. És míg a románokat, akiket az egykori Erdélyben többségük alapján joggal tekintettek állam- fenntartó elemnek, kizárják ennek az alapvető jognak a gyakorlásából – addig a nemeseket és felszabadítottakat, akik kevés kivétellel csak terhére vannak a társadalomnak, a törvényben nekik juttatott kiváltságokkal dédelgetik, s erőszakkal meg- állapítják, hogy a törvényhozásban ők képviselik az államéletnek tulajdonképeni és igazi tényezőit, vagyis a dolgozó és termelő lakosságot. Mindez pedig egy a feudalizmus idejéből származó jog alapján történik, amelyet az általános jogegyenlőség egyszers- mindenkorra meg kellett volna szüntetessen.

Ennek a szűkkeblű és ez alkotmányosság szellemével össze nem egyeztethető berendezésnek következtében, mi erdélyi románok – még a legbékésebb viszonyokat feltételezve – sem választhatunk 10–12 nemzeti képviselőnél többet az ország- gyűlésbe. Mi tesszük az ország lakosságának háromnegyed részét, ugyanilyen arányban tulajdonosai vagyunk a földnek és hasonló arányban viseljük a közterheket is: tagad- hatatlanul törvényes jogunk tehát az is, hogy az országgyűlésen is hasonló arányban legyünk képviselve és ilyen mértékben vegyünk részt az ügyek intézésében is; úgy véljük, hogy az emberi méltósággal összeegyeztethetetlen volna, ha egy ilyen igazságtalan választótörvény alapján részt vennének a választási küzdelemben.

A törvény igazságtalanságával versenyez a választókerületek mesterséges kikerekítése. Egészen nevetséges látni, hogy némely választókerületben a román választó kénytelen egy vagy több napot utazni, hogy eljusson arra a helyre, ahol választójogát gyakorolhatja.

Erdélyben kb. 200.000 magyar él, s ezek is a régi feudális megyékben elszórva a több mint másfélmilliónyi románság között; a törvényhozók mégis gondoskodtak arról, hogy a választókerületek létrehozásával ennek az elenyészően csekély magyar kisebbségnek megmaradjon a szavazatok többsége.

A törvény intézkedései és a választókerületek beosztása Erdélyben hihetetlen eltéréseket okoznak a választókerületek között, mert a székely megyékben, ahol a székelyeknek általános választójoguk van, ezek kapják meg a választójogot, míg azokban a megyékben, ahol a románok zárt tömegekben élnek együtt, a választók száma elenyészően csekély.

Általánosan ismert, hogy – a Székelyföldön kívül – a 90–290.000 lelket szám- láló megyékben alig 2–6.000 választó van, míg a városokban 3.500–29.000 főnyi lakosságra 1.800–2.000 választó jut.

Erdélynek több mint 60.000 választója azon az alapon gyakorolja választójogát, hogy született nemes, vagy a szabad székelyek jogai alapján: azoknak a választóknak a száma viszont, akik választójogukat a census alapján gyakorolják, alig 15–20.000. S amint a fenti adatok bizonyítják, a románlakta megyékben 50–60.000 lakosra jut egy képviselő, míg a Székelyföld 4–5.000 lélek után küld egy képviselőt.

Fölösleges volna a választótörvény végrehajtásának részleteinél időzni. Köztudomású, hogy a választási és büntetőtörvények rendelkezéseivel ellentétben, a választók ellátásának címén a választókat étellel és itallal sőt még pénzzel is megvesztegetik. Az alkotmányos magyar korszakban a demoralizáció e tekintetben olyan méreteket öltött, hogy annak aki képviselővé akarja magát választatni, még akkor is, ha a választók szőlítették fel, hogy fogadja el a jelölést, el kell készülnie arra, hogy sok ezerre rugó kiadásai lesznek.

A választások alkalmával szavazatszerzés céljából elkövetett visszaélések annyira ismereteseek, hogy a választási ügyekben folytatott korrupcióval rendszeresen találkozunk és kiderül, hogy ennek legfőbb tényezője és támogatója éppen a magyar állam közigazgatási szervezete. A választásoknak ezt a rendszeres és általános meghamisítását látva, csak igen természetes, hogy még a magyar országgyűlésen is több képviselő indítatva érezte magát arra, hogy felemelje szavát és védelmébe vegye a választások szabadságát, ez azonban, mint köztudomású, még ma is csak „pium desiderium” maradt.

Oly messzire, megy a magyar államban a választási korrupció és a választók lelkiismeretének elnyomása, a joggal és a hatalommal való visszaélés a választási ügyekben, hogy egy állampolgár csak személyes és életbiztonságának figyelmen kívül hagyásával vehet részt a választási küzdelemben és a választások nálunk már csaknem egy polgárháboru jellegét öltötték.

Ezen jogsértések láttán, a román nép, kivált Erdélyben, ahol az unió bevezetése után egy, a magyarországitól eltérő választótörvény van érvényben, hazafiatlan és az állampolgári méltósággal összeegyeztethetetlen vállalkozásnak tartja, hogy alapvető jogai egyikének érvényesítése érdekében furkósbottal és fejszével a kezében szálljon harcba: reméli és elvárja, hogy a választások szabadok, a választói törvény pedig igazságos legyen.

Mindazon önkényesség következtében, mely nálunk a dualizmus bevezetése óta érvényesült, a románokat oly mélységes elégedetlenség fogta el, hogy a román választóknak a meghamisított választásokon való tömeges részvétele könnyen olyan jelene- teket eredményezhetne, melyek hordereje egy olyan országban, mint Erdély, ahol az elnyomottak száma oly nagy, a meggondolatlan elnyomóké pedig oly csekély, felmérhetetlen. Áthatva attól az érzéstől, hogy amíg ezek az igazságtalan törvények és az említett erőszakosságok érvényben maradnak, nekünk románoknak nincs helyünk sem a magyar állam alkotmányos életében, sem képviselőtestületében, az erdélyi és magyar- országi román választók elhatározták és kijelentették, hogy a budapesti országgyűlésről passzivan távolmaradnak.

Császári és királyi apostoli Felség!

A románoknak mindig az volt a vágyuk és ma is az, hogy résztvehessenek hazájuk közéletében, amelynek legmagasabb kifejezője az országgyűlés, követelték és követelik ma is, ezt a részvételi jogot, éppugy, amint megkövetelik, hogy elismerjék őket, mint tényezőt Magyarország közjogi keretében: most sem várnak tehát egyebet, mint- hogy megadják nekik a lehetőséget a közéletben való részvételre, oly mértékben, amely méltóságukkal és az alkotmányos képviselési rendszerrel összeegyeztethető, mivel meggyőződtek arról, hogy e részvétel nélkül nemzeti, politikai és kulturális fejlődésük legfontosabb feltételei nem bontakozhatnak ki. Ez a részvétel azonban nem lehetséges, míg a jelenlegi viszonyok – melyeket méghozzá igazságtalan törvényekkel és azoknak törvénytelen és őszinteség nélküli alkalmazásával szándékosan hoztak létre, – fenn- állanak; megvizsgálat azonban minket az a gondolat, hogy Felséged meg fog győződni arról, hogy a románok passzív rezisztenciája jogos és azt akaratauk ellenére, minden törvényes alapelv semmibe vételével kényszerítették rájuk.

Fájdalmas valóság, hogy Felségednek több mint hárommillió alattavalója nincs képviselve és nem tekinti magát képviseltnek hazája országgyűlésében, s negyed- század óta minden törvény ennek, a politikai tényezőnek a hozzájárulása nélkül jött létre, érdekeinek teljes figyelmen kívül hagyásával és a Monarchia nagy érdekeivel ellentétben. Akármilyen súlyosan is nezedtek rájuk az elmúlt idők, a románok sohasem mondtak le nemzeti individualitásukról, sohasem szüntek az akadálytalan kulturális fejlődésre való joguk tiszteletbentartását követelni és most is szüleikkel és őseikkel szembeni köteleességüknek tekintik,

hogy ne járuljanak hozzá egy olyan állam konszolidálásához, amelyet az a kifejezett törekvés vezet, hogy minden román nemzeti fejlődést lehetetlenné tegyen Erdélyben és Magyarországon.

B) A nemzetiségek egyenjoguságáról szóló törvény [1868: XLIV. t.-cz.], mégha hiányos is, arra ösztönözhetne volna a románokat, hogy hozzájáruljanak a magyar állam konszolidációjához, ha ezt őszintén végrehajtották volna.

A románok minden időben küzdöttek nemzeti individualitásuk megőrzéséért. A legnehezebb körülmények között is megőrizték nyelvüket, szokásaikat és erkölcsüket és minden elnemzetlenítési törekvés ellenére sem olvadtak fel soha egy másik népben. Semmi sem értékesebb tehát számukra, mint a korlátlan, szabad kulturális fejlődés joga és követeléseik arra irányultak, hogy létük és szabad fejlődésük törvényes védelmének elve fennmaradjon.

És bárki legyen az, aki megadja nekik ezt a törvényes biztosítékot, bizonyos lehet abban, hogy vagyonuk és életük felett rendelkezhet és elnyerheti legteljesebb odaadásukat.

Aki azonban figyelmesen megvizsgálja a nemzetiségek egyenjoguságáról szóló törvényt, rövidesen arra a meggyőződésre jut, hogy akkor, mikor ezt a törvényt hozták nem ezt a célt követték, mert a törvényhozók nemcsak hogy nem biztosították a törvényben a magyar államot alkotó nemzetiségek, különösen pedig a románok nemzeti létét és szabad kulturális fejlődését, hanem ellenkezőleg, arra törekedtek, hogy – nem számolva a nemzeti individualitásokkal – a magyar nyelvfogalom etnikai és politikai álarca alatt minden nemzetiséget egyetlen nemzettestté olvasszanak össze, azzal a nyílt szándékkal, hogy törvényes alapot teremtsenek a magyar nemzet egységesítésére.

Mivel az ország törvényhozó testülete ebből a hamis felfogásból indult ki, csak igen természetes, hogy a címen kívül az egész törvény semmit sem tartalmaz, az egyenjoguság nagyszerű eszméjéből. Ezzel magyarázható az a tény, hogy a törvény egyes rendelkezései, ezzel az eszmével ellentétben, a legkisebb jogalap nélkül, kizárják a haza többi nyelvét az állam közéletéből és a magyar nyelvnek államnyelv címén kizárólagos uralmat biztosítanak.

Egy nyelv kizárólagos uralmának törvény által történő biztosítása, egy olyan soknyelvű államban, mint Magyarország, nem igazolható sem az igazi és törvényes nemzeti törekvések, sem a nemzetiségi bizottság által kifejtett nézetek szempontjából, melyeket – tekintettel arra, hogy az állampolgárok egyéni egyenjogúságának elvéből vezették le őket – egyedül megfelelőeknek tekintettek, sem a közigazgatás megkönnyítése szempontjából, amint ezt a törvény bevezetése kifejezi, amely a polgárok értelmére, érzelmeire és lelkiismeretére hivatkozik, s amelyet a törvényhozás az 1868: XLIV. t.-cz.-ben a következőképpen fogalmazott meg: „*Mint hogy Magyar-Ország összes honpolgárai az alkotmány alapelvei szerint és politikai tekintetben egy nemzetet képeznek, az oszthatatlan, egységes magyar nemzetet, melynek a hon minden polgára, bármely nemzetiséghez tartozzék is, egyenjogu tagja*”. Ami annyit jelent, hogy mindenki, aki Magyarországon él, legyen

román, német, szláv, stb., csupán tagja az egyetlen és oszthatatlan magyar nemzetnek. Nagyon természetes tehát, hogy mi ezt a bevezetést nyílt merényletnek tekintjük nemzeti életünk és a többi nem magyar nemzetiségű honpolgár nemzeti élete ellen.

A politikai nemzetfogalomnak az etnikaival való szándékos felcserélése által a törvény első mondatától kezdve tagadja politikai tényezőként való létünket. És amíg ezt az egységet a következőkben is megerősítik, addig a törvény a magyartól különböző nyelvek használatára nézve csak annyiban tartalmaz rendelkezéseket, amennyiben ezek a belső állami érintkezésben könnyítést jelentenek, midőn ezt az elvet állítja fel: *„mintbogy továbbá ezen egyenjogúság egyedül az országban divatozó többféle nyelvek hivatalos használatára nézve és csak annyiban eshetik külön szabály alá, a mennyiben azt az ország egysége, a kormányzat és közigazgatás gyakorlati lehetősége s az igazság pontos kiszolgáltatása szükségessé teszik”*. És az 1. § a magyar nyelvet állami és hivatalos nyelvvé emeli.

Ami ennek a nyelvnek használatát illeti a közéletben, a politikai jogi és községi életben, a közhivatali, közigazgatási és iskolai ügyekben szükséges hirdetményekben és a magasabb képzőintézetekben, erre nézve a törvény pontosan megfogalmazott rendelkezéseket tartalmaz, míg azok a rendelkezések, melyek a többi nyelvekre vonatkoznak, csak megengedő jellegűeknek tekinthetők, mintha ezek a nyelvek csak táj- szólások lennének, melyek nem érdemlik meg, hogy műveljék és az emberi élet minden területén általánosan használják őket.

Ennek a törvénynek a „végrehajtása” megerősít bennünket abban a nézetünkben, hogy a törvényhozásnak kezdettől fogva hátsó gondolata volt ezeknek a rendelkezéseknek a gyakorlati életbe való átültetését illetően.

A törvény 17. §-a ugyanis ezt mondja: „Hivatalok betöltésénél jövőre is egyedül a személyes képesség szolgálván irányadóul, valakinek nemzetisége ezután sem tekint- hető az országban létező bármely hivatalra vagy méltóságra való emelkedés akadályául. Sőt inkább az államkormány gondoskodni fog, hogy az országos birói vagy közigazgatási hivatalokra, s különösen a főispánságokra, a különböző nemzetiségekből a szükséges nyelvekben tökéletesen jártas és másként is alkalmas személyek a lehetőségig alkalmaztassanak”.

A törvénynek ez az intézkedése azonban holt betű maradt. Erdélyben épügy, mint Erdélyen kívül sok megyében: mint Bihar, Szilágy, Arad, Temes, Szatmár, Mára- maros, Krassó-Szörény (stb.), összesen 23 megyében tulnyomó többségben vannak a románok, ha nem kizárólag ők alkotják a lakosságot; e megyék közül azonban a kormány egyikben sem alkalmazta a nevezett törvényszakaszban foglalt rendelkezéseket, hogy igazságosnak és pártatlannak mutassa magát, s így történt, hogy az egész királyságban egyetlen főispán, de még egy alispán sincs, aki a románok közül került volna ki. És azt talán senki sem akarja komolyan állítani, hogy három millió ember közül egy sem volna, aki erre alkalmas lenne.

Hasonló módon kezelték a törvényt a birói hatóságokat illetően is. Az egész országban, amely 65 bírósággal rendelkezik, s ezek közül 23 olyan vidéken van, ahol csaknem kizárólag román a lakosság, csak egyetlen román akadt, akit a magyar kormány törvényszéki elnökké nevezett ki, s a bírák között is csak itt-ott akad egy vagy két román nemzetiségű.

A magasabb birói hivatalokban, vagy más főhivatalokban, mint a minisztériumokban, a románok közül csak azok vannak állásban, akik az első kinevezéseknél, az 1866–1867. években odakerültek és még életben vannak, anélkül, hogy eltávolították volna őket. Így pl. a kir. Kuriánál csak egyetlen román alkalmazott van, a budapesti kir. táblánál három, a marosvásárhelyinél a decentralizáció előtt négy volt, ma már csak egy, a kolozsvárinál három, a debreceninél és a szegedinél egy-egy, tanácselnök azonban egy sincs.

Ez a kevés is csak azért maradt meg, mert nem lehetett őket könnyen eltávolítani.

Még rosszabb a helyzet a többi minisztériumoknál, mint pl. a vallás- és köz- oktatásügyi, a pénzügy- és a kereskedelmi minisztériumoknál. Sem vidéken, sem a köz- ponti hivataloknál nem alkalmaznak románokat, még félig elegendő számban sem. A kevés kivétel csak a szabályt erősíti. Így pl. a két egyetemen csak egyetlen román működik, mint tanár és az egész közoktatásügyi igazgatásban egyetlen egy román, mint tanfelügyelő és ezt is a vele egy nemzetiségűektől távol, kizárólag magyar lakosságú vidékre helyezték.

Császári és királyi apostoli Felség!

Mindezt nem azért említjük meg, hogy panaszkodjunk a bennünket ért igazságtalanság miatt, hanem csupán azért, hogy meg- mutassuk, milyen általános és mélyen gyökerező az az elégedetlenség, melyet az egész jelenlegi kormányrendszer a románoknál előidézett és milyen feszült a románok és a jelenlegi kormány közt.

Mi, románok az elmúlt évtizedek folyamán nagy erőfeszítéseket tettünk és nagy áldozatokat hoztunk azért, hogy műveltséget vigyünk a nép nagy tömegeibe és olyan embereket neveljünk belőlük, akik az európai egyetemeken szereztek magasabb műveltséget, s ma már ezrek vannak közöttünk, akik a Nyugat-Európában otthonos általános műveltséggel rendelkeznek, oly egyének, akik a tudományok minden ágában és hazájukban is érvényes képesítődiplomával rendelkeznek, mégis el kellett hagyniuk honukat, mert üldözéseknek voltak kitéve és máshol kellett megélhetést keresniök. Így végül a románoknak arra a meggyőződésre kellett jutniok, hogy idegeneknek tekintik őket saját hazájukban, melyet őseik életük feláldozásával védelmeztek, s melyet a jövőben maguknak is meg kell védeniök minden ellenséggel szemben, bárki legyen is az. Minél jobban behatol ez az érzés a tömegekbe, annál elszántabb lesz a harc, amelyet a románokra rákényszerítettek.

A román, oly emberek által kormányozva, akik őt idegennek tekintik, s akiket ő is idegeneknek tart, sehol sem talál, sem az igazságszolgáltatásban, sem a közigazgatásban, sem a közélet bármely más ágában barátságos közeledést, sehol sem talál vigaszt és igazságosságot.

És mindez főleg azért van, mert a közéletben az egyenjoguságról szóló törvény kedvező rendelkezései ellenére sem veszik figyelembe a nép nyelvét, ha az nem a magyar. Egy támadó hadsereg, amely egy idegen országba benyomul, a meghódított ország lakosaival való érintkezésében oly embereket alkalmaz, akik ismerik ennek a lakosságnak a nyelvét és szokásait. A románok a magyar királyságban rosszabb bánásmódban részesülnek, mint a meghódított országok lakói. A közigazgatásban, a bíróságokon, ahol az igazságot osztják, az egész közéletben, mindenütt magyar nyelven beszélő emberekkel találkoznak, akik sem nyelvüket, sem sajátságait és szokásaikat, sem sajátos érdekeiket nem ismerik. Magyar nyelven idézik meg a románt a polgári és büntetőbíróságok elé, ugyanezen a nyelven folyik a tárgyalás és ugyanazon a nyelven mondják ki az ítéletet: tehát a legtöbb esetben elítélik, anélkül, hogy tudná miért és hogyan? Mert a bírák rendszerint olyan emberek, akik nem értenek románul, másrészt viszont az előzetes vizsgálat és az egész bírói eljárás magyar nyelven folyik, melyet a román nem ért; a legtöbb esetben valamelyik hivatalszolgát alkalmazzák közvetítőül a bíró és a vádlott között. S megtörténik az, hogy az ítéletet gyakran oly tolmácsolás alapján hozzák meg, amely olyan embertől származik, aki nem rendelkezik megfelelő képzettséggel ilyen tolmácsolások végzésére, vagy néha még a szükséges jóindulat is hiányzik belőle.

S a kormány főtörekvése valóban nem a jó közigazgatás, hanem a közélet teljes elmagyarosítása.

A kormány hivatalnokain keresztül, akiket mint valami ügynököket tart a közhivatalokban, mindent elkövet, hogy a románok még otthon, a községükben se kapjanak közülük való alkalmazottakat. Számtalan eset fordult elő, mikor 4–5 község, melyek egy kizárólag román lakosságu jegyzői körzetet alkotnak, kénytelen volt jegyzőnek elfogadni olyan embert, aki nyelvüket nem ismeri, s oda jutottunk, hogy a román még a községében sem tekintheti nyelvét megtörtnek.

Hogy ezt az erőszakot megkönnyítsék, a törvényt oly értelemben módosították, hogy a jelölést többé nem a községi tanács, hanem a szolgabíró végzi, aki azután a legtöbb esetben gondoskodik arról, hogy az esetleges román pályázót még a jelöltek közé se vegyék fel.

Az 1868: XLIV. t.-cz. 2–12. §-a, a magyar állam nemzetiségeinek megadja azt a jogot, hogy mind a törvényhatóságok és községek hivatalos eljárásaiban, mind a megyei tanácskozásokon használhatják anyanyelvüket és elismeri minden állam- polgár jogát arra, hogy anyanyelvét a hivatalokkal és bíróságokkal való érintkezésben használhassa. Ennek ellenére a magyar nyelvet minden köz- és bírósági ügyben folyó tárgyalásra, sőt még a magánjellegű intézményekre is rákényszerítették. S nehogy ezáltal az 5. §-ban megjelölt eset

bekövetkezzék, a hivatalnokokat nem a románok közül választják, s a jegyzőknek akik még a provizórium idejéből maradtak meg, vagy később nagy nehézségek leküzdésével sikerült bejutniok a közigazgatásba, egyenesen tilos a hivatalban a nép nyelvét használni.

Igy történt, hogy az országban már egyetlen hivatal sem érintkezik a néppel a saját nyelvén: a bíróságokról, a telekkönyvi hivatalból, a kerületi hivatalokból, valamint minden más hivatalból a román nyelvet teljesen kizárták, anélkül, hogy valaki a legkevésbé is törődne azzal, hogy a nép a vele közölt hivatalos közleményt, vagy végzést érti-e vagy sem?

Ha egy román, a dualizmus bevezetése előtt megvolt és a törvény fentemlített §-ában megerősített jogára hivatkozva, valamely bíróságnak, vagy közhivatalnak bármilyen kérvényt vagy iratot nyújt be a saját anyanyelvén, visszautasítják azzal az indoklással, hogy nem magyarul fogalmazta meg. Ha fellebbez, akkor jóváhagyják a visszautasítást, vagy a törvény ellenére eljáró hivatalnoknak még az ebből eredő költségeket sem írják terhére.

Ha pedig végül erről értesítik a szakminisztert, azt feleli, hogy ez nem tartozik az ő hatáskörébe.

Igy a kormány nemcsak azt követeli, hogy a törvényt ne tartsák be ezekben a pontokban, amelyek az igazságnak még egy kis maradványát tartalmazzák, hanem tekintélyével fedezi még azokat a hivatalnokokat is, akik e törvény kijátszásában egymással versengenek; sőt már annyira jutott a dolog, hogy a kormány az országgyűléstől felhatalmazást kért és kapott arra, hogy a törvényt miniszteri rendeletekkel hatályon kívül helyezze, amint ez az 1886: XXIX. t.-cz. 2, 6–9. §§-ból kitűnik, melyek alapján az igazságügyminiszter a 947/1888. eln. sz. rendeletét kiadta.

A román tehát a saját hazájában és a Felséged uralkodói teljhatalmából és a törvényhozó testületek által hozott törvényekben megadott jogai ellenére sem érintkezhetik a verejtékéből fizetett és érdekei védelmére odahelyezett hivatalnokokkal, sőt a bírói ügyekben fordítókat és tolmácsokat is kell fizetnie, s így egy olyan igazság- szolgáltatásban részesül, amely az ő számára drágább, mint a magyaroknak, akik ezenkívül mindig könnyítéseket kapnak és mindenütt jóindulattal kezelik őket.

C) A törvényhatóságok szervezetére vonatkozó törvénycikket szintén azért alkották meg, hogy a románokat kiszorítsák a közéletből. E törvény alapját a választótörvény igazságtalan rendelkezései alkotják, mert azokat a törvényhatósági tagokat, akik a törvényhatósági gyűlésbe a közbizalom alapján kerülnek be, ugyanazok az elemek választják, akik az országgyűlésbe is választójoggal rendelkeznek. Ugyanazon okokból, amelyek miatt a románokat nem képviselik az országgyűlésen, nem lehetnek – számarányuknak és fontosságuknak megfelelően – képviselve azoknak a megyéknek és járásoknak gyűlésein sem, amelyekben ők alkotják a túlnyomó többséget s ugyan- ilyen irányban tulajdonosai a földnek és viselik a közterheket.

A választói törvény, a választóközetek mesterséges kikerekítése, a választásoknál előforduló korrupció és erőszak következtében a románok kénytelenek voltak visszavonulni a törvényhatósági ügyektől is, melyekben a jelenlegi kormány nem keres egyebet, mint a magyar állameszme megvalósítását, és a többi nemzetiség távoltartását alkotmányos jogaik gyakorlásától.

D) Az egyház és az iskola volt mostanáig a közelet egyetlen területe, ahol – hála Felsőged legkegyesebb gondoskodásának – a románok nemzeti fejlődésük szabadságát még biztosítottak látták.

Az 1868-as XLII. t.-cz. 14. §-a biztosítja az egyház számára az önkormányzatot, valamint az autonóm egyházi hatóságok illetékességét a vallás és a népoktatás ügyekben.

Ebbe az autonómiába beletartozik az a jog is, hogy a felekezetek által alapított és fenntartott iskolákban megszervezzék és vezessék az oktatást.

A magyar törvényhozás azonban – jóllehet ennek a törvénynek a létrehozásával megerősítette a román nép Felsőged kegyéből már régebben elnyert, a nép szabad kulturális fejlődésére vonatkozó jogainak egy részét – rossz szemmel nézte azt az előrehaladást a művelődés terén, melyet a románok a törvény alapján megtettek. Alig telt el néhány év, máris törvénytervezetetről tárgyaltak, melyeknek az volt a céljuk, hogy nemcsak rést üssenek ezen az autonómián s ezt oly szűk keretek közé szorítsák, hogy a kulturális fellendülés lehetetlenné váljék, hanem törvény által is kikényszerítsék, hogy minden nemzetiség fiai a felekezeti iskolákban is kénytelenek legyenek a magyar nyelvet megtanulni. Ez a cél vezette őket, midőn törvénybe vették azt az egész világon hallatlan rendelkezést, hogy a felekezeti iskolák tanárainak meghatározott időn belül kötelességük elsajátítani a magyar nyelvet, ha nem akarják elveszíteni állásukat.

Ez ellen a rendelkezés ellen román részről a görögkeleti és a görögkatolikus egyházfők panaszt emeltek és a magyar országgyűlésen is felemelte szavát néhány román képviselő, hogy az igazságtalanságra és a románokkal szemben alkalmazott kényszerre, valamint arra a támadásra, amely ezekkel a rendelkezésekkel legdrágább javaink egyikét, a nyelvet, melyen létünk minden szálával csüngünk és vallási és kulturális jogainkat éri, rámutassanak.

Ezek a panaszok, annak ellenére, hogy alapos megfontolásokra támaszkodtak, eredmény nélkül maradtak, s bár a közoktatásügyi ügyeket az 1868: XXXVII. tcz. szabályozta, az új tervezeteket megszavazták és törvényerőre emelték.

Miután a törvény létrejött, tanító és tanuló kénytelen volt a tanítási idő legnagyobb részét, heti 18 órát, egy számára teljesen idegen nyelv tanulására fordítani, amelyre a község mindennapi életében soha nincs szükség. Így a felekezeti iskolák megszüntek műveltség terjesztésére szolgáló intézmények lenni és lesüllyedtek a magyar nyelv terjesztésére szolgáló gócpontok színvonalára.

Ennek a kényszernek az eredménye azonban nem elégithette ki a törvény alkotóit, mert lehetetlen a parasztok gyermekeitől azt kívánni, hogy a népiskolákban megtanuljanak egy olyan nyelvet, mely teljesen idegen számukra, s melyet az iskolán kívül többé sehol sem hallanak. Tíz évi eredménytelen erőfeszítés után, 1891-ben meghozták a gyermekmenhelyekre vonatkozó törvényt, mely a gyermekeket hároméves koruktól kezdve kényszeríti a magyar nyelv tanulására.

Ezt a törvényt, a magyar királyság nem magyar nemzetiségeinek tiltakozása ellenére, – akik közül különösen a románok tiltakoztak számos, igen látogatott népgyűlésen az ellen a hallatlan merénylet ellen, melyet a családi élet ellen elkövetnek, midőn a gyermeket a legzsengőbb korban kiveszik a szülői felügyelet és gondoskodás alól – mégis megszavazták.

Azokban nemcsak ezeket a tiltakozásokat nem vették tekintetbe, hanem holt betűvé vált az 1868: XLIV. tc. 14. s épügy 4. §-a is, melyek jóváhagyják az egyházi hatóságoknak és felekezeteknek azt a jogát, hogy felekezeti iskoláik számára a tanítás nyelvét megszabják; egy olyan jogot, amely évszázadok óta csak a felekezeteket illette meg; s az alaptörvényekben biztosított önkormányzati jog semmibevevélével a felekezeti középiskolákra is rákényszerítették a magyar nyelvet. Így történt, hogy az alapító- levéllel ellentétben és a ma is fenálló törvény megkerülésével a belényesi középiskolában egyszerű miniszteri rendelettel mint előadási nyelvet, bevezették a magyar nyelvet.

Mi románok hazánkban több mint 3 milliónyian vagyunk, vérünkkel és adónkkal hozzájárulunk az állam fenntartásához, még sincs egyetlen, a műveltség terjesztését szolgáló intézményünk sem, melyet az állam tartana fenn. Nincs egyetemünk, még párhuzamos tanszékünk sem, amint ezt 1865–66-ban tervezték és amint a kolozsvári egyetem alapításakor kilátásba helyezték számunkra. Oda jutottunk, hogy még a román nyelvi és irodalmi tanszéknek sem engedik meg, hogy anyanyelvét előadási nyelvként használja, sőt mi több, ennek a tanszéknek a betöltését a kolozsvári egyetemen úgy kell tekintenünk, mint a román nép és a felsőoktatás sérelmét.

Az általunk befizetett adóból az állam egyetlen oly intézményt sem tart fenn, mely nemzeti fejlődésünket szolgálhatná, sem gimnáziumot, sem középiskolát, sem kereskedelmi vagy mezőgazdasági iskolát, sőt még egy tanítóképzőt sem. S ami még szomorubb, már arra sem kapunk felhatalmazást, hogy saját költségünkön középiskolát alapítsunk.

A nemzetiségek egyenjoguságáról szóló törvény 26. §-ában a következő rendelkezést tartalmazza: „A magánintézetek és egyletek nyelvét az alapítók határozzák meg”. Biztosítva van tehát a jogunk, hogy mint felekezet vagy egyesület, saját iskolákat alapítsunk és azokban megállapítsuk az előadási nyelvet. De még a népiskoláinkban is itt-ott kifogásolnak valamit, hogy a kormánynak ezzel ürügye legyen ezeket községi iskolákká átalakítani, ahol a kormány könnyebben befolyásolhatja a tanítók kinevezését és bevezetheti a magyar előadási nyelvet. Hasonló cél lebeg a szemük előtt, midőn vegyes lakosságú

községekben községi iskolákat létesítenek, s a románok, akiknek itt már van felekezeti iskolájuk, kötelesek a községi iskola felállításához és karbantartásához is hozzájárulni, hogy végül is kénytelenek legyenek a felekezeti iskola további fenntartásáról lemondani.

Aradon és Karánsebesen a románok ismételten kérték, hogy saját költségükön középiskolákat állíthassanak fel. A kormány azonban semmitmondó ürügyekkel megtagadta az engedélyt, azzal a nyílt szándékkal, hogy a románokat arra kényszerítse, hogy fiaikat csak magyar iskolákba járassák, ahol tanítóik főfigyelme nem arra irányul, hogy a műveltséget közvetítsék, hanem, hogy a magyar szellemet és a magyar nyelvet terjesszék.

Hogy ugyanezt a szellemet a felekezeti népiskolákban is terjesszék, az állami tanfelügyelőségek és a közigazgatási szervek a felekezeti népiskolákban olyan tanítókat is tartanak és támogatnak, akiket a felekezeti tanfelügyelőségek állásukból felmentettek, ha kitűnnek a magyar nyelv terjesztése terén tanusított buzgalmukkal. Hogy még több ilyen elemnek lehessen a szükséges támogatást megadni, kiadtak egy miniszteri rendeletet, amely megtiltja, hogy ilyen tanítókat a minisztérium előzetes beleegyezése nélkül elmozdítsanak állásukból. Ily módon ténylegesen megsértik az autonóm egyházak fegyelmezési jogát és a politikai hatóságoknak korlátlan hatalmat adnak a felekezeti iskolákat illető ügyekben.

Hasonló céllal nyultak hozzá a határőr alapítványok vagyonához, mint pl. a naszódihoz, a bánátihoz és a fogarasihoz. A kultuszminiszter 31.507/1886 sz. rendelete, melyet a naszódi II. határőrezred alapjának vagyonkezelési szabályzata ügyében a főispánhoz intézett, teljes ellentétben áll a Felsőged által 1851 január 20.-án, az ezred feloszlásakor kiadott oklevéllel, valamint Felsőged 1861 augusztus 22.-i kéziratával, mely ezt az alapot kizárólagos határőrvagyonná nyilvánítja, melyet azok a határőrök kaptak, akik a katonai kataszterbe „határközség”-ként voltak beírva.

Az alap tulajdonosai, az okmány tartalmának megfelelően megállapították a kezelési módokat, melyeket ismét Felsőged hagyott jóvá 1871 március 23.-án, s a Felsőged által elismert tulajdonjog alapján 1885-ig használták a határőrök vagyonukat, amikor a kormány miniszteri biztost nevezett ki, akit ennek a vagyonnak kezelésével megbíztak, s így ezt politikai úton elvették a tulajdonképpeni tulajdonosoktól. 1885 óta ezt a vagyont – kormánybiztos útján – a kormány kezeli s az egy új alapszabály megállapítását is kezdeményezte. A Felsőged által a határőröknek adományozott jogok semmibevételével, a kormány rájuk kényszerített egy alapszabályt, melynek alapján a határőrök vagyona községi vagyonná lett. Midőn a kormány végrehajtotta ezt a tervet, igazságtalan és törvénytelen rendelettel elvette a határőröktől ezt a vagyont, melyet a trón iránti ragaszkodásukért és hazafias önfeláldozásukért kaptak és átadta használatra azoknak az idegeneknek, akik a volt határőrvidéken letelepedtek, vagy ezután itt letelepednek.

S mindez azért történt, hogy a politikai hatóságok szabad rendelkezési jogot szerezzenek a határőrvidéki alapokból eltartott iskolák és főleg a naszódi

gimnázium felett, melyben – az alapító oklevéllel ellentétben – a miniszter fenntartotta magának a jogot, hogy az előadási nyelvet megállapítsa.

Ugyanezt az eljárást alkalmazták a bánási határőrök alapjával szemben is, hogy ezt is elvegyék eredeti tulajdonosaitól és magyarosítási célokra használják.

És a hívőket még fájdalmasabban érinti az, hogy a Felséged által az állam- vagyonból a görög-keleti egyháznak a szegény papok szubvenciójára adományozott segélyt ma hasonló célokra használják fel. Az egyházi zsinatok és gyűlések minden tiltakozása ellenére, a kormány kisajátította magának azt a jogot, hogy ezeket a szubvenciókat, a politikai hatóságok útján és az egyházi hatóságok véleményének meg- kérdezése nélkül, maga ossza szét, mintha rendelkezési alap lenne a görög-keleti papok politikai szolgálatainak jutalmazására. Bár ez az összeg nem nagyon jelentős, s mert éppen ez a kormány annyira kompromittálva van a románok előtt, még mindig nem talált annyit a román papok között, hogy ezt az összeget teljesen szét tudta volna osztani.

Felség! A románok igen nehéz viszonyok között megőrizték nemzetiségüket és a jelenlegi kormányrendszerrel folytatott harcban is meg fogják őrizni. Ez a harc azonban gátolja természetes fejlődésüket, keserűséggel tölti el őket és mindinkább elidegeníti magyar polgártársaiktól, akik – keresztülvihetetlen eszményektől félre vezetve és elfogulttá téve – elvesztették az érdekközösség érzését, amely minden népet, mely Felséged jogára alatt egyesült, [áthat], és eltékozolják az állam erejét hiábavaló erőfeszítésekben, hogy megsemmisítsék mindazt, ami nem magyar a magyar államban. Polgári kötelességünk volt és ma is az, hogy óvást emeljünk a támadás ellen és tudatában vagyunk annak, hogy ezt a kötelességet mindenkor teljesítettük: minket románokat nem érhet szemrehányás, hogy, amikor kötelességünk lett volna beszélni, hallgatásunkkal bátorítottuk a kormányt, hogy megmaradjon szakadék felé vezető útján.

A kormány azonban a legélesebb rendszabályokat alkalmazta, hogy hangunkat elnémítsa vagy legalább is megakadályozza, hogy meghallják.

E) A sajtótörvényt külön erre a célra hozták.

Mivel Erdélyben a románok tulnyomó többségben vannak, a kormány jónak látta fenntartani magának, hogy Erdélyben, minden sajtót illető ügyben szabadabb kézzel cselekedhessék, hogy annál könnyebben elfojthassa a meggyőződés kinyilvánítását.

Erdélynek tehát nemcsak külön választótörvénye van, hanem külön sajtótörvénye is, amely szigorubb és az igazi szabadelvűséggel még határozottabban ellentétes rendelkezéseket tartalmaz.

E törvény által a kormány korlátlan hatalmat adott az ügyészeknek, hogy a román sajtót üldözzék és minden olyan meggyőződés kifejezését elnyomják, amely a kormány mindenkor meggyőződésének nem felel meg.

Hogy a siker minden körülmények között biztos legyen, a kormány fenntartotta magának a jogot, hogy az esküdtszékeket miniszteri rendelettel magyar lakosságú városokba helyezze át. Ennek megfelelően a szebeni esküdtszék, amely nem volt hajlandó a kormány által óhajtott ítéletek kimondására, feloszlatta és új sajtótörvényt állított fel Kolozsvárott és Marosvásárhelyen, ahol az esküdtek magyarok, tehát a románokkal szemben saját ügyükben mint bírák szerepelnek.

Amíg a 25 éves alkotmányos kormányzat folyamán egyetlen magyar politikai lapot sem vontak felelősségre a kormány támadása, vagy az együttlakó népek közötti béke megzavarása miatt, habár a magyar lapok napról-napra megismélik a legélesebb támadásokat, addig a román lapokat ugyanezen időszakban állandóan az esküdtek elé idézték, akik nem mulasztották el bünyösöknek kimondani őket. Így a román lapokat, a Federațiune-át, az Albinát, az Observatorul-t, a Gazeta Transilvanieit, a Tribunát, a Romänische Revuet egymásután vonták felelősségre és ítélték el, akár azért, mert törvénytelen eljárásokat helytelenítettek, akár, mert a magyar lapok hazafiatlan se engedjék meg, hanem másoknak adják el. Így különösen Erdély hegyvidékén, ahol cikkeiket leközlötték és cáfolták. Sőt egy olyan személy ellen is indítottak sajtópert, aki a mentelmi jog védelme alatt állott, egy választóihoz intézett felhívás miatt, amely semmi egyebet nem tartalmazott, mint hü kifejezését azoknak a hazafiai aggodalmaknak, melyekben minden román osztozik.

Egyedül az 1888. esztendőben nem kevesebb, mint nyolc sajtópert indítottak a román lapok ellen és a szerzőket, illetőleg szerkesztőket súlyos büntetésre ítélték, mert meg volt bennük az a polgári erény, hogy kifejezést adtak annak a meggyőződésnek, mely a románokat a haza komoly helyzetével kapcsolatban eltölti.

Egy cikknek a közléséért és cáfolatáért, melyben egy magyar lap a Kossuth- kultuszt propagálta, a „Tribuna” egyik szerkesztőjét egyévi börtönre, az újságot pedig súlyos pénzbüntetésre ítélték. Ugyanezen lapnak egy másik szerkesztőjét ugyanilyen büntetésre ítélték, mert Doda Traján nyugalmazott cs. kir. tábornok, képviselő választóihoz intézett felhívásával kapcsolatban kifejezést adott tetszésének. Magát Doda tábornokot az említett felhívásért kétévi fogházra és súlyos pénzbüntetésre ítélték, s csak Felsőged legmagasabb kegyelme mentette meg az agg, hazáért és trónért sok szolgálatot tett tábornokot a további üldöztetéstől.

Ezek az üldöztetések mégsem tudták a románokat visszatartani hazafias kötelességük teljesítésétől s így 1890-ben a román lapok ellen indított sajtópörök új sorozata következett. Ez alkalommal ismét több román újságíróra ítélték el, köztük a „Tribuna” egyik tudósítóját másfélévi börtönre, mert helytelenítette a magyarok Kossuth-kultuszát.

S egyetlen más alkalommal sem került oly nyíltan napvilágra az a törekvés, hogy a soknyelvű magyar államot magyar nemzetállammá alakítsák át, mint ezekben a sajtópörökben. A királyi államügyészek, akiknek kötelességük

gondoskodni a tör- vények betartásáról, nem áallották azt kívánni, hogy az esküdtek ne az inkriminált cikkben foglaltak alapján alkossák meg véleményüket, hanem olvassanak a sorok között, vagyis ne az igazságosságot és a fennálló törvényeket tartsák szem előtt ítéletükben, hanem szintiszta magyar érzéseiket. A kolozsvári királyi tábla és a sajtóügyi esküdtszék jelenlétében, nagyszámu hallgatóság előtt az ügyész kijelentette a vádlottnak, hogy a király személye iránti hódolat még nem hazafiasság, s a legtiszteletlenebb kifejezésekkel illette azt a dicső kitüntetés, melyet Felséged „Az állhatatos kitartásért az esküvel fogadott hűség mellett 1848–1849” címmel a nászódi határőröknek adományozott – amennyiben kijelentette, hogy azok a tettek, melyekkel a románok ezt a kitüntetését kiérdemelték, letörölhetetlen szégyenfoltot jelentenek a román nép számára.

A mai Magyarországon, Felség, dinasztikus hagyományaink tiszteletbentartása, a monarchia iránti ragaszkodásunk és a népünk iránti szeretet politikai büntény, melyet szigoruan büntetnek és semmi sem bizonyítja jobban, mint a román sajtótermékek ellen indított pörök, hogy a kormány mindig tudatában volt és van annak, hogy milyen általános és mélyengyökerező a románok elégedetlensége, de nem tartotta szükségesnek, hogy ezt figyelembe vegye, s a békét és a jó egyetértést újra helyreállítsa, hanem azon a nézetten volt, hogy jó és a magyar nép érdekeit szolgáló dolog, ha mindent elkövet, hogy ez az elégedetlenség ne jusson kifejezésre.

F) A kormány agrárpolitikája ugyanezt a célt szolgálta.

Tekintettel az agrárviszonyok fontosságára az egész társadalmi fejlődés szempontjából és áthatva a kívánságtól, hogy a földművelő lakosság nagy tömegének békés munkáját biztosítsa, Felséged a legkegyelmesebben méltóztatott az 1853. és 1854. évi pátensekbe egy sor, a volt jobbágyparasztokra nézve kedvező rendelkezést felvenni.

Ezeknek a pátenseknek és ebben az ügyben hozott törvényeknek magyarázatai és értelmezései a birói gyakorlatban a birtokososztályt a falusi lakosság érdekei és elvitathatatlan jogai ellenére szinte az elviselhetetlenségig előnyben részesítették, ezért számos román község panaszt emelt Felséged magasztos trónjának lépcsőin előtt, s a román ügyvédek 1880-ban egy memorandumot nyújtottak be az országgyűléshez a kormány agrárügyi törvényjavaslata ellen, mely azonban az 1880-as XLV. tc.-ben mégis törvényerőre emelkedett.

Itt csak azt bátorkodunk Felséged tudomására hozni, hogy az állam urbéri ügyei még ma is, 44 évvel a robot eltörlése után, nagyrészt megoldatlanok, s hogy egész sor pör van folyamatban a volt földbirtokosok és jobbágyok között, s így megnehezítik és gátolják a gazdasági fejlődést, mert a románok nem biztosak abban, hogy vajjon nem vonják-e ismét kétségbe tulajdonjogukat, melyet arcuk verejtékével és évszázadokon át tartó munkával szereztek.

Az urbérügyi bíróságok részrehajló voltának bizonyítékául szolgálhat az a számos pör, amelyet a feudális földesurakkal, vagy a kincstárral szemben elvesztettünk.

Még többet kell a román népnek, a román egyháznak és a községeknek a bíróságok részrehajló volta miatt szenvedniük a tagosításoknál és a határmegállapításoknál előforduló elkülönítési ügyeknél, amelyeket főleg azért indítanak meg, hogy a románoktól elvegyék a lehető legnagyobb részét mindannak, amit a császári pátensek nekik ítéltek.

Az elkülönítéseknél a magyar bíróság nem itéli meg a volt urbéreseknek a köteles részt, ami nekik a pátensek és az urbéri törvények alapján jár, hanem évtizedes pereskedés után csak a felét vagy a negyedrészt annak, ami őket a haszonélvezeti jog alapján az urbéri szolgáltatások kárpótlásaként megilleti. A legtöbb községben teljesen elvitatják ezt a jogot annak ellenére, hogy bizonyítani tudják.

Sok községben a földesur 1848 után önkényesen megfosztotta a volt jobbágyokat a favágás és legeltetés jogától úgy, hogy ezek kénytelenek voltak az elkülönítés miatt pört indítani. Ezeket a pöröket azonban a bíróságok 20–30 évig huzták és több ezer forintos költségeket okoztak. Azonban, miután a bíróság kénytelen volt a régi robotos parasztok jogát elismerni, a jogsértő földbirtokost nem kényszerítette jogerős ítélettel kártérítés fizetésére, bár a polgárjog minden jogsértőt az okozott perköltségek meg- térítésére ítél.

Még világosabb bizonyítéka a román néppel szemben tanusított rosszindulatnak az, hogy ott, ahol végrehajtották az erdők és legelők elkülönítését a kincstár, mint tulajdonos és a román, mint volt robotos között, a kormány hivatalnokai utján úgy intézkedik, hogy az erdők használatát az illető községben lakó románoknak még pénzért a nép évszázadok óta állattenyésztésből és fakereskedésből él, a románok alig tudják mindennapi kenyerüket megkeresni, mert a bíróságok elkülönítési ügyekben hozott ítéletei nem adták meg nekik a megfelelő terjedelmű területet, melyre szükségük volt, s amely megfelelt volna a haszonélvezeti jognak, mellyel „ab antiquo” rendelkeztek. Ezáltal különösen Erdély nyugati hegyvidékének lakossága jutott oly nyomoruságos helyzetbe, hogy nagy részük kénytelen kivándorolni.

Mindebből kiviláglik, hogy a kormány tervszerűen és megfontoltan arra törekszik, hogy a románok életét saját hazájukban elviselhetetlenné tegye és szerzett birtokát mások kezére játssza.

A királyi haszonélvezeti jogok kárpótlása alkalmával például elrendelte a kormány, hogy azokat az összegeket, melyek az előző törvények értelmében a három kántorhónapra, október-decemberre, a volt robotosokat megilletik, nem szabad a kezükbe adni és közöttük kiosztani, hanem a községi vagyonhoz kell csatolni, melynek a jövedelméből a községi kiadások egy részét fedezik. Tehát törvényes rendelkezést hoztak arra vonatkozólag, hogy egy birtoknak a jövedelme, melyet évszázados robottal szereztek, igazságtalan módon minden bevándoroltnak a községben hasznára váljék, sőt még a földbirtokosoknak is,

akiket annak idején elvesztett jogaikért kárpótlásban részesítettek. Tehát ugyanaz az eljárás, mint a határközségek vagyónával kapcsolatban.

Hogy a románok abban a nehéz helyzetben, melybe kerültek egymást se támogathassák, a magyar törvényhozás 25 évi alkotmányos kormányzás után nem találta szükségesnek egy gyülekezési és egyesülési törvény megalkotását, hanem a kormányra bizta, hogy ebben a tekintetben a magyar harci politika mindenkori követelményeinek megfelelően intézkedjék. Így a kormány semmitmondó ürügyekkel kereken megtagadta a románok által kért engedélyt, hogy mezőgazdasági és közművelődési egyesületeket létesítsenek. Még a román nőknek sem engedélyezték, hogy egyesületet alakítsanak, amely csak kulturális célokat tűzött volna maga elé. Ugyanebben az időben azonban a magyarosítás előmozdítására, tehát kimondottan agresszív célzattal, egyesületeket szerveztek és ezek a közhatóságok védelme alatt folytatják tevékenységüket és támogatják a faji küzdelmet az ország különböző népei között.

Felség! Mi románok semmit sem kívánunk inkább, mint hogy jó egyetértésben éljünk minden polgártársunkkal, s békében végezhesük kulturális és gazdasági munkánkat. Fajunk életképességének és elpusztíthatatlanságának tudatától áthatva, csak mosolyognánk azon a hiábavaló fáradozáson, melyet a magyar kormány és az általa felbátorított magyar társadalom végez, hogy kulturális és gazdasági romlásba döntsön bennünket, s fogékonyabbá tegyen a nemzetiségünktől való elszakadásra; a kormány és a magyar társadalom tevékenysége azonban természetesen reakciót idéz elő, amely jelentkezik a közélet minden területén, s mind a monarchiát, mind szűkebb hazánkat szüntelen forrongásba hozza.

Mi, Felség, nyugodt, rendszerető, lojális és igen türelmes nép vagyunk, de mi is csak emberek vagyunk, s nem maradhatunk mozdulatlanok, midőn látjuk, hogy naponta kihivnak és szemérmetlenül gyaláznak bennünket, hogy gazdasági és kulturális érdekeinket sértik és nemzeti létünket veszélyeztetik.

Ennek a fenyegetésnek bizonyítékául szolgálhat az a beszéd, mellyel 1883-ban a „Kolozsvári Magyar Közművelődési Egyesület” alakuló ülését az elnök megnyitotta. Még szembetűnőbb bizonyítékul szolgálhat az egyesület százas bizottságának 25 pontja, melyben minden szépítés nélkül kidomborodik a cél, melyre törekcsenek: mindannak a magyarosítása, ami a magyar államban nem magyar. Természetesen, mikor látták a visszahatást, melyet ez a meggondolatlan kijelentés a nem magyar nemzetiségek körében előidézett, akkor ezeknek a pontoknak a szerzői mindent elkövettek, hogy különféle magyarázatokkal és mellébeszélésekkel elleplezzék ennek az egyesületnek a célját: a gyakorlatban azonban bebizonyosodott, hogy különösen az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesületet azért hozták létre és oly irányba vezeték, hogy itt Erdélyben a magyar elem, a kormány és a tulajdonképpeni magyarországi magyarság támogatásával lassanként felszivhassa magába a románokat és a németeket; a többi magyarországi egyesületnek ugyanezt kellene elvégezniök az ottani románokkal, németekkel és szlávokkal kapcsolatban.

Tényleges bizonyítékul szolgál erre a magyar népiskolák létesítése tiszta román- lakta községekben, mint Radna, Bucsum, stb., ahol erre semmi szükség nem volt, mert rendelkeznek az oktatás követelményeinek megfelelő felekezeti iskolákkal.

További bizonyíték, hogy azzal az ürüggyel, hogy a magyar lakosság nagy része elrománosodott, erőszakos eszközökkel igyekeznek több román községet visszamagyarosítani, melyeket nemzetiségük megtagadására kényszerítenek.

Bizonyíték végül az a beszéd, melyet a miniszterelnök 1892 febr. 7-én Temesvárott választói előtt tartott, s mely a következő kitételt tartalmazza: *„Nézetem szerint a hazában lakó idegen ajku nemzetiségek asszimilálására és megnyugtására leghelyesebb út az, ha a törvényhozás oly határozatokat hoz és a kormány oly módon hajtja végre, hogy a különböző nemzetiségekhez tartozó honpolgárok intézmények oltalma alatt jól érezzék magukat. Tegyük meg mindent az ország és annak egyes részei gyarapodására. Legyen jó, olcsó és igazságos közgazgatás és igazságos szolgáltatás, mert azok segítségével fog minden erőszak nélkül megoldatni a nemzetiségi kérdés, – és ezért ebben a kérdésben ezt az utat szándékozik követni a kormány.”*

A miniszterelnök tehát minden nyelvet – a magyaron kívül – idegennek tekint és az államszervezetben nem lát egyebet, mint a legmegfelelőbb eszközt azoknak az állampolgároknak az asszimilálására, akik ezeken az idegen nyelveken beszélnek.

Ezen asszimiláció céljának megfelelően kell ezentul a törvényeket hozni és végrehajtani, hogy ezáltal elérjék az egyének kielégítését – és nem a nemzetekét, melyeket nem kell tekintetbe venni.

Elképzelhető-e, hogy a románokban nem háborodna fel a nemzeti lelkiismeret, ha még maga a kormány feje sem tekinti őket egyébnek, mint idegeneknek és asszimilációs anyagnak a magyar nép szaporítására!

A kormány által felbátorítva és minden asszimilációs vállalkozásukban támogatva, polgártársaink lassanként annyira elbizakodottakká és türelmetlenekké lettek, hogy többé a román nemzeti élet semmiféle megnyilvánulását nem hajlandók eltűrni. Így pl. 1891-ben Kolozsvárt egy, a kisdedővő törvényjavaslat elleni tiltakozás céljából megtartott gyűlés alkalmával a magyar közönség a románokat nemcsak a legalantasabb módon inzultálta, hanem kővel is megdobálta, anélkül, hogy az állami közbiztonsági szervek szükségesnek tartották volna, hogy a rend fenntartása érdekében idejében közbelépjenek. A „magyar kulturegyesületek” a valóságban nem egyebek, mint a magyar társadalomnak kimondottan agresszív faji harc céljait szolgáló szervezetei, s ez a harc, ha idejében véget nem vetnek neki, végső következményeiben csak a haza vesztére válhat.

Császári és királyi apostoli Felség!

Minden polgár elsőrendű kötelessége az őszinteség az uralkodóval és polgártársaival szemben, s a románok mindig teljesítették ezt a kötelességet.

Fejlődésük és létük nagy érdekeinek tudatában, melyek a román népet a monarchiához kötik, s Felsőged iránti tiszteletből, a románok alázattal fogadták a dualizmus által létesített helyzetet, mint olyant, amely fennáll, de csak ideiglenes lehet, s türelmesen viselték a jogtalanságokat, melyeket egy negyedszázad alatt el kellett szenvedniük. Egyetlen alkalommal sem mulasztották el azonban, hogy az állam vezetőit útjuk veszedelmes voltára figyelmeztessék.

A „volenti non fit iniuria” elve alapján a románok mindig bátran tiltakoztak az egyszer megszerzett jogok minden megsértése ellen és ország-világ előtt fenntartották maguknak – egy, a Monarchia fejlődése számára kedvezőbb időre – a revindicatio jogát.

Azonban minden fáradozásuk és lojális tiltakozásuk eredménytelen maradt.

Ebben az emlékiratunkban bebizonyítottuk, hogy az unió és az 1868-as XLIII. t.-cz. által történt bevezetése nem egyéb, mint semmibevétele valamennyi nemzeti jognak, melyet a románok, mint az egykori Erdély túlnyomó többségét alkotó elem, elnyertek, semmibevétele minden alaptörvénynek, a Pragmatica Sanctionak, amely ennek a fejedelemségnek biztosítja a teljes közigazgatási függetlenséget; a román elem teljes semmibevétele – igazságtalanság, mind törvényhozási és igazságügyi, mind politikai szempontból.

Kimutattuk, hogy a feudális alapokon nyugvó választótörvény, a szabadság és az igazi szabadelvűség szelleméből fakadó jogok legfontosabbikának gyakorlását illetően nem egyéb, mint nyílt misztifikáció, a népakarat kifejezésének törvényes formában való elnyomása; az állampolgárok legnagyobb részét, elsősorban a románokat, megfosztja képviseleti joguktól és mind a választókerületek mesterséges kikerekítése, mind az államhatalom önkénye által, a faji uralom érdekében a kisebbség tulsúlyát biztosítja, amiből következik, hogy az országot nem népeinek igazi tényezői képviselik, s hogy törvényhozó testülete, az országgyűlés nem egyéb, mint hamisítás.

Kimutattuk, hogy a belső [állam]szervezet főkérdését, a nemzetiségi kérdést, igazságtalan módon, államjogunk fejlődésének követelményeivel és az állam konszolidációjának érdekeivel ellentétesen oldották meg. A törvénynek, mellyel megkísérelték e kérdés megoldását, nincs meg az elvi alapja, amely a nemzeti egyéniségek létének és szabad fejlődésének törvényes biztosítéka. Az államot alkotó néprajzi egységek teljes semmibevételével, a törvény csak a különböző nemzetiségű egyéneket ismeri el, akiket egyetlen magyar nemzetté nyilvánít, hogy így alapot teremtsen asszimilációs törekvései számára.

Bebizonyítottuk, hogy ez a törvény, amennyiben a nemzetiségekre nézve kedvező intézkedéseket tartalmaz, holt betű maradt, s hogy a polgárok többségét alkotó elem szabad nemzeti fejlődésének a legmagasabb helyről eredő biztosítékait a legkevésbé sem veszik tekintetbe.

Kimutattuk, hogy mind az 1868: XLIII. t.-cz. és végrehajtása, mind a nemzetiségek egyenjogúságáról szóló törvény nyílt tagadása a nemzeti egyenlőségnek s mind tartalmát, mind végrehajtását tekintve, törvényes eszközül

szolgál a magyar nemzetállam eszméjének a törvényhatóságokban való ápolásához, midőn, amennyire csak lehet, a többi népeket a törvényhatóságokban is megfosztja polgárjogaiktól.

Kimutattuk, hogy a közoktatásügyi törvény rendelkezései közül azokat, amelyek valamennyire is kedvezőek a nemzetiségek szabad fejlődésére, nem veszik figyelembe és nem hajtják végre; a kormány nem ismeri el a felekezeteknek és magánszemélyeknek azt a jogát, hogy saját költségükön iskolákat és más műveltségterjesztő intézményeket alapítsanak és tartsanak fenn, megtagadja a kért jóváhagyást azoktól, akik ilyen intézményeket akarnak létesíteni, s a meglévőket az oktatást illetőleg, magyarosító vezetés alá helyezi; a magyarosító törekvéseket az államvagyonból megneméremelt segélyekkel buzdítja, amelyet a papoknak és tanítóknak osztogat anélkül, hogy az illetékes hatóságokat megkérdezné; az illetékes hatóságok által súlyos kihágás miatt állásukból elbocsájtott tanítókat továbbra is hivatalukban tartja, ha a magyarizmus céljait szolgálják; a korrupciót még az egyházak belügyeibe is bevitte, s megsértette a vallásos érzést, amely a törvényes rend alapja.

Kimutattuk, hogy a szólásszabadság, s főleg a sajtószabadság a románok számára nem létezik és hogy a sajtótörvény eszköz a meggyőződés kifejezésének az elnyomására.

Kimutattuk, hogy a törvényhozás által felülvizsgált agrártörvények a pátens legfontosabb rendelkezéseit mellőzték, s hogy a határmegállapító pereket évtizedekig elhúzzák a mezőgazdaság kárára és azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy a magyar földbirtokosokat a románok dolgozó osztályával szemben előnyben részesítsék.

Kimutattuk, hogy a román népet kiszorították a törvényhozó testületből, a törvényhatósági képviseletből, a közhivatalokból, nyelvét pedig a politikai élet minden területéről és a bíróságokról kirekesztették.

Végül kimutattuk, hogy bár a román nép vagyonával és vérével hozzájárul az állam fenntartásához, az állam mégsem ad ezért semmi ellenszolgáltatást gazdasági és kulturális fejlődésének támogatása vonalán, sőt ellenkezőleg az állami közhatalom gátolja gazdasági és kulturális fejlődését, s az egyházi autonómiára és a szabad egyesülésre vonatkozó jogainak gyakorlásában a legnagyobb nehézségeket támasztja.

Felség!

Az 1848–1866. években a románok éppugy, mint a Monarchia többi azelőtt elnyomott népei, egész sor jogot és biztosítékot szereztek nemzeti fejlődésük számára. Habár a dualisztikus megegyezéseknél ezeknek a jogoknak a tiszteletbentartását és biztosítását alkotmányos formában hozott törvények állapították meg, az alkotmányos korszak 25 éves tapasztalatai a románokban azt a meggyőződést keltették, hogy az alkotmányos formák hamis alkalmazása következtében az állam vezetéséhez jutott elemek, a Felséged által uralkodói

teljhatalmából következően és a Monarchia megerősítésének valódi érdekeivel összhangban adományozott jogokat nem tartják tiszteletben, hanem nemzeti becsvágy kérdésének tartják, hogy a magyar alkotmányos állam törvény- alkotása és ezek végrehajtása által mindent elvegyen tőlünk, amit az egységes osztrák monarchiától kaptunk.

A kellemetlen kötelezettségek teljes figyelemmel kivül hagyása, az igazság eltitkolása a belső ügyek állására vonatkozólag, hátsó gondolatok a törvényhozásnál és a törvények végrehajtásánál, az erőszak lefelé és a fenyegetés felfelé, mindezek szűkebb hazánkban az államélet axiomáivá váltak, s ezért itt, a magyar korona országaiban az alkotmányos berendezések nem arra szolgálnak, hogy a jogok gyakorlását és a békés fejlődést elősegítsék, hanem csupán lehetőséget adnak egy erőszakra hajlamos és lármás kisebbségnek arra, hogy elnyomják a többséget, amely olyan dolgozó elemekből áll, akik részérdekeiket mindig készek voltak a Monarchia nagy érdekeinek alárendelni.

Ezt a helyzetet látva, a román választók küldöttei f. év január 20. és 21-én Nagyszébenben tartott konferenciájukon kénytelenek voltak egyhangulag a következő határozatot hozni:

„Bármennyire elengedhetetlennek kell, hogy lássék minden elfogulatlan hazafi számára egy üdvös változás, a konferencia a dolgok fejlődésének láttán, arra a fájdalmas kijelentésre érezte indítatva magát, hogy nemcsak a kormány, hanem minden parlamentáris tényező iránt teljesen elvesztette bizalmát. Ugy hiszi, hogy az ország a baj megszüntetését csak a másik, a legmagasabb tényezőtől, a koronától várhatja, melynek – magasan minden egyéni érdek felett állva, mint az állam legfőbb érdekei igazi képviselőjének – az az alkotmányos feladata, hogy elidegeníthetetlen tekintélyével és hatalmával mindannyiszor közbelépjen, valahányszor az állam olyan helyzetbe kerül, mely szervezetét legbelsőbb felépítésében veszélyezteti. A konferencia tehát, teljes bizalommal a korona hordozója, legkegyelmesebb uralkodónk iránt, fenn- tartja az előbbi konferenciák határozatát egy a trónhoz intézendő memorandumot illetőleg és elhatározza, hogy ezt a memorandumot haladéktalanul nyujtsák be”.

Császári és királyi apostoli Felség! Legkegyelmesebb Urunk!

Midőn azt a fel- adatot, mellyel román polgártársaink megbizottai bennünket megtiszteltek, teljesítjük, úgy érezzük, hogy kötelességünk Felséged tudomására hozni, hogy megbízóink a románok nem egyedül vannak abban a súlyos helyzetben, melyre ezzel az emlékirattal Felséged atyai figyelmét felhívjuk.

A Vaskaputól a Lajtáig, az Adriai-tengertől a galiciai Kárpátok csucsáig az egész országot állandó izgalom és mély elégedetlenség tölti el. Magyar polgártársaink, látva utópisztikus törekvéseik eredménytelenségét, maguk a legizgatottabbak és leelégedetlenebbek s erőszakos megrázkódtatások felé haladnak.

Egy olyan állampolitika, amely mind alijában, mind végső céljában hibás, csak végzetes lehet mindazok számára, akik makacsul ragaszkodnak hozzá, mind a haza és a trón számára. Teljesen ellentétben állva az ezeréves multtal és az igazi szabadelvűséggel, ennek a politikának szűkségszerűen általános elégedetlenséget kellett elő- idéznie, melyet egy ideig el lehet takarni, de palliativ eszközökkel nem lehet teljesen megszüntetni, tovább izzik a hamu alatt, és napról-napra veszedelmesebb lesz.

Csak őszinte és a létfeltételek és a nemzeti fejlődés kölcsönös tiszteletben tartásán nyugvó testvériség tudja az államot a belső szilárdság és a hatalom útjára vezetni, amelytől ilyen nehéz időkben, mint amelyben élünk, léte függ.

A magyar királyságnak, Horvátországot kivéve, amely önkormányzattal rendelkezik, 13,200.000 főnyi lakossága van.

Ennek a lakosságnak csaknem egynegyed részét, közel hárommillió lelket, a románság teszi ki, mely összefüggő tömegekben él az egykori Erdélyben, a Bánátban, Arad, Bihar, Szilágy, Szatmár és Máramaros megyékben; tehát a Monarchia keleti határain, a Tisza balpartján, a Tisza és Maros közötti háromszögben és az erdélyi határhegyek között, kb. 134,630.54 km-nyi területen lakik, ahol az összlakosság 60–95%-át teszi. Tagadhatatlan tény, hogy itteni honosak, s hogy amint a magán- vagy községi tulajdont, ugyanoly mértékben birják a földet is. Kétségbevonhatatlan, hogy ezt a földet munkájukkal megművelik, s hogy munkájuk jövedelméből az összes különféle adót megfizetik, az állam fenntartására. Kétségtelen, hogy meghozzák a tőlük kívánt véráldozatot és mint katonák védik a hazát. Tagadhatatlan igazság, amit a saját költségükön felállított és fenntartott iskolák ezrei bizonyítanak, hogy ébren van bennük a nemzeti öntudat, s azt akarják, hogy ne csupán mint egyéneket, hanem mint népet tekintsék őket, melynek megvannak a saját kulturális törekvései.

Évszázadokon át folytatott fáradhatatlan harcok és egy vezető osztály kialakítására irányuló törekvés által bizonyított tény továbbá, hogy tudatában vannak etnikai, földrajzi és politikai jelentőségüknek, hogy ismerik az őket megillető jogokat és azt akarják, hogy mindenben a velük együtt lakó népekkel, s különösen a magyarokkal egyenrangúaknak tekintsék őket.

Ezeket a tényeket tagadni, szóltanul elhaladni mellettük, tekintetbe nem venni és el nem ismerni azokat, mikor maguktól is felszínre kerülnek, súlyos következmények- kel járó eltérés az elemi államérdektől.

Még ha a románoknak nem is volna történelmi multjuk, s így nem rendelkeznének törvényes, az állam ezeréves multjában gyökerező alappal, már egyedül annak a ténynek, hogy itt vannak, hogy szilárd elszántsággal akarnak és bizonyos körülmények között sokra képesek, elegendő politikai alapul kellene szolgálnia arra, hogy minden kormányt törvényes érdekeiknek figyelembevételére késztesse. Annál inkább figyelembe kellene venni ezeket az érdekeket, mert hiszen semmi egyebet nem követelnek, mint azt, hogy az államjog ne fejlődjék egy évszázados hagyománnyal ellentétes irányban, hogy az

egyszer elnyert jogokat tiszteletben tartásuk és biztosításuk számukra, mint szabadnak elismert nép számára, a fejlődés szabadságát.

A románokéhoz hasonló helyzetben vannak magyarországi német és szláv polgártársaink is, s ugyanaz az államérdek követeli, hogy az ő törvényes érdekeiket is előmozdítsák.

Az 1866–1868-ban bevezetett rendszer nem vette tekintetbe ezt az államérdeket, s így Felséged kívánsága: a soknyelvű magyar államot alkotó népek boldogabb együttélésének előkészítése sem valósítható meg. Ellenkezőleg: 25 évi alkotmányos lét után a lelkek ellenségesebben állanak szemben egymással, mint valaha és a fajok harcát előre megfontoltan megszervezték.

Nem egy nemzeti önzésben gyökerező ösztönt követve, hanem hazafias aggodalommal eltelve jelenünk meg Felséged dicső trónja előtt. Az út, amelyre léptünk, ugyanaz, mint amelyet őseink jártak, kik bizalommal telve császáruk atyai gondoskodása és gondviselészerű bölcsesége iránt mindig örömmel áldozták szívük vérért a trónért és a hazáért.

Látva az általános elégedetlenséget, mely a társadalom minden rétegét áthatja, és látva a nehéz körviszonyokat, a románok, úgy vélték, hogy Felségednél kell vigaszt és bátorítást keresniök, teljesítve kötelességüket, mint lojális és őszinte alattvalók.

Ma, mint minden időben és abban a szilárd meggyőződésben, hogy csak a népek őszinte testvérisége biztosíthatja hazánk békés továbbfejlődését, a románok kitartanak a kívánság mellett, hogy törvényes formában és az erre hivatott tényezők közreműködésével megváltoztassák hazánk kormányzati rendszerét oly módon, hogy az egyszer megszerzett jogok és a soknyelvű magyar államot alkotó valamennyi nép törvényes érdekei megőriztessenek és biztosíttassanak.

Ez alkalommal is ragaszkodunk ahhoz a különvéleményhez, melyet a kolozsvári országgyűlés román képviselői és regalistái terjesztettek Felséged elé 1865 novemberében és ismét felhívjuk Felséged figyelmét arra az eljárásra, amellyel a Bánságot és az u. n. Részeket (Partes adnexae) összeolvasztották.

A Monarchia egysége és az államérdek, mely e mellett az egység mellett szól, valamint a magyar királyság érdekei azt parancsolják, hogy minden államalkotó elem elégedett legyen és késznek érezze magát arra, hogy vagyonát és vérért a közös haza erősítésére és védelmére kockára tegye; ez azonban mindaddig lehetetlen, amíg a nemzeti jogokat a törvények végrehajtásának gyakorlatában nem ismerik el és nem veszik figyelembe.

Az a kísérlet, hogy a magyar állam konszolidációját a magyar nép kizárólagos uralmának biztosításával érjék el, 25 évi hiábavaló erőlködés után lehetetlennek bizonyult. Sem száma, sem kultúrája, sem politikai bölcsesége nem emelte a magyar népet arra a magaslatra, amely szükséges ahhoz, hogy a közös haza ügyeit, a többi nép segítségével nélkül, sőt ezekkel ellentétben, vezetni tudja. Az az eszme, hogy alkotó elemeinek nemzeti egységesítése által a soknyelvű magyar államot magyar nemzetállammá alakítsák át, veszedelmes utópiának

bizonyult. A jelenlegi magyar állam oly képződménynek tűnik, melynek csak az a hivatása, hogy a magyar uralmat minden áron fenn- tartsa, a magyarokat segítse, többi állampolgáraitól pedig megvonja jogaikat, s a mások által végzett nehéz munka jövedelméből a magyar nemzeti berendezések terén elítélendő luxust folytasson, miközben a többiektől még a legegyszerűbb könnyítéseket is megtagadják kulturális munkájukban.

A Monarchia, szűkebb hazánk, sőt még a magyarok jóléte is azt követeli, hogy a dolgok ilyen állásának véget vessenek és rövidesen kezdeményezés történjék a népek belső egyesülésére, hogy mindnyájan együtt, szeretetben és bizalommal gyülekezve a trón körül, versenyezhesünk a közös haza konszolidálása és megerősítése érdekében végzett munkában.

Ma, midőn meggondolatlan és makacs politika következtében e népek ellenséges viszonyba kerültek egymással, ilyen áldásos változást közös államéletünkben csak Felsőged természetes közvetítésétől várhatunk.

Áthatva a béke vágyától, melyet oly mélyen nélkülözünk, aggódva a haza sorsáért, teljes bizalommal Felsőged bölcsesége és atyai gondoskodása iránt, a románok remélik, hogy mint korábban oly gyakran, ma is beigazolódik hagyományos hitük, mely szerint a bajok megszüntetése és a szívek békéje mindig ismét a tróntól ered, mert az uralkodóért dobognak a szívek és a szívek adják a hatalom teljességét.

Felsőged leghűségesebb alattvalói,
az összes erdélyi és magyarországi román választók képviselőinek
nagygyűlésén a memorandum benyújtására kiküldött bizottság.

Nagyszében, 1892. március 26.

Rațiu János sk. elnök
ilyefalvi Popp György sk. alelnök
Brote Jenő sk. alelnök
Dr. Lucaciu László sk. főtitkár
Albini Septimius sk. titkár⁵⁰

101. Az Osztrák-Magyar Monarchia, Románia és Németország szerződése (1883. október 30.)

Őfelsége Ausztria császára, Magyarország apostoli királya és Őfelsége
Románia királya
a következő barátsági és szövetségi szerződést kötötték:

⁵⁰ Kemény G. Gábor: Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában I., Tankönyvkiadó, Budapest, 1952. 824–847. o.

1. cikk. A magas szerződő felek békét és barátságot fogadnak egymásnak és nem fognak sem szövetséget vagy kötelezettséget vállalni, amely államaik valamelyike ellen irányul. Kötelezik magukat, hogy barátságos politikát fognak követni és érdekeik figyelembevételével kölcsönösen támogatják majd egymást.

2. cikk. Ha Románia, részéről bárminő provokáció nélkül, Oroszországtól meg- támadtatnék, Ausztria-Magyarország köteles idejekorán a támadó ellen segítséget és támogatást nyújtani neki. Ha Ausztria-Magyarország, ugyanilyen körülmények között, államainak Romániával szomszédos valamely részében megtámadtatnék, a casus foederis Romániára nézve azonnal beáll. [...]

4. cikk. Ha a magas szerződő felek, akaratuk és reményük ellenére, az előbbi szakaszokban említett feltételek mellett közös háborúra kényszerülnének, kötelezik magukat, hogy a békéről sem külön nem tárgyalnak, sem külön békét nem kötnek. [...]

[...] Őfelsége Németország császára, Poroszország királya, bécsi képviselőjét, [...] teljes hatalommal ruházta fel, hogy a fent említett szerződésben foglalt megállapodásokhoz formálisan hozzájáruljon. E hozzájárulási okmány végrehajtásaképpen Őfelsége Németország császára, Poroszország királya, a német birodalom nevében, Őfelsége Ausztria császára, Magyarország apostoli királyával és Románia királyával szemben és ezzel egyidejűleg Őfelsége Ausztria császára, Magyarország apostoli királya és Románia királya Őfelsége Németország császárával, Poroszország királyával szemben ugyanazokat a kötelezettségeket vállalják magukra, amelyekre a magas szerződő felek az említett, fent közölt szerződés határozmányai értelmében, kölcsönösen kötelezték magukat.⁵¹

102. A Román Nemzeti Párt 1905. évi programja

Szent István koronájának országai választó kerületeinek román kiküldöttei a mai napon tartott értekezletükön azon meggyőződésre jutottak, hogy a rendkívül súlyos viszonyok nem engedik meg a Román Nemzeti Párt programjától való eltérést, sőt ellenkezőleg igazolják annak érintetlen fenntartását úgy, ahogy azt 1881-ben megalkották és később 1884, 1889, 1890 és 1892-ben fenntartották, az időszerű politikai fejleményekkel szemben haladó és kibővítő értelemben, megengedvén annak revideálását a nemzeti létünk és szabadságunk teljes biztosítása érdekében.

Híven tehát a nemzeti programhoz, a politikai helyzet követelményeire való tekintettel az értekezlet hangsúlyozottan kimondja a következőket :

1. Múlhatatlanul követeljük a román nép államalkotó személyiségének elismerését s etnikai és alkotmányos fejlődésének közjogi intézményes utón való biztosítását Szent István koronájának országai csorbitatlan integritásának

⁵¹ Szabó Dániel (szerk.): Az első világháború. Osiris, Budapest, 2009, 29-30. o.

fenntartása mellett. Ugyanezen követelmények megvalósítását kérjük a többi nép számára is, amelyek együttesen alkotják a magyar államot.

2. Hazánk jól felfogott érdekében ragaszkodunk a közös hadsereg érintetlen egységének fenntartásához a vezérletben, a belső szervezetben és a vezényleti nyelvben, másrészt azonban kérjük minden egyes ezred nyelvének tiszteletben tartását és annak használatát fokozottabb mértékben. Követeljük a szolgálati időnek leszállítását három évről kettőre és a magyarosító törekvéseknek megszüntetését a hadseregben is.

3. A nemzeti programunk értelmében nemcsak újból követeljük az egyenjogúsításról szóló törvény érvényre emelését és tiszteletben tartását, hanem követeljük a felülvizsgálását és ilyen értelemben való módosítását mindazon utólag hozott törvényeknek, melyeknek rendelkezései ellentétben vannak ezen alaptörvény elveivel. Ennélfogva követeljük, hogy a hazai népek nyelvének használata a közigazgatásban, a bíraskodásban és a közoktatásban törvényileg biztosítsák oly mértékben és oly módon, hogy minden hazai nép saját nyelvén bíraskodjék, igazgattassék s taníttassék s ennek folytán minden egyes ország rész köztisztviselői az ott lakó népek köréből választassanak vagy neveztesse ki, amennyiben pedig ilyenek kellő számban nem állnának rendelkezésre, a köztisztviselők minden körülmények között szóval és írásban sajátítsák el azon nép nyelvét, melynek körében alkalmazást találnak.

4. Követeljük az összes hitfelekezetek önkormányzatát és kérjük, hogy azok az állampénztárból lélekszám arányában segélyhez jussanak, mely szükséges az egyházak igazgatási költségeinek, a papok dotációjának, valamint a felekezeti iskolák fenntartási költségeinek fedezésére oly mértékben, hogy az elemi oktatás az egész országban teljesen ingyenes legyen. Követeljük az egyházi házasság kötelező behozatalát és eltörlését a felekezetek kivételére. Követeljük, hogy azon állami és községi elemi iskolákban, hol a lakosság többsége román, a tanítási nyelv román legyen. A felekezeti iskolákat illetően pedig az értekezlet ünnepélyesen tiltakozik a kultuszminiszternek az elemi iskolai tanítás módosítására vonatkozó törvénytervezete, valamint az abban lefektetett célkitűzések ellen.

5. Követeljük a községek és a közigazgatási kerületek teljes önkormányzatát, valamint azok kikerekítését, különös tekintettel a hazai népek nyelvi határaitra. Követeljük, hogy a közigazgatási tisztviselők a kijelölési jog mellőzésével a nép köréből választassanak és követeljük a virilizmus eltörlését.

6. Követeljük az általános választói jog alapján alkotott választási törvényt, a választókerületek kikerekítését a választók számának egyenlő megállapításával, a jegyzői székhelyeken egy mozgó bizottság előtt gyakorlandó titkos szavazást és a kisebbségek parlamentáris képviselőtét az országgyűlésen.

Követeljük, hogy minden megszakítás nélkül törvényileg biztosítsák a gyülekezési és egyesülési jog gyakorlása, követeljük a teljes és a közéleti kérdésekben korlátlanul megnyilatkozó sajtószabadság megszavazását.

7. Kérjük az adózási rendszer gyökeres módosítását, a föld adó leszállítását és mindenekfelett a progresszív adókulcs behozatalát, a létminimum adómentességét, a nélkülözhetetlen táplálkozási cikkeknek a fogyasztási adó alóli mentességét.

8. Követeljük a hitbizományok eltörtését, az állami birto koknak parcellázás utján, kedvező eladási feltételek mellett, a felmerülő szükséghez képest a földmivesek részére való eladását. Kérjük a birtokminimumoknak elidegenítési tilalmát és oszthat- lanságát és követeljük, hogy telepítések esetén a roníanoklakta részeken kizárólag románok telepíttessenek. A legeltetési jog az állami erdőkben kicsiny bérösszeg ellenében közvetlenül a népnek adassék bérbé és az erdőtörvény a nép java érdekében módosíttassék. A munkásság érdekei munkájuk arányában méltányos módon megvédessenek, nehogy azok kitéve legyenek a vállalkozók kizsákmányolásának. Hozassék be a kötelező állami biztosítás betegség és aggkori munkaképtelenség esetére s ennek költségeihez járuljon hozzá az állam, a vállalkozó és az, aki a munkást alkalmazza. Nem kevésbé követeljük a köz- egészségügy államosítását, ingyenes orvosi kezelést és a gyógyszereket.

A nemzeti programban, a nemzeti értekezlet határozataiban és a fentiekben felállított követelmények kivívása érdekében a román nép élni fog az alkotmányosság minden eszközével és igyekszik utjából eltávolítani az elébe állított összes mesterséges akadályokat.⁵²

103. 1911. évi I. törvénycikk a polgári perrendtartásról

100. § A meghatalmazott köteles írásbeli meghatalmazását eredetiben vagy hiteles másolatban első fellépése alkalmával a bírósági iratokhoz csatolás végett bemutatni. [...]

Ha az ügyvéd részére szóló meghatalmazás nem magyar nyelven van kiállítva, a meghatalmazott annak magyar fordítását is köteles bemutatni. [...]

168. § Ha az a személy, a kinek a kézbesítendő iratot átadták, olvasni nem tud, vagy az irat nyelvét nem érti, a kézbesítő neki a kézbesített irat lényeges tartalmát szóval is tudtul adja és hogy ez megtörtént, a kézbesítési bizonyítványban megjegyzi. [...]

229. § Ha akár a tárgyalás folyamán, akár azon kívül oly személy hallgatandó meg, a ki magyarul nem tud, tolmácsot kell alkalmazni.

A jegyzőkönyvbe nem magyar nyelven csak egyes kifejezéseket és csak akkor szabad felvenni, ha ezt a bíróság az ügyre nézve fontosnak itéli; a nem magyar nyelven felvett kifejezés kapcsán ennek fordítása is jegyzőkönyvbe veendő.

⁵² Magyar Kisebbség. 1940. XIX. 6. 133-135. o.

Ha az eljáró bírák a használt nyelvben jártasak, és a felek tolmács alkalmazását nem kívánják, tolmács alkalmazása nem szükséges.

Tolmácsot kell alkalmazni akkor is, ha siket, néma vagy siketnéma személy hallgatandó meg, a kivel más megbízható módon közlekedni nem lehet. [...]

317. § A magánokirat, ha valódisága nincs kétségbevonva vagy be van bizonyítva, az ellenkező bebizonyításáig teljes bizonyítékul szolgál arra nézve, hogy kiállítója az abban foglalt nyilatkozatot magáévá tette:

1. ha a kiállító a sajátkezüleg irt okiratot aláírta;
2. ha az idegen kézzel irt okiratot két előttemező tanu jelenlétében aláírta, vagy előttük az aláírást sajátkezü aláírásának elismerte;
3. ha a kiállító aláírása vagy kézjegye az okiraton biróilag vagy közjegyzőileg hitelesítve van.

Ha a kiállító olvasni nem tud, vagy az okirat nyelvét nem érti, szükséges még az is, hogy a jelenlevő tanuk vagy a hitelesítő személy az okirat tartalmát a kiállítónak az általa értett nyelven megmagyarázzák, és hogy ez megtörtént, az okiraton illetőleg a hitelesítési záradékban tanusítsák.

Az ebben a §-ban meghatározott bizonyító ereje van az idegen kézzel írott magánokiratnak akkor is, ha bejegyzésre köteles kereskedő cégével alá van írva. [...]

332. § A bíróság elrendelheti, hogy a fél az olyan okiratot, a mely nem magyar nyelven van szerkesztve, hiteles fordításban mutassa be.

Ha a fordítást a fél csak nagyon nehezen szerezhethé meg, és a szükséghez képest ezen az eseten kívül is, a bíróság a fordításról a fél költségére hivatalból is gondoskodhatik.

104. A Román Nemzeti Párt kívánságai, melyeket az 1913. év végén megindított tárgyalások alkalmával Gróf Tisza István miniszterelnök elé terjesztett

1. A tanszabadság elvének megfelelőleg ismertessék el a jog és adassék meg intézményileg a lehetőség arra, hogy a román nép a közoktatás minden fokán a saját nyelvén művelődhessék, úgy az állami, alapítványi és községi, mint a felekezeti tanintézetekben.

2. A vallásszabadság és a felekezeti egyenjogúság megvalósítása céljából biztosítsák és tartassák tiszteletben úgy egyházi és iskolai, mint alapítványi és belső ügykezelési téren a görög-keleti román egyház autonómiája és létesítsék a görög-katolikus román egyház autonómiája. Hajtassék végre az 1848. évi XX. t.-cikk. Bocsásson az állam mindkét román egyház rendelkezésére a többi egyházaknak nyújtott összegekkel arányban álló segélyt úgy egyházi, mint iskolai célokra.

A hajdudorogi egyházmegyéhez csatolt román községek csatoltassanak vissza a gyulafehérvár — fogarasi görög-katolikus román egyháztartományhoz.

Mindezen kérdések közelebbi meghatározása az illetékes egyházfőkkel létesítendő megállapodás alapján fog történni.

3. Biztosítsák a sajtószabadság és szüntessék be a román sajtótermékek politikai okokból való üldözése.

4. A román nép faji sajátosságainak és etnikai jellegzetességeinek fenntartása és fejlesztése, valamint társadalmi fejlődésének lehetővé tétele céljából ismertessék el a szabad egyesületi és gyülekezési jog.

5. Ismertessék el a román nemzetipárt szervezkedési és ténykedési szabadsága és szüntessék be azon közigazgatási intézkedések, melyek ezen pártszervezkedési és ténykedési szabadságot gátolni törekednek.

6. A románok által tömegesen lakott vidékeken a román nép a román nyelven közigazgattassék és vezettessék be azon vidékeken intézményesen a román nyelv a közigazgatási életbe.

7. Ott, ahol a románok tömegesen laknak, a járásbíróknál és törvényszékeknél vitessék be intézményileg a román nyelv használata, fogadtassanak el a román beadványok és okmányok, a tárgyalási jegyzőkönyvek román felekkel románul vétessenek föl és a bírói határozatok ezen nyelven adassanak ki. A felső bíróságok kiadványai hiteles román fordításban adassanak ki.

8. Az állam részesítse az egyes román vidékeket abban a gazdasági támogatásban, amelyben a többi vidékeket részesíti és nyújtson az összes román intézményeknek aránylagosan oly anyagi segílyt, mint amilyent a nem román intézményeknek is nyújt. Létesítsen a románok által tömegesen lakott vidékeken román tannyelvű gazdasági, ipari és kereskedelmi tanintézeteket és támogassa jóakarattal a hasohtermészetű román intézményeket, valamint a különféle gazdasági törekvéseket.

9. Az állam szüntesse be a románok ellen irányuló tele- pítetési akciót és a tancélokra vagy mintagazdaságok létesítésére nem szükséges állami birtokokat adja el szukcesszive az azon vidéken lakó földmives népnek. Az állami erdők kezelése nemcsak gazdasági, hanem szociális szempontok által is vezettessék. Állami beruházások és intézmények megfelelően létesit- tessenek a románok által lakott vidékeken is és egyáltalában vétessenek hathatós figyelembe ennek gazdasági érdekei.

10. A románoknak az állam közigazgatási és igazságszolgáltatási tevékenységben való részvétele céljából, valamint azon elv lehető érvényrejuttatása céljából, hogy a román nép saját fiai által közigazgattassék, intézményileg biztosítsák az, hogy úgy a közigazgatás, mint az igazságszolgáltatás terén, valamint a többi állami funkciókban a románok által tömegesen lakott vidékeken románok fognak alkalmaztatni és ezek hiányában csak olyanok, akik hitelesen, esetleg egy e célból kiküldött bizottság előtt bizonyíthatni fogják, hogy a román nyelvet szóval és írásban bírják.

11. Biztosítsák állandó módon a román nemzetnek politikai érvényesülése és befolyása. Ezen célt szem előtt tartva létesítsék a választójogi reform is.

A Román Nemzeti Párt az általános, egyenlő, titkosan és községenként gyakorlandó választói jog alapján áll. Amennyiben azonban a jelenlegi politikai helyzetben ez most keresztül nem vihető, létesítsék egy oly választójogi reform, mely a választó jogosultság, választói eljárás, kerületek beosztása és a választások feletti bírászkodás tekintetében oly intézkedéseket tartalmaz, melyek kellőképpen és állandóan biztosítsák azt, hogy Magyar- ország képviselőházába küldendő képviselők egy hatodrésze románok legyenek.⁵³

105. A magyar kir. kormány megoldási terve, melyet gróf Tisza István miniszterelnök a román vezetőkkel folytatott tárgyalásainak meghiúsulása után a képviselőház 1914. február 20-i ülésén ismertetett

Magától értetődik, hogy az ország románajku polgárai annak többi lakóival politikai jogaik tekintetében is teljes jog- egyenlőséget élveznek, az ország politikai közéletében a törvény korlátai között szabadon részt vehetnek, külön román pártot alkothatnak, úgy az ország képviselői, mint a községi és törvényhatósági választásoknál, valamint általában a hatóságok s a hatóság rendelkezésére álló közerő részéről az ország magyarajku polgáraival egyenlő elbánásban részesülnek. Ugyanez az egyenlő elbánás illeti meg őket a sajtóügyek s a gyülekezési és egye sülési jog kezelése terén. Román jellegű társadalmi, közművelődési, művészeti, ipari, gazdasági és közjótékonyági egyleteket szabadon létesíthetnek, a román kultúrát iskoláikban és a társadalmi életben szabadon ápolhatják és fejleszthetik. A kormány szívesen fogja venni, ha a köztisztviselők gazdasági és kulturális jellegű társadalmi mozgalmakban résztvesznek.

Törvények a románok által tömegesen lakott vidékeken a nagyközönséget érdeklő hirdetmények román nyelven is meg fognak jelenni.

A községek és törvényhatóságok jegyzőkönyvi nyelvére vonatkozó törvényes rendelkezések változatlanul fenntartatnak. Románok által tömegesebben lakott vidékeken, az állami tevékenység minden ágában azon tisztviselőknek és közegeknek, akik a néppel való közvetlen érintkezésre hivatvák, a román nyelvet annyira ismerniök kell, hogy a néppel anyanyelvén érintkezhessenek. Ezen cél elérésének biztosítása végett megfelelő intézkedések fognak történni, hogy a közigazgatási pályára lépő egyének a román nyelvet elegendő számban megtanulják. Azon átmeneti idő alatt, amíg ezek a rendelkezések a kívánt cél elérését teljesen biztosítanák, a kormány a lehetőség

⁵³ Magyar Kisebbség. 1940. XIX. 6. 142-144. o.

szerint olyanokat fog románok által tömegesebben lakott vidékeken alkalmazni, akik a román nyelvet bírják.

A kormány minden lehető el fog követni arra, hogy a bíróságok a beadványok román nyelvű mellékleteinek lefordítását csak ott követeljék meg, ahol ez az ügy érdekében valóban szükséges. A büntető eljárásban a feljelentést előszóval az anyanyelven lehet megtenni, kihallgatás alkalmával, illetőleg a tárgyalás folyamán pedig a terhelt, illetőleg a magánvádló és a tanúk anyanyelvüket használhatják.

Az ország minden polgára saját elsőfokú hatóságánál úgy írásbeli beadványait és ezek mellékleteit, mint szóbeli panaszát, kérését, jogorvoslatát saját anyanyelvén terjesztheti elő, ha: 1. beadványát személyesen szerkeszti vagy szóbeli előterjesztését személyesen adja elő, 2. anyanyelve az illető községben vagy vidéken tömegesen használt nyelvek közé tartozik. Az elsőfokú hatóság köteles az ilyen nem-magyar nyelvű szóbeli előterjesztést közvetlenül vagy hivatalból alkalmazott tolmács segítségével akadálytalanul elfogadni, arról szabályszerű jegyzőkönyvet felvenni és a fél személyes közreműködését igénylő további tárgyalást ugyancsak közvetlenül vagy tolmács segítségével a fél által értett nyelven intézni.

Román ajkú polgártársaink gazdasági boldogulását és előmenetelét a kormány minden rendelkezésére álló eszközzel igyekezni fog előmozdítani. Gazdasági kirendeltségek és más, a gazdasági fejlődés céljait szolgáló állami intézmények felkarolják a románok gazdasági érdekeit is. Románajku honpolgároknak gazdasági és ipari jellegű egyesületei, vállalatai is részesülnek az állam támogatásában és segélyében és különösen kiterjed a románokra is az az állami akció, amely a kisgazdák anyagi helyzetének javítására irányul. így például népies gazdasági előadások román nyelven is tartatnak, mintagazdaságok felállításánál, a legelőügyek rendezésénél, az állattenyésztés előmozdításánál és az erdőgazgatással kapcsolatos kérdések megoldásánál a román kisgazdák a magyarokkal egyenlő elbánásban részesülnek.

Felekezeti népiskoláknál tartózkodni fog a kormány minden olyan eljárástól, amely kellő ok és szükség nélkül veszélyezteti a felekezeti iskolák fennmaradását és a törvényekben, s így az 1907 : XXVII, t.-cikkben biztosított felügyeleti jogot ez iskolákkal szemben teljes objektivitással és jóakarattal fogja kezelni. Ami a törvény módosítására irányuló kívánságot illeti, az felesleges, mert a törvénycikk 2. §-ának 3. bekezdését az 1913: XVI. t.-cikk hatályon kívül helyezi, ennek folytán a tanítói oklevéllel sem bíró egyéneknek ideiglenes alkalmazása törvényes akadályokba nem ütközik : a XXVIII, és XXIX. §-ok hatálya pedig már a törvény rendelkezése értelmében 1912. év végével megszűnt.

Az állami felügyeletet, az államsegély kapcsán nyert ingerenciát és felügyeleti jogot, mint minden más felekezeti iskolával, úgy a román iskolákkal szemben is fenn kell a kormánynak tartania, hiszen békés viszonyok beálltával úgyszólván kétségtelen, hogy ezeket minden kormány a legmesszebbmenő jóakarattal fogja gyakorolni. Igyekezni fog a kormány oly helyeken, ahol román tannyelvű

felekezeti népiskolákat más felekezethez tartozó magyar anyanyelvű gyermekek nagy számmal látogatnak, ezek kulturális igényeiről állami iskolák felállítása által gondoskodni, minélfogva a 18. §-ban nehezményezett rendelkezés tárgytalanná válik.

Ugyanezen szakasz második bekezdésének pedig egyáltalában nincs az a jelentősége, hogy ahol bármi okból a nem magyar anyanyelvű iskola megszűnt, ne volna később ugyanazon nyelvű felekezeti iskola újból felállítható. A román egy házi hatóságoknak erre vonatkozó jogát a törvény nem érinti és azt a kormány készséggel elismeri.

A 19. § egyáltalában nem jelenti azt, hogy az ott felsorolt tantárgyak magyar tannyelven adassanak elő, — ez t. i. félreértés volt, — csak azt rendeli el, hogy úgy ezek, mint a magyar nyelv, a hivatalos tanterv szerint taníttassék. Amennyiben a hivatalos tanterv ellen helytálló, objektív kifogások volnának felhozhatók, a kormány kész azokat teljes jóakarattal megfontolás tárgyává tenni. A tanítói fizeteskiegészítés szempontjából a román tannyelvű iskolák a többiekkel egyenlő elbánás alá esnek, úgy az összeg megállapítását, mint a fizeteskiegészítés módját illetőleg. Ebben a tekintetben nem térhet el a kormány a román iskolákkal szemben sem az eddig is általánosan követett eljárástól.

A felekezeti népiskolák feletti felügyeletet az állami és felekezeti felügyelő hatóságoknak, mindegyiknek saját hatáskörében kell teljesítenie, nagyon óhajtható azonban, hogy ezek, ahol csak lehet, jó egyetértésben, egymást támogatva teljesítsék feladatukat s a kormány teljes erővel rajta lesz, hogy olyan tan- felügyelők alkalmaztassanak, akik a román oktatásügy iránt is érzékkel bírnak.

Hogy a hitfelekezeti iskoláknál mutatkozó tanítóhiány következtében a tanítás ne szüneteljen, a vallás- és közoktatás- ügyi miniszter a törvény alapján tárgyilag indokolt esetekben meg fogja engedni, hogy rendes tanítói álláson segédtanító egy évnél hosszabb ideig is működhessék.

A meglévő iskolaépületekre nézve az 1868:XXX. t.-c. 27. §. méltányosan fog alkalmaztatni és a tanítás szünetelésének elkerülése végett ideiglenesen a kevésbé alkalmas helyiségek használata is meg fog engedtetni, önként értetődik, hogy düledező, a tanulók életére és egészségére veszélyes épületek iskolai célokra nem lesznek használhatók. Új iskolaépületek emelésénél a feltétlenül szükségeset meghaladó, az építkezést megdrágító követelmények emeltetni nem fognak. A falusi iskoláknál felállítandó követelmények ezen szempontok figyelembe tartásával meg fognak állapíttatni. Az 1907:XXVII. t.-c. 19. §-ának az a rendelkezése, amely szerint a magyar nyelvet olyan mértékben kell tanítani, hogy a nem magyar anyanyelvű gyermek a negyedik évfolyam bevégeztével gondolatait magyarul előszóval és Írásban érthetően ki tudja fejezni, nem fog a törvény szövegén túlmenőleg akképen értelmeztetni, hogy az azon korú gyermek gondolatvilágát meghaladó fogalmaknak magyar nyelven való kifejezése, valamint a kifejezésnek az azon korú gyermek átlagos értelmi fejlettségét meghaladó szabatossága követeltessék meg.

A magyar szórványokon a magyar anyanyelvű gyermekek oktatásáról állami iskolák állítása, vagy más alkalmas módon történik majd gondoskodás és így tárgytalanná válnék a romák számára az az aggodalma is, hogy az 1907. évi XXVII. t.-c. 18. §. alapján a román tannyelvű hitfelekezeti iskolák magyar növendékeikre való tekintettel részben vagy egészen magyar tannyelvű iskolákká fognak átalakíttatni. Azon hitfelekezeti iskoláknál, melyeknél kellőképpen beigazolást nyert, hogy a románról magyar tannyelvű felekezeti iskolává történt átalakításuk annakidején netalán az egyházközség tévedésbe ejtése mellett történt, az így keletkezett sérelem orvosoltnak fog. Az annakidején tudatosan hozott határozatok azonban, az 1907. évi XXVII. t.-cikk világos rendelkezése értelmében utólagosan meg nem változtathatók és a magyar tannyelv tekintetében a jelenlegi állapot továbbra is érvényben marad.

Ha valamely tanítói állomás korábban államsegélyt élvezett, tanító távozása következtében üresedik meg, az iskolafenntartók az 1907-ik évi XXVII. t.-cikk 15. §-ának utolsó bekezdése értelmében az állami segélyezés tárgyi előfeltételének további megállapítása végett előzetesen forduljanak a vallás- és közoktatás-ügyi miniszterhez és ha a miniszter a tárgyi előfeltételek fennállását megállapítja, akkor a tanító bejelentésekor kizárólag annak személye képezendő csak a vizsgálat tárgyát. A törvény által is előrelátott ilyen eljárás és méltányos végrehajtás mellett elkerülhető lesz, hogy az államsegély elmaradásával az egyházközségekre elviselhetetlen teher háradjon.

Az a körülmény egymagában, hogy valamely helységben állami iskola áll fenn, nem akadályozza annak, hogy ugyanott román hitfelekezeti iskola is államsegélyben részesüljön, ha annak tárgyi előfeltételei fennállnak.

A kormány gondoskodni fog róla, hogy olyan állami iskolákban, melyekbe valamelyik e hazában lakó nemzetiséghez; tartozó gyermekek nagyobb számban járnak, ezek saját anyanyelvükből is oktatásban részesüljenek. Megfelelő intézkedés fog tehát történni, hogy az országban tömegesebben beszélt nemzeti nyelvet tudó, népiskolai tanítók elegendő számmal kerüljenek ki a tanítóképezdekből, ami által lehetővé fog válni a gyermekeknek az anyanyelvből való oktatása, valamint az is, hogy a tanítók és az iskolákban beadott gyermekek közötti érintkezés az első időben, míg a magyar nyelvet eléggé meg nem tanulják, ezek anyanyelvén is történhessenek.

Az állami iskoláknál, valamint a községi és ezek között a határőrvideki magyar tannyelvű iskoláknál a román anyanyelvű gyermekek számára a román nyelv kiegészítő nyelvként és tantárgyként be fog vezetetté oly célból, hogy a román anyanyelvű gyermekek előmenetele megkönnyíttessék és hogy írni és olvasni anyanyelvükön is megtanuljanak. Ennek lehetővé tétele végett kellő számú magyar tanítóképezdében a román nyelv bevezetetté és addig is, míg ez a rendelkezés hatását érezteti, az állam szolgálatában álló és románul tudó tanítók szolgálati beosztása lehetőleg akképpen fog történni, hogy a románság lakta vidékekre kerüljenek.

Egyházaknak, egyesületeknek és alapítványoknak a törvény jogot ad nem magyar tannyelvű középiskolák felállítására. Természetes, hogy ezt a jogot a kormány készségesen elismeri; ilyen intézetek államsegélyezésének ügyét azonban esetről-esetre kell a kormánynak a fennforgó körülményekhez képest és annak figyelembevételével is elbírálnia, hogy az illető vidéken van-e újabb középiskolára tényleg szükség. A kormány eddig is készséggel segítette a nem magyar tannyelvű középiskolákat, abban a formában, amelyben a segélyezés eddig kéretett, t. i. tanári fizetés kiegészítésének alakjában és figyelmet érdemel, hogy míg az ilyen címen egy-egy középiskolának adott segély román-kat. tanintézeteknél átlag 10.000 korona, addig a román tannyelvű iskoláknál átlag 19.500 koronára rúg.

Ami különösen a brádi gimnázium kifejlesztésének ügyét illeti, ezt hajlandó a kormány jóakarattal tárgyalni. A belényesi főgimnázium jelenlegi állapotának bolygatását azonban annál kevésbé tartaná indokoltnak, mert ezen főgimnázium eredetileg latin tannyelvvel és azzal a kikötéssel alapított, hogy benne az általános magyarországi tanterv legyen irányadó és a román nyelv tanítása hetenként egy órán történjék. Az alapító ezen rendelkezésével szemben tehát igen nagy koncesszió a román tanügy részére a mai állapot.

A kormány készséggel támogatja a nem magyar tannyelvű középiskolákat. Amennyiben az illető iskolák állami fizetési-egészítést vesznek igénybe, ennek mértéke nem lehet lényegesen nagyobb, mint más hazai intézetek fizetéskiegészítése. Ilyen esetben a fizetéskiegészítésnek más középiskoláknál érvényre jutott maximális mértéket meghaladó összeget államsegély alakjában fogják megkapni, ami az 1883:XXX. t.-c. alapján a szükséges ingerenciát biztosítja az állam részére.

A brádi gimnázium felszereléséhez a kormány készséggel hozzájárul. Célszerűbbnek tartja ugyan, ha ennek felső négy osztálya magyar tannyelvű lesz; ha azonban erre különös súly helyeztetik, nincs kifogása az ellen, ha a magyar nyelv és irodalom szabályszerű tanítása mellett a felső osztályokban is román nyelven folyik a tanítás. Amennyiben a kormány által is alkalmasnak talált helyen még egy román tannyelvű főgimnázium állíthatnák, a kormány hajlandó ezt is fizetéskiegészítésben és államsegélyben részesíteni.

A határőrvideki vagyonközségek és vagyonközségi alapok nem felekezeti vagy nemzetiségi, hanem területiális jelleggel bírnak, a volt határőrvideki területen lakó összes polgárokat illetik és minden rájuk vonatkozó kérdés ezen alapelv figyelembe tartásával döntendő el, de jóakaratu figyelembevételével annak a körülménynek is, hogy a kérdéses területek lakosságának túlnyomó nagy része a román nemzetiséghez tartozik.

Felekezeteknek, egyesületeknek és alapoknak internátumok felállítására való joga természetesen szintén csorbítottanul fennáll.

Ami a vallásoktatást illeti, a kormány álláspontja is az, hogy a tanulók vallásos oktatása azok anyanyelvén és rendszerint az illető egyházhoz tartozó

lelkész által eszközözendő; ehhez képest a jelenleg hatályban lévő rendelet helyett új, erre az elvire fektetett rendelet fog kibocsáttatni.

A románok által tömegesebben lakott vidékeken lévő középiskolákban a román anyanyelvű tanulók részére a román nyelv, mint kötelező tantárgy, megfelelő terjedelemmel fog taníttatni. Ugyanezen középiskolákban megfelelő intézkedés fog történni, hogy a középiskola magyarajku növendékei a román nyelvet megtanulhassák.

A gyulafehérvári és fogarasi gör.-kat. egyháztartomány autonómiájának kérdése a róm.-katolikusok autonómiájával együtt lesz megoldandó, de a kormánynak nincs ellene kifogása, hogy a megoldásnál nevezett egyháztartomány különleges viszonyai megfelelően tekintetbe vétessenek.

Végül a hajdudorogi katolikus egyházmegye beosztása, a pártatlanság kellő garanciáját nyújtó eljárás mellett revízió alá fog vétetni és az előforduló tévedések orvosoltatni fognak.⁵⁴

106. Népeimhez! Ferenc József kiáltványa az Osztrák-Magyar Monarchia népeihez a Szerbia elleni hadba lépésről

Leghőbb vágyam az volt, hogy az Isten kegyelméből még hátralevő éveimet a béke műveinek szentelhessem és népeimet a háború áldozataitól és terheitől megóvhassam.

A gondviselés máshogy határozott.

Egy gyűlölettel teli ellenség üzelmei kényszerítenek, hogy a béke hosszú esztendei után kardot ragadjak monarkiám becsületének védelmére, tekintélyének és hatalmi állásának megóvására és területi épségének biztosítására. A szerb királyság, amelyet állami létének első kezdetétől fogva egészen a legújabb időkig úgy elődeim, mint Én is támogatásban és segítségben részesítettünk, gyorsan felejtő hálátlansággal már évekkal ezelőtt az Ausztria-Magyarország elleni ellenségeskedés útjára lépett.

Az a rendelkezésem, amellyel Boszniában és Hercegovinában teljesített három évtizedes áldásos békemunka után ezekre az országokra kiterjeszttem uralkodói jogaimat, Szerbiában a féktelen szenvedély és elkeseredett gyűlölet kítőréseivel fogadott, holott ez ország jogait semmi tekintetben nem sértette. Kormányom ekkor az erősebbnek szép jogával élve, a végletekig vitte elnézését és engedékenységet, csak csapatainak a békelétszámra leszállítását és azt az ígéretet kívánta Szerbiától, hogy a jövőben a béke és a barátság útján fog járni.

Amidőn két évvel ezelőtt a török birodalommal állt harcban Szerbia, kormányom ugyancsak a mérséklet szellemétől vezettetve, a monarchia

⁵⁴ Magyar Kisebbség. 1940. XIX. 6. 135-142. o.

legfontosabb életfeltételeinek megóvására szorítkozott. Első sorban ennek a magatartásnak köszönhette Szerbia a háború céljának elérését.

Nem teljesült az a reménység, hogy a szerb királyság méltányolni fogja kormányomnak hosszú tűrés és békeszeretetét és be fogja szavát váltani.

Mindig magasabb hullámokat vett az Ellenem és Házam ellen érzett gyűlölet. Mindig leplezetlenebbül lép előtérbe az a törekvés, amely Ausztria-Magyarországgal elválaszthatatlanul egybetartozó területek elszakítására irányul.

A határon bűnös áramlat csap át, amely a monarkia délkeleti részén az állami rend alapjainak megingatására, a népnek, amelyről olyan atyai szeretettel gondoskodom, az uralkodóház és a haza iránti hűségtől való eltántorítására és a felnövekvő ifjúság félrevezetésére s az örület és a hazaárulás bűnös tetteire való felizgatására irányul. Gyilkos merényleteknek egész sorozata s egy tervszerűen szőtt és keresztülvitt összeesküvés, amelynek borzasztó sikere szíven talált Engemet és hű népeimet: íme, ezek messzelátható véres nyomai a Szerbiából munkába vett és vezetett titkos üzelmeknek.

Ezt a túrhetetlen aknamunkát meg kell állítani, Szerbia ezen folytonos kihívásainak véget kell vetni, ha sértetlenül fenn akarjuk tartani monarkiám méltóságát és becsületét, ha a folytonos megrázkódtatásoktól meg akarjuk óvni annak állami, gazdasági és katonai fejlődését.

Hiába tett kormányom még egy utolsó kísérletet, hogy békés eszközökkel érje el ezt a célt s komoly figyelmeztetéssel megfordulásra bírja Szerbiát.

Szerbia visszautasította kormányomnak mérsékelt és igazságos kívánságait és megtagadta azon kötelességének teljesítését, amelyek népek és államok békés együttélésének természetes és szükséges alapjai.

Fegyveres erővel kell tehát államaim számára a belső nyugalom és az állandó külső béke nélkülözhetetlen biztosítékait megszerezniem.

Ebben a komoly órában tudatában vagyok elhatározásom egész horderejének s a Mindenható előtti felelősségének.

Mindent megfontoltam és meggondoltam.

Nyugodt lelkiismerettel lépek a kötelesség útjára.

Bízom népeimben, akik minden viharban híven és egyesülten sereglettek mindig trónom köré s hazájuk becsületéért, nagyságáért és hatalmáért a legsúlyosabb áldozatokra is mindig készen állottak.

Bízom Ausztria-Magyarországnak önfeláldozó lelkesültséggel telt vitéz hadseregében.

És bízom a Mindenhatóban, hogy fegyvereimnek adja a győzelmet.

Ferencz József s. k.
gróf Tisza István s. k.

Ischl, 1914. július 28.⁵⁵

⁵⁵ Pesti Hírlap. XXXVI. 178. 1914. július 29. 1.

107. Románia titkos szerződése az antanthatalmakkal (Bukarest, 1916. augusztus 17.)

[...] 3. cikk. Franciaország, Nagy-Britannia, Olaszország és Oroszország elismeri Románia jogát a 4. cikkelyben meghatározott, az Osztrák–Magyar Monarchiához tartozó területek bekebelezésére.

4. cikkely. Az előző cikkelyben említett területek határai a következők szerint határozatnak meg:

Ez a határvonal kezdődik a Prutnál lévő jelenlegi határ ama pontjánál, amelyik Románia és Oroszország határát jelenti [...], majd követi a Prut folyását Galícia határáig, addig, ahol a Prut és a Caremos folyó összeömlik. Innentől kezdve a vonal követi előbb Galícia és Bukovina, majd Galícia és Magyarország határát Slogig [...] a Tisza és a Visó vízválasztóján vonul és Trebusa községnél eléri a Tiszát, ahonnan a folyó jobb partján megy tovább addig a pontig, ahol a Visó a Tiszába ömlik. Ettől a ponttól kezdve mindenütt a Tisza folyását követi, egészen a Szamos beömlése után négy kilométerre lévő pontig, majd – Vásárosnaményt Romániának hagyva – dél-délnyugat felé fordul és egy Debrecentől hat kilométerre lévő pontjáig, majd három kilométerrel nyugatabbra, Orosháza és Békéssámson községektől megy tovább [...]. Ettől kezdve mindenütt a Tisza folyása mentén halad a vonal egészen a Dunába való ömléséig s végül a Duna mentét követi Románia jelenlegi határáig. [...]

5. cikk. Egyrésztől Nagy-Britannia, Franciaország, Olaszország és Oroszország, másrésztől Románia kötelezik magukat, hogy sem különbékét, sem általános békét másként, mint együttesen és egy időben, nem kötnek. Nagy-Britannia, Franciaország, Olaszország és Oroszország ugyancsak kötelezik magukat arra is, hogy a szerződés 4. cikkelyében meghatározott osztrák–magyar terület a román korona birtokaként kebeleztetik be. [...]

Ez a megállapodás öt példányban készült, Bukarestben, 1916. augusztus 4/17-én.⁵⁶

108. A bukaresti béke (1918. május 7.)

„Németország, Ausztria-Magyarország, Bulgária és Törökország egyfelől, és Románia másfelől attól az óhajtól vezettetve, hogy véget vessenek a közöttük fennálló háborús állapotnak és a maguk részéről helyreállítsák a baráti kapcsolatokat politikai, jogi és gazdasági téren, [...] Bukarestben találkoztak, ahol

⁵⁶ Gecsényi Lajos, Máthé Gábor (szerk.): Sub Clausula. 1920 – 1947. Dokumentumok két békeszerződés – Trianon, Párizs – történetéből. Magyar Közlöny és Lapkiadó, Budapest, 2008. 353–355. o.

jó és kellő alakban talált meghatalmazásaik bemutatása után a következő rendelkezésekben állapodtak meg:

1. cikk. Németország, Ausztria-Magyarország, Bulgária és Törökország egyfelől, és Románia másfelől kijelentik, hogy a háborús állapot megszűnt közöttük. A Szerződő Felek elhatározták, hogy a jövőben békében és barátságban élnek egymással. [...]

3. cikk. A román hadsereg leszerelése, amely már kezdetét vette, [...] haladéktalanul tovább folytatódik. [...]"⁵⁷

⁵⁷ Fekete Bálint (szerk.): Szöveges források a történelem tanításához. Európa és a világ a világháborúk korában (1914-1945), Újkor Alapítvány, Budapest, 2020, 17-18. o.

IV. rész: Erdély 1918-1989 között

109. Wilson elnök 14 pontja (1918. január 8.)

1. Nyílt, nyíltan tárgyalta békeszerződések, amelyek megkötése után nem lesz többé semmiféle titkos nemzetközi megállapodás, hanem a diplomácia mindig nyíltan és a nyilvánosság színe előtt fog tevékenykedni.

2. A hajózás teljes szabadsága a felségvizeken kívül eső tengereken, békében és háborúban egyaránt, kivéve, ha a tengereket nemzetközi szerződések végrehajtására irányuló nemzetközi akció révén teljesen vagy részben lezárják.

3. Minden gazdasági korlátozás lehető legnagyobb mértékű megszüntetése és egyenlő kereskedelmi feltételek megteremtése mindazon nemzetek részére, amelyek hozzájárulnak a békéhez és csatlakoznak annak fenntartásához.

4. Megfelelő biztosíték nyújtása és elfogadása arra, hogy a nemzeti fegyverkezéseket a belső biztonsággal összefüggő legalacsonyabb szintre csökkentsék.

5. Az összes gyarmati igények szabad, elfogulatlan és teljesen pártatlan rendezése, annak az elvnek a szigorú betartása alapján, hogy a szuverenitás idevonatkozó kérdéseinek eldöntésénél az érintett lakosság érdekei ugyanolyan súllyal essenek latba, mint annak a kormánynak méltányos érdekei, amelyek igényei jogosságát el kell bíráltni.

6. Az orosz területek kiürítése és az Oroszországot érintő összes kérdések olyan rendezése, amely a világ többi nemzeteinek legjobb és legszabadabb együttműködését biztosítja arra nézve, hogy Oroszország akadálytalanul és korlátozás nélkül alkalmat kapjon saját politikai fejlődésének és nemzeti politikájának független meghatározására, valamint hogy biztosítva legyen Oroszország őszinte fogadtatása a szabad nemzetek társaságában az általa választott intézményekkel együtt, sőt ezen a fogadtatáson túlmenően biztosítva legyen részére minden olyan támogatás, amelyre szüksége lehet és amelyet ő maga is óhajt. Az a bánásmód, amelyben Oroszországot testvérmemzetei az elkövetkező hónapokban részesíteni fogják, próbaköve lesz jóakarataknak, Oroszország szükségletei iránti saját érdekeiktől elvonatkoztatva tanúsított megértésüknek, valamint értelmes és önzetlen rokonszenvüknek.

7. Az egész világ egyet fog érteni abban, hogy Belgiumot ki kell üríteni, és helyre kell állítani, anélkül, hogy megkísérelnék korlátozni szuverenitását, amelyet minden más szabad nemzettel együtt élvez. Egyetlen más cselekedet sem fogja ennél jobban szolgálni a nemzetek bizalmának helyreállítását azon törvények iránt, amelyeket egymás közötti kapcsolataik szabályozására maguk alkottak és meghatároztak. E kiegészítő cselekedet nélkül a nemzetközi jog egész szerkezete és érvénye örök időkre csorbát szenvedne.

8. Minden francia területet fel kell szabadítani és előzőnlött részeit helyre kell állítani. Azt az igazságtalanságot, amelyet Poroszország 1871-ben Elzász-Lotaringia tekintetében Franciaországnak okozott, és amely közel ötven évig nyugtalanította a világ békéjét, jóvá kell tenni, hogy a béke mindenki érdekében újból biztosítva legyen.

9. Az olasz határokat a világosan felismerhető nemzeti vonalak szerint kell kiigazítani.

10. Ausztria-Magyarország népei részére, amelyeknek helyét a nemzetek között oltalmazni és biztosítani kívánjuk, meg kell adni az önálló fejlődés leghababbb lehetőségét.

11. Romániát, Szerbiát és Montenegrót ki kell üríteni; a megszállt területeket helyre kell állítani; Szerbiának szabad és biztosított kijáratot kell adni a tengerhez; a különböző balkáni államok egymás közötti kapcsolatait barátságos tanácskozás útján az állami és nemzeti hovatartozás történelmileg kialakult vonalai szerint kell meghatározni; a különböző balkáni államok politikai és gazdasági függetlenségét és területi sérthetlenségét nemzetközi garanciákkal kell alátámasztani.

12. A jelenlegi Ottomán Birodalom török részeinek teljes szuverenitást kell biztosítani, de a többi nemzetiségek részére, amelyek most török uralom alatt élnek, biztosítani kell létük feltétlen biztonságát, önálló fejlődésük teljes és zavartalan lehetőségét. A Dardanellákat mint nemzetközi garanciákkal biztosított szabad átjárót, minden nemzet hajói és kereskedelme számára állandóan nyitva kell tartani.

13. Független lengyel államot kell létesíteni, amelynek magában kell foglalnia a vitathatatlanul lengyel lakosság lakta területeket, szabad és biztonságos kijáratot kell biztosítani számára a tengerhez, politikai és gazdasági függetlenségét és területi sérthetlenségét nemzetközi szerződéssel kell biztosítani.

14. Különleges szerződésekkel meg kell alakítani a nemzetek általános szövetségét avégből, hogy a nagy és a kis államok politikai függetlensége és területi sérthetlensége kölcsönös garanciákkal biztosítva legyen.⁵⁸

110. A román nemzeti párt deklarációja az Országgyűlésben (1918)

*Vajda Sándor:*⁵⁹ „A magyarországi és erdélyi román nemzeti párt végrehajtó bizottsága f. évi október hó 12-én Nagyváradon, dr. Mihályi Tivadar⁶⁰

⁵⁸ Gecsényi Lajos – Máthé Gábor (szerk.): Sub Clausula. 1920 – 1947. Dokumentumok két békeszerződés – Trianon, Párizs – történetéből, Magyar Közlöny és Lapkiadó, Budapest, 2008. 361–362. o.

⁵⁹ Alexandru Vaida-Voevod (1872-1950).

⁶⁰ Theodor Mihali (1855-1934).

országgyűlési képviselő elnöklete alatt ülést tartott, amelyen a bel- és külügyi helyzet alapos megbeszélése és megfontolása után egyhangúlag és egyértelműleg megegyezett a következő deklarációban:

A világháború által teremtett helyzettel szemben a magyarországi és erdélyi román nemzeti párt végrehajtó bizottsága mint a magyarországi és erdélyi román nemzet politikai szervezete megállapítja, hogy a háború eredményei igazolják a román nemzet évszázados követeléseit teljes szabadsága iránt- Azon természetes jognak alapján, hogy sorsa felett minden nemzet maga rendelkezessék, amely jogot a Monarchia fegyverszünet iránti ajánlatával most már Magyarország kormánya is elismerte, a magyarországi és erdélyi román nemzet e joggal élni kíván, és ehhez képest követeli a maga részére is a jogot, hogy teljesen szabadon és minden idegen befolyástól mentesen önmaga határozhassa meg intézményes állami elhelyezkedését és koordináltságának viszonyát a szabad nemzetek között. A magyarországi és erdélyi román nemzetnek nemzeti szervezete nem ismeri el ezen parlamentnek és kormánynak ama jogosultságát, hogy magát a román nemzet képviselőjének tekintse, és nem ismeri el más, tőle idegen tényezők oly jogát, hogy az általános békekongresszuson a magyarországi és erdélyi román nemzet érdekeit képviselhesse, mert ez érdeke védelmét csakis a saját nemzetgyűlése által kijelölt tényezőkre bízhatja.”

Elnök: „Nem kívánok a t. képviselő úrral ebből a székéből vitába bocsátkozni, azonban nem adhatok menlevelet arra, hogy mint magyar országgyűlési képviselő a fennálló alkotmányba ütköző kijelentéseket tegyen.”

Vajda Sándor: „Évszázados szenvedések és küzdelmek után az Osztrák-Magyar Monarchiában élő román nemzet teljes nemzeti életéhez való elidegeníthetetlen és elvülhetetlen jogainak érvényesülését várja és követeli.”⁶¹

111. Jászi Oszkár javaslata a „Román Nemzeti Komité” megbízottai előtt Aradon (1918. november 13.)

1. Román impérium mindenütt, ahol román többség van.
2. A román impérium kiküldöttje helyet foglal a magyar kormányban minden közös ügy intézésénél.
3. A régi törvények átmenetileg megmaradnak, de újakat csak a román impérium hozzájárulásával lehet hozni.
4. A főispánok s kormánybiztosok kivételével, megmarad a régi hivatalnoki kar. A régi tisztviselők megfelelő védelemben részesülnek, rendes fegyelmi eljárás nélkül senki sem mozdítható el.

⁶¹ Almási János: Történelmi Olvasókönyv IV/2. Forrásszemelvények az egyetemes és a magyar történelem (1914-1962) tanításához, Tankönyvkiadó, Budapest, 1969, 36-37. o.

5. A nemzeti kisebbségeknek kölcsönösen biztosítani fogjuk az 1868. évi XLIV. t.-c.-ben lefektetett védelmet.

6. A Román Nemzeti Tanács személyi és vagyonbiztonságot garantál.

7. A provizórikus román impérium a román királyság katonai erejét nem veheti igénybe.

8. A magyar kormány és a román komité egy kormány- bizottságot szervez az új rend életbeléptetésére.

9. A felmerülő vitás kérdésekben öttagú bíróság dönt, melybe két tagot a Magyar Nemzeti Tanács, kettőt a Román Nemzeti Tanács és egyet a magyar kormány küldene ki. Ezek közösen választanak elnököt.

10. Ez a megállapodás a béketárgyalásokig érvényes és azontúl miben sem köti a feleket.

11. E megállapodás betartása a két nemzet becsületének védelme alá helyeztetik.⁶²

112. IV. Károly magyar király eckartsai nyilatkozata (1918. november 13.)

Trónra lépésem óta mindig arra törekedtem, hogy népeimet minél előbb a háború borzalmaitól megszabadítsam; a mely háború keletkezésében semmi részem nem volt.

Nem akarom, hogy személyem akadályul szolgáljon a magyar nemzet szabad fejlődésének, mely iránt változatlan szeretettől vagyok áthatva.

Ennélfogva minden részvételről az államügyek vitélében visszavonulok és már eleve elismerem azt a döntést, melylyel Magyarország jövődó államformáját megállapítja.⁶³

113. A Gyulafehérvári Határozatok (1918. december 1.)

I. Az összes román 1918. november 18 / december 1-jei gyulafehérvári nemzetgyűlése, melyen Erdély, Bánság, Partium és Máramaros vidékeinek képviselői vesznek részt, kimondja az összes román és az általuk lakott területek egyesülését Romániával. A nagygyűlés különösen kinyilvánítja a román nemzet elidegeníthetetlen jogát a Bánság teljes területére, melyet a Maros, a Tisza és a Duna határol.

II. A nemzetgyűlés a fent említett területeknek ideiglenes autonómiát biztosít az általános népszavazással választott alkotmányozó testület összegyűléséig.

⁶² Magyar Kisebbség. 1940. XIX. 6. 144. o.

⁶³ Magyar Katonai Közlöny, 1922, 10. évfolyam, 278-279. o.

III. Ezzel kapcsolatban, az új Román Állam kialakításának alapelvei alapján a nemzetgyűlés kijelenti a következőket:

1. Teljes nemzeti szabadság az összes együtt élő népnek. Minden nép számára a saját nyelvén biztosít oktatást, közigazgatást és ítélkezést az illető néphez tartozó személyek által, és a lakosok számának arányában minden nép képviseleti jogot fog kapni a törvényhozó testületben és a kormányzati szervezetekben.

2. Egyenlő jogok és teljes autonóm vallásszabadság az Állam minden felekezete számára.

3. Tisztán demokratikus rendszer tökéletes megvalósítása a közélet minden területén. Közvetlen, általános, titkos, egyenlő szavazójog nemtől függetlenül minden 21. évét betöltött állampolgár számára a községi, megyei, valamint parlamenti képviseletnél.

4. Teljes sajtó-, gyülekezési és egyesülési szabadság, minden emberi gondolat szabad hirdetése.

5. Radikális agrárreform. Minden birtokot összeírnak, különösen a nagybirtokokat. Az összeírás alapján a hitbizomány megszűnik, és a nagybirtokok méretének szükség szerinti csökkentésével a parasztnak lehetővé teszik legalább akkora birtok (szántó, legelő, erdő) megszerzését, amely munkát ad nekik és családjuknak. Ezen agrárpolitika alapelve egyrészt a társadalmi különbségek csökkentése, másrészt a termelékenység növelése.

6. Az ipari munkásoknak ugyanolyan jogokat és előnyöket biztosítanak, amilyeneket a Nyugat legfejlettebb ipari államok jogszabályai biztosítanak számukra.

IV. A nemzetgyűlés kifejezi azon óhaját, hogy a békekongresszus kialakítsa a szabad nemzetek közösségét oly módon, hogy a kis és nagy nemzetek egyaránt igazságot és szabadságot kapjanak, és a jövőben ne kerüljön sor háborúkra a nemzetközi kapcsolatok szabályozása érdekében.

V. A nemzetgyűlésen összegyűlt románok üdvözlik bukovinai testvéreiket, akik az Osztrák–Magyar Monarchia ígája alól felszabadulva egyesültek anyaországukkal, Romániával.

VI. A nemzetgyűlés szeretettel és lelkesedéssel az Osztrák–Magyar Monarchia által eddig leigázott nemzetek felszabadítását, és pedig a csehszlovák, ausztriai németek, jugoszláv, lengyel és ruszin nemzeteket, és elhatározza, hogy ezen üdvözlést minden felsorolt nemzetnek tudomására hozzák.

VII. A nemzetgyűlés alázatosan meghajol azon román hősök emléke előtt, akik ebben a háborúban vérüket ontották és meghaltak ideálunk megvalósítása, a román nemzet szabadsága és egysége érdekében.

VIII. A nemzetgyűlés köszönetét és csodálatát fejezi ki a szövetséges hatalmaknak, akik fényes csatákban kitartóan küzdöttek a már évtizedek óta háborúra készülő ellenséggel, kiszabadítva a civilizációt a barbárság karmaiból.

IX. Az Erdély, Bánság, Partium román nemzeti ügyeinek továbbvitelére a nemzetgyűlés egy Román Nemzeti Nagytanács létrehozását határozza el, amely

teljes joggal, bármikor és bárhol képviselheti a román nemzetet a világ többi nemzete előtt, és meghozhat minden olyan intézkedést, amely a nemzeti érdekek elősegítésére irányul.⁶⁴

114. Párizsi kisebbségvédelmi szerződés (1919)

(...) [T]ekintettel arra, hogy ama szerződések értelmében, amelyeket a Szövetséges és Társult Főhatalmak aláírásukkal elláttak, a Román Királyság nagy területi gyarapodáshoz jutott, illetve fog jutni;

tekintettel arra, hogy Románia saját akaratából a szabadság és az igazság határozott biztosítékait óhajtja megadni, mind a régi Román Királyság minden lakójának, mind pedig az újonnan hozzácsatolt területek lakóinak és pedig fajra, nyelvre vagy vallásra való tekintet nélkül;

közös megfontolás után megállapodtak abban, hogy jelen Szerződést megkötik (...):

I. FEJEZET.

1. CIKK. Románia kötelezi magát, hogy a jelen fejezet 2—8. cikkeiben foglalt rendelkezéseket alaptörvényekül ismeri el; hogy semminemű törvény, rendelet vagy hivatalos intézkedés ezekkel a rendelkezésekkel nem lesz ellentmondásban vagy ellentétben s hogy ezekkel szemben semmiféle törvény, rendelet vagy hivatalos intézkedés nem lesz hatályos.

2. CIKK. A román Kormány kötelezi magát, hogy az ország minden lakosának születési, állampolgársági, nyelvi, faji vagy vallási különbség nélkül az élet és szabadság teljes védelmét biztosítja.

Románia minden lakosát megilleti az a jog, hogy bármely hitet, vallást vagy hitvallást, nyilvánosan vagy otthonában, szabadon gyakoroljon, amennyiben ezeknek gyakorlata a közrenddel és a jó erkölcsökkel nem ellenkezik.

3. CIKK. Az alább említett Szerződések különös rendelkezéseinek fenntartásával, Románia román állampolgároknak ismeri el jogérvényesen és mindennemű alakítás nélkül mindazokat a személyeket, akik a jelen Szerződés életbelépésének idejében Románia részét alkotó bármely területen, ideértve az Ausztriával és a Magyarországgal kötött békeszerződések által Romániához csatolt, valamint esetleg a jövőben hozzá csatolandó területeket, állandóan laknak, kivéve, ha az illető személyt ebben az időpontban más, mint az osztrák vagy magyar állampolgárság illet meg.

⁶⁴ Gecsényi Lajos, Máthé Gábor (szerk.): Sub Clausula. 1920 – 1947. Dokumentumok két békeszerződés – Trianon, Párizs – történetéből, Magyar Közlöny és Lapkiadó, Budapest, 2008. 399–401. o.

Mindazonáltal a 18 évesnél idősebb osztrák vagy magyar állampolgároknak joguk lesz, az említett Szerződésben meghatározott feltételek mellett, minden más olyan állampolgárság javára optálni, amely számukra elérhető. A férj opciója maga után vonja a feleségét és a szülőké a 18 évesnél fiatalabb gyermekeikét.

Azok a személyek, akik a fent jelzett opciójogot gyakorolták, az ezt követő tizenkét hónapon belül kötelesek abba az Államba áttenni állandó lakhelyüket, amelynek állampolgárságát optálták. Joguk van azonban megtartani azokat az ingatlanokat, amelyeket román területen birtokolnak. Magukkal vihetik bármi néven nevezendő ingó vagyonukat. E címen semminemű kilépési díjakkal nem terhelhetők.

4. CIKK. Románia román állampolgároknak ismeri el jogérvényesen és mindennemű alakítás nélkül mindazokat az osztrák vagy magyar állampolgárságú személyeket, akik az Ausztriával és a Magyarországgal kötött békeszerződések által Romániához csatolt vagy esetleg a jövőben hozzacsatolandó területeken születtek állandóan ott lakó szülőktől, még abban az esetben is, ha ők maguk a jelen szerződés életbelépésének idejében nem laknak is ott állandóan.

Mindazonáltal a jelen Szerződés életbelépését követő két éven belül ezek a személyek lakóhelyük országában az illetékes román hatóságok előtt kinyilatkoztathatják, hogy a román állampolgárságról lemondanak s ilyenkor már nem lehet őket többé román állampolgároknak tekinteni. Ebből a szempontból a férj nyilatkozata érvényes lesz a feleségre és a szülőké a 18 évesnél fiatalabb gyermekekre nézve is.

5. CIKK. Románia kötelezi magát, hogy semmi akadályt sem gördít a Szövetséges és Társult Hatalmak által Ausztriával vagy Magyarországgal kötött vagy kötendő Szerződésekben meghatározott s az érdekelteknek a román állampolgárság megszerzését vagy még nem szerzését megengedő opciójog gyakorlása elé.

6. CIKK. A román területen való születés pusztán tényével jogérvényesen megszerzi a román állampolgárságot minden személy, akit születésénél fogva valamely más állampolgárság nem illet meg.

7. CIKK. Románia kötelezi magát, hogy román állampolgároknak ismeri el jogérvényesen és mindennemű alakítás nélkül mindazokat a zsidókat, akik Románia területén laknak és akiket valamely más állampolgárság nem illet meg.

8. CIKK. Minden román állampolgár faji, nyelvi vagy vallási különbség nélkül a törvény előtt egyenlő és ugyanazokat a polgári és politikai jogokat élvezi.

Vallási, hitbeli vagy felekezeti különbség a polgári és politikai jogok élvezete így nevezetesen: nyilvános állások, hivatalok és méltóságok elnyerése vagy a különféle foglalkozások és iparok gyakorlása tekintetében egyetlen román állampolgárra sem lehet hátrányos.

Egyetlen román állampolgár sem korlátozható bármely nyelv szabad használatában a magán- vagy üzleti forgalomban, a vallási életben, a sajtó útján történő vagy bármilyen közzététel terén vagy a nyilvános gyűléseken.

A román Kormánynak a hivatalos nyelv megállapítására vonatkozó intézkedését nem érintve, a nem román nyelvű román állampolgárok nyelvüknek a bíróságok előtt akár szóban, akár írásban való használata tekintetében méltányos könnyítésekben fognak részesülni.

9. CIKK. Azok a román állampolgárok, akik faji, vallási vagy nyelvi kisebbségekhez tartoznak, jogilag és ténylegesen ugyanazt a bánásmódot és ugyanazokat a biztosítékokat élvezik, mint a többi román állampolgárok. Nevezetesen hasonló joguk van saját költségükön jótékonyági, vallási vagy szociális intézményeket, iskolákat és más nevelőintézeteket létesíteni, igazgatni és azokra felügyelni, azzal a joggal, hogy azokban saját nyelvüket szabadon használhatják és vallásukat szabadon gyakorolhatják.

10. CIKK. Olyan városokban és kerületekben, ahol nem román nyelvű román állampolgárok jelentékeny arányban laknak, a román Kormány a közoktatásügy terén megfelelő könnyítéseket fog engedélyezni avégből, hogy ily román állampolgárok gyermekeit az elemi iskolákban saját nyelvükön tanítsák. Ez a rendelkezés nem akadályozza a román Kormányt abban, hogy a román nyelv oktatását az említett iskolákban kötelezővé tegye.

Azokban a városokban és kerületekben, ahol jelentékeny arányban laknak faji, vallási vagy nyelvi kisebbségekhez tartozó román állampolgárok, ezeknek a kisebbségeknek méltányos részt kell biztosítani mindazoknak az összegeknek élvezetéből és felhasználásából, amelyek a közvagyon terhére állami, községi vagy más költségvetésekben nevelési, vallási vagy jótékony célra fordíttatnak.

11. CIKK. Románia hozzájárul ahhoz, hogy az erdélyi székely és szász közületeknek a román Állam ellenőrzése mellett, vallási és tanügyi kérdésekben helyi önkormányzatot engedélyezzen.

12. CIKK. Románia hozzájárul ahhoz, hogy amennyiben az előző cikkek rendelkezesei oly személyeket érintenek, akik faji, vallási vagy nyelvi kisebbségehez tartoznak, ezek a rendelkezések nemzetközi érdekű kötelezettségek és a Nemzetek Szövetségének védelme (garantie) alatt fognak állni. Ezek a rendelkezések a Nemzetek Szövetsége Tanácsa többségének hozzájárulása nélkül nem változtathatók meg. Az Északamerikai Egyesült Államok, a Brit Birodalom, Franciaország, Olaszország és Japán kötelezik magukat, hogy nem tagadják meg hozzájárulásukat az említett cikkeknek egyetlen olyan módosításától sem, amelyet a Nemzetek Szövetsége Tanácsának többsége megfelelő formában elfogadott.

Románia hozzájárul ahhoz, hogy a Nemzetek Szövetségének Tanácsa minden egyes tagjának meg legyen az a joga, hogy a Tanács figyelmét e kötelezettségek valamelyikének megsértésére vagy megsértésének veszélyére

felhívja és hogy a Tanács oly módon járhasson el és oly utasításokat adhasson, amelyek az adott esetben alkalmasaknak és hathatósaknak mutatkoznak.

Románia hozzájárul azonkívül ahhoz, hogy abban az esetben, ha ezekre a cikkekre vonatkozó jogi vagy ténykérdésekről a román Kormány és valamely Szövetséges és Társult Főhatalom vagy bármely más oly Hatalom között merülne fel véleménykülönbség, amely Hatalom a Nemzetek Szövetsége Tanácsának tagja, ez a véleménykülönbség a Nemzetek Szövetségéről szóló Egyességokmány 14. cikke értelmében nemzetközi jellegű vitának tekintendő. Románia hozzájárul ahhoz, hogy minden ilyenű vitás kérdés, ha a másik fél kéri, a Nemzetközi Állandó Bíróság elé terjesztessék. Az Állandó Bíróság döntése ellen fellebbezésnek nincs helye s a határozat ugyanolyan erejű és érvényű, mint az Egyességokmány 14. cikke értelmében hozott határozat.

Ennek hiteléül a fentnevezett meghatalmazottak, kiknek meghatalmazásai jó és kellő alakban találtattak, a jelen szerződést aláírták.⁶⁵

115. 1921. évi XXV. törvénycikk a kolozsvári és pozsonyi m. kir. tudomány egyetem ideiglenes áthelyezéséről

1. § Székhelyüknek a trianoni béke következtében történt elvesztése miatt az 1872. évi XIX. törvénycikkkel felállított kolozsvári m. kir. Ferenc József-tudományegyetem ideiglenesen Szegeden, az 1912. évi XXXVI. törvénycikkkel felállított pozsonyi m. kir. Erzsébet királyné-tudományegyetem pedig ideiglenesen Pécsen nyer elhelyezést.

2. § Azt az időpontot, amelyben a két egyetem új székhelyén működését megkezdzi, a vallás- és közoktatásügyi miniszter rendelettel állapítja meg és ezt a nemzetgyűlésnek bejelenti.

3. § A szegedi állami szemkórház a Szegeden elhelyezett Ferenc József-tudományegyetem orvostudományi karának céljára és ez elhelyezési idejére a vallás- és közoktatásügyi miniszteri tárcába vétetik át.

4. § Ez a törvény kihirdetésének napján lép életbe és azt a vallás- és közoktatásügyi, a pénzügyi és a munkaügyi és népjóléti miniszter hajtja végre.

116. 1921. évi XXXIII. törvénycikk az 1920. évi június hó 4. napján a Trianonban kötött békeszerződés becikkelyezéséről

1. § Tekintettel a kényszerhelyzetre, mely Magyarországra nézve a világháború szerencsétlen kimenetele folytán előállott és amely annak idején a m.

⁶⁵ Magyar Kisebbség. 1923. II. 4. 133-137. o

kir. kormánynak a békeszerződés aláírására vonatkozó elhatározásánál is döntő súllyal bírt: az Északamerikai Egyesült-Államokkal, a Brit Birodalommal, Franciaországgal, Olaszországgal és Japánnal, továbbá Belgiummal, Kínával, Kubával, Görögországgal, Nikaraguával, Panamával, Lengyelországgal, Portugáliával, Romániával, a Szerb-Horvát-Szlovén Állammal, Sziámmal és Cseh-Szlovákországgal 1920. évi június hó 4. napján a Trianonban kötött békeszerződés a hozzátartozó térképpel és a békeszerződés egyes rendelkezéseinek függelékeivel, valamint a békeszerződés kiegészítésül ugyancsak 1920. évi június hó 1. napján kelt jegyzőkönyvvel és nyilatkozattal együtt a magyar állam törvényei közé iktattatik.

2. § Az 1. § szerint törvénybe iktatott okmányokban foglalt kikötéseket a minisztérium hajtja végre, de amennyiben az evégből szükséges rendelkezések a törvényhozás tárgyaira vonatkoznak, a nemzetgyűlés előzetes hozzájárulását kell kieszközölnie. [...]

II. RÉSZ

Magyarország határai

27. Cikk. Magyarország határai következőképpen állapítatnak meg (lásd a csatolt térképet): [...]

3. Romániával:

A fentebb meghatározott ponttól kelet-északkelet felé a Maros folyón, a makó-szegedi vasútvonal hídjától körülbelül 3500 m-re felfelé megállapítandó pontig:

a helyszínén megállapítandó vonal;

innen délkeletre, azután északkeletre a nagylaki állomástól délre körülbelül 1 km távolságnyira választandó pontig:

a Maros folyó folyása felfelé;

innen északkeletre, Csanád és Arad vármegyék közigazgatási határának kiszögeléséig, Németperegtről észak-északnyugatra:

a helyszínén megállapítandó vonal, amely Nagylak és a vasútállomás között halad;

innen kelet-északkelet felé, Battonya és Tornyai helyiségek között a helyszínén választandó pontig:

az említett megyehatár, amely Németperegtről és Kisperegtről északra halad;

innen a 123. magassági pontig (Marosligettől körülbelül 1200 m-re keletre), amely hármaskorhatárja Magyarországnak, Romániának és Cseh-Szlovákországnak ruthén területének:

a helyszínén megállapítandó vonal, amely Nagyvarjastól, Kisvarjastól és Nagyiratostól nyugatra, Dombegyháztól, Kevermestől és Elektől keletre, Ottlakától, Nagypéltől, Gyálavarsándtól, Anttól és Illyétől nyugatra, Gyulától,

Gyulaváritól és Kötegyántól keletre halad, átvágja a nagyszalonta-gyulai vasútvonalat Nagyszalontától körülbelül 12 km-re a két elágazás között, amelyet ez a vasútvonal keresztezése alkot a szeghalom-erdőgyaraki vasútvonallal; azután Méhkeréktől keletre, Nagyszalontától és Marcziházától nyugatra, Gesztől keletre, Atyástól, Oláh-Szent-Miklóstól és Rojttól nyugatra, Ugrától és Harsánytól keletre, Kőrösszegtől és Kőröstarjántól nyugatra, Szakálltól és Berek-Böszörménytől keletre, Borstól nyugatra, Ártándtól keletre, Nagyszántótól nyugatra, Nagykerekitől keletre, Pelbárdhidától és Bihardiószegtől nyugatra, Kismarjától keletre, Csokalytól nyugatra, Nagylétától és Álmosdtól keletre, Érselindtól nyugatra, Bagamértől keletre, Érkenéztől és Érmihályfalvától nyugatra, Szent-György-Ábránytól és Penészlektől keletre, Szaniszlótól, Berecsomaköztől, Fénytől, Csanálostól, Börvélytől és Domahidától nyugatra, Vállajtól keletre, Csenger-Bogastól és Óváritól nyugatra, Csenger-Ujfalutól keletre, Darától nyugatra, Csengertől és Komlód-Tótfalutól keletre, Petétől nyugatra, Nagycéctől keletre, Száraz-Berektől nyugatra, Méhtelektől, Garbolcztól és Nagyhódostól keletre, Fertősalmástól nyugatra, Kishódostól keletre, Nagypaládtól nyugatra, Kispaládtól és Magosligettől keletre halad. [...]

28. Cikk. A jelen Szerződésben leírt határoknak megállapított részei a jelen Szerződéshez mellékelt 1:1,000,000 léptékű térképen meg vannak jelölve. Abban az esetben, ha a szöveg és a térkép közt eltérés mutatkozik, a szöveg lesz az irányadó. [...]

45. Cikk. Magyarország a maga részéről lemond Románia javára a volt Osztrák-Magyar Monarchiának mindazokra a területeire vonatkozó összes jogairól és igényeiről, amely területek Magyarországnak a II. rész (Magyarország határai) 27. Cikkében megállapított határain kívül esnek és amelyeket a jelen Szerződés, vagy a jelen ügyek rendezését célzó bármely más szerződés Romániához tartozóknak ismer el.

46. Cikk. A II. rész (Magyarország határai) 27. Cikkének 3. pontjában megjelölt határvonalnak a helyszínén való megállapítására a jelen Szerződés életbelépését követő tizenöt napon belül hétagú bizottságot kell alakítani, amelynek tagjai közül ötöt a Szövetséges és Társult Főhatalmak, egyet Románia, egyet pedig Magyarország neveznek ki.

47. Cikk. Románia Magyarországgal szemben elismeri és megerősíti azt a kötelezettségét, hogy hozzájárult a Szövetséges és Társult Főhatalmakkal kötött szerződésbe oly rendelkezéseknek felvételéhez, amelyeket ezek a Hatalmak szükségeseknek ítéltek abból a célból, hogy Romániában a népesség többségétől eltérő fajú, nyelvű és vallású lakók érdekei, valamint a forgalom szabadsága és más Nemzetek kereskedelmének méltányos szabályozása védelemben részesüljenek.

Magyarország azon pénzügyi terheinek aránya és természete, amelyeket Romániának a szuverenitása alá helyezett területekkel kapcsolatban kell elvállalnia, a jelen szerződés IX. részének (Pénzügyi rendelkezések) 186. Cikke értelmében fog megállapítani.

Mindazokat a kérdéseket, amelyeket a jelen Szerződés nem szabályoz és amelyek az említett területek átengedése folytán felmerülhetnek, későbbi egyezmények fogják rendezni. [...]

54. Cikk. Magyarország kötelezi magát arra, hogy a jelen címben foglalt rendelkezéseket alaptörvényekül ismeri el; hogy semminemű törvény, rendelet vagy hivatalos intézkedés ezekkel a rendelkezésekkel nem lesz ellenmondásban vagy ellentétben és hogy ezekkel szemben semmiféle törvény, rendelet vagy hivatalos intézkedés nem lesz hatályos.

55. Cikk. Magyarország kötelezi magát, hogy az ország minden lakosának születési, nemzetiségi, nyelvi, faji vagy vallási különbség nélkül, az élet és szabadság teljes védelmét biztosítja.

Magyarország minden lakosát megilleti az a jog, hogy bármely hitet, vallást vagy hitvallást nyilvánosan vagy otthonában szabadon gyakoroljon, amennyiben ezeknek gyakorlata a közrenddel és a jó erkölcsökkel nem ellenkezik.

56. Cikk. Magyarország magyar állampolgároknak ismeri el jogérvényesen és mindennemű alakiság nélkül mindazokat a személyeket, akiknek a jelen Szerződés életbelépésének idejében magyar területen van illetőségük (pertinenza) és nem állampolgárai más Államnak.

57. Cikk. A magyar területen való születés pusztán tényével jogérvényesen megszerzi a magyar állampolgárságot minden személy, akit születésénél fogva valamely más állampolgárság nem illeti meg.

58. Cikk. Minden magyar állampolgár faji, nyelvi vagy vallási különbség nélkül a törvény előtt egyenlő és ugyanazokat a polgári és politikai jogokat élvezi.

Vallási, hitbeli vagy felekezeti különbség a polgári és politikai jogok élvezete, így nevezetesen: nyilvános állások, hivatalok és méltóságok elnyerése vagy a különféle foglalkozások és iparok gyakorlása tekintetében egyetlen magyar állampolgárra sem lehet hátrányos.

Egyetlen magyar állampolgár sem korlátozható bármely nyelv szabad használatában a magán- vagy üzleti forgalomban, a vallás, a sajtó útján történő vagy bármilyen természetű közzététel terén, vagy a nyilvános gyűléseken.

A Magyar Kormánynak a hivatalos nyelv megállapítására vonatkozó intézkedését nem érintve, a nemmagyar nyelvű magyar állampolgárok nyelvüknek a bíróságok előtt akár szóban, akár írásban való használata tekintetében megfelelő könnyítésekben fognak részesülni.

Azok a magyar állampolgárok, akik faji, vallási vagy nyelvi kisebbségekhez tartoznak, jogilag és ténylegesen ugyanazt a bánásmódot és ugyanazokat a biztosítékokat élvezik, mint a többi magyar állampolgárok. Nevezetesen: joguk van saját költségükön jótékonyági, vallási vagy szociális intézményeket, iskolákat és más nevelőintézeteket létesíteni, azzal a joggal, hogy azokban saját nyelvüket szabadon használják és vallásukat szabadon gyakorolják.

59. Cikk. Olyan városokban és kerületekben, ahol nemmagyar nyelvű magyar állampolgárok jelentékeny arányban laknak, a Magyar Kormány a

közoktatásügy terén megfelelő könnyítéseket fog engedélyezni avégből, hogy ily magyar állampolgárok gyermekeit az elemi iskolákban saját nyelvükön tanítsák. Ez a rendelkezés nem akadályozza a Magyar Kormányt abban, hogy a magyar nyelv oktatását az említett iskolákban is kötelezővé tegye.

Azokban a városokban és kerületekben, ahol jelentékeny arányban élnek oly magyar állampolgárok, akik faji, vallási vagy nyelvi kisebbségekhez tartoznak, ezeknek a kisebbségeknek méltányos részt kell biztosítani mindazoknak az összegeknek élvezetéből és felhasználásából, amelyek a közvagyon terhére állami, községi vagy más költségvetésekben nevelési, vallási vagy jótékonyági célokra fordíttatnak.

60. Cikk. Magyarország hozzájárul ahhoz, hogy amennyiben a jelen cím előző cikkeinek rendelkezései oly személyeket érintenek, akik faji, vallási vagy nyelvi kisebbségekhez tartoznak, ezek a rendelkezések nemzetközi érdekű kötelezettségek és a Nemzetek Szövetségének védelme alatt fognak állani. Ezek a rendelkezések a Nemzetek Szövetségének Tanácsa többségének hozzájárulása nélkül nem változtathatók meg. A Tanácsban képviselt Szövetséges és Társult Hatalmak kölcsönösen kötelezik magukat arra, hogy nem tagadják meg hozzájárulásukat az említett cikkeknek egyetlen oly módosításától sem, amelyet a Nemzetek Szövetsége Tanácsának többsége megfelelő formában elfogadott.

Magyarország hozzájárult ahhoz, hogy a Nemzetek Szövetségének Tanácsa minden egyes tagjának meg legyen az a joga, hogy a Tanács figyelmét e kötelezettségek valamelyikének bárminemű megsértésére vagy megsértésének veszélyére felhívja és hogy a Tanács oly módon járhasson el és oly utasításokat adhasson, amelyek az adott esetben alkalmasaknak és hathatósaknak mutatkoznak.

Magyarország azonkívül hozzájárul ahhoz, hogy abban az esetben, ha ezekre a cikkekre vonatkozó jogi vagy ténykérdésekről a Magyar Kormány és oly Szövetséges és Társult Hatalom vagy bármely más oly Hatalom között merülne fel véleménykülönbség, amely Hatalom a Nemzetek Szövetsége Tanácsának tagja, ez a véleménykülönbség a Nemzetek Szövetségéről szóló Egyességokmány 14. Cikke értelmében nemzetközi jellegű vitának tekintendő. A Magyar Kormány hozzájárult ahhoz, hogy minden ilyenmű vitás kérdés, ha a másik fél kéri, a Nemzetközi Állandó Bíróság (Cour permanente de Justice) elé terjesztessék. Az Állandó Bíróság döntése ellen fellebbezésnek nincs helye s a határozat ugyanolyan erejű és érvényű, mint az Egyességokmány 13. Cikke értelmében hozott határozatok.

VII. CÍM

Az állampolgárságról szóló rendelkezések

61. Cikk. Mindazok a személyek, akiknek illetősége („pertinenz”) oly területen van, amely azelőtt a volt Osztrák-Magyar Monarchia területeihez tartozott a magyar állampolgárság kizárásával jogérvényesen annak az Államnak

az állampolgárságát szerzik meg, amely az említett területen az állami főhatalmat gyakorolja.

62. Cikk. Nem érintve a 61. Cikk rendelkezését, azok a személyek, akik a jelen Szerződés értelmében a Szerb-Horvát-Szlovén vagy a Cseh-Szlovák-Államhoz csatolt valamely területen 1910. évi januárius hó 1-je után szereztek illetőségét, csak oly feltétellel szerzik meg a szerb-horvát-szlovén vagy a cseh-szlovák állampolgárságot, ha a Szerb-Horvát-Szlovén, illetőleg a Cseh-Szlovák Államtól erre engedélyt nyernek.

Ha az előbbi bekezdésben említett engedélyt nem kérték, vagy azt tőlük megtagadták, az érdekeltek jogérvényesen annak az Államnak állampolgárságát szerzik meg, amely az állami főhatalmat azon a területen gyakorolja, ahol az illetőknek azelőtt volt illetőségük.

63. Cikk. Azoknak a 18 évesnél idősebb személyeknek, akik magyar állampolgárságukat elvesztik és a 61. Cikk értelmében jogérvényesen új állampolgárságot szereznek, jogukban áll a jelen Szerződés életbelépésétől számított egy évi időtartamon belül annak az Államnak állampolgárságát igényelni (opció), amelyben illetőségük volt, mielőtt illetőségüket az átszatolt területen megszerezték.

A férj opciója maga után vonja a feleségét és a szülőké a 18 évesnél fiatalabb gyermekét.

Azok a személyek, akik a fentemlített opció-jogot gyakorolták, az ezt követő tizenkét hónapon belül kötelesek abba az Államba átteni lakóhelyüket, amelynek állampolgárságát optáltak.

Jogukban áll azonban megtartani azokat az ingatlanokat, amelyeket annak a másik Államnak területén birtokolnak, amelyben opciójukat megelőzően laktak.

Magukkal vihetik bármi néven nevezendő ingó vagyonukat. Emiatt sem kilépési, sem belépési díjakkal vagy illetékekkel nem terhelhetők.

64. Cikk. Azok a személyek, akiknek a volt Osztrák-Magyar Monarchiához tartozó valamely területen van illetőségük és ott a lakosság többségétől fajra és nyelvre nézve különböznek, a jelen Szerződés életbelépésétől számított hat hónapi időtartamon belül Ausztria, Magyarország, Olaszország, Lengyelország, Románia, a Szerb-Horvát-Szlovén Állam vagy a Cseh-Szlovák Állam javára optálhatnak, aszerint, amint a lakosság többsége ott ugyanazt a nyelvet beszéli és ugyanahhoz a fajhoz tartozik, mint ők. A 63. Cikknek az opciójog gyakorlására vonatkozó rendelkezései a jelen cikkben megállapított jog gyakorlására is alkalmazást nyernek.

65. Cikk. A Magas Szerződő Felek kötelezik magukat, hogy semmi akadályt sem gördítenek a jelen Szerződésben, vagy a Szövetséges és Társult Hatalmak és Németország, Ausztria vagy Oroszország között, vagy maguk a nevezett Szövetséges és Társult Hatalmak között kötött szerződésekben megállapított oly opciójog gyakorlása elé, amely az érdekelteknek minden más, számukra elérhető állampolgárság megszerzését megengedi.

66. Cikk. A jelen cím rendelkezéseinek alkalmazása tekintetében a férjes asszonyok férjük, a 18 évesnél fiatalabb gyermekek szülei állapotát mindenben követik. [...]

73. Cikk. Magyarország nem mondhat le függetlenségéről, csak a Nemzetek Szövetsége Tanácsának beleegyezésével. Következésképpen Magyarország kötelezi magát, hogy az említett Tanács beleegyezésének esetét kivéve, tartózkodni fog minden oly természetű cselekedettől, amely közvetlenül vagy közvetve és bármely módon, főként addig, amíg a Nemzetek Szövetségébe tagul fel nem veszik, valamely más Hatalom ügyeiben való részvétel útján, függetlenségét veszélyeztethetné.

74. Cikk. Magyarország már most kijelenti, hogy elismeri és elfogadja Ausztria, Bulgária, Görögország, Lengyelország, Románia, a Szerb-Horvát-Szlovén Állam és a Cseh-Szlovák Állam határait úgy, amint ezeket a határokat a Szövetséges és Társult Főhatalmak megállapítják.

Magyarország kötelezi magát, hogy elismeri mindazoknak a békeszerződéseknek és pótegyezményeknek teljes érvényességét, amelyeket a Szövetséges és Társult Hatalmak kötöttek vagy kötni fognak azokkal a Hatalmakkal, amely Hatalmak a volt Osztrák-Magyar Monarchia oldalán küzdöttek; kötelezi magát, hogy elfogadja azokat a rendelkezéseket, amelyeket a volt Német Birodalomra, Ausztriára, a Bolgár Királyságra és az Ottomán Birodalomra vonatkozólag megállapítottak, vagy meg fognak állapítani s hogy elismeri az új Államokat a számukra ily módon megállapított határok között.

75. Cikk. Magyarország a maga részéről a Szövetséges és Társult Főhatalmak javára lemond azokra a területekre vonatkozó minden jogáról és igényéről, amely területek azelőtt a volt Osztrák-Magyar Monarchiához tartoztak, s amelyek Magyarországnak a II. rész (Magyarország határai) 27. Cikkében megállapított új határain kívül esvén, ezidőszerint semmiféle más megállapodásnak nem tárgyai.

Magyarország kötelezi magát, hogy elismeri azokat a rendelkezéseket, amelyeket a Szövetséges és Társult Főhatalmak ezekre a területekre nézve, különösen a lakosság állampolgársága tekintetében meg fognak állapítani.

76. Cikk. A volt Osztrák-Magyar Monarchia területeinek egyik lakosát sem lehet zavarni vagy zaklatni sem amiatt a politikai magatartása miatt, amelyet az illető 1914. évi július hó 28. napjától kezdve az említett területek állami fennhatóságának végleges elismeréséig tanusított, sem pedig állampolgársági viszonyainak a jelen Szerződés alapján való rendezése miatt.

77. Cikk. Magyarország az átengedett területek polgári, katonai, pénzügyi, igazságügyi vagy egyéb közigazgatására vonatkozó mindennemű levéltárakat, lajstromokat, tervrajzokat, okiratokat és okmányokat az érdekelt Szövetséges vagy Társult Kormányoknak haladéktalanul át fogja adni. Ha ezek közül az okmányok, levéltárak, lajstromok, okiratok vagy tervrajzok közül egyeseket a helyszínéről elvittek volna, Magyarország köteles azokat az érdekelt Szövetséges vagy Társult Kormányok megkeresésére visszaszolgáltatni.

Ha az 1. bekezdésben említett s katonai jelleggel nem bíró levéltárak, lajstromok, tervrajzok, okiratok vagy okmányok egyszersmind a magyar közigazgatási ágakat is érdeklik és így következképpen azokat nem lehetne átadni anélkül, hogy ebből az utóbbiakra hátrány ne származzék, Magyarország kötelezi magát, hogy azokból, a viszonzosság feltétele mellett, az érdekelt Szövetséges és Társult Kormányok részére adatokat fog szolgáltatni.

78. Cikk. Magyarország és minden egyes Állam, amelyhez a volt Magyar Királyságnak valamely területét átsatolták, vagy amely a volt Osztrák-Magyar Monarchia feldarabolásából keletkezett, a lakosság érdekeinek szabályozásáról, különösen polgári jogaikra, kereskedelmükre és hivatásuk gyakorlására vonatkozólag egymással kötendő külön-külön egyezmények útján fognak gondoskodni. [...]

117. Védelmi szövetségi szerződés a Román Királyság és a Csehszlovák Köztársaság között Bukarest (1921. június 7.)

Szilárdan eltökélve, hogy mérhetetlen áldozatok árán létrejött és a Nemzetek Szövetségének Egyesgokmányával megteremtett békét, valamint a Trianonban, 1920. június 4-én egyfelől a Szövetséges és Társult Főhatalmak, másfelől Magyarország között kötött béke által létrehozott rendet fenntartják, a Csehszlovák Köztársaság elnöke és Ófelsége Románia királya megállapodtak abban, hogy védelmi szerződést kötnek.

Evégből meghatalmazottaikat kinevezték, [...] akik jó és kellő alakban talált meghatalmazásaik közlése után az alábbi cikkekben állapodtak meg:

1. cikk. Abban az esetben, ha a Magas Szerződő felek egyikét Magyarország részéről nem provokált támadás érné, a másik Fél kötelezi magát, hogy a jelen Szerződés 2. cikkében foglalt megállapodás által meghatározott módon a megtámadott fél védelmére kel.

2. cikk. A Csehszlovák Köztársaságnak és a Román Királyságának illetékes szakszervei a jelen Szerződés végrehajtásához szükséges rendelkezéseket közös egyetértéssel fogják meghatározni.

3. cikk. Egyik Magas Szerződő Fél sem köthet szövetséget harmadik hatalommal, anélkül, hogy erről a másik Felet előzetesen ne tájékoztatta volna.

4. cikk. Avégből, hogy békés erőfeszítéseiket egymással összhangba hozzák, a két kormány kötelezi magát, hogy a Magyarországgal fennálló kapcsolataikat érintő külpolitikai kérdésekben egyetértően fog eljárni.

5. cikk. A jelen Szerződés a megerősítő okiratok kicserélésének napjától számított két évig marad érvényben. E határidő lejártával a jelen Szerződést bármelyik Szerződő Fél felmondhatja. A felmondás időpontját követően a Szerződés mindazonáltal hat hónapig érvényben marad.

6. cikk. A jelen Szerződést a Nemzetek Szövetségével közölni kell. (Nemzetek Szövetségének Egyességokmánya.)

7. cikk. Ezt a Szerződést meg kell erősíteni és a megerősítő okiratokat Bukarestben, mielőtt lehetséges, ki kell cserélni.

Ennek hitelül alulírott meghatalmazottak ezt a Szerződést aláírták és pecsétjükkel ellátták.⁶⁶

118. Védelmi szövetségi szerződés Románia és a Szerbek, Horvátok és Szlovének Királyság között Belgrád (1921. június 7.)

Szilárdan eltökélve, hogy mérhetetlen áldozatok árán létrejött és a Nemzetek Szövetségének Egyességokmányával megteremtett békét, valamint a Trianonban, 1920. június 4-én egyfelől a Szövetséges és Társult Főhatalmak, másfelől Magyarország között, valamint a Neuilly sur Seine-ben, 1919. november 27-én egyfelől a Szövetséges és Társult Főhatalmak, másfelől Bulgária között kötött béke által létrehozott rendet fenntartják, Őfelsége Románia királya és Őfelsége a Szerbek, Horvátok és Szlovének királya megállapodtak abban, hogy védelmi szerződést kötnek.

Eveből meghatalmazottaikat kinevezték, [...] akik jó és kellő alakban talált meghatalmazásaik közlése után az alábbi cikkeken állapodtak meg:

1. cikk. Abban az esetben, ha a Magas Szerződő felek egyikét Magyarország vagy Bulgária, vagy e két hatalom részéről együttesen nem provokált támadás érné, azzal a célzattal, hogy a trianoni vagy a Neuilly sur Seine-i béke által megteremtett rendet megdőntsék, a másik Fél kötelezi magát, hogy a jelen Szerződés 2. cikkében foglalt megállapodás által meghatározott módon a megtámadott fél védelmére kel.

2. cikk. Romániának és a Szerbek, Horvátok és Szlovének Királyságának illetékes szakszervei a jelen Szerződés végrehajtásához szükséges rendelkezéseket közös egyetértéssel fogják meghatározni.

3. cikk. Egyik Magas Szerződő Fél sem köthet szövetséget harmadik hatalommal, anélkül, hogy erről a másik Felet előzetesen ne tájékoztatta volna.

4. Avégből, hogy békés erőfeszítéseiket egymással összhangba hozzák, a két kormány kötelezi magát, hogy a Magyarországgal és Bulgáriával fennálló kapcsolataikat érintő külpolitikai kérdésekben egyetértően fog eljárni.

5. cikk. A jelen Szerződés a megerősítő okiratok kicserélésének napjától számított két évig marad érvényben. E határidő lejártával a jelen Szerződést bármelyik Szerződő Fél felmondhatja. A felmondás időpontját követően a Szerződés mindazonáltal hat hónapig érvényben marad.

⁶⁶ Kelt Bukarestben, 1921. április 23. napján, két példányban.

6. cikk. A jelen Szerződést a Nemzetek Szövetségével közölni kell. (Nemzetek Szövetségének Egyességokmánya.)

7. cikk. Ezt a Szerződést meg kell erősíteni és a megerősítő okiratokat a lehető legrövidebb időn belül ki kell cserélni.

Ennek hiteléül alulírott meghatalmazottak ezt a Szerződést aláírták és pecsétjükkel ellátták.⁶⁷

119. A csúcsai paktum (1922)

Alulírottak:

Goga Oktavian és Dr. Constantin Bucşan, mint a néppárt meghatalmazottjai;

Dr. Grandpierre Emil, Dr. Hajdú István, Dr. Pál Gábor, Dr. Ferenczy Géza, Dr. Gyárfás Elemér, Dr. Szele Béla, mint a Magyar Párt meghatalmazottjai, attól a kívánságtól vezérelve, hogy a két párt összes erőit az ország magasabb érdekeinek szolgálatára egyesítsük, megállapodtunk a következőkben:

1. A Magyar Párt a Néppárt 1922. december havában Sibiuban elfogadott programját tudomásul véve, teljes támogatását adja az idemlékelt kívánságaival kiegészített program megvalósításához és e program keretén kívül eső politikai akciókat nem kezdeményez.

2. A Néppárt a Magyar Párt kívánságait elfogadja s azokat saját programja kiegészítő részéül tekinti, elő fogja mozdítani azok megvalósítását abban a meggyőződésben, hogy az ország konszolidálásának és előhaladásának érdeke biztosítani minden polgára részére vallási vagy nemzetiségi különbségre való tekintet nélkül a szabad élet és rendes fejlődés feltételeit.

3. Mindkét párt képviselői és szenátorai egy parlamenti egységet alkotnak.

4. A parlamenten kívül a Magyar Párt megtartja saját szervezetét, nevét és egyéniségét.

5. A vezetés egységének megóvása végett a Magyar Párt elfogadja a Néppárt elnökének e program keretén belül adott politikai utasításait.

6. A zavartalan és minél szorosabb együttműködés érdekében a Magyar Párt a Néppárt végrehajtó bizottságában öt delegátussal lesz képviselve.

7. A magyar kisebbség országos és helyi érdekeit érintő kérdésekben a Néppárt minden más politikai alakulat kizárásával, a Magyar Párttal teljes egyetértésben fog eljárni e megállapodás tartama alatt.

8. E megállapodás érintetlenül marad abban az esetben is, ha a Néppárt valamely más politikai párttal együttműködésre lépne.

⁶⁷ Kelt Belgrádban, 1921. június 7. napján két példányban.

9. Ez a megállapodás határozatlan időre szól, de csak akkor mondható fel, ha lényegbevágó nézeteltérés merül fel a román állam vagy a romániai magyar kisebbség érdekeit illetően.

10. Ez a megállapodás mai nappal lép érvénybe, azonban csak mindkét párt beleegyezésével meghatározandó időpontban hozható nyilvánosságra.

A Magyar Párt missziójának tekintvén a magyar kisebbség mindennemű jogai és érdekei kivívását, az adott viszonyok között megvalósítható alábbi konkrét kívánásokat formulázza:

1. A választói névjegyzékek akként egészíttessenek ki, hogy biztosítsák a választói jog minden állampolgár részére, aki megfelel a választói jogosultság törvényes kellékeinek. Ha technikai okokból a választói névjegyzékek kiigazítása nem történhetné meg a legközelebbi választások előtt, abban az esetben sem utasítható vissza azoknak az állampolgároknak a jelölése, akik nincsenek ugyan bevezetve a névjegyzékbe, azonban rendelkeznek a választhatóságnak a törvényben előírt feltételeivel. A választói jog feltételei egyenlően alkalmaztassanak az összes állampolgárokkal szemben, nemzetiségi különbség nélkül.

2. A képviselő- és szenátorválasztások alkalmával a Néppárt és a Magyar Párt egymást kölcsönösen támogatni fogják. A Néppárt támogatni fogja a Magyar Párt jelöltjét az alábbi választókerületekben:

Szenátorválasztásoknál: Arad, Oradea-Mare, Marghita, Ciuc, Cluj, Târgu-Mureș, Odorheiu, Satu-Maré, Timișoara és Treiscaune.

Képviselőválasztásoknál: Arad, Oradea-Mare, Sălard, Marghita, Hetfalău, Mercuria de Ciuc, Gheorgheni, Târgu-Mureș, Erneul mare, Mercuria Niraj, Odorheiu, Cristur, Homorúd, Satu-Maré, Careii mari, Sf. Gheorghe, Târgu-Săcuiesc, Aita mare.

Ezekben a kerületekben a jelölt személyét a Magyar Párt intézőbizottsága jelöli ki.

Az összes többi kerületekben a Magyar Párt egész tekintélyével azon lesz, hogy a magyar nemzetiségű választók adják szavazatukat a Néppárt jelöltjére.

Később, a választói reform megvalósítása után, mikor a szavazat lajstromosan fog történni, azokban a kerületekben, melyekben a Néppárt és a Magyar Párt is saját szervezetekkel rendelkeznek, mindkét párt illetékes szervei közös egyetértésben a jelölésekre közös listákat fognak készíteni. E jelölési listák összeállításánál elsősorban a jelölt politikai értéke fog figyelembe vétetni és csak másodsorban nemzetisége. Mindazonáltal, későbbi félreértések elkerülése céljából már most megállapítatik, hogy a Magyar Párt részére legkevesebb 18 képviselői és 10 szenatori mandátum fog biztosítani.

3. A választói reform a kisebbségek arányos képviseletének elvén épüljön fel.

4. Az összeférhetetlenségi esetek törvény útján állapítandók meg, a mandátumok megtámadása kérdésében a Semmitőszék fog Ítélni.

II.

1. A római katolikus, református és unitárius egyházak autonómiájának biztosítása az állam legfőbb felügyeleti jogának érvényesülése mellett, oly módon, amint azok a történelmi fejlődés során kialakultak s amint ezt ezek az egyházi szervezetek saját törvényeik értelmében gyakorolják.

Az erdélyi római katolikus státus autonómiájának a királyhágón túli területekre való kiterjesztése. A királyhágó- melléki református egyházkerületnek s a magyar nyelvű lutheránus egyház szabad szervezkedési jogának elismerése, utóbbi azzal, hogy megalakítandó autonóm szervezete alapján ez az egyház is államilag el fog ismertetni.

Az erdélyi római katolikus státus ekként kiszélesített autonómiája a római Szentszékekkel kötendő konkordátum esetén is respektálandó.

Mindezen autonómiáknak törvénybeiktatása. (Néppárt programja XII. D.)

2. A közigazgatási hatóságok tartózkodjanak minden beavatkozástól az egyházközségek belső ügyeibe. Az istentiszteletek végzése és a templomok nyitvatartása ostromállapot idején is biztosítottassék. Lelkészs ellen világi hatóság által kimondott hivatalvesztés végrehajtása az illetékes egyházi főhatóság hatáskörébe tartozik.

3. Egyházi személy cselekménye vagy mulasztása miatt az egyház temploma, iskolája vagy más intézménye ellen megtorlásnak helye nem lehet.

4. A magyar lelkészek fizetésének állami kiegészítése s annak a román nemzeti egyházak lelkészeivel egyenlő igazságos mértékben, ugyanazon módon és időben leendő kifizetése.

5. Elismerése és biztosítása annak, hogy az egyházközségek vagyona, temploma, iskolája és bárminő egyéb vagyona valamely egyházközség megszűnése esetén ha annak sorsát az illető egyház belső törvényei másképp nem szabályozzák, az egyházközség felett álló magasabb egyházi szervezet tulajdonába megy s így sem az államnak, sem más felekezetnek nincs joga ahhoz, hogy az ily egyházi vagyonra, akár műemlék címen is kezdet tegyen. Az e tekintetben történt visszaélések megszüntetése a státus quo ante visszaállításával (pdl. Sántimbru-i ref. egyházközség esetében).

6. Elismerése annak a jognak, hogy valamely egyház- község megszűnésének tényét egyedül csak a felette álló magasabb egyházi szervezet mondhatja ki; saját belső törvényei értelmében.

7. A római katolikus, a református, az unitárius és a megalakulandó magyar evangélikus egyház önadóztatási jogának és ama joguknak elismerése, hogy az általuk saját belső törvényeik szerint kivetett adók behajtásánál a közigazgatási végrehajtást igénybe vehetik.

8. A megváltozott viszonyok között is megfelelő módon teljesíttessenek a patronátusi kötelezettségek s vonassanak vissza mindazon rendelkezések, melyek eltiltották a patronátusi kötelezettségek teljesítését.

9. Minden olyan propaganda, mely az ingatlan vagy ingó egyházi vagy iskolai vagyon elidegenítésére irányul, a büntető törvénykönyv értelmében büntetessék.

III.

1. A faji, vallási és nyelvi kisebbségek ama jogának elismerése, hogy szükségleteik kielégítésére, az ide vonatkozó törvényes rendelkezések megtartásával és az állam felügyeleti jogának elismerésével, minden fajú, nemű és rangú iskolát nyilvánossági joggal és államérvényes bizonyítvány kiállításának jogával felállíthassanak. A felekezetek részére biztosíttassák az a jog, hogy ezen iskoláik fenntartására szükséges anyagi eszközöket saját híveiktől megfelelő módon, tehát adó kirovásával is, úgyszintén a tandíjakkal a szükséghez mért megállapításával megszerezhessek.

2. A már meglévő magyar tannyelvű felekezeti iskolákkal szemben alkalmazott indokolatlan és szükségtelen zaklató intézkedések megszüntetése, az iskolák szabad működésének biztosítása, nyilvánossági joguk elismerése. A Magyar Párt az állam főfelügyeleti jogát a magyar hitvallásos iskolákra vonatkozóan fenntartás nélkül elismeri és a maga részéről is kívánja az esetleges szabálytalanságok, visszaélések megszüntetését, ha azokat a tárgyilagos vizsgálat megállapítja.

3. A nyilvánossági jog és tanszabadság folyományaként annak kifejezett biztosítása, hogy az egyházak, egyletek és társulatok által fenntartott intézetek a jelentkező növendéket nemi, vallási és nemzetiségi különbségre való tekintet nélkül felvehessék.

4. Abban a mértékben, amiként a román vagy más felekezeti iskolák az állam részéről segélyben részesülnek, ugyanez az államsegély adassék meg ugyanolyan arányban a magyar felekezetek által fenntartott iskoláknak is.

5. A magyar községek, egyházak, egyesületek és társulatok által létesített és fenntartott iskolaépületeknek és egész felszerelésüknek, továbbá azoknak a közművelődést szolgáló intézményeknek, melyek a testületek vagy városok által magyar tőkével és a magyarság céljaira emeltettek, a régi tulajdonosok birtokába való visszabocsátása.

6. Egyetlen felekezet hívei sem kötelezhetők semmi formában és nevezetesen közmunka formájában sem az ő felekezetüktől idegen egyházi vagy iskolai célokra való hozzájárulásra.

7. A felekezeti iskolák tanterve a közoktatási miniszter jóváhagyásával állapíttatik meg. A tanítás nyelvét az iskola- fenntartó határozza meg.

8. A fenti pontokkal ellentétes intézkedések és rendeletek hatályon kívül helyezendők.

IV.

1. Mindama társadalmi és jótékonyági egyesületek vagyonának visszaadása, melyeket jogtalan beavatkozással tagjaiktól vagy tulajdonosaiktól bármi címeken elvettek. (lugoji, dévai, stb. kaszinók, sibiui Thereziánium, braşovi magyar ház stb.)

2. A Târgu-Mureş-i kultúrpalota egy bizottság kezelésére bizatik, melynek tagjai a város polgármestere, a kulturális ügyek előadója, a művészeti minisztérium képviselője és a négy magyar egyház által kiküldendő négy tag. Ugyanez az eljárás követendő az aradi kultúrpalotával.

3 A magyar színházak részére működési engedélyek olyan számban adandók ki, mint ahány ma gyakorlatban van. A színházi cenzúra megszüntetése. A cluji magyar színjátszás részére a nyári színekör állandó használatának biztosítása az épület karbantartási és amortizációs költségeit meg nem haladó bérösszeg ellenében. A magyar művészeti ügyekben három tagú bizottság állítatik fel, mely a művészeti minisztérium mellett tanácsadó szervként fog működni.

4. Politikai kifogás alá nem eső könyvek és egyéb sajtótermékek behozatalának engedélyezése.

5. A lehetőség szerint mindama történelmi vonatkozású műemlékek, szobrok, művészi értékű képek visszahelyezése, melyek az államjogi helyzet változása után eredeti helyükről eltávolítottak. Ha az egyes esetekben akadályokba ütköznek, a kegyeletet nem sértő és művészi értéküket megvédő módon múzeumokban vagy más célra alkalmas nyilvános intézetekben való elhelyezése.

6. A külföldi egyetemeken és főiskolákon szerzett oklevelek nosztrifikálása.

7. Az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület alapszabályainak kormányhatósági jóváhagyása és mindennemű jogaiba való visszahelyezése. Az egyházközségek és iskolák által egyházi és iskolai célokra rendezett ünnepélyek és előadások mentesíttessenek a nyilvános előadásokra előírt illetékek alól.

V.

1. Ismertessék el a magyar nemzetiségű állampolgároknak az a joga, hogy a helyi és középfokú közigazgatási hatóságokkal való közvetlen érintkezésben anyanyelvüket szóban és írásban szabadon használhassák.

2. A legalább 25 %-ban magyar nemzetiségű állampolgárok által lakott területeken az alsó és középfokú közigazgatási hatóságoknál magyar nemzetiségű, vagy legalább oly tisztviselők alkalmaztassanak, kik jól ismerik a magyar nyelvet, szokásokat és életkörülményeket. A jelenlegi helyzet, mely magának az országnak érdekeit is sérti, szüntettessék meg.

3. A legalább 25 %-ban magyar lakosságú városokban és községekben a helység neve, a hivatalos hirdetések és az utcák és terek elnevezése az állam

nyelvével párhuzamosan magyar nyelven is feltüntetendők. Vonassanak vissza mindazok a rendelkezések, melyek megtiltják a feleknek, hogy a közhivatalokban, az államvasutak helyiségeiben stb. magyarul beszéljenek. A túlnyomóan magyar nemzetiségű állampolgárokkal lakott helységekben a helység neve a régi maradjon.

4. A törvények és miniszteri rendeletek magyar nyelven is kihirdetessenek.

5. Az országnak túlnyomóan magyarok által lakott területein biztosítsák a magyar nyelv párhuzamos használata szóban és írásban.

6. A községi és törvényhatósági önkormányzat állítsák vissza legkésőbb egy éven belül a választói reformról szóló törvény megszavazása után.

7. A közigazgatási reform keretében vételessen figyelembe a magyar kisebbségnek e helyen kifejezett kívánságai is.

8. Biztosítsák, hogy új közigazgatási és igazságszolgáltatási beosztás esetén a többségükben magyar nemzetiségű állampolgárok által lakott területek nem fognak felosztatni vagy egymástól elválasztatni mesterséges módon azzal a cézzel, hogy majorizáltassanak. E tekintetben respektálni fog nevezetesen a Székelyföld 1921. év végén fennálló közigazgatási beosztása.

9. A közigazgatás keretében működő és alkotandó bizottságokban a magyarság arányos képviselése.

10. Független közigazgatási bíróság felállítása, megfelelő számú magyar nemzetiségű bíró és tisztviselő alkalmazásával.

11. A belügyminisztériumban kisebbségi ügyosztály szervezése, melynek élére magyar nemzetiségű egyén állítsák. Ez osztály magasabb rangú tisztviselői szintén a kisebbségek kebeléből választandók.

A magyar egyházi és iskolai ügyek céljára szerveztessék egy-egy külön ügyosztály a közoktatási és vallásügyi minisztériumokban.

12. Ezen ügyosztályok vezetése bízassék magyar tisztviselőkre, vagy olyanokra, kik ismerik a magyar nyelvet és viszonyokat.

Minden minisztériumban alkalmaztassék legalább egy magyar nemzetiségű magasabb tisztviselő.

VI.

1. Az igazságszolgáltatásban a közvetlen érintkezés bírák, tisztviselők, felek között a felek anyanyelvén történjék.

2. Azok a magyar nemzetiségű ügyvédek, kik ügyvédi képesítésüket 1922. évi január hó elseje előtt szerezték meg, az alsófoku bíróságok előtt 1925 december 31-ig magyar nyelven tárgyalhatnak.

Azok az ügyvédek, akik ez alatt az idő alatt nem tanulhatták meg a román nyelvet, emiatt az ügyvédi kamarából ki nem törölhetők. A magyar nemzetiségű ügyvédek semmi esetre sem vethetők alá vizsgának a román nyelvből.

3. Mindazokon a területeken, ahol a lakosságnak legalább a 25 %-a magyar anyanyelvű, a számaránynak megfelelően magyar nemzetiségű vagy a magyar nyelvet ismerő bírák és tisztviselők alkalmazása.

4. A bírói függetlenség intézményes biztosítása.

VII.

1. Az agrártörvény becsületes és pártatlan végrehajtása és az e téren elkövetett visszaélések megszüntetése.

2. A Comitetul Agrar keretében állíttassék fel egy külön ügyosztály, az erdélyi és bánági kisajátítási ügyekben benyújtott revíziós kérések tárgyában egyedül és kizárólag ez az ügyosztály bíraskodjék.

3. A kisajátítás végrehajtása után a kisajátítás alól jogerősen visszamaradt ingatlanok szabad forgalmának biztosítása.

4. A Ciucmegyei Magánjavak ügye igazságos módon oldassák meg az agrártörvény rendelkezéseinek megfelelően s e kérdés végleges megoldásáig adassanak vissza a vagyonközösségnek mindazok a vagyontárgyak, melyek az agrár- törvény értelmében nem esnek kisajátítás alá.

5. Ősromoszek 127 községe egyetemes tulajdonát képező sovatai havasbirtok maradjon eddigi tulajdonosa birtokában.

6. A közigazgatási beosztás területi változása a törvény- hatósági közvagyonok tulajdona tekintetében az eddigi helyzetet és használati módot nem változtatja meg.

7. Gazdasági egyesületek, szindikátusok és kisebb-nagyobb csoportokat felölölő mindennemű érdekképviseleti szervezetek létesítése, szabályzataik jóváhagyása, jogi személyiségük elismerése s a meglévő és ezután létesítendő ily szervezetek zavartalan működése a törvényben és kormányrendeletekben szabatosan körülírt előfeltételek megtartása és fennforgása esetén teljesen szabaddá tételük és nem tehető függővé semminemű további diszkrecionárius természetű közigazgatási engedélyezéstől és jóváhagyástól és ezeknek működése csak abban az esetben korlátozható és akadályozható a kormány által legfőbb felügyeleti joga alapján, ha az nem maradna az állam törvényeinek és saját alapszabályainak keretén belül.

8. Belföldi, vagyis legalább háromnegyedrészen belföldi tőkét képviselő és legalább háromnegyedrészen román állampolgárokból álló igazgatóság vezetése alatt működő pénzügyi, ipari, kereskedelmi részvénytársaságok és szövetkezetek alapítása és fejlesztése (tőkeemelés) a fennálló ipari és kereskedelmi törvényekben előírt előfeltételeken felül ne legyen kötve semminemű kormányközeg vagy közigazgatási hatóság diszkrecionális jogkörétől függő engedélyhez.

9. A kereskedelmi, üzleti és magánéletben (nevezeteseit levélpapírokon, címkéken, cégtáblákon, hirdetésekben, üzleti könyvekben stb.) biztosítatik az anyanyelv minden korlátozás nélküli szabad használata.

VIII.

1. A még Romániában levő esküt nem tett s ezekkel egy tekintet alá eső magyar közalkalmazottak ügyének igazságos rendezése akár szolgálatba való visszavételük, akár, ha erre a feltételek meg vannak, nyugdíjazásuk vagy végkielégítésük által. Szolgálati idejük a nyugdíj szempontjából megszakítatlannak tekintendő. A román állam által átvett és esküt tett, utóbb azonban a román nyelv nem tudása vagy más, a fegyelmi törvényben nem ismert ok miatt, fegyelmi eljárás mellőzésével elbocsátott tisztviselők visszahelyezendőik.

2. A normális élethez való visszatérés következményeképpen szüntettessenek meg a kivételes intézkedések, a rekvirálások s a lakások kényszerű bérbevétele, az elrekvirált lakások pedig bocsáttassanak a tulajdonos rendelkezésére.

3. Valamely nemzetiséghez való tartozás alapját egyedül az illető állampolgár bevallása képezheti.

4. Engedtesék meg a piros-fehér-zöld színek használata a román állam jelvényeinek megfelelő együttes alkalmazásával.

5. A Magyar Párt kötelezi magát, hogy a befolyása alatt álló lapok és újságok politikai propagandáját a program értelmében fogja irányítani. Kívánja, hogy azonos magatartást tanúsítsanak a Néppárt lapjai is.

Octavian Goga s. k. Dr. Constantin Bucsan s. k.

Dr. Grandpierre Emil s. k. Dr. Hajdú István s. k. Dr. Pál Gábor s. k. Dr. Gyárfás Elemér s. k. Dr. Szele Béla s. k.

Eszerint fogunk eljárni: Gen. Al. Averescu s. k.⁶⁸

120. A román alkotmány vitája (1923. március 17.)

Sándor József: „És mi román állampolgárok, de magyarok is maradunk!”
*Constantin Anghelescu:*⁶⁹ kijelentette: „Ez nem lehetséges.” [...]

Sándor József: „Iorga képviselő úr, nem kérünk egyebet, csak úgy denacionalizálják önök a magyarokat, amint mi tettük ezt a románokkal. Ne adjanak nekünk több jogot, mint amennyit mi adtunk a románoknak!”

Iorga Miklós: „Sándor képviselő úr kérem? Szakadatlanul, a gyulafehérvári gyűlésre hivatkozik. Én is azt hiszem, hogy azok a leggenerózusabb szellemben hozattak és amennyiben az állam megőrizheti a maga érdekeit, nyilvánvaló, hogy az ottani alapelvek felveendőik az Alkotmányba, amennyiben az államnak számot

⁶⁸ Mikó Imre: Huszonkét év – Az erdélyi magyarság politikai története 1918. december 1-től 1940. augusztus 30-ig, Studium, Budapest, 1941, 48-49, 274-284. o.

⁶⁹ Közoktatási miniszter.

kell hogy vessen ezekkel az ideálista és szentimentálista óhajtasokkal, melyek azonban alkotmányos formába kell hogy átalakíttassanak. De, bocsánat: midőn Erdély uniója megtörtént Romániával, létrehozott a románok deklarációja Gyulafehérvárt. Ezek az urak (a szász képviselőkre mutatva) szintén egy deklarációt hoztak, amelyekért nem lehetünk eléggé elismerők és amelyekért bármely alkalommal, a legnagyobb áldozatokkal, bármily természetűek is legyenek azok, meg fogunk fizetni azokkal szemben, akik Erdélyben üdvözlettel fogadtak. És a hibák is, melyek egyesek részéről hoztattak, kétségtelenül jóvá fognak tétetni mások részéről. Bukovinában deklarációk történtek majdnem az összes ottlakó nemzetiségek részéről, hogy teljes szívvel fogadják a román uralmat. Mikor és hogyan tették meg önök ugyanazt a deklarációt? (Hosszas tapsok.) Mikor jelentették ki önök, hogy elfogadják a mi uralmunkat, nem a hódítókét, hanem a jogszerinti uralkodókét azon a földön, amelyen nem ingadoztunk sohasem, ahol a népességnek túlnyomó többségét alkotjuk és ahol, ha az összes bevallott és képmutató ördögök összefognának is, ott maradnánk! [...]

Mi azt hisszük, hogy román állampolgárrá lenni, megtiszteltetés az illetőre nézve. Nincs oly román, aki annyira lealacsonyíthassa nemzetét, hogy másokra reá erőszakolja és ha önök, amint óhajtjuk a legkisebbig is magyarok maradnak, ezt nem az önök ellenálló erejének, hanem az igazság és emberszeretet ama szellemének fogják köszönni, melyet tőlünk tanuljanak meg a budapestiek is.” (Viharos és hosszas tapsok.)

Sándor József: „Iorga úr, mostanig nem láttuk ezt a szellemet. [...] Adós maradtam egy felelettel Iorga urnák. Azt kérde tőlem, hogyan nem kooperáltunk a szászokkal. Nekünk, akik azelőtt, hogyan is mondjam, uralkodó nemzet voltunk, be kellett, hogy várjuk a békeszerződést. Mi erkölcsileg kötelezve voltunk, hogy ne mozduljunk. De megmondtam az elején, hogy rögtön a békeszerződés végbementé után, az első naptól kezdve törvényes aktivitásba léptünk és közeledést kerestünk a román állam felé, de külön deklaráció nélkül, mert nekünk nem volt szükségünk ily kijelentésekre, mi a mi tiszta, egyenes jellemünkkel jöttünk; magunkkal hoztuk, uraim, a mi jóságunkat és értelmünket, azonnal a Magyar Szövetségben szerveződöttünk, kerestük az összeköttetést a román kormánnyal és ettől kezdve összes tisztviselőink megjelentek, hogy letegyék az esküt az első pillanattól kezdve.” (Zaj.)

Iorga Miklós: „Nem úgy van.”

Sándor József: „Mentünk a magunk egyenes útján, melyet számunkra a békeszerződés előírt s ezenkívül nem volt szükségünk más deklarációra. Miért? Ott meg voltak és meg vannak írva összes kötelességeink, amelyeket betöltünk úgy, amint elmondtam beszédem elején, hogy innen a szószeréről is ki akartam jelenteni a genfi konferencia után, hogy igenis, ez a mi akaratunk, amit a békekonferencia is határozott, hogy egész erőnkkel dolgozzunk az ország konszolidására, amelyben ma vagyunk, de csak egy feltétellel, amit mindig ismételné fogok, hogy az etnikai magyar kisebbség legyen megvédve a román

állam által. Ez a feltétel, nem azért hogy fenyegezzünk, vagy ne, tudom azonban, hogy ez a mi óhajtásunk, 2 millió magyaré!”

Iorga Miklós: „Nem kevésbé igaz, hogy két magatartás volt: az egyik a szászoké, akik nem vártak békeszerződésre, hogy nyilatkozzanak és az önk magatartása, akik bevárták a békeszerződést, hogy ne nyilatkozzanak. Mert abszolúte nem volt a szolidáris magyaroknak egy gyűlése sem, mely akár a békeszerződés megkötése után ilyféle deklarációt tett volna. És ők (a szász képviselők felé fordulva), akiknek nem voltak jóváteendő bűneik velünk szemben, megtették deklarációjukat, önök, kiknek vannak, nem tették meg.”⁷⁰

121. Az 1923. évi román Alkotmány

I. CÍM

Románia területéről

1. §. A román királyság egységes és oszthatatlan nemzeti állam.

2. §. Románia területe elidegeníthetetlen.

Az állam határai csakis törvény által változtathatók meg vagy igazíthatók ki.

3. §. Románia területére idegen népfajok nem telepíthetők.

4. §. Románia területe közigazgatási szempontból megyékre van felosztva, a megyék pedig községekre oszlanak.

Számukat, kiterjedésüket és területi felosztásukat a közigazgatási, szervezetről szóló törvény fogja megállapítani.

II. CÍM.

A románok jogairól

5. §. A románok faji, nyelvi vagy vallási különbségre való tekintet nélkül élvezik a lelkiismereti szabadságot, a tanszabadságot, a sajtószabadságot, a gyülekezési szabadságot, az egyesülési szabadságot, valamint a törvények által megállapított összes szabadságokat és jogokat.

6. §. A jelen alkotmány és a politikai jogokról szóló többi törvények megállapítják, hogy a román minőségen kívül milyen feltételek szükségesek a jogok gyakorlásához.

Külön, kétharmad többséggel megszavazandó törvények fogják megállapítani azokat a feltételeket, amelyek mellett a nők is gyakorolhatják a politikai jogokat.

⁷⁰ Balázs Sándor: Magyar képviselet a királyi Románia parlamentjében. Kolozsvár, Kriterion Könyvkiadó, 2008. 229., 234.; Magyar Kisebbség, 1923. II/11. 427–428. o.

A nők polgári jogai a két nem teljes egyenjogúsága alapján állapítandók meg.

7. §. Romániában a vallási és felekezeti, a faji és nyelvi különbség nem lehet akadálya a polgári és politikai jogok megszerzésének és gyakorlásának.

A románnal csak a honosítás teszi egyenlővé az idegent a politikai jogok gyakorlásának szempontjából.

A honosítást egyénenként a minisztertanács adja meg, az ország fővárosa ítéletábrájának elnökéből és tanácselnökeiből alkotott bizottság ama megállapítása után, hogy a kérelmező megfelel a törvényes feltételeknek.

Külön törvény fogja megállapítani a feltételeket és az eljárást, amelyek alapján az idegenek honosítást nyerhetnek.

A honosításnak nincsen visszaható hatálya. A férj vagy atya honosítása, a törvényes feltételek fennforgása mellett, kiterjed a feleségre és a kiskorú gyermekekre is.

8. §. Az állam nem ismer el semmiféle különbséget születés vagy társadalmi osztály tekintetében.

Az összes románok faji, nyelvi vagy vallási különbségre való tekintet nélkül egyenlők a törvény előtt és különbség nélkül kötelesek hozzájárulni a közadókhoz és közterhekhez.

Polgári és katonai köztisztségek és méltóságok csak velük tölthetők be.

A köztisztviselők jogállását külön törvények fogják szabályozni.

Idegenek csakis a törvény által megállapított kivételes esetekben tölthetnek be köztisztségeket.

9. §. A Románia területén levő összes idegenek a személyek és javak, általános törvényes védelmében részesülnek.

10. §. A román államban mindennemű kiváltság, osztálymentesség és előjog mindenkorra tilos.

A román államban nemesi címek nincsenek és nem engedhetők meg.

A románok idegen kitüntetések csak a király engedélyével viselhetnek.

11. §. A személyes szabadság biztosítva van.

Senki ellen sem lehet eljárást vagy motozást lefolytatni másként, mint a törvények által meghatározott esetekben és módon.

Senki sem fogható el vagy tartóztatható le másként, mint indokolt bírói határozat alapján, amelyet vele a letartóztatás percében vagy legkésőbb az attól számított 24 óra alatt közölni kell.

Nyilvánvaló bűnösség esetén az elfogatás vagy letartóztatás nyomban megtörténhetik, a határozatot azonban 24 órán belül meg kell hozni és az előző bekezdés értelmében közölni.

12. §. Senkit sem lehet akarata ellenére törvényes bíróságától elvonni.

13. §. A lakás sérthetetlen.

Semmiféle házkutatás sem foganatosítható másként, mint az illetékes hatóságok által, a törvény által meghatározott esetekben és az általa előírt alakszerűségek szerint.

14. §. Büntetést megállapítani és alkalmazni csak valamely törvény alapján lehet.

15. §. Semmiféle törvény sem állapíthatja meg a vagyonelkobzás büntetését.

16. §. A halálbüntetés csakis a katonai büntetőtörvénykönyv által megállapított esetekben, háború idején állítható vissza.

17. §. Mindennemű tulajdon, valamint az állami hitellevelek biztosítva vannak.

A közhatóság valamely törvény alapján jogosítva van közérdekű munkák céljából bármely ingatlantulajdon altalaját használni, azzal a kötelezettséggel, hogy a felszínben, a létező épületekben és munkálatokban okozott kárt megtéríti. Megegyezés híján a kártérítést az igazságszolgáltatás állapítja meg.

Senki tulajdona sem sajtítható ki másként, mint közérdekből, az igazságszolgáltatás által megállapított igazságos és előzetes kártérítés után.

Külön törvény fogja megállapítani a közérdek eseteit, a kisajátítási eljárást és ennek módját.

A közlekedési utak, a közegészségügy, a honvédelem, a katonai érdekű munkálatok, a közművelődés, valamint az állam és közigazgatás közvetlen, általános érdekében történő kisajátításokon kívül a többi közérdekű eseteket kétharmad többséggel megszavazott törvények fogják meghatározni.

Az utak szabályozására és szélesbítésére, valamint a községeken átfolyó vagy mellettük elfolyó folyók partjainak szabályozására fennálló törvények a királyság egész területén érvényben maradnak.

18. §. Romániában bármilyen címen csupán a románok és a honosított románok szerezhetnek és bírhatnak tulajdonban földbirtokot. Idegeneknek csupán eme ingatlanok értékére van joguk.

19. §. A bányarétegek, valamint az altalaj mindennemű kincse az állami tulajdona. Kivételt képeznek a közös kőtömegek, az építési anyagokat szolgáltató kőbányák és a tőzegtelepek, az állam által korábbi törvények alapján szerzett jogok sérelme nélkül.

Külön bányatörvény fogja megállapítani e javak értékesítésének szabályait és feltételeit, a felszín tulajdonosának járulékát és fogja véglegesen megállapítani azt a lehetőséget és mértéket, amelyben ezek az altalaj javainak a kitermelésében résztvehetnek.

Tekintetbe kell venni a szerzett jogokat, amennyiben megfelelnek az altalaj értékesíthetőségének és a külön törvény által megállapítandó szabályoknak.

A jelenleg hatályos törvények szerint már megadott vagy megállapított bányászati engedélyeket tiszteletben kell tartani arra az időtartamra, amelyre adattak; a tulajdonosok által már folytatott bányakitermelést pedig csak addig az ideig, amíg a kitermelést folytatják. Örökös engedélyek nem adhatók.

Az előbbi bekezdésben említett összes bányászati és bányakitermelési engedélyeket a törvény által megállapítandó szabályokkal kell összhangba hozni,

amelyek meg fogják állapítani az engedélyek és kitermelések legmesszebbi időtartamát. Ez nem haladhatja meg a jelen alkotmány kihirdetésétől számított 50 évet.

20. §. A közlekedési utak, a légűr és a hajózható vizek köztulajdont képeznek.

Köztulajdont képeznek azok a vizek is, amelyek motorikus erőt állíthatnak elő és azok, amelyek közcélokra felhasználhatók.

A szerzett jogok tiszteletben tartatnak vagy pedig közérdekből előzetes és igazságos kártalanítás mellett kisajátíthatók.

Külön törvények fogják megállapítani azt a határt, ameddig a fentemlített összes jogok a tulajdonos használatában hagyandók, a kitermelés módzatait, továbbá a felszín használatáért és a létező berendezésekért járó illő kártérítést.

21. §. Az összes termelő tényezők egyenlő védelemben részesülnek. Az állam törvények által beavatkozhatik e tényezők viszonyába, hogy gazdasági vagy társadalmi összeütközéseket megelőzzön.

A munka szabadsága meg lesz védve.

A munkások szociális biztosítását betegség, baleset és egyéb ellen törvény fogja szabályozni.

22. §. A lelkiismeret szabadsága korlátlan.

Az állam az összes vallásfelekezeteknek egyenlő szabadságot és védelmet biztosít, amennyiben gyakorlásuk nem ütközik a közrendbe, a jó erkölcsökbe és az állam szervezeti törvényeibe.

Az ortodox keresztény egyház és a görög katolikus egyház román egyházak.

A román ortodox egyház a románok nagy többségének vallása lévén, az ortodox egyház uralkodó egyház a román államban; a görög katolikus egyháznak pedig elsőbbsége van a többi felekezetek előtt.

A román ortodox egyház a jelenben és jövőben független minden idegen fennhatóságtól, a hitelvek tekintetében azonban megmarad egysége a keleti ökumenikus egyházzal.

A román királyság egész területén a keresztény ortodox egyháznak egységes szervezete lesz, összes alkotó elemeinek, az egyháziaknak és világiaknak részvételével.

Külön törvény fogja megállapítani ennek az egységes szervezetnek alapelveit, valamint ama módzatokat, amelyek szerint az egyház saját szervei által és az állam ellenőrzése alatt vallási, közművelődési, alapítványi és gondnoksági ügyeit vezetni és igazgatni fogja.

A keresztény román ortodox egyház lelki és kánoni kérdéseit egyetlen központi zsinati hatóság fogja szabályozni.

A román ortodox egyház metropolitáit és püspökeit egyetlen külön törvény előírásának megfelelően fogják választani.

Az állam és a különböző felekezetek viszonyát törvény fogja megállapítani.

23. §. Az anyakönyvi cselekmények a magánjog körébe tartoznak. E cselekmények véghezvitelének mindig meg kell előznie az egyházi áldást.

24. §. Az oktatás szabad, a külön törvények által megállapított feltételek mellett, amennyiben nem ütközik a közrendbe és a jó erkölcsökbe.

Az elemi oktatás kötelező. Ez az oktatás az állam iskoláiban ingyenesen történik.

Az állam, a megyék és községek a vagyontalan tanulók részére az oktatás minden fokozatában segélyt és könnyebbítéseket nyújtanak, törvény által megállapított mértékben és módokat szerint.

25. §. Az alkotmány mindenkinek biztosítja azt a szabadságot, hogy gondolatait és véleményét szóban, írásban és sajtó útján szabadon közölhesse és nyilváníthassa. Mindenki felelős e szabadsággal való visszaélés miatt a büntetőtörvény által megállapított esetekben, ez azonban magát a jogot semmiképpen sem korlátozhatja.

Ezen a téren semmiféle kivételes törvényt sem lehet életbeléptetni.

Bármilyen közlemény megjelenésére, előadására vagy terjesztésére vonatkozólag sem cenzúrát, sem bármilyen más előzetes rendszabályt nem lehet életbeléptetni.

Semmiféle előzetes hatósági engedély sem szükséges valamely közlemény megjelenéséhez.

Az újságíróktól, íróktól, kiadóktól, könyvnyomdászoktól és könyvnyomdászoktól semmiféle biztosíték sem kérhető.

A sajtó soha sem helyezhető a megintó eljárás alá.

Semmiféle újság vagy közlemény megjelenése sem függeszthető fel és nem tiltható be.

Minden időszakos közleménynek felelős igazgatója, ennek távollétében felelős szerkesztője kell, hogy legyen. Igazgató vagy szerkesztő csak az lehet, aki politikai és polgári jogainak birtokában van. Az igazgató és a szerkesztő neve a közlemény fejére állandóan és láthatóan kitéendő.

Az időszakos közlemény megjelenése előtt annak tulajdonosa köteles nevét a kereskedelmi törvényszéknél bejelenteni és beiktatni.

E rendelkezések büntető határozatait külön törvény fogja megállapítani.

26. §. Nem időszakos közleményekben megjelenő írásokért szerzője felel, annak hiányában a kiadó. Ha a szerző és kiadó nem állapítható meg, a nyomda tulajdonosa felelős.

Időszakos közleményekért a szerző, az igazgató vagy szerkesztő felelős az említett sorrendben.

A tulajdonos minden esetben egyetemlegesen felel a magánjogi kártérítés fizetéséért.

Sajtóvétségben az esküdtszék jár el, az alább megállapított esetek kivételével, amelyekben a rendes bíróság jár el a köztörvénynek megfelelően:

a) Azon bűncselekmények esetében, amelyeket az ország uralkodói, a trónörökös, a királyi család tagjai, idegen államok fejei és ezek képviselői ellen követnek el;

b) Gyilkosságra és lázadásra való egyenes felhívás esetében, amennyiben azok hatálytalanok maradtak;

c) Rágalmazás, becsületsértés és meggyalázás esetében, akár magánosok, akár bármely közhivatalnok ellen követik el, amennyiben magánélethez és egyéni becsületükre vonatkozik.

Sajtóügyekben előzetes letartóztatásnak helye nincs.

27. §. A levelek, táviratok és távbeszélgetések titka sérthetetlen.

Külön törvény fogja megállapítani azokat az eseteket, amelyekben az igazságszolgáltatás, valamely bünygyi eljárás érdekében e rendelkezés alól kivételt tehet.

Ez a törvény fogja megállapítani az állam közegeinek, valamint a magánosoknak felelősségét a levél-, táviró- és távbeszélőtutok megsértéséért.

28. §. A románoknak faji, nyelvi vagy vallási különbségre való tekintet nélkül jogukban áll békésen és fegyvertelenül összegyűlni mindennemű kérdések megtárgyalására, alkalmazkodva ama törvényekhez, amelyek e jog gyakorlását szabályozzák. E célból előzetes engedélyre szükség nincs.

A szabad ég alatti gyűlések, kivéve a közutakat és köztereket, megvannak engedve.

A közutakon és köztereken történő gyűlések, felvonulások és tüntetések a rendészeti törvényeknek vannak alávetve.

29. §. A románoknak faji, nyelvi vagy vallási különbségre való tekintet nélkül joguk van egyesülni, alkalmazkodva ama törvényekhez, amelyek ezt a jogot szabályozzák.

A szabad egyesülés joga nem foglalja magában a jogi személyiség alkotásának jogát is.

A feltételeket, amelyek mellett a jogi személyiség elismertetik, külön törvény fogja szabályozni.

30. §. Bárkinek jogában áll egy vagy több személy által aláírt kérvénnyel a közhatóságokhoz fordulni, a kérvényezés azonban csupán az aláíró személyek nevében történhetik.

Csupán szervezett hatóságok bírnak azzal a joggal, hogy a közösség nevében kérvényzhessenek.

31. §. Semmiféle előzetes felhatalmazás sem szükséges ahhoz, hogy köztisztviselők ellen közigazgatási tényeik miatt a megsértett felek eljárást tegyenek folyamatba, a miniszterekre nézve megállapított kivételes szabályok azonban érintetlenül maradnak.

Az eljárás eseteit és módját külön törvény fogja szabályozni.

A büntető törvény külön rendelkezései szabályozzák a rágalmazók büntetését.

32. §. A kormány engedelmé nélkül egy román sem léphet valamely idegen állam szolgálatába anélkül, hogy már ezáltal el ne veszítse állampolgárságát.

A politikai menekültek kiszolgáltatása tilos.

III. CÍM Az államhatalomról

33. §. Minden államhatalom a nemzettől ered, amely azt nem gyakorolhatja másként, mint megbízás útján és a jelen alkotmányban megállapított elvek és szabályok szerint.

34. §. A törvényhozói hatalmat a király és országgyűlés együttesen gyakorolják.

Az országgyűlés két házra oszlik: a szenátusra és a képviselőházra.

Minden törvényhez a törvényhozói hatalom mind a három ágának beleegyezése szükséges.

Egyetlen törvény sem terjeszthető királyi szentesítés alá, mielőtt azt a két ház szabadon meg nem tárgyalta és többségük el nem fogadta.

35. §. A törvényhozói hatalom mindhárom ágát megilleti a törvénykezdeményezés joga.

Az állami jövedelmekre és kiadásokra, valamint a hadsereg létszámára vonatkozó minden törvény azonban először a képviselőház által szavazandó meg.

36. §. Csak a törvényhozói hatalom értelmezheti hitelesen a törvényeket.

37. §. A két ház által megszavazott törvények kihirdetéséről az igazságügyminisztérium gondoskodik, amely megőrzi a megszavazott törvények egyik eredeti példányát, míg a másik eredeti példány az állami levéltárban őrizendő.

Az igazságügyminiszter egyszersmind az állam nagy pecsétjének is őre.

Az igazságügyminisztérium minden évben közzéteszi a törvények és rendeletek táráát, amelybe a törvények kihirdetésük keletje szerinti sorszámmal veendő fel.

38. §. Semmiféle törvény, általános, megyei vagy községi közigazgatási rendelet nem bír kötelező erővel addig, amíg azt a törvény által megállapított módon ki nem hirdetik.

39. §. A végrehajtói hatalom a királyt illeti meg, aki azt az alkotmányban meghatározott módon gyakorolja.

40. §. A bírói hatalmat a bírói hatóságok gyakorolják. Határozataikat a törvény nevében hirdetik ki és azok a király nevében hajtathatnak végre.

41. §. A kizárólag megyei és községi érdekű ügyeket a megyei és községi tanácsok intézik az alkotmány és a külön törvények által meghatározott módon.

I. FEJEZET

Az országgyűlésről

42. §. A házak tagjai a nemzetet képviselik.

43. §. A házak ülései nyilvánosak.

A házszabályok állapítják meg azokat a módokat és eseteket, amelyekben az üléseket titkosaknak lehet nyilvánítani.

44. §. Mindkét ház igazolja tagjainak megbízatását és elbírálja a panaszokat, amelyeket ebben a tekintetben emeltek.

A mandátumokat csak a jelenlevők kétharmadával lehet megerősíteni.

45. §. Senki sem lehet egyidőben mindkét ház tagja.

46. §. Ha a végrehajtói hatalom képviselőket és szenátorokat nevez ki fizetéssel járó hivatalba, melyet elfogadnak, ezek jogszerint elvesztik nemzet képviselői megbízatásukat.

Ez a rendelkezés nem vonatkozik a miniszterekre és államtitkárokra.

Az összeférhetetlenségi eseteket a választójogi törvény állapítja meg.

47. §. Minden országgyűlés összeülése és minden rendes ülésszak elején a képviselőház és a szenátus a maga számára saját kebeléből a házszabályoknak megfelelően elnököt, alelnököket és tisztviselőket választ.

48. §. Minden határozathozatal a szavazatok abszolút többségével történik, kivéve azokat az eseteket, amikor az alkotmány, a törvények vagy a házszabályok a szavazatok nagyobb többségét kívánják meg.

Szavazategyenlőség esetén a tárgyalta javaslat elutasítottnak tekintendő.

A házak akkor tarthatnak üléseket, ha a névjegyzékbe felvett tagok felénél eggyel több tag van jelen.

49. §. A szavazás felállással és ülve maradással, élőszóval vagy titkos szavazással történhetik.

Egy törvényjavaslat sem fogadható el addig, amíg azt szakasról szakaszra meg nem szavazták.

50. §. Minden háznak joga van ankétokat tartani.

51. §. A házaknak joguk van arra, hogy kiegészítsék és több részre osszák fel az előterjesztett szakaszokat és kiegészítéseket.

52. §. A két ház minden tagjának joga van interpellációt intézni a miniszterekhez, akik a házszabályokban előírt határidőn belül kötelesek rájuk válaszolni.

53. §. Mindenkinek joga van kérvénnyel fordulni a házakhoz a két ház hivatalainak vagy valamelyik tagjának közvetítésével.

A két háznak joga van a hozzá intézett kérvényeket a minisztereknek kiadni. A miniszterek kötelesek azok tartalmára nézve felvilágosítást adni valahányszor azt az országgyűlés kívánja.

54. §. Egyik ház tagja ellen sem lehet vizsgálatot vagy eljárást indítani megbízatása teljesítése közben nyilvánított véleményeiért és szavazataiért.

55. §. Tettesérés esetét kivéve, megtorlás tekintetében egyik ház tagja sem lehet az ülésszakok ideje alatt eljárás alatt és nem üldözhető, csak annak a háznak az engedélyével, amelynek az illető tagja.

Ha abban az időben volt előzetes letartóztatásba helyezve vagy elleim akkor indítottak eljárást, amikor az ülésszak be volt zárva, az eljárást vagy letartóztatást nyomban az új ülésszak megnyitása után ama ház jóváhagyásának kell alávetni, amelynek az illető tagja.

Ha a ház úgy kívánja, a letartóztatásnak vagy eljárásnak az ülésszak egész idejére is szünetelnie kell.

56. §. Minden ház maga állapítja meg házszabályaiban működésének módját.

57. §. Minden ház külön tanácskozik es határoz, kivéve az alkotmányban külön említett eseteket.

58. §. A törvényhozó házak egyikének bármely összejövele a másik ülésszakának idején kívül jogszerint semmis.

59. §. Mindkét ház jogosult saját rendészetét kizárólag elnöke útján gyakorolni, aki egyedül veheti igénybe a ház beleegyezésével a ház őrségét.

60. §. Egyik ház bejáratai elé vagy környékére sem lehet fegyveres karhatalmat elhelyezni saját beleegyezése nélkül.

61. §. A választójogi törvény állapítja meg a képviselői és szenátorválasztói minőséghez megkívánt összes feltételeket, a képtelenségi és érdemtelenségi eseteket, valamint a választási eljárást.

62. §. Mindkét törvényhozó testület tagjait négy évre választják.

63. §. A képviselők és szenátorok napidíját törvény állapítja meg.

I. RÉSZ

A képviselőhásról

64. §. A képviselőház a nagykorú román állampolgárok által általános és egyenlő, közvetlen, kötelező és titkos, a kisebbségi képviselő elvén alapuló szavazással megválasztott képviselőkből áll.

65. §. A képviselőválasztás választókerületenként történik. A választókerület nem lehet nagyobb egy megyénél.

A választójogi törvény az egyes választókerületekben megválasztandó képviselők számát a lakossággal arányban állapítja meg.

66. §. Képviselővé az választható, aki:

- a) román állampolgár;
- b) polgári és politikai jogait gyakorolhatja;
- c) 25-ik életévét betöltötte;
- d) Romániában lakik.

A képtelenségi eseteket a választójogi törvény fogja megállapítani.

II. RÉSZ

A szenátusról

67. §. A szenátus választott tagokból és hivatalból jogosult szenátorokból áll.

68. §. Minden negyven évet betöltött román állampolgár választókerületenként, amelyek nem lehetnek nagyobbak egy megye területénél, kötelező, egyenlő, közvetlen és titkos szavazással bizonyos számú szenátort választ.

Az egyes választókerületek által választandó szenátorok számát a választójogi törvény a lakossággal arányban állapítja meg.

69. §. A megyei tanácsok választott tagjai, valamint a városi és falusi községek tanácsainak választott tagjai megyénként egyetlen testületbe gyűlve, kötelező, egyenlő, közvetlen és titkos szavazással egy-egy szenátort választanak minden megye részéről.

70. §. A kereskedelmi- és iparkamarák, a munkaügyi és mezőgazdasági kamarák külön testületbe gyűlve kebelükből egy-egy szenátort választanak csoportonként és választókerületenként. Ezeket a különleges választókerületeket a választójogi törvény állapítja meg és számuk nem lehet több hatnál.

71. §. Minden egyetem saját kebeléből, tanárainak szavazatával egyegy szenátort választ.

72. §. Az államban és egyházban elfoglalt magas helyzetük alapján a szenátusnak hivatalból jogosult tagjai:

a) a trónörökös, 18 éves korától; tanácskozási szavazata azonban csak 25 éves korának betöltése után van;

b) Az ország metropolitái;

c) a román ortodox és a görög katolikus egyháznak az ország törvényei szerint megválasztott megyéspüspökei;

d) Az állam által elismert vallásfelekezetek fejei, felekezetenként egy-egy, amennyiben az ország törvényei szerint vannak megválasztva vagy kinevezve és ha 200.000 lélekszámnál több hívőt képviselnek; továbbá a királyságbeli muzulmánok egyházi feje;

e) A román akadémia elnöke.

Ezen szenátorok megbízatása egyidőben szűnik meg azzal a minőséggel vagy méltósággal, amely a jogot adja.

73. §. A szenátusnak hivatalból jogosult tagjaivá válnak:

a) A volt miniszterelnökök, ha legalább négy éven át kinevezett miminiszterelnökként működtek és a volt miniszterek, amennyiben egy vagy több kormánynak összesen hat évig voltak tagjai;

b) A törvényhozó testületek volt elnökei, ha ezt a méltóságot legalább hat rendes ülészakon át gyakorolták;

c) A volt szenátorok és képviselők, ha legalább tíz törvényhozás tagjainak voltak megválasztva, tekintet nélkül azok tartamára;

d) A legfőbb semmítő- és ítélőszék volt elnökei, akik öt éven keresztül működtek ebben a minőségben, vagy a semmítőszék másodelnökeiként.

e) A nyugalmazott és tartalékos tábornokok:

1. Ha az ellenséggel szemben egy hadseregnek legalább három hónapon keresztül kinevezett parancsnokoló tábornokai voltak.

2. Ha a nagyvezérkar főnöki tisztét vagy a hadseregvezérfelügyelői (hadseregparancsnoki) tisztet béke idején legalább négy éven át töltötték be.

E második csoportba tartozó szenátorok száma nem haladhatja meg a négyet s a megürülő helyeket a rangidősebb jogosulttal töltik be.

f) Az egyesülést kimondó kissenewi, csernoviczi és gyulafehérvári nemzetgyűlések volt elnökei.

74. §. A hivatalból jogosult szenátorok feltételeinek fennforgását egy bizottság igazolja, amely a legfőbb semmítő- és ítélőszék tanácselnökeiből áll az elnök vezetése alatt.

A megállapítás hivatalból történik a szenátus elnökének vagy a jogosultak kérelmére.

A szenátus elnöke a hivatalból jogosult szenátorokat e bizottság végzése alapján veszi fel.

A szenátusnak jogában áll megvitatni a jogosultság megállapítása körül előfordult tévedéseket és azokat helyreigazítás céljából közölni a bizottsággal.

75. §. A szenátus tagjává az választható, aki:

a) román állampolgár;

b) polgári és politikai jogait gyakorolhatja;

c) a 40-ik életévét betöltötte;

d) Romániában lakik.

Ezeknek a feltételeknek, az életkor kivételével, a hivatalból jogosult szenátoroknak is meg kell felelniük.

III. RÉSZ

A törvényhozási tanácsról

76. §. Törvényhozási tanács létesítetik azzal a feladattal, hogy tanácsadással legyen segítségül a törvények megalkotásánál és összeegyeztetésénél, akár a végrehajtói hatalom, akár az országgyűlés kezdeményezze azokat, valamint a törvények alkalmazására vonatkozó általános szabályzatok elkészítésénél.

A törvényhozási tanács meghallgatása kötelező minden törvényjavaslatnál, kivéve azokat, amelyek a költségvetési hitelekre vonatkoznak. Ha azonban a törvényesen megállapított határidő alatt a törvényhozási tanács nem nyilvánít véleményt, a házak megkezdhetik a törvényjavaslatok vitáját és jóváhagyását.

A törvényhozási tanács szervezetét és eljárását külön törvény fogja szabályozni.

II. FEJEZET A királyról és a miniszterekről

I. RÉSZ A királyról

77. §. A király alkotmányos hatalma Ő Felsége Hohenzollern-Sigmaringen I. Károly egyenes törvényes leszármazóinak ágában öröklődik, férfiről-férfire, az elsőszülöttség rendje szerint, a nők és ezek leszármazottjai állandó kizárásával.

Ő Felsége leszármazói a keleti ortodox vallásban nevelendők.

78. §. Ő Felsége Hohenzollern-Sigmaringen I. Károly király fiúleszármazóinak nemlétében a trónöröklés átháramlik fivérei közül a legidősebbre és azok leszármazóira az előző szakaszban megállapított szabályok szerint.

Ha fivérei és azok leszármazói közül senki sem lenne többé életben vagy előre kijelentenék, hogy nem fogadják el a trónt, akkor a király az országgyűlés beleegyezésével kijelölheti utódját Európa valamely szuverén uralkodóháza közül, az országgyűlés hozzájárulásával, amely a 79. §-ban meghatározott módon adatik meg.

Ha sem az egyik, sem a másik eset nem áll be, a trón üresedésben van.

79. §. Trónüresedés esetén mind a két ház együttes ülésre gyűl össze, még összehívás nélkül is és legkésőbb az összeüléstől számított nyolcadik napig királyt választ Nyugateurópa valamely szuverén uralkodóházából.

Mindkét ház tagjai háromnegyed részének jelenléte és a jelenlevő tagok kétharmad többsége szükséges e választás megejthetéséhez.

Abban az esetben, ha a fentírt határidő alatt a gyűlés nem jutna eredményre, akkor a kilencedik napon délben az egybegyűlt házak a jelenlevő tagok számára való tekintet nélkül abszolút szótöbbséggel megejtik a választást.

Ha a házak a trónüresedés idején fel volnának oszlatva, a következő szakaszban meghatározott módon kell eljárni.

Trónüresedés esetén az egybegyűlt házak három személyből alkotott királyi helytartóságot neveznek ki, amely a király trónralépéséig gyakorolja a királyi hatalmat.

Az összes fentemlített esetekben a szavazás titkos.

80. §. A király halála alkalmával a házak összehívás nélkül is legkésőbb a holtánnyilvánítás utáni tizedik napon összeülnek.

Ha történetesen a házak előbb fel lettek volna oszlatva és a feloszlató határozatban ennél a tíz napnál későbbi időpontra lettek volna összehívva, akkor a régi házak ülnek össze addig, amíg összejön a helyükbe lépni hivatott országgyűlés.

81. §. A király halálának idejétől kezdve a trónörökös eskütételéig a király alkotmányos jogait a román nép nevében a miniszterek minisztertanácsban és saját felelősségükre gyakorolják.

82. §. A király a betöltött 18. életévvel válik nagykorúvá.

Trónralépése alkalmával az egybegyűlt házak kezébe a következő esküt teszi le: Esküszöm, hogy a román nemzet alkotmányát és törvényeit megőrzöm, nemzeti jogait és területi épségét fenntartom.□

83. §. A király még életében kinevezhet egy három személyből álló régenstanácsot, amely a király halála után a trónörökös kiskorúsága idején a királyi hatalmat gyakorolni fogja. Ez a kinevezés az országgyűlés beleegyezésével történik a jelen alkotmány 79.-ik §-ában előírt módon.

A régenstanács egyszersmind a gyámságot is gyakorolja a trónörökös fölött, kiskorúsága idején.

Ha a király halálakor nincs ilyen régenstanács kinevezve és a trónörökös kiskorú, a két ház egybegyűlve nevez ki régenstanácsot a jelen alkotmány 79-ik §-ában előírt módozatok szerint.

A régenstanács tagjai addig nem léphetnek tisztjükbe, amíg a két egybegyűlt ház előtt ünnepélyes módon le nem teszik a jelen alkotmány 82. §-ában előírt esküt.

84. §. Ha a király uralkodásra képtelen, a miniszterek, miután ezt a képtelenséget törvényesen megállapították, nyomban összehívják a házakat. Ezek régenstanácsot választanak, amely egyszersmind a gyámságot is gyakorolja.

85. §. Az alkotmányt a régenstanács idején módosítani nem lehet.

86. §. A király nem lehet egyben más állam feje is a házak beleegyezése nélkül.

Erről a kérdésről egyik ház sem dönthet, csak abban az esetben, ha tagjaiknak legalább kétharmada jelen van és a határozatot a jelenlevő tagok szavazatainak kétharmad többségével hozzák meg.

87. §. A király személye sérthetetlen. Miniszterei felelősséggel tartoznak.

A király semmiféle ténykedése sem hatályos, ha azt nem ellenjegyzí egy miniszter, aki ezáltal felelőssé válik e ténykedésért.

88. §. A király nevezi ki és menti fel minisztereit.

Ő szentesíti és hirdeti ki a törvényeket.

Szentesítésüket megtagadhatja.

Őt illeti meg politikai ügyekben a közkegyelem gyakorlásának joga. Jogában áll elengedni vagy csökkenteni bűnügyekben a büntetéseket, kivéve a miniszterekre megállapítottakat.

Nem függesztheti fel a vizsgálatot vagy az ítélezést és semmiképpen sem avatkozhat bele az igazságszolgáltatás menetébe.

A köztisztviségeket a fővényeknek megfelelően Ő tölti be és Ő gyakorolja a megerősítést.

Új tisztséget külön törvény nélkül nem létesíthet.

Ő készíti a törvények végrehajtási utasításait, anélkül, hogy bármikor is módosíthatná vagy felfüggeszthetné a törvényeket; úgyszintén nem menthet fel senkit azok végrehajtása alól.

Ő a fegyveres erő feje.

Ő adja a törvények értelmében a katonai rendfokozatokat.

Ő adományozza a román kitüntetések külön törvény szerint.

Őt illeti meg a pénzverés joga külön törvény szerint.

Ő köti meg a külállamokkal a szükséges kereskedelmi, hajózási és más hasonló egyezményeket. Ahhoz azonban, hogy ezek kötelező erővel bírjanak, előbb a törvényhozás elé terjesztendőek és ez által jóváhagyandók.

89. §. A civillistát⁷¹ minden egyes uralkodás tartamára a törvény szabja meg.

90. §. Minden év október 15-én a képviselőház és a szenátus egybehívás nélkül is összeülnek, ha a király előbb nem hívta volna őket össze.

Minden egyes ülészak tartama 5 hónap.

A király az ülészakokat királyi üzenettel nyitja meg, amelyre a két ház válaszfeliratot készít.

A király rendeli el az ülészakok bezárását.

Ő van jogosítva a házakat rendkívüli ülészakokra összehívni.

Ő van jogosítva mindkét házat egyszerre vagy csak egyet közülök feloszlatni.

A feloszlató határozatnak magában kell foglalnia a választásnak két hónapon belül való kiírását és a házak három hónapon belül való összehívását.

A király elnapolhatja a házak üléseit; az elnapolás azonban nem tarthat tovább egy hónapnál és ugyanabban az ülészakban nem ismételtető meg a házak beleegyezése nélkül.

91. §. A királynak nincsen egyéb hatalma, mint amit neki az alkotmány ad.

III. FEJEZET A miniszterekről

92. §. A kormány a király nevében az alkotmány által megszabott módon gyakorolja a végrehajtói hatalmat.

93. §. A miniszterek együttvéve a minisztertanácsot alkotják, amelynek a minisztertanács elnöke címmel az a miniszter az elnöke, akit a király a kormányalakítással megbízott.

Minisztériumokat és államtitkárságokat csak törvény útján lehet létesíteni és megszüntetni.

94. §. Miniszter csak román lehet, vagy aki honosítást nyert.

⁷¹ A civillista az uralkodónak és családjának személyes kiadásait és az udvartartás költségeit fedező összeg, amelyet a költségvetés folyósít.

95. §. A királyi család egyik tagja sem lehet miniszter.

96. §. Ha a miniszterek nem lennének tagjai a házaknak, résztvehetnek a törvények tárgyalásain anélkül, hogy joguk lenne szavazni.

A házak tárgyalásain legalább egy miniszter jelenléte szükséges.

A házak kérhetik a minisztereknek a tárgyalásokon való jelenlétét.

97. §. A király szóbeli vagy írásbeli parancsa semmi esetre sem mentesítheti a minisztert a felelősség alól.

98. §. A két ház bármelyikének, úgyszintén a királynak joga van a miniszterek ellen eljárást kérni és őket a Semmítőszék elé állítani, mely kizárólagosan, teljes ülésben van jogosítva ítéletet mondani felettük, kivéve a törvény által megállapítandó eseteket a sértett felek magánjogi keresetének érvényesítése tekintetében és a miniszterek által hivataluk gyakorlásán kívül elkövetett bűntettek és vétségek esetét.

A törvényhozó testületek a miniszterek vád alá helyezését csak a jelenlevő tagok kétharmad többségével határozhatják el.

A vizsgálatot a legfőbb semmítőszéknek teljes ülésben, sorshúzás útján választott öttagú bizottsága folytatja le. Ez a bizottság jogosult a tényeket minősíteni és az eljárás folytatása vagy megszüntetése felett határozni.

A Semmítőszék előtt a vádat az államügyészség képviseli.

A miniszteri felelősségről szóló törvény állapítja meg a felelősség eseteit és a miniszterekre alkalmazható büntetéseket.

99. §. Bármely fél, akit valamely miniszter által kiadott vagy ellenjegyzett és az alkotmány vagy más törvény kifejezett szövegébe ütköző rendelet vagy intézkedés sért, az államtól az általános jog szerint anyagi kártérítést követelhet az okozott joghátrányért.

A miniszter az állam kívánságára akár az ellene folyó eljárás folyamata alatt, akár a határozat meghozatala után a törvényhozói testületek egyikének határozatára a rendes bírói hatóság elé idézhető az állam által elszenvedett, tőle követelt kár magánjogi megtérítése céljából.

A miniszter törvénytelen intézkedése nem mentesíti az egyetemleges felelősség alól azt a tisztviselőt, aki azt ellenjegyezte, kivéve, ha az illető a miniszter figyelmét arra írásban felhívta.

100. §. Alállamtitkárságok szervezhetők.

Az alállamtitkárok a miniszterek felelőssége mellett részt vehetnek a törvényhozó testületek tárgyalásain.

IV. FEJEZET

A bírói hatalomról

101. §. Bírói hatóságokat csak törvény által lehet létesíteni.

Nem lehet létesíteni rendkívüli bizottságokat és törvényszékeket sem-, miféle címmel és elnevezéssel bizonyos polgári vagy büntető perek eldöntésére vagy egyes meghatározott személyek feletti ítélezés céljából.

102. §. Az egész román állam számára egyetlen Semmítőszék áll fenn.

103. §. Csak a Semmítőszék teljes ülése dönthet a törvények alkotmányosságának a kérdésében és nyilváníthatja alkalmazhatatlannak az alkotmánnyal ellenkező törvényeket. A törvények alkotmányellenességének kimondása csak az elbírált esetre vonatkozik.

A Semmítőszék dönt, mint a multban is, a hatásköri összeütközések kérdéseiben.

A semmisség kimondása iránti panaszjog alkotmányjogi jellegű.

104. §. A bírák elmozdíthatatlanok a törvény által megállapítandó különös feltételek mellett.

105. §. Az összes büntetőügyekben, a politikai és sajtóvétségekben, a jelen alkotmány által megállapított esetek kivételével, az esküdszék jár el.

Sajtóvétségekből és sajtócselekményekből származó kártérítési keresetek a sajtóvétségre illetékes bírói hatóság kizárólagos illetékessége alá tartoznak.

106. §. A katonai igazságszolgáltatást külön törvény szabályozza.

107. §. Semmiféle külön hatóságot sem lehet önálló közigazgatási bíraskodási hatáskörrel létesíteni.

A közigazgatási bíraskodás külön törvény alapján a bírói hatalom körébe tartozik.

Aki magát jogaiban akár valamely hatósági közigazgatási ténykedés által vagy valamely törvénybe, illetve rendeletbe ütköző ügyviteli lény által, akár a közigazgatási hatóságoknak a rosszindulata által valamely jogra vonatkozó kérelem el nem intézése tekintetében sértve érzi, jogának elismerése végett kérvénnyel fordulhat a bírói hatóságokhoz.

A bírói hatalom szervei ítélik meg, hogy a tény törvénytelen-e, azt megsemmisíthetik vagy megállapíthatják a magánjogi károkat a megsértett jog visszaállításáig s joguk van a kártérítési kéréseket is elbírálni akár a peresített közigazgatási hatóság, akár a vétkes tisztviselő ellenében.

A bírói hatalom nem illetékes a kormányzati és a katonai parancsjellegű ténykedések elbírálására.

V. FEJEZET

A megyei és községi intézményekről

108. §. A megyei és községi intézményeket törvények szabályozzák.

E törvényeket a közigazgatási decentralizáció alapján kell megalkotni.

A megyei és községi tanácsok tagjait a román állampolgárok választják meg a törvény által megállapított módozatok szerint általános, egyenlő, közvetlen, titkos, kötelező szavazással a kisebbségi képviselő elve alapján. Törvény alapján számuk hivatalból jogosult és meghívott tagokkal egészíthető ki. A meghívott tagok között nagykorú nők is lehetnek.

IV. CÍM A pénzügyekről

109. §. Bármilyen természetű adót csak törvény alapján lehet megállapítani és beszedni.

110. §. Csak az állam, a megyék, a községek és az állami megbízást betöltő közintézmények javára lehet törvény által adót létesíteni.

111. §. Bármilyen megyei vagy községi közteher vagy adó csak a megyei, illetve a községi tanácsok beleegyezésével, a törvény által megállapított korlátok között vethető ki.

112. §. Az adózás terén kiváltságok nem engedélyezhetők.

Bármilyen kivételt vagy adóleszállítást csak a törvény állapíthat meg.

Egyedáruságokat csakis a törvény létesíthet és kizárólag az állam, a megyék és a községek javára.

113. § Csakis törvény értelmében lehet az államkincstár terhére valamilyen nyugdíj- vagy kegydíjalapot létesíteni.

114. §. A képviselőház minden évben lezárja a számadásokat és megszavazza a költségvetést.

Az állam összes jövedelmeit és kiadásait fel kell venni a költségvetésbe és a zárszámadásba.

Ha a költségvetést kellő időben nem szavaznák meg, a végrehajtói hatalom a közszolgálatok szükségleteit az előző évi költségvetés alapján elégíti ki anélkül, hogy ezzel a költségvetéssel túlhaladhatná egy évvel azt az évet, amelyre az megszavaztatott.

115. §. Az összes állami bevételek és kiadások előzetes és kezelési ellenőrzését a legfőbb állami számvevőszék végzi, amely minden évben előterjeszti a képviselőháznak az általános jelentést, összefoglalván a múlt évi költségvetés számadásait, egyidejűleg jelezvén a miniszterek által elkövetett szabálytalanságokat a költségvetés alkalmazásában.

A számadások végleges rendezését minden pénzügyi év lezárásától számított legkésőbb két évi határidő alatt elő kell terjeszteni a képviselőházban.

116. §. Egész Románia részére egyetlen legfőbb állami számvevőszék áll fenn.

117. §. Az összes külön pénztárakból befolyó jövedelmeket és azokat, amelyek fölött a kormány különböző címenek rendelkezik, bele kell foglalni az állami jövedelmek általános költségvetésébe.

118. §. A pénzügyi törvényeket, mint a többi törvényeket és a közigazgatási rendeleteket is, közzé kell tenni a Hivatalos Lapban.

V. CÍM

A fegyveres erőről

119. §. Minden román, faji, nyelvi vagy vallási különbségre való tekintet nélkül a külön törvények szabályainak megfelelően részét alkotja a haderő valamelyik elemének.

A haderő a tényleges hadseregből és állandó kereteiből, annak tartalékából és a népfelkelésből áll.

120. §. A katonai rendfokozatoktól és nyugdíjaktól csak bírói ítélet alapján és a törvényben meghatározott esetekben lehet valakit megfosztani.

121. §. A hadsereg létszámát minden évre mindkét törvényhozó testület szavazza meg.

122. §. Legfőbb honvédelmi tanács alakítandó, amely állandóan gondoskodni fog a honvédelem szervezésére szükséges szabályokról.

123. §. Semmiféle idegen hadsereg csapata másként nem fogadható az állam szolgálatába és nem léphet Románia területére vagy nem vonulhat át azon, mint valamely törvény értelmében.

VI. CÍM

Általános rendelkezések

124. §. Románia zászlajának színei: kék, sárga és piros, függőleges elhelyezésben.

125. §. A kormány az állam fővárosában székel.

126. §. A román állam hivatalos nyelve a román nyelv.

127. §. Senkit sem lehet valamely esküre kötelezni másként, mint valamely törvény értelmében, amely az eskümintát is előírja.

128. §. Jelen alkotmányt sem egészében, sem részben nem lehet felfüggeszteni.

Államveszély esetén, törvény útján, általános vagy részleges ostrom állapot rendelhető el.

VII. CÍM

Az alkotmány módosításáról

129. §. Az alkotmány egészében vagy részben a király vagy bármely ház kezdeményezésére módosítható.

E kezdeményezés következtében mindkét ház külön ülésben, abszolút többséggel határoz afelett, hogy helye van-e az alkotmányos intézkedések módosításának.

Mihelyt a módosítás szüksége megállapítást nyert, mindkét törvényhozó testület vegyes bizottságot választ kebeléből, amely javaslatba hozza az alkotmány ama szövegrészeit, amelyek módosítás alá kerülnek. A bizottság

határozatát két ízben, 15 napi időközben fel kell olvasni mindkét házban. Azután mindkét ház együttes ülésben az idősebbik elnök elnöklete alatt legalább összes tagjai kétharmadrészének részvételével és kétharmad többséggel véglegesen megállapítja, hogy mely szakaszok kerülnek módosítás alá.

E szavazás után a házak hivatalból feloszlanak és az alkotmányban megszabott határidő alatt össze kell hívni az új országgyűlést.

130. §. Az új országgyűlés a királlyal egyetértve jár el a változtatás alá vett pontok módosításában.

Ebben az esetben az országgyűlés csak a tagok legalább kétharmad részének jelenlétében határozhat és bármilyen változtatást csakis a szavazatok kétharmadrészével fogadhat el.

Az alkotmánymódosítás céljából összehívott országgyűlés ülészaka a rendes alkotmányos ideig tart és az alkotmánymódosítástól eltekintve mint rendes országgyűlés működik.

Ha a módosítás céljából megválasztott országgyűlés nem képes megoldani feladatát, az új országgyűlésnek ugyanilyen jellege lesz.

VIII. CÍM

Átmeneti és kiegészítő intézkedések

131. §. Alkotmányjogi jellegűek a földreformtörvényeknek az egészben vagy részben kisajátítható megművelhető földekre, erdőkre és mocsarakra, azok jogi helyzetére, az általajra, az értékelésre, a fizetési módokatokra stb. vonatkozó rendelkezései, úgy ahogyan azok a földreformtörvények mindegyikének alábbi §-aiban meg vannak határozva, Ezek a §-ok teljes egészükben a jelen alkotmány kiegészítő részét képezik s mint ilyenek nem módosíthatók, csak az alkotmánymódosításra előírt formák között és pedig:

a) Az olténiai, munténiai, moldovai és dobrudzsai (régii királyságbeli) földreformról szóló 1921 július 17-iki törvény 1 (egy) §, II. bek., 2 (kettő) §, 3 (három) §, I. bek., 4 (négy), 6 (hat), 7 (hét), 8 (nyolc), 9 (kilenc), 10 (tíz), 13 (tizenhárom), 14 (tizennégy), 16 (tizenhat), 18 (tizennyolc), 21 (huszonegy), 23 (huszonhárom), 32 (harminckettő), 36 (harminchat) és 69 (hatvankilenc) §-ai;

b) A besszarábiai földreformról szóló 1920 március 13-iki törvény 2 (kettő), 4 (négy), 5 (öt), 6 (hat), 7 (hét), 8 (nyolc), 9 (kilenc), 10 (tíz), 11 (tizennyolc), 12 (tizenkettő), 13 (tizenhárom), 16 (tizenhat), 45 (negyvenöt), 46 (negyvenhat), 47 (negyvenhét), 48 (negyvennyolc), 49 (negyvenkilenc), 50 (ötven) és 53 (ötvenhárom) §-ai;

c) Az erdélyi, bánági, körösvidéki és máramarosi földreformról szóló 1921 július 30-iki törvény 3 (három), 4 (négy), 5 (öt), 6 (hat), 7 (hét), 8 (nyolc), 9 (kilenc), 10 (tíz), 11 (tizennyolc), 12 (tizenkettő), 13 (tizenhárom), 14 (tizennégy), 16 (tizenhat), 18 (tizennyolc), 22 (huszonkettő), 24 (huszonnégy), 32 (harminckettő), 50 (ötven) és 85 (nyolcvanöt) §-ai;

d) A bukovinai földreformról szóló 1921 július 30-iki törvény 2 (kettő), 3 (három), 4 (négy), 5 (öt), szakasz a) pont I. bek., 6 (hat), 7 (hét), 9 (kilenc), 10 (tíz), 12 (tizenkettő), 13 (tizenhárom), 29 (huszonkilenc), 31 (harmincegy) és 55 (ötvenöt) §-ai.

132. §. Az ókirályságbeli, besszarábiai és bukovinai falusi lakosság rendes tűzi- és épületfaszükségletének kielégítése céljából az állam köteles saját mezei, dombvidéki vagy hegyi erdőiből az e célra szükséges területeket rendelkezésre bocsátani.

Az Ókirályságban és Bukovinában ott, ahol az államnak nincsenek erdői, a község központjától számított húsz kilométeres körzetben a fentemlített szükségletek kielégítése végett az olténiai, munténiai, moldovai és dobrudzsai földbirtokreformról szóló 1921. július 17-iki törvény 7. § c) és 8. § a), b) és c) pontjainak, valamint a bukovinai földreformról szóló 1921. július 30-iki törvény 5. § a) pont IV. bekezdésének, továbbá 6. és 7. §-ának ellenére kisajátíthatók mind a közjellegű, mind a magánjellegű jogi személyeknek e körzetben levő erdői s csak ilyenek hiányában lehet aránylagosan kisajátítani az összes e körzetben levő magántulajdonosok erdőit, azonban csak e szükségletek korlátai között s minden esetben, minden egyes tulajdonosnál száz hektárnyi ki nem sajátítható terület meghagyása mellett.

Nem sajátíthatók ki, bárki tulajdonában legyenek is, az újra fásított vagy újrafásítás alatt álló erdők.

A kisajátítás alá eső erdők kitermelése céljából kötött eladási szerződések, amelyek a kisajátítás percében érvényben lesznek, tiszteletben tartatnak.

Az így kisajátított erdők az állam tulajdonában maradnak és az állam fogja ezeket igazgatni és kitermelni, hogy a törvénynek megfelelően s elsősorban a fenti szükségleteknek eleget tehessen.

Ez erdők kisajátítása a bíróság által megállapítandó igazságos és előzetes kártalanítás mellett történik.

A kisajátítás módját külön törvény fogja szabályozni.

133. §. Megerősítést nyernek a következő rendelettörvények: a Hivatalos Lap 1938. december 30-iki 223. számában közzétett 1918. december 29-iki 3902. számú, a polgári jogok adományozásáról szóló rendelettörvény, a Hivatalos Lap 1919. május 28-iki 33. számában közzétett, 1919. május 22-iki 2085. számú és a Hivatalos Lap 1919. augusztus 13-iki 93. számában közzétett 1919. augusztus 12-iki 3464. számú, azon zsidók honosításáról szóló rendelettörvények, akik az ókirályságban laktak.

Hasonlóképpen megerősítést nyernek az összes egyéneként megadott honosítást tartalmazó rendelettörvények, amelyeket a fenti rendeletek előtt adtak ki.

Az ókirályságban lakó zsidók, akik honosításukat az 1919. augusztus 12-iki 3464. számú rendelettörvényben meghatározott határidő alatt nem rendezték, a honosításra vonatkozó nyilatkozatokat az 1919. május 2-iki 2085. számú

rendelettvörvény értelmében a jelen alkotmány kihirdetésétől számított három hónapon belül megtehetik.

134. §. A jelen törvényben meghatározott törvényhozási tanács szervezéséről szóló törvény megalkotásáig a törvényjavaslatoknak a törvényhozó testületekhez való benyújtása a ma érvényben levő törvények és rendeletek szerint történik.

135. §. A jelen alkotmány elvein alapuló külön törvény kihirdetéséig érvényben maradnak a közigazgatási bírászkodás szervezetéről és eljárásáról szóló törvények.

136. §. Külön törvény fogja megállapítani az egyesült Románia első királyának civillistáját.

137. §. A román állam különböző részeiben fennálló összes törvénykönyveket és törvényeket felülvizsgálat alá kell venni, hogy azok a jelen alkotmánnyal összhangba hozassanak és így biztosíttassék a törvényhozás egysége.

Mindaddig érvényben maradnak.

Az alkotmány kihirdetésének napjától kezdve azonban hatályon kívül helyeztetnek az összes törvények, rendeletek, szabályrendeletek és bármilyen más okmányok mindama intézkedései, amelyek a jelen alkotmány rendelkezéseivel ellenkeznek.

138. §. A mostani országgyűlés a jelen alkotmány kihirdetése után törvényes megbízatásának lejártáig működhetik.

Ezalatt az idő alatt, ennek az alkotmánynak elvei alapján, köteles megalkotni a választási törvényt.

E törvény megalkotásáig a választási rendelettvörvények érvényben maradnak.⁷²

122. Az Országos Magyar Párt 1924. december 14-én megtartott nagygyűlésén elfogadott határozati javaslatok

[...] a romániai magyarság az állam törvényei és a törvényes állami hatalom iránti teljes tisztelettel s az állampolgársági hűség minden követelményének teljesítésével kíván résztvenni az állam életében, de ez a magatartása természetszerűleg együtt jár azzal, hogy ragaszkodik a magyar nemzeti kisebbségi oktatás és nevelés örök emberi, törvényes jogához, elsősorban a már meglévő, sok százados tradíción alapuló felekezeti, azután pedig a Párisban kötött kisebbségi egyezményben biztosított autonóm iskolák fenntartásának, vezetésének és fejlesztésének jogához.⁷³

⁷² Magyar Kisebbség, 1995/2.

⁷³ Magyar Kisebbség, 1925. IV/1. 27. o.

123. 1924. évi törvény az alapfokú oktatásról

[...] 7. cikk. Az alapfokú oktatás nyelve az Állam iskoláiban a román nyelv.

Azokban a községekben, amelyek lakosainak más a nyelve, mint a román, a Közoktatási Minisztérium az adott nép nyelvén oktató iskolákat fog alapítani, ugyanolyan arányban mint a román községekben. Ezekben az iskolákban viszont a román nyelv oktatása kötelező lesz, a szabályzatban meghatározott óraszámban.

8. cikk. Azok a román eredetű állampolgárok, akik elvesztették anyanyelvüket, kötelesek gyermekeiket román oktatási nyelvű állami vagy magán iskolákban taníttatni. [...]

159. cikk. Az alapfokú és a tanítóképzőt végzett tanügyi testület tagjainak, akik nem az alábbi megyékből származnak és akik e megyékben fognak működni: Bihar, Szilágy, Szatmár, Máramaros, Udvarhely, Csík, Háromszék, Maros-Torda, Torda-Aranyos, Hunyad, Vișnița, Văscăuți, Cotmani, Zastavna, Hotin, Tighina, Cetatea-Albă, Ismail, Dorostor és Caliacra, és vállalják, hogy legalább 4 évet ezen megyék iskoláiban szolgálnak, mindaddig, amíg ezen iskolákban működnek, 50 százalékos bérnövekményt kapnak; a fokozati határidő esetükben 4-4 évente számolandó; és a 118, 119. és a 120. cikkek által az előléptetésük érdekében előírt szolgálati idő egy évvel csökken.

Ezen tanítók áttelepülési juttatásban részesülnek, amelynek mértéke a házasoknál a havi fizetésük és járulékaik háromszorosával, illetve a nem házasok esetén kétszeresével egyenlő.

Azon tanítók esetében, akik vállalják, hogy örökre a fenti településeken maradnak, a fokozati határidők 3-3 évente számolandók és 10 hektár telepítési földjuttatásban részesülnek a rendelkezésre állóból. [...]

Az összes fenti rendelkezés kizárólag e törvény kihirdetésétől számított 10 évig alkalmazandó; e határidő lejártát követően a fenti tanítókra a jelen törvény általános szabályai vonatkoznak.

Amennyiben a Minisztérium szükségesnek látja, elrendelheti, hogy a tanítóképzők valamennyi végzőse három éves időszakot e megyék iskoláiban kötelező módon tanítson, mielőtt jogában állna a királyság többi részének iskoláiban helyet választani.⁷⁴

124. Mikó Imre dr. programbeszéde Székelyudvarhelyen (1937. december 14.)

Mélyen Tisztelt Választóközönség!
Kedves székely testvéreim!

⁷⁴ Román nyelvből fordította Veress Emőd.

Úgy szólok itt, mint a fiatalság szónokája, mint egy abból az új nemzedékből, amelyiknek a világháború csak gyermekkori emlék, akik már kisebbségi sorsban nőttünk fel, román egyetemmet végeztünk és most lépünk ki a magyar közélet porondjára. Én vagyok a Magyar Párt legfiatalabb képviselőjelöltje és országos viszonylatban is egyike vagyok a legfiatalabb jelölteknek, tehát azok, akik nekem e vármegyében képviselő és szenátorjelölt társaim, apáim lehetnének. Abban a megtiszteltetésben volt részem, hogy több évig tartó világjárás után, mint székely származású ember, a legmagyarabb vármegyében, Udvarhelyszéken jelölt képviselőnek az Országos Magyar Párt. S az adott körülmények között mi más lehetne beszédem tárgya, mint a Magyar Párt és a romániai magyar ifjúság egymáshoz való viszonya.

Nem szerepelek egyedül, mint fiatalember a Magyar Párt jelölő listáján : e megyében épen úgy, mint máshol második és harmadik helyen, tehát esélyes posztokon 30 és 35 éven aluli fiatalok neveivel találkozunk. Jelölésem tehát nemcsak személyemnek, hanem annak az elvnek is szólott, amit a Magyar Párt már évek óta hangoztat, hogy a fiataloknak a politikai életben is teret kell engedni, jöjjenek tehát azok, akik a régi mécsnél új szöveteket akarnak gyűjtani! Azért, hogy mi jelöltséghez jussunk, közéletünknek olyan kitűnőségei állottak önként félre, mint dr. Balogh Arthur, Európa legelső kisebbségi jogásza, e megye többszörös szenátora, dr. Jakabffy Elemér, kisebbségi külügyeink vezetője, a fiatalság térhódításának legönzertlenebb harcosa, Hegedűs Nándor, a jeles közíró és még több érdemes közéleti férfi. Teljes tudatában vagyunk annak a felelősségnek, ami a parlamenti csoportban ezeknek a vezetőinknek a leváltásával reánk, fiatalokra hárul. S e súlyos kötelességérzettől áthatva járulunk a magyar választóközönség elé azzal a kéréssel, hogy előlegezze nekünk fiataloknak azt a bizalmat, amivel eddigi képviselőink és szenátoraink mellett kitarított addig, amíg majd munkáinkkal is be fogjuk bizonyítani, hogy érdemesek vagyunk erre a bizalomra. S hogy e bizalomnak a folytonossága meg ne szakadjon, elsőrendű kötelességemnek tartom azokra a kérdésekre kitérni, amelyek idősebbeket és fiatalokat szétválasztanak és egybekapcsolnak.

Közéletben és sajtóban gyakran halljuk azt a nézetet, hogy a háború előtti és utáni magyar nemzedék között áthidalhatatlan űr tátong. Ebből a hiedelemből ellenségeink vádat kovácsolnak és nekiszögezik azt a Magyar Pártnak. A többségi sajtó kapva- kap az alkalmon, hogyha magyar egységen léket üssön és úgy állítja be a kérdést, mintha a Magyar Párt a régi ideológiában élő és az adott keretekbe beilleszkedni nem tudó vének szövetsége volna, a fiatalok pedig kivonnák magukat a közös nemzeti ellenállás feladata alól és könnyebben volnának kaphatók a feltétel nélküli kiegyezésre és megalkuvásra. Ellenségeink azt a látszatot igyekeznek kelteni, mintha itt két homlokegyenest ellenkező program volna, mintha két harcban álló tábor állana szemben egymással: az öreg és fiatal erdélyi magyarság.

Kedves székely testvéreim, valljuk be őszintén, hogy vannak kérdések, amelyekben öregek és fiatalok között tényleg nem uralkodik teljes összhang, amit maga a természet rendje hoz magával. Ezt a mi viszonyaink között még súlyosbítja az a körülmény, hogy a két nemzedék között áll a világháború s az idősebb nemzedék a többségi magyar, a fiatalabb nemzedék pedig a kisebbségi magyar életből merítette emlékeit, tapasztalatait, tudását és műveltségét. A francia dialektikus életfelfogást sajátítottam el külföldön s ezért nem is tartanám egészségesnek, ha kiveszne pártunkból a belső kritikai hang és halotti egyhangúság, vagy nyájszellem lenne úrrá benne. De amikor mindezt őszintén beismerem, bizonyosságot akarok tenni egyúttal amellest, hogy vannak kérdések, amikben nem lehet közöttünk vélemény- különbség, amikben már nem polgári szabadelvűség, hanem katonai fegyelem kell, hogy uralkodjék közöttünk. Társadalmi osztályok és vallásfelekezetek elválasztó vonalán túl nekünk fiataloknak éppen olyan szilárd meggyőződésünk, mint az idősebbeknek, hogy ezen a földön csak egyféleképpen lehet és szabad élnünk: magyarul.

Ennek a tételnek pedig következményei is vannak. Bármennyire rugalmas és ellenvéleményeket megtűrő is legyen belső közéletünk, kifelé mindig a teljes és osztatlan egység képét kell mutatnia. A legteljesebb kritikai szabadság befelé, a legtökéletesebb egység kifelé: ime az eszményi kisebbségi magyar párt és társadalom! Ez az egység pedig nem annak az árvíz elől menekülő csordának az egysége, amivel Maniu a vasgárdával kötött megnehtámadási egyezményt indokolta, amiben farkas és bárány, oroszlan és szarvas egy darabig együtt menekülnek a közös veszély elől, hanem a közös történelem és nyelv, érzés és érdek által egybekapcsolt kisebbségi magyar társadalom egysége, amelyiket az állandó külső nyomás kovácsol egyetlen nemes ötvözzé össze.

Mennyire eltörpülnek e külső teher alatt azok az árnyalatok, amik idősebb és fiatalabb magyart Romániában megkülönböztetnek egymástól. Mennyire hiábavaló kívülről ellentéteket szítani fiatalok és öregek között, amikor ma mind a két nemzedék szinte ugyanazon a színvonalon, proletársorban él. A többségi nép fiai állami állásokért küzdenek, amikben öregek ülnek. Mi ezen igazán nem vitázhatunk, mert a mi idősebb nemzedékünk sem foglal el állami állásokat, ő is másodrendű állampolgár épen úgy, mint mi magunk. A különbség legfeljebb annyi, hogy apáinkat nyelvvizsgáló és nemzeti arányszámok ürügyével szorítják ki állásaikból ott, ahol még van magyar, minket pedig egyszerűen nem engednek oda, hogy ilyen állásokat elfoglalhassunk. Nem egymás ellen kell tehát harcolnunk, hanem öregnek és fiatalnak vállvetve kell felvennie a küzdelmet az ellen az ellenséges légkör ellen, amit ebben az országban felelős és felelőtlen elemek ellenünk kialakítottak. A bűvészinak kiengedte a rossz szellemeket és elfelejtette a varázsszót, amivel visszaterelhetné azokat. Az ország magasabb érdeke is azt kívánja, hogy nekünk kell megtalálnunk a szót, a nagy talizmánt, ami eloszlatja a viharfelhőket és felhossa az ország minden egyes polgárára egyformán sütő napot.

Az erdélyi magyar sorsközösségnek ez a tudata hoz minket Székelyföldről elszármazott öreget és fiatal erre a helyre, ahol a legsúlyosabb támadás fenyegeti a mi népünket, ahol sósabbak a könnyek s a fájdalemek is mások. Máshol inkább csak fizikai létünket fenyegeti veszély, itt nemzeti létünk ellen folyik mindennapos küzdelem. Tudósok és politikusok szövetkeztek, hogy kiforgassák nemzetiségéből azt a népet, amelyik magyar volt már akkor, amikor az erdélyi magyarok még nem voltak és magyar lesz akkor is, amikor magyarok már nem lesznek. A nagy szakállú történész kiderítette, hogy a székelység csak elmagyarosított románok tömege és kis ügyesek egzisztenciát teremtettek maguknak abból, hogy a visszarománosítást tűzzel-vassal keresztülvigyék, sőt az úgynevezett történelmi igazságtalanság jóvátétele ma már kormányprogrammá emelkedett. Fajkutatók érkeznek ide és vizsgálat tárgyává teszik vérésejtjeiket, hogy megállapítsák, bizony megváltozott már a székely vér s ti akarotatok ellenére is a román faj-családhoz tartoztok. Hittérítők jönnek közétek, akik el akarnak távolítani őseitek hitétől, új Kolonicusok, akik szerint titeket előbb szegényré, aztán görög hitűvé s végül románná kell tenni. Utolsó garasotokkal és munkátok veritékével iskolákat építtek, amelyekben gyermekeitek egy szót sem hallanak anyanyelvükön beszélni s így elrománosítók költségeit is veletek fizettetik meg. Bizony könny az itala és sár a kenyere a mi népünknek, amelyik évszázadokon keresztül szabadon élt s amelyiknek a nagyhatalmak a háború után önkormányzatot ígértek.

A székelységnek ezekre a nyílt sebeire tud-e fiatal és öreg más orvosságot, mint a legteljesebb összefogást és belső egységet, amelyikről lepattannak ellenfeleink mérgezett nyilai. S mivel ez a küzdelem elsősorban politikai síkon folyik, nemzetpolitikai szervünk pedig csak egy van, az Országos Magyar Párt, képezheti-e még vita tárgyát közöttünk az a kérdés, hogy a közeledő választáson hova szavazzunk?

A december 20-iki képviselőválasztáson sok fiatalember fog az urnákhoz járulni, akik az utolsó négy év folyamán lettek nagykorúak. Ma már szavazásra jogosult az a korosztály is, amelyik a világháború végén született s szavazatukkal belépnek a közéletbe azok, akik még alig helyezkedtek el a magánéletben. Ne felejtsetek el kedves fiatal barátaim, hogy ez a választás nemcsak a pártok erőviszonyait fogja eldönteni, hanem népszámlálás is lesz egyúttal s ebben a megyében jogok és köteleességek tekintetében annyi magyar fiatalember fog szerepelni a világ előtt, ahányan fel vannak véve a választók névjegyzékébe. A szavazás nekünk nem is választás, mert nincs kik között választani, mivel csak egy pártunk van, az Országos Magyar Párt, hanem újabb bizonyoságtétel magyarságunk mellett, amiből senki sem hiányozhat, aki magát magyarnak vallja és jogot formál a magyar élethez.

Egy évszázaddal ezelőtt, amikor Habsburg uralom alatt épen olyan nehéz volt a helyzetünk, mint ma, a legnagyobb magyar, Széchenyi István ezt az intelmet intézte a fiatal nemzethez : minden magyar embernek úgy kell dolgoznia, mintha rajta fordulna meg az egész magyarságnak a sorsa. S a mult

század első felének reform nemzedéke forradalmon és szabadságharcon keresztül eljutott a kiegyezéshez és békéhez, amelyik után történelmünk legnyugodtabb és boldogabb félszázada következett. A mai hasonlóan nyomasztó légkörben én úgy továbbíthatnám leghűbben Széchenyi izenetét idősebb és fiatalabb székely testvéreimnek, hogy a közeledő választáson mindenkinek azzal a hittel és öntudattal kell az urnákhoz járulnia, mintha az ő egyetlen szavazatán fordulna meg az egész erdélyi székelymagyarságnak a sorsa.⁷⁵

125. Az ostromállapot elrendelő rendelettvény (1938. február 11.)

Tekintettel a közrend biztosításának magasabb szükségére, elrendeljük:

1. Ostromállapot bevezetését az egész ország területére.
2. A rendfenntartásra és állambiztonságra vonatkozó ösz- szes hatalmak katonai hatóságok kezébe mennek át.

3. A katonai hatóságok hatáskörébe tartoznak a II. Károly király büntetőtvénycönyv 184 — 231, 253-255, 258 — 262, 290 -294, 295-298, 308-340, 349-352, 359-373, 417-418, 494-497 szakaszaiban megállapított bűntények és vétségek.

4. A katonai hatóságoknak joguk van: a) Bárhol és bármikor szükség szerint házkutatást tartani, de a katonai hatóságok értesítéséig az ügyészségek, vizsgálóbírók, járásbírók és az igazságügyi rendőrség közegei eljárhatnak azokban az esetekben is, amelyek a katonai törvényszékek hatáskörébe tartoznak; b) elrendelni fegyverek és lőszerke beadását s intézkedni azok felkutatására és elkobzására; c) a sajtó és minden nyomtatvány cenzúráját elvégezni, megakadályozni bármely újság, vagy más nyomtatvány és cikkek megjelenését; d) betiltani és feloszlatni bármilyen gyűlést, bármennyi legyen a résztvevők száma s bárhol is tartják azt.

5. Jelen rendeletben kiadott intézkedések áthágói egy hónaptól két évig terjedhető elzárással büntethetők. A szabadság- vesztesí büntetéssel egyidejűleg a II. Károly király büntetőtvénycönyv 25. szakaszában előirt mellékbüntetések is megállapítja a bíróság.

6. A jelen rendeletben elrendelt ostromállapotot alkalmas pillanatban függesztik fel.

7. Az ostromállapot felfüggesztése után a katonai törvényszékek kivizsgálják s Ítéletet hoznak azoknak a bűntényeknek és vétségeknek ügyében, amelyek hatáskörükbe tartoznak.

8. A miniszterelnök, a belügyminiszter, a nemzetvédelmi miniszter és az igazságügyminiszter vannak megbízva ennek a rendeletnek a végrehajtásával.⁷⁶

⁷⁵ Magyar Kisebbség, 1938. XVII/1. 32-36. o.

⁷⁶ Magyar Kisebbség, 1938. XVII/3-4. 70. o.

126. 1938. évi román alkotmány

II. Carol,
Isten kegyelméből és a nemzet akaratából Románia királya.
Az élőknek és jövődőknek egészséget:
A román nép beleegyezésével elrendeljük:

ALKOTMÁNY

I. CÍM.

Románia területéről

1. §. — A román királyság egységes és oszthatatlan nemzeti állam.
2. §. — Románia területe elidegeníthetetlen.
3. §. — Románia területére idegen népfajok nem telepíthetők.

II. CÍM.

A románok kötelességeiről és jogairól

I. FEJEZET.

A románok kötelességeiről

4. §. — Az összes románok faji és vallási különbségre való tekintet nélkül kötelesek a hazát életcéljuk legfőbb alapjának tekinteni és a haza területi épségének, függetlenségének és méltóságának védelmében magukat feláldozni, munkájukkal erkölcsi felmagasztalásához és gazdasági fejlődéséhez hozzájárulni, hűséggel viselni a közterheket, amelyeket a törvények előírnak és önként hozzájárulni a közfeladatokhoz, amelyek nélkül az állam nem élhet.

5. §. — Az összes román állampolgárok faji és vallási különbség nélkül a törvény előtt egyenlők és ennek tisztelettel és engedelmességgel tartoznak.

Senki sem érezheti magát felmentve polgári, katonai, köz- vagy magánkötelességeinek teljesítése alól, akár vallási, akár más meggyőződése alapján.

6. §. — A román állam nem ismer el társadalmi osztálykülönbséget. Az adókvetésben előjogok alkalmazása tilos. Az adók csökkentése és növelése csak általánosan és törvény által meghatározott módon történhetik.

7. §. — Egyetlen románnak sincs megengedve, hogy előszóval vagy írással az állam kormányformájának megváltoztatását, mások vagyonának felosztását vagy szétoztását, adótörleszt vagy osztályharcot hirdessen.

8. §. — Az összes rítusok és felekezetek papjai részére tilos, hogy szellemi tekintélyüket politikai propaganda szolgálatába állítsák, mind a hitélet és a szertartások számára fentartott helyiségekben, mind azokon kívül.

Senkinek sem engedtetik meg a politikai propaganda az istentiszteleti helyiségekben vagy a vallásos megnyilatkozásokon.

Tilos bármiféle politikai egyesülés vallásos alapon vagy címen.

A törvényekben előírt személyeken, feltételeken és módokon kívül senkinek sincs joga esküt kivenni vagy letenni.

9. §. — Az a román, aki a kormány előzetes engedélye nélkül idegen állam szolgálatába lép vagy idegen katonai alakulathoz csatlakozik, jogszerint elveszíti román állampolgárságát.

Ha valaki bármely időtartamra és bármely okból idegen hatalom, védelme alá helyezi magát, jogszerint elveszíti román állampolgárságát.

Az ily módon elvesztett állampolgárság csak honosítás útján szerzhető vissza.

II. FEJEZET

A románok jogairól

10. §. — A románok élvezik a lelkiismereti szabadságot, a munkaszabadságot, a tanszabadságot, a sajtószabadságot, a gyülekezési szabadságot, az egyesülési szabadságot, valamint mindazon szabadságokat, melyekből a törvényekben foglalt jogok származnak.

11. §. — A román állampolgárság házasság, leszármazás, elismerés és honosítás útján szerzhető meg. A honosítás törvény által egyénenként adatik meg és nincs visszaható hatálya. A férj honosítása kiterjed a feleségre és a szülőké a kiskorú gyermekeikre is.

12. §. — A személyes szabadság biztosítva van.

Senki ellen sem lehet eljárást vagy motozást lefolytatni másként, mint a törvények által meghatározott esetekben és módon.

Senki sem fogható el vagy tartóztatható le másként, mint indokolt bírói határozat alapján, melyet vele a letartóztatás percében vagy legkésőbb attól számított 24 óra alatt közölni kell.

Nyilvánvaló bűnösség vagy sürgősség esetén a letartóztatás nyomban megtörténhetik, a határozatot azonban 24 órán belül meg kell hozni és az előző bekezdés értelmében közölni.

13. §. — Senkit sem lehet akarata ellenére törvényes bíróságoktól elvonni.

14. §.— A lakás sérthetetlen.

Semmiféle házkutatás sem foganatosítható másként, mint az illetékes hatóságok részéről, a törvény által meghatározott esetekben és alakszerűségeik szerint.

15. §. — A halálbüntetés háború idején, a katonai büntető törvénykönyv által megállapított esetekben alkalmaztatik.

A minisztertanács elhatározhatja az előző bekezdés rendelkezéseinek alkalmazását békeidőben is, az uralkodó, a királyi család tagjai, külföldi államfők

és állami méltóságokat betöltő személyek elleni merénylet esetén, ha a merénylet hivatásuk gyakorlása közben érte őket, továbbá rablógyilkosság és politikai gyilkosság esetén.

16. §. — Mindennemű tulajdon, valamint a magánosokkal és az állammal szembeni hitellevelek sérthetetlenek és mint ilyenek biztosítva vannak.

Mindenki szabadon rendelkezik saját javai fölött, a törvényes előírásoknak megfelelően.

A közjavak csak a törvényben megállapított szabályok és mód szerint kezelhetők és idegeníthetők el. Semmiféle törvény sem állapíthatja meg a vagyonek Kobzás büntetését, kivéve a hazaárulás és a közpénzek el sikkasztásának esetét.

Senki tulajdona sem sajátítható ki másként, mint közérdekből, az igazságszolgáltatás által megállapított igazságos és előzetes kártérítés után a törvényeknek megfelelően. Közérdek alatt csak olyan esetek érthetők, amelyek természetük szerint mindenkinek a hasznára vannak, tényleges vagy esetleges módon.

A honvédelem, a katonai, közegészségügyi, kulturális érdekű munkálatok, szárazföldi, vízi és légi közlekedési utak, piacok és a törvények által meghatározott közmunkák közhasznú esetein kívül más esetek csakis a törvényhozás két háza szavazatainak kétharmada által megszavazott törvényekkel állapíthatók meg.

17. §. — A bányarétegek, valamint az altalaj mindennemű kincse az állam tulajdona. Kivételt képeznek a közös kőtömegek, építési anyagokat szolgáltató kőbányák és a tőzegtelepek, az állam által korábbi törvények alapján szerzett jogok sérelme nélkül.

Külön bányatörvény szabályozza majd ezeknek a javaknak értékesítését, megállapítva a tulajdonos jogait, amelyek legalább ötven százalékát teszik majd a hozadéknak és az engedély hektáronkénti árának, egyben pedig utalva arra is, hogy milyen mértékben vesznek ezek részt az említett javak kihasználásában.

Az állam javára eddigi engedmények által szerzett jogok továbbra is tiszteletben maradnak.

18. §. — A nagy és kis utak, utcák, amelyek az állam, a megyék, városok és községek gondozása alá tartoznak, folyamok és hajózható vagy tutajozható folyók, a partnövedékek, azok a helyek, ahonnan a tenger vize visszavonul, a természetes vagy mesterséges kikötők, a partok, ahol a hajók horgonyt vetnek, a légür, azok a vizek, amelyek motorikus erőt állítanak elő és amelyek közcélokra felhasználhatók és általában mindazok a javak, amelyek nem képeznek magántulajdont, a köztulajdon tartozékainak tekintendők.

19. §. — A lelkiismeret szabadsága korlátlan.

Az állam az összes vallásfelekezeteknek egyenlő szabadságot és védelmet biztosít, amennyiben gyakorlásuk nem ütközik a közrendbe, a jó erkölcsökbe és az állam biztonságába.

Az ortodox keresztény egyház és a görög katolikus egyház román egyházak. Az ortodox keresztény vallás a románok nagy többségének vallása lévén, az ortodox egyház az uralkodó egyház a román államban, míg a görögkatolikus egyháznak elsőbbsége van a többi felekezetek előtt.

A román ortodox egyház a jelenben és jövőben független minden idegen fennhatóságtól, a hitelvek tekintetében azonban megmarad egysége a keleti ökumenikus egyházzal.

Az ortodox keresztény román egyház lelki és kánoni kérdései egyetlen zsinati hatóság alá tartoznak.

Az állam és a különböző felekezetek viszonyát külön törvények szabályozzák.

20. §. — Az anyakönyvi cselekmények a magánjog körébe tartoznak.

E cselekmények véghezvitelének mindig meg kell előznie az egyházi áldást, mely kötelező az összes felekezetek tagjaira.

21. §. — Az oktatás szabad, a külön törvények által megállapított feltételek mellett, amennyiben nem ütközik a közrendbe és a jó erkölcsökbe, valamint az állam érdekeibe.

Az elemi oktatás kötelező. Ez az oktatás az állam iskoláiban ingyenesen történik.

22. §. — Az alkotmány mindenkinek biztosítja a törvények által megszabott keretek között és feltételek mellett azt a jogot, hogy gondolatait és véleményét szóban, írásban, képben, hanggal vagy más eszközzel közölhesse és nyilváníthassa.

23. §. — A levelek, táviratok és távbeszélgetések titka sérthetetlen. Kivételt képeznek azok az esetek, amikor az igazságszolgáltatás köteles a törvény értelmében értesítéseket szerezni.

24. §. — A román állampolgároknak jogukban áll békésen és fegyvertelenül összegyűlni mindennemű kérdések megtárgyalására, alkalmazkodva ama törvényekhez, melyek e jog gyakorlását szabályozzák.

A közúton vagy a szabadban történő gyűlések, felvonulások és tüntetések a rendészeti törvényeknek és rendeleteknek vannak alávetve.

25. §. — Bárkinek jogában áll egy vagy több személy által aláírt kérvénnyel a közhatóságokhoz fordulni, a kérvényezés azonban csak az aláíró személyek nevében történhetik.

Csak szervezett hatóságokat illet meg az a jog, hogy a közösség nevében kérvényezhessenek.

26. §. — A román állampolgároknak joguk van egyesülni, alkalmazkodva a törvényekhez.

A szabad egyesülés joga nem foglalja magában a jogi személyiség alkotásának jogát is. A feltételeket, melyek mellett a jogi személyiség elismertetik, törvény állapítja meg.

27. §. — A polgári és katonai köztisztségek és méltóságok csak román állampolgárokkal tölthetők be, figyelembe véve a román nemzet többségi és államalkotó jellegét.

Külföldi alattvalók csak a törvény által megállapított esetekben tölthetnek be ilyen tisztségeket.

A Románia területén levő idegenek a személyek és javak általános törvényes védelmében részesülnek.

Romániában bármilyen címen csak a románok és a honosított románok szerezhettek és bírhatnak tulajdonban földbirtokot. Idegenek csupán eme ingatlanok értékére van joguk.

28. §. — Idegen kitüntetéseket románok csak a király engedélyével viselhetnek.

Törvényes felhatalmazás nélkül nem létesíthetők, nem adhatók és nem viselhetők semmiféle jelvények, címerek, érmek, vagy egyenruhák.

III. CÍM.

Az államhatalomról

29. §. — Minden államhatalom a román nemzettől ered.

Ezek azonban nem gyakorolhatók másképp, mint megbízás útján és a jelen alkotmányban megállapított elvek és szabályok szerint.

30. §. — A király az állam feje.

31. §. — A törvényhozói hatalmat a király a nemzetképviselő útján gyakorolja, amely két házra oszlik: a szenátusra és képviselőházra.

A király szentesíti és hirdeti ki a törvényeket.

A királyi szentesítés előtt a törvény érvénytelen.

A király megtagadhatja a szentesítést.

Egyetlen törvény sem terjeszthető királyi szentesítés alá, mielőtt azt a két ház meg nem tárgyalta és többsége el nem fogadta.

A két ház által megszavazott törvények kihirdetéséről az igazságügyminiszter gondoskodik, aki egyben az állam nagy pecsétjének őre is.

A törvénykezdeményezési jog a királyé.

A két törvényhozó ház saját kezdeményezéséből csak az állam általános érdekében javasolhat törvényeket.

Csak a törvényhozói hatalom értelmezheti hitelesen a törvényeket.

Semmiféle törvény vagy általános, illetve községi közigazgatási rendelet nem bír kötelező erővel addig, amíg azt a benne meghatározott módon ki nem hirdetik.

32. §. — A végrehajtói hatalom a királyt illeti meg, aki azt az alkotmányban meghatározott módon kormányja által gyakorolja.

33. §. — A bírói hatalmat a bírói hatóságok gyakorolják. A bírói határozatokat a törvény nevében hirdetik ki. Ezeket a király nevében hajtják végre.

I. FEJEZET. A királyról

34. §. — A király alkotmányos hatalma Ő Felsége Hohenzolern-Sigmaringen I. Károly egyenes törvényes leszármazóinak ágában öröklődik, férfiről-férfire, az elsőszülöttség rendje szerint, a nők és ezek leszármazóinak állandó kizárásával.

Ő Felsége leszármazói a keleti ortodox vallásban nevelendők.

35. §. — Ő Felsége Hohenzollern-Sigmaringen I. Károly király fiúleszármazóinak nemlétében a trónöröklés átháramlik fivérei közül a legidősebbre és azok leszármazóira az előző §-ban megállapított szabályok szerint.

Ha fivérei és azok leszármazói közül senki sem lenne többé életben vagy előre kijelentenék, hogy nem fogadják el a trónt, akkor a király az országgyűlés beleegyezésével kijelölheti utódját Nyugateurópa valamely szuverén uralkodóházának tagjai közül, az országgyűlés hozzájárulásával, mely a 36. §-ban meghatározott módon adatik meg.

Ha sem az egyik, sem a másik eset nem áll be, a trón üresedésben van.

36. §. — Trónüresedés esetén mind a két ház együttes ülésre gyűl össze, még összehívás nélkül is és legkésőbb az összeülésétől számított nyolcadik napon királyt választ Nyugateurópa valamely szuverén uralkodóházából.

Mindkét ház tagjai háromnegyed részének jelenléte és a jelenlevő tagok kétharmad többsége szükséges e választás megejthetéséhez. Abban az esetben, ha a fentírt határidő alatt az országgyűlés nem jutna eredményre, akkor a kilencedik napon délben az egybegyűlt házak a jelenlevő tagok számára való tekintet nélkül abszolút szótöbbséggel megejtik a választást.

Ha a házak a trónüresedés idején felvolnának oszlatva, a következő §-ban meghatározott módon kell eljárni.

Trónüresedés esetén az egybegyűlt házak három személyből alkotott királyi helytartóságot neveznek ki, amely a király trónralépéséig gyakorolja a királyi hatalmat.

Az összes fentemlített esetekben a szavazás titkos.

37. §. — a király halála alkalmával a házak összehívás nélkül is legkésőbb a holtánnyilvánítt utáni tizedik napon összeülnek.

Ha történetesen a házak előbb fellettek volna oszlatva és a feloszlató határozatban, ennél a tíz napnál későbbi időpontra lettek volna összehívva, akkor a régi házak ülnek össze addig, amíg összejön a helyükre lépni hivatott országgyűlés.

38. §. — A király halálának idejétől kezdve a trónörökös eskütételéig a király alkotmányos jogait a román nemzet nevében a miniszterek minisztertanácsban saját felelősségükre gyakorolják.

39. §. — A király a betöltött 18. életévvel válik nagykorúvá. Trónralépése alkalmával az egybegyűlt házak kezébe a következő esküt teszi le: „Esküszöm, hogy a román nemzet alkotmányát és törvényeit megőrzöm, nemzeti jogait és területi épségét fenntartom.”

40. §. — A király kormányzót és két helyettest nevezhet ki, akik a király halála után a trónörökös kiskorúsága idejében a királyi hatalmat gyakorolni fogják.

Ez a kinevezés az országgyűlés beleegyezésével történik a jelen alkotmány 36. §-ában előírt módon.

A kormányzó egyszersmind a gyámságot is gyakorolja a kiskorú király felett.

Ha a király halálakor nincs ilyen kormányzó kinevezve és a trónörökös kiskorú, a két ház egybegyűlve nevezi ki a kormányzót és két helyettesét a jelen alkotmány 36. §-ában előírt módozatok szerint.

A kormányzó és helyettesei addig nem léphetnek tisztjükbe, amíg a két egybegyűlt ház előtt le nem teszik a jelen alkotmány 39. §-ában előírt esküt.

A kormányzó halála esetén az idősebb helyettes foglalja el helyét, amikor is az előző szakasz értelmében új helyettest kell választani.

41. §. — Abban az esetben, ha a király képtelen az uralkodásra, a nagykorú trónörökös gyakorolja egyedül és jogszerint a kormányzói jogot. Ha a trónörökös még kiskorú, a minisztertanács, miután törvényes módon megállapította a királynak az uralkodásra, való képtelenségét, határozathozatalra azonnal összehívja a törvényhozó házakat.

42. §. — Az alkotmányt a kormányzói uralom alatt módosítani nem lehet.

43. §. — A király nem lehet egyben más állam feje is a házak beleegyezése nélkül.

Erről a kérdésről egyik ház sem dönthet, csak abban az esetben, ha tagjainak legalább kétharmada jelen van és a határozatot a jelenlevő tagok szavazatainak kétharmad többségével hozzák meg.

44. §. — A király személye sérthetetlen. Miniszterei felelősséggel tartoznak.

A király államhatalmi ténykedéseit miniszternek kell ellenjegyeznie, ami által ezekért felelőssé válik.

Kivételt képez a miniszterelnök kinevezése, ami ellenjegyzés nélkül történik.

45. §. — A király évente legalább egyszer összehívja a törvényhozó házakat és az ülészakot trónbeszéddel megnyitja, amelyre a házak választ terjesztenek fel.

A király rendeli el az ülészak bezárását.

Ő van jogosítva mindkét házat egyszerre vagy csak egyet közülük felosztatni. A felosztató határozatnak magában kell foglalnia a választók és az új házak összehívását.

A király elnapolhatja a házakat. A törvényhozó házak jogosultak az elnapolástól számított egy év után összeülni, ha időközben össze nem hívták őket.

46. §. — A király nevezi ki és menti fel minisztereit.

Jogában áll elengedni vagy csökkenteni bűnügyekben a büntetéseket kivéve a miniszterekre megállapítottakat.

Nem függesztheti föl a vizsgálatot vagy az ítélezést és semmiképen sem avatkozhatik bele az igazságszolgáltatás menetébe.

A köztisztségeket a törvényeknek megfelelően Ő tölti be és Ő gyakorolja megerősítést.

Új tisztségeket külön törvény nélkül nem létesíthet.

Ő készíti a törvényekhez a szükséges végrehajtási utasításokat, anélkül, hogy a törvényt módosítaná és anélkül, hogy valakit felmentene ezek végrehajtása alól.

Azon idő alatt, amíg a törvényhozó házak fel vannak osztatva, valamint két ülészak között, bármire vonatkozólag törvényerejű rendeleteket hozhat, amelyek megerősítés végett a törvényhozó házak legközelebbi ülése elé terjesztetnek.

Ő a hadsereg feje.

Jogában áll háborút üzeni és békét kötni.

Ő adja a törvény értelmében a katonai rendfokozatokat.

Ő adja a román kitüntetéseket.

Ő küldi a nagyköveteket és meghatalmazott minisztereket az idegen államfők mellé.

Őt illeti meg a pénzverés joga külön törvény szerint.

Ő köt meg idegen államokkal politikai és katonai szerződéseket. Hogy az általa megkötött kereskedelmi, hajózási és más hasonló egyezményeknek belföldön törvényes érvényük legyen, ezeket a törvényhozás házai elé kell terjeszteni és jóvá kell hagyatni.

47. §. — A civillistát törvény állapítja meg.

II. FEJEZET.

Az országgyűlésről

48. §. — A törvényhozó házak tagjai a Nemzetet képviselik és megbízásukat csak a törvényes eskü letétele után gyakorolják.

49. §. — Minden ház maga állapítja meg házszabályaiban megalakulásának és működésének módját.

50. §. — A mindkét ház választásának érvényesítését és a tagok jogosultságának megvizsgálását a Semmitőszék végzi a testületek összeülésére kitűzött időpont előtt.

51. §. — Senki sem lehet egyidőben mindkét ház tagja.

52. §. — Ha a végrehajtói hatalom képviselőket és szenátorokat nevez ki fizetéssel járó hivatalba, melyet elfogadnak, ezek jogszerint elvesztik nemzetképviselői megbízatásukat.

Ez a rendelkezés nem vonatkozik a miniszterekre és államtitkárokra.

53. §. — A törvényhozó házak tagjai nem védelmezhetnek az állammal szemben magánérdekeket; nem vehetnek részt azoknak a vállalatoknak az igazgatóságaiban, amelyek szerződéses viszonyban állanak az állammal, megyékkel vagy községekkel.

54. §. — Minden határozathozatal a szavazatok abszolút többségével történik, kivéve az alkotmány által megállapított eseteket.

Szavazategyenlőség esetén a tárgyalta javaslat elutasítottnak tekintendő.

A házak akkor tarthatnak üléseket, ha a névjegyzékbe felvett tagok felénél eggyel több tag van jelen.

55. §. — A házak minden tagjának joga van kérdéseket intézni a miniszterekhez, amelyekre azoknak felelniök kell a házszabályokban előírt határidőn belül.

56. §. — Egyik ház tagja ellen sem lehet vizsgálatot indítani megbízatása közben kinyilvánított véleményeiért és szavazataiért.

57. §. — Tettesítését kivéve, bűncselekmények miatt egyik ház tagja sem lehet az ülésszakok ideje alatt eljárás alatt, csak annak a háznak az engedélyével, amelynek az illető tagja.

A házak bármelyik tagjának a fogvatartása vagy az ellene való eljárás felfüggesztetik az ülésszak idejére, ha a ház ezt kéri.

58. §. — A házak külön tárgyalnak és határoznak a jelen alkotmányban pontosan felsorolt esetek kivétel évei.

59. §. — Az ülések rendszetét az elnökök egyedül gyakorolják, akik a házak jóváhagyásával rendelkeznek az illető őrséggel.

60. §. — A képviselők és szenátorok napidíját törvény állapítja meg.

I. RÉSZ.

A képviselőházzal

61. §. — A képviselőház választott képviselőkből áll, akiket 30 évet betöltött olyan román állampolgárok választanak, akiknek a következő három csoport valamelyikéhez tartozó tényleges foglalkozásuk van:

1. Földművelés és kézimunka;
2. Kereskedelem és ipar;
3. Szellemi foglalkozások.

A választás titkos, kötelező és személyes szavazással történik olyan kerületi beosztással, amely biztosítja a választók foglalkozási ágának a képviseletét.

Választási törvény határozza meg a kerületeket és állapítja meg a fenti alapelvek szerint azt, hogy a férfiak és nők közül kik a választók, továbbá a választóképtelenség, a jogvesztés, az összeférhetetlenség eseteit, a szavazási eljárást és a választások szabadságának biztosítékait, valamint a képviselők számát is.

A megbízatás ideje 6 év.

62. §. — A képviselőház tagjává a választható, aki:

- a) román állampolgár;
- b) polgári és politikai jogait gyakorolhatja és az előbbi §-ban felsorolt három csoport valamelyikéhez tartozó foglalkozást, amelynek választóit képviselni akarja, ténylegesen űz;
- c) 30-ik életévét betöltötte;
- d) Romániában lakik.

A választójogi törvény fogja megállapítani a választhatósági képtelenség, az időleges vagy végleges jogvesztés és az összeférhetetlenség eseteit.

II. RÉSZ.

A szenátusról

63. §. — A szenátust a király által kinevezett szenátorok, a hivatalból jogosult szenátorok és a választott szenátorok alkotják, akiket az államban alkotott testületek tagjai választanak kötelező, titkos és személyes szavazás útján a választási törvényben megállapítandó számban és a választók és választhatók, férfiak és nők számára megszabott feltételek mellett.

A kinevezett szenátorok számaránya a választottakhoz viszonyítva ezek fele.

64. §. — Az államban és egyházban elfoglalt magas, helyzetük alapján a szenátusnak hivatalból jogosult tagjai:

- a) a trónörökös, betöltött 18 éves korától;
- b) a királyi család összes nagykorú hercegei;
- c) az ország pátriárkája és metropolitái;
- d) a román-ortodox és görög katolikus egyházak megyéspüspökei, amennyiben az ország törvényei szerint választották meg őket;
- e) az állam által elismert vallásfelekezetek fejei, felekezetenként egyegy, amennyiben az ország, törvényeinek megfelelően vannak megválasztva vagy kinevezve és ha 200.000 lélekszámnál több hívőt képviselnek;
- f) a jelenlegi hivatalból jogosult szenátorok, akikét a jelen alkotmány kihirdetéséig ismertek el.

Az a)–e) pontok alatt bezárólag felsorolt hivatalból jogosult szenátorok megbízása azzal a minőséggel vagy méltósággal együtt szűnik meg, amelynek alapján azt nyerték.

A kinevezett és választott szenátorok megbízása kilenc évre szól. A választott szenátorok megbízását az alkotmány 48. §-ában előírt eskü letételétől számított három-három évenként újítják meg és pedig mindig egyharmad arányban.

A megújító sorsolásra nem került utolsó harmad megbízását a kilenc év leteltéig megőrzi.

A kisorsolt mandátumokra a választási törvény szerint új választás írandó ki.

III. FEJEZET.

A kormányról és a miniszterekről

65. §. — A kormányt a miniszterek és az államtitkárok alkotják.

A miniszterek a király, nevében gyakorolják a végrehajtói hatalmat az alkotmányban megállapított feltételek mellett és saját felelősségükre.

A miniszterek csak a királlyal szemben viselik a politikai felelősséget.

66. §. — A miniszterek együttvéve a minisztertanácsot alkotják, amelynek elnöke az, akit a király a kormányalakítással megbízott és aki a minisztertanács elnöke címet viseli.

Minisztériumokat és államtitkárságokat, csak törvény útján lehet létesíteni és megszüntetni.

67. §. — Csak az lehet miniszter, aki legalább három nemzedék óta román. Kivételt képeznek azok, akik már eddig miniszterek voltak.

68. §. — A királyi család tagjai nem lehetnek miniszterek.

69. §. — Azok a miniszterek és államtitkárok, akik a házaknak nem tagjai, részt vehetnek a törvények megvitatásán, azonban nem szavazhatnak; a házak kérhetik a minisztereknek a tárgyalásokon való jelenlétét. A tárgyalásokat legalább egy miniszter jelenlétében lehet csak megkezdeni.

70. §. — Mind a király, mind a házak bármelyike kérheti a miniszterek elleni eljárást és a Semmítőszék elé való küldésüket, amely teljes ülésben egyedül illetékes felettük ítélni. Az ellenük indított polgári perekben és hivatásuk gyakorlásán kívül elkövetett bűnügyekben és vétségeikben az általános jog rendelkezései alá esnek.

A törvényhozó testületek által a miniszterek elleni eljárás megindítása csak a jelenlévő tagok kétharmad többségével mondható ki.

A vizsgálatot a Semmítőszék egyik bizottsága folytatja le, amely teljes ülésen kisorsolt öt tagból áll. Ez a bizottság minősíti a cselekményeket és dönt az eljárás folytatásáról vagy megszüntetéséről.

A Semmítőszék előtt a vádat az államügyészség képviseli.

A miniszteri felelősségről szóló törvény állapítja meg a miniszterek felelősségének eseteit és az alkalmazandó büntetéseket.

A hivatalából kilépett igazságügyminiszter nem folytathat ügyvédi gyakorlatot, csak a kilépésétől számított egy év múlva.

A hivatalukból kilépett miniszterek nem vehetnek részt olyan vállalatok igazgatóságaiban, a következő három évben, amelyekkel szerződést kötöttek.

71. §. — Bármely fél, akit valamely miniszter által kiadott vagy ellenjegyzett és az alkotmány vagy más érvényben levő törvény kifejezett szövegébe ütköző rendelet vagy intézkedés sért, az államtól az általános jog szerint pénzbeli kártérítést követelhet az elszenvedett kárért.

IV. FEJEZET.

A törvényhozási tanácsról

72. §. — A törvényhozási tanács szervezeti törvényének alapján működik.

Minden törvényjavaslatnál kötelező a törvényhozási tanács meghallgatása, mind a bizottságokhoz való utalás előtt, mind utána, a költségvetési hitelekre vonatkozó javaslatok kivételével.

Egyetlen törvény végrehajtási utasítását, sem lehet elkészíteni a törvényhozási tanács előzetes megkérdezése nélkül, kivéve a törvényjavaslatokra vonatkozó alábbi bekezdésben megállapított esetet.

A törvényhozó testületek megkezdhetik a törvényjavaslatok tárgyalását a törvényhozási tanács beleegyezése nélkül is, ha ez a szervezeti törvényben előírt határidőn belül nem adja meg hozzászólását.

V. FEJEZET.

A bírói hatalomról

73. §. — Bírói hatóságot csak törvény által lehet létesíteni;

Nem lehet létesíteni rendkívüli bizottságokat és törvényszékeket semmiféle címmel és elnevezéssel bizonyos bűnügyi vagy polgári perek eldöntésére vagy egyes személyek feletti ítékezés céljából. Az esküdtbíróóságok megszűnnek.

74. §. — Az egész román állam számára egyetlen Semmítőszék áll fenn.

75. §. — Csak a Semmítőszék teljes ülése dönthet a törvények alkotmányosságának a kérdésében és nyilváníthatja alkalmazhatatlannak az alkotmánnyal ellenkező törvényeket. A törvények alkotmányellenességének kimondása csak az elbírált esetre vonatkozik.

A Semmítőszék dönt a hatásköri összeütközések kérdéseiben.

A semmisség kimondása iránti panaszjog alkotmányjogi jellegű.

76. §. — A bírák elmozdíthatatlanok. Az elmozdíthatatlanságot külön törvény fogja megállapítani a jelen alkotmány kihirdetésétől számított legkésőbb

hat hónapon belül. Ebben az időközben a fegyelmi büntetéseket királyi rendelet fogja kiróni.

77. §. — A katonai igazságszolgáltatást törvény szabályozza.

78. §. — A közigazgatási bíráskodás külön törvény alapján a bírói hatalom körébe tartozik.

A bírói hatalom nem illetékes a kormányzati és a katonai parancsjellegű ténykedések elbírálására.

VI. FEJEZET.

A megyei és községi intézményekről

79. §. — A közigazgatási intézményeket törvények állapítják meg.

IV. CÍM

A pénzügekről

80. §. — Bármilyen természetű adót csak törvény alapján lehet megállapítani és beszedni.

Csak az állam, megyék, községek és állami megbízást betöltő közintézmények javára lehet törvény által adókat létesíteni.

81. §. — Egyedáruságokat csak törvény útján lehet létesíteni és csak az állam megyék és községek javára.

82. §. — Csak törvény által létesíthetők az államkincstárt terhelő nyugdíj- vagy kegydíjalapok.

83. §. — A törvényhozó testületek minden évben lezárják a számadásokat és megszavazzák a költségvetést anélkül, hogy növelhetnék a javasolt kiadásokat.

Az állam minden bevételét és kiadását fel kell venni a költségvetésbe és a zárszámadásokba.

Ha a költségvetést nem szavazzák meg a kellő időben, a végrehajtói hatalom a közszolgálatok szükségleteit az előző évi költségvetés alapján elégíti ki, azonban ezzel a költségvetéssel nem haladhatja túl egy évvel azt az évet, amelyre az megszavaztatott.

84. §. — Az összes állami bevételek és kiadások előzetes és kezelési ellenőrzését a legfőbb állami számvevőszék végzi, amely minden évben a törvényhozó testületek elé terjeszti az általános jelentést az elmúlt év költségvetésének kezelési részleteiről, a miniszterek által a költségvetés alkalmazásánál elkövetett szabálytalanságok feltüntetésével.

A számadások végleges rendezését a pénzügyi év lezárásától számított legkésőbb két évi határidő alatt kell a törvényhozó testületeknek előterjeszteni.

Egy felső ellenőrzőtestület fogja ellenőrizni és felülvizsgálni az összes közszolgálati ágakban a pénzkezelés törvényességét és helyességét.

Ez a testület a miniszterelnökség mellett fog működni a kormányelnök utasításai szerint.

85. §. — Azokat a külön pénztárakból származó alapokat, amelyekkel különböző címeken a kormány rendelkezik, fel kell venni az állam bevételeinek általános költségvetésébe.

86. §. — Egész Románia részére egyetlen legfőbb állami számvevőszék áll fenn.

87. §. — A közpénzek elsikkasztana büntett és mint ilyen büntetendő.

V. CÍM A haderőről

88. §. — Minden román állampolgár köteles a törvények szerint a haderő valamelyik eleméhez tartozni.

89. §. — A katonai rendfokozatok, kitüntetések és nyugdíjak csak bírói ítélet alapján vonhatók vissza.

90. §. — A haderő létszámát minden évre a törvényhozó testületek szavazzák meg.

91. §. — Semmiféle idegen fegyveres csapat másként nem fogadható az állam szolgálatába és nem léphet Románia területére vagy nem vonulhat át azon, mint valamely törvény alapján.

VI. CÍM Általános rendelkezések

92. §. — Románia zászlójának színei: kék, sárga és piros, függőleges elhelyezésben.

93. §. — A kormány az állam fővárosában székel.

94. §. — A román állam hivatalos nyelve a román nyelv.

95. §. — Eskü csak akkor tehető le és csak akkor kötelező, ha törvény rendeli el, amely ennek szövegét is meghatározza.

96. §. — Jelen alkotmányt sem egészében, sem részben nem lehet felfüggeszteni.

Államveszély esetén általános vagy részleges ostromállapot rendelhető el.

VII. CÍM. Az alkotmány módosítása

97. §. — Jelen alkotmányt csak a király kezdeményezésére és a törvényhozó testületek előzetes megkérdezésével lehet egészében vagy részben módosítani. Ezek meg fogják jelölni a módosítandó szövegrészeket is.

A törvényhozó testületek megkérdezése királyi leirattal történik és ezek a szenátus elnökének elnökletével közös tanácskozásban kétharmad

szavazattöbbséggel határoznak. A tanácskozás eredményét a két ház elnöke külön bizottság kíséretében a király tudomására hozza.

A módosított részeket pótló új szövegeket mindkét testület külön kétharmad többséggel szavazza meg.

VIII. CÍM.

Átmeneti és befejező intézkedések

98. §. — Az Ókirályságban, az 1921. évi július 18-án, Besszarábiában, az 1920. évi március 13-án, Erdélyben, Bánságban, Körösvidéken és Máramarosban, az 1921. évi június 13-án, Bukovinában, az 1921. évi július 30-án kelt agrárreformot elrendelő törvények alapján kisajátított és szétosztott földbirtokok mint szerzett jogok tekintendők és úgy a jelenben, mint a jövőben minden, a fenti törvényekből fakadó vitás kérdés ezen az alapon bírálendő el.

Ezeknek a törvényeknek a rendelkezései, amelyeket az 1923. évi alkotmánytörvény 131. §-a foglal magában, alkotmányos jellegűek maradnak.

Az 1923. évi alkotmány 133. §-ával jóváhagyott rendelettörvények értelmében elnyert politikai jogok tiszteletben tartandók.

Az összes érvényben levő törvénykönyveket és törvényeket át kell vizsgálni a törvénykezés egységesítése és a jelen alkotmánnyal való összhangba hozataluk miatt. Addig érvényben maradnak. Jelen alkotmány kihirdetésétől számítva érvénytelenek mindazok a törvények, szabályzatok és mindennemű más okmányok, amelyek, az alkotmányban írtakkal ellentétben állanak.

Hasonlóképen hatályát veszti a jelen alkotmány kihirdetésének napjától az 1923. március 28-án 1360. számú rendelettörvénnyel kihirdetett alkotmány is.

Bűnügyekben az esküdtszék tovább működik, míg a II. Károly büntetőtörvénykönyvet és büntető perrendtartást a jelen alkotmány 73. §-ában megállapított alapelvvel összhangba hozzák.

A törvényhozó testületek összehívásáig a rendeletek törvényerejűek és nem szorulnak jóváhagyásra.

A királyi család törvényei alkotmányos jellegűek és csak az alkotmány módosítására előírt eljárással változtathatók meg.

99. §. — A jelen alkotmány értelmében összehívandó törvényhozó testületek megválasztását az alkotmány 98. §-a szerinti törvényerejű királyi rendelet fogja szabályozni, megállapítva a választói és választhatósági feltételeket mind a képviselőház, mind a szenátus számára, a választási kerületeket, a képviselők és a szenátorok számát, valamint a választási eljárást.

Ez a rendelet alkotmányos jellegű és csak kétharmad többséggel módosítható.

100. §. — Jelen alkotmányt, miután a király kibocsátotta, a román nemzet elé terjesztik „tudomásulvétel és hozzájárulás végett.”

Királyi rendelet határozza meg az erre vonatkozó eljárást.

E műveleteknek és ezek eredményének a miniszterelnök által a király tudomására hozatala után a jelen alkotmány kihirdetetik és életbe lép.⁷⁷

127. Szász Pál Memoranduma a Román Koronatanácshoz (1938. április 27.)

Dr. Vaida-Voevod Alexandru volt miniszterelnök, a Koronatanács tagja, Őxelenciájának azon megtisztelő felhívása folytán, hogy a Romániában élő, magyar anyanyelvű román állampolgárok gazdasági helyzetét és ezzel összefüggő kívánságaikat és kéréseiket írásban összefoglalva ismertessem, teljes tisztelettel a következő

MEMORANDUMOT

terjesztem elő:

Mielőtt a kérdés részleteire áttérnék, szükségesnek tartom leszögezni azt a megállapítást, hogy a Romániában élő magyar anyanyelvű román állampolgárok máról holnapra azon történelmi tény által váltak kisebbségekké, hogy a világháború befejeztével 23 vármegye Magyarországtól lecsatoltatott és a Román Állam testéhez kapcsolatott be.

Ilyen nagy és kihatásaiban óriási jelentőségű történelmi esemény, rendesen nagyobb megrázkódtatással jár, amiért a kormányoknak olyan intézkedéseket kell tenniük, amelyek a többségből, kisebbséggé vált népet lelki és gazdasági válságán átsegíti, elhelyezkedését és megélhetését megkönnyíti, s így lehetségessé teszi számára, hogy új hazájának megértő, békés és hasznos polgárává váljon.

Ez irányban történt is valami ígéret az egyesülés alkalmával, ami gyulafehérvári határozatok néven ismert, de minthogy sohasem hajtották végre, a magyarságnak sok csalódást és keserűséget okoztak.

A kormánynak mindjárt a második, könnyen megvalósítható főfeladata lehetett volna, hogy az új kisebbséget Király- és Dinasztiahűségre nevelje, és benne azt a tulajdonságot elmélyítse. Sajnos ez irányban a kormányzatok részéről, a magyar kisebbségek felé nem sok történt. A magyar néplelekben megvan az a történelmi adottság, hogy évszázados tradicionális múlttal gyökerezik benne a Király- és Dinasztiahűség. Magyarázatát leli ez abban a tényben is, hogy a magyaroknak évszázadok óta nem volt nemzeti királyuk, nyelvüket sem beszélte, nem élt közöttük és Benne a legfőbb hadurat tisztelték.

A magyar kisebbségi alattvalók Királyuk felé fordulnak, Tőle várják az igazságot, megértést és segítséget. Az utóbbi 18 év politikai eseményei azt a

⁷⁷ Magyar Kisebbség, 1938. XVII/5. 101–117., 1938. XVII/6. 133-148. o.

meggyőződést érlelték ki benne, hogy sorsa közvetlenül Őfelsége kezeibe van letéve és ezért várja Tőle létkérdéseinek megoldását.

A magyar kisebbségi néplélek ismerői tanúsíthatják, hogy könnyen kezelhető, érzelmi reakciókra hajlamos és hálás nép.

Minden gondolkodó tisztában volt azzal, hogy egy megnagyobbodott ország többségi népében a nemzeti öntudat és önérzet ugrásszemen emelkedik. Ez természetes következmény, valamint az is, hogy nagyon sokan keresik az egyéni érvényesülés fokozottabb lehetőségeit.

Természetellenes azonban az egyéni érvényesülésnek az a formája, mely az itt élő kisebbségek szerzett jogainak tagadásához, ok nélküli meggyanúsításához és minden eszközzel való háttérbe szorításához vezet.

Ez az eljárás az állam szempontjából káros, mert alkalmas az állampolgárok közötti összhang megzavarására és okatlan viszálykeltésre.

Ez az egyébként természetes vágy beteges túltengésénél még sokkal többet ártott a politikai pártok azon túltengő versenye, amely a demagógia eszközeitől sem riadt vissza, és amely legtöbbször a magyar kisebbségek rovására akart érvényesülni.

Így alakult ki az a légkör, amelyben a kisebbségi kérdés nem is reálisan, hideg fejjel tárgyalható.

A múltban kizárólag az egyéni megértés és elbírálás volt az, amely egyes magas állami tisztviselők és magas közéleti tényezők segítségével eredményezte a kisebbségek részére - hála ezért mindnyájuknak - de intézményesen törvényhozó úton a kérdés nem volt rendezve. Van azonban nagyon sok olyan állami tisztviselő, rendfenntartó közeg - különösen vidéken - akik a fent vázolt beteg légkörben úgy érzik, csak azzal bizonyíthatják jó hazafi és jó román mivoltukat, hogy tisztségeik gyakorlásában megkülönböztetnek többségi és kisebbségi állampolgárokat. A legtöbb esetben talán nem is tudatos az eljárásuk, de megtévesztette őket a kialakult beteg légkör, s úgy hiszik, hogy eljárásuk így helyes.

A tárgyi igazságnak megfelelően meg kell állapítanunk, hogy az elmúlt 19 év alatt a magyar kisebbség magatartása semmivel sem tette indokolttá a fenti légkör kialakulását. A magyar kisebbség nagyban és egészben sem a Király- és Dinasztia- hűség, sem az állampolgári köteleességek teljesítése, sem államhűség szempontjából nem eshetik kifogás alá. Az egyéni kilengések száma pedig oly jelentéktelenül csekély, hogy messze alulmarad a többségi állampolgárok hasonló egyéni kilengései alatt. Ennek a légkörnek a megváltoztatása kizárólag a mindenkori kormány és a román sajtótól függ és annál könnyebben végrehajtható, mert a román néplélekben nincs benne a kisebbséggyűlölet, csak mesterségesen oltható bele és csak ideig-óráig tartható fenn. Ennek a légkörnek megváltoztatásával a kisebbségi kérdések, kívánságok és panaszok önmaguktól zsugorodnak össze és helyet adnak a kölcsönös megértésnek és megbecsülésnek.

El kellett mindezeket mondanom azért, mert van sok olyan eset, amikor a fentiek ismerete nélkül egy kisebbségi panasz meg sem érthető, hiszen ha a

törvény jó, nem is az ellen van kifogás, hanem a végrehajtási módja az, amely kiváltja a kisebbségi magyarban azt az érzést, hogy vele igaztalanság történt kizárólag azért, mert magyar kisebbségi.

A kérések és kívánságok felsorolásánál sem maradhatunk egy zárt területen, mert az élet egy egész és abból nem lehet csak részeket kikapni.

Elsősorban a gazdasági élet minden vonalán jelentkező általános kéréseket sorolom fel.

I. A magyar kisebbség, a részére az alkotmánytörvényben és békeszerződésekben is biztosított teljes és tökéletes egyenlő elbánás elvét kéri megvalósítani a gazdasági élet minden vonalán.

Készséggel és becsületesen vállalja az összes állampolgári kötelességek teljesítését, de kéri az ezzel járó összes jogok teljességét is. Semmiképpen sem vállalhatja, hogy a többségiektől megkülönböztetett, úgynevezett másodosztályú állampolgárrá minősítsék.

II. A hivatalos statisztika megállapítja, hogy a magyar kisebbség számaránya az ország összlakosságához viszonyítva 8%, Transilvaniában és részeiben 35%.

Kérjük az összes közhivataloknál, úgymint a kereskedelmi magánvállalatoknál ezen számarány érvényesülésének lehetőségét és biztosítását, mégpedig akként, hogy az országos jellegű hivatalokban a 8%-os arány érvényesüljön, míg Transilvaniában és csatolt részein a 35%-os arány, úgy azonban, hogy ez az arányszám eltolódhassék a magyarság javára ott ahol a magyarok nagyobb százalékban élnek és viszont csökkenjen a magyarság terhére ott, ahol kisebb a magyarok arányszáma.

III. A nyelvhasználat az a kényes kérdés, amely iránt minden oldalon a legnagyobb türelmetlenség nyilvánul meg.

Minden magyar kisebbségi jól tudja, hogy saját érdekében áll a hivatalos nyelvet minél tökéletesebben elsajátítani. Erre legnagyobbbrészt törekszenek is, sajnos sokan vannak, akik nyelvérzék, vagy alkalom híján, vagy életkoruknál fogva erre képtelenek.

Jól tudjuk, hogy a nyelvelsajátítás legjobb területe az iskola és a hadsereg.

Türelmemre van azonban szükség, amíg ezek hatásukat teljes mértékben érvényesítik. Nem is hosszú türelmemre. Egy nemzedék alatt a kérdés önmagától megoldódik. Nem állhat az állam érdekében, hogy a nyelvtudástól eltekintve egyébként kifogástalan állampolgárait még a magánéletben is naponta megalázza és sértéseknek tegye ki. A postán, a vasúton, adófizetésnél, sőt még az utcai árusokkal való üzleti érintkezés alkalmával is, megalázó módon kell érezniök egy olyan fogyatkozásuk megbüntetését, amelyért ők nem hibásak.

Folyton megismétlődő és ma már a magánfoglalkozást űzőkre is kiterjedő nyelvvizsgák, amelyekre annak sikeres letétele után is sok tisztviselő

másodszor és harmadszor is belekényszerítették, a mindennapi kenyérért reszkető családfenntartóból oly feszült lelkiállapotot vált ki, amely káros kell legyen családra, társadalomra és államra egyaránt.

Nem fejthetem ki ezen a téren a jellegzetes eseteket és azok hatásait, de ha a szóbeli tárgyaláson erre módomban lesz, a pontos adatok és esetek nagy számával szolgálhatok.

E tárgyban kérelmem a következő:

Az a magyar kisebbségi közhivatalnok, aki a nyelvvizsgát letette, ne legyen újra nyelvvizsgára állítható. Magánalkalmazottak és magánfoglalkozást űzőktől nyelvvizsga egyáltalán ne kívántassék.

Biztosíttassék a magyar nyelv használata írásban és szóban minden foglalkozási ágban. A nyilvánosságának szánt hirdeteményeken és falragaszokon, cégtáblákon, a hivatalos nyelv mellett, legyen használható egyenlő terjedelemben a magyar szöveg és megjelölések is.

IV. Munka alkalmazás

A nemzeti munkavédelem keretében egyedül a román állampolgárság legyen irányadó faj és etnikai származásra való tekintet nélkül.

Minden közmunkában országos százalékarányban nyerjenek munkaalkalmat, az országos százalék pedig alkalmaztassák a lakosság helyi százalékához arányosítva.

Szüntessék meg minden olyan rendszabály, mely akár közvetlenül, akár közvetve a kisebbségek vállalkozásaiban foglalkoztatott magyar nyelvű román állampolgár alkalmazottakat kenyerüktől fosztana meg.

Az egyenlő elbánás elve érvényesüljön a magyar vállalatok és azok vezetői, alkalmazottai, a kereskedők és alkalmazottaik, szabad foglalkozásúak (ügyvéd, orvos stb.) megítélésében.

V. Adóügyi kérdések

Mindenek előtt megjegyezni kívánom, hogy az érvényben lévő adó és illeték kiszabási rendszerünk annyira bonyodalmas, hogy a törvények és rendeletek labirintusaiban jártas jogászok is tévedésekbe esnek. Mennyivel inkább követhet el tehát hibát és mulasztást a törvények és rendeletek tömkelegében kevésbé jártas egyszerű állampolgár, aki a legodaadóbb törvénytisztelet és jóhiszeműség mellett is, gyakran eshetik adó, vagy illetékügyi kihágás, vagy mulasztás bűnébe. Ezért általános jellegű szükségletként állapíthatom meg azt a kívánságot, hogy a jelenlegi adó és illeték kiszabási rendszerünk egyszerűsítessék le a lehetőség határáig, egységesítsék és állandósítsák.

Adó kivetéseknél és adóbehajtásoknál kérjük, hogy érvényesítsék teljes mértékben az egyenlő elbánás elve.

Kérjük, hogy biztosítsák az adókivetések és adóbehajtások nyilvánossága és legyen joga minden polgárnak az adókönyvet megtekinteni és

jogorvoslással élni minden olyan intézkedés ellen, amelyek sértik az egyenlő elbánás elvét.

Vannak olyan adóközegek, akik igen gyakran etnikai alapon különbséget tesznek adózó és adózó között. Az adótörvényt önkényesen magyarázzák és így állapítják meg a kisebbségi adózókkal szemben lényegesen magasabban az adóösszegeket, amelyet az adózó köteles azonnal megfizetni, vagy letétbe helyezni, tekintet nélkül a fellebbezésre. Ha a fellebbezés tárgyalása rendjén beigazolást nyer az adóközeg törvényellenes eljárása, indíttassék hivatalból fegyelmi eljárás az illető adóközeg ellen és egyben tétessék anyagilag is felelőssé.

Mai adórendszerünkben azon pénzüintézetek, iparosok és kereskedők, kik üzleti könyveiket magyar nyelven vezetik kötelesek 12%-os taxát fizetni. Kérjük ezen minden jogalapot nélkülöző taxa törlését azonnal, hogy a pénzüintézetek, iparosok és kereskedők csak mérlegeiket és könyvvzárataikat legyenek kötelesek román nyelven adni.

VI. Kérjük a törvény és országos jellegű rendeleteknek magyar nyelven való kiadását is, hogy azt módjában legyen románul nem beszélő magyar anyanyelvű állampolgároknak is hiteles szövegben megismerni.

RÉSZLETEZETT KÉRDÉSEK

Kéréseink a következők:

Pénzügyi szempontból

a) A legfőbb banktanácsba kinevezett és delegált tagok számának 8%-a, de legalább egy tag legyen magyar kisebbségi, akit az Erdélyi Bankszindikátus jelölne ki.

b) A Román Nemzeti Bank által a pénzüintézetek részére megállapított visszszámítolási hitelkeretből 8% volna juttatandó az Erdélyi Bankszindikátus kötelékébe tömörült pénzüintézeteknek. Ugyanilyen számaránynak megfelelően részesüljenek hiteltámogatásban minden foglalkozási ágban a magyar kisebbségek, ugyanolyan módon, amint a román állam e célra létesített intézményei (Creditul Industrial etc.) a többségi állampolgárokat hiteltámogatásban részesítik.

Mezőgazdasági téren

1. Az új alkotmány bevezette az érdekképviselési rendszert, melynek értelmében a különböző foglalkozási ágak érdekeit saját testületeik fogják képviselni. A Romániában élő magyar kisebbség lényegesen nagy többsége földműveléssel foglalkozik. A magyar kisebbségi gazdasáradalom érdekvédelmi és képviselési szerve az E. G. E. (Erdélyi Gazdasági Egylet). Ennek következtében tisztelettel kérjük, ismertessék el az államélet minden vonatkozásában, mint a legnagyobb magyar foglalkozási ág érdekképviselési szerve.

2. Kérjük az E. G. E.-nek az országban levő gazdasági szindikátusokkal egyenlő jogú elismerését. Részesíttessék mindazokban a támogatásokban, kedvezményekben és előnyökben, melyeket a mezőgazdasági szindikátusok élveznek.

3. A kisebbségi magyar gazdatársadalom az E. G. E.-n keresztül számarányhoz képest, de legalább egy taggal legyen képviselve az ország legfőbb mezőgazdasági tanácsában, valamint a földművelésügyi minisztérium égisze alatt működő bármilyen természetű szakbizottságban, mint pl. búzaértékesítő bizottság, cukorrépa bizottság stb.

4. Legyen képviselve legalább egy taggal a mezőgazdasági kamarák uniójában..

5. Biztosíttassék a magyar gazdatársadalomnak számarányának megfelelő képviselőt mindazon megyei agrárkamarák vezetőségében, ahol magyar gazdák laknak.

6. Kérjük kisebbségi státútumba felvenni, az alkotmány törvényben már lefektetett azon rendelkezést, hogy a katonai vagy szigorúan vett közcélú kisajátításoktól eltekintve, a földreform kérdése olyan befejezett tény, amely kizár minden utólagos felülvizsgálási lehetőséget.

7. Az E. G. E., mint az egész kisebbségi magyar gazdatársadalom érdekképviselői szerve, jóváhagyott alapszabályai szerint munkájának legnagyobb részét a községenként szervezett és szervezendő gazdakörökön átgyakorolja. Ezen gazdakörök feladata, hogy tagjainak gyakran, hetenként kétszer, háromszor összegyűljenek és gazdasági kérdéseiket megtárgyalva egymást tanáccsal és segítséggel támogassák.

Kérünk úgy az E. G. E. központi, mint gazdasági szervezetei részére permanens összejöveteli engedélyt és azon lehetőség biztosítását, hogy munkáját ne csak akadálytalanul folytathassa, hanem a hatóságok támogatásában részesüljön.

8. Az E. G. E. szervezeti szabályzata szerint gazdaköreivel a közvetlen kapcsolatát felügyelői útján tartja fenn. Kérjük, hogy biztosíttassék ezen felügyelők részére a szabad mozgás lehetősége és részesüljenek olyan utazási kedvezményben, mint az állami tisztviselők.

9. Kérjük, hogy ahol a lehetőség megvan, azon magyarul lakta községeknek, amelyeknek nincs, vagy elégtelen a legelőjük és erdőjük, részesíttessenek az állami rezervákból.

10. A községi pótdó aránytalan és ötletszerű kirovása, azoknak nem a lakosság érdekeinek megfelelő felhasználása miatt állandó a panasz. Kérjük a kérdés olyan irányú rendezését, hogy a visszaélések lehetősége megszűnjön.

11. A mezőgazdasági ingatlanok adókatégoriái állapíttassanak meg törvény által és nem miniszteri rendelettel, amely az adóketítő közeg diszkrecionális jogkörébe utalja a kategóriák megállapítását.

A székely vármegyékben, különösen Ciuc-ban szokás, hogy a gazdák szántóföldjeiket a kártevések ellen bekerítik. Ezeket ma kerteknek minősítik és lényegesen nagyobb adó kategóriákba sorozzák, holott csak szántóföldek.

12. Engedjék meg a székely közbirtokosságoknak törvény által, hogy külön autonóm szövetségekbe és ellenőrző uniókba tömörülhessenek ugyanezen törvény szabályozza a közbirtokosságok vagyonkezelését.

13. A Ciuc-i magánjavak ügye intéztesse el a genfi határozat szellemében.

14. A móc-vidék részére nyújtott gazdasági előnyök, szállítási kedvezmények, adószállítások terjesztessenek ki a székelyvidékre is, amelynek gazdasági helyzete azonos a mócvidék helyzetével.

15. A mezőgazdasági jellegű törvények előkészítő bizottságában biztosítsák egy hely a magyar kisebbségi földművesek részére, mely az E.G.E. szakkiküldötte által töltendő be.

a) Módot kell nyújtani a magyar kisebbséghez tartozó iparosoknak és kereskedőknek arra, hogy számarányuknak megfelelően érdekképviselőt alkothassanak abból a célból, hogy abba vezetőiket beválasztva vezetőik és az illetékes saját államhatóságok között az érdekképviselőnek megfelelően szükséges kapcsolatot létesíthessenek és ez fenntartható legyen. Legyenek abban a helyzetben, hogy a vezetőik által kéréseiket, panaszait illetékes helyen előterjeszthessék. Targu-Mures, Treiscaune, Odorheiu és Ciuc vármegyék iparosai és kereskedői majdnem teljes számban a magyar kisebbséghez tartoznak. Mégis ma a helyzet az, hogy iparkamaráik vezetőségében egyetlen kisebbségi sem foglal helyet. Ezen helyzeten akként kellene változtatni, hogy a kisebbségi iparosok részére biztosított érdekképviselőt azokat megnyugtathassa.

b) Javasolnunk kell, hogy a magyar iparos és kereskedő hitelezése és anyagi támogatása tétessék egyenlővé a román iparos és kereskedő hitelezésével és támogatásával és a speciális ipari hitelintézetek (Creditul Industrial és Creditul Mestesugaresc etc.) a hitelkéresek beérkezése sorrendjében és kizárólag a vállalat bonitása alapján, minden melléklet nélkül nyújtsanak hitelt úgy a kisebbségi, mint többségi iparosoknak vagy intézeteknek.

c) A közszállítások terén biztosítsák az egyenlő elbírálás elve azáltal, hogy először is a közszállítás mindig nyilvános árlejtések útján és egyenlő szállítási feltételekkel tartassék meg, másodsor pedig, hogy az összes minisztériumok és egyéb közhivatalok árlejtéseinek ellenőrzésére hivatott „Oficiul Central de Licitațiilor”-ban legyen képviselve magyar iparos és kereskedő társadalmunk is.

d) A magyar iparos és kereskedőkre nézve ma olyan sérelmes, egyenlőtlen közteljesítés, tétessék egyenlővé azáltal, hogy az adófizetők listája kizárásos, betekintést engedvén az érdeklődőknek a kivétel minden szakaszába. Az adókvetős és fellebbező bizottságba olyan helyen, ahol nagyszámú magyar iparos és kereskedő van, az ő ügyeik elbírálására, az adózó képviselőjében saját

érdekképviselőiket küldhessék be. Ma pl. Szatmár és Marosvásárhelyen egy kisebbségi tag sincsen, Aradon és Nagyváradon a 10 tagú bizottságban egyetlen egy tag van a kisebbségek részéről.

e) Az iparendedélyek és munkakönyvek becserélésénél konfiskált szerzett jogok visszaadandók és ilyen irányú további eljárás megszüntetendő.

f) Tanoncfelvétel kérdésében az iparosok ne legyenek etnikai származás szempontjából korlátozhatók.

g) Adassék mód a kisebbségi iparos és kereskedőknek arra, hogy megszervezhessék tanonciskoláikat, továbbképző tanfolyamaikat és szakmabeli önképzésüket. Mindezt saját anyanyelvükön akként, hogy ott a román nyelv oktatása is kötelezővé váljon, miáltal az iparos és kereskedő tanoncokat a román nyelv könnyebb elsajátításában elősegíthetnék. Mindehhez kérjük az állam olyan irányú erkölcsi és anyagi támogatását, mint amilyenben a többségi iparos és kereskedő társadalmat részesítik.

Nemzeti munkavédelem kérdésében az általános részben adtam elő kéréseinket.

Szövetkezeti kérdések

E téren kéréseink a következők:

1. Mindenütt ahol magyar népkisebbség él, teljes szövetkezeti autonómia alapján alakíthasson szövetkezeteket akár általános, akár teljesen kisebbségi jelleggel.

2. A szövetkezet, speciális törvény keretein belül, szabadon állapíthassa meg céljainak megfelelő alapszabályait. A jóváhagyás vagy aprobatió csak az esetben tagadható meg, ha az alapszabályok a törvénnyel ellenkeznének.

3. A szövetkezet szabadon határozza meg ügyviteli nyelvét, a hatóságokhoz beterjesztendő üzleti mérlegek és zárszámadások hivatalos nyelven készítenők.

4. A szövetkezet szabadon választhassa meg működési körét. Kisebbségi jelenleg ott is alakíthasson szövetkezetét, ahol általános jelleggel már működő szövetkezet van.

5. Alapszabályait szabadon módosíthassa, feladatkörét kiterjeszthesse, vagy szőkébbre vonhassa az érvényben levő törvények korlátai között.

6. Az autonómia sérelme, vagy a szövetkezet hatósági felosztása eseteiben amennyiben az ellenőrzésül fölé rendelt szövetkezeti szervek a szövetkezet jogait nem tudják, vagy elmulasztják megvédeni, a szövetkezet vehessen bírói segélyt igénybe.

Természetes, hogy ez a memorandum nem merítheti ki a részletkérdések összes árnyalatait, amelyek a szóbeli tárgyalások esetén egészülnének ki.

A fentiek felsorolásával igyekeztem megfelelni a reám bízott feladatnak. Amennyiben az egyes kérdések tárgyalás alá kerülnének, szükséges volna néhány szakember bevonása.

Egész felfogásomat a Király és Dinasztia iránti mély hódolat és az alkotmány és törvények tisztelete hatja át.

A helyes megoldás keresésében a teljes őszinteség, s az a mély meggyőződés vezet, hogy helyes úton járok s a magyar kisebbségi testvéreim érdekeit képviselve, a Király és az ország érdekeit szolgálom.

Javaslatomért vállalom a teljes felelősséget.

Kolozsvár, 1938. április 27.

Mély tisztelettel:
dr. Szász Pál sk.⁷⁸

128. Kisebbségi főkormánybiztosság felállításáról szóló 1.668. számú királyi rendelet (1938. augusztus 4.)

1. szakasz. A kisebbségi kormánybiztosság közvetlenül a miniszterelnökség rendelkezései alá tartozik.

2. szakasz. A kultusz- és szépművészeti minisztérium mellett működött kisebbségi igazgatóság sajátos hatáskörén kívül a kisebbségi kormánybiztosság megbízást nyer még a következőkre:

a) Felügyelet gyakorlása a különböző törvényhozási és közigazgatási intézkedéseknek a kisebbségekkel szemben történő alkalmazása fölött;

b) Szükség esetén az érdekelt hatóságok felhívása arra, hogy pontosan, egységesen és méltányosan alkalmazzák a fent említett törvényhozási és közigazgatási intézkedéseket és

c) a kisebbségek életével kapcsolatos különböző kérdések tanulmányozása és előterjesztés tétele az illetékes fórumokhoz a szükségesnek tartott megoldásokat illetően.

3. szakasz. Tevékenységének keretében a kisebbségi kormánybiztosság általában szem előtt fogja tartani:

1. Hogy az összes románok etnikai származásra és vallásos hitre való tekintet nélkül kötelesek a hazát életük értelmének leglényegesebb alapjaként felfogni. (Az alkotmány 4. szakasza).

2. A román állampolgárok nyelvre, fajra, vagy vallásra való tekintet nélkül egyenlők a törvény előtt, amelyet tisztelni és annak magukat alávetni tartoznak. (Az alkotmány 5-ik szakasza).

3. Az érvényben lévő törvények az összes román állampolgároknak nyelvre, fajra, vagy vallásra való tekintet nélkül azonos polgári és politikai jogokat, ugyanazon bánásmódot és ugyanazon garanciákat biztosítják. Ennek következtében:

⁷⁸ Pro Minoritate, 2002/ősz, 158-166. o.

a) A kisebbségi román állampolgárok szabadon használhatják anyanyelvüket vallási téren, sajtóban, személyes és kereskedelmi kapcsolataikban, valamint a törvényesen engedélyezett és elfogadott alapszabályok alapján működő egyesületekben és gyűléseken. Hasonlóképpen könnyítések fognak tétetni közelebbről számukra, hogy anyanyelvüket használhassák a bírói fórumok előtt (az alkotmány 10. szakasza, az 1920 szeptember 26-ról kelt törvény 8. és 9., valamint a kultusztörvény 1. 3. és 24. szakasza alapján).

b) A kisebbségi állampolgárok a többi román polgárokhoz hasonlóan élvezik a jogot, hogy saját költségükön jótékonyági, vallási, vagy társadalmi intézményeket, iskolákat és bármily más nevelő intézményt létesíthetnek, vezethetnek és ellenőrizhetnek, ezeken belül saját nyelvüket használhatják és vallásukat zavartalanul gyakorolhatják, a kultusztörvény vonatkozó intézkedéseinek megfelelően. (Az alkotmány 10-ik szakasza, az 1920 szept. 26-iki törvény 9-ik szakasza, a kultusztörvény 1., 14., 15., 16. és 24-ik szakaszai. Az 1925. évi 146. számú törvény.)

c) Azokban a helységekben, ahol a lakosság tekintélyes részét kisebbségi polgárok képezik, az ezen kisebbségi polgárok által törvényesen létesített nevelési, vallási, vagy jótékonyági intézmények méltányos részt fognak kapni az állami, vagy helyi költségvetésben nevelési, vallási, vagy jótékony célra előirányzott összegekből, — figyelembe véve természetesen az ugyanazon kisebbségnek szentelt, hasonló állami intézményeket is. (Az 1920. szeptember 26 ról kelt törvény 10. szakasza, valamint a kultusztörvény 31. és 32. szakasza alapján.)

d) Ami a közoktatást illeti, - a kisebbségi polgárok által nagyobb számban lakott helységekben a román kormány minden könnyítést megad, hogy ezen kisebbségi polgárok gyermekei számára biztosítsa a lehetőséget, hogy az állami elemi iskolákban saját nyelvükön tanuljanak; és végül :

e) A kisebbségi román polgárok a különböző foglalkozásokat az ország többi polgáraihoz hasonló feltételek mellett űzhetik és kinevezhetők közszolgálatokba, hivatalokba, stb.

4. szakasz. A közhatóságok ki fogják kérni a kisebbségi kormánybiztosság véleményét minden olyan esetben, midőn olyan intézkedéseket készülnek foganatosítani, amelyek a felekezetekkel, az oktatással, az intézményekkel és általában bármely kérdéssel kapcsolatosak, amely a kisebbségeknek az állam keretében való életét érinti.

5. szakasz. Az illetékes minisztériumok tartoznak minden felvilágosítást megadni és a kisebbségi kormánybiztosság rendelkezésére bocsájtani a statisztikai anyagot, amelyre hatáskörének gyakorlásával kapcsolatosan szüksége lesz.

6. szakasz. A miniszterelnök meghívhatja a kisebbségi kormánybiztost, hogy vegyen részt a minisztertanács munkálataiban, valahányszor olyan kérdések szerepelnek napirenden, amelyek a faji, nyelvi vagy felekezeti kisebbségeket érintik.

7. szakasz. A kisebbségi kormánybiztosság előterjesztései a miniszterelnökség útján történnek.

Csak a miniszterelnök járhat közbe az egyes reszortminisztereknél a kisebbségi kormánybiztosság által szükségesnek vélt intézkedések végrehajtása érdekében, minden egyéb kérdésben a kormánybiztosság közvetlenül érintkezik a minisztériumokkal.

8. szakasz. A kormánybiztosságnak több ügyosztálya lesz. Az egyes ügyosztályok az egy, vagy több kisebbséget érintő kérdéseket intézik. A kormánybiztosság tisztviselőinek számát költségvetés útján állapítják meg.

9. szakasz. A kisebbségi kormánybiztosság vezető személyzetének, valamint a referenseknek ismerniük kell ama kisebbség nyelvét, amely ügykörükhöz tartozik.

10. szakasz. A pénzügyminisztérium a miniszterelnökség útján a kisebbségi kormánybiztosság rendelkezésére fogja bocsátani a működéséhez szükséges összegeket a jövő évi költségvetés összeállításáig, amikor is ezeket a kiadásokat felveszik a miniszterelnökség költségvetésébe.⁷⁹

129. A kisebbségek kívánságainak elintézésénél a minisztériumok által követendő vezérelvekről szóló minisztertanácsi határozat (1938. augusztus 4.)

A minisztertanács 1938 augusztus 1-i ülésén meghallgatva a külügy, belügy, nemzetnevelésügy, kultusz és művészeti miniszter urak előterjesztéseit, az életben levő törvények alapján a következő alapelveket állapítja meg, amelyek minden miniszteri ügyosztály és bármely hatóság és közhivatal működését irányítani fogják a kisebbségeknek az állam keretében való életét érdeklő kérdésekben, azokat az alapelveket, amelyek a kisebbségi főkormánybiztosságnak is útbaigazításul fognak szolgálni.

1. szakasz. A román állampolgároknak nyelvre, fajra, vagy vallásra való tekintet nélkül joguk van az állam felügyelete alatt iskolák és felekezeti kulturális intézmények létesítésére, vezetésére és igazgatására, az illető kisebbségi nyelv használatával az 1925. évi, a magánoktatás szervezéséről szóló törvény feltételei mellett.

2. szakasz. Az állam a költségvetés útján ezen iskolák fenntartóinak könnyítéseket fog adni.

3. szakasz. A kisebbségi magániskoláknak a község által beszedett 14%-os adóból megfelelő hányadot fognak adni.

⁷⁹ Magyar Kisebbség. 1938. XII. 15-16. 349-352. o.

4. szakasz. Azokat a nyilvánossági jog megadása iránti kéréseket, amelyek a jelen pillanatig nem volnának elintézve, vizsgálat tárgyává fogják tenni és az életben levő törvények szerint fogják elintézni.

5. szakasz. A gyermekek neveléséért törvényesen felelős személyek (apa, anya vagy gyám) egyedül jogosultak a gyermek etnikai hovatartozásának megállapítására s beíratják őt a felekezeti iskolába, az állami iskolába, vagy bármely más felekezeti iskolába.

6. szakasz. A kisebbségi vasárnapi iskolák és mindkét nembeli fiatalság egyesületei a törvényes intézkedések és az illetékes hatóságok által jóváhagyott alapszabályok szerint működhetnek.

7. szakasz. A kisebbségi felekezeti középiskolai vallástanároknak a jövőre is elismertetik az a joga, hogy egyházuk valamely teológiai akadémiáján elnyert diploma alapján kinevezhetők és véglegesíthetők anélkül, hogy újabb vizsgának volnának alávetetők, kivéve a képesítő (capacitate) vizsgát, amelyik általános.

8. szakasz. Azoknak a tanulóknak a saját nyelvükön való vizsgáztatása érdekében, akik bizonyos tárgyakat saját nyelvükön tanultak, a kisebbségi felekezeti líceumokban, a bakkalaureátusi vizsgákon olyan tanárokat fognak kinevezni, akik ezeknek a tanulóknak az anyanyelvét ismerik.

9. szakasz. A közigazgatási hatóságok kötelesek a történelmi kisebbségi egyházak képviselőinek tiszteletben tartani azt a jogát, hogy önkormányzati úton vezessék és intézzék az összes egyházi, pénzügyi, alapítványi kérdéseket szervezeti szabályzataik szerint, amennyiben ezek nem ellentétesek a közrendi törvényekkel.

10. szakasz. Tilos a közigazgatási hatóságoknak az isten- tisztelet kérdéseibe beavatkozni.

11. szakasz. A papok javadalmazása, ami az államsegélyt illeti, felekezeti különbség nélkül ugyanazon fokozatok szerint történik a kultustörvény értelmében.

12. szakasz. Valamely román állampolgár faji származása, vagy nyelvi és vallási különbözősége nem képez akadályt állami, megyei, vagy községi hivatalok elfoglalásánál.

13. szakasz. Bármely kisebbségi tag a községi tanácsokban a tanácsok tárgyalásain anyanyelvén fejezheti ki magát. E tanácsok ülésének jegyzőkönyvei román nyelven fognak megszerkesztetni.

14. szakasz. Azok a kisebbségi állampolgárok, akik még nem bírják az állam nyelvét, a helyi községi eljárásokhoz anyanyelvükön is nyújthatnak be kéréseket.

Ebben az esetben a kérésekhez mindig hitelesített (certificată) román nyelvű fordítás mellékelendő.

15. szakasz. A hivatalos levelezés az állam nyelvén történik.

16. szakasz. A kisebbségi községek tisztviselőinek az illető kisebbség nyelvét ismerniük kell.

17. szakasz. Azokban a községekben, ahol az etnikai, nyelvi, vagy vallási kisebbségekhez tartozó román állampolgárok jelentős arányban laknak, a bírót, vagy helyettesét a kisebbségek közül fogják kinevezni.

18. szakasz. A napilapok, folyóiratok, hirdetési szervek stb. elnevezésében azoknak a helyiségeknek a neve, ahol ezek a kiadványok megjelennek, az illető kisebbség nyelvén is megjelölhetők. E közlemények szövegében (corpul) azonban használható csak a kisebbségi nyelv e helyiségek megjelölésére.

19. szakasz. A családnevek mindig eredeti formájukban írandók.

20. szakasz. Az állami és községi tisztviselők mentesítve vannak román nyelvvizsga letevése alól, ha állami román iskolák által kiállított diplomákkal rendelkeznek. Hasonlóképpen mentesítve lesznek újabb nyelvvizsga alól azok, akik más alkalommal sikerrel tettek le hasonló román nyelvvizsgát.

21. szakasz. A kisebbségi tisztviselőknek, akik az állami iskolánál működő közép és elemi iskolai tantestület tagjai, joguk van az államvasúton való szabadközlekedést biztosító igazolványra, 50 %-os kedvezménnyel.

22. szakasz. A bíróságoknál a kisebbségi származású állampolgárok részére bizonyos könnyítések fognak tétetni olyan értelemben, hogy ezek anyanyelvükön védhessék meg érdekeiket akkor, amikor nem képviseli őket ügyvéd.

Általában a megfelelő hatóságoknak az őket megillető tolmácsok rendelkezésére bocsátása érdekében szükséges intézkedések fognak foganatosíttatni.

23. szakasz. A történelmi kisebbségekhez tartozó román állampolgárok képviselve lehetnek az illető tartományban az a) kereskedelmi és iparkamarákban; b) mezőgazdasági kamarákban és c) munkakamarákban.

24. szakasz. A kisebbségi bankok és szövetkezetek teljes szabadságban és a hasonnemű román vállalatokhoz hasonló feltételek mellett fejlődhetnek.

25. szakasz. A kereskedelmi címtáblákat román nyelven kell megfogalmazni. A kisebbségek saját nyelvükön is megfogalmazhatják, de egyenlő betűket és terjedelmet kell használniuk.

26. szakasz. Romániában kitűzés céljából csak a román állam színeit viselő zászlók engedélyeztetnek. A kormány azonban egyes egyesületeknek megengedheti, hogy bizonyos helyeken megkülönböztető zászlókat vagy jelvényeiket használhassák.

27. szakasz. Az Erdélyi Múzeum Egyesület, a sepsiszentgyörgyi Székely Múzeum és a marosvásárhelyi „Teleki“ könyvtár helyzete méltányosan fog elintéztetni, tekintetbe véve az alapítványi iratok intézkedéseit.

28. szakasz. Az erdélyi magyar gazdasági egyesület működése alapszabályai alapján és határai között biztosíttatik.⁸⁰

⁸⁰ Kelt Bukarestben, 1938. augusztus 1-én. Hivatalos Lap 1938. augusztus 4-i 178. szám. Mikó Imre: Nemzetiségi jog és nemzetiségi politika. Minerva, Kolozsvár, 1944. 293-296. o.

130. A kolozsvári VI. hadtest parancsnokság 1938. szeptember 24-i rendelete

Mi, Cristea Vasilescu hadosztály tábornok, a VI. hadtest parancsnoka, a hivatalos lap 1938 február 11-iki 34. számában megjelent s az ostromállapotot az egész ország területére kiterjesztő 856. számú királyi dekrétumra hivatkozással az általános nyugalom és az állam rendjének érdekében elrendeljük a következőket:

I. A VI. hadtest ostromállapot alá helyezettnek nyilvánított területén szigorúan tilos:

1. minden olyan megnyilatkozás bármilyen eszközzel és módon, amely Őfelsége a királlyal, vagy a koronával szemben tiszteletlenséget tanúsítana;

2. minden olyan megnyilatkozás, amely a kormány elleni sértésnek volna minősíthető, vagy amelynek az a célja, hogy gyűlöletet, vagy lebecsülést keltsen a kormány, vagy ennek valamelyik tagja ellen;

3. minden olyan természetű megnyilatkozás, amely a nemzeti érzés megsértését, vagy lebecsülését jelenti:

a) tiszteletlenség a nemzeti zászlóval, vagy a nemzeti himnusszal szemben,

b) tiszteletlenség a hivatalos nyelvvel szemben,

c) tiszteletlenség a nemzeti ünnepekkel szemben

d) állami intézmények és a nemzet történelmének megcsúfolása, vagy lebecsülése;

4. minden olyan megnyilatkozás bármely módon is, amely olyan reményeket kelthet, hogy a román állam jelenlegi határai valamely változást szenvedhetnek;

5. minden olyan kezdeményezés bármely formában, amely az államvallással s ennek képviselőivel szemben lebecsülésnek, tiszteletlenségnek minősíthető;

6. minden olyan megnyilatkozás, amely tiszteletlenséget, lebecsülést eredményez a katonai előképzés, vagy az országőr szervezettel szemben, vagy amely arra készíti a katonai előképzős és országőr szervezetbe tartozó ifjakat, hogy ne tegyenek eleget a törvényes kötelezettségüknek;

7. bármilyen gyűlés, vagy összejövetel, akármilyen célt is szolgáljon, a VI. hadtest parancsnoksága nélkül Kolozsváron, a helyőrségi parancsnokság engedélye nélkül azokban a városokban, ahol csapatok állomásoznak, vagy a megyei prefektura jóváhagyása nélkül más városokban. Kulturális estélyekre, ünnepekre és előadásokra a városokban a rendőrkveszturák, községekben a helyi rendőrhatóságok adnak engedélyt. Az engedélyek idejekorán kérendők, megjelölve az összejövetel célját, helyét és időpontját. Kihágás esetén nemcsak az összehívók, rendezők és vezetők, hanem a résztvevők ellen is eljárás indul. Nem szükséges külön engedély a „Principele Carol“ alapítvány falusi

kultúrházaiban rendezett estélyekhez és ünnepélyekhez, az elismert egyházak vallásos összejöveteleihez, falusi táncmulatságokhoz, eljegyzésekhez, esküvőkhöz és keresztelőkhoz.

8. Tilos a fegyverviselés az összejöveteleken és gyűléseken még abban az esetben is, ha az illető szabályszerű fegyverviselési engedéllyel bír.

9. Tilosak az utcai tüntetések bármilyen céllal és bármilyen formában.

10. Tilos a felosztatott politikai pártok, a felosztatott pártokhoz tartozó politikai személyek, valamint a kormány által az állam magasabb érdekeire veszélyesnek minősített elvek győzelme érdekében kifejtett propaganda még egyénenként is, vagy olyan elvek terjesztése, amelyeknek célja a közrend megzavarása.

11. Minden olyan hír terjesztése, bármely utón történjék, ami ijedelmet, félelmet, rémületet kelthet a lakosság körében s minden olyan agitáció, amely a közrendet, az állam biztonságát, vagy az alkotmányos rendet veszélyeztetheti.

12. A közrendre, az állam biztonságára, vagy az alkotmányos rendre veszélyes könyvek, kéziratok, fényképek, arcképek, rajzok, vázlatok, vagy egyéb hasonlóak őrzése bármely helyen tilos.

13. Tilos felosztatott politikai pártok az igazságszolgáltatás által körözött tagjainak befogadása, rejtegetése, vagy támogatása bármily formában.

14. Tilosak felosztatott politikai pártok által használt köszöntési jelek.

15. Politikai eszméket terjesztő dalok éneklése.

II. A megjelenéshez minden sajtóterméknél szükséges a cenzúrahivatal előzetes láttamozása s a megjelölése annak a nyomdának, ahol a mű készült. Cenzúra alá tartoznak az összes időszaki közlemények, napilapok, politikai, társadalmi, vagy gazdasági írások, mindennemű falragaszok, hirdetések, illusztrációk, sokszorosított írások és képek s a rádióállomások által terjesztett hírek. Semmilyen nyomtatvány, bármilyen természetű legyen s készüljön gépi, vagy vegyi utón, ha azt terjesztésre szánták, nem jelenhetik meg csak a cenzúraszolgálat előzetes engedélyével.

A rendelkezés ellen vétőknek tekintik: akik a közleményt sokszorosításra adták, akik a sokszorosítást végezték, akik terjesztették, vagy terjesztésre akár titokban is utasítást adtak, valamint mindazok, akik a cenzúra engedélye nélkül készült nyomtatványokat kiragasztották, vagy oly helyen helyezték el, ahol a közönség azok tartalmáról tudomást szerezhetett.

III. A belügyminiszternek a megyei prefektusokhoz 1938. áprilisában intézett új rendelkezései értelmében mindazok, akik fegyvertartási, vagy fegyverviselési engedéllyel rendelkeznek, kötelesek engedélyeiket 1938 november 1-ig kicserélni. Háborús emlékként őrzött fegyverek tartásához a fenti formásokon kívül a nemzetvédelmi minisztérium külön engedélye szükséges.

Tilos fegyverekre szerelhető hangtompító készülékek behozatala, gyártása, vagy árusítása, valamint botba, dobozba, vagy csőbe rejtett fegyverek viselése. A VI. hadtest körzetébe tartozó fegyverkereskedők kötelesek minden

negyedévben forgalmukról részletes jelentést terjeszteni a hadtestparancsnoksághoz.

IV. Mindazok ellen, akiket a fenti rendelkezések áthágásában vétkesnek találunk, a VI. hadtest katonai törvényszéke előtt eljárás indul és a február 11-én kelt 856. számú kihágási dekrétum 5. szakasza alapján egy hónaptól két évig terjedhető elzárással és a „Carol II.“ büntető törvénykönyv 25. szakaszában foglalt pótbüntetésekkel sújtatnak.

V. A fenti rendelkezések elleni vétségeket a rendőri és csendőrhatóságok állapítják meg.

VI. A fenti rendelkezéseket a városokban utcai falragaszokon, községekben pedig az ott szokásos módon hozzák a lakosság tudomására. A cenzúraszolgálat intézkedik aziránt, hogy a rendelkezések a helyi sajtóban is közöltessenek.

VII. A jelen rendelet 1938. szeptember 27-én reggel 8 órakor lép érvénybe.

Kelt Clujon, a VI. hadtest parancsnokságán, 1938. szeptember 24-én.

A VI. hadtest parancsnoka: Cristea Vasilescu hadosztálytábornok. A VI. hadtest katonai ügyész : Dumitru Negulescu hadbíró-alezredes.⁸¹

131. Az aradi himnusz-rendelet (1938)

Vlad Alexandru tábornok, Arad polgármestere a közigazgatási törvény 15. szakaszának rendelkezése értelmében a városi rendőrség feje és ebben a minőségben felügyeletet gyakorol bármilyen természetű látványossági és színházi előadáson betartandó rendőri intézkedés teljesítése felett. Ebből következőleg az alábbi rendelkezést bocsájtotta ki.

I. szakasz. Úgy az állami-, mint a magán színházakban, továbbá a mozgóképszínházakban az előadás a királyhymusz hangjaival végződik. Mozgóképszínházakban az utolsó előadáson kell a hymnuszt eljátszani. A hymnus dallamát a közönség állva, méltóságteljesen hallgatja végig.

II. szakasz. Nyilvános előadásokon, bárhol is van a színhelye, tilos, hogy akár az előadás (értekezlet) előtt, vagy utána bármilyen ének felhangozzék, amely hittételre vonatkozó esküt jelentene és személyeket, vagy cselekedeteket magasztalna. Minden nyilvános előadásnak a Trón iránt megnyilvánuló jókívánsággal kell végződnie és amennyiben az előadást zene kíséri, akár karének, akár zenekari teljesítmény formájában, az esetben az előadást szintén a királyhymusz fejezi be, az uralkodó iránt való hódolat kifejezése jelül.

III. szakasz. Nyilvános előadások ideje alatt a teremben a dohányzás tilos.

⁸¹ Magyar Kisebbség, 1938. XVII/19-20. 461-464. o.

IV. szakasz. Tilos az is, hogy az igazgatóság, vagy a rendezőség bármilyen hivatalos, vagy magán-jellegű rendezvény céljaira szolgáló helyiségben pótszékeket állítson fel, vagy pedig megengedje az álldogálást azon a helyen, amelyet egyébként, állóhely céljaira nem jelöltek ki.

V. szakasz. A kihágókat a II. Carol büntető törvénykönyv 24. szakasza értelmében 1 naptól—1 hónapig terjedő elzárással és 500—1500 lejig terjedő pénzbírsággal sújtják. Visszaélés esetén a büntetés legmagasabb mértékét alkalmazzák.

VI. szakasz. A kihágásokat a rendőrtisztek és rendőrközegek állapítják meg és a jegyzőkönyv bizonyító erővel rendelkezik, kivéve, ha időközben kiderül, hogy a jegyzőkönyv hamis.

VII. szakasz. A kihágások tárgyalására az aradi bíróság illetékes. A pénzbírságokat a város céljaira fordítják. Nemfizetés esetén a pénzbírság a város javára szolgáló közmunkára változtatható át. Ennek visszautasítása esetén fogházbüntetéssel is megváltható.⁸²

132. A magyar kormány emlékirata a turnu-severini tárgyalásokról (1940. augusztus 24.)

A magyar kormány sajnálattal állapítja meg, hogy az előző emlékirataiban [...] kifejezésre juttatott aggályai a román delegációnak Turnu Severinben tanúsított magatartása folytán igazolva lettek. Román részről semmit sem mulasztottak el, hogy a magyar delegációt lesiklassák a tanácskozásoknak azokon az elveken nyugvó alapjairól, amelyek egyedül tették lehetővé, hogy a magyar kormány delegációját Turnu Severinbe kiküldje. Ez értékes idő elvesztegetését eredményezte, ami annál sajnálatosabb, mert a tárgyalás alatt álló kérdések napról napra jobban kielemeződnek. [...]

Habár a román delegáció magatartása kevés bátorítást nyújt a magyar kormány számára a megbeszélések folytatására, amelyek ahelyett, hogy előrehaladnának, visszaesést mutatnak, a magyar kormány még egy kísérletet akar tenni, s a román politikai tényezők józan eszéhez fordulva felteszi a kérdést, hogy a román kormány hajlandó-e vagy sem megjelölni azokat a területeket, amelyeket kész Magyarországnak visszaadni. Ez az egyetlen mód a folyamatban lévő tárgyalások legveszélyesebb szakaszának lezárására.⁸³

⁸² Magyar Kisebbség, 1938. XVII/19-20. 464-465. o.

⁸³ Magyar Holnap, 1979. XXIII/6-7-8, 8. o.

133. A második bécsi döntés (1940. augusztus 30.)

A román királyi kormány és a magyar királyi kormány azzal a felkéréssel fordultak a birodalmi kormányhoz és az olasz királyi kormányhoz, hogy a Magyarország részére átengedendő területnek Románia és Magyarország között függőben levő kérdését döntőbírói határozattal rendezzék. Ennek a felkérésnek, valamint a román királyi és a magyar királyi kormány felkéréssel kapcsolatban tett annak a kijelentésnek az alapján, hogy ily döntőbírói határozatot minden további nélkül magukra kötelezőnek ismernek el, Ribbentrop Joachim német birodalmi külügyminiszter és gróf Ciano Galeazzo, Őfelsége Olaszország és Albánia királyának, Etiópa császáranak külügyminisztere, Manoilescu Mihail román királyi külügyminiszterrel folytatott ismételt megbeszélés után a mai napon Bécsben a következő döntőbírói határozatot hozták:

1. Románia és Magyarország között végleges határként az ide mellékelt térképbe berajzolt határ állapotát meg. A határnak a helyszínen való pontosabb kijelölése román–magyar bizottság feladata lesz.

2. Az ekként Magyarországnak jutó, eddig román területet a román csapatok 14 napi határidő alatt ki fogják üríteni, és rendes állapotukban Magyarországnak át fogják adni. A kiürítés és megszállás egyes szakaszait, valamint egyéb módoszatait román-magyar bizottság azonnal megállapítja. A román királyi és a magyar királyi kormány gondoskodni tartozik arról, hogy a kiürítés és megszállás teljes nyugalomban és rendben történjék.

3. Mindazok a román állampolgárok, akik a mai napon Románia által átengedendő területen állandó lakóhellyel bírnak, a magyar állampolgárságot minden további nélkül megszerzik. Jogukban áll hat hónapi határidőn belül a román állampolgárság javára optálni. Azok a személyek, akik ezzel az optálási joggal élnek, a magyar állam területét további egy évi határidőn belül elhagyni tartoznak, és Románia be fogja őket fogadni. Ingó vagyonukat szabadon magukkal vihetik. Ingatlan vagyonukat elköltözésükig értékesíthetik, és a befolyt ellenértéket szintén szabadon magukkal vihetik. Ha az értékesítés nem lehetséges, Magyarország tartozik őket kártalanítani. Magyarország az optálók elköltözésével kapcsolatos összes kérdéseket nagylelkűen és előzékenyen fogja kezelni.

4. Azoknak a magyar nemzetiségű román állampolgároknak, akik az 1919-ben Magyarország által Romániának átengedett és most Romániánál megmaradó területen bírnak állandó lakóhellyel, jogukban áll hat hónapi határidőn belül a magyar állampolgárság javára optálni. Azokra a személyekre, akik ezzel az optálási joggal élnek, a megelőző, 3. pontban lefektetett elvek alkalmazandók.

5. A magyar királyi kormány ünnepélyesen kötelezettséget vállal aziránt, hogy azokat a személyeket, akik a jelen döntőbírói határozat alapján a magyar állampolgárságot megszerzik, de román nemzetiségűek, az egyéb magyar állampolgárokkal minden tekintetben egyenlőknek veszi. A román királyi

kormány ünnepélyesen ennek megfelelően kötelezettséget vállal az állam területén maradó magyar nemzetiségű román állampolgárok tekintetében.

6. Az állami fennhatóság változásából adódó egyéb kérdések rendezése a román királyi és a magyar királyi kormány között közvetlen tárgyalások útján fog történni.

7. Amennyiben a jelen döntőbírói határozat végrehajtása során nehézségek vagy kételyek merülnének fel, a román királyi és a magyar királyi kormány tekintetében közvetlenül fognak megállapodni. Amennyiben valamely kérdésben nem tudnának megegyezni, úgy a kérdést végérvényes eldöntés végett a birodalmi kormány és az olasz királyi kormány elé terjesztik.⁸⁴

134. Horthy Miklós hadparancsa (1940. szeptember 3.)

Honvédek!

A trianoni igazságtalanság egy újabb része jóvátételt nyert. Indulunk, hogy újból birtokba vegyünk ezeresztendőss jussunk egy újabb részét.

Felszabadulást viszünk 22 év óta rabbilincsből élő erdélyi magyar testvéreinknek és szeretetet a határainkon belül élő, hozzánk hű nemzetiségeknek.

Ezt tartásotok szemeitek előtt, amikor elindultok Isten és a Haza nevében: Előre a keleti Kárpátok gerincéig!⁸⁵

135. 1940. évi XXVI. törvénycikk a román uralom alól felszabadult keleti és erdélyi országrésznek a Magyar Szent Koronához visszacsatolásáról és az országgal egyesítéséről

A magyar nemzet és a magyar törvényhozás az igazság győzedelmébe vetett hitében megerősödve mélységes áhítattal ad hálát Istennek, hogy immár az elszakított keletmagyarországi és erdélyi terület egy része is visszatért a Magyar Szent Korona testébe. A magyar haza huszonkét évi szenvedéseik után a szerető anya gondosságával öleli keblére aggódva visszavárt, lélekben erős véreit és összes hűséges fiait.

1. § A törvényhozás jóváhagyóan tudomásul veszi a magyar királyi kormánynak a keleti és erdélyi országrészek visszaszerzésére irányult tevékenységét, amely végeredményben a német birodalmi kormány és az olasz királyi kormány döntőbíráskodásához vezetett. A törvényhozás hálával emlékeztvén meg e baráti nemzetek kormányainak fáradozásairól, a német

⁸⁴ Külügyi Szemle, 1940. november, XVII. évf., 639-542 o.

⁸⁵ Honvédségi Közlöny, LXVII/22. 1940. szeptember 3. 307. o.

birodalmi kormány és az olasz királyi kormány külügyminisztereinek - Bécsben 1940. évi augusztus hó 30. napján hozott - döntését elfogadja és a döntőbírósi határozat értelmében Magyarországnak ítélt területet a Magyar Szent Koronához visszacsatolja és a magyar állam területével egyesíti.

2. § A jelen törvény erejénél fogva a visszacsatolt keleti és erdélyi terület lakosai közül - mindaddig, amíg e terület választópolgárai rendes úton országgyűlési képviselőket választhatnak - mint országgyűlési képviselők az 1939. évi június havának 10. napjára egybehívott magyar országgyűlés képviselőházának tagjai lesznek azok, akiket a magyar királyi miniszterelnök indítványára az országgyűlés - mindkét házának határozatával - az országgyűlés képviselőházába meghív. Az így meghívottak száma legfeljebb hatvanhárom lehet.

Magyarország Kormányzója az 1926:XXII. tc. 23. §-a, valamint az 1938:XXXIV. tc. 3. §-a és az 1939:VI. tc. 3. §-a alapján kinevezhető felsőházi tagokon felül a m. kir. minisztérium felterjesztésére további tizenkét felsőházi tagot nevezhet ki.

3. § A m. kir. minisztérium a keleti és erdélyi terület visszacsatolásával kapcsolatosan a törvényhozás további rendezéséig megteheti mindazokat az intézkedéseket, amelyek a visszacsatolt terület közigazgatásának, törvénykezésének, közgazdaságának és általában egész jogrendszerének az ország fennálló jogrendszerébe való beillesztése végett szükségesek.

A m. kir. minisztérium ezeket a, rendelkezéseket megteheti az esetben is, ha azok egyébként a törvényhozás hatáskörébe tartoznának.

4. § Mindazok a román állampolgárok, akik az 1940. évi augusztus hó 30. napján a visszacsatolt keleti és, erdélyi területen állandó lakóhellyel bírtak, hatósági intézkedés nélkül megszerzik a magyar állampolgárságot.

Az előbbi bekezdés értelmében megszerzett magyar állampolgárság kiterjed a magyar állampolgárrá lett férfi feleségére és mindazokra a gyermekeire, akik életüknek huszonegyedik évét még nem töltötték be. A házasságon kívül született gyermek, ha életének huszonegyedik évét még nem töltötte be, anyjának állampolgárságát követi.

Azok a magyar nemzetiségű román állampolgárok, akik az 1921:XXXIII. törvénycikkbe becikkelyezett trianoni szerződéssel Romániának átengedett és az 1940. évi augusztus 30-i bécsi döntőbírói határozat értelmében Romániánál megmaradó területen bírnak állandó lakóhellyel, visszaszerzik a magyar állampolgárságot, ha a döntőbírói határozat 4. pontjában biztosított optálásijogukat a magyar állampolgárság javára gyakorolják.

A m. kir. minisztérium az opció gyakorlásának és az azzal kapcsolatos eljárásnak szabályait a döntőbírósi határozatnak és a román királlyal kötendő megállapodásnak megfelelően rendelettel állapítja meg.

5. § A m. kir. minisztérium a keleti és erdélyi terület visszacsatolásával kapcsolatos nemzetközi vonatkozású jogi, pénzügyi és gazdasági kérdések

szabályozása tárgyában az érdekelt államokkal megállapodásokat köthet és az ilyen megállapodásokat rendelettel hatályba léptetheti.

6. § A m. kir. belügyminiszter - a törvényhozás további rendelkezéséig - a törvényhatóságok és a községek tisztviselőit és egyéb alkalmazottait szolgálattételre a jelen törvénnyel visszacsatolt területre bármely törvényhatósághoz vagy községhez kirendelheti és a jelen törvénnyel visszacsatolt terület lakosai közül törvényhatóságnál vagy községnél alkalmazott személyeket szolgálattételre az ország egész területén bármely törvényhatósághoz vagy községhez beoszthatja.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter - a törvényhozás további rendelkezéséig - bármely jellegű népiskolánál, középfokú- és szakiskolánál, középiskolánál vagy tanítóképző intézetnél alkalmazott tanítót vagy tanárt az ezzel a törvénnyel visszacsatolt területen bármely jellegű tanintézethez és ezen a területen bármely jellegű tanintézetnél működő tanítót vagy tanárt az ország egész területén bármely jellegű tanintézethez szolgálattételre beoszthatna, illetőleg áthelyezheti.

7. § A m. kir. minisztérium a visszacsatolt keleti és erdélyi terület vasúti hálózatának az ország vasúti hálózatába való bekapcsolása céljából - a törvényhozás előzetes engedélyének kikérése nélkül - új vasútvonalakat építtethet és megteheti mindazokat az intézkedéseket, amelyek a visszacsatolt keleti és erdélyi terület vasúti közlekedésének előmozdítása és a vasúti hálózat megfelelő kiépítéséhez szükségesek.

A m. kir. minisztérium az első bekezdésben kapott felhatalmazás alapján épített vasútvonalakról az országgyűléshez utólag jelentést tenni köteles.

8. § A m. kir. minisztérium a keleti és erdélyi terület visszacsatolásával és igazgatásával kapcsolatos kiadások fedezéséről - amennyiben szükséges, rendkívüli hitelműveletek útján is - gondoskodhatik.

9. § A jelen törvényben foglalt felhatalmazás alapján kibocsátott azokat a rendeleteket, amelyek a törvényhozás hatáskörébe tartozó rendelkezéseket tartalmaznak, a kibocsátásuktól számított hat hónap alatt az országgyűlésnek be kell mutatni.

10. § Mindaddig, amíg a törvényhozás vagy a jelen törvényben kapott felhatalmazás alapján a m. kir. minisztérium másként nem rendelkezik, a jelen törvénnyel visszacsatolt területen az 1940. évi augusztus hó 30. napján érvényben volt jogszabályok maradnak hatályban, kivéve azokat, amelyek az állami főhatalom változása következtében a dolog természeténél fogva nem alkalmazhatók.

11. § Jávahagyatnak a m. kir. minisztériumnak és az egyes minisztereknek azok a rendeletei és intézkedései, amelyeket a területek visszacsatolása tekintetében a jelen törvény hatálybalépése előtt tettek.

12. § Ez a törvény kihirdetésének napján lép hatályba; végrehajtásáról a m. kir. minisztérium gondoskodik.

136. 1940. évi XXVIII. törvénycikk a Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem újjászervezéséről és a Magyar Királyi Horthy Miklós Tudományegyetem felállításáról

A magyar országgyűlés abból az ünnepélyes alkalomból, hogy a Magyar Szent Koronához visszacsatolt keleti és erdélyi országrészekkel együtt Kolozsvár szabad királyi város is hazatért,

megemlékezően a Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetemnek a magyar művelődés szolgálatában szerzett érdemeiről és arról a szeretetről, amellyel Szeged szabad királyi város közönsége a székhelyétől megfosztott ezt a tudományegyetemet falai közé fogadta és ott húsz éven keresztül sok áldozattal további működését biztosította,

egyszersmind kifejezni óhajtván ebből az alkalomból is a magyar nemzetnek vitéz nagybányái Horthy Miklós Úr, Magyarország Kormányzója iránt érzett hűségét, hódolatát és háláját,

a következőképpen rendelkezik:

1. § (1) Az 1872:XIX. törvénycikkkel Kolozsvárott felállított és az 1921:XXV. törvénycikk 1. §-a értelmében ideiglenesen Szegeden elhelyezett Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem működését az 1940/41. tanévtől kezdve újból alapításának helyén, Kolozsvárott folytatja.

(2) A Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetemen az 1872:XIX. törvénycikk 3. §-ával meghatározott négy tudománykaron felül, ötödik tudománykarként közgazdaságtudományi kart kell szervezni. [...]

4. § A Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem és a Magyar Királyi Horthy Miklós Tudományegyetem szervezeti szabályzatát a vallás- és közoktatásügyi miniszter állapítja meg és jóváhagyás végett a Kormányzó elé terjeszti.

5. § A tudományegyetemek nyilvános rendes és rendkívüli tanárainak, valamint az egyetemi könyvtárak igazgatóinak kinevezése iránt a vallás- és közoktatásügyi miniszter - a meghívás, illetőleg a hármaskörös jelölés hagyományos gyakorlatának fenntartásával - az érdekelt karnak és a tudományegyetem tanácsának, illetőleg a könyvtári bizottságnak és a tudományegyetem tanácsának meghallgatása után tesz előterjesztést a Kormányzóhoz.

6. § (1) Az 1-3. §-ok rendelkezései által érintett tudományegyetemek nyilvános rendes és rendkívüli tanárait és egyetemi könyvtáraiknak igazgatóit a szervezés, illetőleg átszervezés alkalmával elsőízben a vallás- és közoktatásügyi miniszter előterjesztésére a Kormányzó, a tudományos segédszemélyzetének tagjait, tisztviselőit és egyéb alkalmazottait pedig a vallás- és közoktatásügyi miniszter nevezi ki, alkalmazza, helyezi át, illetőleg erősíti meg állásaikban.

(2) A szervezés, illetőleg átszervezés alkalmával ezeknek a tudományegyetemeknek tanárait, tisztviselőit és egyéb alkalmazottait az állami

szolgálat más ágában megfelelő állásra ki lehet nevezni vagy szabályszerű elbánás alá lehet vonni. Azt a tudományegyetemi tanárt, aki a neki felajánlott állást nem fogadja el, szabályszerű elbánás alá kell vonni.

7. § Az ebben a törvényben megállapított szervezési munkálatok irányítására és vezetésére a vallás- és közoktatásügyi miniszter miniszteri biztost nevezhet ki. A miniszteri biztos a Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem, a Magyar Királyi Tisza István Tudományegyetem, a Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem és a Magyar Királyi Horthy Miklós Tudományegyetem önkormányzati testületeinek szervezési kérdéseket tárgyaló üléseit vezeti és azok tárgyalási rendjét is megállapítja. [...]

137. Rendelet törvény a romániai német népcsoport jogállásáról (1940. november 20.)

Antonescu Ion tábornok, miniszterelnök és államvezető november hó 20-án a következő rendelet törvényt írta alá:

1. §. A romániai német népcsoport «Német Népcsoport Romániában» jelzéssel közjogi jogalanynak nyilvánítatik és «Német Népcsoport Romániában» nevet viseli.

2. §. A Romániai Német Népcsoport-hoz tartoznak mindazok a román állampolgárok, akik a német népiséghez tartozásokat bevallották és ez alapon őket a népcsoport vezetősége ehhez tartozónak elismert és így a Romániai Német Népcsoport nemzeti kataszterébe be vannak vezetve.

3. §. A «Német Népcsoport Romániában» nemzeti akarat- kifejezője a Romániai Német Népcsoport Nemzeti-szocialista Munkáspártja — N.S.D.A.P. — ez dolgozik a nemzeti román légionárius állam keretében.

4. §. A nemzeti légionárius állam vezetőjének hozzájárulásával a «Német Népcsoport Romániában» nemzeti életének fenntartására és megerősítésére tagjaira vonatkozólag kötelező határozatokat bocsájt ki.

5. §. A «Német Népcsoport Romániában» a román állam zászlaja mellett kitézheti a német nép zászlaját is.

6. §. Mindazok a rendelkezések, amelyek ezzel a rendelet törvénnyel ellenkeznek, hatálytalanok és ilyenek maradnak.⁸⁶

138. 1941. évi V. törvénycikk a nemzetiségi érzület büntetőjogi védelméről

1. § Aki mást az országban élő valamely nemzetiségre lealacsonyító kifejezés használatával, vagy ilyen cselekmény elkövetésével nemzetiségi

⁸⁶ Magyar Kisebbség, 1940. XIX/23. 548-549. o.

érzületében megsért - amennyiben cselekménye súlyosabb büntető rendelkezés alá nem esik - vétség miatt hat hónapig terjedhető fogházbüntetéssel büntetendő.

Ha a cselekményt sajtó útján vagy egyébként nyilvánosan követik el, a büntetés egy évig terjedhető fogház.

A cselekmény miatt a bünvádi eljárás magánindítványra indul meg.

2. § A jelen törvény kihirdetésének napján lép hatályba.

139. Horthy Miklós Kiáltványa (1944. október 15.)

„[...] Ma már minden józanul gondolkodó előtt kétségtelen, hogy a Német Birodalom ezt a háborút elvesztette. A hazájuk sorsáért felelős kormányzatok le kell, hogy vonják ennek következményeit, mert amint ezt a nagy államférfi, Bismarck mondotta, egy nép sem áldozhatja fel magát a szövetségűség oltárán. Történelmi felelősségem tudatában meg kell, hogy tegyek minden lépést abban az irányban, hogy a további felesleges vérontást elkerüljük. [...] Szomorúan kell megállapítanom, hogy a Német Birodalom a szövetségi hűséget a maga részéről velünk szemben már régen megszegte. [...] Ez év március havában pedig a Német Birodalom vezére, éppen a magyar haderő visszahozatalára irányuló sürgetéseim folytán tárgyalásra hívott Klessheimbe, és ott közölte velem, hogy Magyarországot német csapatok szállják meg, és tiltakozásom dacára ezt foganatosította azalatt, míg engem odakint visszatartottak. Egyidejűleg az országba benyomult a német politikai rendőrség is, és letartóztatott számos magyar állampolgárt, köztük a törvényhozó testület több tagját, valamint akkori kormányom belügyminiszterét, és a miniszterelnök is csak úgy tudta a letartóztatást elkerülni, hogy egy semleges követségre menekült.

A Német Birodalom vezérétől kapott ama határozott ígéretre, hogy ha olyan kormányt neveznek ki, amely a németek bizalmát bírja, megszünteti a magyar szuverenitást ért sérelmeket és korlátozásokat, kineveztem a Sztójay-kormányt. A németek azonban nem tartották be ígéretüket. A német megszállás védelme alatt a Gestapo az általa e téren másutt is követett módszerek alkalmazásával kezébe vette a zsidókérdésnek az emberiség követelményeivel ellenkező, ismert módon való kezelését. [...]

Elhatároztam, hogy a magyar nemzet becsületét megőrzöm a volt szövetségessel szemben is, amidőn az a kilátásba helyezett megfelelő katonai segítség helyett a magyar nemzetet legnagyobb kincsétől, szabadságától, függetlenségétől akarja végleg megfosztani. Ezért közöltem a Német Birodalom itteni képviselőjével, hogy ellenfeleinkkel előzetes fegyverszünetet kötünk, s velük szemben minden ellenségeskedést beszüntetünk. [...] A honvédség előjáróit megfelelően utasítottam, ezért a csapatok esküjükhöz híven,

egyidejűleg kibocsátott hadparancsom értelmében az általam kinevezett parancsnokoknak kötelesek engedelmeskedni. [...]»⁸⁷

140. A Nemzetiségi Statútum (1945)

Általános rendelkezések

1. §. - Minden román állampolgár származásra, nemzetiségre, anyanyelvre és vallásra való tekintet nélkül - egyenjogú a törvény előtt és ugyanazon polgári és politikai jogokat élvezi.

2. §. - A faji származásnak a román állampolgárok jogi helyzetének megállapítása céljából való kutatása tilos.

3. §. - A nyelvi, vallási, származási, illetve nemzetiségi különbség egyetlen román állampolgár részére sem képezhet akadályt, mind a polgári vagy politikai jogok megszerzését és gyakorlását, mind a közhivatalokba való kinevezést vagy bármely foglalkozás űzését illetően.

4. §. - A nem román anyanyelvű, fajú vagy vallású állampolgárok ugyanolyan bánásmódban, valamint jogi és tényleges védelemben részesülnek, mint a többi román állampolgárok.

Az állampolgári jogoknak a román állampolgárok származása, vallása vagy nemzetisége alapján való közvetlen vagy közvetett korlátozását, valamint az ilyen alapon való kiváltságok megállapítását és a faji, vallási és nemzetiségi elkülönítés, gyűlölet és megvetés hirdetését a törvény bünteti.

5. §. - Minden román állampolgár kizárólagos és egyéni joga anyanyelvének vagy nemzetiségének megállapítása. Ilyen tekintetben a hatóságok beavatkozása tilos, közegeik pedig kötelesek az illető állampolgár nyilatkozatát elfogadni.

A nyelvhasználatra vonatkozó rendelkezések

6. §. - A román állam hivatalos nyelve a román nyelv. Mégis, azokban a közigazgatási és bírósági kerületekben, melyekben a lakosság túlnyomó része nem románajkú, a 8. és következő paragrafusokban foglalt rendelkezések nyernek alkalmazást.

7. §. - A magántermészetű kapcsolatok tekintetében, mint a levelezésben, a távbeszélő-forgalomban stb., az ipari és kereskedelmi életben, a vallási életben és a sajtóban, valamint bármilyen természetű kiadványokban és közleményekben és a nyilvános gyűléseken a román állampolgárok szabadon és minden megszorítás nélkül használhatnak bármely nyelvet.

⁸⁷ A Magyar Távirati Iroda 1994. október 15-én kiadott napi jelentésében megjelent szövegből. Gosztonyi Péter: A magyar honvédség a második világháborúban, Európa, Budapest, 1995, 355-356. o.

8. §. - Azok a törvényszékek és járásbíróóságok, amelyeknek körzetében a legutóbbi népszámlálás adatai szerint a lakosság legalább 30%-a nem románajkú, hanem egy más közös nyelvet beszél, kötelesek:

a) az illető körzet 30%-át kitevő lakosság tagjai által saját anyanyelvükön kiállított és benyújtott bármilyen beadványt elfogadni anélkül, hogy ezekről román nyelvű fordítást követelhetnének;

b) a beadványok felett ugyanazon nyelven határozni;

c) a felet saját anyanyelvén meghallgatni.

9. §. - A 8. §-ban meghatározott törvényszéki és járásbíróási körzeteket a hivatalos népszámlálási adatok alapján az igazságügy-minisztérium jelöli ki.

10. §. - Azok a községi és megyei hatóságok, amelyeknek körzetében a legutóbbi népszámlálás adatai szerint a lakosság legalább 30%-a nem románajkú, hanem egy más közös nyelvet beszél, kötelesek:

a) az illető körzet 30%-át kitevő lakosság tagjai által saját anyanyelvükön kiállított és benyújtott beadványt elfogadni anélkül, hogy ezekről román nyelvű fordítást követelhetnének;

b) a beadványok felett ugyanazon nyelven határozni;

c) a felet saját anyanyelvén meghallgatni;

d) ezekben a körzetekben a 30%-ot kitevő nemzetiségek választott vagy jog szerinti képviselői a községi vagy megyei tanácsokban saját anyanyelvükön szólalhatnak fel.

11. §. - Az előbbi §-ban meghatározott községeket és megyéket a hivatalos népszámlálási adatok alapján a belügyminisztérium jelöli ki.

12. §. - A 9. és 11. §§-ban megjelölt bírói és közigazgatási hatóságokhoz tartozó bírácoknak és tisztviselőknak ismerniük kell az illető nemzetiségek nyelvét is.

13. §. - A nem román nyelven megjelenő napilapok és időszaki sajtótermékek megjelenési székhelyüket, valamint az ország többi helységeinek nevét az illető nemzetiség nyelvén jelölhetik meg.

14. §. - Az anyakönyvekben és a családi állapotokra vonatkozó okmányokban az állampolgárok családi neve csak az illető állampolgár személyi irataival igazolt alakban és eredeti helyesírással írható.

15. §. - Azokban a városokban és községekben, amelyekben a lakoságnak legalább 30%-a nem románajkú, hanem egy más közös nyelvet beszél, az utcák nevét az illető nemzetiségek nyelvén is meg kell jelölni.

16. §. - A köztisztviselők, fokozatukra való tekintet nélkül, semmi szín alatt sem kötelezhetők román nyelvvizsgára, amennyiben kinevezésük államilag elismert tanintézet által kiállított oklevél vagy bizonyítvány alapján történt.

17. §. - Az 1944. augusztus 23-a után megjelent törvényeket és ezek végrehajtási utasításait hivatalos törvénytárban kell közzétenni mindazoknak a nemzetiségeknek a nyelvén, amelyek a legutóbbi népszámlálás adatai szerint az ország lakosságának legalább 5%-át alkotják.

A helyi hatóságok rendeleteit, szabályzatait és közleményeit mindazoknak a nemzetiségeknek a nyelvén is közzé kell tenni, amelyek az illető megye vagy helység lakosságának 30%-át képezik.

A közoktatásra vonatkozó rendelkezések

18. §. - A román állam biztosítja az anyanyelvi oktatást állami elemi, középfokú és felsőfokú iskolák útján mindazoknak az együtt élő nemzetiségeknek, amelyek megfelelő számú tanulóval rendelkeznek, azoknak a helységeknek a képviselőjével, ahol a felekezeti iskolák ezeket a szükségleteket kielégítik. A nem román nyelvű állami iskolák tanítói és tanári állásainak betöltésénél az illető nemzetiséghez tartozók részesülnek előnyben.

19. §. - A román felekezeti iskolákra vonatkozó rendelkezéseket a nemzetiségek felekezeti iskoláira is alkalmazni kell.

20. §. - A nem román nyelvű állami iskolákban és ezek tagozatain, valamint a nemzetiségek felekezeti iskoláiban a tanulókat azon a nyelven kell vizsgáknak alávetni, beleértve az érettségi vizsgát is, amelyen az illető tárgyakat előadták, kivéve azt az esetet, amikor maga a tanuló kéri, hogy román nyelven vizsgáztassák.

21. §. - A nemzetiségek felekezeti iskolái ugyanolyan államsegélyben részesülnek, mint a román felekezeti iskolák.

22. §. - A szükségletekhez képest, illetve a hallgatók nemzetiégi megoszlásának figyelembevételével, a kolozsvári tudományegyetem jogtudományi és bölcsészeti karán magyar és német nyelvű tanszékek létesítendőek.

A vallásgyakorlásra vonatkozó rendelkezések

23. §. - Az elismert felekezetek vagyonukat a vallásfelekezetek működését szabályozó törvényes intézkedéseknek megfelelően, alapszabályaik vagy alapítási iratok szerint kezelik.

24. §. - A vallásügyi minisztérium kivételével más közigazgatási hatóságnak tilos az elismert felekezetek vallásgyakorlati kérdéseibe beavatkozni.

25. §. - Az összes elismert felekezetek egyenlő képesítésű és azonos egyházi fokozatú lelkészei egyenlő javadalmazásban részesülnek, amennyiben felekezetük tagjai az államsegély folyósításának szempontjából a vallásfelekezetek működését szabályozó törvény által megkívánt számot elérik.

Záró és átmeneti rendelkezések

27. §. - A jelen törvény rendelkezéseinek végrehajtásáról a nemzetiégi minisztérium gondoskodik.

Az összes közigazgatási és rendőri hatóságok kötelesek végrehajtani a nemzetiségi minisztérium által a jelen törvény végrehajtásával kapcsolatosan kibocsátott rendelkezéseket.

A román állampolgároknak a jelen törvényben megállapított elvek megsértéséből vagy helytelen alkalmazásából fakadó panaszai, tekintet nélkül felekezetükre vagy nemzetiségükre, a nemzetiségi minisztériumhoz nyújtandók be.

28. §. - A jelen törvénnyel ellentétben levő összes törvényes vagy rendeleti intézkedések hatályukat veszítik.⁸⁸

141. A Nemzetiségi Statútum elkövetett egyes bűncselekmények megállapításáról és megtorlásáról szóló törvény (1945)

1. §. - Fajelmélet alkalmazásának vétségét követi el és 3 hónaptól 1 évig terjedő fogházbüntetéssel büntetendő az, aki bírósági, közigazgatási vagy rendőri eljárás során, vagy bármely más módon, valamely román állampolgár faji eredetét az illető jogi helyzetének megállapítása szempontjából kutatja.

Ugyanezt a vétséget követi el és ugyanazzal a büntetéssel büntetendő az a tisztviselő is, aki köziratban a "faji eredet" kifejezést vagy e fogalom bármely ezzel egyenlő értelmű megjelölését alkalmazza.

Ha a köztisztviselő valamely okirat kiadását megtagadja azzal a megokolással, hogy a kérelmező nem bizonyította be faji eredetét, a büntető törvénykönyv 243. szakaszának intézkedése alkalmazandó.

2. §. - A nemzetiség vagy anyanyelv önkényes megállapításának vétségét követi el és három hónaptól 1 évig terjedő fogházzal és 10 000-tól 50 000 lejig terjedő pénzbüntetéssel büntetendő az, aki bármely román állampolgárt megakadályoz abban, hogy az 1945. évi 86. számú törvény 5. szakaszának rendelkezései szerint önmaga, szabadon állapítsa meg a saját nemzetiségét vagy anyanyelvét, és aki ezáltal önkényesen változtatja meg az illető által bejelentett adatokat, vagy aki az illetőt bizonyos adatok bejelentésére igyekszik rábírni.

3. §. - A név önkényes megváltoztatásának vétségét követi el, s 1-től 3 hónapig terjedő fogházzal és 5000-től 20 000 lejig terjedő pénzbüntetéssel büntetendő az, aki bármely román állampolgárnak hivatalos személyi okirataival igazolt családnevét szándékosan megváltoztatja vagy módosítja valamely nyilvántartásban, anyakönyvi okiratban vagy bármely más köziratban.

4. §. - Állampolgári egyenlőség elleni vétséget követ el és 3 hónaptól 1 évig terjedő fogházzal és 10 000-tól 50 000 lejig terjedő pénzbüntetéssel büntetendő az, aki hatáskörében:

⁸⁸ Bukarest, 1945. február 7.

1. közvetett vagy közvetlen módon korlátozza az állampolgári jogok gyakorlását;

2. közvetett vagy közvetlen módon kiváltságokat létesít egyes állampolgárok javára, akár azáltal, hogy közhivatali kinevezés vagy alkalmazás szempontjából különleges feltételeket szab meg, akár különbséget tevő bánásmód útján, akár pedig azáltal, hogy bármi tekintetben faji, vallási vagy nemzetiségi megkülönböztetést alkalmaz.

5. §. - Az állampolgári szabadság megsértésének vétségét követi el és 3-tól 6 hónapig terjedő fogházzal és 5000-tól 10 000 lejig terjedő pénzbüntetéssel büntetendő az, aki bárkit megakadályoz abban, hogy az 1945. évi 86. számú nemzetiségi alaptörvény II. fejezetének 1. cikkelyében foglalt feltételek keretében más nyelvet használhasson, mint az állam hivatalos nyelve, vagy aki ugyanazon okból magánérintkezésben bárkit háborgat.

A kísérlet büntetendő.

6. §. - Állampolgári szabadságot sértő önkényeskedés vétségét követi el és 5000-tól 10 000 lejig terjedő pénzbüntetéssel büntetendő az, aki szokásos belföldi hírváltási eszközök (posta, távbeszélő vagy távirat) útján élőszóval vagy írásbelileg tett közlések továbbítását megtagadja vagy megakadályozza azzal a megokolással, hogy az ezekben foglaltak más nyelven vannak írva vagy mondva, mint az állam hivatalos nyelve; kivéve a helységneveket (melyeket a címzésben hivatalos nyelven kell feltüntetni).

7. §. - A nemzetiségek közötti egyetértés megsértésének vétségét követi el és 6 hónaptól 3 évig terjedő fogházzal és 20 000-tól 50 000 lejig terjedő pénzbüntetéssel büntetendő az, aki valamely nemzetiség becsületét vagy tekintélyét faji, felekezeti vagy vallási alapon bármi módon sérti, gyalázza vagy gúny tárgyává teszi, továbbá az, aki a nemzetiségek békés együttélésére irányuló szándékot és törekvést magatartásával és ténykedésével támadja.

8. §. - Az együttélő nemzetiségek, illetőleg felekezetek egymás elleni uszításának vétségét követi el, s ha a tény nem merítené ki valamely súlyosabb bűncselekmény tényálladékát, 6 hónaptól 2 évig terjedő fogházzal és 50 000-től 100 000 lejig terjedő pénzbüntetéssel büntetendő az, aki:

1. olyan természetű kijelentéseket tesz, melyek alkalmasak arra, hogy faj, nemzetiség vagy vallás ellen gyűlöletet szítsanak;

2. gyalázkodó kijelentéseket vagy állításokat tesz, hogy azáltal a nemzeti elzárkózás eszméjét hirdesse.

Ha a vétséget sajtó vagy más, nyilvános közlési eszköz által követte el, a büntetés 1-től 3 évig terjedő fogház és 50 000-től 100 000 lejig terjedő pénzbüntetés lesz.

9. §. - Nemzeti gyűlölködés szításának vétségét követik el s 1-től 5 évig terjedő fogházzal büntetendők, akik valótlan, be nem bizonyított vagy rosszhiszemű beállítás alapján, a jelen törvény büntetéseire való hivatkozással, bárki ellen hamis vádat koholnak.

A büntetés végrehajtásának felfüggesztése nem alkalmazandó az ebben a szakaszban foglalt cselekményekre és büntetésekre.

10. §. - A bűnvádat az ügyészség, az erre feljogosított hatóságok és jogi személyek, valamint a sértett fél teszik folyamatba.

Úgy a közvádat, mint a magánvádat 3 hónapi záros határidőn belül kell folyamatba tenni, attól a naptól számítva, amelyen az ügyészség, az ezzel a joggal felruházott hatóságok avagy a sértett fél tudomására jutott a bűncselekmény elkövetése és a tettes személye.⁸⁹

142. 1947. évi XVIII. törvénycikk a Párisban 1947. évi február hó 10. napján kelt békeszerződés becikkelyezése tárgyában

1. § A Magyar Köztársaság által a Szocialista Szovjet Köztársaságok Szövetségével, Nagybritannia és Észak-Irország Egyesült Királysággal, az Amerikai Egyesült Államokkal, Ausztráliával, a Fehérorosz Szocialista Szovjet Köztársasággal, Kanadával, Csehszlovákiával, Indiával, Újzélanddal, az Ukrán Szocialista Szovjet Köztársasággal, a Délafrikai Unióval és a Jugoszláv Szövetséges Népköztársasággal Párisban 1947. évi február hó 10. napján kötött békeszerződés a hozzátartozó mellékletekkel együtt az ország törvényei közé iktattatik.

2. § A békeszerződés és a hozzátartozó mellékletei eredeti orosz és eredeti angol szövege és hivatalos magyar fordítása a következő:

(Hivatalos magyar fordítás:)

A Szocialista Szovjet Köztársaságok Uniója, Nagybritannia és Észak-Irország Egyesült Királyság, az Amerikai Egyesült Államok, Ausztrália, a Fehérorosz Szocialista Szovjet Köztársaság, Kanada, Csehszlovákia, India, Újzéland, az Ukrán Szocialista Szovjet Köztársaság, a Délafrikai Unió és a Jugoszláv Szövetséges Népköztársaság, mint azok az Államok, amelyek Magyarországgal háborúban állanak s az európai ellenséges államok ellen jelentős katonai erőkkel cselekvőleg folytattak háborút, a továbbiakban: „Szövetséges és Társult Hatalmak”-nak nevezve, egyrésztől,

és Magyarországtól;

tekintettel arra, hogy Magyarország, miután a hitleri Németország szövetségesévé vált és annak oldalán részt vett a Szocialista Szovjet Köztársaságok Uniója, az Egyesült Királyság, az Amerikai Egyesült Államok és más Egyesült Nemzetek ellen folytatott háborúban, e háborúért a felelősség ráeső részét viseli;

tekintettel azonban arra, hogy Magyarország 1944. évi december hó 28-án megszakította kapcsolatát Németországgal, Németországnak háborút üzent

⁸⁹ 1945. évi augusztus hó 6-i 630. törvény. Bukarest, 1945. augusztus 13.

és 1945. évi január hó 20-án fegyverszünetet kötött a Szocialista Szovjet Köztársaságok Uniója, az Egyesült Királyság és az Amerikai Egyesült Államok kormányaival, amelyek a Magyarországgal háborúban állott összes Egyesült Nemzetek nevében jártak el; és

tekintettel arra, hogy a Szövetséges és Társult Hatalmak és Magyarország békeszerződést kívánnak kötni, amely az igazságosság elveihez alkalmazkodva rendezni fogja a fentemlített események következményeként még fennálló kérdéseket és alapja lesz a közöttük való baráti kapcsolatoknak, lehetővé téve ezzel a Szövetséges és Társult Hatalmak számára, hogy támogassák Magyarországnak arra irányuló kérelmét, hogy az Egyesült Nemzetek tagjává legyen és az Egyesült Nemzetek irányítása mellett kötött bármely egyezményhez is csatlakozzék;

ennélfogva megállapodtak abban, hogy kijelentik a hadiállapot megszűnését és e célból a jelen Békeszerződést megkötik s ehhez képest kijelölték az alulírott meghatalmazottakat, akik jó és kellő alakban talált meghatalmazásaik bemutatása után a következő rendelkezésekben állapodtak meg: [...]

2. cikk. Az 1940. évi augusztus hó 30-án kelt bécsi választott bírósági határozat rendelkezései semmiseknek és érvényteleneknek jelentetnek ki. Magyarország és Románia között az 1938. évi január hó 1-én fennállott határ ezzel visszaállítatik.

3. cikk. A Magyarország és a Szocialista Szovjet Köztársaságok Uniója közötti határ, attól a ponttól kezdve, amely közös e két Állam és Románia határai között, addig a ponti, amely közös e két Állam és Csehszlovákia határai között, a Magyarország és Csehszlovákia közötti előbbi határvonalban állítatik meg, úgy amint az 1938. évi január hó 1-én fennállott. [...]

7. cikk. Magyarország kötelezi magát, hogy elismeri az Olaszországra, Romániára, Bulgáriára és Finnországra vonatkozó békeszerződések teljes érvényét, valamint mindazokat az egyezményeket vagy megállapodásokat, amelyeket a Szövetséges és Társult Hatalmak Ausztriára, Németországra és Japánra vonatkozólag a béke helyreállítása céljából kötöttek vagy kötni fognak.

8. cikk. A jelen Békeszerződésnek, valamint egyrésztől a Szocialista Szovjet Köztársaságok Uniója, Nagybritannia és Észak-Írország Egyesült Királyság, az Amerikai Egyesült Államok, Ausztrália, a Fehérorosz Szocialista Szovjet Köztársaság, Kanada, Csehszlovákia, India, Újzélend, az Ukrán Szocialista Szovjet Köztársaság és a Délafrikai Unió, másrésztől Románia közötti békeszerződésnek életbelépésével Magyarország és Románia között a hadiállapot megszűnik. [...]

143. Az 1948. évi román alkotmány (kivonat)

1. cikk. A Román Népköztársaság népi, egységes, független és szuverén Állam.

2. cikk. A Román Népköztársaság abból a harcból jött létre, amelyet a nép, a munkásosztállyal az élen, a fasizmus, a reakció és az imperializmus ellen vívott. [...]

9. cikk. A föld azoké, akik megdolgozzák.

Az állam védelmezi a paraszti munkatulajdont. Az állam bátorítja és támogatja a falusi szövetkezeteket.

A mezőgazdaság támogatása és felemelése érdekében az állam állami tulajdonban lévő mezőgazdasági vállalatokat hozhat létre. [...]

11. cikk. Amikor a közérdek megkívánja, a termelési eszközök, bankok és biztosító társaságok, amelyek természetes vagy jogi személyek magántulajdonába tartoznak, az állam tulajdonába, vagyis népi tulajdonba vehet, a törvény által megállapított feltételek szerint.

12. cikk. A munka az állam gazdasági életének az alapja. Ez minden állampolgár kötelezettsége. Az állam támogatja azokat, akik dolgoznak, hogy megvédje a kizsákmányolástól és azért, hogy életszínvonalukat növelje.

13. cikk. Az állam védelmezi a közérdek szolgálatába állított magánkezdeményezést.

14. cikk. A bel- és külkereskedelmet az állam szabályozza és ellenőrzi és azt az állami vállalatok, a magánvállalatok és a szövetkezetek valósítják meg.

15. cikk. Az állam irányítja és tervszerűsíti a nemzetgazdaságot az ország gazdasági fejlődésének, a nép jólétének, a nemzeti függetlenség biztosítása érdekében. [...]

19. cikk. Az állampolgároknak joguk van a munkára. Az állam ezt a jogot fokozatosan biztosítja a nemzetgazdaság tervszerű megszervezése és fejlesztése révén. [...]

24. cikk. A Román Népköztársaság biztosítja az együttélő nemzetiségek számára az anyanyelv használatának jogát és az anyanyelvű oktatás minden fokozatban való megszervezését. Azokban a köretekben, ahol nemcsak román, hanem más nemzetiségű lakosság is él, a közigazgatásban és igazságszolgáltatásban az illető nemzetiség nyelve is használandó szóban és írásban és tisztviselők nevezendők ki az illető nemzetiség soraiból, vagy olyan más nemzetiségűek közül, akik ismerik a helyi lakosság nyelvét.⁹⁰

⁹⁰ Művelődési Útmutató, 1948/7, 7-14. o.

144. Rákosi Mátyásnak, az Magyar Dolgozók Pártja főtitkárának levele Gheorghe Gheorghiu-Dejhez, a Román Kommunista Párt főtitkárához (1949. január 6.)

[...] szinte lehetetlenség Erdélyből Magyarországra, vagy megfordítva, közönséges útlevéllal utazni. Ennek következtében ma a szocializmust építő magyar népi demokrácia hasonlíthatatlanul jobban el van szigetelve a szocializmust építő román népi demokráciától, mint ez Horthy és Antonescu országai között volt. Ezek az intézkedések tíz- és tízezer magyart érintenek a határon innen és túl, akiknek hiába magyarázzuk mi, hogy Románia a leninista nemzeti politikát alkalmazza, amikor a saját tapasztalatai azt mutatják, hogy most sokkal jobban el vannak zárva egymástól, mint Antonescu alatt. [...]⁹¹

145. Az 1952. évi román alkotmány (kivonat)

Bevezető fejezet

[...] A Román Népköztársaság nemzeti kisebbségei teljesen egyenjogúak a román néppel. A Román Népköztársaság közigazgatási-területi autonómiát biztosít a magyar lakosságnak a székely rajonokban, ahol ez a lakosság kompakt tömeget alkot. [...]

II. fejezet. Az államrend

[...] 19. cikk. A Román Népköztársaság Magyar Autonóm Tartományát a többen élő székely magyar lakosság lakta terület alkotja, amelynek autonóm közigazgatási vezetése van, amelyet az Autonóm Tartomány lakossága választ.

A Magyar Autonóm Tartomány a következő rajonokat foglalja magában: Csík, Gyergyó, Udvarhely, Régen, Erdősszentgyörgy, Sepsiszentgyörgy, Marosvásárhely, Kézdivásárhely és Maroshévíz.

A Magyar Autonóm Tartomány közigazgatási központja Marosvásárhely városa.

20. cikk. A Román Népköztársaság törvényei, az Állam központi szerveinek határozatai és rendelkezései kötelezőek a Magyar Autonóm Tartomány területén.

21. cikk. A Magyar Autonóm Tartomány Szabályzatát az Autonóm Tartomány Néptanácsa dolgozza ki és jóváhagyás végett a Román Népköztársaság Nagy Nemzetgyűlése élé terjeszti. [...]

⁹¹ Sipos Péter: Rákosi Mátyás és a kisebbségi magyarok, *História*, 1995/8, 25. o.

V. fejezet. Az államhatalom helyi szervei

[...] 57. cikk. A Magyar Autonóm Tartomány államhatalmi szerve az Autonóm Tartomány Néptanácsa.

A Magyar Autonóm Tartomány Néptanácsának végrehajtó szerve az általa választott végrehajtó bizottság.

58. cikk. A Magyar Autonóm Tartomány Néptanácsát az Autonóm Tartomány dolgozói, a Román Népköztársaság állampolgárai választják két évre, a törvényben előírt szabályok szerint. [...] ⁹²

146. A varsói szerződés (1955. május 14.)

Barátsági, együttműködési és kölcsönös segélynyújtási Szerződés az Albán Népköztársaság, a Bolgár Népköztársaság, a Magyar Népköztársaság, a Német Demokratikus Köztársaság, a Lengyel Népköztársaság, a Román Népköztársaság, a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége és a Csehszlovák Köztársaság között

A Szerződő Felek, [...]

[mivel] a felfegyverzett Nyugat-Németország részvételével és az észak-atlantitömbbe való bevonásával a „Nyugat-európai Unió” alakjában új katonai csoportosulás létrehozását helyezik kilátásba, ami fokozza az újabb háború veszélyét és veszélyezteti a békeszerető államok nemzeti biztonságát [...]

az alábbiakban állapodtak meg: [...]

3. cikk. A Szerződő Felek a nemzetközi béke és biztonság megerősítésének érdekeit szem előtt tartva tanácskozni fognak egymással a közös érdekeiket érintő minden fontos nemzetközi kérdésben. [...]

4. cikk. Ha valamely állam vagy valamely államcsoport Európában fegyveres támadást intéz a Szerződésben részt vevő egy vagy több állam ellen [...] minden szükségesnek mutakozó eszközzel, a fegyveres erő alkalmazását beleértve, azonnali segítséget nyújt a megtámadott államnak vagy államoknak.

5. cikk. A Szerződő Felek megállapodtak abban, hogy megalakítják azon fegyveres erőiknek egyesített parancsnokságát, amelyeket a Felek megegyezése szerint az együttesen megállapított elvek alapján működő parancsnokság vezénylete alá helyeznek. [...]

7. cikk. A Szerződő Felek kötelezik magukat arra, hogy nem vesznek részt semmiféle koalícióban vagy szövetségben és nem kötnek semmiféle egyezményt, amelynek céljai ellentétesek a jelen Szerződés céljaival. ⁹³

⁹² Vörös Zászló, 1952. szeptember 30.

⁹³ Országgyűlési Irományok, 1953/18.

147. Kádár János pohárköszöntője Marosvásárhelyen a román munkáspárt és néptanácsi vezetői által adott díszében (részlet, 1958. február 25.)

Itt laknak magyar származásúak is. A nacionalizmus mélyen él az emberek gondolkodásában. Sokszor nem is tudatosan hat és húz vissza. Mi természetesen elsősorban forradalmárok vagyunk. A határok problémája csak alárendelt kérdés. Élhet egy magyar dolgozó Magyarországon rabságban, és élhet a Román Népköztársaságban szabadon. Ha Magyarországon 1956-ban felülkerekedik az ellenforradalom, a magyar emberek rabokká válnak, és a Román Népköztársaságban a magyar emberek szabadok maradtak volna továbbra is.⁹⁴

148. Az 1965. évi román alkotmány (kivonat)

1. cikk. Románia szocialista köztársaság.

Románia Szocialista Köztársaság a városi és falusi dolgozók szuverén, független és egységes állama. Területe elidegeníthetetlen és oszthatatlan.

2. cikk. Románia Szocialista Köztársaságban az egész hatalom a népé, amely szabad és ura sorsának.

A nép hatalma a munkás-paraszt szövetségen alapszik. A munkásosztály – a társadalom vezető osztálya –, a parasztság, az értelmiség, a dolgozók többi kategóriája szoros egységben, nemzetiségi különbség nélkül építi a szocialista társadalmat, megteremtve a kommunizmusra való áttérés feltételeit.

3. cikk. Románia Szocialista Köztársaságban az egész társadalom politikai vezető ereje a Román Kommunista Párt.

4. cikk. A nép, a hatalom szuverén birtokosa, a hatalmat a Nagy Nemzetgyűlés és a néptanácsok révén gyakorolja, amelyek egyetemes, egyenlő, közvetlen és titkos szavazással megválasztott szervek.

A Nagy Nemzetgyűlés és a néptanácsok az állami szervek egész rendszerének alapját képezik.

A Nagy Nemzetgyűlés az államhatalom legfelsőbb szerve, vezetése és ellenőrzése alatt fejtik ki tevékenységüket az összes többi államszervek.

5. cikk. Románia nemzetgazdasága szocialista gazdaság, amely a termelőeszközök szocialista tulajdonán alapszik.

Románia Szocialista Köztársaságban végérvényesen megszűnt az ember ember általi kizsákmányolása és megvalósul a munka mennyisége és minősége szerinti javadalmazás szocialista elve.

⁹⁴ Bárdi Nándor: Magyarország és a határon túli magyarok (1948–1989), in Kisebbségi magyar közösségek a 20. században, szerkesztette Bárdi Nándor, Fedinec Csilla, Szarka László, MTA Kisebbségkutató Intézet, 2008, 296. o.

A munka minden munkaképes állampolgár becsületbeli kötelessége.

6. cikk. A termelőeszközök szocialista tulajdona vagy az egész nép javainak állami tulajdona, vagy az egyes szövetkezeti szervezetek javainak szövetkezeti tulajdona. [...]

8. cikk. A külkereskedelem állami monopólium.

9. cikk. A mezőgazdasági termelőszövetkezetek földje, állatai, szerszámai, berendezései és épületei szövetkezeti tulajdont képeznek.

A mezőgazdasági termelőszövetkezetek alap- szabályzata értelmében a szövetkezeti parasztok családi gazdaságának használatában lévő földparcella szövetkezeti tulajdont képez.

A lakóház és a gazdasági mellék épületek, az a földterület, amelyen ezek találhatóak, valamint — a mezőgazdasági termelőszövetkezetek alap- szabályzata értelmében — a haszonállatok és az apró mezőgazdasági felszerelés a szövetkezeti parasztok személyi tulajdonát képezi.

A kisipari termelőszövetkezetek és a fogyasztási szövetkezetek szerszámai, gépei, berendezései és épületei szövetkezeti tulajdont képeznek. [...]

31. cikk. Románia Szocialista Köztársaság állampolgárai számára szavatolt a személyi sérthetlenség.

Senki nem helyezhető előzetes letartóztatásba, vagy nem tartóztatható le, ha ellene nincsenek alapos bizonyítékok vagy gyanúok, hogy törvénybe ütköző és a törvény által büntetett cselekményt követett el. A nyomozó szervek legfeljebb 24 órára rendelhetik el valamely személy előzetes letartóztatását. Senki sem tartóztatható le. csak a törvényszék vagy az ügyész által kibocsátott letartóztatási parancs alapján.

32. cikk. A lakás sérthetetlen.

Senki sem hatolhat be valakinek a lakásába, annak beleegyezése nélkül, csak a törvény által előírt esetekben és körülmények között.

33. cikk. A levéltitok és a telefonbeszélgetések titka szavatolt.⁹⁵

149. 1966. évi 770. törvényrendelet a terhesség- megszakítás szabályozásáról

Tekintettel arra, hogy a terhesség-megszakítás a nő egészségére súlyos következményekkel járó aktus, amely nagy károkat okoz a születési arányszám és a népesség természetes szaporulatának vonatkozásában,

Románia Szocialista Köztársaság Államtanácsa a következő dekrétumot fogadja el:

1. cikk. A terhesség-megszakítás tilos.

2. cikk. Abszolút kivételes esetben a terhesség-megszakítást az 5. cikk szerint engedélyezni lehet, amennyiben:

⁹⁵ Állam- és Igazgatás, 1965/11, 1032-1043. o.

- a) a terhesség a nő életét olyan veszélybe helyezi, amelyet más módon nem lehet elhárítani;
- b) az egyik szülő olyan súlyos betegségben szenved, amely öröklődő jellegű, vagy amely súlyos születési rendellenességeket okozhat;
- c) a terhes nő súlyos fizikai, pszichikai vagy érzékelési fogyatékoságokban szenved;
- d) a nő betöltötte a 45. életévét;
- e) a nő négy gyermeket szült és gondoz;
- f) a terhesség nemi erőszak vagy vérfertőzés következménye.

3. cikk. A terhesség-megszakítás a 2. cikkben előírt esetekben a terhesség első három hónapjában eszközölhető.

Kivételesen, amikor olyan súlyos patológiai helyzetet állapítanak meg, amely a nő életét veszélyezteti, a terhesség megszakítása a terhesség első hat hónapjában eszközölhető.

4. cikk. A 2. és 3. cikkben meghatározott esetekben a terhesség megszakítását szülész-nőgyógyász orvosok végzik, szakosodott egészségügyi intézményekben.

5. cikk. A terhesség-megszakítást olyan rajoni vagy városi orvosi bizottság engedélyezi, amelyet a tartományi vagy Bukarest és Konstanca városi néptanácsa végrehajtó bizottságának döntésével e célra hoztak létre.

6. cikk. Rendkívüli orvosi sürgősségi esetekben, amikor a terhesség megszakítását azonnal el kell végezni, az orvosnak kötelezettsége, hogy a beavatkozás előtt, vagy amikor ez nem lehetséges, legtöbb 24 órán belül írásban értesítse az ügyészt, aki meg fogja állapítani a törvényszéki orvos véleménye és bármilyen más adatok alapján, hogy a terhesség megszakítását célzó beavatkozás szükséges volt-e.

7. cikk. A terhesség megszakítása más körülmények között, mint amelyet e dekrétum rendelkezései szabályoznak, bűncselekménynek minősül és a Büntető törvénykönyv rendelkezései szerint szankcionálják.

8. cikk. A jelen dekrétum a közzétételét követő 30 nap múlva lép hatályba. Ugyane határidőn belül az egészségügyi és szociális ügyekért felelős miniszter kibocsátja e dekrétum végrehajtási utasításait. Jelen dekrétum hatályba lépésével a terhesség-megszakítások jóváhagyásáról szóló 1957. szeptember 30-i 463. dekrétum, amely a Hivatalos Közlöny 1957. szeptember 30-i számában került közzétételre, hatályát veszti.⁹⁶

⁹⁶ Közzétéve a Hivatalos Közlöny (Buletinul Oficial) 1966. október 1-i 60. számában. Románból fordította Veress Emőd.

150. 1974. évi 1. törvény Románia Szocialista Köztársaság Alkotmányának módosításáról (kivonat)

VII. cikk. A „III fejezet. Az Államhatalom Legfelsőbb Szervei“ címszó alatt az Államtanácsról szóló alfejezet után újabb alfejezetet kell beiktatni a következő tartalommal:

„Románia Szocialista Köztársaság elnöke.“

69¹. cikk. – Románia Szocialista Köztársaság elnöke az államfő, és az államhatalmat képviseli Románia Szocialista Köztársaság belső és nemzetközi kapcsolataiban.

69². cikk. – Románia Szocialista Köztársaság elnökét a Nagy Nemzetgyűlés választja meg a törvényhozási időszakra, annak első ülészakán, és a következő törvényhozási szakaszban történő elnökválasztásig tölti be funkcióját.

69³. cikk. – Románia Szocialista Köztársaság elnöke megválasztásakor a következő esküt teszi la a Nagy Nemzetgyűlés előtt:

„Esküszöm, hogy hűségesen szolgálom a hazát, szilárdan védem az ország függetlenségét, szuverenitását és területi épségét, munkálkodom az egész nép jólétén és boldogságán, a szocializmus és a kommunizmus felépítésén Románia Szocialista Köztársaságban!

Esküszöm, hogy tiszteletben tartom és védem az Alkotmányt és az ország törvényeit, mindent megteszek a szocialista demokrácia elveinek következetes alkalmazásáért, a szocialista etika és méltányosság szabályainak érvényesítéséért a társadalom életében!

Esküszöm, hogy rendíthetetlenül érvényesítem az összes szocialista országokkal való barátság és szövetség, a világ összes nemzeteivel való együttműködés külpolitikáját, társadalmi rendszerre való tekintet nélkül, a teljes jogegyenlőség a- lapján, érvényesítem az összes forradalmi haladó erőkkel való szolidaritás, a népek közötti béke és barátság külpolitikáját!

Esküszöm, hogy mindig becsülettel, odaadással teljesítem kötelességemet, szocialista nemzetünk, Románia Szocialista Köztársaság felvirágztatásáért és nagyságáért!“

69⁴. cikk. – Románia Szocialista Köztársaság elnöke egyben a fegyveres erők főparancsnoka és Románia Szocialista Köztársaság Védelmi Tanácsának elnöke.

69⁵. cikk. – Románia Szocialista Köztársaság elnöke az Alkotmány és a törvények értelmében a következő fő jogköröket tölti be:

1. Elnököl az Államtanácsban;
2. Elnököl a Minisztertanács ülésein, ha az szükségesnek mutatkozik;
3. A Minisztertanács elnökének javaslatára kinevezi és felmenti a Minisztertanács alelnökeit, a minisztereket és a Minisztertanács keretébe tartozó más központi állam - igazgatási szervek elnökeit; kinevezi és felmenti azoknak a

központi állami szerveknek a vezetőit, amelyek nem tartoznak a Minisztertanács keretébe; kinevezi és felmenti a Legfelsőbb Törvényszék tagjait;

4. Abban az időszakban, amikor a Nagy Nemzetgyűlés plénuma nem ülészik, kinevezi és felmenti a Legfelsőbb Törvényszék elnökét és a legfőbb ügyészt;

5. Kinevezi a tábornokokat, tengernagyokat és marsallokat;

6. Kitüntetések és kitüntető címeket adományoz; engedélyt ad más államok által adományozott kitüntetések viselésére;

7. Kegyelmet gyakorol;

8. Megadja az állampolgárságot, jóváhagyja a román állampolgárságról való lemondást és megvonja a román állampolgárságot; jóváhagyja más államok polgárainak Romániában való letelepedését;

9. Megadja a menedékjogot;

10. Megállapítja a diplomáciai kirendeltségek szintjét, és akkreditálja és visszahívja Románia Szocialista Köztársaság diplomáciai képviselőit;

11. Átveszi más államok diplomáciai képviselőinek megbízó és visszahívó leveleit;

12. Nemzetközi szerződéseket köt Románia Szocialista Köztársaság nevében; e célból felhatalmazhatja a Minisztertanács elnökét, egyes tagjait, vagy egyes diplomáciai képviselőket;

13. Románia Szocialista Köztársaság megvédése, a közrend vagy az állambiztonság biztosítása érdekében sürgős esetben egyes helységeken, vagy az ország egész területén kihirdeti a szükségállapotot.

A ráháruló jogkör teljesítése során Románia Szocialista Köztársaság elnöke elnöki rendeleteket és határozatokat ad ki.

69⁶. cikk. – Románia Szocialista Köztársaság elnöke a Nagy Nemzetgyűlés előtt felelős egész tevékenységéért.

Románia Szocialista Köztársaság elnöke időszakonként jelentést tesz a Nagy Nemzetgyűlésnek jogköre betöltéséről és az állam fejlődéséről.⁹⁷

⁹⁷ Előre, 1974. március 30, szombat, 4. o.